NESLİŞAH

CUMHURİYET DEVRİNDE
BİR OSMANLI PRENSESİ

Murat Bardakçı

§

EVEREST 999

Murat Bardakçı

Neslişah

Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi

§

Yayın No **999**
İnceleme-Araştırma-Tarih **30**

Neslişah
Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi
Murat Bardakçı

Kapak tasarım: Utku Lomlu
Sayfa tasarımı: Selma Arslan
Tashih: Recep Coşkun

© 2011, Murat Bardakçı
© 2011; bu kitabın tüm yayın hakları
Everest Yayınları'na aittir.

1. Basım: Ekim 2011

ISBN: 978 - 975 - 289 - 941 - 4
Sertifika No: 10905

EVEREST YAYINLARI
Ticarethane Sokak No: 53 Cağaloğlu / İSTANBUL
Tel: (212) 513 34 20-21 Faks: (212) 512 33 76
e-posta: info@everestyayinlari.com
www.everestyayinlari.com
www.twitter.com/everestkitap

Baskı ve Cilt: Melisa Matbaacılık
Matbaa Sertifika No: 12088
Tel: (212) 674 97 23
Faks: (212) 674 97 29

Everest, Alfa Yayınları'nın tescilli markasıdır.

Murat Bardakçı

Neslişah

Cumhuriyet Devrinde Bir Osmanlı Prensesi

© Her hakkı mahfuzdur. Bu kitabın hiçbir bölümü, metin kısmı, belgeler ve fotoğraflar, yazarın yazılı izni olmaksızın mekanik veya elektronik metodlarla veya ileride icat edilecek sistemlerle hiçbir şekil ve biçimde iktibas edilemez, yeniden satış amacıyla fotokopi de dahil olmak üzere hiçbir sistemle çoğaltılamaz. Dergi, gazete veya radyo-TV'lerce yapılacak alıntılar veya kitapta yeralan belgelerle fotoğrafların bilimsel-akademik yayınlarda kullanılması, kaynak gösterilmesi şartıyla bu hükmün dışındadır.

© All rights reserved. No part of this publication may be transmitted in any form or by any means, electronic or mechanical, including photocopy, recording, or any information storage and retrieval system now known or to be invented, without permission in writing from the writer, except by a reviewer who wishes to quote brief passages for inclusion in a magazine, newspaper, or broadcast or academic publication.

1.
Türkiye

SOĞUK BİR MART GECESİYDİ
21

2.
Avrupa

PRENSESLİK ZOR MESLEKTİR
87

3.
Mısır

FİRAVUNLAR DİYÂRININ GELİNİ
175

4.
Türkiye

HALİFE MÜSLÜMAN MIYDI?
285

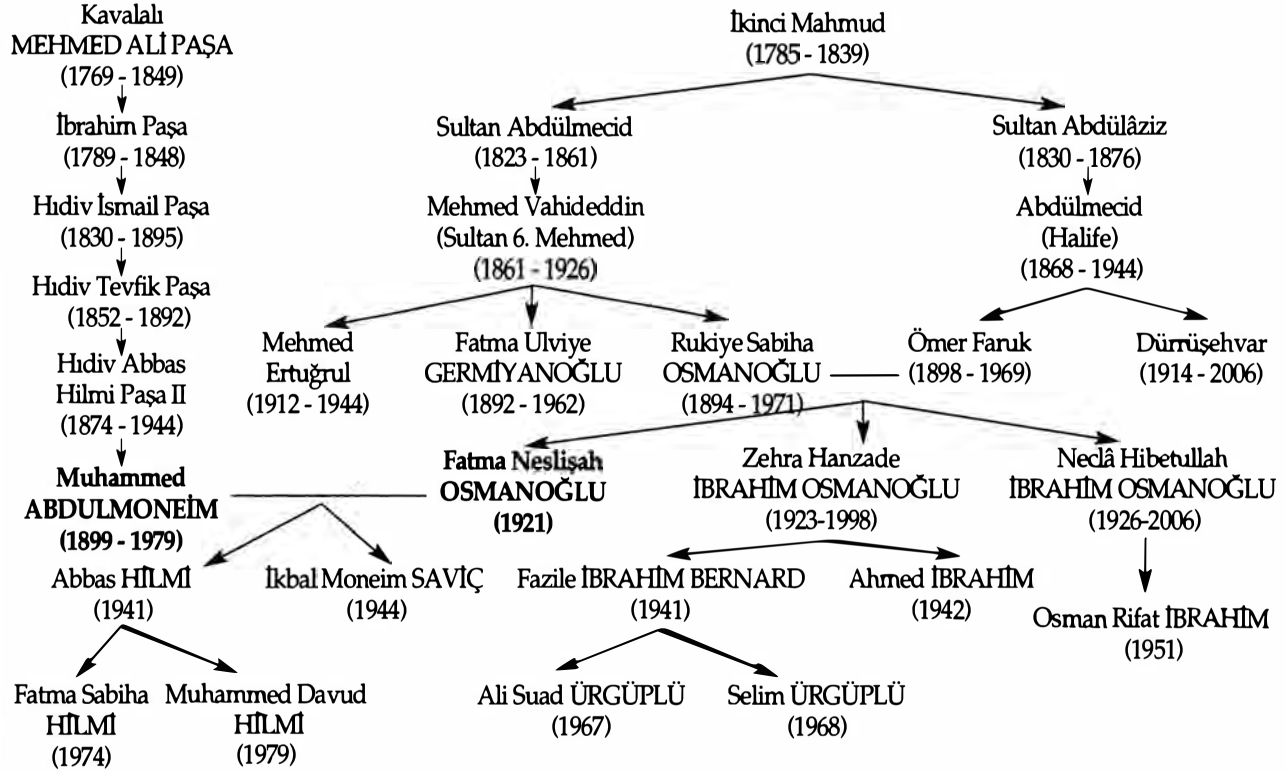
Belgeler
307

BELGELERİN FİHRİSTİ

1. Neslişah'ın Hanedan Defteri'ndeki doğum kaydı (Mart 1921) : 309
2. Mustafa Kemal Paşa'nın Ömer Faruk Efendi'ye telgrafı (27 Nisan 1921) : 311
3. Dâmad Hâlid Paşa'nın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (1924 yazı) : 313
4. Halife Abdülmecid Efendi'nin Sabiha Sultan'a mektubu (11 Mayıs 1926) : 315
5. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (1 Haziran 1926) : 316
6. Ömer Faruk Efendi'nin Sabiha Sultan'a mektubu (21 Haziran 1926) : 321
7. Ömer Faruk Efendi'nin Sabiha Sultan'a mektubu (3 Temmuz 1926) : 322
8. Ömer Faruk Efendi'nin Sabiha Sultan'a mektubu (17 Temmuz 1926) : 325
9. Ömer Faruk Efendi'nin Sabiha Sultan'a mektubu (Eylül 1926) : 326
10. Nâzikedâ Kadınefendi'nin Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (14 Ağustos 1926) : 328
11. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (Aralık 1936) : 329
12. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (13 Aralık 1934) : 334
13. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (24 Aralık 1934) : 338
14. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (28 Şubat 1937) : 340
15. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (13 Mart 1937) : 341
16. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (1937 başı) : 342
17. Ömer Faruk Efendi'nin Dürrüşehvar Sultan'a mektubu (1930'lar) : 344
18. Dürrüşehvar Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (25 Mayıs 1932) : 347
19. Ömer Faruk Efendi'nin Dürrüşehvar Sultan'a mektubu (12 Mart 1940) : 348
20. Sabiha Sultan'ın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (27 Şubat 1948) : 351
21. Ömer Faruk Efendi'nin Sabiha Sultan'a gönderdiği boş kâğıdı (5 Mart 1948) : 352
22. Dâmad Hâlid Paşa'nın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (16 Mart 1948) : 353
23. Dâmad Hâlid Paşa'nın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (20 Mart 1948) : 354
24. Dâmad Hâlid Paşa'nın Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (7 Ağustos 1948) : 355
25. Dâmad Hâlid Paşa'nın Sabiha Sultan'a mektubu (17 Mayıs 1949) : 357
26. Halife Abdülmecid Efendi'nin Prens Muhammed Abdülmünim'e mektubu (1 Temmuz 1931) : 358
27. Halife Abdülmecid Efendi'nin torunlarına mektubu (6 Kasım 1938) : 358
28. Halife Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'a mektubu ((17 Kasım 1938) : 360
29. Halife Abdülmecid Efendi'nin torunlarına mektubu (8 Nisan 1939) : 360
30. Halife Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'a mektubu (9 Mayıs 1939) : 362
31. Halife Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'a mektubu (8 Ağustos 1939) : 363
32. Halife Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'a mektubu (21 Kasım 1939) : 363
33. Halife Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'a mektubu (11 Aralık 1939) : 365
34. Halife Abdülmecid Efendi'nin torunlarına mektubu (19 Ocak 1940) : 366
35. Halife Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'a mektubu (14 Nisan 1940) : 367
36. Halife Abdülmecid Efendi'nin Haydarâbâd Nizâmı Osman Han'a mektubu (10 Aralık 1935) : 368

37. Halife Abdülmecid Efendi'nin Haydarâbâd Nizâmı Osman Han'a mektubu (2 Mayıs 1939) : 369
38. Şehsuvar Kadınefendi'nin Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (29 Mayıs 1940) : 370
39. Halife Abdülmecid Efendi'nin Sabiha Sultan'a mektubu (29 Kasım 1937) : 371
40. Halife Abdülmecid Efendi'nin hanedandan azil mektubu (15 Aralık 1927) : 372
41. Behiye Sultan'ın hanedan mensuplarına mektubu (22 Eylül 1934) : 373
42. Prenses Nimet Muhtar'ın Sabiha Sultan'a mektubu : 375
43. Hanedan mensuplarının ortak imzaladıkları sirküler (24 Ocak 1948) : 376
44. Mimar Yusuf Uralgiray'ın Sabiha Sultan'a mektubu : 378
45. Arnavutluk Kralı Zogu'nun Ömer Faruk Efendi'ye mektubu (20 Şubat 1950) : 380
46. Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın sekreteri Cevad Cemal'in Prens Abdülmünim'e mektubu (24 Ağustos 1960) : 381
47. Ömer Faruk Efendi'nin İsmail Hâmi Danişmend'e mektupları (1956-1967) : 385
48. Neslişah Osmanoğlu'nun Osmanlı Hanedanı ile ilgili açıklaması (Ekim 2009) : 418

NESLİŞAH'IN ŞECERESİ

Soyağacında, sadece Neslişah Osmanoğlu'nun ve kardeşlerinin çocukları ile torunlarına yer verildi. Osmanlı ve Kavalalı Mehmed Ali Paşa hanedanları, diğer branşlardan devam etmektedir. Şecerenin tamamı için benim *"Son Osmanlılar"*ın sonundaki şecereye bakınız.

KİM KİMDİR?

Neslişah'ın hayatı oldukça çok kişinin yeraldığı bir çevrede şekillenmiştir. Aşağıda, bu kitapta sık geçen isimler hakkında kısa bilgiler yeralıyor.

ABBAS HİLMİ PAŞA
(İskenderiye 14 Temmuz 1874 - Cenevre 20 Aralık 1944):
Hıdiv Tevfik Paşa'nın oğlu, Prens Muhammed Abdülmünim'in babası, Mısır'ın son *Hıdiv*'i ve Neslişah'ın kayınpederi. Osmanlı Devleti'ne bağlılıktan vazgeçmediği için 1914'te İngilizler tarafından tahtından indirildi ve sürgünde öldü.

ABDÜLMECİD EFENDİ
(İstanbul 30 Mayıs 1868 - Paris 23 Ağustos 1944):
Sultan Abdülaziz'in oğlu, Sultan Vahideddin'in amcazadesi, dünürü ve son Halife. Şehzade Ömer Faruk Efendi ile Dürrüşehvar Sultan'ın babası, Sabiha Sultan'ın kayınpederi, Neslişah, Hanzade ve Neclâ Sultanlar ile Bereket Cah ve Kerâmet Cah'ın büyükbabası.

ALİ HAYDAR BEY
(GERMİYANOĞLU. İstanbul 20 Eylül 1889 - İstanbul 1968):
Sultan Vahideddin'in damadı. Hükümdarın büyük kızı Ulviye Sultan'ın ikinci eşi.

AMR İBRAHİM
(Kahire 18 Nisan 1903 - Montreux 1977):
Mısır Prensi, Neslişah'ın en küçük kardeşi Neclâ Heybetullah Sultan'ın kocası, Prens Osman Rıfat İbrahim'in babası.

CEMAL ABDÜLNASIR
İskenderiye 15 Ocak 1918 - Kahire 28 Eylül 1970)
Mısırlı asker, devlet adamı ve Mısır'da krallığa son veren 23 Temmuz 1952 askerî darbesinin mimarı. Darbeden sonra ihtilâl konseyi başkanlığına ve başbakanlığa gelen Abdülnasır 1956'dan ölümüne kadar cumhurbaşkanlığı yaptı ve radikal politikaları ile bütün Arap dünyasını etkiledi. 1956'da Süveyş Kanalı'nı devleştirdi ama 1967'deki *Altı Gün Savaşı*'nda büyük mağlûbiyete uğradı ve Sina Yarımadası'nı İsrail'e terketmek zorunda kaldı.

DÜRRÜŞEHVAR SULTAN
(İstanbul 26 Ocak 1914 - Londra 7 Şubat 2006):
Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı, Sultan Vahideddin'in damadı Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin kızkardeşi, Neslişah'ın halası. Haydarâbâd Nizamı Osman Cah'ın oğlu Âzam Cah ile evlendi.

EMİNE NÂZİKEDÂ KADINEFENDİ
(Sohum 9 Ekim 1866 - Kahire 1944):
Sultan Vahideddin'in *"Kadınefendi"* unvanını taşıyan ilk hanımı, Osmanlı İmparatorluğu'nun son başkadınefendisi, Ulviye ve Sabiha Sultanlar'ın annesi. Sürgünde öldü.

FARUK
(Kahire 11 Şubat 1920 - Roma 18 Mart 1965):
Kral Fuad'ın oğlu ve Mısır'ın ikinci kralı. Babasının ölümü üzerine 16 yaşında tahta çıktı, Mısır Hanedanı'nın bazı mensupları tarafından bir ara Neslişah ile evlendirilmesi düşünüldü. 23 Temmuz 1952'de Hür Subaylar Örgütü tarafından yapılan ihtilâlden sonra Avrupa'ya sürgüne gitti, Roma'da bir restoranda yemek yediği sırada öldü.

FAYSAL
(Bağdat 2 Şubat 1935 – Bağdat 14 Temmuz 1958):
Irak'ın üçüncü ve son kralı, Neslişah'ın kızkardeşi Hanzade Sultan'ın kızı Prenses Fazile İbrahim ile nişanlı iken, Irak'ta patlayan ihtilâlde ailesinin birçok mensubuyla beraber öldürüldü.

FUAD
(Kahire 26 Mart 1868 - Kahire 28 Nisan 1936):
Hıdiv İsmail Paşa'nın oğlu, 1914'te İngilizler tarafından "Mısır Sultanı" yapılan Hüseyin Kâmil'in kardeşi, Kral Faruk'un babası ve Mısır'ın ilk kralı. Ağabeyi Hüseyin Kâmil'in 1917'deki ölümünden sonra tahta çıktı ve 1922'de *"Sultan"* unvânını *"Kral"* olarak değiştirdi.

HANZADE SULTAN
(Zehra Hanzade İBRAHİM OSMANOĞLU.
İstanbul 19 Eylül 1923 - Paris 19 Mart 1998):
Son Padişah Sultan Vahideddin ile Son Halife Abdülmecid Efendi'nin torunu, Sabiha Sultan ile Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin ortanca kızı, Neslişah ile Neclâ Sultanlar'ın kardeşi. Mısır hanedanından Prens Muhammed Ali İbrahim'le evlendi. Prenses Fazile İbrahim ile Prens Ahmet Rıfat İbrahim'in annesi.

HÜMEYRA HANIMSULTAN
(Suâde Hümeyra ÖZBAŞ. İstanbul 4 Haziran 1917 - Kuşadası 17 Mayıs 2000):
Sultan Vahideddin'in kızı Ulviye Sultan'ın tek çocuğu, hükümdarın ilk torunu. Söke eşrafından Halil Özbaş ile evlendi, Hanzade ve Halim Özbaş'ın annesi.

MAHMUD NAMIK EFENDİ
(İstanbul 23 Aralık 1913 - Kahire 13 Kasım 1963):
Sultan Reşad'ın oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi'nin çocuğu, Osmanlı şehzadesi. Mısır Cumhurbaşkanı Cemal Abdülnasır'a karşı hazırlanan bir komploya katıldığı iddiasıyla Kahire'de 1958'de yargılanıp 15 sene ağır hapse mahkûm edildi, Tora Zindanı'nda can verdi.

MEHMED ALİ İBRAHİM
(Kahire 29 Nisan 1900 - Paris 2 Temmuz 1977):
Mısır Prensi, Neslişah'ın kızkardeşi Hanzade Sultan'ın kocası, Prenses Fazile İbrahim ile Prens Ahmet Rıfat İbrahim'in babası.

MEHMED ALİ TEVFİK
(Kahire 9 Kasım 1875 - Lozan 18 Mart 1955):
Hıdiv Tevfik Paşa'nın oğlu, Mısır'ın son hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın kardeşi ve Neslişah'ın kocası Prens Abdülmünim'in amcası.

MEHMED ERTUĞRUL EFENDİ
(İstanbul 5 Kasım 1912 - Kahire 2 Temmuz 1944):
Sultan Vahideddin'in ikinci kadınefendisi Şadiye Meveddet Hanım'dan dünyaya gelen tek oğlu, Osmanlı şehzadesi. Sultan Vahideddin sürgüne giderken, ailesinden yanına sadece oğlu Ertuğrul Efendi'yi aldı. Bir tenis maçı sırasında rahatsızlandı ve birkaç saat sonra can verdi.

MEHMED VAHİDEDDİN
(İstanbul 2 Şubat 1861 - San Remo 16 Mayıs 1926):
Osmanoğulları'nın son padişahı, Ulviye ve Sabiha Sultanlar ile Şehzade Mehmed Ertuğrul Efendi'nin babası, Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin kayınpederi ve Neslişah, Hanzade ve Neclâ Sultanlar ile Hümeyra Hanımsultan'ın büyükbabası.

MUHAMMED ABDÜLMÜNİM
(İskenderiye 20 Şubat 1899 - İstanbul 29 Aralık 1979):
Mısır'ın son *Hıdiv*'i Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu, Mısır Prensi, 1952 darbesinden sonra Mısır'ın son kral nâibi ve Neslişah'ın kocası, Prens Abbas Hilmi ile Prenses İkbal Moneim Saviç'in babası.

NECLÂ SULTAN
(Neclâ Heybetullah AMR OSMANOĞLU.
Nice 16 Mayıs 1926 - Lizbon 6 Ekim 2006):
Son Padişah Sultan Vahideddin ile Son Halife Abdülmecid Efendi'nin torunu, Sabiha Sultan ile Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin küçük kızı, Neslişah ve Hanzade Sultanlar'ın kardeşi. Mısır hanedanından Prensi Amr İbrahim ile evlendi. Prens Osman Rıfat İbrahim'in annesi.

NESLİŞAH

(Fatma Neslişah OSMANOĞLU. İstanbul 4 Şubat 1921):

Son Padişah Sultan Vahideddin ile Son Halife Abdülmecid Efendi'nin torunu, Sabiha Sultan ile Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin büyük kızı. Mısır'ın son hıdivi İkinci Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu ve son kral naibi Prens Abdülmünim ile evlendi. Prens Abbas Hilmi ile Prenses İkbal Moneim Saviç'in annesi. İstanbul'da yaşıyor.

OSMAN HAN

(Haydarâbâd 6 Nisan 1886 - 24 Şubat 1967):

Haydarâbâd'ı 1948'de Hindistan'a bağlanmasına kadar 37 sene boyunca idare eden, *"Nizam"* ve *"7. Âsaf Cah"* unvânını taşıyan son hükümdarı. Halife Abdülmecid Efendi'nin dünürü, Dürrüşehvar Sultan ile Nilüfer Hanımsultan'ın kayınpederi.

ÖMER FARUK EFENDİ

(İstanbul 27 Şubat 1898 - Kahire 28 Mart 1969):

Osmalı şehzadesi, Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu, Dürrüşehvar Sultan'ın ağabeyi, Sultan Vahideddin'in damadı. 1920'de hükümdarın kızı Sabiha Sultan ile evlendi, 1948'de ayrıldı. Neslişah, Hanzade ve Necla Sultanlar'ın babası. Mısır'da sürgünde öldü; cenazesi 1977 Mart'ında İstanbul'a nakledildi ve Sultan Mahmud Türbesi'ne defnedildi.

SABİHA SULTAN

(Rukiye Sabiha OSMANOĞLU.
İstanbul 2 Nisan 1894 - İstanbul 26 Ağustos 1971):

Sultan Vahideddin'in küçük kızı. Halife Abdülmecid'in oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'yle evlenip ayrıldı. Neslişah, Hanzade ve Necla Sultanlar'ın annesi.

ULVİYE SULTAN

(Fatma Ulviye GERMİYANOĞLU. İstanbul 11 Eylül 1892 - İzmir 25 Ocak 1967):

Sultan Vahideddin'in büyük kızı. Sadrazam Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı Bey'le evlenip ayrıldı, sonra Germiyanoğulları'ndan Ali Haydar Bey'le evlendi. Hümeyra Hanımsultan'ın (Özbaş) annesi.

ZEKİ BEY

(Adapazarı 188? - Nice 1930'lar):

Sultan Vahideddin'in dört sene evli kalıp 1909'da boşadığı hanımı İnşirah Hanım'ın ağabeyi. İstanbul'dan Sultan Vahideddin'le beraber ayrıldı ve hükümdarın sürgündeki son parasını sefahat âlemlerinde yedi. 1926'da Sertabip Reşad Paşa'yı öldürmekle suçlandı, İtalya'da tutuklanıp serbest bırakıldı, Türkiye'de gıyabında yargılanıp idama mahkûm oldu. Sultan Vahideddin'in damadı Ömer Faruk Efendi'nin Nice'deki evinde intihar etti.

ÖNSÖZ

Osmanlı İmparatorluğu'nun son padişahı Sultan Vahideddin ile son halife Abdülmecid Efendi'nin torunu olan Neslişah Osmanoğlu, altı asırlık imparatorluğun yıkılıştan önceki son *resmî* sultanı idi...

1921'in 4 Şubat'ında dünyaya gelmiş, doğumu Osmanoğlu ailesinin mensuplarının kaydedildiği *Hanedan Defteri*'ne yazılmış ve adına altın bastırılmıştı...

Hanedan Defteri'nde Neslişah Osmanoğlu'ndan sonra artık hiçbir şehzade ve sultan yeralmıyordu, zira imparatorluk sona ermişti. Dolayısı ile imparatorluk devrinin resmî kayıtlara geçmiş son mensubu, yani son sultanı o oluyordu ve *hanedan*, Neslişah Sultan'dan sonra artık bir *aile* halini alacaktı.

Neslişah Osmanoğlu'nun hayat hikâyesini belgelere ve kendi anlattıklarına göre ele alan ve bir hanedan mensubu hakkında kaleme alınmış ilk etraflı biyografi olan bu kitap sadece yıkılmış bir imparatorluğun iktidar sahibi ailesinin değil, Ortadoğu'nun ve en başta Mısır hanedanının da tarihidir. Aynı zamanda son padişah ile son halifenin ailesinin de hikâyesidir ve benim ilk baskısı 1998'de yapılmış olan *Şahbaba*'nın bir yerde devamı olmaktadır.

*

1914'te başlayan ve dört sene devam eden Birinci Dünya Savaşı milyonlarca kişinin canına mâlolmasının ve halklara büyük acılar yaşatmasının yanısıra Avrupa'da tahtları da devirdi ve bazı hanedanların sonlarını getirdi. Yenik düşen Almanya'nın Wilhelm'i ve Avusturya'nın Karl'ı ile beraber hanedanları, yani *Hohenzollern* ve *Habsburg* aileleri senelerce devam edecek bir sürgüne gittiler. En büyük felâketi ise, Rusya'nın *Romanoff* hanedanı yaşadı; Bolşevikler, son Çar Nikola ile ailesini kadın-erkek ve çoluk-çocuk demeden kurşuna dizdiler.

Tahtından olanlar arasında Osmanoğulları da vardı. Son Padişah Sultan Vahideddin'in 1922'nin 17 Kasım sabahı İngiliz savaş gemisi Malaya'ya binerek İstanbul'u terketmesinden 16 ay sonra, 1924 Mart'ında, Osmanlı Hanedanı'nın bütün mensupları Türkiye'den sonsuz bir sürgüne yollandılar.

Bu sürgün ailenin kadınları için 28, erkekleri için ise tam 50 sene devam etti.

Sürgüne gönderilenler arasında o sırada henüz üç yaşında olan Neslişah Osmanoğlu da vardı... Türkiye'yi sürgünden ancak 23 sene sonra bir başka memleketin prensesi olarak görebildi ve ülkesine dönüp yerleşmesi için, sürgünün üzerinden tam 40 sene geçmesi gerekti.

Osmanlı İmparatorluğu'nun son *resmî* sultanı olan Neslişah'ın sürgün yıllarında bir müddet lüksün ve ihtişamın zirvesinde yaşamanın yanısıra senelerce devam etmiş maddî ve mânevî sıkıntılar, siyasî çalkantılar, hattâ saraylardan askerî mahkemelerde yargılanmaya kadar uzanan dertler ve çok daha önemlisi, senelerce sürmüş bir gurbet ve *vatansızlık* vardır. Okuyucu, sayfalar ilerledikçe Neslişah Osmanoğlu'nun maceralarla dolu hayatının ayrıntılarının yanısıra bir başka özelliği ile de karşılaşacak; ailesi tarafından son derece sağlam bir kimlik verilmiş, bu kimlik çerçevesinde yetiştirilmiş ve kimliğine her şart altında sahip çıkmış ve eğilmemiş bir Osmanlı prensesini görecektir.

Kitapta, Neslişah Osmanoğlu'nun yaşadıklarının yanısıra başka maceralı ve hüzünlü hayatlar ve bu hayatlardan enstantaneler de yeralmaktadır. Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin, Sabiha Sultan'ın, Prens Muhammed Abdülmünim'in, bazı Osmanlı şehzadelerinin, Mısırlı prenslerin, prenseslerin ve hattâ Madam Burdukoff gibi refakatçi hanımların hayatları, romanları ve filmleri aratmayacak derecede macera ve hüzünle doludur.

*

Neslişah'ın temelini, Neslişah Osmanoğlu ile seneler süren ve tamamını görüntülü olarak kaydettiğim çok uzun görüşmeler teşkil ediyor.

Kitapta *"Neslişah anlatıyor:"* cümlesinden sonra gelen ve italik harflerle dizilmiş olan bölümlerin tamamı Neslişah Osmanoğlu'nun ifadeleridir. Bu ifadelere sadece bazı cümlelerde arada bir rastlanan kopuklukları düzeltmek ve bazı hususların ayrıntılarını vermek maksadıyla müdahalede bulundum ve Neslişah Osmanoğlu'nun sözlerini aynen nakletmeye itina gösterdim.

Neslişah'ta bazı okuyucular için *eski* sayılabilecek kelimeler bulunabilir. Böyle ifadelere hiç dokunmadım, zira imparatorluk döneminde dünyaya gelmiş bir Osmanlı prensesini artık maalesef birkaç yüz kelimeye hapsedilmiş haldeki son devir Türkçesi ile konuşturmak hem tarihe, hem de kitapta

sözü edilen olayların içerisinde bulunmuş kişilere karşı uygun bir davranış sayılmazdı.

Uzun ve zorlu senelerin verdiği yorgunluklara rağmen kitap üzerinde benimle beraber hiçbir bıkkınlık emâresi göstermeden aylarca çalışan, ailesine ait evrak ve fotoğraf arşivini zaten yıllar öncesinde istifademe açmış olan *Sultanefendi*'ye ve herbiri saatler süren bütün çalışmalarımızda hazır bulunan zarif kızı Prenses İkbal Moneim'e şükranlarım, bütün teşekkür ifadelerinin üzerindedir.

*

Son Padişah Sultan Vahideddin'in kızı ve Neslişah Osmanoğlu'nun annesi Sabiha Sultan, kısa notlar şeklinde kaleme aldığı ve tamamı yayınlanmamış hatıralarında Osmanoğlu ailesinin tarihteki yerinden bahsederken *"Bugün Cumhuriyet kurulmuş, ailemiz vazifesini yapıp geçmiştir. ...İmparatorluk ayrı bir devirdi, fakat o da Türk'ün idi, bugünkü Cumhuriyet de Türk'ün malıdır..."* diyor.

Neslişah, ait olduğu topraklara hayatının tam 40 senesini zorlu bir sürgünde geçirdikten sonra dönebilmiş bir Türk kadınının hikâyesidir ve kitapta anlatılanların, Sabiha Sultan'ın yukarıda naklettiğim sözleri hatırlanarak değerlendirilmesi lâzımdır.

Murat Bardakçı
Eylül 2011
Teşvikiye

- *"Ben oyuncaklarımı özledim! Eve dönelim! Eve gitmek istiyorum!"*.

Üç-dört yaşlarındaki kız çocuğu, Çatalca İstasyonu'nun müdür odasında yerlere kadar uzanan perdelerin arkasına saklanmaya çalışırken katılırcasına ağlıyor, *"Eve gidelim!"* diye haykırıyordu.

Birşeylerin ters gittiğini ve ailesinin başına büyük dertlerin açıldığını hissetmiş gibiydi...

Etraftaki birkaç hanım hemen çocuğun yanına koştular. Annesi *"Biraz sonra gidiyoruz yavrum, gidiyoruz"* dedi. *"Bak, tren bizi bekliyor..."*

Sonra, İsviçreli dadı çocuğu kucağına aldı ve Alman aksanlı bir Fransızca ile *"Ne crier pas ma cherie, ne crier pas!"* diye fısıldadı: *"Ağlama güzelim, ağlama!"*.

Haykırışlarına güç-belâ nihayet verebildikleri çocuk, biriki dakika sonra dadısının kucağında uyuyakaldı...

İstasyonun müdür odasında o anda gözyaşlarına boğulan tek kişi, sadece küçük kız çocuğu değildi. Misafir koltuklarına ürkek bir halde ilişmiş bazı hanımlar da sessizce akıttıkları gözyaşlarını titreyen ellerindeki işlemeli mendilleriyle silmeye çalışıyorlar ve hıçkırıklarını işittirmemek için büyük çaba gösteriyorlar ama hüzünlü iç çekişleri arada bir duyuluyordu.

Gözlerinin yaşarmasına mâni olmaya çalışan ve ağlamamayı başaran hanımlar da vardı...

Küçük kızın annesi, kendini tutmaya muvaffak olabilmişti. Seyahat öncesindeki günlerde Rumelihisarı'ndaki yalısında odalardan birine kapanıp tek başına saatlerce ağlamış, istikbâlin kendisine ve ailesine neler getireceğini düşünmüş, düşündükçe ürkmüş, korkmuş ve her seferinde daha fazla gözyaşı dökmüştü.

Sonra, *"Giderken, metin olmam lâzım"* diye düşünmüştü. *"Ağlamak bana yakışmaz, gözyaşlarımı göstererek birilerini se-*

vindiremem!".

Kararını ısrarla ve inatla tatbik etti; Çatalca İstasyonu'ndan bindiği tren düdüğünü çalıp hareket edene kadar tek damla gözyaşı dökmedi...

İstasyonda perdenin arkasına geçip *"Oyuncaklarımı özledim! Eve gitmek istiyorum!"* diye haykırarak ağlayan küçük kız, dadısının kucağında daldığı uykudan saatler sonra uyandığı zaman bindikleri tren artık Türkiye topraklarını terketmiş, Bulgaristan'a girmişti.

Çatalca İstasyonu'nun dört bir yanını sarmış olan askerlerin kendisi, annesi ve diğer yolcular için son bir defa selâma durduklarını görememişti...

Küçük kız, uyanır uyanmaz annesini aradı, hemen karşısında oturur buldu. Annesi gülümsüyordu ama gözleri nemliydi.

Birşeylerin yine ters gittiğini düşündü ama çocuk aklı daha fazla muhakeme yürütmesine mâni oldu...

Annesi *"Haydi yavrum"* dedi. *"Madmazel Brunner yemeğini yedirsin, sonra kuzenlerinle oynayabilirsin. Hümeyra da, Osman da bizimle beraber..."*

Yemeğini yedi, dadısıyla beraber başka bir kompartımana gitti, orada yaşıtı olan kuzenlerini gördü ve trenin koridorunda hep beraber yoruluncaya kadar koşuşup durdular...

Sonra, yeniden uyudu. Uyandığında artık Bulgaristan bile geride kalmıştı...

*

Bütün bunlar, 1924'ün 11 Mart gecesi yaşandı.

Son Padişah Sultan Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan ile son Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin ilk çocukları olan Neslişah o gece annesi Sabiha Sultan, kızkardeşi Hanzade ve Osmanlı Hanedanı'nın mensubu olan akrabaları ile Türkiye'den sınırdışı edildiği sırada henüz üç yaşındaydı.

Artık seksenini çoktan geride bırakmış olan o çocuk pek kimseye nasib olmayacak şaşaalarla dolu bir hayat yaşadı ama şaşaa ve refah ile beraber sıkıntı, hüzün, elem ve dert hayatından eksik olmadı, onu hiç yalnız bırakmadı.

Birinci Bölüm: *İstanbul*

SOĞUK BİR MART GECESİYDİ

1.
Oğuz Osman'ı beklerken

Osmanlı tahtının sahibi, 1918'in 3 Temmuz günü değişti.

27 Nisan 1909'dan itibaren dokuz sene iki ay altı gün boyunca hükümdarlık eden Sultan Beşinci Mehmed Reşad o gün hayata vedâ etti ve kendisinden 17 yaş küçük olan hayattaki tek erkek kardeşi Mehmed Vahideddin, *"Sultan Altıncı Mehmed"* unvânıyla tahta çıktı.

Yeni padişah 57 yaşındaydı, altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu'nun son hükümdarı olacak, tarihteki yeri ve rolü ile ilgili tartışmalar seneler boyu devam edecekti...

Çocukluk, gençlik, hattâ orta yaşlılık seneleri maddî ve manevî sıkıntılar içerisinde geçmişti. Henüz dört buçuk aylıkken babası Sultan Abdülmecid'i, dört yaşına geldiğinde de annesi Gülistû Kadın'ı kaybetmiş; dadıların, halayıkların ve lâlaların elinde büyümüş, ağabeyi İkinci Abdülhamid'in 33 sene devam eden iktidarı sırasında Osmanlı Hanedanı'nın diğer bütün mensupları gibi sıkı bir tarassut altında yaşamış, attığı her adım, yaptığı herşey kontrol altında tutulmuştu.

Hattâ, müsrif olmamasına rağmen tahsisatının kâfi gelmediği ve maddî sıkıntı çektiği zamanlar da gelmiş, geçinebilmek için ağabeyi Sultan Abdülhamid'den sık sık yardım istemek zorunda kalmıştı.

Şehzade Vahideddin Efendi, Sultan Abdülmecid'in 42. ve son çocuğuydu, babasını kaybettiği sırada da Osmanlı tahtının onuncu vârisiydi.

Günün birinde tahta geçmesi ihtimali bile hayal gibi idi...

Saray âdetlerine göre, padişahın ölümünden hemen sonra çocukları, hanımları ve haremindeki bütün kadınlar saraydan çıkartılır, konaklara ve yalılara gönderilirlerdi.

Sultan Abdülmecid'in 25 Haziran 1861 günü vefatından sonra yerini kardeşi Abdülâziz aldı ve sâbık hükümdarın bütün hanımları ve çocukları Dolmabahçe Sarayı'nı terkedip başka yerlere gittiler.

Saraydan ayrılanlar arasında Sultan Abdülmecid'in kadınlarından Gülistû da vardı.

Gülistû Kadın iki çocuğuyla, beş yaşındaki kızı Mediha ve beş buçuk aylık oğlu Mehmed Vahideddin ile Eyüp'teki bir sahilsaraya yerleştirildi. Bura-

da dört sene sonra bir kolera salgınında can verdi ve Şehzade Vahideddin Efendi ile kızkardeşi Mediha hem annesiz ve babasız, hem de evsiz kaldılar.[1]

Çocuklar, Abdülmecid'in iki ayrı hanımına, yani iki üvey anneye verildi. Mediha Sultan'ı Kemaleddin Efendi'nin annesi Verdicenan'a, Vahideddin Efendi'yi de Şâyeste Hanım'a emanet ettiler.

Küçük şehzade fazla otoriter olan analığının yanında zor günler geçirdi ve ilk gençliğe adım attığı günlerde üç hizmetkârıyla beraber üvey annesinin konağından çıktı; kendilerine ait konakları yahut evleri bulunmayan hanedan mensupları için yaptırılmış olan Ortaköy'deki Fer'iye Sarayları'nın bir dairesine yerleşti.

Annesi ve babası yoktu, kendi kendini yetiştirmesi lâzımdı. Hususi dersler aldı, bol bol okudu, değişik konulara merak duydu, Osmanoğlu Ailesi'nde bir gelenek olan sanatla alâkadar oldu, hat ve musiki dersleri aldı, nesih yazıyı ve kanun çalmayı öğrendi.

Sonraları fıkha ve tasavvufa da merak saldı. Fatih Medresesi'nde verilen fıkıh, kelâm, tefsir, hadîs, Arapça ve Farsça derslerine saraya hissettirmeden devam etti, şeyhliğini Dağıstanlı Ömer Ziyaeddin Efendi'nin yaptığı Bâbıâlî civarındaki Gümüşhânevî Dergâhı'na bağlandı ve Nakşî-Halidî oldu.

Gençlik yıllarındaki en yakın dostu, amcası Sultan Abdülâziz'in oğullarından Şehzade Abdülmecid Efendi idi ama talih sonraki senelerde garip bir cilve yapacak ve iki amcazade, birbirlerinin amansız hasmı haline geleceklerdi.

Şehzade Vahideddin Efendi asıl ikametgâhına, yani tahta çıkışına kadar herkesten uzak ve âsûde bir hayat geçireceği yere, ancak ağabeyi Abdülhamid'in saltanatında kavuşabilecekti.

Abdülmecid'in oğullarından olan ve 1905'te ölen Kemaleddin Efendi'nin Çengelköy'ün tepesinde, temelleri Üçüncü Selim zamanından kalma ve etrafında bendegân için inşa edilmiş birkaç binanın bulunduğu bir köşkü vardı.

İstanbul'un meşhur Ermeni ailelerinden olan Köçeoğulları'na ait olan köşk Kemaleddin Efendi'ye satılmış ama şehzade burada kısa bir müddet oturmuş, sonra Beşiktaş'taki Fer'iye Sarayları'na geçmişti.

Sultan Abdülhamid, köşkü ve etrafındaki geniş araziyi Kemaleddin Efendi'den satın alıp küçük kardeşi Vahideddin Efendi'ye hediye etti ve tapuyu da kardeşinin üzerine yaptırdı.

*

Vahideddin Efendi'nin, Sultan Abdülhamid'in iktidar senelerinde padişahın en yakın kardeşi olduğu söylenir.

---

[1] Sultan Vahideddin'in tahta çıkmadan önceki hayatın benim *"Şahbaba"*dan özetledim. Ayrıntıları için, *"Şahbaba"*nın 35.-77. sahifelerine bakınız.

Bu yakınlık, genç şehzadeye ilerki senelerde tahta geçtiği zaman, politikasının temelini teşkil edecek siyasî bir miras bırakmıştır: Temelinde önce Jöntürkler'den, sonra da İttihad ve Terakki'den nefretin ve İngiltere ile yakınlık siyasetinin yattığı, atak girişimlerden ziyade uygun olmayan şartların değişmesini zamana bırakan ve bekle-gör uygulamasının hâkim olduğu bir politika...

Sultan Vahideddin'in İstiklâl Harbi senelerinde *"İngiliz taraftarlığı"* damgası yiyen politikasının esası bu inanca, yani Sultan Abdülhamid'den miras kalan siyasî mirasa dayanmaktadır.

*

Genç şehzade, ağabeyinin hediye ettiği araziye önce çocukluğunu yanında geçirdiği üvey annesi Şâyeste Kadın için bir başka köşk inşa ettirdi. Analığıyla geçmişte pek anlaşamamış olmasına rağmen verdiği emekleri unutmamıştı. Plânı kendisi çizdi, inşaatı Süleyman isminde bir ustaya yaptırdı. Derken, eski köşkü de yıktırdı, yapılacak yeni binanın iç taksimatını bizzat kendisi hazırladı ve plânları levanten mimar Alexandre Vallaury'ye çizdirdi. Malî sıkıntılar yüzünden bir türlü biremediği inşaatı, tam olmasa bile yine ağabeyi Abdülhamid'in yardımıyla tamamlayabildi.

Vahideddin Efendi padişahlığına kadar ailesiyle ve bendegânıyla beraber Çengelköy'de, şehirden ve insanlardan uzak bir korunun içerisindeki bu köşklerde münzevîye benzer bir hayat geçirecekti. Kış aylarında yine Fer'iye'de kalıp Çengelköy'e sadece yaz aylarında giderken zamanla tamamen buraya taşınmış, şehre ayda-yılda bir, sadece merasimler ve resmî vazifeler için iner olmuştu. Öyle ki, veliahdlığında bile Dolmabahçe'ye veya bir başka saraya taşınmayacak, yine Çengelköy'de oturmaya devam edecekti. Bahçedeki pavyonlarda nadir balıkların yaşadığı büyük akvaryumlar, bahçede birkaç maymun ve arazinin ormana uzanan tarafında da bir çiftlik vardı.

Yirmili yaşlarındayken, kendisinden 18 yaş büyük ablası Cemile Sultan'ın (1843-1915) Kandilli'deki sarayında genç bir kız gördü: Gözleri bal rengine çalan, uzun kumral saçları incenin de incesi beline kadar inmiş genç bir kız...

Kızın ismi, Emine Nâzikedâ idi... Abhazlar'ın asil bir boyundan, Marşanlar'dandı. Sohum'da 1866'da doğmuştu, babası Marşan Prensi Hasan Bey'di.

Henüz küçük bir çocuk iken sütninesi ile beraber İstanbul'a getirilmiş, babası Hasan Bey tarafından saraya verilmişti. Sultan Mecid'in kızı Cemile Sultan'ın Kandilli'deki sarayına gönderilmiş, taşıdığı Kafkas ismi hemen bir saray adıyla değiştirilmiş ve *"Emine Nâzikedâ"* yapılmıştı.

Sultan'ın küçük kızı Fatma Hanımsultan veremliydi. Cemile Sultan, Marşan Hasan Bey'in kızı Nâzikedâ'yı hanımsultanı ile beraber büyüttü, ona canyoldaşı yaptı, seneler böyle geçti ve küçük Nâzikedâ genç kızlık çağına geldi.

Cemile Sultan, onu kendi kızından ayırmamaktaydı ve Kafkasya'dan gelen sütnine de hâlâ sarayda, Nâzikedâ'nın yanındaydı. İsterse memleketine dönebileceği söylenmiş ama *"Hasan Bey 'Kızımı neden bıraktın?' der, kıyametleri kopartır, öldürür beni"* demiş ve dönmemişti. Son nefesini verinceye kadar Nâzikedâ ile beraber kalacaktı.

İşte, daha 20'lerindeki şehzade Vahideddin Efendi gönlünü büyük ablasının sarayında yaşayan 17'sine yeni basmış bu Abhaz kıza kaptırmış, söylendiğine göre ilk görüşte vurulmuştu.

Ablasından, Nâzikedâ'yı kendisine vermesini istedi ama Cemile Sultan reddetti. Hem veremli olan kızı Fatma Hanımsultan'ın yalnız kalmasını istemiyordu, hem de artık çocuğu gibi gördüğü Nâzikedâ'nın üzerine kardeşi Vahideddin Efendi'nin bir başka gül koklaması ihtimalinin endişesindeydi.

"Şehzadeye kız vermem!" dedi. *"Sadece sana değil, hiçbir şehzadeye vermem..."*.

Cemile Sultan, Nâzikedâ'yı vermeye kardeşinin bir-bir buçuk sene boyunca devam eden yalvarmalarından sonra güçlükle ikna olabildi. Ama, bir şartı vardı: Vahideddin Efendi, Nâzikedâ'nın üzerine başka bir kadınla nikâh yapmayacağına dair yemin edecekti.

Genç şehzade ablasının istediği yemini etti ve Nâzikedâ ile nikâhı 1885 Haziran'ının sekizinde, Ortaköy'deki saraylardan birinde kıyıldı. Damat 24, gelin 19 yaşındaydı...

Çift, nikâhtan sonra Vahideddin Efendi'nin Fer'iye Sarayları'ndaki dairesinde yaşamaya başladılar ve üç katlı bu ahşap sarayda birkaç sene geçirdiler. Ama gecelerden birinde nereden geldiği belli olmayan bir yangın Vahideddin Efendi'nin dairesine de sıçradı. Genç şehzade üzerindeki gecelik entarisi ile elinde alevlerden kurtarabildiği tek eşyasının, büyükbabası Sultan Mahmud'un yaptırttığı, hem Sultan Mahmud'un, hem Abdülmecid'in, hem de ilk gençliğinden itibaren kendisinin kullandığı tepsisi bağa, hokkası yıldız taşı, tepsi kulpları ve hokka kapakları som altından bir yazı takımının dışında herşeyinin küle dönmesini hüzün içerisinde seyretti.

Artık gidebilecekleri tek bir yer vardı: O zamana kadar hep parasız olduğu için inşasını bir türlü bitiremediği, bazı kısımları hâlâ yarım olan Çengelköy'deki yeni köşk...

Nâzikedâ ile oraya taşındılar.

İkisi de biniciliğe meraklıydı ve köşkün arkasındaki geniş arazide hemen her gün saatlerce atla gezmekteydiler.

Akşamları ise, şehzadenin dairesinde ulemanın da iştirak ettiği ilmî sohbetler yapılıyor, musikişinas kalfaların teşkil ettiği fasıl takımı ile yahut köşke gelen zamanın meşhur müzisyenleri ile musiki âlemleri tertip ediliyordu.

Ama, bütün bu ilmî sohbetler ve yapılan fasıllar Yıldız Sarayı'nın, yani Vahideddin Efendi'nin ağabeyi Sultan Abdülhamid'in sıkı bir tarassutu altındaydı ve Çengelköy'e kimlerin geldiği köşkün hemen dışında bekleyen hafiyeler tarafından Üsküdar Postahanesi'nden saraya bildiriliyordu.

Osmanlı Arşivleri'nde bu jurnallerden bol miktarda vardır...[2]

*

Evlenmelerinden üç sene sonra, 1888'de Fenire adını verdikleri bir kızları oldu ama genç şehzadenin bu ilk sultanı, sadece birkaç hafta yaşadı.

Derken, 1892'nin 12 Eylül'ünde Fatma Ulviye dünyaya geldi; iki sene sonra, 19 Mart 1894'te de Rukiye Sabiha...

Doktorlar, bu doğumdan sonra Nâzikedâ'nın artık çocuk yapamayacağını söylediler.

Vahideddin ilerki senelerde daha başka kadınlar alacak ama diğer bütün evliliklerini herzaman için ilk gözağrısı olan Nâzikedâ'nın verdiği izinle yapacaktı. Kocası o senelerde tahta veraset bakımından hayli geride bile sayılsa, bir şehzadenin erkek evlâda sahip olması gerektiğini bilen Nâzikedâ, Vahideddin Efendi'nin üzerine başka kadınlar alma isteklerini hep kabul etmiş ve şehzade, böylelikle bir yerde ablası Cemile Sultan'a ettiği yemini meşru bir şekilde bozmuştu.[3]

Bütün bu yeni zevceler, Vahideddin'in tahta geçtiği zaman *"Başkadınefendi"* unvânını verdiği Nâzikedâ'ya davranışında ve gösterdiği saygıda hiçbir değişiklik yapmadı. Nâzikedâ her zaman *"Son İmparatoriçe"* olarak kalacak ve Sultan Vahideddin'in San Remo'daki sürgün yıllarında bile her sabah ilk işi odası kendi dairesiyle aynı katta bulunan bu ilk kadınefendisini ziyaret edip sabah kahvesini onunla beraber içmek olacaktı.

Vahideddin Efendi'nin seneler sonra, 1912'nin 5 Ekim'inde bir çocuğu daha oldu: İlk ve tek şehzadesi Mehmed Ertuğrul... Bu doğum ile Meveddet Hanım *"İkinci Kadınefendi"* unvânını alacak ama genç şehzadenin talihi de

---

[2] Sultan Abdülhamid'e Vahideddin Efendi ile diğer şehzadeler hakkında verilmiş olan ve şimdi Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan çok sayıda jurnalden bazıları: *"Vahideddin Efendi'nin köşküne Tabib Ârif Paşa ile bir madamın gelip dönmesi"* Y.PRK.ZB., Dosya 28, Gömlek 121. *"Mecid Efendi'nin Vahideddin Efendi'nin Çengelköy'deki köşküne giderek geceyarısı geri döndüğü"* Y.PRK.ZB., Dosya 11, Gömlek 1118. *"Vahideddin Efendi Hazretleri'nin maiyetindeki bazı zevâtın Çengelköy'de bir kadın yüzünden kavga etmeleri ve yaralanmaları"* Y.PRK.ZB., Dosya 22, Gömlek 91. *"Yusuf İzzeddin, Vahidüddin ve İbrahim Tevfik Efendiler'in ahvâl ve harekâtına dair jurnal"* Y.PRK.SGE, Dosya 10, Gömlek 77. *"Seyfeddin Efendi, Vahidüddin Efendi ve Dâmâd-ı Şehriyârî Ahmed Paşa'nın gidip geldikleri yerler ve ziyaretlerine gelenler"* Y.PRK.ZB., Dosya 25, Gömlek 104.

[3] Sultan Vahideddin, Nâzikedâ Kadınefendi'den sonra dört hanım daha aldı: İnşirah, Şâdiye Meveddet, Nevvâre ve Nevzad Hanımlar... Şâdiye Meveddet Hanım'dan oğlu Ertuğrul Efendi dünyaya geldi, İnşirah ve Nevvâre Hanımlar'ı ise Türkiye'den ayrılmadan seneler önce boşadı.

babasının kaderi gibi sönük olacak ve Kahire'de 1944 yazında, henüz 32 yaşında iken mahiyeti anlaşılamayan sadece bir günlük bir hastalıktan sonra hayata vedâ edecekti.

*

Sultan İkinci Abdülhamid'in tahtta bulunduğu 1876 ile 1909 seneleri arasında, Şehzade Vahideddin Efendi'nin günün birinde tahta geçmesi hayal gibiydi.

Tahtından indirilmiş olan büyük kardeşi Beşinci Murad önce Çırağan Sarayı'na kapatılmış, Ali Suavi'nin sarayı basıp devrik hükümdarı yeniden tahta geçirmeye teşebbüs etmesi üzerine Fer'iye Sarayları'na nakledilmişti ve Fer'iye'de ailesiyle beraber hapis hayatı sürmekteydi. Sultan Abdülhamid'in bir küçüğü olan ağabeyi Reşad Efendi, bir diğer ağabeyi Kemaleddin Efendi, kendisinden sadece birkaç ay büyük olan Süleyman Efendi ve amcası Abdülaziz'in büyük oğlu Yusuf İzzeddin Efendiler, tahta verasette Vahideddin Efendi'nin önündeydiler.

Sonra bu şehzadelerden Reşad Efendi hariç, üçü de peşpeşe dünyadan ayrıldı. Önce Kemaleddin Efendi öldü. Sene 1905'ti ve Abdülhamid henüz tahttaydı. Abdülhamid'in 1909'da tahtından indirilip yerine Sultan Reşad'ın geçmesinden birkaç ay sonra da Süleyman Efendi vefat etti.

Taht sırasında, Vahideddin Efendi'nin önünde artık tek bir şehzade kalmıştı: Yusuf İzzeddin Efendi... 1916'nın 1 Şubat'ında Yusuf İzzeddin Efendi de intihar mı yoksa cinayet mi olduğu hâlâ tartışılan bir şekilde can verince, Şehzade Vahideddin Efendi, hiç beklemediği bir anda Osmanlı tahtının vârisi, *yani "veliahd-ı saltanat"* oldu.

*

1900'lere gelinmiş, kızları artık büyümüş ve evlenme çağına gelmişlerdi.

Önce, büyük kızı Ulviye'yi evlendirdi: Kırım Hanları'nın soyundan gelen diplomat, devlet adamı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son sadrazamı Ahmed Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı Bey ile...[4]

Nikâh, 1916'nın 10 Ağustos'unda Kuruçeşme'deki bir yalıda kıyıldığı sırada Vahideddin Efendi henüz tahta çıkmamıştı, imparatorluğun veliahdıydı.

Aradan iki sene geçti ve 1918'in 3 Temmuz'unda tarih ve kader beraberce değişti: Sultan Beşinci Mehmed Reşad vefat etti ve Veliahd Şehzade Vahideddin Efendi *"Sultan Altıncı Mehmed Vahideddin"* unvânıyla Osmanlı tahtına çıktı.

---

[4]Tevfik Paşa, Kırım hanlarının soyundan geliyordu, 1845'te İstanbul'da doğmuştu. Askerî okula gitmiş, süvari teğmeni çıkmış ama *"paşalardan birinin bayramını tebrike gitmesi sayesinde terfi ettiği"* iddia edilince istifasını verip Bâbıâlî'ye, oradan da Hariciye'ye geçmişti. Kâtiplikten başlamış, zamanla büyükelçi olmuş ve bir sefaretten ötekine dolaşmıştı. İkinci Meşrutiyet'le kurulan Said Paşa Hükümeti'nin hariciye nâzırı, 31 Mart hadisesi meydana geldiğinde sadrazam, dünya savaşına girdiğimiz sırada da Londra'da büyükelçiydi. Sultan Vahideddin tarafından üç defa sadarete getirile-

Tahta istemeye istemeye geçtiğini söyleyecek, hattâ yakınlarına *"Tahta değil, kubura oturdum"* diyecekti...

*

Padişahın küçük kızı Sabiha Sultan henüz bekârdı ve birhayli tâlibi vardı.

Sabiha Sultan'ı tanıyanlar, onun hanedanın diğer kadınlarından farklı olduğunu söyler ve *"Sabiha Sultan bambaşkaydı"* derler.

Güzeldi, zekiydi, üstelik babasının sırdaşı gibiydi.

Önce, o zamanlarda *"Hamidiye Kahramanı"* diye bilinen Rauf Orbay'ın ismi geçti. Sonra, Harbiye Nezareti Müsteşarı Mahmud Kâmil Paşa saraya müracaat edip Sabiha Sultan'ı resmen istetti fakat hakkındaki tahkikat babasının vakti zamanında seyis olduğunu ortaya çıkarınca talebi reddedildi.

Taliplerin arasına Babanzadeler'den Fuad Bey de katıldı ama *"fazla şişman olduğu için"* o da beğenilmedi.

Sırada, hanedana damat olmak isteyen daha çok kişi vardı. O senelerde kurmay yüzbaşı olan Savfet Arıkan ile Şamlı Yüzbaşı Suphi Bey ve daha başkaları sarayın kapısındaydılar ama damatlığa hiçbiri kabul edilmedi.

*

İstanbul, o senelerde devrik bir Müslüman hükümdarın sürgün mekânı idi: 1909'da tahtından feragat etmeye mecbur kalan İran Şahı Muhammed Ali Kacar'ın...

1872'de doğan Muhammed Ali Şah, İran tahtına babası Muzaferüddin Şah'ın 1907'deki ölümünden sonra çıkmış ama iki senelik iktidarı sıkıntılarla, isyanlarla ve memleketinin Rusya ile İngiltere arasında paylaşılması mücadelesi içerisinde geçmişti.

İran'da 1796'dan itibaren hüküm süren Kacar Hanedanı artık çatırdıyordu, monarşi gücünü neredeyse tamamen kaybetmişti. Muhalefet, 1906'da açılan Meclis'in gücünün artmasını ve ciddî reformlar yapılmasını istiyordu.

Muhammed Ali Şah, reformcuların siyasî haklarla ilgili taleplerinin artması üzerine, Tahran'da 1908 Haziran'ında sıkıyönetim ilân etti ve sıkıyönetim kumandanlığına bir Rus albayı getirdi. Önde gelen muhalefet liderleri ya öldürüldü yahut tutuklandılar. Şah, ortalığın daha da karışması üzerine 23 Haziran 1908'de Meclis binasına top ateşi açtırdı, dört gün sonra da Meclis'i feshederek anayasayı askıya aldı.

Aynı günlerde İstanbul'da Meclis'in 32 sene sonra yeniden açılması, ya-

---

cek, Damat Ferid Paşa'nın yaptıklarını temizlemekle vazifeli olan son hükümetini 21 Ekim 1920'de kuracak, saltanatın kaldırıldığı 1922 Kasım'ına kadar bu makamda kalarak *"Osmanlı Devleti'nin son sadrazamı"* olacak ve kendi ifadesi ile *"İmparatorluğun cenazesini kaldırmak"* ona düşecekti.

ni İkinci Meşrutiyet'in ilânı kutlamaları yapılırken, İran'da bunun tam tersi bir hava hâkimdi...

Ama, Muhammed Ali Şah'ın bütün bu uygulamaları beklediğinin tam tersi bir tesir yaptı. Karışıklıklar bir sene içerisinde memleketin her tarafına yayıldı, ayaklanmayı bastırmak için gönderilen birlikler yenildiler, Bahtiyârî aşireti Isfahan'ı ele geçirdi ve muhalefet kuvvetleri 1909'un 12 Temmuz'unda Tahran'a girdiler.

Çaresiz kalan Şah, Tahran'daki Rus sefaretine sığındı, 16 Temmuz günü o sırada 11 yaşında olan oğlu Ahmed Mirza'nın lehine tahtından feragat edip sürgüne gitmeyi kabul etti ve 9 Eylül'de Ruslar tarafından Odesa'ya götürüldü.

Ama, sâbık Şah sürgünde pek rahat durmadı... İngiltere'nin İran'daki etkisinin artması Ruslar'ı zaten rahatsız etmeye başlamıştı ve İran üzerindeki eski hâkimiyetlerini yeniden kurabilmek için Odesa'da, kontrolleri altında yaşayan Muhammed Ali Şah'ı devreye soktular. Muhammed Ali Şah, Ruslar'ın desteğindeki bir ordu ile İran'a girdi ama askerleri hükümet birliklerine yenilince yeniden Ruslar'a sığındı ve memleketini bir daha dönmemek üzere terketmek zorunda kaldı.

Tahtına tekrar geçebilmek konusundaki hayallerine nihayet vermesi gerektiğini artık farketmişti... Kalabalık maiyetiyle beraber İstanbul'a geldi ve Büyükada'da kiraladığı büyük bir köşke yerleşti...

Ama, tahtını devrettiği oğlu Ahmed Şah ile arasında herhangi bir anlaşmazlık, bir mesele yoktu. Devamlı surette haberleşiyorlar, hattâ oğluna sık sık siyasî tavsiyelerde bile bulunuyordu. Ancak, genç Şah'ın babasının Tahran ile İstanbul arasında mekik dokuyan maiyet mensupları vasıtasıyla gönderdiği bu tavsiyeleri tatbik etmesi sözkonusu olamazdı, zira Tahran'da ipler artık başkalarının elindeydi ve Ahmed Şah sadece bir sembolden ibaretti...

İran'ın sâbık Şah'ı Muhammed Ali, İstanbul'a yerleşince kızlarını ve torunlarını da yanına aldı, hattâ bir ara ticaretle bile meşgul oldu ve hatırı sayılır paralar kazanması üzerine, saltanatın lâğvedilmesinden sonra, 1923 Eylül'ünde devrik Şah'a vergi tahakkuk ettirilmesi konusu bile tartışıldı...[5]

Muhammed Ali Şah, 1924'te ailesiyle beraber İstanbul'dan ayrılıp Fransa'ya gitti, oradan İtalya'ya geçti, Akdeniz sahilindeki San Remo kasabasına yerleşti, bir villâ kiraladı ve 5 Nisan 1925'teki ölümüne kadar San Remo'da yaşadı.

Devrik Şah'ın oğlu Ahmed Şah, 1921'de İran'ı İngiliz himayesine veren bir anlaşma imzalamasından sonra yaşanan Rus istilâsı ve istilânın Kazak Tugayı Kumandanı Rıza Han tarafından bastırılması üzerine çıkan karışıklıkların akabinde 1923'te kardeşi ve veliahdı Muhammed Hasan Mir-

[5] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri, HR. İM., Dosya 21, Gömlek 81.

za'yı saltanat nâibi olarak bırakıp memleketini terkederek Avrupa'ya gitti. 1925'te Meclis tarafından hal' edilen Ahmed Şah'ın yerini Rıza Şah'ın alması ile İran'da 129 sene devam eden Kacar Hanedanı yerini Pehlevî Hanedanı'na bıraktı. Rıza Şah'ın İran'da 1979'da yaşanan İslam Devrimi ile tahtını terketmek zorunda kalan oğlu Muhammed Rıza Pehlevî, bu hanedanın ikinci ve son Şah'ı olacaktı.

*

Muhammed Ali Kacar'ın, İran tahtında bulunan oğlu Ahmed Şah'a Büyükada'daki sürgün günlerinde gönderdiği siyasî direktiflerin yerine getirilmesini sağlaması mümkün olamamıştı ama ne de olsa bir *"baba"* idi, aile meselelerinde söz sahibi olabilirdi ve bu konulara başkalarının karışmasına bir sebep yoktu...

Sâbık Şah, 1919'a gelindiğinde artık 21 yaşında olan ama siyasî bakımdan sözünü geçirme imkânı bulamadığı oğlunun mürüvvetini görmek hevesine kapıldı ve hanedanına lâyık bir gelin arayışına girdi...

Gelin adayı güzelliği ve zarafeti bir tarafa, kendisi gibi eski ve asil bir aileden olmalıydı. Üstelik, böyle bir izdivacın artık kapanmış olan siyasî istikbalinin kapılarını aralaması da pek fena olmazdı...

Muhammed Ali Şah uzun uzun düşündükten, araştırdıktan, en yakınlarına akıl danıştıktan ve İran'ın İstanbul'daki büyükelçisi olan ve bir dediğini iki etmeyen İhtişâmü's-Saltana Mahmud Han ile günlerce kafa kafaya verip fikir teatisinde bulunduktan sonra, oğluna lâyık gelin adayını nihayet buldu:

Misafiri olduğu devletin hükümdarının kızını, yani Sultan Vahideddin'in küçük kızı Sabiha Sultan'ı...

Mahmud Han'ın hanımı Yıldız Sarayı'nın haremini daha önceleri ziyaret etmiş, takdim edildiği Sabiha Sultan'a hayran kalmış ve Tahran'daki genç Şah'a hanım aramakta olan kocasına da birkaç defa *"Padişah'ın kızı bu iş için pek münasiptir"* demişti...

*

İhtişâmü's-Saltana Mahmud Han, Sultan Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan'ın kocasını, yani padişahın damadı olan İsmail Hakkı Bey'i 1919 ilkbaharının ilk günlerinde Cağaloğlu'ndaki elçilik binasına davet etti.

İsmail Hakkı Bey profesyonel askerdi, Prusya Harp Akademisi'nde kurmaylık tahsil etmiş, Kayzer Wilhelm'in süvari hassa alayında bulunmuştu ve kayınpederinin askerî konularda bilgi almak için Yıldız Sarayı'nda kur-

duğu hususî kurmay heyetindeydi.

Büyükelçi, padişahın damadını mevkiine lâyık bir şekilde, âlây-ı vâlâ ile karşıladı ve elçiliğin kabul salonuna aldı.

Sefaret erkânı, salonda ayakta beklemedeydi...

Büyükelçi, bir sehpa üzerine konmuş kutunun içerisinde parlayan koskoca bir nişanı işaret ederek *"Bu, İran'ın en büyük nişanıdır"* dedi. *"Şah Hazretleri bu nişanı size lâyık gördüler ve takmamı irade buyurdular"*

Sonra protokol kaidelerinin hiçbirini ihmal etmeden, nişanı kutusundan çıkarttı ve İsmail Hakkı Bey'in boynuna astı.

Merasimin tamamlanmasından sonra sefaret erkânı, elçi ile misafiri selâmlayarak salondan ayrıldı ve İhtişâmü's-Saltana Mahmud Han ile İsmail Hakkı Bey içeride başbaşa kaldılar.

Karşılıklı kanepelere oturdular ve elçi, söze daha da ciddî bir ifade ile *"Mâlûmunuz, Devlet-i Aliyye ile İran iki Müslüman ve güçlü devlettir"* diye başladı...

-*"Şah Hazretleri münasebetlerimizin çok daha yakınlaşması gerektiğini hissediyor ve aramızda ailevî bağlar da kurduğumuz takdirde, kuvvetimizin daha da ziyade olacağımıza inanıyor. Bunu sağlamanın en iyi yolunun da Şâh'ımız ile zât-ı şâhânenin kızı Sabiha Sultan Hazretleri'nin izdivacından geçtiğini düşünüyor..."*

Sonra koltuktan kalktı, ayakta ve heyecan içerisinde *"Şah Hazretleri bu izdivacı ancak sizin sağlayabileceğinizi düşünüyorlar. Zât-ı şâhâneyi bu hususta ikna edebilecek tek kişinin siz olduğunuzdan emindirler"* dedi.

İsmail Hakkı Bey, elçi İhtişâmü's-Saltana Mahmud Han'ın bir anda söylediklerinden öylesine hayrete düşmüştü ki, muhatabı ayağa kalktığı anda kendisinin de ayağa kalkması gerektiğini bile unuttu ve oturduğu koltukta şaşkınlık içerisinde *"Zât-ı Şâhâne'ye derhal arzederim"* diye mırıldanmakla iktifa etti.

İran hükümdarı Ahmed Şah'ın, İsmail Hakkı Bey'e İran'ın en büyük nişanını takmasının hikmeti artık anlaşılmıştı.

İranlılar, padişahın dâmâdının elçiliğe gelişindeki tantanalı merasimin aynını uğurlamada da yaptılar...

İsmail Hakkı Bey, Cağaloğlu'ndan hemen Yıldız Sarayı'na gitti, kayınpederi Sultan Vahideddin'in huzuruna çıktı ve elçinin söylediklerini aynen nakletti.

Padişah, işittiklerine dâmâdından daha fazla şaşırmış gibiydi. İsmail Hakkı Bey'i dinledikten sonra düşündüğü sırada yapmayı âdet edindiği her zamanki hareketi yaptı, yani başını hafifçe arkaya eğip gözlerini kapattı ve bir müddet öylece kaldı...

Sonra gözlerini ağır ağır açarak *"Mümkün değil, mevzubahis bile olamaz"*

dedi. *"Ben, hem Devlet-i Aliyye'nin başındayım, hem de Halife-i Müslimîn'im; yani bütün Sünnîler'in halifesiyim. Şii olan bir hükümdara kızımı nasıl verebilirim? Mevzubahis bile olamaz!"*.

Bunları söyledikten sonra dâmâdı İsmail Hakkı Bey'e usulca tenbih etti:

-*"Elçi ile de hiçbir yerde karşılaşmamaya bak, hattâ bir müddet ortalarda görünme, teklifin üzerinden zaman geçsin ve iş soğusun... Zannımca, kabulün mümkün olmadığını en nazik şekilde böyle ifade ederiz"*.

Böyle demekle beraber, ne olur ne olmaz düşüncesi ile meseleyi kızına açmadan edemedi... Sabiha Sultan gerçi hayli şaşırmıştı ama o da aynı fikirdeydi...

Sultan Vahideddin böyle bir evliliğin olamayacağını Muhammed Ali Şah'a meseleyi zamana bırakarak hissettirebileceğini düşünmüştü ama devrik Şah talebinden öyle kolay kolay vazgeçeceğe pek benzemiyordu...

Birkaç gün sonra, İran Elçiliği'nden Yıldız Sarayı'na bir randevu talebi geldi: Büyükada'da yaşayan sâbık Şah, padişahı ziyaret etmek istiyordu...

Sultan Vahideddin, Muhammed Ali Şah'ın izdivaç meselesinde kararlı olduğunu işte o zaman anladı. Randevu verilmemesi diplomatik nezaketsizlik sayılırdı, mecburen *"Buyursunlar"* denecekti ama ya sonrası?

Padişah, hemen damadı İsmail Hakkı Bey'i çağırttı ve bu vaziyette ne yapacaklarını konuştular. Şah'a istediği randevu verilecek, hattâ hükümdarlara mahsus protokol tatbik edilecek, talebi dinlenecek ve değerlendirme daha sonra yapılacaktı ama işi gene sürüncemede bırakma hususunda kararlı idiler.

Kararlaştırılan günde, saltanat yatlarından biri Büyükada'ya, Muhammed Ali Şah'ı almak üzere gönderildi. İran elçisi İhtişâmü's-Saltana Mahmud Han yine Şah'ın yanındaydı. Dolmabahçe rıhtımından otomobille Yıldız Sarayı'na geçtiler ve Muhammed Ali Şah'a tam bir devlet reisi protokolü uygulandı...

Yıldız'ın alt katındaki mabeyn dairesinin kabul salonunda Sultan Vahideddin ile biraraya geldiklerinde artık iki hükümdar değil, iki *"baba"* idiler...

Karşılıklı olarak klasik protokol cümlelerinden sonra, sâbık Şah baklayı ağzından çıkardı. Oğlunu uzun uzun medhetti, iyi bir şekilde yetişmesi için nasıl çaba gösterdiğini ve ne büyük fedâkârlıklara katlandığını anlattı, *"21 yaşına gelmiş olmasına rağmen şimdiye kadar bir kadına yahut kıza bırakın el sürmek, yan gözle bile bakmamıştır"* dedi, hattâ *"Verdiğim bu kadar emeğin neticesinde öylesine iyi bir hükümdar oldu ki, teb'am artık beni bile aramıyor"* gibisinden sözler etti ve Sabiha Sultan'ı açıkça oğluna, yani Tahran Sarayı'na gelin göndermek istedi...

Sultan Vahideddin'in cevabı, gayet diplomatça oldu. İran'ın genç Şah'ını nasıl takdir ettiğini anlattı, ziyaretten ne kadar memnuniyet duyduğunu de-

falarca tekrar etti, hattâ Şah'ın asaleti ile münasip bir hanımla evlenmesinin kendisini de bahtiyar edeceğini söyledi ama talep konusunda ne *"Evet"*, ne de *"Hayır"* dedi, sâbık Şah'ın teklifini işitmemiş gibi davrandı.

Sonra, Muhammed Ali Şah'ı şânına lâyık şekilde uğurladılar...

Sultan Vahideddin hadiseleri yine zamana terkedip unutturarak İranlılar'a hiçbir cevap vermeyecekti ama Şah ile babasının işin ucunu bırakmaya hiç niyetleri yoktu.

Sabiha Sultan'ı istemeye, bu defa Şah'ın kendisi geldi!

Ahmed Şah 1919 yazında İngiltere'ye gitmişti. Memleketine dönerken, 19 Ağustos'ta birkaç günlüğüne İstanbul'a uğradı; hemen Büyükada'ya, babası Muhammed Ali Şah'ın yanına gitti ve sonra İsplandit Oteli'ne yerleşti.

Gelişi resmî bir ziyaret değildi, bu yüzden resmî karşılama yapılmadı ve protokol gereği *"Hoşgeldiniz"* heyetleri gönderilmesiyle yetinildi...

Bir devlet başkanının başka bir memlekete gayrıresmî olarak da gelse o memleketin hükümdarına nezaket ziyareti yapması diplomatik teâmüldendi...

21 Ağustos günü Yıldız Sarayı'nda yapılması planlanan ziyaret öncesinde, her iki tarafta da büyük heyecan vardı. Ahmed Şah, İstanbul'dan belki de nişanlı olarak ayrılacağı hayallerine dalıyor, Sultan Vahideddin ile maiyeti ise başlarına gelen dertten kurtulmanın yollarını arıyorlardı...

Ahmed Şah, maiyeti ile beraber Yıldız'a gitti, tahtına ve tâcına lâyık bir merasimle karşılandı, Sultan Vahideddin ve hükümdarın veliahdı olan Abdülmecid Efendi ile iki saat geçirdi. Yıldız'dan Dolmabahçe Sarayı'na götürüldü, Sultan Vahideddin öğleden sonra Şah'ın ziyaretini iade maksadıyla Dolmabahçe'ye gitti, aynı gün Şah ile Veliahd Abdülmecid Efendi arasında da karşılıklı ziyaretler yapıldı ama bütün bu temaslarda ve görüşmelerde evlilik bahsi hiç açılmadı.

Sultan Vahideddin'in ziyaret sırasındaki bir hareketi bile, genç Şah'a bu işin hiçbir zaman olamayacağını farkettirememişti.

Hükümdarların resmî ziyaretlerde biraraya geldiklerinde birbirlerine nişan vermeleri âdettendi ve memleketlerinin en yüksek dereceli nişanlarını teati ederlerdi.

Ahmed Şah, Sultan Vahideddin'e İran'ın hanedan nişanının birinci rütbesini, Veliahd Abdülmecid Efendi'ye de aynı nişanın ikinci rütbesini vermiş, Sultan Vahideddin ise genç Şah'a murassâ bir *"imtiyaz nişanı"* vermekle iktifa etmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nun en yüksek nişanı olan *"Hanedan Nişanı"*nı takmamıştı.

İran'ın genç Şah'ı ve maiyeti Sultan Vahideddin'in dolambaçlı yollardan da olsa *"Kızımı istemeyin, size veremem"* demeye çalıştığını bir türlü anlaya-

mıyorlardı...

Bu defa da İstanbul'a Şah ile beraber gelen amcası Nasru's-Saltana, Sultan Vahideddin'in huzuruna çıkmak istedi ve 26 Ağustos'ta kabul edildi.

Nasru's-Saltana, o gün sözü hiç uzatmadan padişahtan kızını resmen talep etti. Sultan Vahideddin de aslında aylar önce yapması gerekeni o gün yaptı, açık konuştu, hattâ yalan bile söyledi ve *"Hanedanlarımız arasında akrabalık kurmak isteyerek büyük iltifat buyurmuşsunuz ama kızım nişanlı olduğu için bu izdivaç mümkün değildir"* dedi.

Sabiha Sultan, tabiî, kimse ile nişanlı değildi...

O sırada Büyükada'daki İsplandit Oteli'nde kalan Ahmed Şah, Yıldız Sarayı'na gönderdiği amcası Nasru's-Saltana'dan işiteceği hayırlı haberlerin hayâlini kurmakla meşguldü. Yaşlı prensin gelip de *"Boşuna heveslenmişiz, kızını vermiyor!"* demesi üzerine aklı başından gitti ve hırsını önce Sabiha Sultan meselesini ortaya atan İstanbul'daki elçisi İhtişâmü's-Saltana Mahmud Han'dan çıkardı. Elçiyi azletti, daha önce vermiş olduğu mücevherli bir nişanı geri aldı, hattâ bu kadarla da kalmadı, *"Hemen karını boşayacaksın!"* diye emretti.

Ahmed Şah, Sabiha Sultan projesinin elçinin karısının fikri olduğunu biliyor ve verdiği boşanma emri ile *"Ben prensesle evlenmekten nasıl mahrum kaldı isem; sen de karısız kalacaksın!"* diyordu...

Genç Şah, İstanbul'da dört gün daha kaldı ve 30 Ağustos'ta memleketine döndü. Ama hayalleri öylesine yıkılmıştı ki, bulunduğu otele yürümekle bile birkaç dakika mesafede olan babası Mehmed Ali Şah'a vedâya gitmedi. Hattâ, protokolün icaplarını bile bir tarafa bıraktı ve Sultan Vahideddin'e bizzat vedâ ziyareti yapmak yerine, Yıldız Sarayı'na Hariciye Vekili Nasru'd-devle'yi ve azlettiği İstanbul'daki elçisini gönderdi; Şah'ın *"hasta olduğu için bizzat vedâ edememekten duyduğu üzüntü"*yü Sultan Vahideddin'in başmabeyincisi Yâver Paşa'ya bu iki İranlı tebliğ ettiler.

Yıldız'da ise, bir türlü bitmek bilmeyen bu talep meselesinin geç de olsa artık hallolmasından dolayı büyük memnuniyet vardı...

*

İtalya'nın Akdeniz sahilindeki San Remo kasabasında, seneler sonra tarihin garip bir cilvesi yaşandı...

İran'ın devrik Şah'ı Muhammed Ali Kacar, İstanbul'dan ayrılmış ve San Remo'ya yerleşmişti...

Sultan Vahideddin de 1922'nin 17 Kasım'ında Türkiye'yi terkettikten sonra bir müddet Malta'da, Mısır'da ve Arabistan'da kalmış ve kendisine daimî ikametgâh olarak o da San Remo'yu seçmişti.

Muhammed Ali Şah hayata vedâ ettiğinde Sultan Vahideddin artık San Remo'da idi ve Şah'ın cenazesine o da katıldı. Son padişahın son fotoğrafı, bu cenaze merasiminde çekilecekti...

Muhammed Ali Şah'ın oğlu Ahmed Şah 1923'te İran'ı terkettikten sonra Fransa'da yaşadı, bir defasında San Remo'ya babasını ziyarete gittiği sırada Neslişah'ın babası Ömer Faruk Efendi ile, yani birkaç sene önce talip olduğu Sabiha Sultan'ın kocası ile ahbap oldu, hattâ birkaç defa beraberce ava bile çıktılar...

Sabiha Sultan ile dünya evine giremeyen Ahmed Şah, ardarda beş hanım aldı, üç kız ve bir erkek evlât sahibi oldu ve hayata 1930'da henüz 32 yaşında iken Paris'in banliyösü Neuilly-sur-Seine'de vedâ etti.

*

İranlılar kendilerine gelin olarak bir Osmanlı prensesini alabilmek için bu kadar ısrarlı bir çaba gösterirlerken, Yıldız Sarayı da damat arayışı içerisindeydi ve aday nihayet bulundu: Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın kardeşi Şevki Paşa'nın oğlu olan ve Londra Büyükelçiliği'nde çalışan Mehmed Ali Bey...

Çiftin nişanlandıkları bile ilân edildi ve genç diplomat evlilik hazırlıkları için İstanbul'a çağırıldı. Ama, Mehmed Ali Bey damat adaylığına seçilmesinden birkaç gün önce tutulduğu ve kimselere söyleyemediği bir çapkınlık hastalığı yüzünden davete icabet edemedi, hattâ cevap bile vermedi. Vermeyince de damatlığı suya düştü...

Sarayın kapısında bekleyenler *"dâmâd-ı şehriyârî"* olma bahtiyarlığına erişmeleri halinde kavuşacakları binbirgece masallarından da zengin rüya gibi bir hayatın hayâlindeyken, Sabiha Sultan elbiselerini ters-yüz ederek kullanmadaydı. Zira babası şehzadeliğinde de, hükümdarlığında da servet sahibi olamamıştı. Enver Paşa ile evli olan kuzini Naciye Sultan harbin en acımasız günlerinde bile elbiselerini Viyana'dan getirtip mücevherler içinde yüzdüğü sıralarda, Sabiha elbiselerini ters-yüz edip giymeye mecburdu ve babasının tahta geçmesinden sonra da hayatında pek birşey değişmemişti.

*

Taliplerin ve damat arayışlarının devam ettiği o günlerde, hanedanda derin bir aşkın doğmuş olduğunu kimseler farkedememişti: Sabiha Sultan ile babasının veliahdı Şehzade Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi birbirlerini sevmiş, âşık düşmüşlerdi.

Tam o sırada, Sabiha Sultan'a bir başka talip daha çıktı: O günlerin çok meşhur bir askeri, Mustafa Kemal Paşa...

Paşa böyle bir talepte bulunarak belki ezelî rakibi Enver'in seneler önce yaptığını yapmak, yani saraya damat olmak istemişti; belki Sabiha Sultan'a hakikaten tutulmuştu, belki de başka bir fikri vardı...

Bunları bilmiyoruz.

Ama bu evlilik de olmadı, Paşa'nın adaylığını saray kabul etmedi.

Sabiha Sultan, sonraki senelerde yakın dostlarına Mustafa Kemal Paşa'nın kendisine talip olmasından bahsederken hadiseyi doğrulayacak, hattâ *"Kendilerini bir defa görmüş ve hoşlanmıştım. Gayet yakışıklıydı. Ateş gibi gözleri vardı, alev alev yanıyorlardı. Ama evlenemezdim, zira Enver Paşa'nın neler yapabildiğine yakından şahit olmuştum. Mustafa Kemal Paşa daha fazlasını yapar diye korktum, âlet olmak istemedim. Üstelik, ben başkasını seviyordum"* diyecekti.

Mustafa Kemal Paşa'nın evlilik teşebbüsünden geriye tek bir belge kaldı: Sabiha Sultan'ın o günlerden 40 küsur sene sonra, Türkiye Cumhuriyeti'nde başbakanlık yapan Suat Hayri Ürgüplü'ye yazdırdığı kısa hâtıratının birkaç satırı...

Mülâkat şeklinde kaleme alınan hâtıratta, Suat Hayri Ürgüplü, Sabiha Sultan'a *"Duyduğumuza göre, Mustafa Kemal Paşa sizi istemiş, pederiniz razı olmamış. Doğru mudur?"* diye soruyor ve Sabiha Sultan şu cevabı veriyor:

-*"Evet, istemiş. Benimle konuşmuş değildir ama ben çekindim ve istemedim. Zira, önümde hiç de iyi örnek olmayan Enver Paşa ile Naciye Sultan'ın hayatı vardı. Sonra, tanınmış ...bir kumandanla aile hayatı kurabileceğime inancım yoktu".*[6]

Sabiha Sultan'ın sevdiğini söylediği *"başkası"*, ileride hayatını birleştireceği kuzeni, daha sonraları hilâfet makamına geçecek olan Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi idi...

*

Sultan Vahideddin'in veliahdı, amcası Sultan Abdülâziz'in oğlu Şehzade Abdülmecid Efendi idi.

1868'de doğmuştu, yani padişahtan yedi yaş küçüktü. Birkaç yabancı dil bilir, resimle ve batı müziğiyle uğraşırdı. Osmanlı Ressamlar Cemiyeti'nin kurucularındandı ve modern Türk resminin ilk ustalarından sayılırdı. Çamlıca'daki köşkü devrin entellektüellerinin mekânı ve bir çeşit akademi gibiydi. Besteleri batı formlarındaydı; konçertolar, oda müziği eserleri ve piyano parçaları yapar, bunları dostlarına yahut köşkünde ka-

[6] Sabiha Sultan'ın hâtıralarının tam metni için *Şahbaba*'ya bakınız: Sah: 491-497.

dınlardan oluşturduğu topluluklara çaldırır, Türkiye içinde ve dışında açılan resim sergilerine yağlıboya tablolarını gönderir, Türk ressamların katılacağı sergilere maddî imkânı nisbetinde destek de verirdi.

İstanbul'daki yabancı elçiliklerin raporlarında Abdülmecid Efendi'den bahsedilirken *"Fes giymediği zamanlarda, iyi yetişmiş bir Fransız'ı andırır"* gibisinden ifadeler vardı.

Padişah ile veliahdı, gençlik senelerinde çok yakın iki arkadaş idiler.

Bir zamanlar Boğaz sırtlarının gerisindeki ormanlarda beraberce ava çıkar, köşklerinde yapılan edebiyat ve musiki toplantılarına iştirak eder, Vahideddin alaturka, Abdülmecid de alafranga formlarda yaptıkları besteleri birbirlerine dinletirlerdi.

Bu yakınlık sonraları bozuldu, hattâ hasımdan da öte düşman gibi oldular.

Aralarının açılmasının sebebi, tamamen siyâsî idi. Meselâ, Vahideddin şehzadelik yıllarında tahtta bulunan ağabeyi Sultan Abdülhamid'e gayet yakın ve bağlı iken Abdülmecid Efendi amcasının oğlu olan hükümdara karşı sadece nefret hissediyor, en yakınlarına *"Ah elimde imkân ve son derece keskin bir bıçak olsa da Abdülhamid'i şöyle bir doğrasam"* demekten hiç çekinmiyordu!

İki kuzenin muhabbet duydukları Avrupa devletleri bile farklıydı: Sultan Vahideddin *"İngilizler ile dostluk, Fransızlar ile yakınlık"* politikasının kendisine babasından ve ağabeyi Sultan Abdülhamid'den miras kaldığını söyleyip[7] iktidarı boyunca İngiltere taraftarı siyaset takip ederken, Abdülmecid Efendi memleketin geleceğinin sadece Fransa ile beraber hareket etmekten geçtiğine inanıyordu.

Ve kader, birbirinden artık hiç mi hiç hoşlanmayan bu iki kuzeni günün birinde dünür yaptı!

Abdülmecid Efendi'nin farklı annelerden doğmuş iki çocuğu vardı: Şehsuvar Kadın'dan 1898'de dünyaya gelen oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi ile ondan 16 yaş küçük kızı, Mehistî Kadın'dan doğan Dürrüşehvar Sultan.[8]

Faruk Efendi 1898'de dünyaya gelmişti, yani Sabiha Sultan'dan dört yaş küçüktü ve gayet yakışıklıydı.

Şehzadeyi önce Mekteb-i Sultânî'ye, yani Galatasaray'a verdiler. Frankofon olan Abdülmecid Efendi'nin, Mekteb-i Sultânî'ye zaten muhabbeti vardı ve okulda bir sene üç ay müdürlük yaptıktan sonra 1910 Nisan'ında istifa ederek giden Tevfik Fikret ile yakın dosttu.

Ömer Faruk Efendi'nin Mekteb-i Sultânî'ye başlaması için gereken muameleleri divan şairesi Nigâr Hanım'ın oğlu olan ve Tevfik Fikret'in müdürlüğü sırasında başmuavinlik yapan Salih Keramet Bey yaptı. Şehzadeye

---

[7] Sultan Vahideddin ile kızı Sabiha Sultan'ın bu konudaki ifadeleri için *Şahbaba*'ya bakınız. Sah: 424 ve 514.

[8] Abdülmecid Efendi'nin dört hanımı vardı: Şehsuvar başkadın, Mehistî ve Hayrünisâ hanımlar ile kendisinden 32 yaş küçük olan ve 1921'de nikâhladığı Behruze hanım.

daha önce dersler de veren Salih Keramet Bey sonraki senelerde Halife Abdülmecid Efendi'nin hususî sekreteri olacak, Halife yurtdışına gönderilirken onunla beraber gidecek, bir müddet sonra dönecek, çok daha sonraları Halife'nin cenazesini Türkiye'ye getirtebilmek için uzun bir hukukî mücadele verecek ama muvaffak olamayacak ve hayata 103 yaşında iken, İstanbul'da 7 Mart 1987'de vedâ edecekti.

Bir müddet Mekteb-i Sultânî'ye devam eden şehzadeyi daha ciddî bir meslekî eğitim alması için 11 yaşına geldiğinde Avrupa'ya göndermeye karar verdiler: Asker olacak ve Avusturya İmparatoriçesi Marie-Teres'in Viyana'da 1751'de kurduğu askerî akademi olan Teresianum'a gidecekti.

Prenslerin o devirde Teresianum'a gitmeleri zaten âdettendi...

Ömer Faruk Efendi, Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saadet Dairesi'ne yapılan bir ziyaretten ve edilen uzun dualardan sonra Viyana'ya doğru yola çıktı. Yanında yine Salih Keramet Bey vardı. Şehzadeyi akademiye hocası yerleştirdi ve Ömer Faruk Efendi, Viyana'da birkaç sene kaldı.

Teresianum'da subay adaylarına askerî eğitim ile beraber sepet örücülüğünden marangozluğa, inşaat ustalığından demir işçiliğine kadar el becerisini arttıracak başka dersler de veriliyordu ama Ömer Faruk Efendi daha sert ve daha sıkı bir asker olması için Viyana'dan Prusya'ya, Potsdam'daki askerî akademiye nakledildi.

Bu nakil, büyük ihtimalle imparatorluğun artık en güçlü adamı olan sarayın damadı ve Harbiye Nâzırı Enver Paşa'nın fikri idi...

Genç şehzadelerin çoğunun okula gitmeyip konaklarında özel dersler aldıklarını, günün şartlarından ve gelişmelerinden uzak apayrı bir dünyada büyütüldüklerini farkeden Enver Paşa, küçük yaştaki şehzadelerin askerî eğitim görmelerine karar vermiş, Ihlamur Kasrı'nı bu işe tahsis ederek *"Şehzâdegân Mektebi"* haline getirmişti. 15 yaşın altındaki şehzadeler bu mektebe gitmeye mecbur edilmişler, edebiyat, tarih, ulûm-ı diniyye, matematik ve geometrinin yanısıra askerî eğitim almaya mecbur tutulmuşlardı.

Daha büyük yaştaki iki şehzade, Ömer Faruk ve Sultan Abdülmecid'in torunu Şerafeddin Efendiler ise Viyana'da idiler. Ama, Enver Paşa'ya göre valsler diyarında birer *"salon zabiti"* gibi yetiştirilmeleri değil, Potsdam'dan Prusya terbiyesi almış sert birer subay olarak mezun olmaları şarttı... Bunun için Almanya'ya nakledildiler ve Harbiye Nezareti, bu iki şehzade için bir *"eğitim yönetmeliği"* yayınladı.

Şerafeddin Efendi, Enver Paşa'nın hanımı Naciye Sultan'ın kardeşi, yani Paşa'nın kayınbiraderi idi...

Bu nakiller üzerine, hanedan mensupları arasında bir dedikodu yayıldı: Enver Paşa'nın savaştan sonra padişahı tahttan indirerek yerine genç bir şehzadeyi geçirmeyi düşündüğü... Tahtın müstakbel sahibi de ciddî bir

askerî eğitim alan ve Avrupa'yı artık yakından tanıyan Ömer Faruk Efendi olacaktı...

Enver Paşa, şehzadenin Almanya'dan İstanbul'a izinli geldiği günlerde bile askerlikten uzak kalmasını istemiyor, Ömer Faruk Efendi'nin babası Abdülmecid Efendi'nin Çamlıca'daki köşküne gönderdiği resmî yazılarla, günlük tâlimlere katılmasını istiyordu.[9]

Ömer Faruk Efendi, Potsdam'daki Prusya Askerî Akademisi'nden profesyonel bir Prusya subayı olarak mezun oldu. Alman ekolünün sertliği mizacına da aksetmişti. Hayatının sonuna kadar hep sert bir asker olarak kalacak ama bu sertlik sadece davranışlarında vârolacak, iç dünyasında her zaman romantik fırtınalar kopacak ve bazı alaturka âdetlerden de hiç vazgeçmeyecekti.

Meselâ, sarmısaklı paça yahut tirid merakından... Avrupa'daki ve Mısır'daki sürgün senelerinde, sofrasında haftanın en az bir günü mutlaka paça olacaktı!

Almanlar, akademiden mezun olan genç şehzadeyi hemen cepheye göndermek istemediler. Bir ihtimal, müttefiklerinin hanedan mensubu olan genç subayın başına bir iş gelmesinden endişe ediyorlardı.

Ömer Faruk Efendi, cephe ve ateş hattı ile bir tatil münasebetiyle İstanbul'a geldiği sırada tanıştı. Başkumandan Vekili ve Harbiye Nâzırı Enver Paşa o günlerde Çanakkale cephesini ziyaret edecekti ve şehzadeyi de beraberinde götürdü.

Şehzade, Çanakkale'de yaşadıklarını seneler sonra şöyle anlatacaktı:

"Enver Paşa bizi bir sipere yerleştirdi, 'Buradan bir yere ayrılmayın, biraz sonra karşı taraf ateşe başlar' *deyip gitti. Havanın kararmasından hemen sonra dediği çıktı, İngiliz bombardımanı başladı. Mermiler siperin etrafına düşerken bizim dizlerimizin bağı çözüldü, muharebenin ne demek olduğunu orada öğrendik. Ama ne yalan söyleyeyim, ödümüz koptu, hattâ* 'Buraya neden geldik ki?' *diye düşündük...*

Biraz sonra bombardımana ara verildiği sırada Enver Paşa göründü. Ateş hattındaki siperlerin önünden yürüyerek geliyordu. Bizim bulunduğumuz siperin önünde durdu, cebinden tabakasını çıkartıp bir sigara yaktı ve siperin bir tarafından öbür tarafına elinde sigarası ile yürümeye başladı. Karşı tarafın sigaranın ateşini görüp yeniden ateşe başlaması ihtimali umurunda bile değildi. Düşünceli bir tavırla sadece yere bakarak yürüyor, sigarasından derin derin nefes çekiyordu...

Paşa'nın bu hareketini görünce hepimiz arslan kesildik, korkuyu falan unuttuk..."

Çanakkale'de cesaret kazanan şehzade, Almanya'ya dönüşünde bir cepheye gönderilmeyi istedi ama Almanlar yine kabul etmediler. Ömer Faruk Efendi, bunun üzerine İstanbul'da bulunan velîsi Salih Keramet

---

[9] Arşivimde bulunan bu yazılardan biri:

"Şehzade Ömer Faruk Efendi Hazretleri'ne,

25 Nisan 334 tarihinde Almanya'ya avdet buyurulacağına binâen burada bulundukları müddetçe tâ'lîm ve terbiye-i askeriyyelerinde bulunmak üzere maiyet-i seniyye piyade taburuna devam buyurmaları mütemennâdır. 11 Cemâziyelâhır 336, 25 Mart 334.

Harbiye Nâzırı

Enver"

Bey'e *"Araya girin, Almanlar'a birşeyler söyleyin, beni cepheye yollasınlar"* meâlinde peşpeşe mektuplar gönderdi ve isteği nihayet kabul edildi.

Ömer Faruk Efendi, 1917'nin 13 Kasım'ında o sırada Viyana'da bulunan Salih Keramet Bey'e yolladığı bir kartta Rus cephesinde bulunduğunu ve yakında ateş hattına gideceğini yazıyordu:

"Azîzim Keramet Bey,

Üç haftadan beridir Rus cephe-i harbinde bulunuyoruz. Şimdilik bütün cepheyi gezmekle meşgulüz. Hitâmında şimdilik daha takarrur etmemiş olan bir yerde bölük kumandanı olarak ön sipere gireceğimi kaviyyen ümid ediyorum. Arasıra mektuplarınızı bekler selâm ihtirâmât eylerim. Şehzade Ömer Faruk"

Ömer Faruk Efendi'den Salih Keramet Bey'e.

Şehzadeyi Galiçya'ya, oradan da Fransızlar ile kanlı çarpışmaların yaşandığı Verdun'e gönderdiler. Ateş hattında görev aldı, profesyonel asker olarak savaştı ve Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'den önce *"Roter Adler"* yani *"Kırmızı Kartal"* nişanı, daha sonra da Almanlar'ın savaş madalyası olan Demir Haç Nişanı *"Eisernes Kreuz"*un birinci derecesini aldı. İmparator, nişanla beraber altın bir sigara tabakası ve imzalı bir fotoğrafını da göndermişti.

Galiçya'daki Romen subaylar, Potsdam'da sıkı bir Prusya askerî eğitimi almış olan şehzadeyi hayli şaşırtacaktı:

"Muharebe, heriflerin umurunda değildi; bütün dertleri ve tasaları ateş hattında bile şık görünmek; birbirleri ile zarafet yarışına girmekti... Düşünün, cephede üniformalarının altına korse giyiyorlardı. Bu yetmezmiş gibi suratları da pudralıydı... İlk gördüğümde çok şaşırdım, 'Yahu, bunlar ne biçim asker?' dedim!"

Ömer Faruk Efendi, Verdun muharebelerinin Almanya'nın aleyhine neticelenmesinden sonra Potsdam'a döndü ve bu defa Alman İmparatoru'nun hassa alayı olan *Erste Garde-Regiment zu Fuß*'a yani Birinci Muhafız Piyade Alayı'na alındı.

Muhafız alayına girebilmek için iki ön şart vardı: Almanya'nın en asil ailelerinden birine mensup bulunmak ve 1 metre 90 santimden uzun olmak!

On yaşına basan her Prusya prensi muhafız alayına teğmen rütbesi ile kaydedilir, bu alayın mensubu olur ama boyları şayet kısa ise merasimlerde görünmezlerdi...

Şehzade, boyu 1.85 olmasına rağmen muhafız alayına alınmıştı, arka-

daşlarının en kısasıydı ama imparatorun önünde yapılan bütün resmigeçitlere katılıyordu.

İki soru, Ömer Faruk Efendi'nin zihnini hayatının sonuna kadar meşgul edecekti:

"Şehzade", yani *"prens"* idi ama askerî akademiden henüz mezun olmuş ve düşük rütbe taşıyan genç bir subaydı. Buna rağmen Demir Haç Nişanı'nın sadece yüksek rütbedekilere, savaş kahramanlarına ve yabancı hanedanların önemli mensuplarına verilen birinci derecesine lâyık görülmüştü...

Üstelik boyu gerektiği kadar uzun olmadığı halde İmparator'un hassa alayına alınmıştı...

Bunların tesadüfen mi, yoksa İmparator Wilhelm ile Enver Paşa arasındaki bazı temasların neticesinde mi olduğunu senelerce düşündü ama cevabını bulamadı...

*

Derken zaman geçti, Birinci Dünya Savaşı sona erdi, Almanya ile müttefiki Türkiye mağlûp oldular ve iki memlekette de siyasî vaziyet karmakarışık bir hal aldı.

Türkiye'de on sene boyunca imparatorluğun kaderini elinde bulunduran İttihad ve Terakki Partisi çekildi, Osmanlı İmparatorluğu 1918'in 30 Ekim'inde Mondros'ta meş'um bir mütareke imzalamaya mecbur kaldı, Alman İmparatoru İkinci Wilhelm de memleketini terkederek Hollanda'ya iltica etti.

İstanbul'da iktidarın değişmesi, göreve İttihadçılar tarafından getirilen bazı idarecilerin ve diplomatların da yerlerinden olmaları demekti...

Bu diplomatlardan biri olan Berlin Sefiri Mahmud Muhtar Paşa da mütarekeden sonra istifa etti ve ailesi ile beraber İsviçre'ye yerleşti.

Paşa, Mısır prensesi olan hanımı Nimetullah ve çocukları ile Berlin'den ayrılmak üzere iken İstanbul'dan, Veliahd Abdülmecid Efendi'den bir telgraf aldı. Abdülmecid Efendi, dostu olan Mahmud Muhtar Paşa'dan *"Almanya'dan ayrılıp da daha güvenli bir yere gidecek olursanız lûtfen oğlumu da beraberinizde götürün ve mukayyet olun"* diyordu.

İsviçre'ye hep beraber gittiler...

Abdülmecid Efendi, oğluna Amerikalı bir diplomat vasıtası ile 12 Şubat 1919'da gönderdiği mektupta, memleketin geleceğinin hiç de içacıcı olmadığını yazıyor ve *"tarih sahifelerinde lânetle anılmaktan korktuğunu"* söylüyordu:

"...Bizim ahvâlimizi (durumumuzu) *şüphesiz merak edersin. Bilemem orada*

Abdülmecid Efendi'nin mektubu.

gazete okuyor musun, tabiî ora gazeteleri düşmanlarımızla sübvansiyone oldukları için daima aleyhimizde yazarlar.

Maamafih iş uzadıkça biz zaafa düşüyoruz; belki biraz da eski şiddet sükûnet buluyor. Dahilî işlerimiz maalesef eski tas, eski hamam. Zaten bizim salâhımız (düzelmemiz) *böyle eski kafalarla hâsıl olamayacağı bedîhîdir* (besbellidir). *Sultan Hamid politikasından bir .....*[10] *biraz fakat daha acemice, daha az bir zekâ, İttihad politikasının daha fenası ve daha biraz acemice. İşte, hülâsâ. Hayr-ı ilâhîden* (Allah'ın hayırlar göstermesi yolundaki) *eski ümidler birer birer fenâ bulmakta* (yokolmakta). *Yegâne ümid gençlerde. Eğer onlar da böyle boşa çıkacaksa ne Osmanlılığın ve ne de İslâmiyet'in müstakbeli* (geleceği) *vardır. Artık hepimizin mevcudiyeti -bilhassa bizlere- lânetle tarih sahâifinde* (sahifelerinde) *kalacaktır..."*

*

Ömer Faruk Efendi'ye, İsviçre'de hemen müstakbel bir eş bulundu: Mahmud Muhtar Paşa'nın kızı Emine Hanım...[11]

Paşa, İsviçre'de bir akşam genç şehzade ile sohbet ettiği sırada, konu evlilik bahsine geldi. Mahmud Muhtar Paşa meseleye evliliğin genç yaşlarda yapılması gerektiğini söyleyerek girdi, şehzadenin hâlâ bekâr olduğundan bahsetti ve sonra açıkça *"Efendi hazretleri de artık evlenme yaşına geldiler. Size lâyık bir refika bulunması icap edecek, meselâ benim kızım Emine gibi iyi aileye mensup bir hanım... Emine ile izdivacı düşünmez misiniz?"* dedi.

Ömer Faruk Efendi, çok sonraları o geceden bahsederken birdenbire gelen bu teklife çok şaşırdığını söyleyecek, *"Paşa'nın kızının vücudu müdhiş güzeldi ama yüzü benim zevkime hitap etmiyordu. Zaten aklım-fikrim Sabiha'da idi, nasıl oldu ise oldu, ağzımdan* 'Aman Paşa Hazretleri, ben nişanlıyım... Kuzenim Sabiha ile izdivaç edeceğim' *sözleri çıkıverdi"* diyecekti...

O günlerde ortada nişan falan yoktu, hattâ bu konuda Faruk Efendi ile Sabiha Sultan birbirlerine ufak bir imâda bile bulunmamışlardı ama emri-

---

[10] Buradaki bir kelime okunamadı.

[11] Emine Dürriye Fuad TUGAY (1897-1975), Mahmud Muhtar Paşa ile Mısır Prensesi Nimetullah'ın kızı, baba tarafından Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın, anne tarafından da Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın torunuydu. Mısır'ın ilk kralı Fuad dayısı, sonraki kralı Faruk da kuzeniydi ve hanedanının mensubu olduğu Mısır'da zengin bir mal varlığının sahibiydi. Müşir Deli Fuad Paşa'nın oğlu ve Türkiye ile Mısır arasında 1954 Ocak'ında yaşanan krizin kahramanı diplomat Hulûsi Fuad Tugay (vefatı: 1967) ile evlendi. Emine Tugay'ın 1963'te Londra'da Butler and Tanner Ltd. tarafından yayınlanıp Oxford Üniversitesi Matbaası'nda basılan *"Three Centuries. Family Chronicles of Turkey and Egypt"* isimli kitabı, Mısır Hanedanı konusunda hâlâ önde gelen kaynak eserdir.

vâki ile karşılaşan genç şehzade, aklına koymuş olduğu ismi Muhtar Paşa'ya kendiliğinden söyleyivermişti...

Aradan aylar geçti, savaş bitti, Avrupa'daki çatışmalar tamamen sona erdi, Ömer Faruk Efendi İstanbul'a, babası Abdülmecid Efendi'nin Çamlıca'daki köşküne döndü.[12]

Şehzadenin, kuzeni Sabiha Sultan'a olan alâkası seneler öncesinden başlamış; Avrupa'dan dönmesinden sonra çeşitli vesilelerle biraraya gelmişler ve bu alâka aşk hâlini almıştı...

Genç şehzade, meseleyi bir gün babası Abdülmecid Efendi'ye sözü hiç uzatmadan apaçık söyledi: *"Sabiha'yı seviyorum"* dedi. *"Lûtfen, Zât-ı Şâhâne ile konuşun ve Sabiha'yı bana isteyin..."*

Abdülmecid Efendi, hayatında o günkü kadar herhalde hiç şaşırmamıştı...

Tek oğlu mecnun gibi âşık düşmüştü ama işin daha da zor tarafı, âşık olunanın kendisine artık rakip, hattâ düşman gibi gördüğü Sultan Vahideddin'in kızı olması idi...

Oğlunu önce *"Hanedanımızda akraba evliliğine hoş bakılmaz, böyle izdivaçlar daha önceleri pek olmamıştır"* diyerek vazgeçirmeye çalıştı, sonra *"Sabiha senden dört yaş büyük"* gibisinden sözler etti...

Ama, Faruk Efendi öyle bir cevap verdi ki, Abdülmecid Efendi'nin artık

---

[12] Şehzade Ömer Faruk Efendi, İstanbul'a dönmesinden hemen sonra kendisine bir meşgale buldu ve Fenerbahçe Klübü'nün başkanı oldu! Başkanlığı 1924 Mart'ına, hanedanın Türkiye'den çıkartılmasına kadar, beş sene devam edecekti...

Spor tarihimize *"Harrington Kupası Karşılaşması"* diye geçen ve Fenerbahçe'nin İngiliz takımını işgal altındaki İstanbul'da 29 Haziran 1923 günü 2-1 yendiği meşhur maç, Ömer Faruk Efendi'nin başkanlığı sırasında oynandı.

İngiliz, Fransız ve İtalyan işgal birlikleri İstanbul'da kendi klüplerini kurmuş, Türk klüpleri ile çok sayıda maç yapmışlar ve çoğunda yenilmişlerdi... İşgali ağır bir hüzün içerinde yaşayan İstanbul, bu galibiyetler ile ufak da olsa teselli bulmadaydı...

Uğradığı bu ardarda yenilgilerden sonra, İngiliz tarafı, daha ciddî bir maç için hazırlanmaya başladı. Sömürgelerden dört profesyonel futbolcu getirildi, boyu bir metreye yaklaşan gümüş bir kupa yaptırıldı ve kupaya İngiliz işgal birliklerinin kumandanı General Harrington'un ismi verildi.

İngiliz takımının karşısında, Fenerbahçe vardı. 29 Haziran 1923 günü Taksim'de yapılan maça Şekip, Hasan Kâmil, Cafer, Kadri, İsmet, Fahir, Sabih, Alâaddin, Zeki, Ömer ve Bedri onbiri ile çıkan Fenerbahçe, sahadan 2-1 galip ayrıldı. Bu galibiyet hem İstanbul'da, hem de o sırada çok sert tartışmaların yaşandığı Lozan'daki barış görüşmelerine katılan Türk heyetinde büyük sevinç yaratacak ve gergin sinirleri biraz olsun dinlendirecekti.

Ömer Faruk Efendi'nin sürgün senelerinde, masasının üzerinde Türk bayrağının yanısıra mutlaka bir Fenerbahçe bayrağı vardı...

Şehzade, klüp başkanlığını bırakmasından 41 sene sonra, 20 Temmuz 1966'da bir dostuna, tarihçi İsmail Hâmi Dânişmend'e gönderdiği mektubunda klübünden "gözlerimden yaşlar boşandı" diye bahsedecekti:

"...Geçen gün yine mektup yazmakla meşgul idim, postacı geldi, büyükçe bir zarf uzattı. Üstünde Fenerbahçe Spor Klübü'nü görünce şaşırdım. Mektubu okuyunca büsbütün hayretlere düştüm. Klübün yeni müdürü sâbık reislerinin resmini istiyor, salonlarını tezyîn (süslemek) *için. Kırk ve küsür senedir böyle bir alâka görmediğimden şaşırdım, mütehassis oldum, müteessir oldum ve gözlerimden yaşlar boşandı. Yeni ve eski bir resmimi, klüp azalarıyla çıkmış bir eski resmimi ve göstermiş oldukları alâka dolayısıyla teşekkürlerimi yazdım ve gönderdim. Yeni reisin ismi de Faruk olduğundan adaşlık hasebiyle bir sempati duymuş olacak! Bana gönderdikleri klübün resmi ve işareti ve arkasına yazdıkları beni çok mütehassis etti:* 'Klüp erkânı eski reislerine hörmetlerini sunarlar'. *Şimdi resim çerçeveye geçmiş, yanımda duruyor..."*

bir baba olarak yapacağı başka birşey kalmadı: Genç şehzade, *"Sabiha ile evlenemezsem yahut onu başka birine verirler ise intihar ederim!"* dedi.

*

Veliahd Abdülmecid Efendi, 1919 sonbaharında bir gün Sultan Vahideddin'den randevu istedi.

Abdülmecid Efendi, Dünya Savaşı'nın büyük bir mağlûbiyetle neticelenip mütarekenin bütün ağırlığının yaşandığı günlerde hükümdara sık sık mektuplar gönderiyor, arada bir de ziyaretine gidiyordu. Mektupların ve ziyaretlerin konusu hep aynı idi: *"Yanlış yapıyorsunuz"* yahut *"Politikanız yüzünden ben de müşkil mevkide kalıyorum"* demek...

Sultan Vahideddin, veliahdının randevu talebini haber verdikleri zaman *"Herhalde mutad tavsiyelerinden birini yapmaya gelecek"* diye düşündü ve istemeye istemeye *"Buyursunlar"* dedi.

Yıldız Sarayı'nın Küçük Mabeyn salonunda karşı karşıyaydılar. Abdülmecid Efendi, padişahtan hakikaten birşey istemeye gelmişti ama Vahideddin'in tahmin bile edemeyeceği bir talebi vardı: Oğlunun söylediklerini nakletti ve hükümdarın kızı Sabiha'yı, Ömer Faruk'a istedi...

Şaşırma sırası, bu defa Vahideddin'de idi... Böyle bir talebin kendisini ve hükümetlerini artık her vesileyle tenkide başlamış olan veliahdından gelmiş olmasının hayreti içerisinde meseleyi hemen ailede bu şekilde evliliklerin mutad olmadığı bahsine getirdi. Sonra, hanedanda Sultan Mecid ile Sultan Abdülâziz'in çocukları arasında senelerdir devam eden çekişmeyi düşündü *ve "Kızım nişanlı"* diyebildi. *"Üstelik hanedanımızda kuzenlerin evlenmesi diye birşey yoktur"*.

Abdülmecid Efendi'nin cevabı *"İzdivaca izin vermezseniz Faruk canına kıyacak. Oğlumun hayatı kararınıza bağlı. Faruk benim tek oğlum, sizden bunu bir baba olarak talep ediyorum"* oldu. Sadece bu kadar söyledi, yerden bir temenna ile hükümdarı selâmladı ve çıktı.

Bu ilk temastan sonra, işin içine hanımlar girdiler. Halife'nin hanımı Şehsuvar Kadın, Sultan Vahideddin'in birinci kadınefendisi ve Sabiha Sultan'ın da annesi olan Emine Nâzikedâ Kadın'ı Yıldız Sarayı'nda ziyarete gitti. *"Tek evlâdımın canına kıymasına müsaade etmeyiniz"* dedi, ağladı, sızladı ve yufka yürekli Kadınefendi'yi bir güzel ikna etti!

Vahideddin ve hanımı kararı kendileri vermediler, kızlarına sordular... Sordular ve Abdülmecid'in sözünü ettiği aşkın tek taraflı olmadığını, sadece damat adayının değil, Sabiha Sultan'ın da kuzeni Ömer Faruk Efendi'ye âşık düştüğünü o zaman öğrendiler.

Şehzade de Almanya'dan tatile gelişlerinde kuzeni Sabiha'yı mutlaka zi-

yaret ediyor, hattâ Sabiha Sultan'ın annesi Emine Nâzikedâ Kadınefendi'nin de eteğini öpmeye gidiyordu. Kadınefendi'nin gözü bu genç ve yakışıklı şehzadeyi tutmuştu, üstelik Sabiha Sultan da Almanya'da tahsilde bulunan kuzeninin kendisini sık sık ziyarete gelmesinden memnuniyet hissettiğini pek saklamıyordu...

*

Talebin işitilmesinden sonra hem hanedanın bazı mensupları, hem de saraylı yaşlı hanımlar hemen dedikodulara başladılar...

Hanedanın Abdülâziz soyundan gelen mensupları *"Sultan Mecid'in torunlarından birine nasıl kız verilir? Sultan Aziz Efendimiz'in tahtından indirilip katledilmesinde Mecid tarafının dahli olduğunu unutmak mümkün müdür?"* diye ayaklandılar. Eski saraylılar ise şaşırmışlardı, *"Bu işte şeâmet var... Şehzadeler sultanlarla evlenemezler... Bizde böyle tuhaf âdet yoktur... Evlendikleri takdirde başımıza mutlaka bir iş gelir..."* diyorlardı ama Sultan Vahideddin ile Abdülmecid Efendi söylenenlere kulaklarını tıkadılar ve Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın nişanlandıkları ilân edildi.

Nişanlı oldukları günlerde, ortalığı yeni bir dedikodu sardı:

Şehzade, gecenin o zaman için geç sayılan bir saatinde saraya gitmiş, doğruca Harem'e gidip nişanlısı ve nişanlısının refakatçileri ile beraber uzun müddet birarada kalmış, sohbetler edilmiş, hattâ kahkahalar bile atılmıştı...

Yıldız'da ertesi gün kıyametler koptu! Saraylı hanımlardan bazıları *"Ne günlere kaldık Yarabbi!"* diyorlardı... *"Nikâhtan önce gelinin yüzünü görmek de ne demek? Ziyaret edip yanında böyle saatlerce kalmak nasıl bir rezalettir! Başımıza vallahi taş yağacak!"*.

Sabiha Sultan'ın tarafını tutan saraylılar ise o geceyi *"Ayol ne var bunda? Nişanlı olmalarını bir tarafa bırakın, ikisi de kuzen, yani kardeş gibiler! İki kuzen biraraya gelip konuşamazlar mı? Şehzade hazretleri saraya nişanlısını değil, kuzenini ziyarete geldi! Hem ikisi yalnız başlarına kalmadılar ki, hepimiz onlarla beraber idik..."* diye müdafaaya çalıştılar.

*

Veliahdıyla yaşamakta olduğu bütün tatsızlıklara ve nefrete kadar uzanan çekişmelere rağmen kader hükmünü icra etti; Sultan Vahideddin'in kızı Sabiha, Veliahd Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk'la evlendi ve Vahideddin, İstanbul'daki bu en büyük rakibiyle dünür oldu.

Şehzade Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın nikâhlarını bir mevlid

kandilinde, 1919'un 5 Aralık'ında, Topkapı Sarayı'nın Hırka-i Saadet Dairesi'nde, ikindi namazından sonra Şeyhülislâm Haydarîzade İbrahim Efendi kıydı. Mihr-i müeccel 1001, mihr-i muaccel 1000 kese altındı.

Faruk Efendi'nin vekilliğini Serkârin Ömer Yaver Paşa, Sabiha Sultan'ınkini Başkâtip Ali Fuad Bey yapmaktaydı. Vahideddin'in diğer damadı İsmail Hakkı Bey'le Başyaver Naci Paşa damadın, Hazine-i Hassa Müdürü Refik Bey ile Kızlarağası Cevher de gelinin şahidiydi. Okuma yazma bilmeyen ağa, nikâh belgesine mührünü bastı.

Hanedan nikâhlarında asırlar boyu devam eden *"ismet hakkı"* geleneğine, yani boşama hakkını erkeğin değil kadının elinde tutması kaidesine bu nikâhta da riayet edildi: Boşama hakkı damadın da hanedan mensubu olmasına rağmen Sabiha Sultan'a verildi.

Sabiha Sultan, evliliğini seneler sonra resmî bir üslûp içerisinde şöyle anlatacaktı:

"Ben Faruk'la evlenmeden önce nişanlıydım. Nişanlım hariciyedendi, o zamanlar galiba Londra'da kâtipti. Memlekete dönmek üzereydi ve düğün yapılacaktı.

Bu arada Şehzade Ömer Faruk, Almanya'dan dönmüş. Bizler sarayda birbirimizi tanır görüşürdük. Babası babama gelerek beni Faruk için istemiş. Babam şaşırmış, 'Nasıl olur? O nişanlı, adam yakında gelecek, evlenecekler!' demiş. Devamlı ısrar karşısında ise 'Vallahi, kendi bilir. Kararı kendisi versin' demiş. Bana da söylediler.

Ben nişanlımı beklemek taraftarı idim. Fakat arada yakın bir dostumuz bir haber getirdi: Memlekette durumu iyi görmediğinden ve kendisini tehlikeye karşı bırakmak istemediğinden filân bahsetmiş...

Bunu duyar duymaz babama gidip Faruk'la evleneceğimi söyledim. Şaşırdı ama anlayınca kabul etti ve evlendik".[13]

*

Düğünleri dört buçuk ay sonra, 29 Nisan 1920 günü Yıldız Sarayı'nda yapıldı.

Memleket savaş içerisinde olduğu için düğünün pek göze batmayacak şekilde olmasına itina edilmişti, zaten padişahın şaşaalı bir düğüne harcayacak öyle bir serveti de yoktu.

Sadece gelinlik hususunda masraftan kaçınmadılar ve İstanbul'un en gözde terzisi Kalivrusi'ye diktirdiler.

Sabiha Sultan, Ömer Faruk Efendi ile evlendiği sırada Mustafa Kemal Paşa artık Sivas'taydı. Haberi işittiğinde neler hissettiğini kimselere anlatmadı...

Ama hadiseler başka türlü cereyan etse, Sultan Vahideddin veya Sabiha

[13] Şahbaba, sah: 519-520.

Sultan Mustafa Kemal Paşa'nın teklifine *"Evet!.."* demiş olsa idiler tarih nasıl yazılırdı, kimbilir?

*

Sabiha Sultan ile Ömer Faruk Efendi, düğünlerinden on gün sonra, 1920 Mayıs'ının ilk haftasında Sabiha Sultan'ın Rumelihisarı'ndaki yalısına taşındılar...

Hisar'daki taş yalıyı Sultan Abdülhamid zamanının meşhur Tophane Müşiri Zeki Paşa 1800'lerin sonlarında kendisi için İstanbullu levanten mimar Alexander Vallaury'ye inşa ettirmiş ama tamamlanmasını büyük bir şevkle beklediği binada yaşamaya fırsat ve imkân bulamamıştı.

Anlatılanlara göre, inşaatın başlayıp da oldukça kalın taş duvarların yükselmesi jurnalcileri hemen faaliyete geçirmiş ve Abdülhamid'e *"Zeki Paşa, Boğaziçi'nde kendisi için kale gibi bir yalı inşa ettiriyor. Orada efendimizin aleyhinde kimbilir ne işler edecek!"* gibisinden jurnaller yağdırmışlardı.

Abdülhamid'in evhamı kendisine seneler boyunca sadakatle hizmet eden paşasının böyle bir iş edip etmeyeceğini düşünmesine mâni olmuş ve Zeki Paşa'nın yalıda oturmasını yasaklamıştı! Paşa, inşaatın bir kış günü tamamlanmasından sonra hükümdardan binada tek bir gece geçirebilmek için müsaade istemiş, müsaadeyi rica-minnet yalvararak alabilmiş, binbir emek ve çok büyük masraflarla inşa ettirdiği yalısındaki o tek geceyi sırtında ince bir kürkle ve bir sandalyenin üzerinde titreye titreye geçirmiş, binayı güneşin doğmasından hemen sonra gözyaşları içerisinde terketmişti.

1908'de İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra rütbeleri alınıp sürgüne gönderilen Zeki Paşa 1914'te Büyükada'da ölecek, kızı Sabiha Hanım ile evli olan damadı gazeteci Ali Kemal de 1922'de İzmit'te linç edilecekti.

*

Sultan Vahideddin, senelerdir boş duran yalıyı, Sabiha Sultan'ın nikâhının kıyılmasından sonra Zeki Paşa'nın vârislerinden satın aldı ve kızına düğün hediyesi olarak verdi. İçerisinde hemen hemen hiçbir eşyanın bulunmadığı binanın tefrişi için Hazine-i Hassa'ya talimat verildi, tefrişat nikâhla düğün arasındaki zaman içerisinde tamamlandı.

Sabiha Sultan ile Ömer Faruk Efendi, düğünlerinden on gün sonra, 1920 Mayıs'ının ilk haftasında Rumelihisarı'ndaki yalıya taşındılar...

Sultan Vahideddin, aynı senenin Ekim'inde, kızları için Nişantaşı'nda 35 biner liraya iki konak satın aldı. *"Çifte Saraylar"* denen ve vaktiyle İkinci Bayezid Vakfı'na ait olan konakların mülkiyeti sonradan Hazine-i Hassa'ya

geçmişti; hükümdar konaklardan birini büyük kızı Ulviye'ye, diğerini de Sabiha'ya verdi ve tapularını da onların üzerine yaptırdı.

Sabiha Sultan ile Ömer Faruk Efendi, artık kışları Nişantaşı'ndaki konakta, yazları da Rumelihisarı'ndaki yalıda yaşamaya karar verdiler...

Ama, büyük heveslerle yerleştikleri her iki binayı da sadece üç buçuk sene kullanabilecek, sonra mecburî bir gurbet yolculuğuna çıkacaklardı...

*

Ömer Faruk Efendi, o zamanlar şehrin sınırlarının dışında gibi olan yalıdan çok hoşlandı ve kış aylarını geçirmeleri için hazırlanan Nişantaşı'ndaki konağa bir daha dönmek istemedi. *"Şehirden zaten bıkmıştım. Burası cennet gibi"* diyordu ama havalar soğumaya ve dostları ile arkadaşlarının Rumelihisarı'na gidip gelmeleri zor olmaya başlayınca kış başlamadan önce Nişantaşı'na naklettiler.

İlk çocukları, 4 Şubat 1921 günü Nişantaşı'ndaki bu konakta dünyaya geldi.

Ömer Faruk Efendi sadece ilk çocuğunun değil, bütün çocuklarının erkek olmasını istiyordu; hattâ doğacak ilk evlâdına vereceği isim bile çok önceden hazırdı:

Oğuz Osman!

İsim, aslında İkinci Abdülhamid'in iktidarının sonlarına doğru başlayan bir modanın ilhamıyla seçilmişti...

Ulviye Sultan'ın konağının tapusu.

İmparatorluğun Türkler dışında kalan unsurları arasında bağımsızlık hareketlerinin yoğunlaştığı ve çözülmenin arttığı o günlerde ve ardından gelen İttihad ve Terakki'nin iktidar senelerinde, halkın psikolojisini yüksek tutmak maksadıyla her vesile ile eski güzel günlerin, özellikle de kuruluş döneminin hatırlatılmasına çalışılıyordu.

Başvurulan ilk vasıta, kuruluş günlerindeki kahramanların ve tarihe geçmiş devlet adamlarının isimlerini yeniden kullanmaya başlamak oldu. Meselâ, Osmanoğulları'nın mensup bulunduğu Kayı Boyu'nun ve hanedana adını veren Osman Gazi'nin babası Ertuğrul'un isimleri birkaç asır boyunca sık telâffuz edilmez olmuştu ama İkinci Abdülhamid'in iktidarının sonlarına doğru bu isimler birdenbire hatırlanıverdiler... Hattâ, bu iş Oğuz Han'a kadar gitti...

Meselâ, Abdülhamid'in muhafız alaylarından birinin adı *"Ertuğrul"*, öte-

kinin de hanedanın ilk yerleşim yeri olduğuna inanılan Söğüt'ün ilhamıyla *"Söğütlü"* olmuştu. Dünyaya gelen şehzadelere de *"Ertuğrul"*, *"Osman"* ve *"Orhan"* gibi devletin ilk dönemindeki önemli kişilerin adları veriliyor, dünya savaşı öncesinde İngiltere'ye sipariş edilen zırhlılardan birinin adının da *"Sultan Osman"* olması kararlaştırılıyordu.

Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin, erkek olacağına inandığı ilk çocuğuna *"Oğuz Osman"* adını vermek istemesinin sebebi, moda halini almış olan bu geçmiş günlere hasret hissi idi...

Ama oğlu değil, kızı dünyaya geldi.

Bebeğin ismini her iki büyükbaba beraberce koydular. Sultan Vahideddin *"Fatma"*, Abdülmecid Efendi de *"Neslişah"* dediler ve çocuğun adı *"Fatma Neslişah"* oldu.

2.
Defterdeki son kayıt

1921'in 31 Mart'ında, o zamanın hükümet merkezi olan Bâbıâlî'ye altında Sultan Vahideddin'in başkâtibi Rıfat Bey'in imzasının bulunduğu bir tezkere gitti.

Tezkerede, Şehzade Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın 4 Şubat günü bir kızlarının dünyaya geldiği ve bebeğe *"Neslişah"* isminin verildiği bildiriliyor, padişahın doğum belgesinin Bâbıâlî'ye gönderilmesini ve gereğinin yapılmasını emrettiği ifade ediliyor, belgenin bu emir doğrultusunda tezkereye ilişik olarak takdim edildiği söyleniyordu.

Neslişah'ın doğum belgesinde üç eski sadrazamın, Salih Hulûsi, Ahmed İzzet ve Ali Rıza Paşalar'ın imzaları vardı.

"Doğum belgesinin gereğinin yapılması", doğan çocuğun isminin *"Hanedan Defteri'ne kaydedilmesi"* demekti.

"Hanedan Defteri" uygulaması 1913'te, Sultan Reşad zamanında başlamıştı. Eski devirlerde çocuk yapmalarına izin verilmeyen şehzadeler, üzerlerindeki bu gibi baskıların Sultan Abdülmecid zamanında 1840'lardan itibaren kalkmasından sonra artık rahatça evlenebiliyorlardı. Evliliklerle hanedan mensuplarının sayısı artmış ve sonraki devirlerde şehzadelerle sultanların artık kayıt ve

kaide altına alınması gerektiği düşünülmüştü Sultan REŞAD'ın emriyle 16 Ka-sım 1913 tarihinde tam adı "HANEDAN'I SALTANAT AZASININ *hâl ve mevkîleri ile vezâ- i îni tâyin eden nizamnâme*" olan bir"HANEDAN NİZAMNAMESİ hazırlanmış ve hanedana mensup olanların doğum kayıtları Evlilikleri, boşanmaları, hattâ borç ve alacak meseleleri de dâhil olmak üzere devleti alâkadar eden bütün muameleleri yeni açılan *"Hanedan De teri"* ne kaydedilir olmuştu.

Deftere kaydedilen son Osmanoğlu, Şehzade Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın kızı Neslişah idi ve 1921'in 31 Mart günü, Hanedan Defteri'nin 51. sahifesine *"31"* sıra numarasıyla kaydedildi.[14]

Bu, Neslişah'ın imparatorluk dönemi Türkiyesi'nde dünyaya gelmiş *"Son Osmanlı"* olması demekti...

İstanbul o günlerde işgal altında idi, Anadolu'da bir ölüm ve kalım mücadelesi devam ediyordu, dolayısıyla hükümdarın torununun doğumu münasebeti ile şenlikler yahut kutlamalar yapılması sözkonusu olamazdı ve sadece aile arasında tebriklerle yetinildi. Karşılıklı ziyaretler yapıldı, çay davetleri verildi, Nişantaşı'ndaki konakta birkaç defa hatim indirildi, o kadar...

Ama, Sultan Vahideddin, torununun doğumundan ileriye küçük de olsa bir hâtıra bırakmak istedi. Sadece en yakın akrabalar ile maiyet mensuplarına verilmek üzere beşibiryerde eb'adında ve çok az sayıda bir altın bastırdı ve 121 top atılmasını emretti.

Devrin genç şairi Faruk Nâfiz (Çamlıbel) de Neslişah için bir tarih düşürdü.[15]

*

Sabiha Sultan'ın doğumunu, Birinci Abdülhamid'in 1785 Nisan'ında idam ettirdiği sadrazamı Halil Hamid Paşa'nın soyundan gelen ve 1920'lerin İstan-

---

[14] Neslişah'ın doğum belgesi ve *Hanedan Defteri*'ndeki kaydı için, bu kitabın *"Belgeler"* bölümündeki (1) numaralı belgeye bakınız.

[15] *Zât-ı Akdes-i Cenâb-ı Hilâfetpenâhî'nin*
Hafîde-i Mükerremleri Şehzade Ömer Faruk Efendi
Hazretleri'nin Kerîmeleri
Neslişah Sultan'ın Velâdetine Tarih

Dehre hâkan gelmemiştir pâdişahımdan büyük
Ey bugün hemrâz olan Şâh ümmetin âlâmına

Gün gelir elbet bu yüz bin derde bir derman bulur
Kalb-i şâhânen ki mazhardır nebî ilhâmına

Sen ki her gün milletin derdiyle zâr olmaktasın
Sen ki yâr olmaktasın halkın siyah eyyâmına

Sen eğer bir gün gülersen iştirâk etmez mi halk
Neş'eden kandiller yakmaz mı subh u şâmına

Yâ'ni nesl-i pâk-i şâhîden gelen sultan-ı nev
Dehri bend etmez mi sîmîn-ten levend endâmına

Tâze bir *"dal"* süslüyorken saltanat tûbâsını
Bir nigâh atdım da halkın selb olan ârâmına

Cân ü dîlden söyledim Fâruk anın târîhini
'Etdi dünyâ ıyd Sultan Neslişâh'ın nâmına'
1339

bulu'nun en meşhur jinekoloğu olan Profesör Âsaf Derviş Paşa yaptırdı.

Gülhane'deki Askerî Tatbikat Hastahanesi'nin bünyesinde 1909'da ilk nisaiye kliniğini açan Paşa, sonraki senelerde *"jinekolojinin Türkiye'deki kurucusu"* olarak bilinecekti.

Neslişah kolay bir şekilde dünyaya geldi ama doğumdan sonra büyük bir sıkıntı yaşandı...

O günlerde yeni doğan çocukların bacaklarına genellikle iki aşı yapılırdı ama Âsaf Derviş Paşa, *"Bu çocuk sıradan bir bebek değil, padişahın torunu... Dolayısıyla emin olalım"* diye düşünmüş olacak ki, Neslişah kırk günlük iken bir bacağına başta çiçek olmak üzere tam altı adet aşı birden yaptı.

Ve, aşıların altısı birden tuttu; bebeğin ateşi kırk dereceyi geçti, Nişantaşı'ndaki konakta *"Aman, çocuk ölüyor!"* diye bir telâş başladı, doktorların biri gidip diğeri geldi ve ateşi güç-belâ düşürebildiler.

Neslişah, kırk günlük iken yapılan aşıların izini ayağında yetmişli yaşlarına kadar taşıdı, pırıl pırıl parlayan izi her gördüğünde Âsaf Derviş Paşa'yı hatırladı ve izler yetmişinden sonra kendiliğinden kayboldu...

*

Çocuğun iyileşip Sabiha Sultan'ın da doğumun verdiği yorgunlukları tamamen atmasından sonra, aile Rumelihisarı'ndaki yalıya nakletti.

Ömer Faruk Efendi'nin *"Burayı bırakıp da Nişantaşı'na gitmeyelim"* diye ısrar etmesi üzerine konağa bir daha dönmediler, yaz-kış Rumelihisarı'nda kaldılar ve Neslişah'ın evi artık bu yalı oldu...

Neslişah'ın hafızasında, yalıdan sadece yüksek ve büyük pencereler ile Boğaz'ın serin sularında oynaşan yunuslar kalacaktı. Bir sandalyenin üzerine çıkarak saatlerce denizi seyredecek, arada bir yunusları gördüğünde de neş'elenerek ellerini çırpacaktı...

Yalıda birkaç kalfa vardı ama Neslişah ile İsviçreli dadısı Madmazel Brunner meşgul olurdu...

Zürihli olan Madmazel Brunner hem dadı, hem hemşire idi; her zaman üniforma ile dolaşırdı ve çocuğun daima yanındaydı. Neslişah'ın ilk adımlarını atmaya başlamasından sonra, yalının arkasındaki bahçeye ve ön taraftaki rıhtıma inmeye başladılar. Kışları kardan adamlar yapar, kartopu oynar, bahar aylarında da mavi salkımların sardığı kayıkhanede vakit geçirirlerdi.

Rıhtım oldukça geniş sayılırdı ve üzerinde bir trolley hattı vardı. Bebek tarafından gelen hat yalının önünden geçer ve Hisar'ın ilerisine, Baltalimanı'na yakın küçük körfeze uzanırdı...

Arada bir, dadısıyla beraber Baltalimanı'nda bir Rum'un işlettiği küçük sabun fabrikasına kadar rıhtım boyunca yürürlerdi. Neslişah, fabrikada rengârenk sabunlarla oynayıp vakit geçirir, yalıya kucağında hediye olarak verilen kurdele halinde kesilmiş pembe, yeşil, mavi, sarı, rengârenk sabunlarla dönerdi.

Yemeklerini de her zaman dadısı Madmazel Brunner ile yerdi. Madmazel Brunner, Neslişah'a *"Nesli"*, *"Naşdi"*, yahut *"Şatsi"* diye hitab eder ve anadili Almanca olmasına rağmen küçük kızla hep Fransızca konuşurdu.

Neslişah'ın Fransızca'sının ilerki senelerde Türkçe'si kadar mükemmel olmasında henüz çok küçük iken dadısının kendisiyle hep Fransızca konuşmasının büyük tesiri olacaktı.

*

Bugün olduğu gibi geçmişte de her devletin kendine mahsus nişanları vardı.

Nişanlar değişik *"rütbeler"* ve *"dereceler"* taşırlardı ve asker, sivil, erkek yahut kadın olsun, devlete faydalı hizmetler yapmış kişilere verdikleri hizmetlere göre nişan takılması eski bir âdetti.

Çok sayıda değişik nişanın bulunduğu Osmanlı İmparatorluğu'nda sadece hanedan mensuplarına verilmek üzere ihdas edilmiş bir nişan vardı ve *"Hanedan-ı Osmanî"* yahut *"Hanedan-ı Saltanat Nişanı"* denirdi.

1893'te, Sultan İkinci Abdülhamid zamanında ihdas edilen hanedan nişanı yalnızca şehzadelerle sultanlara, yani hükümdarların erkek soyundan gelenlere verilirdi ve hanımsultanlar yahut beyzadeler gibi hanedana kadın tarafından bağlı olanların bu nişanı alma ve takma hakları yoktu. Padişahlar, aile mensuplarının yanısıra yabancı devlet başkanlarına ve Mısır Hıdivi'ne de arzu ettikleri takdirde bu nişanı verebilirlerdi.

Sultan Vahideddin, hanedanın son sultanı olan ve henüz bir yaşında bulunan torunu Neslişah'a da Hanedân-ı Osmanî Nişanı'ndan verdi...

Rumelihisarı'ndaki yalıda bir gün, teyzesi Ulviye Sultan'ın kendisinden dört yaş büyük olan kızı Hümeyra Hanımsultan[16] ile beraberce oynuyorlardı. Hümeyra orada Neslişah'ın nişanını gördü ve *"Ben de isteriiiim!"* diye tuttu-rup ağlamaya başladı.

Hümeyra'yı zorla susturabildiler...

Ama, o sırada dört-beş yaşlarında olan Hümeyra'nın Yıldız Sarayı'na, büyükbabası Sultan Vahideddin'e götürüldüğü bir gün Neslişah'taki nişanı hatırlayacağı ve yine *"Nişan da nişan!"* diye ağlayacağı tuttu.

Hümeyra'yı susturma işi, bu defa büyükbabası Sultan Vahideddin'e düştü, elinde bulunan son Hanedan Nişanı'nı getirtti ve *"Al bakalım, bu da senin"* diyerek küçük kızın boynuna taktı.

---

[16] Suade Hümeyra Hanımsultan (ÖZBAŞ): Ulviye Sultan ile son sadrazam Tevfik Paşa'nın oğlu İsmail Hakkı Bey'in (OKDAY) tek çocuklarıydı. 1917'de annesinin Nişantaşı'ndaki konağında doğdu, 1924'te ailesiyle beraber sürgüne gönderildi. 1939'da Enver Paşa'nın üç çocuğu ve hanımı Naciye Sultan'ın ikinci evliliğinden olan kızı için çıkartılan özel kanuna babasının İstiklâl Savaşı'na

Hümeyra'ya verilen Hanedan Nişanı bir büyükbabanın torununa hediyesinden ibaretti ve resmî bir tarafı yoktu. Neslişah'a *"sultan"* olduğu için takılan nişan ise, Osmanlı İmparatorluğu'nda verilmiş son Hanedan Nişanı oldu...

*

1919 sonbaharında Millî Mücadele artık fiilen başlamak üzereydi ve sarayın bu ölüm-kalım savaşında hanedanın da mutlaka yeralması gerekiyordu.

Ankara da aslında bu kanaatteydi. Bir hanedan mensubunun Anadolu'ya geçmesi halk üzerinde gayet iyi bir tesir yapar ve senelerdir devam eden savaşlardan bıkıp bezdiği için Millî Mücadele'ye ilk zamanlarda beklenen desteği pek vermemiş olan Anadolu insanına daha geniş bir ümid kapısı açabilir, devam eden bazı ayaklanmaları da sona erdirebilirdi.

Veliahd Abdülmecid Efendi, bu maksatla Ankara'ya davet edildi ve üç adet davet mektubu gönderildi. Mektuplar Mustafa Kemal Paşa, Câmi ve Hamdullah Suphi Beyler tarafından yazılmış, veliahdın Ankara ile temasta olan eski yaveri, cumhuriyet döneminin generali ve Ulaştırma Bakanı Yümni Bey (Üresin) vasıtası ile gönderilmişti.

Ankara, Abdülmecid Efendi'nin sürgün senelerinde hususî kâtipliğini yapacak olan bir diğer eski yaveri Hüseyin Nakib Bey'e (Turan) de veliahdı ikna vazifesi vermişti.

Abdülmecid Efendi, davet mektuplarını aldıktan sonra *"birkaç gün düşünmek istediğini"* söyledi ve cevabını iki gün sonra verdi: Anadolu'ya geçmeyi hakikaten istiyordu ama bunun millete ve memlekete faydalı olup olmayacağını net bir şekilde anlayıncaya kadar bekleme taraftarıydı.

Veliahd, Ankara'ya açıkça olmasa da *"Gelmeyeceğim"* demişti ve Ankara'nın üç sene sonra hanedanı sürgüne gönderme kararı vermesinde, Abdülmecid Efendi'nin kendisine yapılan teklifi reddetmesinin de mutlaka tesiri olacaktı.

İstanbul'u işgal etmiş olan İtilâf devletlerinin istihbaratçıları bütün bu temasları çoktan haber almışlardı ve Abdülmecid Efendi'yi sıkı bir tarassut altında tutuyorlardı.

*

Abdülmecid Efendi yapılan daveti kabul etmemiş ve Anadolu'ya geçmeye razı olmamıştı ama hemen yanıbaşında Millî Mücadele'ye katılmak için yanıp tutuşan bir başkası vardı:

---

katılmış bir asker olmasından dolayı o da dahil edildi ve Türkiye'ye dönmesine izin verildi. Söke eşrafından Halil Özbaş ile evlenen ve iki çocuğu olan Hümeyra Özbaş, İzmir ve Kuşadası'ndaki Kısmet Otelleri'nin kurucularındandı. 17 Mayıs 2000'de, Kuşadası'nda vefat etti.

Oğlu, Ömer Faruk Efendi...

Avrupa'nın en önemli askerî okullarından birini, Potsdam'daki Prusya Askerî Akademisi'ni bitirmiş profesyonel bir askerdi ve hem memleketin, hem de hanedanın geleceği bakımından, bir aile mensubunun Anadolu'daki mücadeleye katılmasının şart olduğuna inanıyordu.

Evliliği, babasının Ankara'dan gelen daveti reddetmesinden hemen sonrasına tesadüf etmiş, bir müddet aile hayatının yerleşmesini beklemiş, yine o günlerde baba olacağını öğrenmiş ve Anadolu macerasını çocuğunun doğumundan sonraya bırakmaya mecbur kalmıştı.

1921 ilkbaharında, Neslişah iki aylık olduğunda gitme zamanının geldiğine karar verdi.

Anadolu ile bağlantıyı sağlayan gizli teşkilâtla temaslar yapıldı ve şehzadenin İstanbul'dan ne şekilde ayrılacağının bütün detayları hazırlandı.

Ömer Faruk Efendi, kayınpederi Sultan Vahideddin'e, kayınvalidesi Emine Nâzikedâ Kadınefendi'ye, baldızı Ulviye Sultan'a ve bacanağı İsmail Hakkı Bey ile İsmail Hakkı Bey'in kardeşi Ali Nuri Beyler'e yola çıkmasından sonra verilmek üzere beş adet mektup kaleme aldı. Mektupları, yerlerine hanımı Sabiha Sultan ulaştıracaktı.

Sultan Vahideddin'e ve Emine Nâzikedâ Kadınefendi'ye yazdığı mektuplarda habersiz gidişinden dolayı özür diliyor ve muvaffak olması için dua etmelerini istiyordu.

Sabiha Sultan, babasına yazılmış olan mektubu Yıldız Sarayı'na bizzat götürmeye çekindi, üzerine kendi yazdığı ve *"Velinimetim babacığım"* diye başlayan bir başka mektubu iliştirerek gönderdi.

Ömer Faruk Efendi, 26 Nisan 1921 sabahı yola çıkmasından önceki son gecesini Rumelihisarı'ndaki yalıda geçirdi ve günün ağarmasına kadar devam eden göstermelik bir içki âlemi tertip etti. Güneş doğarken Sabiha Sultan ile vedâlaştı, *"Anadolu'ya gidince bir müddet sonra seni de aldırırım. Neslişah'ı kucağına alır, gelirsin!"* dedi ve kılığını değiştirerek Karaköy'e gitti. Önceden plânlandığı şekilde Lloyd's acentasının bir yük gemisine bindi, binbir güçlükle bir kamaraya gizlendi ve zor bir yolculuktan sonra İnebolu'ya geçti. Ama, Ankara tarafından kabul edilmeyecek ve birkaç gün sonra bir başka gemi ile İstanbul'a geri gönderilecekti.

Şehzade, Anadolu macerasının ayrıntılarını tam 30 sene sonra, sürgün yıllarında bir gazeteciye anlatacaktı...

Aşağıda, Ömer Faruk Efendi ile 1951'de yapılan ve 1952'de yayınlanan bu oldukça uzun mülâkatın bazı bölümleri yeralıyor:

"...Sabahın beşine kadar eşya alacaktık. Bana 'Sen otur' diyerek kamarayı üzerime kilitleyip gittiler.

Hapsolmuştum, bu da üzerimde feci bir tesir yaptı. Sigara üzerine sigara içi-

yordum.

Nihayet sabah oldu, geldiler. Ben tahta bir iskemle üzerinde oturuyordum. Saat sabahın tam yedisiydi. Heriflerden biri 'Çabuk kalk!' diyerek beni dışarı çıkardı, efrâdın yemek odasına götürdü. Burası geminin tam burnuydu. Orada bir demir kapı açtı. Bu, küçük bir dolaptı. Ben buraya nasıl girerim demeye kalmadan beni içeri itmesiyle dolabın kapısını üzerime kilitlemesi bir oldu. Zindan kadar karanlık, anahtar deliğinden başka hiçbir yerden ne ışık, ne de hava alıyordu. Geçen dakikalar sene değil asır kadar uzundu. Yarım saat geçti, gelen yok. Bir saat geçti, ses sadâ yok, gitgide hava da azaldığı için güçlükle nefes alabiliyor, kıvranıyordum. İçimde müdhiş bir azap devresi başlamıştı. Nihayet saat ona doğru vapur hareket etti. Çekilmeye başlanan demir zincirin gürültüsünü bulunduğum yerden duyuyordum. Yirmi dakika kadar seyrettik. Rahat bir nefes aldım; derken ne olsa beğenirsiniz? Vapur tekrar durdu ve zincirlerini korkunç bir gürültü ile yeniden koyuverdi. Son mâneviyâtım da geminin çapasıyla birlikte denize kaydı.

- 'Eyvah!' dedim. 'Duydular, haber aldılar, beni buradan çıkaracaklar'. Tabancamı elime aldım. Gelecekleri vurayım mı diye düşündüm. Gelenleri ve sonra da kendimi öldürecektim.

Uzun bir intizardan (bekleyişten) *sonra İngilizce konuşmalar duydum. Bunlar gemide arama yapan İngiliz subayları olacaktı. Saat on ikiyi geçerken gemi tekrar hareket etti. Bir herif dolabın kapısını açarak beni zindandan kurtardığı zaman, saat ikiyi on geçiyordu. Tam yedi saat on dakika, kibrit kutusu kadar dar bir dolapta mahpus kalmıştım.*

Olduğum yerden güç hâl ile çıkabildim ve bir sandalyenin üzerine yığıldım kaldım. Hava, ışık yokluğu ve heyecan beni helâk etmişti.

Dolapta sigara içmediğim için derhal bir tane yaktım. Biraz sonra zabit gelerek:

-'Büyük geçmişler olsun efendim' dedi. 'Sizin üzüntünüzün bir kısmını da biz çektik. Tam on yedi müttefik motörü gemiyi aradı. Bir ihbar üzerine şüphelenmiş olacaklar'.

Güverteye çıkıp biraz yemek yedim. ...tabiî sivil elbise ile ve başım açıktı. Gemide herkes bana bakıyor ve birbirine göstererek 'Aaaa... O da vapurdaymış' diyorlardı...

Ertesi sabah İnebolu'ya varmıştık. Zabit gelerek;

- 'Karaya gidiyorum, bir emriniz var mı?' diye sordu.

Bunun üzerine Büyük Millet Meclisi Reisi bulunan Mustafa Kemal Paşa'ya telgraf çekerek vazife-i vataniyye ve askeriyyemi görmek üzere geldiğimin Meclis'e iblâğını (ulaştırılmasını, bildirilmesini) *rica ederim' dedim.*

Eşraftan birinin evinde öğle yemeğini hep birarada yedik. Onlar gittikten sonra ben bahçeye inmiştim. Bir kanun neferi geldi, selâm vererek bir telgraf uzattı. Bu telgraf bizzat Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'dan geliyordu. Açıp okuduğum zaman, beynimden vurulmuşa döndüm.

...Bunun üzerine derhal ikinci bir telgraf çekerek ancak vazife-i vataniyye ve askeriyye için geldiğimi, siyasî bir düşüncem olmadığını, arzu ettikleri takdirde beni dosdoğru cepheye sevketmelerini ve bunu da muvafık görmedikleri takdirde beni diledikleri yerde enterne etmelerini fakat İstanbul'a dönemeyeceğimi bildirerek bunu da muvafık görmedikleri takdirde doğru Avrupa'ya gönderilmeme müsaade edilmesini rica ettimse de cevap verilmedi.

Derin bir sukut-ı hayâle (hayal kırıklığına) *uğramıştım. O zaman yirmi üç yaşında idim. Tecrübesizdim, teessürüm pek derin oldu. Çârnâçâr geriye dönmekten başka yapacağım kalmamıştı. İstanbul'a döndüğüm zaman İngilizler tarafından yakalanacak, Kroker Oteli'ne hapsedilecek veya Malta'ya sürülecek, belki de öldürülecektim. Sarayın bana karşı takınacağı hareket, Vahideddin'in intikam almaya kalkması, birer birer gözümün önüne geliyordu.*

Üç gün sonra küçük bir Yugoslav vapuruyla yola çıkarıldık. İstanbul Boğazı'ndan girdik. Limana yaklaştıkça korku ve heyecandan titriyordum. Sıhhiye kontrolü sırasında, kamaramda idim. Vapur Sirkeci'de rıhtıma yanaştı. Eşyalarımı bir hamala verdim, doğruca Sabiha Sultan'ın evine gittim. Hamdolsun korkum boşuna çıktı..."[17]

Ömer Faruk Efendi, Anadolu'ya büyük ümidlerle geçmiş ama üç gün sonra çok büyük bir hayal kırıklığına uğramış vaziyette İstanbul'a işte böyle dönmek zorunda kalmıştı. Ankara, şehzadenin Millî Mücadele'ye katılmasını istemiyordu...

Mustafa Kemal Paşa, telgrafında *"Hanedan mensuplarının hizmetlerinden istifade edilecek zamanın gelmesine kadar, şimdilik İstanbul'da kalmalarının daha münasip olduğunu"* söylüyordu.[18] Bu, *"Hanedanınız davet ettiğimiz zaman gelmemişti, artık size ihtiyacımız yok, gelmeyin"* demekti...

Şehzade, Sirkeci rıhtımından doğruca Rumelihisarı'na gitti, yalıdan içeriye girer girmez katılırcasına ağlamaya başladı ve saatlerce ağladı...

Sultan Vahideddin ise, bütün bu olup bitenlerden sonra Yıldız Sarayı'nda kendisini görmeye gelen kızı Sabiha Sultan'a *"Siz çocuk musunuz? Benim hiçbirşeyden haberdar olmadığımı mı zannediyorsunuz? Faruk'un gideceğini ve geri gönderileceğini tâââ başından itibaren biliyordum. Şimdi, İngilizler'in ona karşı birşey yapmalarını önlemenin yolunu bulalım... Asıl mesele, bu"* diyecekti.

Anadolu'ya geçiş macerası şehzadeye böylesine büyük bir hayal kırıklığı ve üzüntü yaşatırken, yedi saat on dakika boyunca bir dolabın içerisinde kapalı kalması da hayat boyu taşıyacağı bir hâtıra bıraktı: Klostrofobi...

*

Şehzade Ömer Faruk Efendi, Mustafa Kemal Paşa'nın *"Gelmeyin!"* dediği telgrafını *"iftihar vesikası"* kabul etti, sürgün senelerinde çerçeveleterek

---

[17] Mehmet Ataker; *"Millî Mücadelede Şehzade Faruk Efendi Anadolu'ya Nasıl Gitmiş ve Dönmüştü?"*, Resimli Tarih Mecmuası, cild: 3, sayı: 29 ve 30, Mayıs ve Haziran 1952.

[18] Neslişah Sultan'ın İslam Konferansı Teşkilâtı'nın İstanbul'daki İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi IRCICA'ya 1980'lerde hediye ettiği telgrafın tam metni için bu kitabın "Belgeler" bölümündeki (2) numaralı belgeye bakınız.

çalışma odasının başköşesine astı, fotoğraflarını da dostlarına gönderdi ve *"Siz de evlerinizin görünür bir yerine koyarsanız, beni memnun edersiniz"* diye yazdı.

*

Zaman büyükler için böyle hayal kırıklıkları ve üzüntüler ile, Neslişah için ise kardan adamlar dikmekle, kayıkhanede oyunlarla ve sabun fabrikasına gidişlerle akıp gitti, derken İstiklâl Harbi zaferle neticelendi ve büyük zaferin üzerinden iki buçuk ay geçti.

Henüz iki yaşına bile basmamış olan Neslişah'ın annesi ile babasının sıkıntılarını, telâşlarını ve kapıldıkları büyük endişeleri farketmesinin tabiî ki imkânı yoktu...

İstiklâl Savaşı kazanılmış, Sultan Vahideddin ile millî hareketi başlatan ve savaşın galibi olan Ankara arasındaki bütün köprüler artık atılmıştı...

Beklenen son, 1922 Kasım'ının ilk günü geldi. Barış yapılması gerektiğini gören müttefikler İstanbul ve Ankara hükümetlerini barış konferansına ayrı ayrı davet ettiler ve son perdenin inmesine Sultan Vahideddin'in dünürü ve sadrazamı olan Tevfik Paşa ile Ankara arasında karşılıklı çekilen telgraflar sebep oldu...

Tevfik Paşa 29 Ekim günü Ankara'ya gönderdiği son telgrafında *"Bâbıâlî'nin barış konferansına katılmamasının Osmanlı Devleti'nin altı asırlık tarihî kimliğinin çökmesi mânâsına geleceğini"* söyleyip İstanbul ile Ankara'nın beraberce hareketini teklif edince, Ankara'daki Büyük Millet Meclisi beklenenden de sert bir karşılık verdi ve saltanatı kaldırdı!

Meclis'in 1 Kasım 1922'de kabul ettiği iki maddelik karara göre, altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu artık tarihe intikal ediyordu... Meclis, imparatorluğun üstelik kararın kabul tarihinden iki buçuk sene önce, İstanbul'un işgale uğradığı 16 Mart 1920 gününden itibaren tarihe mâlolduğunu söylüyordu.[19]

*

Saltanat kaldırılmış ama hilâfet makamına henüz dokunulmamıştı...

Meclis'in kararını, Sultan Vahideddin'e Ankara Hükümeti'nin İstanbul'daki mümessili olan Refet Paşa tebliğ etti...

Paşa, bir gün öncesine kadar *"padişah"* olan Sultan Vahideddin'in huzuruna çıktığı zaman hürmette yine hiçbir kusur etmedi ama sâbık hükümdara *"Efendimiz"* yahut *"Şevketmeâb"* gibi sözlerle değil, sadece *"Halife Hazretleri"* diye hitap edince Sultan Vahideddin *"Saltanatsız bir hilâfeti hanedanımızın en âciz bir*

---

[19] 1 Kasım kararının metni, günümüzün Türkçesi ile şöyledir:

"MADDE 1. Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'yla Türkiye halkı hâkimiyet ve hükümranlık haklarını gerçek temsilcisi olan Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin manevî şahsiyetinde terkedilemez, parçalanamaz ve vazgeçilemez şekilde temsile fiilen kullanmaya ve millî iradeye dayanmayan hiçbir kuvvet ve heyeti tanımamaya karar verdiği cihetle Misak-ı Millî sınırları içerisinde Türkiye Büyük Millet

ferdinin bile kabul etmeyeceğine emin olabilirsiniz Paşa!" dedi ve konuşmaya son verdi.

Vahideddin, Ankara Meclisi'nden sonra dünürü Tevfik Paşa'dan da bir darbe yedi.

1920'nin 21 Ekim'inde üçüncü defa sadaret makamına getirdiği Paşa, 4 Kasım 1922 günü istifa ettiğini duyurdu ama padişahın huzuruna çıkıp istifasını bildirmedi, bunun yerine Gümüşsuyu'nda sonraki senelerin meşhur *"Park Otel"*i hâlini alacak olan konağına kapandı ve Ankara, bütün bu gelişmeler üzerine İstanbul'un idaresine elkoydu!

1922'nin 1 Kasım'ına kadar *"padişah ve halife torunu"* olan Neslişah, artık sadece *"halife torunu"* idi...

Derken, 1922'nin 17 Kasım'ı geldi ve o gün Türkiye'de çok şeyler değişti: Neslişah'ın *"Şahbaba"*sı Sultan Vahideddin memleketi terkedip sürgününün ilk durağı olan Malta Adası'na gitti...

Son padişah, sürgünün ilk zamanlarında İstanbul ile bağlantısını küçük kızı Sabiha Sultan vasıtasıyla kuracak, Sabiha Sultan'ın da hanedanın diğer mensuplarıyla beraber 1924 Mart'ında Türkiye'den sınırdışı edilmesine kadar devamlı şekilde mektuplaşacaklardı. Gurbetten gönderdiği bazı mektupları *"Neslişah'ı benim tarafımdan öp ve sev"*, *"Neslişah'ın o lâtîf gözlerini ve yüzlerini öperim"* sözleriyle nihayet buluyordu.

*

Sultan Vahideddin, saltanatın kaldırılması ile tahtını ve hükümdarlığını kaybetmesine karşı çıkamamış, birşey yapamamış ama *"Halife"* unvânından feragat etmemişti...

Son padişah, sonraki senelerde sürgündeki dâimî ikametgâhı olan İtalya'nın Akdeniz sahilindeki San Remo kasabasında başyaveri Avnî Paşa'ya dikte ettirdiği hâtıralarında İstanbul'u terkedişinden bahsederken *"Kaçmadım; kendime peygamberin hicretini, Mekke'den Medine'ye gidişini örnek aldım ve geri dönmek üzere gittim"* diyecek ve şöyle yazacaktı:

"...Bilindiği gibi zaferden sonra Refet büyük bir haşmetle İstanbul'a geldi. Koca Tevfik Paşa hükûmeti de mevkiini tereddüd etmeden o küçük adama terkederek taahhüdünü yerine getirdi.

Meydanı serbest bulan Refet de sesi kısılıncaya kadar söyledi, söylendi. Söylediklerini belki siz de bizzat işittiniz. Gazeteler yazdı. Duymayan yahud duyamayan kalmadı. Bilinen deyimiyle, sağır sultan da duydu.

Bu başarılar, bu nutuklar neyi hedefliyordu? Malûm, Kanunı Esasî yerine Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nun uygulanması, -Meşrutiyet yerine Cumhuriyet'in kurulması-.

Meclisi Hükümeti'nden başka hükümet şekli tanımaz. Dolayısıyla Türkiye halkı, şahsî hâkimiyete dayanan İstanbul'daki hükümeti 16 Mart 1336 (1920)'dan itibaren ve sonsuza kadar tarihe intikal etmiş saymıştır.

MADDE 2. Hilâfet, Osmanlı Hanedanı'na aid olup halifeliğe Türkiye Büyük Millet Meclisi tarafından bu hanedanın ilim ve ahlâk bakımından en reşid ve en sâlih olanı seçilir. Türkiye Devleti Hilâfet Makamı'nın dayanağıdır".

Bu sırada Tevfik Paşa hükümetinin askıda bıraktığı hilâfet ve saltanat makamı da geleceği bekliyordu. Derken birgün Refet saraya müracaatla bizden mülâkat istedi. Vakit ve zaman tayin ettik. Geldi. Fikrini söyledi. Dinledim. Bu ufak-tefek adam büyük emeller arkasında saklanarak ve hakiki maksadını da gizleyerek bana korunmasına hepimizin yemin ettiğimiz Kanun-ı Esasî ile belirlenmiş meşrutî hükümdarlık yerine daraltılıp sınırlanmış, sanki aslı esası olmayan ve sakat bir hilâfeti kabul edersem şahsımı ve vaziyetimi kurtaracağını ve bir telgraf ile de Teşkilât-ı Esasiye Kanunu'nu ve Ankara Hükümeti'ni tanıyacak olursam Mustafa Kemal'i .....ikna edebileceğini söyledi.

Cevap olarak, o gün için üzerinde düşünülüp tartışılmaya muhtac bir teklif olduğunu söylemekle yetindim. Ertesi gün gazetelerde Mustafa Kemal'in şahsımız ve hanedanımız aleyhindeki ağır sözlerini görünce, benim de karar verecek zamanım geldi.

2 Kasım kararıyla saltanat makamının kaldırılmasından sonra beliren elim vaziyet, artık tamamen ortaya çıktı. Bu hain karar aslında bölünemez olan saltanatı ve hilâfeti devletin cisminden ve hükümetin hikmetinden ayırdı. İslâm Âlemi'nin dayanağını anlamsız bir söz haline getirerek hilâfet merkezini de tehlikeli bir sahaya sürükledi.

Böylelikle gücünden ayırılmış çıplak bir hilâfeti red veya kabul etmek mecburiyetinde ve Anadolu'ya saldırıları defetmeye memur eylediğim Mustafa Kemal'in .....karşısında kaldım. Her tarafı istilâ eden kör ve nankörler arasında inkılâb ve ihtiras içinde bunaldım. Kendimde böyle bir hilâfet biçimine ne karşı koyma ne de başeğme imkânını görmeyerek, kamuoyunda sükûn ve durumda açıklık belirinceye kadar geçici olarak tehlikeli bölgeden ayrılmaya karar verdim.

İtilâf ve İşgal Kuvvetleri Başkumandanı sıfatını taşıdığı için İngiliz generali Harrington'un aracılığını tercih ettim ve kutsal topraklara gitmek için bir istasyon demek olan Malta'nın seçimini de ehven-i şer olarak kabul ettim. Bu hareketimle vekîli olduğum şânı yüce peygamberin yolundan giderek diyanet ve İslâmî saltanat aleyhinde hareket etmekte olanlardan ...ayrılarak hicret ettimse de, hiçbir zaman büyük ecdâdımdan miras kalmış olan saltanat hakkımdan ve hilâfetten feragat eylemedim ve eylemeyeceğim".[20]

*

Büyük Millet Meclisi saltanatı ilga etmişti ama hilâfet makamı hâlâ duruyordu ve Vahideddin, gidişinden sonra da resmen *"halife"* idi...

Ankara, sâbık hükümdarın Türkiye'yi terketmesinin öğrenilmesinden hemen sonra Şer'iye Vekili olan Konya Mebusu Vehbi Efendi'nin 18 Kasım günü verdiği fetvanın Meclis'te tasdik edilmesiyle Vahideddin'i hilâfetten azletti. Yeni halifenin seçimi de hallin hemen ertesi günü yapıldı ve Abdül-

[20] Orijinal metin için *Şahbaba*'ya bakınız. Sah: 418-420.

mecid Efendi 148 oy ile hilâfet makamına getirildi.

Abdülmecid Efendi, yakınlarının ve bazı hanedan mensuplarının hilâfeti kabul etmemesi konusunda yaptıkları ricaları ve uyarıları dinlemedi. Meclis'in kararını itirazsız kabul etti ve 24 Kasım günü Topkapı Sarayı'nda, Hırka-i Şerif Dairesi'nde yapılan biat merasimi ile resmen halife oldu. Meclis'e rüşdünü, anlayışını ve hâkimiyetini ispat ettiğini söyleyip kendisini bu makama getirdiği için teşekkür edip İslâm dünyasına saadet temennisinde bulundu[21] ve birkaç gün sonra Sultan Vahideddin'i yerden yere vuran bir açıklama yaptı...

Halife Abdülmecid Efendi, memleketi terketmiş olan dünürü hakkında *"Babam, onun amcasıdır. Bunu da hatırlamadı. Bundan bahsetmek bile ne acı. Artık o kendi kendini yalnız makamından değil, mensub olduğu hanedanın âzâlığından da ıskat etmiş bir ferddir. Bu vak'ayı unutalım ve istikbâle bakalım. Allah bu istikbâli milletimiz ve dinimiz için mes'ud ve bereketli etsin"*[22] diyordu!

Ankara'da ve İstanbul'da bütün bunlar yaşanırken Malta'da bulunan Sultan Vahideddin'in, kendisinin hilâfetten azledilip yerine Abdülmecid Efendi'nin getirildiğini öğrendiğinde ilk tepkisi *"Beni ancak şanlı müvekkilim* (Hazreti Muhammed) *hal' edebilir"* demek oldu. Sonra, *"Mecid Efendi nihayet muradına erdi. Yavuz'un zümrütlü tahtına oturmak kolay amma o kahramanın papucu olmak bile haddi değil. Zavallıya bir imam postu gönderdiler; o hâlâ bilmezden gelerek ve cüppesini sürükleyerek tahta oturmaya yelteniyor"* dedi.[23]

Sultan Vahideddin'in o günlerde Türkiye'yi terketmiş olan şeyhülislâmı Mustafa Sabri Efendi de Abdülmecid Efendi'nin hilâfete getirilmesi konusunda *"...Aklın ötesinde kalan böyle hilâfette Abdülmecid Efendi Hazretleri Cenâb-ı Peygamber'in değil, şeytanın bile vekili olamaz. Çünki, şeytan bile böyle bir hamâkatı* (ahmaklığı) *kabul etmez"* diyecekti...[24]

Osmanoğulları'nın son hükümdarı, İstanbul'dan ayrılmasından 15 gün önce, 2 Kasım günü Yıldız Sarayı'na gelen ve kendisine saltanatın kaldırıldığını tebliğ eden Refet Paşa'ya *"Saltanatsız bir hilâfeti hanedanımızın en âciz bir ferdinin bile kabul etmeyeceğine emin olabilirsiniz Paşa!"* demişti. Ama, bu sözleri söylemesinden sadece 17 gün sonra, hanedanının bir başka mensubu, amcazadesi Abdülmecid Efendi, hilâfeti hemen kabul edivermişti!

"Şahbaba" ile büyükbaba köprüleri artık tamamen atmışlardı ama Neslişah hâlâ *"halife torunu"* idi...

*

Neslişah, büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi'nin resmî ikametgâhı olan Dolmabahçe Sarayı'nı ilk defa gördüğünde iki-iki buçuk yaşlarındaydı.

---

[21] Abdülmecid Efendi, *"Yeşil Kitab. Mes'ele-i Hilâfete Müteallik Vesâik. Efkâr-ı Umûmiyye-i İslâmiyye'nin Tenvîri Maksadıyla Neşredilmiştir"*, Hicrî 1342 (1924 M.). Basım yeri yok, İsviçre olabilir, sah: 1.

[22] *Tanin*, 20 Teşrinsânî 1338.

[23] Tarık Mümtaz Göztepe, *"Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde"*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1978, sah: 34.

[24] Mustafa Sabri Efendi, *"Hilafet-i Muazzama-i İslamiye: Hilâfet ve Kemalizm"*. Derleyen ve hazırlayan: Sadık Albayrak, İstanbul, Araştırma Yayınları, 1992, sah: 172.

Neslişah anlatıyor:

"...Dolmabahçe'ye ilk gidişimi hayal-meyal hatırlarım...

Bir bayram günüydü. Bayram yaz ayına tesadüf ediyordu ve hava çok güzeldi. Bana üstü beyaz tülden, alt kısmı uçuk pembe çok süslü bir elbise diktirmişlerdi. Tülün üzerinde pamuğu andıran kabartmalar vardı. Daha önce birkaç defa elbisenin provasını yapmışlardı.

Bayram sabahı bana o elbiseyi giydirdiler ama boynuma Hanedan Nişanı'nı takmadıklarını çok iyi hatırlıyorum. Mâlûm, saltanat artık vârolmadığı için nişan takamıyorlardı. Hem zaten annemle babam beni sade şekilde büyütmeye çalışıyorlardı, öyle nişan falan takmamı da istemezlerdi.

Rumelihisarı'ndaki yalının rıhtımına bir çatana yanaştı, hep beraber bindik ve Dolmabahçe'ye, büyükbabam Abdülmecid Efendi'ye gittik.

Benim yaşımda bir çocuk için çatanaya binmek müthiş birşeydi. Bu yüzden, denizin üzerinde geçirdiğimiz zamanı çok daha iyi hatırlıyorum.

O sabah büyükbabamın muayede merasimi varmış, Halife olarak tebrikleri kabul ediyormuş...

Çatana sarayın rıhtımına yanaştı, oradan muayede salonuna gittik.

Bizim gidişimizi merasimin bitişine tesadüf ettirmişlerdi. Herkes çekilmiş, sadece aile mensupları kalmıştı.

Büyükbabam, salonda taht gibi koskoca bir koltukta oturuyordu. İçeriye girdik, beni hemen kucaklayıp öptü, annemle babam da onun elini öptüler, sonra sıra diğer sultanlarla şehzadelere geldi, onlar da büyükbabamın elini öpüp bayramlaştılar...

Saray, beni âdetâ büyüledi... Herşey pırıl pırıl parlıyordu... O zengin mobilyalar, salonun hacmi, kristaller, tepedeki koskocaman avîze beni müthiş tesir altında bıraktı. Gördüğüm herşeye hayran kaldım..."

*

Sabiha Sultan, 1923 yılının başında ikinci çocuğuna hamile kalmıştı...

Hemen aile büyüklerine haber verildi, Sultan'ın kocası Şehzade Ömer Faruk Efendi de Dolmabahçe Sarayı'na gidip babası Halife Abdülmecid Efendi'ye sonbaharda bir torununun daha dünyaya geleceğini müjdeledi.

Halife, *"Sabiha doğumu Rumelihisarı'nda yahut Nişantaşı'nda yapmasın, burada doğursun"* dedi. *"Artık saltanat falan yok diyorlar ama ben hilâfet makamındayım. Şimdi hemen Dolmabahçe'ye taşının, çocuk sarayda dünyaya gelsin. Hem doğum sırasında her türlü imkânı seferber ederiz, hem de torunum resmî bir yerde doğmuş olur..."*

Sabiha Sultan, Ömer Faruk Efendi, Neslişah ve şehzade ile sultanın maiyeti ilkbaharda Rumelihisarı'ndan Dolmabahçe Sarayı'na naklettiler. Abdülmecid Efendi, haremdeki dairelerden birini oğlu ile hamile gelinine tahsis etti...

Neslişah anlatıyor:

"...Gerçi saltanat artık kalkmıştı ama büyükbabam, torununun yine de resmî bir yerde dünyaya gelmesini arzu ediyordu.

Bunun için, doğuma iki ay kala annemin Dolmabahçe Sarayı'na yerleşmesini ve doğumu sarayda yapmasını istedi. Rumelihisarı'ndan hep beraber sarayın haremine naklettik...

Ben üç yaşındaydım, pek birşeyin farkında değildim. Hatırladıklarım bölük-pörçük şeyler...

Meselâ, tablakârları gördüm...

Sarayın yemeği caddenin öbür tarafındaki mutfaklarda pişerdi ve hareme tablalarla gelirdi. Mutfakları sonradan askeriyeye verdiler, askerlik dairesi falan oldu...

Genç kalfalardan biriyle haremin bahçesinde oynuyorduk. Bir haremağası bahçeye girdi, 'Destuuur, destuuur!' *diye bağırmaya başladı. Haremağasının gelip böyle bağırdığını duyan kadınların mutlaka hemen içeri girmeleri lâzımdı. Yanımdaki kalfa* 'Aman cicim, gitme zamanımız geldi, haydi içeriye girelim' dedi. 'Niçin?' *diye sordum, tablakârların geleceğini, yemekleri getireceklerini, dışarıda kalamayacağımızı söyledi.*

'Aaaa, ben göreceğim' *diye tutturdum, zavallı kız* 'Göremezsin cicim, kalırsak bize darılırlar' *falan dedi ama çocukluk işte, merak ettim, elinden kaçıp saklandım. Orada karışık yeşilliklerle dolu bambu ormancığı gibi bir yer vardı, koşup bambuların arkasına gizlendim... Zavallı kalfa da beni bırakıp gidecek değil ya, yanımda kalmaya mecbur oldu ve o da saklandı. Tablakârların geçişini oradan seyrettik. Önde başağalardan biri, yanlarda gene ağalar, her tarafta ağalar ve ortada tablakârlar... Ellerinde böyle kocaman tablalarla on-on iki tablakâr geçti. Yemekler soğu-*

masın diye tablaların içini pamuktan kapitone yapmışlardı. Kapaklar da kapitoneydi. Yemekleri kapaklı sahanlara koyarlar, sahanları bu kapitone tablalara dizerler, hepsinin üstüne de tablanın kapağını kapatırlardı. Sonra, zannedersem hem soğumasınlar, hem de zehir falan atılmasın diye kapakla tablayı ayrıca bağlarlardı. Sahanlar sarayda galiba gene ısıtılırdı ama kapitoneler içerisinde herşey zaten sıcak geliyordu.

Bizim dışarıda kaldığımız duyulunca sarayda biraz patırtı koptu, kalfa kızı bir güzel haşladılar ama ben de tablakârları görmüş oldum.

Dolmabahçe'de bir de tavuskuşu maceramız oldu...

Haremin avlusunda rengârenk tavuskuşları vardı. Beyaz, mavi, rengârenk... O sıralarda halam Dürrüşehvar on yaşlarındaydı. Bir gün bahçede beraberce oynarken birdenbire aklımıza esti, masmavi bir tavuskuşunu yakalayıp hareme daldık. Annemle babamın dairesine dar bir merdivenden çıkılıyordu. Kucağımızda tavuskuşuyla güç-belâ merdivenleri tırmandık. Oturma odasının bitişiğinde lavabomsu biryer vardı. Babam o sırada orada traş oluyormuş... Yüzü-gözü sabun içerisindeydi. Halamla beni kucağımızdaki tavuskuşuyla görünce şaşkınlıktan avaz avaz bağırıp bizi paylamaya başladı. Babam bağırınca biz korktuk, geri geri giderken de merdivenlerden aşağıya yuvarlandık. Manzarayı düşünün; suratı sabun içerisinde bir adam, merdivenlerden yuvarlanan iki çocuk, yukarıdan bizi düşerken görünce heyecandan haykırıp duran annem, kart sesiyle avaz avaz bağıran mavi bir tavuskuşu ve her tarafta uçuşan tüyler...

Aşağıya yuvarlana yuvarlana indik ama neyse ki bir tarafımıza birşey olmadı..."

*

Sabiha Sultan, ikinci çocuğunu 19 Eylül 1923 günü Dolmabahçe Sarayı'nda dünyaya getirdi.

Yine bir kızı oldu ve büyükbabalar, Neslişah'ın doğumunda olduğu gibi, bebeğe ayrı ayrı isim koydular...

Halife Abdülmecid Efendi, *"Hanzade"* adını verdi...

Doğum haberi ve anne ile bebeğin sıhhatte oldukları, o sırada San Remo'da bulunan diğer büyükbabaya, yani Sultan Vahideddin'e telgrafla bildirildi. Sâbık hükümdardan gelen cevâbî telgrafta *"Nevzâdın ismi 'Zehra' olsun"* diyordu.

Böylece, Dolmabahçe Sarayı'nda dünyaya gelen bu son sultana *"Zehra Hanzade"* adı verildi. Ama, saltanat o tarihten on ay önce kaldırılmış olduğu için dünyaya gelen sultan Hanedan Defteri'ne kaydedilmeyince, Neslişah altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu'nun resmen kayıtlı son sultanı olarak kaldı.

Neslişah anlatıyor:

"...Bir gece, dadımla beraber odamda idim ama sarayda bir koşuşturma vardı. Birileri gelip dadımı çağırdı, beni odada tek başıma bırakıp gitti. Meğerse, annem zor bir doğum yapıyormuş...

Sonra, her taraf zifirî karanlık oldu. Bütün ışıkları yakmışlar, prizlere âletler takmışlar ve sigortalar atmış. Bizim kaldığımız odadaki prize de su ısıtmak için bir âlet takılıydı, oda karanlığa gömüldü ve korkudan perişan oldum.

Ertesi gün 'Kardeşin geldi, büyükbaban sana onu gösterecek, seni çağırıyor' dediler...

Beni bir küçük salona götürdüler... Kapı açılınca büyükbabamı ortadaki çini sobanın yanında, ayakta dururken gördüm. Hanzade de kucağındaydı, 'Bak güzel kızım, sana bir kardeş geldi, gelirken de bu hediyeleri getirdi. Haydi, şimdi gel de kardeşini öp' dedi. Bir de baktım ki oda tepeleme oyuncak dolu, yani saraya âdetâ bir oyuncakçı dükkânını taşımışlar... tabiî son derecede memnun oldum ve büyükbabamın dediğini yaptım, gidip kardeşimi kucakladım..."

*

Saltanatın kaldırıldığı 1 Kasım 1922'nin üzerinden geçen 363 gün boyunca Türkiye'nin belli bir devlet biçimi yoktu, idare Ankara'daki Büyük Millet Meclisi Hükümeti'nin elindeydi.

Devlet biçimindeki bu belirsizlik 1923'ün 29 Ekim'inde nihayete erdi. O gün cumhuriyet ilân edildi ve Mustafa Kemal Paşa *"Reisicumhur"* seçildi.

Hilâfet ise, cumhuriyet ile sadece dört ay birarada kalabildi.

Ankara, Abdülmecid Efendi'ye, hilâfete getirilmesinden hemen sonra neleri yapıp neleri yapamayacağı konusunda bir çeşit talimatnâme göndermiş ve belirlenmiş olan sınırların dışına çıkmamasını istemişti.

Abdülmecid Efendi Ankara'ya icap ettiği anlarda protokol telgrafları göndermeyi ihmal etmemiş, meselâ Mustafa Kemal Paşa'nın annesi Zübeyde Hanım'ın vefatı üzerine bir taziye telgrafı yollamış, Paşa'nın Lâtife Hanım ile evlenmesini yine telgrafla tebrik etmiş, hattâ cumhuriyetin ilânını bile kutlamıştı. Ama, kendisine gönderilen talimatnâmenin sınırları içerisinde kalmaya pek niyetli değildi. Meselâ saltanat günlerini andıran cuma selâmlıklarına

çıkıyor, tahsisatının arttırılmasını talep etmekten çekinmiyor, siyasî kişilerle görüşmeler yapıyordu. Üstüne üstlük, Ankara'nın *"sadece redingot giyebileceği"* şeklindeki talimatının aksine bazen sarık sardığı da oluyor ve üzerinde halifenin sarıklı çizimlerinin bulunduğu kartpostallar piyasada satılıyordu.

*

Cumhuriyetin ilânından sonraki günlerde, Rumelihisarı'ndaki yalıda büyük bir hüzün yaşandı...

Ömer Faruk Efendi ile hanımı Sabiha Sultan yalının salonunda oturdukları sırada içeriye elinde mektup sunmaya yarayan küçük tepsi ile bir hizmetkâr girdi ve yalıya birkaç dakika önce gelmiş olan tepsideki zarfı şehzadeye uzattı.

Şehzade zarfı aldı, açtı, içinden çıkan kâğıdı okumaya başladı, okudukça sarardı, karşısında şaşkınlık içerisinde kendisine bakan hanımına tek bir söz etmeden titrercesine yerinden kalktı, yatak odasına girdi...

Faruk Efendi'nin ardından Sabiha Sultan da yatak odasına doğru yürüdü ama kapının kapalı olduğunu görünce durdu, bir müddet şaşkınlık içerisinde bekledi, sonra kapıyı vurdu, birkaç defa *"Faruk!"* diye seslendi ama cevap alamadı...

Endişeden, sabredemeyecek hâle gelmişti... Kapıyı bir daha vurdu, tekrar seslendi yine cevap alamayınca kolu ürkerek çevirdi, kilitli olmadığını görünce hafifçe itti ve odaya girdi.

Kocası yatağın kenarına ilişmiş, iki elini yüzüne kapatmış, hüngür hüngür ağlıyordu! Yatağın üzerinde ise pırıl pırıl ütülenmiş bir üniforma, kalıptan çıkartılmış bir kalpak, madalyalar, bir kamçı, bir tabanca ve birkaç dakika önce gelen zarf ile içerisinden çıkan kâğıt vardı.

Sabiha Sultan değil ne olduğunu anlamayı, sormayı bile düşünemeyecek kadar şaşırmıştı... Kocasına bakakaldı, sonra birkaç adım atıp yanına oturup şehzadenin gözyaşlarını silmeye çalıştığı sırada Ömer Faruk Efendi tek bir söz etmeden yatağın üzerindeki zarfı ve içerisinden çıkan kâğıdı hanımına uzattı...

Zarf henüz birkaç günlük başkentten, yani Ankara'dan, zamanın Millî Savunma Bakanlığı olan Millî Müdafaa Vekâleti'nden gönderilmişti. İçerisinde bir tebligat vardı ve şehzadeye *"askerlik ile ilişkisinin kesildiği"* bildiriliyordu!

Ömer Faruk Efendi hıçkırıklar içerisinde *"Bitti!"* dedi. *"Tek bir mesleğim, tek bir işim vardı, askerlik! Artık o da bitti! Bundan sonra hayatımı kazanamam, hiçbir işe yaramam!"*.

Şehzade çok sevdiği askerlikten tardedilmesinin ıstırabını hayatı boyunca taşıyacak, 1923 Kasım'ında yapılan o tebligatı sonraki senelerde her hatırladığı yahut anlattığı sırada mutlaka gözleri dolacaktı...

*

Cumhuriyet ile hilâfetin birarada olması aslında zordu ve Ankara'nın hilâfeti kaldırmak hususunda uygun zamanın gelmesini beklediğini akıl sahibi herkes rahatça görebilirdi...

Hilâfetin tahminlerden de önce kaldırılmasında hem Abdülmecid Efendi'nin Ankara'nın talimatlarına uymayan bu şekilde işler yapması, hem de Meclis'te ve askerler arasında *"hilâfetin mi yoksa Meclis'in mi daha yüksek bir konumda olduğu"* tartışmasının başlaması etkili oldu.

Cumhuriyetin ilânından hemen sonra, basında hilâfetin geleceği konusunda bir tartışma yaşandı ve Hind Müslümanları'nın lideri oldukları iddia edilen Ağa Han ile Emir Ali'nin Başvekil İsmet Paşa'ya gönderdikleri bir mektubun daha başvekilin eline geçmeden İstanbul basınına ulaşması, 1923'ün 5 Aralık günü Tanin ve İkdam, ertesi gün de Tevhîd-i Efkâr gazetelerinde yayınlanması hilâfetin kaldırılmasının fitilini ateşleyiverdi.

Mektupta, hilâfetin lâğvının İslâm âleminde nifak yaratabileceği ve Halife'nin gücünün Papa'nın gücünden az olmaması gerektiği söyleniyor; *"kaldırılmasının aksine güçlendirilmesi"* tavsiye ediliyordu.

Ankara, bu mektubu Türkiye'nin içişlerine müdahale ve yazıldığı kişinin, yani İsmet Paşa'nın eline ulaşmasından önce gazetelerde yayınlanmasını da provokasyon olarak gördü. Üstelik, İngiltere'nin verdiği siyasî destekle refah içerisinde bir hayat süren Ağa Han'ın Sünnî olan hilâfet müessesesi ile bir alâkası yoktu; zira Sünnî değil, İsmailî idi ve İsmailî mezhebinin mensupları tarafından dinî lider kabul ediliyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nun Birinci Dünya Savaşı'na iştirak etmesinin ilk günlerinde Sultan Reşad'ın çıkarttığı cihad fetvasına en sert tepkiyi Ağa Han göstermiş, fetvanın gayrımeşru olduğunu iddia etmiş, hilâfet makamına hakaret dolu açıklamalar yapmış, *"Hindliler'in Osmanlı'ya değil İngiltere'ye bağlı kalmaları gerektiğini"* söylemişti.

Başvekil İsmet Paşa'ya gönderilen mektubu yayınlayan gazeteciler İstiklâl Mahkemesi'ne verildiler, basında ve siyasî çevrelerde daha da sert bir hilâfet tartışması başladı.

Abdülmecid Efendi, artık birşeyler olabileceğinin endişesini hissetmeye başlamıştı. Başmabeyincisi Hikmet Bey gazetecilere Halife'nin gelişmeleri serinkanlılıkla beklediğini ama hilâfet makamının Türkiye'den çıkartılması şeklinde bir kararın alınması halinde Abdülmecid Efendi'nin

Avrupa'ya değil İslam memleketlerinden birine ve bilhassa Mısır'a gitmek istediğini söylüyordu. Halife, Hikmet Bey'e göre *"Sultan Vahideddin'in bulunduğu yere gitmeyi ise hiç düşünmüyordu"*.

Günler geçtikçe hilâfetin ilgası ve hanedanın sürgün edileceği söylentileri daha da arttı. Osmanoğulları, Ankara'dan 1924 Şubat'ında gelen haberler yüzünden bir hayli tedirgindiler. Hilâfetin kaldırılacağı, hanedanın erkek mensuplarının Türkiye'den çıkartılacağı gazetelerde açık açık telâffuz ediliyordu.

Halife Abdülmecid Efendi, 1 Mart günü Türkiye Büyük Millet Meclisi Başkanlığı'na bir telgraf gönderdi. Hilâfetin ilgasının Türkiye'nin İslâm âlemiyle bağlantısının kesilmesi mânâsına geleceğini söylüyor, bunun İslâm vicdanında bırakacağı fena tesirlerden bahsediyor ve böyle bir kararın nasıl *"elîm ve hazîn"* bir hadise olacağını yazıyordu.[25]

Ama, ortada bir tuhaflık vardı: Hanedan mensupları birşeyler olacağının heyecanını hissetmelerine rağmen, Türkiye'den bir daha dönmemek üzere gönderileceklerine bir türlü ihtimal vermiyorlardı. Çoğunda *"Bu toprakları cedlerimiz fethetti, altı asırlık devleti bizim ailemiz kurdu. Türkler bize bunu yapmazlar, biz olmadan zaten hiçbirşey edemezler"* düşüncesi hâkimdi. Türkiye'den bir müddet için, meselâ birkaç aylığına sürgün edilseler bile, halkın kendilerini mutlaka geri çağıracağına inanıyorlardı; hele hanedanın kadın mensuplarının ve damatların da Türkiye'den çıkartılacağına hiçbiri ihtimal vermiyordu.

"Türkler bizi severler ve biz olmadan yapamazlar" düşüncesi sürgüne gönderilmelerinden sonra da devam edecek ve özellikle yaşlı sultanlar binbir sıkıntı içerisinde geçen sürgün senelerinde her an geri çağırılmayı bekleyeceklerdi.

Hanedan mensupları arasında muhtemel bir sürgünden pek kolay dönülmeyeceğini farkedenler de vardı ve geleceğin aile için hiç de iyi olmadığını hissedenler arasında Neslişah'ın annesi Sabiha Sultan da bulunuyordu.

Sabiha Sultan, artık San Remo'ya yerleşmiş olan babası Sultan Vahideddin'e hilâfetin ilga edilmesinden dört gün önce, 1924'ün 28 Şubat'ında gönderdiği mektupta İstanbul'daki endişeyi anlatıyor, *"Korktuğumuza nihayet maruz kaldık. Halifeyi ve bütün aileyi İstanbul'dan çıkartacaklarını söylediler"* diye yazıyordu:

"...Bizim aile herkesten büyük zorluklar içinde bulunuyor. Ben tabiî çocuklarımla beraber Faruk'u takib edeceğim. Kardeşim evini kiraya verip onunla geçimini sağlamaya uğraşıyor. Annem eğer hanedan kadınlarını bırakırlarsa kardeşimin yanına gidecek. Olamazsa ben başka bir çaresine bakacağım. ...Düşünülecek vakit kalmadı.

---

[25] *"Yeşil Kitab"*, sah: 3.

Farzımuhal olarak kadınları bırakırlarsa da Fer'iye'den çıkaracaklar. ...Annem, kendisine elzem olan eşyasının dışında mobilya filan ne varsa satıyor. Diğerleri aileye sizden gelecek haberi bekliyorlar. Sizin mobilyaya aid olan ve diğer eşyanızı ne yapalım? ...Ben daha nereye gideceğimi bilmiyorum. Faruk pederini takip edecek. Ben de eğer işlerimizi yoluna koymak için geçici bir müddet için bırakırlarsa İstanbul'da kalıp sonra onlara katılacağım"[26]

3.
Çatalca'nın yolları taşlı ve çamurludur

Bütün endişeler ve korkular 1924'ün 3 Mart'ında hakikat oldu! Hilâfet, Büyük Millet Meclisi'nin o gün çıkarttığı 431 sayılı kanunla ilga edildi. Aynı kanunla padişah mallarına el konuyor ve hanedan mensupları Türkiye'de yaşamaktan ebediyen mahrum bırakılıyorlardı.

Hanedandaki yerlerine ve önem sıralarına göre, memleketi en geç on gün içerisinde terkedeceklerdi.

*

Meclis'te hilâfetin kaldırılması ve Osmanoğulları'nın sürgüne gönderilmesi kanununun tartışmaları yedi saatten fazla devam etti ve görüşmeler sırasında, 23 yaşındaki bir delikanlı milletvekillerinden daha fazla yoruldu.

Delikanlı, Meclis'in zabıt kâtibiydi... Başkanlık kürsüsünün hemen altındaki kâtip masasında konuşmacıların ateşli nutuklarını ve birbirinden sür'atli akan sözleri kâğıda geçirmekten, tek bir kelimeyi bile atlamadan tarihe mâletmeye çalışmaktan bitkin düşmüş, başındaki fesin yarısına kadar ter basmıştı.

Görüşmeler tamamlanıp kanunun kabul edilmesinden sonra milletvekilleri *"Hayırlı olsun!"* temennileriyle salonu terkederlerken, delikanlının sağ eli saatler boyu hiç durmamacasına yazmaktan artık tutmaz olmuştu. O el, sanki onun değildi...

Salon boşaldı ve delikanlı yazdığı zabıtları sıraya koydu, Meclis Reisi'nin makamına bıraktıktan sonra çıktı ve evinin yolunu tuttu.

Zabıt kâtipliği yapmasına rağmen Meclis'in kadrolu görevlilerinden de-

---

[26] Mektubun tam metni için *Şahbaba*'ya bakınız: Sah: 332-333.

ğildi. Tüccardı, bir dükkânı vardı, arada bir Meclis'ten çağırıyorlar, gidip görüşmeleri kaydediyordu.

O zamanlar, Ankara'nın sıkıntılı günleriydi ve kuruluş sancıları içerisindeki genç devlet için okur-yazar memur bulabilmek bile büyük bir meseleydi... Meclis görüşmelerinin kayda geçirilmesi için ister asker veya muhasebeci, isterse de öğretmen yahut tüccar olsun, okuma yazma bilen kimi bulurlarsa çağırıp zabıt kâtipliği yaptırıyorlardı.

Derken, aradan seneler geçti... Meclis'te zabıt kâtipliği eden delikanlı ile genç devlet, yukarılara uzanan basamaklarda beraberce yükseldiler... Cumhuriyet yerleşti, güçlü bir rejim hâlini aldı; zabıt kâtibi de o devletin önde gelen işadamlarından biri ve modern Türk sanayiinin kurucusu oldu ama hilâfetin kaldırılması gibi Türk ve İslâm tarihinin en önemli olaylarından birini gençlik senelerinde o işadamının kayda geçirmiş olduğu hususu hep meçhul kaldı...

O zaman 23 yaşında olan zabıt kâtibinin ismi Ahmed Vehbi Efendi idi, sonraki senelerde Vehbi Koç oldu...

Vehbi Bey'in hilâfetin kaldırıldığı oturumda zabıt kâtipliği yaptığını çok önceleri işitmiştim ama doğrulatma imkânı bulamamıştım. Öğrenmek istediğim bir başka husus daha vardı: Başvekil İsmet Paşa'nın kanunun bütün maddelerine kabul oyu verdiği ama Mustafa Kemal Paşa'nın bazı maddelere, meselâ hanedan kadınlarının da Türkiye'den çıkartılmasına karşı çıktığı söyleniyordu ama meselenin doğrusu bilinmiyordu.

Ayrıntıları, Vehbi Koç'tan 1996 Şubat'ında vefat etmesinden iki ay önce, kızlarından rahmetli Sevgi Gönül'ün vasıtasıyla öğrendim. Sorularıma verdiği yazılı cevapta gizli celsede kâtiplik yaptığını doğruluyor; Atatürk ile İnönü'nün birlikte oy

Ömer Faruk Efendi'nin sürgün pasaportunun ilk ve son sayfaları.

kullandıklarını ve hilâfetin kaldırılması ile hanedanın sürgüne gönderilmesi konularında farklı düşünmediklerini söylüyordu...

Büyük Millet Meclisi'nin 3 Mart 1924 günü yaptığı gizli celsenin seneler sonra yayınlanan gizli zabıtları, bugünlere o sırada 23 yaşında bir delikanlı olan Vehbi Koç'un tuttuğu zabıtlar sayesinde geldi...

*

Ankara, kanunun kabul edilmesinden sonra, İstanbul'a Halife Abdülmecid Efendi'nin derhal sınırdışı edilmesi talimatını verdi.

İstanbul Valisi Haydar ve Polis Müdürü Sadeddin Beyler, Halife'ye kararı tebliğ için Dolmabahçe Sarayı'na gittiler. Asker ve polis sarayın etrafını sarmış, telefonlar kesilmiş, saraydakilerin dışarısı ile bağlantı kurmalarına imkân bırakılmamıştı...

Abdülmecid Efendi, o sırada kütüphanesinde eniştesi Damat Şerif Paşa ile beraberdi.[27]

Kararın tebliğ edilmesinden sonra ilk tepkisi *"Ben vatan haini değilim. Buradan ölsem de gitmem. Ceddim Fatih'in zaptettiği bu topraklardan beni zorla nasıl çıkartabilirler?"* oldu ve orada bulunan Şerif Paşa'ya dönerek *"Paşa, birşeyler yapmak lâzım!"* dedi... *"Sen de birşeyler yap!"*.

Ama, Şerif Paşa'dan hiç beklemediği bir cevap aldı:

- *"Vapurum kalkıyor efendimiz!..."*.

Paşa, olup bitenleri sanki hiç görmemiş, Abdülmecid Efendi'nin söylediklerini duymamış gibi yerden bir temenna etti ve salondan çıkıp saraydan ayrıldı, gitti.

İşin daha da tuhaf tarafı, Abdülmecid Efendi'nin kendisini bu en zor ânında yalnız bırakıp giden eniştesini sürgün senelerinde en yakın dostu olarak kabul etmesi, bitip tükenmeyen Osmanlı malvarlığı mücadelesine onunla beraber girmesi, hattâ Paşa'yı aile meselelerini halletmek için kurduğu *"Hanedan Encümeni"*ne bile almasıydı...

Şehzade Ömer Faruk Efendi, sürgün kararının tebliği sırasında babası Halife Abdülmecid Efendi'nin yanındaydı ve Şerif Paşa'nın *"Vapurum kalkıyor efendimiz!.."* dediğini işitmiş ve temenna ederek sarayı terkettiğini de bizzat görmüştü.

Enişte Paşa'nın bu hareketini hiç unutmayacak ve sürgün senelerinde Şerif Paşa'dan hep uzak durmaya çalışacaktı...

*

Vakit ilerliyor, Halife sarayı terketmemekte ısrar ediyordu...

---

[27] Sultan Abdülâziz'in kızlarından Emine Sultan'ın eşi olan Damat Mehmed Şerif Paşa, 1874'te İstanbul'da doğdu. Mülkiye'yi bitirdi, Şurâ-yı Devlet âzâlığı, reisliği, İstanbul valiliği, Maarif, Nafia ve Dahiliye nâzırlıkları yaptı. Zamanının önde gelen mâlûmatlı kişilerindendi ve İbni Batuta'nın *"Seyahatnâme"*si ile Machiavelli'nin *"Il Principe"*sini Türkçe'ye tercüme etmişti. 1909'da tahtından indirilmesinden sonra Selânik'e sürgüne gönderilen Sultan Abdülhamid'i, Balkan Savaşı'nın patla-

Abdülmecid Efendi, emrin mutlaka uygulanacağını ve Meclis'in kararını kabul etmekten başka çaresi olmadığını Vali Haydar Bey ile Polis Müdürü Sadeddin Bey'in *"Millî iradeye itaat etmediği takdirde saraydan gerekirse zorla çıkartılacağını"* söylemelerinden sonra farketti...

Yolculuk hazırlıkları bir buçuk saat sürdü ve Halife Abdülmecid Efendi ile beraber üç kadını, Şehsuvar, Hayrünisa ve Mehistî hanımlar, oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi ve on yaşındaki kızı Dürrüşehvar Sultan saraydan otomobillerle Çatalca'ya götürüldüler, Avrupa'ya giden Simplon Ekspresi'ne bindirildiler.

Halife ile maiyetine, trende birkaç yataklı vagon tahsis edilmişti.

Abdülmecid Efendi sarayın önünde bekleyen otomobile binmeden önce İstanbul Valisi Haydar *Bey'e "Madem ki milletin ve memleketin selâmeti için çalışıyorsunuz, Allah muvaffak etsin";* Polis Müdürü Sadeddin Bey'e de *"Ben yine bu millete dua edeceğim. Ölsem dahi yine mezarımda kemiklerim bu milletin refah ve saadetine devam edecektir"* dedi.

Sonra sarayı çeviren askerlerle polisler son defa selâma durdular ve Çatalca'ya doğru yola çıkıldı...

Simplon Ekspresi aslında Çatalca'dan değil, Sirkeci'den kalkıyordu ve Halife'nin Dolmabahçe Sarayı'ndan çıkartıldığı 3 Mart gecesinden bir gün sonra, ertesi akşam hareket edecekti. Abdülmecid Efendi ile beraberindekilerin Çatalca'ya götürülüp orada bekletilmelerinin sebebi, Ankara'nın Halife'nin memleketten derhal ve sessiz sadâsız çıkmasını istemesi ve hilâfetin kaldırılması kararının öğrenilmesinden sonra *"birşeyler olma"* ihtimaline karşı bir tedbir almasıydı.

*

3 Şubat 1924 gecesi, Dolmabahçe Sarayı'nda Halife Abdülmecid Efendi ile İstanbul Valisi Haydar Bey'in tartıştıkları kütüphanenin hemen ilerisindeki odada, iki kız çocuğu herşeyden habersiz oyuncaklarıyla oynuyorlardı:

Halife'nin on yaşındaki kızı Dürrüşehvar Sultan ile henüz üç yaşında olan torunu Neslişah...

Dürrüşehvar, Neslişah'ın halasıydı ama ondan sadece yedi yaş büyüktü...

Salona tanımadıkları birilerinin girip çıkmasından önce tedirgin oldular, sesler yükselip tartışma şiddetlenince ürktüler ve himaye ararcasına dadılarına koştular.

Aradan birkaç saat geçti, Halife Abdülmecid Efendi çocukların yanına geldi ve Dürrüşehvar'a *"Haydi güzel kızım, gidiyoruz"* dedi. *"Yeğenine vedâ*

---

ması ve Selânik'in elimizden çıkması ihtimalinin artması üzerine 1912 Kasım'ında İstanbul'a dönmeye hükümdarın damatlarından Ârif Hikmet Paşa ile beraber o ikna etti. Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'in Abdülhamid'in Selânik'ten dönüşü için tahsis ettiği İstanbul'daki Alman elçiliğinin maiyet gemisi Loreley'de sâbık hükümdarla beraber İstanbul'a gelenler arasındaydı. Hanedan mensubu olan hanımı Emine Sultan sürgün kanunundan dört sene önce, 1920'de vefat ettiği için Türki-

et... Çok yakında zaten yeniden birarada olacaksınız..."

Dürrüşehvar, babasının gözlerinin hafif kızarmış gibi olduğunu farketti ama neler olduğunu pek anlayamadı. Kendisine söyleneni yaptı, Neslişah'ı öptü ve dadısının elini tutup odadan çıktı...

Neslişah ise zaten hiçbirşeyin farkında değildi... Önce Halife'nin, ondan sonra da babası Ömer Faruk Efendi'nin odaya gelip kendisine niçin sıkı sıkı sarılıp öptüklerini, gözleri yaşarmış olan annesi Sabiha Sultan'ın onların ardından gelip *"Yavrum, artık evimize gidiyoruz"* demesinin sebebini, annesi, kızkardeşi Hanzade, dadısı ve maiyetten birkaç kişi ile beraber Dolmabahçe Sarayı'nı geceyarısından sonra terkederek tâââ Rumelihisarı'ndaki yalıya neden döndüklerini ve babasının o gece niçin yanlarında olmadığını bir türlü anlayamadı...

Halife ile ailesinin Türkiye'den çıkartılmalarından sonra Dolmabahçe Sarayı boşaltılmış, sarayda geçici olarak kalan ve memleketi sonraki günlerde terkedecek olan aile mensupları kendi evlerine gönderilmiş, Dolmabahçe'de tâââ Sultan Abdülâziz zamanından o güne kadar yaşayan 50 kadar yaşlı kadın da Darülâceze'ye yerleştirilmiş ve saray mühürlenmişti!

*

Halife'nin mabeyincisi Hüseyin Nakib, kâtibi Salih Keramet ve doktoru Selâhaddin Beyler de sürgüne onunla beraber gitmişlerdi.

Salih Keramet Bey, sürgünden tam 40 sene sonra, 1964'te, Abdülmecid Efendi'nin sürgünü ve cenaze macerası hakkında günlük şeklinde belgesel bir kitap yayınlayacak ve Halife'nin Türkiye'den bir Yahudi istasyon memuru tarafından uğurlandığını anlatacaktı:

"4 MART 1924: Yol hazırlıkları ancak sabaha karşı tamamlanabildi. Halife Hazretleriyle oğlu Şehzade Ömer Faruk, kızı Dürrişehvâr Sultan ve Kadınefendiler, verilen haber üzerine alt kata indiler. Binek taşında bekleyen ve elini öpen eşime Efendimiz "Sizi de birlikte götüremediğimize esef ederim kızım; ileride imkân olursa ayrıca çağırtırım" dedi. Kendisini son defa selâmlayan yaverini kucakladı, arabasına binmeden önce de ellerini açarak milletimizin ve memleketimizin selâmetine dua etti.

Efendimiz'in maiyetinde mabeyincisi Hüseyin Nakib Turhan Bey ile hususî tabibi Doktor Selâhattin Bey de bulunuyordu. Aile otomobillerinin önünden ve ardından giden arabalar uzun bir kafile teşkil ediyordu. Edirnekapısı'na vardığımız sıralarda gün ağarmaya başlamıştı.

Çekmeceler'den sonraki yolculuk epey zahmetli oldu. Bozuk şosede arabaların çamurlara saplanmaması için jandarmalar yol kenarlarından büyükçe taşlar toplu-

---

ye'yi terketme mecburiyeti bulunmamasına rağmen Şerif Paşa da memleketten ayrıldı, damadı olduğu hanedanla beraber sürgünde yaşamayı tercih etti ve İstanbul'a yaşlılığında dönerek son senelerini Kızıltoprak'taki köşkünde geçirdi. *"Çavdaroğlu"* soyadını alan Mehmed Şerif Paşa, 1958'de vefat etti.

yor, tekerlek geçitlerine döşüyorlardı. Arada iki üç kere de mola vererek nihayet öğleden sonra Çatalca demiryolu istasyonuna varabildik.

Rumeli Demiryolları Şirketi'nin oradaki âmiri meğer bir musevî yurttaşımızmış. Efendimiz'in ve ailesi âzâsının dinlenmelerine elverişli başka bir yer bulunmadığı için üst kattaki dâiresini böyle habersiz gelen yüksek misafirlerin istirahatine tahsis etti, çoluk çocuğuyla da izâz ve ikramlarına koyuldu. İçten gelen bu saygı ve sevgi yardımlarına Efendimiz tarafından takdirle teşekkür ettiğimiz zaman da 'Osmanlı, Hanedanı Türkiye musevîlerinin velînimetidir. Atalarımız İspanya'dan sürüldükleri, kendilerini koruyacak bir ülke aradıkları zaman onları yokolmaktan kurtardılar, devletlerinin gölgesinde tekrar can, ırz ve mal emniyetine, din ve dil hürriyetine kavuşturdular. Onlara bu kara günlerinde elimizden gelebildiği kadar hizmet etmek bizim vicdan borcumuzdur' dedi ve gözlerimizi yaşarttı.

Kafilenin bineceği Simplon Ekspresi ancak geceyarısına doğru Çatalcaya geldi. Yataklı vagonun kapısında Efendimiz'e vali bey büyükçe bir zarf takdim etti ve iyi yolculuk diledi. Öbür vagonlardaki yolcular koridor pencerelerinden başlarını çıkarmış, merakla bizlere bakıyorlardı.

5 MART 1924: Lokanta vagonunda kahvaltıya çağırmak için kapımızı vurup bizleri uyandıran garsondan trenimizin Bulgaristan'a geçmiş olduğunu öğrendik. Hazırlandık ve Efendimiz'in bizleri çağırtmasını bekledik.

Sabah muayenesi için ilkin Dr. Selâhattin huzura çağırıldı. Efendilerimiz'in geceyi rahat geçirdiklerini dönüşünde öğrendik ve sevindik.

Hatır sorma sırası bize gelmişti. Efendimizi çok şükür, iyi gördük. Vali beyin kendisine takdim ettiği zarfı açmamızı istedi. İçinden pasaportlarımızla daha küçük bir zarfa konmuş İngiliz banknotları çıktı. Bütün pasaportlar sade çıkış için verilmişti ve İsviçre Konsolosluğunca vizelenmişti. Bu demekti ki, yurtdışına aceleyle, toptan sürülmüştük.

Zarftan çıkan iki bin sterlin kadar seyahat parası da kafilenin ancak birkaç haftalık masrafını karşılayabilirdi. Trenden İsviçre'nin neresinde ineceğimizi de daha bilmiyorduk. Simplon Ekspresi bu memleketin cenubundan geçtiği, bu bölge halkı da çoğunlukla Fransızca konuştuğu için Prens Faruk, Territet'deki Büyük Alp Oteli'ne yoldan telgraf çekip yer ayırtmamızı tavsiye etti"[28]

Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan da 1948'de, sürgünün üzerinden 24 sene geçtikten sonra yayınladığı hâtıralarında, sürgün gecesi yaşadıklarını gayet içli ifadelerle nakledecekti:

"Bir cuma sabahı Dolmabahçe Sarayı'nın bahçesinde düşünerek, yavaş yavaş yürüyordum. Boğaziçi'nin mavi suları mütemâdî (ara vermeden uzayan) *hazîn şarkısını söyleyerek sahillere çarpıyor, güneş altın ışıklarını tepeden dökerek dalgaların üzerine yayıyor ve tâ uzakta bir gümüşî bulut gibi gözüken adalar Marma-*

[28] Salih Keramet Nigâr, *"Halife İkinci Abdülmecid Yurdundan Nasıl Sürüldü, Sonra Nerelerde Yaşadı, Ne Zaman Nerede Öldü ve Ne Zaman Nerede Gömüldü?"*; İnkılâp ve Aka Kitabevleri, İstanbul 1964, sah; 8-10.

ra'nın başlangıcını haber veriyordu. Karşımda, tarihin şanlı devrelerini hatırlatan muazzam camiler, zarîf minareler, şeffaf sularda akislerini seyrediyorlar ve asırların esrârını haşîn kalbinde saklayan eski saray koyu renkli servilerin arasından gözüküyordu.

Artık vatanımızdan ayrılacağımız tahakkuk etmişti; pederim Halife olduğu vakit sütunları medh-i fazâili (fazîletlerinin medhi) *ile dolu olan gazeteler şimdi yedi asırdan beri hüküm süren Osmanlı ailesini ve hayatını, saadetini, kendisini takdîr etmeyen milleti için fedâ eden Halife'yi lânetle yâdediyorlardı.*

Yedi yüz seneden beri vâki olan ihtimal en büyük felâketin ne kadar fecî olduğunu anlıyordum; acı düşüncelerimin arasından meçhul bir ses beni ürkütüyor, kalbimin köşesinde daima bir korku titriyordu. Belki ecdâdımızın bu sevgili yurdunu bir daha görmek bize nasîb olmayacak; belki birkaç gün sonra bizi memleketimizden ayıran sular her zaman için uzaklaştıracak! Bunları tahattûr ettikçe (andıkça) *gözlerim doluyordu; vedâ etmeye geldiğim çiçeklerin üzerine doğru eğildim ve birkaç damla gözyaşı daha henüz bayrakların üzerinde elmas gibi parlayan jâlelerin arasına karıştı. Yeşil çimenin üzerine oturdum ve benim pek sevgili arkadaşlarım olan kuşları, çiçekleri seyretmeye başladım. Bugün, etrafı râyihalarla* (kokularla) *dolduran o güzel goncaların renginde bir hazîn solgunluk, o şîvekâr kuşların şakrak seslerinde bile ağlayan ve bana derdini anlatmak isteyen bir durgunluk vardı. Ümidlerim gibi sararmış güllere yaklaştım ve yavaşça: 'Benim sevgili arkadaşlarım' dedim; o dakikada tepemde bir bülbülün güzel sesini işittim ve sanki beni tesellî etmek isteyen bu küçük kuşa bakmadan ıslak gözlerimi yeşil yaprakların ve boynu bükük çiçeklerin arasına saklayarak ağladım. O akşam, yemekten sonra mabeynde oturuyorduk; pederimin ve hanedanın aleyhinde pekçok şeyler yazan akşam gazetesini istedim; fakat pederim bana, insanlığın riyâkâr tarafını gösteren ve tecrübesiz kalpleri kıran bu satırları vermedi; ve hayatta daima böyle şeylere tesadüf olunduğunu, büyük felâketlerin yanında küçük vak'aların hep ehemmiyetsiz kaldığını söyledi. Bu müşfik sözler bana bir korkunç rüyanın tesliyetkâr* (teselli eden) *parçaları gibi geliyor ve ağlayan bir çocuğun kulağına fısıldanan güzel ninniler gibi o fırtınalı günlerin acısını birkaç dakika için unutturuyordu.*

O müdhiş ayrılık zamanını yaklaştıran bir gün daha geçmişti; bu büyük darbeye ulvî bir metânet ve cesaretle mukavemet eden pederim artık pazar sabahı teessüründen rahatsızlandı. Kendisini görmek için gittiğim vakit bir tebessümün gölgesi hâlâ çehresini terketmemişti; vâlidem kendileri için istirahat lâzım olduğunu söyleyerek odama gitmemi tenbih etti.

Bana öyle geliyordu ki artık bizim baharımız solmuş, hayatın bahçesinde birer emsalsiz çiçek gibi açan günler bitmiş ve saadet saçan güneş kara bulutların arkasına saklanmıştı.

Salı gecesi, sıkıntılı uykumda birçok evlerin üzerime yıkıldığını görürken, rüyamın arasına bir ses karışıyor ve 'Haydi, kalk gidiyoruz' diyordu. Gözlerimi açtım

ve sersem gibi etrafıma baktım. Karşımda annem durmuş ve fevkalâde bir metânetle itidâlini muhafaza ederek:

- Haydi kalk, gidiyoruz! diye tekrar ediyordu.

Âh! demek ki bu sözler, korkunç rüyamın bir parçası değil fakat hakikatmiş; mecrûh (yaralı) *kalbim daha derin bir yara açan bu 'Gidiyoruz' kelimesini anlamak istemiyormuş gibi 'Nereye?' diye sordum.*

- .....

Evet nereye? Belki umulmaz bir felâkete, belki gurbette geçecek cefâkâr, elemli günlere doğru! İşte bu ânî darbe ile bütün ümidlerim yıkılmış ve saadetin parlak ışıkları sönmüştü. Hemen kalktım ve acele ile giyindim; sonra koşarak merdivenlerden çıktım ve pederimin dairesini geçerek büyük sofaya vâsıl oldum; fakat önümdeki manzara o kadar fecî idi ki, artık dayanamadım ve karanlık bir köşeye çekilerek o felâketli günlerin hâtıralarını gözyaşlarıyla silmeye çalıştım.

Ecdâdımızın sevgili ocağını ne kadar sevdiğimi o vakit anladım ve bu büyük ayrılığın kalbimde açtığı yaranın acısına mukavemet edebilmek için Cenâb-ı Hakk'dan kuvvet diledim.

O muazzam sofa, inleyen gönüllerin figan-ı elîmine (acı veren, acıklı inlemesine), *karanlık köşelerinden çıkan aks-i sadâlar ile cevap veriyor ve sağ tarafta yanan küçük avîze, sönmüş ümidlerin donuk ziyaları gibi yaşlı çehrelere, hazîn bir ışık serpiyordu. Herkes ağlıyor, teessürünü gözyaşlarına garketmek istiyordu. Pencerelerin önünü solgun şuââtiyle tenvîr eden* (solgun ışıklarıyla aydınlatan) *ay, düşüncelerim gibi kara bulutların arkasına nîm* (yarı) *saklanmış, memleketten uzaklaştırılan Halife'yi arada bir seyrediyordu.*

Yanıma, pederimin ihtiyar dadısı, hazînedar usta geldi ve zayıf vücudunu saran zalim hıçkırıkların arasından 'Beni unutma e mi?' diyerek, kendisini ihâtâ eden (çevreleyen) *acı hakikatlerin altında eziliyormuş gibi bir iskemlenin üzerine oturdu.*

Pederimle beraber on kişi hareket edecektik: Başkadın, ikinci hanım, annem, Behrûze kalfa, biraderim, Keramet, Hüseyin ve Selâhaddin Beyler. Keramet Bey ile Hüseyin Bey birkaç sandık ile bavuldan ibaret olan pek cüz'î eşyamızı naklettirmekle meşgul idiler. Artık vakit geldi dediler ve biz de mabeyne giden cesîm (büyük) *koridordan, benim pek sevdiğim bir yoldan yürümeye başladık. Şâşaalı zamanların güzel hâtıralarını güzel kalbinde saklayan bu şâhâne yeri şimdi korkunç bir sükûnet istilâ etmişti. Boğaziçi'ne nâzır olan pencerelerden ayın donuk ışığı, uçan bulutların arasından parça parça yolumuzu aydınlatıyordu. Sanki kalbimize doğan metâneti fazlalaştırmak istiyormuş gibi bizi yavaş, yavaş takip ediyordu. Sevgili vatanımdan ayrılmadan evvel, bahtiyar ve âsûde* (rahat) *mâzî ile dolu olan Çamlıca'ya bir daha gitmek istemiştim. Belki son defa olarak yeşil ormanı, saklı olan köşkü görmek ve küçüklüğümü geçirdiğim sevimli odama vedâ etmek pek arzu etmiştim. Güzel bir rüya gibi çok çabuk biten o mes'ud hayatın hâtıralarını, her rüzgâra ba-*

şını büken çiçeklerin arasına gömeydim, belki bu güzel yere karşı son vazifemi ifâ edecektim; fakat bu da diğer ümidlerim gibi o müdhiş darbenin altında ezildi.

Saat onbirde Vali Haydar Bey gelmiş ve hemen çıkmamızın lâzım olduğunu söylemişti. Halbuki biz birkaç saatten beri mabeynde gitmeye intizâr ediyorduk.

Her an büyük ayrılığı biraz daha yaklaştıran saatlerin sesi, bize mechul istikbâlin cefâlı günlerinden bahsediyor ve yaralı gönüllerimizin feryâdı onlara cevap veriyordu.

Bir sadâ işiterek pederimin kütüphanesinin yanındaki namaz odasına doğru yürüdüm. Orada bir kara bulutun arkasından pek sevdiğim pederimin teyzesi ile benim iki teyzemi güçlükle tefrîk edebildim. Sevgili vatanım için sızlayan kalbimden gelen yaşlar gözlerimi bir sisle kaplamıştı. Biraz onlara yaklaşmak ve bu ıslak gözlerdeki âlâmı silemeyen incileri durdurmak istedim; lâkin benim de tesellîye ihtiyacım vardı; ben de bu felâketin acısını izâle edebilecek bir ilâç arıyordum. Beni kim tesellî edecekti? Herkesin ruhunu kaplayan teessürât (üzüntüler) arasında, hissedilmeyen zaman yavaş yavaş yuvarlanmış ve saat beş olmuştu.

Otomobillerin hazır olduğunu haber verdiler ve biz de aşağıya indik. Enîn (inlemeler) ve figanlar sarayın sükûnetini bozuyor, yaralı kalplerden sızan yaşlar yüreklerden sinen acıları söndürmeye çalışıyor ve sanki evvelden bize neş'e saçan talih şimdi yeis serpiyordu.

Gitmeden evvel pederim başmabeyincinin odasında sabah namazını kıldı; ve ben de emîndim ki yine milletinin ve memleketinin bahtiyâr olması için dua etmişti.

Sonra pederim, kendisine daima sâdık olanlardan, Cevad Paşa'ya, Celâl ve Şekib Beyler'e vedâ etti ve gözyaşlarını zabta uğraşan Şükrü Bey'i kucakladı. Nihayet muhteşem koridorlardan salonlardan geçerek, bu sevgili yerin saltanat ve bizim için ayrılık kapısından çıktık. Arkamızda yedi asırdan beri pâyidâr olan Osmanlı ailesinin sönmüş ocağını ve Türk Tarihi'ni şanla dolduran dâhîlerin tahtını sahipsiz bırakarak, ecdâdımızın sevgili yurduna vedâ ettik.

O vakit henüz pek küçüktüm. Bir ye's (ümidsizlik, elem) bulutuyla örtülü olan kısa hayatımın bu hazîn parçalarını pek iyi hatırlamıyorum, aynen kayda muktedir değilsem de pederimin, hareketimiz ânında milletinin ve memleketinin saadeti için yüksek sesle dua ettiğini biliyorum. Merdiven başında, vatanı için bitip tükenmeyen aşkının teessürüyle söylediği bu sözler benim üzerimde unutulmaz bir te'sir yapmıştı.

Nihayet otomobillere bindik ve gecenin karanlığında pek çok heybetli şekiller görüyorum zannettim ve sanki onların arasından, korkunç zulmeti aydınlatan azametli bir cisim bize yaklaştı! Artık dayanamadım ve 'Ey büyük Fatih!' dedim. 'Bak, şâheserin kimlerin elinde kaldı! Onun yegâne muhafızı senin asîl âileni istemiyorlar! Senin hafîdliğine (neslinden gelmeye, torunun olmaya) bi-hakkın (hakkıyla) lâyık olan Halife'yi memleketinden atıyorlar! Hizmetini reddederek, vatan aşkıyla dolu olan kalbini çiğnediler! Milletinin şimdiye kadar lekesiz kalan ismini

kirlettiler. Türk neslinin asâletini ortaya çıkaran Âl-i Osman eski yurdunun sevgili kucağından atıldı.'

Artık güneş yavaş, yavaş tulû' ediyordu (doğuyordu). *Günün ilk ışığı henüz karanlık suların kenarındaki İstanbul'u penbeleştiriyor ve muhteşem camiler, saraylar uzaklaşan gecenin arkasından görünmeye başlıyordu. Şimdi Türkiye'nin pâyitahtı* (başşehri) *solgun ve mahzun bir güle benziyordu. Uzanarak otomobilin penceresinden baktım. Artık etraf gecenin karanlıklarından sıyrılarak kızıl ışıklara bürünmüş ve ufukta güneşin alevleri parlamıştı. Bayrağımız gibi al olan semâya minarelerin zarif şekilleri incelerek uzanıyor ve beyaz kubbelerin üzeri bile kızarıyordu. Güneş, sanki mavi sulara altın yaldızlar serpiyor ve evlerin pencerelerine, parlak kıvılcımlar döküyordu.*

İnce ruhlu Türkler'in ve necîb ecdâdımızın bu sevgili yurdunu seyretmeye doyamıyordum. Her yeri ayrı bir şiir ve her tarafı bir tablo idi. Artık İstanbul'dan çıkıyorduk; güneşin mebzûlen (bol bol) *serptiği ziya altında güzel bir çiçek gibi gözüken bu şehre vedâ ettim. Ve 'Bizi hiç olmazsa sen unutma!' dedim; fakat etrafa saçılan renklerin arasından sızlayan kalbime bir ümid katresi bile düşmüyordu. Ayakta geçen bütün gecenin yorgunluğunu izâle edebilmek* (giderebilmek) *için pederim beni uyumaya icbâr etti. Ben de başımı kolumun üzerine koyarak o felâketli dakikaların acısını unutmaya çalıştım; lâkin tesliyetkâr* (teselli eden) *uyku, bana bu defa yâr olmak istemedi.*

Türkler'in güzel yuvası yavaş, yavaş uyanırken, biz de İstanbul'dan uzaklaşıyorduk.

Nîm (yarı) *karanlık sokaklardan, henüz tulû' eden güneşle parça, parça aydınlanan evlerin önünden geçerek, istikbâlin kederli günlerine doğru gidiyor ve sanki istemeyerek hasretin kucağına koşuyorduk. Evet, bu akşam güneşle beraber bizim saadetimiz de batacak ve büyük ayrılık kalbimizde kalan son neş'e damlalarını kurutacaktı.*

Şimdi Çatalca'ya giden gayet bozuk bir yoldan geçiyorduk. Bazen bir çamur kitlesinin içine girerek kalıyor, bazen de çukurlardan geçmek kabil olamadığından bekliyorduk. Bizimle gelen polisler taşlar koyarak yolu biraz düzelttikten sonra ancak devam edebiliyorduk. Saat on bire doğru, ismini hatırlayamadığım bir yerde, sahilde oturduk ve getirdiğimiz biraz soğuk yemekle iktifâ ettik (yetindik).

Billûr gibi şeffaf dalgalar taşlara çarparak inliyor, bir iki yelkenli mavi sularda beyaz hatlar bırakarak ilerliyor ve martılar bizim elemli sükûtumuzdan korkuyormuş gibi uzaklara uçuşuyordu. Her taraf sâkin ve güzeldi; hislerimizle tezad teşkil eden endîşesiz bir deniz, mâzî gibi bulutsuz, berrak bir semâ! Sanki sabahın altın renkleri göğü soldurmuş ve güneşin nûru da bu mavi atlasa koyu bir parlaklık serpmişti.

Memleketten son bir hâtıra olmak üzere yerden bir çakıl taşı aldım. Vatanımın bu mini mini parçasını kalbimin üzerine bastırarak düşündüm. Evet benim keder-

li günlerimde yegâne tesellîm bu olacaktı. Kimbilir hasretli anlarımda bu hâreli taşa bakarak, güzel şehrimin resmini, yedi asır sonra yıkılan muazzez ocağın harabelerini ve küçüklüğüm geçen sevgili bir yuvayı görecektim. Sonra, belki sevinçli bir dönüş, ikinci fâsıla-i saltanattan[29] *sonra, seviniyor gibi gözüken Osmanlı yurdunun tekrar parlayan alevlerini tasavvur ederek sevinecektim; fakat meçhul bir yerden gelen rüzgârın kısık sesi kulağıma 'Acaba?' diye fısıldıyor ve gurbetin sahillerinden sevimsiz haberler getiriyordu.*

Bu küçük dalgalar gibi çırpınan gönüllerimizden taşan ye'si söndürmeye çalıştık. Semâda uçan bulutlar, güneşin altın renklerini dalgalandırarak ilerliyor ve biriki yelkenli bu mavi suların sînesini (göğsünü) *yararak uzaklaşıyordu. Felâketli seyahatimize devam ettik.*

Sekiz buçuk saat süren bu elîm yolculuğun sıkıntılarını hikâye etmeyeceğim. Yalnız, Çatalca'ya vâsıl olmadan evvel vâki olan ve beni pek müteessir eden ufak bir hadiseyi kaydetmek istiyorum. Bir mektebin önünden geçiyorduk. Paydos vaktinde talebeler bahçeye çıkmışlar, dolaşıyorlardı. Biz geçerken pederimi gördüler ve bizi alkışladılar. Sanki bilmeden vedâ ettiler; fakat ne acı bir ayrılıktı, memleketinden çıkarılan halifeyi son defa olarak, vatanının çocukları selâmlıyordu.

Nihayet Çatalca'ya vâsıl olduk. Felâketimize acıyormuş gibi ağaçların boynu bükük, kuşların nağmeleri sönük ve tabiatı süsleyen çiçekler solgun idi. Yaprakları titreten ilkbahar rüzgârı acıyan gözlerimize hafifçe dokunarak tesellîler fısıldıyordu. Artık istasyon memurunun evine geldik. Evet ecdâdımızın muhteşem ocağını, senelerden beri Osmanlı padişahlarının hüküm sürdükleri sarayı ve her köşesi tarihin şanlı bir devresini hikâye eden bu muazzez yeri bırakarak, ufak, eski bir hâneye, istasyon memurunun evine geldik. Sanki düşmek için saadetin son raddelerine yükselmiştik ve hayatımız da şimdi, solan güllerin dikenleriyle dolu idi; lâkin öyle dikenler ki o güzel goncaların unutulmaz hâtıraları ile daima kalbimizde yara açıyordu.

Oradaki sıkıntılı saatleri etrafta dolaşarak ve kendimizi birşeyle meşgul etmeye çalışarak geçirdik. Pek isteksiz ve fakîrâne bir akşam yemeğinden sonra pederim beni uyumaya icbâr etti (zorladı). *Fecî günün yorgunluklarından sonra istirahate çok ihtiyacım vardı. Gözlerimi kapayarak kendimi Dolmabahçe Sarayı'ndaki sevgili odamda zannetmek istiyordum, fakat kulaklarımda daima çınlayan 'Gidiyoruz' kelimesi ve sanki kalbimin derin bir köşesinden gelen sesin 'Nereye, nereye?' diye inleyişi gözlerime yaşlar getiriyor ve istasyon memurunun evinde, eski bir kanepenin üzerinde olduğumu merhametsizce bildiriyordu. Nihayet saat bire doğru müz'ic* (rahatsızlık veren) *uykumdan uyandırılarak trenin geldiğini öğrendim. Annem telâşla hırkamı ilikliyor ve sarayda derslerime çalışmak için kalkmadığımı sükûnetle anlatmak istiyordu.*

Pek yakında olan istasyona giderek trene bindik. Birkaç dakika sonra sevgili vatanımdan ve ecdâdımızın muazzez yurdundan uzaklaşırken bizi mechul istikbâle

---

[29] *"Fâsıla-i saltanat"*, Yıldırım Bayezid ile Timur arasında 1402'de meydana gelen ve Yıldırım'ın mağlûp olmasıyla neticelenen Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı Devleti'nde 11 sene boyunca yaşanan ve *"Fetret Devri"* de denen karmaşa dönemidir. Dürrüşehvar Sultan, burada Osmanoğullarının Türkiye'den çıkartılmasının ikinci bir Fetret Devri yaratacağını ve ailenin tekrar dönüşü ile karmaşanın son bulacağını söylemek istiyor.

doğru sürükleyen neş'esiz, sevinçsiz günlerin pek yakın, saadetimizin ise pek uzakta olduğunu hissettik.

Zannedersem elemli seyahatimizin ikinci günü idi, bir akşam Sırbistan ormanlarından geçiyorduk. Yeşil ağaçlar sâkin duruyor, gûya yapraklar gizli bir heyecanla titriyor ve semâda güneşin kızıl alevleri parlıyordu. Etrafı istilâ eden coşkun renkler bu karanlık ormanı bile şenlendiriyor ve trenin pencerelerine yaldızlar serpiyordu. Yaprakları okşayan akşam rüzgârının söylemek istediği sözleri kendi kendime tasavvur ediyordum. Evet, buralardan müteaddid (birçok) *defalar muzafferen dönen ecdâdımızın muazzez ruhu acaba bizi görüyor mu? Acaba yaralı kalplerimizin figanlarını işitiyor mu? İşte bundan birkaç asır evvel saadetimize ağlayan bu yerler şimdi felâketimize gülüyordu. Kuşlar bile şen, çiçeklerin rengi daha parlak, hattâ semâdaki bulutlar bile gizli bir sevinçle mütelâşî ilerliyordu. Sanki batan güneş gibi Osmanlı ailesinin bütün ümidleri, saadetleri gurûb ederken* (görünmez olurken, batarken) *hepsi memnun ve mesrûr tebessüm ediyorlardı.*

Acı düşüncelerimizin arasından meçhul bir ses bizi teselli ediyor ve kalbimizin köşesinde daima bir ümid titriyordu. Belki sevgili milletimiz bizsiz daha bahtiyar olacak, belki yeni hüküm süren kuvvetler bizden iyi onları mes'ud etmesini bilecek! Lâkin bizim kadar sevecek mi? Yedi asırdan beri sönmez ateşlerin alevleri gibi parlayan bu aşk, evet bu mâsum vatan sevdası yalnız onların iyiliklerini düşünmek istedi. Bir iki padişah güneşli ve parlak yola daha kestirme zannettikleri dikenli ve karanlık bir çalılığı tercih ettilerse bizim kabahatimiz mi? Çelebi'nin, Fatih'in, Selim'in ve Süleyman'ın hafîdi olmaya (neslinden gelmeye) *lâyık biri gelerek âlî ecdâdının gösterdiği şanlı tarîki takip edeydi belki eski, şaşâalı zamanlar yalnız birer hâtıra gibi kalmaz, lâkin avdet ederdi.*

Fakat bu sisli tesellîlerle beraber vatanımız gibi ümid de mütemâdiyen uzaklaşıyor ve bizi yabancı manzaraların arasında mâzînin hâtıralarıyla bırakıyordu.

Bir gün İtalya'da 'Lac Majeur'ün yanından geçiyorduk. Güneşin altın şuâları gölün mavi sularıyla oynuyor, kuşlar bu coşkun renklere bakarak şîvekâr nağmelerle mülâtafa ediyorlar (şakalaşıyorlar), *çiçekler de güzel başlarını mağrûrâne kaldırarak etrafa renk ve râyiha* (koku) *saçıyorlardı. Herkesle ihtilâtını* (görüşmesini, ilişkisini) *kesmiş de sükûnete bürünmüş gibi yeşil ormanların arasında akislerini suda seyreden, beyaz evler gözüküyordu. Lâkin bütün bu güzelliklerin üzerinde unutulmaz bir eksiklik, silinmez bir yabancılık vardı. Gözlerimiz sanki o yeşil ağaçların koynunda saklı kubbeler, semâya doğru yükselen zarîf minareler arıyor ve bunları göremeyince, bulutlanıyordu. Kalbimin köşesinde ince, zayıf bir ses 'Âh memleketim, memleketim' diye inliyor ve diğer daha cesur bir sadâ 'İşte bak, deniz kadar güzel bir göl, zümrüd gibi yeşil ağaçlar, birden doğan hisler gibi ötüşen şakrak sesli kuşlardan zevk al!' diye nasihat ediyordu; lâkin evvelki sadâ cevap veriyor ve 'Dalgaların sesi gurbet diye inliyor, kuşların lisanından anlamıyor musun? Hep gurbettesin diye haykırışıyorlar, yaprakların fısıltısı da o kelimeyi tekrar ediyor,*

çiçekler bile çimenlerin üzerine aynı şeyi yazıyorlar' diyordu. Mâkul ses 'Lâkin her istediğin olamaz' diye ısrar ediyor ve diğerine "Âh vatanım, vatanım" diye ağlıyordu.

Ben sanki ikiye ayrılmıştım. Biri her şeyi aklıyla düşünen mu'tedil (sert olmayan, ılımlı) *bir insan, öteki hassas, gayrımâkul, kırılan oyuncağı için ağlayan bir çocuk..."*[30]

*

Neslişah, büyükbabasının kütüphane olarak kullandığı Dolmabahçe Sarayı'ndaki aynı salona yeniden ancak 80 sene sonra girebilecekti...

Hem de salonun kapısına resmî bir tören için gerilmiş olan kurdeleyi bizzat keserek...

26 Ocak 2004 günü, Dolmabahçe Sarayı'nda bir tören vardı: Büyük Millet Meclisi'ne bağlı olan Millî Saraylar Dairesi, Halife Abdülmecid Efendi'nin Dolmabahçe'nin depolarında seneler boyu beklemekten tahrip olmuş tabloları ile Halife'nin kütüphanesini restore ettirmişti ve açılışı o dönemin Meclis Başkanı Bülent Arınç yapacaktı...

Açılış için Neslişah'ı da davet etmişlerdi...

Önce, Abdülmecid Efendi'nin restore edilen tablolarının bulunduğu sergi gezildi, derken sıra kütüphanenin açılışına geldi...

Meclis Başkanı, kütüphanenin kapısında genç bir kızın tuttuğu ve üzerinde küçük bir makasın bulunduğu tepsiyi alıp misafirine, yani Neslişah'a uzattı ve kapıdaki kurdeleyi onun kesmesini rica etti...

Neslişah'ın kurdeleyi kesmesinden sonra, diğer davetlilerle beraber kütüphaneye girdiler...

Tarih, 2004'ün 26 Ocak günü Dolmabahçe Sarayı'nda işte böyle garip bir cilve yaptı! Halife Abdülmecid'in kütüphanesinin kurdelesini kesmek 80 sene önce o salonda oyuncaklarıyla oynadığı sırada apansız bir şekilde sürgüne gönderilen ve bu açılış sırasında artık seksenini geride bırakmış olan Neslişah'a düştü.

Neslişah anlatıyor:

> *"...Sergiden sonra büyükbabamın kütüphanesinin bulunduğu salona gittik. Salonun kapısındaki kurdeleyi bana kestirdiler. İçeriye girdikten sonra bir ara yorulup oradaki bir koltuğa iliştim. Oturur oturmaz, birdenbire* 'Ben bu koltuğu biliyorum' *diye düşündüm ve hatırladım. Büyükbabamın koltuğuydu! O koltuğa oturur, beni ve kardeşimi kucağına alır, 'Benim güzel kızlarım' diye severdi...*

---

[30] Dürrüşehvar, *"Doğan"*, Haydarâbâd, Matbaa-i Âmire, 1948, sah: 79-93.

Neler hissettiğimi artık tahmin edersiniz... 80 sene önce kovulduğum o odada gerçi bir-iki damla yaş döktüm ama kendimi hemen toparladım..."

*

O geceden sonraki on gün, Osmanlı Hanedanı'nın mensupları için gurbet hazırlıkları yapmakla geçti...

Aile mensuplarının öyle büyük servetleri yoktu; zira saray, şehzadelerin zenginleştikleri takdirde iktidar heveslerinin artabileceği endişesi ile fazla mal-mülk sahibi olmalarına pek izin vermezdi. Sadece bazı padişahların gözağrısı olan kızları, yani sultanlar babalarının lûtufları sayesinde ufak da olsa servet edinebilmişlerdi ama böyle sultanların sayısı da bir elin parmaklarının adedini geçmiyordu.

Şehzadelerle sultanların oturdukları konaklarla köşklerin çoğu zaten Hazine-i Hassa'ya aitti, yani *"tahtın malı"* idi ve esas itibariyle birer lojman sayılırlardı. Gayrımenkullerin mülkiyetleri ölümlerinden sonra vârislerine geçmez, Hazine-i Hassa'ya döner ve geride bıraktıkları çocuklarına daha küçük binalar tahsis edilirdi.

Nakit zengini oldukları da pek söylenemezdi. Tek gelirleri, yine Hazine-i Hassa'dan verilen aylık tahsisattı, bu tahsisat masraflarına pek yetmezdi ve alacaklıların padişah çocuklarının kapılarına dayanması yahut şehzadelerle sultanların icralık olmaları imparatorluğun özellikle son senelerinde sıradan hâdiselerdendi...

Geriye konaklarındaki mobilyalar, şehzadelerin evlerindeki bazı antikalar ve sultanların mücevherleri kalıyordu...

Türkiye'yi terketme hazırlığı yaptıkları günlerde, önce mobilyalarını ve antika eşyalarını satmaya çalıştılar ve herşey hemen hemen yok bahasına gitti.

Hilâfeti ilga edip aileyi Türkiye dışına çıkartan 431 sayılı kanun, gayrımenkullerini de bir sene içerisinde tasfiye etmelerini emrediyordu ve sahip oldukları tek-tük gayrımenkullerin satışını vekillerine bıraktılar. Bazı vekiller, sonraki senelerde bu malların çoğunu satacak, bedellerinin de bir güzel üzerine oturacaklardı...

Osmanoğulları'nın sürgün senelerini büyük sıkıntılar içerisinde geçirmelerinde büyük şahsî servetlere sahip olmamalarının yanısıra çok daha önemli bir başka sebep vardı: Çoğu, özellikle de hanedan kadınları dünyayı tanımıyor, paranın ne olduğunu bilmiyorlardı. Bu yüzden sık sık aldatıldılar. Meselâ kıymetli bir mücevheri kürkle takas ettiler, kürkü satmak istediklerinde beş para etmediğini öğrenip hayal kırıklığı yaşadılar; yahut yi-

ne mücevhere karşılık yeni model bir otomobil aldılar, otomobil kaza yaptı ve hurdaya döndü!

*

Sabiha Sultan, hanedanın İstanbul'da üç ayrı gayrımenkule sahip olan şanslı mensuplarındandı ve herşeyden önce bu gayrımenkullerin geleceğini garanti altına alması lâzımdı: Nişantaşı'ndaki konağı ile Rumelihisarı'ndaki yalısının ve babası Sultan Vahideddin'e ait olan Çengelköy'deki mâlikânenin...

Çengelköy için, ablası Ulviye Sultan ile bir çare buldular ve arazi ile üzerindeki binaların tapusunu, kendilerine sadık olduğuna inandıkları Zehra ismindeki bir kalfanın üzerine devrettiler. Türkiye'ye günün birinde tekrar dönebildikleri takdirde, kalfaya zahmeti için bir meblâğ ödeyerek arazi ile köşkleri geri almayı düşünmüşlerdi.

Sabiha Sultan'ın elkonan Nişantaşı'ndaki konağını geri alabilmek için verdiği vekâletlerden biri.

Zor olmasına rağmen, öyle yaptılar... Ulviye ve Sabiha Sultanlar 1952 affından sonra Türkiye'ye dönüp tekrar Türk vatandaşlığına kabul edilmelerinden sonra Çengelköy'ü kalfanın erkek kardeşi ile yaptıkları uzun pazarlıklardan sonra geri alabildiler ancak araziyi elden çıkartmalarına ömürleri yetmedi. Çengelköy, her iki sultanın çocukları tarafından 1970'lerde satıldı ve satış bedelinin önemli bir kısmı da kalfalardan Zehra Hanım'ın vârislerine gitti.

Sultan Vahideddin'den kalan Çengelköy'deki arazide bulunan binalar, Cumhuriyet döneminde uzun seneler boyunca sâbık hükümdarın Türkiye'yi terketmesinden sonra Yıldız Sarayı'ndan çıkartılan maiyeti, ağaları ve yersiz-yurtsuz kalan bazı kalfalar ile haremağaları tarafından ikametgâh olarak kullanılacaktı.

Sabiha Sultan, Rumelihisarı'ndaki yalıyı da göz-kulak olmaları için Sultan Abdülmecid'in ikinci haznedarı olan ve babası Sultan Vahideddin'in de gençlik senelerinden itibaren yanında bulunan Mihrifelek Hanım'ın oğlu Refik Bey'in ailesine bıraktı.

Mihrifelek Hanım, Sultan Vahideddin'in şehzadeliğinde evlendirilip çerağ edilmiş, Refik adında bir oğlu dünyaya gelmiş ama kocasının erkenden ölümü üzerine çocuğuyla beraber Vahideddin Efendi'nin yanına dönmüştü.

Vahideddin Efendi, Mihrifelek Hanım'ın oğlunu Darüşşafaka'ya vermiş, sonra Almanya'da okutmuş, memlekete dönüşünde kızlarının hocası yapmış ve padişahlığında da Hazine Kethüdalığı'na, Hazine-i Hassa Müdürlüğü'ne ve Defter-i Hakanî Umum Müdürlüğü'ne getirmişti.

Sabiha Sultan, yalısını ailesi ile böylesine yakın hukuku olan bir kişiye emanet etmekle muhtemel bir talandan kurtarabileceğini düşünmüştü ama hayal kırıklığına uğrayacaktı: Sultan Vahideddin'in en yakın adamlarından olan Refik Bey'in ismi hanedanın sürgüne gönderilmesinden bir ay sonra, 1924 Nisan'ında hazırlanan *"150'likler"* listesinin ilk sıralarına, (8) numaraya yazıldı ve o da Türkiye'yi terketmek zorunda kaldı.

Nişantaşı'ndaki konağı ise, daha farklı bir âkıbet bekliyordu: İstanbul Birinci Hukuk Mahkemesi, 1 Şubat 1926 tarihinde verdiği 23 numaralı kararla Sabiha Sultan'ın üzerine olan tapu senedini iptal etti ve konak ile arazisi önce millî emlâke devredildi, sonra Emlâk ve Eytam Bankası'na verildi, oradan da Terakki Vakfı'na tahsisi yapıldı, yıktırılan konağın yerine inşa ettirilen bina uzun yıllar özel bir okul tarafından kullanıldı.

Arazinin bir bölümünde, birkaç seneden buyana büyük bir alışveriş merkezi bulunuyor.

Sabiha Sultan ile iki kızı, Neslişah ve Hanzade'nin sürgün pasaportlarının ilk ve son sayfaları. Sultan'ın kovulma pasaportunda babası Sultan Vahideddin'in tuğrasının bulunduğu damga pulları var.

*

Türkiye'yi terketmek zorunda olan hanedan mensupları 155 kişi idi.

Şehzadelere 24 ile 72 saat, sultanlara da bir hafta ile on gün arasında, önem sıralarına göre değişen süreler verilmişti.

1924'ün 7 Mart gecesi, Türkiye Cumhuriyeti'nde artık tek bir şehzade kalmamış, bazıları Sirkeci'den kalkan Simplon Ekspresi ile, bazıları da yine Sirkeci rıhtımındaki bir Fransız gemisi ile memleketten ayrılmışlardı.

Mart ayının ortalarına gelindiğinde ise, Türkiye'de Fatih'in, Yavuz'un ve Kanuni'nin soyundan gelen tek bir kişi bile yoktu.

Devlet, şehzadeler ile sultanlara ikişer bin İngiliz lirası ile bir yıllık ama dönüş imkânı tanımayan pasaportlar dağıttı ve Türk vatandaşlığından da çıkarttı.

Hanedan mensupları, memlekete uzun seneler sonra dönebildiler: Kadınlar 28, erkekler ise tam 50 sene sonra...

*

Sabiha Sultan, son padişahın kızı olması dolayısıyla *"önemli"* addedilen hanedan kadınlarındandı, Türkiye'yi öncelikle terketmesi gereken sultanlar arasındaydı ve çocukları ile beraber bir hafta içerisinde sürgüne gitmesi gerekiyordu.

11 Mart 1924 akşamı kızları Neslişah ve Hanzade ile beraber Simplon Ekspresi'ne bindi ve gurbet yoluna çıktı...

Kocası ile kayınpederinin yanına, İsviçre'ye gidiyordu...

Sabiha Sultan'ı ve çocuklarını Rumelihisarı'ndaki yalıdan otomobillerle Sirkeci'ye götürdüler...

Sultan, yalısını terkederken neler hissettiğini kimselere söylemedi...

Neslişah anlatıyor:

"...Kovulduğumuz geceden pek birşey hatırlamıyorum. Ne de olsa, üç yaşında çocuktum. Bildiklerim hep annemin anlattıkları şeyler. Hafızamda da hayal gibi birkaç hâtıra var, o kadar...

Annem toparlayabildiklerini toparladı ama yanına çok az eşya aldı. Halılarından bazılarını, tablolarını, birkaç porselen ile çiniyi ve babamın kütüphanesinin bir kısmını, bilhassa Almanca kitaplarını... Güzel kitapları vardı ama Fransa'da yahut Mısır'da oradan oraya taşındığımız sırada neredeyse hepsi dağıldı. Kalan son birkaç kitabı da vefatından sonra kayboldu.

Eşyalarımızın bazılarını bize Fransa'ya yerleşmemizden sonra gönderdiler. Büyükbabamın Dolmabahçe Sarayı'ndaki kütüphanesinin bir kısmı da sonradan yollandı.

Hizmetkârlar bizimle gelmek istemediler. Kızlardan biri 'Ben annemin yanına gideceğim' *dedi, kalfaların hiçbiri gelmeyi kabul etmedi. Bizimle sadece dadım Madmazel Brunner ile annemin refakatçisi Madam Burdukof geldiler.*

Benim gibi evinden dışarıya pek çıkmayan ve ortalıkta da dolaşmayan bir çocuk için tren seyahati tam bir maceraydı. Belki bu yüz-

den, Çatalca'ya gidinceye kadar trende koşuşturup durduğumuzu hatırlıyorum. Teyzemin kızı Hümeyra, Ayşe Sultan'ın oğlu Osman Nami ile bol bol koştuk...

Herkesin suratı asıktı ama biz annelerimizin yüzündeki hüznü farketmeden oynamaya devam ettik. Zaten, hiçkimse bize birşey söylemiyordu...

Sirkeci'den Çatalca'ya kadar bir Türk treni ile gittik. Çatalca'da trenden inip Simplon Ekspresi'ne binecektik ama birkaç saat sonra gelecekmiş ve beklememiz lâzımmış. Bizi bekleme salonu gibi bir yere almışlar. Birşeylerin ters gittiğini ben işte o zaman farkedip ağlamaya başlamışım. Perdelerin arkasına saklanıp 'Ben evime gitmek istiyorum!' *diye uzun uzun ağlamışım ve beni pek zor susturmuşlar.*

Seyahatin geri kalan kısmını pek hatırlamıyorum. İsviçre'ye varışımız da hafızamda pek kalmamış ama daha sonrasını gayet iyi biliyorum..."

Rusya'daki ihtilâli gördüğü için Sabiha Sultan'a sürgün öncesi günlerde sık sık *"Prenses, ben bu hadiseleri daha önce yaşadım, Türkiye'de de benzer şeyler olacak, tedbir alın"* diyen refakatçisi Madam Burdukoff, haklı çıkmıştı...

Abdülmecid Efendi'nin dostu olan, bir müddet sekreterliğini yapan ve Türkiye'den ayrılışında da onunla beraber giden Salih Keramet Bey de, 1960'lı senelerde Neslişah'a hilâfetin kaldırılması öncesinde yaşananları anlatırken *"Herşeyin sonunu, büyükbabanın cuma selâmlığında sarık sarması getirdi"* diyecekti.

İkinci Bölüm: *Avrupa*

PRENSESLİK ZOR MESLEKTİR

1.
Padişah cenazesine veresiye otopsi

İsviçreli bir sınır çavuşu, 1924'ün 7 Mart günü öğleden sonra İtalya'dan İsviçre'ye girmek üzere olan ve yolcuları arasında Halife Abdülmecid Efendi ile beraberindekilerin de bulunduğu Simplon Ekspresi'ni, Domodossola sınır kapısında durdurdu.

Çavuş, Halife'ye vizesinin olmasına rağmen İsviçre'ye kabul edilmeyeceğini söyledi ve *"Majestelerinin İsviçre yerine Fransa'ya gitmeleri daha münasiptir. Trenden inmemeniz şartıyla, transit vizesi verebilirim"* dedi.

Trene, daha sonra diğer sınır görevlileri de geldiler.

İsviçreliler'in arasında Türkçe anlayan neyse ki hiç kimse yoktu; zira vagondan haykıranların ne söylediklerini anladıkları takdirde yolcuların neredeyse tamamını, kendilerine hakaret ettikleri gerekçesiyle tevkif edip götürmeleri gerekebilirdi.

Halife'nin maiyetindekiler kıyametleri kopartıyor, erkekler İsviçreliler'e ağızlarına ne gelirse söylüyorlardı... Haykırış, hakaret, küfür, gırla gitmedeydi...

Abdülmecid Efendi'nin hususî kâtibi Salih Keramet Bey, İsviçre sınırındaki beklemeyi seneler sonra şöyle yazacaktı:

"Yolculuğumuz, Simplon Tüneli'ndeki İsviçre hudut istasyonu Brig'e kadar hadisesiz geçti. Oradaki pasaport muayenesine memur jandarma çavuşu, yoklama sırası bizlere gelince İsviçre'ye girmemize kendiliğinden müsaade edemedi. Bu tarafsız ülkeye Cihan Harbi'nden sonra sığınan Yunan Kralı ile Avusturya İmparatoru'nun siyasî faaliyetleri yüzünden memleketinin zarara uğradığını, pasaportlarımızda İstanbul konsoloslarının vizesi varsa da, Halife Hazretleri gibi yüksek bir şahsiyetin İsviçre'ye girmesine Federal Hükümetçe izin verildiğinin kendisine önceden bildirilmiş olması gerektiğini ileri sürerek Bern'den telefonla talimat isteyeceğini söyledi, cevap ve karar alıncaya kadar da trenimizi istasyon-

da bekletti. Tünel içindeki bu uzunca duruştan telâşlanan başka yolcular merakla peronda dolaşıyor, sebebini öğrenmeye çalışıyorlardı.

Hudut çavuşu, bereket versin ki merciinden çabuk cevap alabildi, trenimize yol verdi, bizler de ineceğimiz yere kavuşabildik."[31]

Sonra, Salih Keramet Bey'in bahsetmediği bazı tartışmalar yaşandı. Abdülmecid Efendi, İsviçre yerine Fransa'ya gitmesi teklifini işittiği anda *"Mevzubahis bile olamaz"* dedi ve hemen reddetti. Elinden alınan hilâfet konusunda bazı siyasî teşebbüslerde bulunmak niyetindeydi ama Fransa son senelerde Ankara ile artık yakınlaşmıştı ve Halife'nin siyasî faaliyetlerine izin vermesi zordu. Tarafsız bir memleket olan İsviçre, işte bu bakımdan daha münasipti. Üstelik kendisi ve beraberindekiler yolculuk öncesinde Fransa'dan vize almamışlardı ve Fransız hududunda da benzer zorluklarla karşılaşmaları muhakkaktı.

Bekleyiş birkaç saat sürdü, sınır görevlileri ile Bern'deki Federal Konsey arasında karşılıklı telgraflar gidip geldi ve izin nihayet çıktı: Abdülmecid Efendi siyasî faaliyette bulunmayacağı ve politik açıklamalar yapmayacağı konusunda yazılı bir taahhütnâme verdiği takdirde İsviçre'ye girebilecekti.

Halife, Bern'den gönderilen taahhütnâmeyi imzaladığında artık akşam yaklaşmıştı. Tren, Montreux'nün Leman Gölü sahilindeki banliyösü Territet'ye vardığında maiyetiyle beraber indi, akşam saat dokuzu çeyrek geçe Grand Hotel'e yerleşti ve otelin gönderine Türk bayrağı çekildi.

Territet'nin lâtif havası ve otelin Leman Gölü'ne hâkim manzarası Halife'nin hoşuna gitti. Leman Gölü'ne bakıp yanındakilere *"Burası bizim Boğaziçi'ne benziyor"* diyordu.

Abdülmecid Efendi'nin o sırada henüz on yaşında olan kızı Dürrüşehvar Sultan, sınırda geçirdikleri gergin geceyi seneler sonra yazarken nasıl bir hüzün içerisinde olduklarını anlatacaktı:

"...Artık seyahatimizin sonuna yaklaşmış ve İsviçre'ye vâsıl olacağımız gün gelmişti. Akşama mu'tadımızdan evvel yemeğe oturduk. Bu telâşlı taam esnasında bile fena bir haber bizi buldu. Hududuna geldiğimiz zaman İsviçreliler pederimi geçirmeyeceklerini ve yalnız ailesine müsaade ettiklerini söylediler. tabiî bu münasebetsiz hâdise üzerine pek telâşa düştük. O vakit 'chef de train' hükümete telefon edip bir karar verilinceye kadar treni bekleteceğini söyledi. Uzun bir münakaşadan sonra, hududdan içeri girmemize müsaade ettiler. Hareket ettik ve takriben bir saat sonra Montreux'ye vâsıl olduk. Tren yavaş yavaş durdu ve biz de mahzun yüzlerimizi aydınlatan kuvvetli elektrik lâmbalarının arasında istasyona indik. Diğer yolcular hep konuşuyorlar ve gülüyorlardı fakat biz onların yanın-

[31] Salih Keramet Nigâr, *"Halife İkinci Abdülmecid..."*, sah: 10

da birer karaltı gibi kalıyor ve daima me'yûs duruyorduk. Pek ziyade hürmet gösteren 'chef de train' vedâ edeceği vakit pederim bu gayyûr (gayretli) memura bir saat hediye etti. Yadigârı alırken gözlerinin dolduğunu ve teşekkür ederken başını çevirdiğine dikkat ettim. Bir yabancının bu takdirkâr hissi beni pek müteessir etti.

İstikbâle gelen polis müdürü pederimle görüşüyordu. Ben de karanlıklar içinde uzaklaşan trenin arkasından bakıyor ve birkaç gün sonra sevgili vatanıma avdet edebilecek insanlara gıpta ediyordum. Merdivenlerden inerek otomobile bindik ve geniş, aydınlık sokaklardan gitmeye başladık. Kısa bir müddet zarfında otele vâsıl olduk. Direktör ve daha birçok zevât bizi karşıladılar ve pederimi kemâl-i ihtirâmla selâmladılar. Binbir gece masallarında olduğu gibi her tarafta, her köşede bir ziyâ parıldıyor ve geçtiğimiz salonları, koridorları tenvîr ediyordu (aydınlatıyordu).

Nihayet bize tahsîs olunan daireye vâsıl olduk. Pek yorgun olduğum için pederimden müsaade alarak bana verilen odaya gittim. Mavi suların üzerinde güzel ve cesîm bir beyaz buluta benzeyen Dolmabahçe Sarayı'nın şekli hayâlimde canlanıyor ve birkaç saniye için İsviçre'yi ve oteli ve bütün bu alışmadığım yerleri unutarak kendimi sevimli yeşil odamda zannediyor ve seviniyordum; lâkin etrafıma bakınca otelin temiz, ferah fakat yabancı odası hakikate dâvet ediyor ve sevgili vatanımdan beni dört günlük uzun bir yolun ayırdığını hatırlatıyordu.

İlk gurbet gecesini uykusuz, hayatımın güzel zamanlarını düşünerek geçirdim"[32]

Territet'deki Grand Hotel'e, tam bir hafta sonra, 14 Mart günü bir sürgün kafilesi daha geldi: Sultan Vahideddin'in kızı ve Halife Abdülmecid Efendi'nin gelini Sabiha Sultan ile torunları Neslişah ve Hanzade...

Sabiha Sultan, gurbet yolculuğuna çıkarken bir Rus asili olan damme d'honneur'ü yani refakatçisi Madam Burdukoff ve kızlarının İsviçreli dadısı Madmazel Brunner'i de yanına almıştı...

Sultan'ın Türkiye'den birkaç gün önce babası Halife Abdülmecid Efendi ile beraber ayrılmış olan kocası Ömer Faruk Efendi, Territet'de onları beklemedeydi.

Küçük Neslişah'ın, Grand Hotel'de yapacağı sadece iki iş vardı: Fotoğraf çektirmek ve oynamak...

Fesli, uzun sakallı ve yakışıklı bir şarklı, üstelik *"Halife"* diye bir unvan taşıyorsa, Avrupalılar için enteresan ve hoş bir görüntü idi... Fotoğrafçılar bu yüzden sık sık otele geliyor ve bol bol resim çekiyorlardı. Halife bazen tek başına, bazen yanına oğlunu ve kızını, bazen de torunlarını alarak poz veriyor ve resimleri hemen her gün gazetelerde çıkıyordu.

Abdülmecid Efendi'nin ziyaretçisiz geçen günü bile yok gibiydi...: Sür-

---

[32] Dürrüşehvar, *"Doğan"*, sah: 94-95.

gün edilmiş olan ve gelecek kaygusu taşıyan Osmanoğulları birşeyler öğrenebilmek ümidiyle Halife'yi ziyarete geliyor, Hilâfetin istikbalini tartışmak isteyen Müslüman memleketlerin heyetleri de birbirlerini takip ediyorlardı...

Heyetlerin ziyaret sebepleri sadece fikir alışverişi değildi; özellikle Hindli Müslümanlar ve Mısırlılar, hilâfetin geleceği için yapılacak temaslarda harcanması ve Halife'nin sürgünde sıkıntısız bir şekilde yaşayabilmesi için Abdülmecid Efendi'ye hükümdarlarının gönderdiği maddî yardımları da takdim ediyorlardı.

Neslişah, aile mensuplarının ziyarete gelmedikleri yahut fotoğraf çekilmediği zamanlarda, otelin terasında dadısı Madmazel Brunner'in refakatinde bol bol oynadı. Terasın altında özel bir okulun küçük sınıfları vardı, arada bir aşağıya bakıp okula gidip gelen öğrencileri seyrediyor, sonra yeniden oyununa dönüyordu.

Ama, Halife ile beraberindekilere bir şaşkınlık hâkimdi...

Geleceğin ne olacağını düşünen pek yok gibiydi... Birbirlerine *"Neden böyle oldu? Bu işler başımıza niçin geldi?"* diye soruyorlardı. Herkes çok yakın bir zamanda herşeyin düzeleceği ve Türkiye'ye dönüleceği ümidindeydi... Aralarında *"Türkiye'yi biz kurduk, bu yapılan revâ mıdır?"* diye konuşuyor, *"Türk Milleti'nin gönlü bizim gurbete düşmemize râzı olmaz; bugün-yarın* 'Af buyurun, bir hatâdır ettik, lûtfen dönün, memleketinizi tekrar şereflendirin' *diyecekler"* gibi hayallere dalıyorlardı.

İşin tuhaf tarafı, Halife Abdülmecid Efendi'nin de Türkiye'de olup bitenleri, yaşananları ve meydana gelen değişiklikleri pek farkedememiş gibi olmasıydı... O da etrafındakiler gibi düşünüyor ve İstanbul'a çok yakında dönebileceğine inanıyordu. Dönüş konusundaki en güçlü dayanağı ise, hilâfet müessesesiydi... Abdülmecid Efendi'ye göre hilâfetsiz bir Türkiye'nin vârolması mümkün değildi, Ankara işlediği bu büyük hatanın er-geç farkına varacak ve Halife'yi geri çağırmak mecburiyetinde kalacaktı...

İşte, böyle düşünen Territet sürgünleri arasında derin bir gelecek endişesi pek yok gibiydi... Nasıl olsa yakında geri dönülecekti ya! Dolayısıyla pek hesap-kitap yapılmıyor, Grand Hotel'in serveti andıran faturalarına göz bile atılmıyor, istenen para hemen ödeniyor, artık lüzumsuz masraflar etmeme gereğini pek kimse düşünmüyor, hattâ ziyarete gelip gidenlere hiç de mütevazi sayılmayacak bahşişler bile dağıtılıyordu.

Halife'nin kızı Dürrüşehvar Sultan, seneler sonra Territet'de geçirdikleri günleri yazarken, Türkiye'ye duyduğu kırgınlığı da ifade ediyordu:

"İsviçre'ye geleli bir hafta olduğu halde otelin bahçesinden başka biryere gitme-

miştik. Doktor pederimin mutlaka gezmesi lâzım olduğunu söyledi ve kendisini çıkmaya mecbur etti. Birgün akşama doğru otelin arkasında dağa giden yollardan yürümeye başladık. İsviçre güzel bir bahçeye benziyordu. Yollar tertemiz, duvarların üzeri etrafa râyihalar (kokular) *saçan çiçeklerle müzeyyen* (süslü) *ve yeşil ağaçlar öten kuşlarla doluydu. Bir müddet yürüdükten sonra yorulduğumuzu hissederek tahta kanepelerden birine oturduk. Karşıdaki cesîm (büyük) dağ mavi göle aksetmişti. Arkada bıraktığımız saadetin devrilmesine ne kadar benziyordu. Yolun kenarındaki parmaklığa dayandım. Büyük otellere, geniş sokaklara, zarif evlere bakarken ben hep, bu refah ve saadetten mahrum olan zavallı İstanbul'u, bîçare memleketi tahattur ediyordum* (hatırlıyordum). *Pederimin yüzü de pek mahzundu. Belki kendisi de aynı hislerle meşguldü. Belki de meçhul istikbalin karanlık yolunu düşünüyordu. Avdet* (dönüş) *zamanı gelmişti. Güneş bulutların arkasına saklanarak mavi suların üzerinde parıldıyor, dağlar tepesinde karlar gittikçe kızarıyor ve biz de me'yûs, yavaş, yavaş, dönüyorduk.*

Birkaç gün sonra yine çıktık. Küçük bir sandalla gölün üzerinde izler bırakarak uzaklaştık. Elemimizi unutmak için kayıkla tenezzühe (gezintiye) *karar vermiştik, fakat kalplerimizde tedavi olunmaz bir yara açan bu felâketi düşünmemek imkânsızdı. Hepimiz mükedder, bir söz teâti etmeden* (karşılıklı hiçbirşey söylemeden) *gidiyorduk. Bu mes'ud memlekete gıpta ediyor ve Türkiye'yi de böyle bahtiyar görmek istiyordum. Birden Boğaziçi ve bütün saraylar sanki gözümün önünde resm-i geçit yaptılar. Asabî bir hisle kendi kendime sordum: 'Niçin hâlâ annelik vazifesini bilmeyen ve evlâtlarını atan vatanı ve sarayları düşünüyordum? Evet neden bu lâkayd* (ilgisiz) *vâlidenin hulyasını daima kalbimde yaşatıyordum?'. Küçüklüğümüzden beri işittiğimiz bir cümleyi hatırladım: 'Bu vatan bizim annemizdir. Ona elimizden geldiği kadar hürmet etmeliyiz;' lâkin ya o evlâtlarına karşı olan vazifeyi bilmezse?*

Omuzuma dokunan müşfik bir el beni düşüncelerimden uzaklaştırdı. Pederim bana gurûbu (güneşin batışını) *gösteriyordu. Yine sevgili şehrimizi hatırladım. Söğüdlü*[33] *ile Boğaziçi'nde dolaşırken güneşin İstanbul üzerinde batışını kaç kere seyretmiştim. Fakat heyhât; bir buçuk sene devam eden saadet ne çabuk geçti ve gurbetin acıları ne uzun sürüyor.*

Artık bazı akşamları yürümek için çıkıyorduk. Sabahları pederim kitapları ile meşgul oluyor, biz de bazen tehassürlü mektuplar yazıyor bazen de okuyor fakat daima sevgili mâzîyi düşünüyorduk. Birbirine benzeyen günler bizi her zaman mahzun buluyor ve yine öyle terkediyorlardı"[34]

Territet'de, istikbal korkusu hissetmeye başlayan tek bir kişi vardı: Neslişah'ın annesi Sabiha Sultan...

Sultan hem düşünülmeden yapılan masrafların ileride yaratacağı sıkıntının, hem de tasfiye etmeleri gereken Türkiye'deki birkaç gayrımenkulü-

---

[33] Sultan Abdülhamid zamanında satın alınan hanedan yatlarından biri. Cumhuriyetin ilk yıllarında Atatürk tarafından da kullanıldı.

[34] Dürrüşehvar, *"Doğan"*, sah: 95-97.

nün geleceği konusunda endişedeydi. Ellerindeki nakdin bitmesi ve İstanbul'daki mallarının da üç kuruşa gitmesi hâlinde kendisinin ve çocuklarının gelecekleri bir felâket hâlini alabilirdi.

Osmanoğlu Ailesi'ni sürgüne gönderen 431 sayılı kanunun 7. maddesi, hanedan mensuplarına Türkiye'deki şahsî gayrımenkullerini bir sene içerisinde tasfiye etmeleri mecburiyeti getirmişti. Sultanlar ve şehzadeler mallarını satmadıkları takdirde tasfiyeyi hükümet yapacak, gayrımenkullerin bedelleri sahiplerine hükümet tarafından ödenecekti.

Sultan Vahideddin'in Çengelköy'deki köşkleri sürgün dönüşü geri alınmak üzere sadık kalfalardan birinin üzerine yapılmış ve kurtulmuştu ama Nişantaşı'ndaki konak ile Rumelihisarı'ndaki yalı cüz'î bir meblâğ karşılığında her an satılabilirdi...

Sabiha Sultan, Territet'den İstanbul'daki bir dostuna, kocası Faruk Efendi'nin yaveri Faik Bey'e yazıp elden gönderdiği mektupta istikbal endişesini dile getirmekte ve Grand Hotel'deki endişe veren vaziyeti anlatmaktaydı:

"Faik Bey,

Diğer mektubuma ayrıca bu kâğıdı ilâve etmek üzere karalıyorum. Benim vaziyetim gün geçtikçe kesb-i müşkilât ediyor (zorlaşıyor). *Tamamiyle mahrem olarak yazıyorum. Ketumiyetinize emînim. Muhafazasını vicdanınıza havale ediyorum. Şimdiye kadar bu hususta hiçbirşey yazamadım. Posta ile göndermek pek sağlam değildi.*

Buradakiler her zamanki gibi çok büyük ümidlerle yaşıyorlar. Yaptıkları hiçbirşey yok. Esasen öyle zayıf ve tesirsiz teşebbüsatla (girişimlerle) *bu kadar mühim ve büyük bir işin içinden çıkmak ihtimali yok. Rusya ne oldu? Bizim gibi harice atılan bîçareler de hâlâ bugün ümid ediyorlar. Fakat o kördüğüm çabuk açılıyor. Rusya ihtilâlinden beri beş-altı sene geçti. Ne değişti?*

Şimdiye kadar otelde yapılan israfat (harcamalar) *hadd ü gayeyi geçti. İsrâfattan eğlence yahut lüzumsuz yere sarfolundu fikrine zâhib olmayın* (kapılmayın), *ancak yatıldı ve yemek yendi. İsviçre bugün dünyanın en pahalı yerlerinden biri olduğu gibi, Grand Hotel de mükemmel bir soygun mahalli. Vâkıa lüks ve monden hayat geçirenler için fevkalâde fakat bizim gibi odadan çıkmayanlara ne lüzumu var?*

Şimdi yine burada, yani İsviçre'de olmak şartiyle bir villâ kiralamak üzere bulunuyorlar. Eğer bu ev büyük olursa, beraber oturacağız. Benim getirdiğim eşyaları Lozan'da bir şirkete muayyen bir şehrî (aylık) *bedel mukabilinde bıraktım ve sigorta ettim. Ev tutulursa beraber al diyecekler. Haydi getireyim, kendi ellerindeki para bittikten sonra ne ile yaşayacaklar. Çocuklarım olmasa şimdiye kadar olan manevî fedakârlığıma bir de maddîsini ilâve edeyim fakat bu bugün benim*

için adîmü'l-imkândır (imkânsızdır).

Pederim eğer San Remo'da kalmağa muvafakat edersek bir küçük ev kiralayacağını ve şehrî (aylık) *yardımda bulunacağını vaad etti. Bu, benim için veni'me'l-matlûb. Fakat Faruk'un bu esnada kabil değil bırakması* ('babasını' demek istiyor) *olamaz. Bîçare adamcağız o kadar me'yus ki, ben tahammül edemiyorum.*

Faruk ise, hep bildiğiniz gibi. Şimdi gayet sâkin bir hayat geçiriyor fakat eline fırsat geçse, yapacağı malûm. Ben de ne yapacağımı bilmez bir haldeyim. Evler için geçdikçe madamla görüşüyorduk. Geldi, öyle olmaz ve yapılamaz, tehlikeli birtakım suret-i tesviye (hal, çözüm yolu) *gösterdiğini anlıyorum. Cidden menfaat-ı hakikiyye* (gerçek menfaat) *ne taraftadır, bunu görmüyor.*

Bugün ben zengin olsam, sevdiğim bir evi elden çıkarmamak için gayrı kabil-i istifade (kullanılmayacak) *bir vaziyette koyar, belki bir zaman tekrar elde edebileceğimi düşünürüm. Fakat böyle ümidleri yegâne servetim olan iki eve bağladığım bir zamanda bu kabil mi?*

Mısır'da ailemiz için toplanan iânenin mikdarını biliyorsunuz. Muhtacîne tevzî' edildikten (muhtac olanlara dağıtıldıktan) sonra kendi ellerinde kalacak mikdar ne kadar devam edecek?

Faruk'un ev ve aile hakkındaki nokta-i nazarını tamamiyle bildiğiniz için fazla birşey ilâve etmeyeceğim. Fakat istikbalden korkmuyor değilim. Sizden pek çok rica ederim, bu ev hususunu Cavid Bey'den (İttihad ve Terakki'nin Maliye Nazırı Cavid Bey) *bir daha sorunuz. Ne düşündüklerini öğrenmek istiyorum. Satılmak taraftarı mı, değil mi? Başka bir suret-i tesviye var mı? Acele etmek arzusunda değilim, yalnız bir fikir edinmek için bilmek istiyorum. Mümkün olduğu kadar şimdi birşey tedarik ile hayatımı bir dereceye kadar tanzim edersem âlâ. Bu defa da ipin ucu kaçarsa, cenâbı hak bana acısın.*

Büyük ev tutulup da beraber otururşak, hiçbirşey yapmak benim için kabil olamayacak. Hâsılı ne yapacağım, şaşırdım Faik Bey. Zavallı amcama çok acıyorum. Eğer o olmasa, bir dakika bu hayata tahammül benim için imkânsızdır. Bakalım vicdanımla ne kadar zaman daha mücadele edebileceğim? Ne düşünüp söyledimse, rûyi kabul görmedi. Herşeyi ya çok fazla iyi yahud lüzumundan fazla siyah görüyorlar. Bilmem ki, ben düşündüklerimi, hissiyatımı size açık yazıp göndermek için fırsat buldum, cevabını almaya muvaffak olabilecek miyim? Herhalde posta ile hiç doğru değil!

Siz de bir vasıta bulursanız, bu hususdaki mülâhazâtınızı (düşüncelerinizi) *yazınız. Böyle bir zamanda kendisini daha üzmek korkusu olmasa, hayatımı tanzim edebileceğim. Bazen düşünüyorum, böyle yapmakla kendisine yalnız şahsî fedakârlıkta bulunmuş oluyorum. Bunun içinde masum çocuklarımın da menâfii* (çıkarları) *var. Dost nasihatlerinize cidden muhtac bir haldeyim.*

Sabiha"

Abdülmecid Efendi, 7 Mart akşamı Domodossola sınır kapısından İsviçre'ye girerken İsviçreliler'e siyasetle uğraşmayacağı yolunda yazılı teminat vermişti ama bu sözünde pek durmadı.

İlk siyasî demecini 11 Mart günü verdi, hilâfetin kaldırılması konusunda konuştu ve kaleme aldığı bildiriyi Reuters Ajansı vasıtasıyla yayınladı.

Ankara'dan *"lâdinî Türk Cumhuriyeti"* diye bahsediyor, Meclis'in hilâfeti kaldırma kararını *"şeriatı inkâr"* diye yorumluyor, hilâfete İslam dünyasının bey'atiyle gelmiş olduğunu anlatıp kaldırılma konusundaki kararın Meclis'e değil İslam dünyasına ait bulunduğunu söylüyor ve İslam dünyasının ileri gelenlerinden görüş ve gayret beklediğini anlatırken, bütün Müslüman memleketlerin temsilcilerinin katılacağı bir *"Hilâfet Kongresi"* toplanmasını istiyordu.[35]

Sonraki günlerde bir *"Hilâfet Deklarasyonu"* yayınladı. Türkiye'nin artık *"lâdinî bir cumhuriyet olduğunu"* ve şeriatı inkâr ettiğini söylüyordu.

Territet günleri yedi ay devam etti...

Halife'nin açıklamalarının ajanslarda ve dünya basınında sık sık yeralması Ankara'yı tabiî ki çok rahatsız etti; genç Cumhuriyet'in dışişleri bakanlığı İsviçreliler'e müracaat ederek Abdülmecid Efendi'nin siyasî konuşmalarının engellenmesini istedi.

Ama, Halife İsviçre makamlarının uyarılarına kulak asmadı, konuşmaya ve demeç vermeye devam etti, o konuştukça Ankara'nın İsviçre'ye yaptığı *"konuşmasına izin vermeyin"* ricaları arttı ve Abdülmecid Efendi ricalar arttıkça artık İsviçre'den ayrılıp daha rahat edebileceği bir yere gitme zamanının geldiğini hissetti.

* Voici le texte intégral du message remis par le Calife aux représentants des grandes agences mandés par lui à Territet :

« Au nom de Dieu, clément et miséricordieux;

« Banni de mon pays chéri par la décision de la République laïque turque, qui prétend avoir supprimé l'institution sacrée du califat, j'adresse, de cette terre hospitalière d'exil, ce message de salut paternel et de ralliement fidèle au monde musulman.

« La décision impie de la majorité actuelle de l'Assemblée nationale turque étant incompatible avec l'esprit de l'islam et son intérêt supérieur, ainsi qu'avec les conditions fondamentales de l'élection de cette Assemblée représentative par la noble et vaillante nation turque qui l'a expressément chargée, en conformité de nos glorieuses traditions islamiques et nationales, de l'insigne honneur de continuer à servir de soutien à cette institution sacrée, je juge de mon devoir impérieux de déclarer aujourd'hui au monde musulman que je considère cette mesure foncièrement sacrilège comme nulle et non avenue.

« Par son approbation unanime de mon élection d'il y a un an et demi à la magistrature suprême de l'islam, le monde musulman m'ayant confirmé dans l'exercice de cette auguste fonction et la république laïque turque s'étant, par son empiètement sur la véritable souveraineté nationale, désistée entièrement de tout droit de protestation ou d'intervention, c'est maintenant au monde musulman seul qu'appartient la faculté exclusive de statuer en toute autorité et en toute liberté sur cette question vitale.

« J'invite en conséquence les chefs et représentants les plus autorisés des communautés musulmanes du monde entier à coopérer activement à cette fin et à me faire parvenir dans le plus bref délai possible leurs propositions et contributions concrètes pour la réunion d'un grand congrès religieux interislamique que je me propose de convoquer en temps et lieu opportuns, afin de prendre en commun telles décisions que comporte la situation.

« Dépourvu de toute autre ressource que celle infiniment précieuse qui m'est prodiguée par la puissante et très réconfortante solidarité musulmane dont les généreuses et touchantes manifestations me vont au cœur, j'implore du Tout-Puissant sa bénédiction compatissante pour le succès final de notre cause religieuse sacrée. » 11.3.1924

Halife'nin demeçleri Avrupa basınında.

[35] *"Yeşil Kitab"*ın kapak sayfasından sonra gelen ve Halife'nin elyazısı ile olan tıpkıbasım metin ve sah: 4.

Neslişah'ın 'Şahbaba'sı Sultan Vahideddin. Fotoğrafı kızı Sabiha Sultan'a imzalamış (üstte). Altta, diğer büyükbaba Halife Abdülmecid Efendi'nin son fotoğraflarından biri.

Bebek ve çocuk Neslişah.

Neslişah, büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi'nin Çamlıca'daki köşkünde dadısı Madmazel Brunner (üstte solda), halaşı Dürrüşehvar Sultan (sağda) ve Rumelihisarı'ndaki yalıda yine dadısı ile (altta).

Sabiha Sultan'ın düğünü: (Soldan) Ulviye ve Dürrüşehvar Sultanlar, Nâzikedâ Kadınefendi, Sabiha Sultan, Şehzade Ertuğrul Efendi ve Mehistî Kadınefendi (üstte). Sabiha Sultan kızları Hanzade ve Neslişah ile (altta solda). Ulviye ve Sabiha Sultanlar'ın çocukluğu (altta sağda).

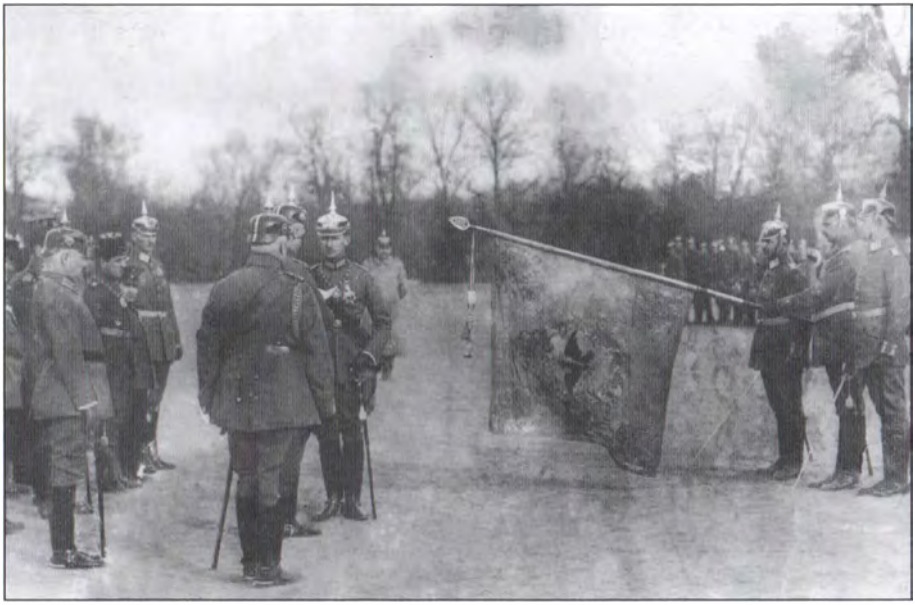
Şehzade Ömer Faruk Efendi, Birinci Dünya Savaşı yıllarında Osmanlı ve Alman nişanlarıyla.

Fenerbahçe Klübü Başkanı Şehzade Ömer Faruk Efendi (önde, ortada), futbolcularla. Solunda kuzeni Şehzade Ali Vâsıb Efendi, sağında yaveri Ekrem Rüşdü (Akömer) var.

Enver Paşa (önde solda) ve Şehzade Ömer Faruk Efendi (önde sağda) Çanakkale cephe ziyareti dönüşünde.

Şehzade Ömer Faruk Efendi (ortada, yüzü objektife dönük) 1916'da, Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'in Hassa Alayı'nda (üstte). Halife Abdülmecid Efendi'nin 24 Kasım 1922'de yapılan cülûs töreni (solda).

Sultan Vahideddin, 24 Nisan 1923'te İskenderiye'de.

Halife Abdülmecid Efendi ve kızkardeşi Nâzime Sultan (solda). Halife ve torunları Neslişah ve Hanzade Sultanlar ile Nice'de (sağda). Halife, kızı Dürrüşehvar Sultan ve oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi ile, 1924 ilkbaharında Territet'de (altta).

Dürrüşehvar Sultan ile Nilüfer Hanımsultan'ın 12 Kasım 1931'de Nice'de kıyılan nikâhı. (Soldan) Âzam Cah, Dürrüşehvar Sultan, Nilüfer Hanımsultan, Muazzam Cah, (öndeki çocuklar) Neclâ Sultan, Rânâ Hanımsultan, Neslişah Sultan, Türkân Hanımsultan ve Hanzade Sultan (üstte). Dürrüşehvar Sultan ve kocası Âzam Cah (altta).

Halife Abdülmecid Efendi (solda) ve kardeşi Şehzade Seyfeddin Efendi (Nice, 1926).

Halife Abdülmecid Efendi solunda kızı Dürrüşehvar, kucağında torunu Neclâ, diğer torunları Neslişah ve Hanzade Sultanlarla 1930'ların başında Nice'te. Sağda, Villa Carabacel'in balkonunda Şehsuvar Kadınefendi.

(Soldan) Neslişah, Emine Nâzikedâ Kadınefendi,
Şehzade Ertuğrul Efendi ve Hanzade Sultan 1920'lerin sonunda
Monte Carlo'da (üstte). Halife Abdülmecid Efendi'nin "Sarayda Beethoven"
adı verilen tablosu: Halife dinliyor, kemanda hanımlarından
Şehsuvar Kadınefendi, piyanoda kalfalardan Ofelya Hanım var (altta).

Neslişah, Şehzade Osman Fuad Efendi ve Hanzade Sultan 1930'larda Nice'de (üstte). Neslişah (arkada en solda) ailesi, akrabaları ve aile dostlarıyla 1930'larda Nice'de bir gezide (altta).

Halife Abdülmecid Efendi, 1930'ların sonlarına doğru Fransız ressamlarla beraber Nice'de plajda. Kucağında Neclâ, arkada en sağda Hanzade, yanında Neslişah Sultanlar var (üstte). Neslişah (sağdan ikinci) kardeşleri ve akrabaları ile 1930'larda Nice'de denizde (yanda). (Soldan) Neclâ, Neslişah, Ulviye, Sabiha ve Hanzade Sultanlar, Emine Nâzikedâ Kadınefendi ile 1930'larda Nice'de (altta).

Ömer Faruk Efendi, ailesi ve dostları 1930'ların başında Nice'de, kır gezisinde.

(Soldan) Şehzade Ertuğrul Efendi, Ömer Faruk Efendi, Hanzade ve Sabiha Sultanlar, Şerif Abdülmecid, Neslişah ve Hanzade Sultanlar 1930'ların sonuna doğru Nice'de.

Fethiye Sultan'ın Nice'de yapılan düğünü (soldan): Emire Hanımsultan, Neclâ Sultan, Giselle Durout, Hanzade, Fethiye ve Neslişah Sultan, Mediha Sultan'ın torunu Kâmran Sami ile Melike Hanımsultan.

Şehzade Ömer Faruk Efendi ve Neslişah (Nice, 1936).

(Soldan) Sabiha Sultan, Beşinci Murad'ın torunu Şehzade Osman Fuad Efendi, Neslişah ve Şehzade Ömer Faruk Efendi (Nice, 1930'ların ortası).

Üç kızkardeş, Neslişah, Hanzade ve Neclâ Sultanlar 65 yıl ara ile Halife Abdülmecid Efendi'nin yaşadığı Nice'deki Palais Carabacel'in bahçesinde (üstte) ve Kuşadası'ndaki Kısmet Oteli'nde.

Üstelik, otel hayatının ve İsviçre'nin son derece masraflı olduğunun da artık farkına varılmıştı. Hayat şartlarının daha makul olduğu bir yer arandı... Grand Hotel'e gelen ziyaretçiler, sık sık Fransa'nın Akdeniz sahilindeki Nice'den sözetmişlerdi. Hem güzeldi, hem sâkindi, hem hayat İsviçre'ye göre çok daha ucuzdu, hem de havası İstanbul'u andırıyordu...

Abdülmecid Efendi, İstanbul'dan kendisiyle beraber gelmiş olan iki kâtibini, Hüseyin Nakib ve Salih Keramet Beyler'i görmeleri ve şayet söylendiği gibi ikamet edilecek bir yer ise, kiralayabileceği bir yer bulmaları için Nice'e gönderdi.

Her iki sekreter, Nice'i sahilden tepelere kadar karış karış dolaştılar ve şehrin zenginlerin oturduğu üst tarafındaki Cimiez semtinde, Roma zamanından kalma amfiteatrın yakınında bir villâ buldular: Xoulcés...

İsviçre'ye dönülüp Halife'nin de muvafakati alındıktan sonra villâ kiralandı ve Halife Abdülmecid Efendi, yedi ay yaşadığı Territet'den 1924'ün 5 Ekim'inde ayrılıp ailesi ve maiyeti ile beraber Cenevre'ye gitti, o geceyi Cenevre'de geçirdi ve ertesi gün öğleden sonra saat beş sularında Fransa'ya geçti, Nice'e gidip Villâ Xoulcés'a yerleşti.

Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan, İsviçre'den Fransa'ya gidişlerini hâtıralarında seneler sonra şöyle yazacaktı:

Dokuz ay sonra[36] *sevimli İsviçre'yi bırakarak cenûbî* (güney) *Fransa'daki Nice şehrine geldik. Birkaç senedir burada ikamet ediyoruz. Nice daima güneşli, güzel havalı, eğlenceli, herkesi cezbeden bir yer. Lâkin, ben pek sevdiğim İsviçre'yi buraya tercih ediyorum. Bu neş'eli yer bir türlü hüznümü dağıtamıyor. Şark bahçesindeki rengârenk emsalsiz çiçekleri birden koparan ve o güzel goncaların yerine hazânın mağmum* (kederli) *hasta yapraklarını döken fırtınayı düşünerek mahzun oluyorum. İnce ruhlu ecdâdımızın her köşesini ayrı bir zerâfetle süsleyip bize bıraktıkları o gülistanda ne bahtiyâr idik. Önümüzde bî-nihâye* (sonu gelmeyecek şekilde) *uzanan saadet yolunda baharımızın ne emsalsiz çiçekleri vardı. Fakat o merhametsiz fırtına bunların hepsini kuruttu, ince saplarından koparark attı ve yerlerine sonbaharın hastalıklı, sarı yapraklarını koydu. Acaba mevsimlerde olduğu gibi hayatta da bu gamlı zamanı yeni bir bahar takip eder mi? Ve ederse sevgili vatanımıza avdette* (dönüşte) *o emsalsiz bahçenin yalnız harabesini ve o güzel çiçeklerin yalnız hâtırasını mı bulacağız?"*[37]

Sürgündeki Osmanlılar'ın artık iki başkenti vardı: Sultan Vahideddin'in yaşadığı İtalya'nın sahil kasabası San Remo ve Halife'nin yerleştiği Nice...

Nice sadece Osmanlılar'ın değil, birçok devrik hanedanın sürgün başkentiydi. Avusturya'da yaşamalarına artık izin verilmeyen Habsburg hanedanının bazı mensupları, İran'dan kovulan Kaçar prens ve prensesleri,

---

[36] Dürrüşehvar Sultan, burada hata yapmış. Abdülmecid Efendi, İsviçre'de dokuz değil, yedi ay kalmıştı.

[37] Dürrüşehvar, *"Doğan"*, sah: 97-98.

başta sâbık imparatoriçeleri olmak üzere Nice'e yerleşmişlerdi. Sokaklarda dünya kadar Rus asilzadesine, Vrangel Ordusu'nun generallerine rastlanıyordu.

Birbirlerinin sürgünde ne yapıp ettiğini kimin hangi otelde kaldığına varıncaya kadar yakından takip eden hanedanlar Nice'de tesadüfen biraraya gelmişlerdi ama ilk başta yapılan birkaç nezaket ziyaretinden başka pek bir temasları olmadı...

Abdülmecid Efendi, İkinci Dünya Savaşı'nın hemen öncesinde Paris'e nakledene kadar Nice'de yaşayacak, Neslişah'ın 14 sene boyunca devam edecek olan Nice günleri de 1924 Ekimi'nin ilk haftasında başlayacaktı.

*

Sabiha Sultan, iki senedir göremediği babası Sultan Vahideddin ile annesi Emine Nâzikedâ Kadınefendi'yi çok özlemişti...

Babası ile aradan geçen iki sene boyunca gerçi devamlı surette mektuplaşmışlar, hattâ Sultan Vahideddin haberleşmenin tam bir dert olduğu Arabistan'da bulunduğu sırada bile kızını mektupsuz bırakmamış, Sabiha'sını vaziyetinden ve yaptığı herşeyden haberdar etmişti.

Ama mektuplar karşılıklı görüşmenin yerini tutmuyor ve baba ile kızı arasındaki hasreti dindirmeye kâfi gelmiyordu...

Sabiha Sultan, kayınpederi Abdülmecid Efendi ile Territet'den Nice'e nakledip Villâ Xoulcés'a yerleşmelerinden hemen sonra, kocası Ömer Faruk Efendi ve kızları Neslişah ve Hanzade ile beraber San Remo'ya gitti.

Sultan Vahideddin'in kızı ve ailesi ile uzun bir zaman sonra yeniden biraraya gelmesi çok hüzünlü oldu. Babasını tahmininden çok daha fazla yaşlanmış, hattâ çökmüş görmek Sabiha Sultan'ı hem şaşırttı hem üzdü. Babası üstelik fazla zayıflamış ve vücudu öne doğru daha fazla eğilmişti.

Neslişah anlatıyor:

"Büyükbabam Sultan Vahideddin'e biz torunları 'Şahbaba' derdik. Bugün 'Şahbaba' dendiğinde, gözümün önünde sakallı, bir hayli zayıf ve hafif bir sesle, âdetâ fısıldarcasına konuşan ve beni sık sık kucağına alıp öpen, seven bir büyükbaba geliyor. Ama durmadan içtiği sigarasını ve elinden düşürmediği ağızlığını hiç unutmuyorum, gayet iyi hatırlıyorum.

San Remo'ya gittiğimiz zaman, Şahbabam hanımları ve teyzem Ulviye Sultan'ın ailesi ile beraber Villâ Manolya'da yaşıyordu. Villânın büyük bir bahçesi vardı ve bir ucundan tren geçiyordu. Şahbabamın yahut anneannemin beni okşayıp sevme-

dikleri zamanlarda teyzemin kızı Hümeyra ile bahçede oynar, bir taraftan öbür tarafa koşuşup dururduk.

Villânın önünde silâhlı iki karabiniyeri beklerdi. Başlarındaki tüylü şapkalar beni çok eğlendirdiği için olacak, girişi ve o askerleri seksen küsur sene sonra bile hâlâ hatırlarım"

Aile, San Remo'da birkaç gün kaldıktan sonra tekrar Nice'e döndü...

Sultan Vahideddin'i görmüş olanlar arasında en uzun yaşayan kişi, Neslişah olacaktı...

*

Neslişah'ın sürgündeki ailesine 15 Mayıs 1926 sabahı bir kişi daha katıldı, Sabiha Sultan ile Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin bir kızları daha oldu: Neclâ Hibetullah...

Haber, San Remo'da yaşayan Sultan Vahideddin'e hemen telgrafla bildirildi. Sultan Vahideddin, cevabî telgrafında malûm hayırlı temennilerden ve dualardan sonra *"Bebeğin ismi Neclâ olsun"* diyordu.

Ama, büyükbabalar arasındaki dünyaya bakış ve isim verme farkı bu doğumda yeniden ortaya çıktı: Sadelikten yana olan Sultan Vahideddin önceki torunlarına *"Fatma"* ve *"Zehra"* isimlerini vermiş, tumturaklı adlara meraklı olan Abdülmecid Efendi bu isimlerin yanına *"Neslişah"*ı ve *"Hanzade"*yi ilâve etmişti. Aynı şey üçüncü torunun dünyaya gelmesinde de yaşandı. Sultan Vahideddin *"Neclâ olsun"* dedi, Abdülmecid Efendi ise Neclâ'nın yanına *"Hibetullah"*ı ilâve etti ve bebeğin adı *"Neclâ Hibetullah"* oldu.

Nice'de 1926'nın 15 Mayıs'ında yaşanan sevinç, aynı günün gecesi yerini büyük bir hüzne ve şaşkınlığa bıraktı: Sultan Vahideddin'in 1861'in 4 Ocak'ında Dolmabahçe Sarayı'nda atmaya başlayan, 65 sene boyunca yapayalnız kalan ve hiçbir dosta sahip olmadan çarpan kalbi, torununun doğum haberini almasından birkaç saat sonra, 15 Mayıs'ı 16'ya bağlayan geceyarısından hemen sonra, San Remo'daki Manolya Villâsı'nın küçük salonunda aniden duruverdi!

Sâbık hükümdarın maiyetinde bulunan Tarık Mümtaz Göztepe, padişahın vefatını seneler sonra şöyle yazacaktı:

"...Sultan Vahideddin, o gece akşam yemeğinden sonra bütün kadınlarını, hazinedarlarını odasına toplamış ve geç vakitlere kadar pek tatlı ve neş'eli sohbetlere dalmışlardı.

Bahisler dönüp dolaşıp İstanbul'a ve Çengelköyü'ndeki köşke geliyor, herkes bu

geçmiş refaha ve gençlik Hatıralarına ait bir hikaye anlatıyordu.

Sultan Vahideddin, bu tatlı sohbeti en hararetli yerinde keserek,

- "Haydi, yatsı namazınızı kılınız da geliniz sohbetimize yine devam ederiz ederiz" *demiş ve kadınlar kâlkıp namazlarını* Kılmaki üzere dışarı çıkmışlar.

Bu esnada Sultan Vahideddin daima yanında bulunan ve hizmetlerine bakan son zevcesi Nevzad Hanım'a seslenerek:

- "Biraz safram kabarıyor, bana bir tas getir" demiş. Derhal getirilen tasa pek az miktarda ve sarı bir safradan ibaret istifrağ ettikten sonra:

- "Aman şu leğeni dök de şurada pis pis kokmasın" demesi üzerine Nevzad Hanımı derhal leğeni musluğa dökmüş ve acele ile odaya döndüğü zaman Sultan Vahideddin'i uzandığı şezlongun üzerinde cansız bulmuştu".[38]

*

İtalyanlar çıkabilecek her türlü söylentiyi peşinen önlemek için Sultan Vahideddin'in otopsi masasına yatırılmasına karar verdiler. Operasyonu, padişahı son aylarda birkaç defa muayene etmiş olan kalp cerrahı Prof. Fava yaptı ve otopsi raporuna ölüme kalp krizinin sebep olduğunu yazdı.

Ama kıyamet otopsiden hemen sonra yaşandı, Manolya Villâsı'nın önü ana-baba gününe döndü.

Gelenlerin çoğu merak içerisindeki San Remo sâkinleriydi ama içlerinde haberi işitince hemen villâya koşmuş olan başkaları da vardı: Alacaklılar...

Sultan Vahideddin, vefat ettiği sırada beş parasızdı. İstanbul'dan sadece 20 bin İngiliz lirası ile ayrılmış, yanına para edecek hiçbir şey almamış, götürdüğü paranın bitmesi üzerine oğlu Şehzade Ertuğrul Efendi'nin tahsiline harcanmak üzere bir İngiliz bankasına daha önceden yatırmış olduğu parayı sarfetmiş ve nihayet beş kuruşsuz kalmıştı.

Mütevazi bir hayata uzun müddet yetebilecek olan bu meblâğların hemen bitivermesinin sebebi hesap-kitap işinin pek bilinmemesi ve maiyetin, yani padişahın bakıp beslemek zorunda olduğu kişilerin sayısının fazla olmasının yanısıra, paraların emanet edildiği bazı maiyet mensuplarının da padişahın parasını kendi zevkleri için har vurup harman savurmalarıydı...

Hükümdarın parasını har vurup harman savuranların başında, eski kayınbiraderi Zeki Bey geliyordu...

Zeki Bey, Sultan Vahideddin'in dört sene evli kalıp tahta geçmesinden çok önce, 1909'da boşadığı kadınlarından İnşirah Hanım'ın ağabeyi idi. Ablasının boşanmasından sonra eniştesinin yanından ayrılmamış, fahrî yaveri olmuş, Sultan Vahideddin etrafındakilere *"Cânım efendim, öküz öldü,*

---

[38] Tarık Mümtaz Göztepe, *"Osmanoğulları'nın Son Padişahı Vahideddin Gurbet Cehenneminde"*, Sebil Yayınevi, İstanbul 1978, sah: 186.

ortaklık bitti. Bu adam neden hâlâ peşimizi bırakmıyor?" diye dert yanıp durmasına rağmen Zeki Bey'i yanından uzaklaştırmamış ve Türkiye'den ayrılırken beraberinde götürmüştü.

Eski kayınbirader, padişahın kalan son birkaç kuruşunu Monte Carlo kumarhanelerinde yiyecek ve Sultan Vahideddin'in son günlerinde beş parasız kalmasının başta gelen sorumlusu olacaktı.

Padişahın sadrazamı Damat Ferid Paşa ile evli olan ablası Mediha Sultan, San Remo'nun ilerisinde, sınırın Fransa tarafında yaşıyordu. Kardeşinin parasız kaldığını haber alınca elinde kalan son kıymetli mücevheri olan iri bir zümrüdü Londra'da sattırıp parayı bir kuruşuna bile el sürmeden kardeşine yollamış ama Sultan Vahideddin vefat ettiğinde, zümrütten gelen para biteli haftalar olmuştu.

Manolya Villâsı'nın sâkinleri elde-avuçta hiçbirşey kalmayınca yaşayabilmek için başka bir çareye başvurdular ve padişahın son günlerinde mahalle esnafına borçlandılar! Villâdakiler imdada yetişecek bir paranın ansızın geleceğinin ve borçların ödenip rahat nefes alınacağının hayâlinde idiler. Paranın kim tarafından, nereden, ne miktarda ve niçin gönderileceğini hiçbiri bilmiyordu ama ümidin sonu yoktu ve bu hayaller içerisinde veresiyeye dayanılmıştı...

Esnafa olan borç 60 bin liretti ve Sultan Vahideddin'in vefatını haber alınca Manolya Villâsı'nın kapısına dayanan alacaklıların başında villâya gönderdikleri malların parası aylardan beri ödenmemiş olan bakkal Steiner ile manav Morini geliyordu.

Bu kadarla da kalınmadı ve borçlanmaya Şahbaba'dan sonra da devam edildi... Hükümdara otopsiyi İtalyanlar yaptırtmış, masrafını ödemek ise Şahbaba'nın ailesine düşmüştü... Ama operasyonu yapan Prof. Fava'ya verecek para kimsede yoktu ve ona da *"Ücretinizi daha sonra vereceğiz"* dendi. 2 bin 200 liretlik otopsi borcunu günler sonra Şahbaba'nın kızı Sabiha Sultan küpelerini satıp ödeyecekti...

Alacaklıların hemen ardından, villâya icra memurları geldi. Yerlerdeki İstanbul'dan getirilmiş halılardan öteki eşyalara ve ev halkının şahsî mallarına kadar ne varsa herşeye haciz kondu ve odalar mühürlendi...

Sultan Vahideddin'in tabutunu ablası Mediha Sultan'ın oğlu Sami Bey temin etmiş, San Remo'daki *"Bertrand ve Oğulları Milletlerarası Cenaze Levazımatı Şirketi"*ne cevizden, birinci sınıf bir tabut yaptırtmıştı. Tabutun üzerindeki plâkada *"Türkler'in Hâkanı ve İslamlar'ın Halifesi Cennetmekân Sultan Mehmed Vahideddin-i Sâdis bin Sultan Mecid Han Hazretleri. 1926"* yazılıydı. Otopsi görmüş olan cenaze önce kurşundan bir tabuta yerleştirilip lehimlendi, sonra Bertrand ve Oğulları'nın yaptığı ceviz tabuta kondu, villânın giriş katındaki büyük salona indirildi ve tam o sırada Türk tarihin-

de eşine-emsâline hiç rastlanmamış bir hadise yaşandı: Haciz memurları Sultan Vahideddin'in cenazesini haczettiler!

Tabut, borçların tamamı ödenene kadar, tam bir ay boyunca villânın giriş katındaki salonda kaldı.

O günlerde San Remo'da garip bir moda başladı: İtalyanlar her gün villâya gelip cenazeyi ziyaret ediyorlardı.

*

Haciz memurlarının ardından, İtalyan polisi ve jandarma, sâbık padişahın vefatının hemen ertesi günü Manolya Villâsı'nı bastı. Binada geniş bir arama yapıldı, Sultan Vahideddin'in maiyetindekilerin bütün evrakına elkondu ve hükümdarın sâbık kayınbiraderi Zeki Bey tevkif edildi. Zeki Bey, padişahın hususî doktoru Reşad Paşa'yı öldürmekle suçlanacak ama delil bulunamadığı için serbest bırakılacaktı...

Padişahın maiyetindekilere ait olan ve elkonan belgeler, San Remo'daki ceza mahkemesinin arşivine kaldırıldı, orada unutuldu ve ancak 80 küsur sene sonra, 2000'lerin başında, Riccardo Mandelli adında bir İtalyan araştırmacı tarafından bulundular.

Belgeler, sâbık padişahın en yakın adamları tarafından sürgün günlerinde hiç durmadan aldatıldığını, en yakın hareketlerinin bile Ankara'ya jurnal edildiğini gösteriyordu.

*

Cenazenin defnedileceği yerin bulunmasından önce halledilmesi gereken asıl mesele borçların ödenmesi ve tabutun hacizden kurtarılmasıydı...

Alacaklılara ödenmesi gereken para, ancak bir ay sonra temin edilebildi. Esnafa olan borcun bir kısmı Nice'den geldi, Halife Abdülmecid Efendi maiyetindekilerden biriyle, Sakallı Reşid Bey ile ufak bir meblâğ gönderdi ama yetmedi ve tabutun üzerindeki haciz kaldırılamadı.

Sultan Vahideddin'in tabutunu hacizden, Nice'de lohusa yatağında yatan kızı Sabiha Sultan kurtardı. Sultan, elinde kalan son mücevherlerinden birini, bir çift küpesini satıp parayı San Remo'ya gönderdi, haciz ancak bu şekilde kaldırılabildi ve lohusalık günlerinden sonra, hemen o da San Remo'ya gitti.

Sabiha Sultan'ın evrakı arasında bulunan bir belge, küpeden gelen paranın nerelere harcandığını gösteriyor:

"Sabiha Sultan hazretleri tarafından vuku' bulan tediyat (İtalyan lireti): Me-

sarif-i techiziyye ve tekfiniyye (cenazenin yıkanması ve kefenlenmesi) *için: 5200, bu hususta hizmet edenlere verilen: 150, feth-i meyyit ameliyatını* (otopsiyi) *yapan doktorun ücreti: 2200, Emilya'ya verilen: 1000. Yekûn: 8550"*

*

Sıra, cenazenin defnedilebileceği Müslüman bir memleket bulmaya gelmişti...

Türkiye hiçbir şekilde düşünülemezdi ve bir başka ülke seçilmeliydi. İşin zor tarafı da buradaydı, zira o tarihte Türkiye dışında bağımsız olan tek bir Müslüman memleket yoktu; Hristiyan dünyasının ya esareti yahut himayesi altındaydılar.

Artık hanedanın reisi olan Halife Abdülmecid Efendi'nin Nice'deki villâsında defalarca toplantılar yapıldı, Fransız ve İtalyan yetkililerle görüşüldü, hükümetlere mektuplar gönderildi ve cenazenin Müslüman memleketlerden birine gönderilmesinin sağlanması için diplomatik yardım istendi.

Ailenin gönlünde, Suriye vardı. Hanedanın eski bir damadı, Sultan Abdülhamid'in kızlarından Ayşe Sultan ile 1911'de evlenip on yıl sonra ayrılmış olan Ahmed Nami Bey o sırada Suriye'nin hükümet reisiydi ve defin konusunda yardımcı olabilirdi.

Ama, bunun için Suriye'yi himayesi altında bulunduran Fransa'nın izin vermesi lâzımdı ve Suriye üzerinde karar kılınmasından sonra bütün temaslar Paris ile yapıldı.

Fransızlar, kendi aralarında bir ay boyunca tartışıp yazıştılar. Cumhurbaşkanlığı, hükümet, dışişleri bakanlığı, Nice ile San Remo'daki yetkililer ve diplomatlar ile Lübnan ve Suriye'deki Fransız makamları arasında çok sayıda raporlar, memorandumlar ve talimatlar gidip geldi. Fransızlar nihayet cenazenin Lübnan üzerinden Suriye'ye götürülerek Şam'daki Sultan Selim Camii'nin avlusuna defnedilmesine izin verdiler.[39]

Paris, müsaadenin yanısıra, Lübnan'da ve Suriye'de bulunan Fransız yetkililere bir de talimat gönderdi: Yapılacak törenlere Fransızlar katılmayacak ve Fransız askerleri hiçbir şekilde saygı duruşunda bulunmayacaklardı!

Sultan Vahideddin'in tek oğlu olan Şehzade Ertuğrul Efendi o sırada henüz 14 yaşında idi, dolayısıyla babasının cenaze muameleleri ile alâkadar olmasına imkân yoktu ve son padişahın cenazesini Suriye'ye götürüp orada defnetme vazifesi, padişahın damadı Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye düştü...

Hükümdarın vefatından hemen sonra Nice'den San Remo'ya geçen Ömer

---

[39] Sultan Vahideddin'in cenazesinin İtalya'dan Suriye'ye götürülmesinin ayrıntıları için benim *Şahbaba*'nın *"Hacizli Tabutun Devriâlemi"* başlıklı bölümüne bakınız. Sah: 387-413.

Faruk Efendi cenaze ile beraber Şam'a gidecek, definde hazır bulunacak ve Nice'e, ailesinin yanına bir buçuk ay kadar sonra dönebilecekti...

*

Cenaze, 15 Haziran 1926 günü San Remo'daki Manolya Villâsı'ndan *"Yeşil Haç"*a ait bir at arabasına yerleştirilip tren istasyonuna götürüldü, İtalyanlar'ın nakil için tahsis ettikleri bir vagona kondu ve ertesi gün Trieste'ye varıldı... Orada *"Carniolo"* adındaki geminin anbarına indirildi ve 17 Haziran günü öğleden sonra saat altıda demir alan gemi, Beyrut'a doğru dümen kırdı.

Dört gün sonra Yafa'ya ulaşıldı, oradan Beyrut'a geçildi ve tabutu gemiden indirip Şam'a giden bir trene koydular.

Ama, cenaze kokmuştu! San Remo'da parasızlık yüzünden esaslı bir tahnit yapılamamış, tahnidin daha ucuz şekilde halledilmesine çalışılmış ve neticede Osmanoğulları'nın son padişahının cenazesi bozulmuş, etrafı dayanılmaz bir koku kaplamıştı.

Cenazeyi Şam istasyonunda hanedanın eski damadı ve Suriye'nin o zamanki hükümet reisi olan Ahmed Nami Bey askerî törenle karşıladı. Hükümet erkânı da istasyondaydı. Peronun iki yanına Suriye askeriyle jandarması dizilmişti. Tabut bir arabaya yerleştirilip hükümet erkânının, askerlerin ve halkın refakatinde şehrin merkezindeki Sultan Selim Camii'ne getirildi.

Suriye'deki tekkelerin bütün şeyhleri ve dervişleri cenazedeydiler. Sikkeli Mevlevî dervişleriyle Kadirî ve Rufaî dergâhlarının mensupları kortejle beraber, ilâhiler okuyarak ilerliyorlardı.

Sultan Vahideddin'in defnedileceği yer henüz tayin edilmemişti ve cenaze kabrin yeri belirleninceye kadar camide kalacaktı. Tabutu kıymetli şallara sardılar, üzerine Kâbe örtüsü örttüler ve başında Suriye askerleri ihtiram nöbeti tuttu.

İmparatorluğun dağılmasıyla beraber bütün vilâyetlerde olduğu gibi Şam'da da kalabalık bir Türk kolonisi kalmıştı, aralarında askerler de vardı ve sandıktan çıkarttıkları üniformalarını sırtlarına geçiren bazı eski Osmanlı subayları tabutun başında nöbet tutuyorlardı...

Şehzade Ömer Faruk Efendi, hanımı Sabiha Sultan'a yazdığı bir mektupta Şam'dan bahsederken *"Bütün bu merasimler esnasında her nedense yabancı bir toprakta olmadığımı ve kendi memleketimde bulunuyormuşum gibi bir yakınlık hissediyordum. Hâsılı, kendimi kendi memleketimde zannediyorum. Yegâne bahtiyarlığımız!"* diyecekti.

Cenazenin, Sultan Selim Camii'nin içerisindeki odalardan birine defnedilmesine karar verildi ama son padişahı hayatı boyunca yalnız bırakmamış olan

şanssızlık cenazesini de takip ediyordu. Mezar yeri olarak seçilen oda kazıldığında topraktan su çıktı ve camiin içini sel bastı.

Son çare olarak, cenazeyi avluya defnettiler...

Sultan Vahidedddin'in bu son macerasının, yani cenazesinin Lübnan ve Suriye yolculuğunun ayrıntılarını, Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin hanımı Sabiha Sultan'a yolculuk boyunca gönderdiği mektuplardan öğreniyoruz.

Şehzade bu mektuplarından birinde, meselâ, 21 Haziran 1926 günü yazdıklarında

"Allah, bu günlerde bizlere büyük acılar çektirmek istiyor" diyecek, eskiden Osmanlı İmparatorluğu'na ait olan toprakları gördükçe hüzünlenecek ve geçmiş asırları ve cedlerinin hatalarını sorgulayacaktı:

"...Son günlerde epey sarsılmış olan âsâbımı gemide dinlendirmek istedim, bilmem muvaffak olabilecek miyim? Bir taraftan düşünceler, bir taraftan vaziyetimizin vahameti bir türlü beni rahat bırakmıyor. Bu günlerde nasib ve mukadder olan birçok acıları cenab-ı hakk bizlere çektirmek istiyor, öyle olacak.

...Girid açığındayız. Sahil uzaktan gözüküyor. Saatlerden beridir vapur sahili uzaktan takiben seyrediyor ve galiba daha da saatlerce devam edecek. Ne güzel ve büyük bir ada. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Girid Vilâyeti. Baktıkça ve gördükçe nasıl bir üzüntü hissediyorum, Allah bilir. Ah o bizim ne memleketini, ne milletini, ne milletinin ruhunu, hâsılı hiçbir şeysini tanımamış bedbaht hükümdarlarımız. Hem milletlerine, hem memlekete ve hem de kendilerine edeceklerini etmişler. Bedbaht, öksüz topraklar!..".[40]

*

Sultan Vahideddin'in San Remo'da vefat etmesinden sonra, büyük kızı Ulviye Sultan kocası Ali Haydar Bey ve tek çocuğu Hümeyra ile beraber Monte Carlo'ya yerleşti, annesi Emine Nâzikedâ Kadınefendi'yi yanına aldı, padişahın maiyeti de değişik yerlere dağıldı.

Nice ise, hanedanın sürgün başkenti oldu...

Zamanla birçok hanedan mensubu yavaş yavaş Nice'e gelip şehre ve çevredeki köylere yerleştiler. Onları, bazı 150'likler ile yine sürgündeki eski Osmanlı idarecileri ve aileleri takip edince, Güney Fransa'nın bu küçük şehri, bir anda ufak bir Türk kolonisini barındırmaya başladı.

Sürgündeki Osmanoğulları'nın artık tek bir reisleri vardı: Neslişah'ın hayatta olan diğer büyükbabası, son Halife Abdülmecid Efendi...

---

[40] Ömer Faruk Efendi'nin burada bazı alıntıları yeralan mektuplarının tam metinleri, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 14. ve 15. numaralardadır.

2.
Aziz heykelinin altına serilen seccade

Halife'nin Nice'de monoton bir hayatı vardı.

Türkiye'ye dönebilmenin imkânsızlığını artık yavaş yavaş farketmeye başlamış, zamanını resimle, müzikle ve torunlarıyla geçirir olmuş; mesaisini sadece iki konuya hasretmişti: Hanedan mensuplarının geçim dertleri ve gençlerin evlilikleri gibi sosyal vaziyetleriyle alâkadar olmaya ve Sultan Vahideddin'in tamamlayamadığı bir işi bitirmeye, Türkiye dışındaki ülkelerde kalan Osmanlı mallarından bir kısmını olsun geri alabilmeye...

Kalabalık bir ailenin reisi olarak hemen her akrabasıyla temas kuruyor, onlardan vekâletler alıp yabancı şirketlerle görüşmeler yapıyordu ama senelerce devam edecek olan bu çabalar hiçbir netice getirmeyecekti...

*

Babası Abdülmecid Efendi'nin villâsında hanımı Sabiha Sultan ve üç kızıyla beraber yaşayan Şehzade Ömer Faruk Efendi artık Villâ Xoulcés'tan ayrılmak, ailesini alarak kendi evini kurmak istiyordu.

Faruk Efendi'nin, babası Abdülmecid Efendi ile aralarının pek iyi olduğu da söylenemezdi. Halife, oğlunun her yaptığına müdahale ediyor ve mutlaka hoşuna gitmeyecek birşeyler buluyordu. Baba ile oğul arasında devamlı bir gerginlik vardı, üstelik memlekete dönüş ümidini kaybetmeye başlamış olan Halife'nin bütün kabahati Sultan Vahideddin'e yükleyip gelini Sabiha Sultan'a herkesin önünde *"Bütün bu felâketler senin babanın yüzünden oldu"* diye bağırmaya başlamış olması da gerginliğe tuz-biber ekiyordu.

Faruk Efendi, babasına ailesiyle beraber ayrı bir yere taşınmak istediğini söyledi. Halife *"Pekalâ"* dedi ve oğluna aylık tahsis etti. Ama bir şartı vardı: Torunlarını istediği zaman görebilecekti, Neslişah, Hanzade ve Neclâ haftanın iki günü mutlaka onunla birlikte kalacaklardı...

Sabiha Sultan elinde kalan son mücevherlerini de bir ev sahibi olabilmek için sattı. Cimiez'de, Halife'nin villâsına yakın bir yerde, Prince de Galle isimli bir apartmanın geniş bir dairesini aldı ve oraya taşındılar.

*

Sultan Vahideddin'in tek oğlu Şehzade Mehmed Ertuğrul Efendi, hükümdarın ikinci hanımı Şâdiye Meveddet Kadınefendi'den dünyaya gelmişti...

Çerkes olan ve 1893'te Adapazarı'nda doğan Şâdiye Meveddet Hanım, o sırada tahta geçme ihtimali bulunmayan Şehzade Vahideddin Efendi ile 25 Nisan 1911'de Çengelköy'deki mâlikânede evlendi ve oğulları Mehmed Ertuğrul, 5 Ekim 1912'de doğdu.

Sultan Vahideddin 1922'nin 17 Kasım'ında Türkiye'yi terkederken yanına ailesinden sadece Ertuğrul Efendi'yi alacak, diğer aile mensupları ve ikinci hanımı Şâdiye Meveddet Hanım ile daha sonra, İtalya'nın San Remo kasabasında biraraya gelecekti.

Sâbık padişahın Sen Remo'da kaldığı villâların bir katı Ertuğrul Efendi ile annesine tahsis edilmişti...

Sultan Vahideddin'in 1926'da vefatından sonra, o sırada henüz 14 yaşında olan Ertuğrul Efendi her nedense annesinin yanını değil, baba bir anne ayrı ablası Sabiha Sultan ile yaşamayı tercih etti ve İtalya'nın San Remo kasabasından Fransa'ya, Nice'e geçti. Şâdiye Meveddet Hanım ise Mısır'a gitti, orada bir Türk ile ikinci bir evlilik yaptı, kocasının ölümünden sonra, dul kalmış padişah hanımlarına tanınan memlekete giriş hakkından istifade edip İstanbul'a döndü ve miras yoluyla hissedarlarından olduğu Çengelköy'deki SultanVahideddin Köşkü'ne yerleşti.

İkinci Kadınefendi hayattan 1951'de bu köşkte ayrılacak ve köşkün arazisi içerisindeki hususî mezarlığa defnedilecekti...

Şâdiye Meveddet Hanım'ın oğlu Ertuğrul Efendi, annesinin yeniden evlenmesini kabullenemedi ve bu yüzden annesi ile bir daha görüşmedi. Hayatının sonuna kadar ablası Sabiha Sultan ile eniştesi Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin yanında yaşadı ve kadınefendiyi bir daha hiç görmedi.

Ertuğrul Efendi babasının 1926 Mayıs'ındaki vefatından hemen sonra Nice'e gidip ablası Sabiha Sultan'ın yanına iltica edercesine yerleştiği sırada, Sabiha Sultan ve Ömer Faruk Efendi çocukları ile beraber Prens de Galle Villâsı'nın altıncı katındaki geniş dairede yaşıyorlardı. Uzun koridora açılan odalardan biri genç şehzadeye verildi ve sonbahar gelip de okullar açıldığı zaman o sırada 14 yaşında olan şehzadenin tahsiline devam etmesi gerektiği hatırlandı, okul arayışı başladı ve bulundu: Mısır'ın son hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın kızlarından Prenses Atiye ile Celâleddin Vlora

Paşa'nın büyük oğlu ve Ertuğrul Efendi'nin yaşıtı ve en yakın arkadaşı Abbas'ın, Gras'ta devam ettiği okul...

Sabiha Sultan kardeşinin okul masraflarını karşılayabilmek için elinde kalan tek-tük mücevherlerden birini daha sattı ve genç şehzadeyi Nice'e birkaç saat mesafede olan Gras'taki okula yatılı olarak kaydettirdiler. Sultan Vahideddin'in bu bahtsız şehzadesi uzun yıllar Gras'taki bu okula devam edecek, tatillerini Nice'de ablasının evinde geçirecek, Sabiha Sultan ile Şehzade Ömer Faruk Efendi çocuklarıyla beraber 1939'da Fransa'dan Mısır'a naklederlerken onlarla birlikte gidecek, hayattan 1944'te henüz 32 yaşında iken Kahire'de ayrılacak ve orada defnedilecekti.

*

Neslişah anlatıyor:

"Yeni evimiz, binanın altıncı katında dünya kadar odası olan koskoca bir daire idi. Neclâ dadısı ile yatıyordu, ben Hanzade ile aynı odada kalıyordum. Ütü odası, elbise odası falan hepsi ayrıydı.

Türkiye'deki dadım Madmazel Brunner bizden daha İsviçre'de bulunduğumuz zaman ayrıldığı için, Nice'e gittiğimizde dadımız yoktu. Babam mükemmel şekilde Almanca öğrenmemizi istediği için önce Alman bir dadı getirtti ama o dadı ile yapamadık. Sonra peşpeşe başka dadılar geldi, İsviçrelisi, Fransızı, başka bir İsviçrelisi...

Hayatımız gayet sâkin ve sade geçerdi...

Evde ortalığa bakan bir kız, bir de Ermeni aşçımız vardı. Babam sebze ve salata cinsinden yemeklerden hoşlanmaz, "Yahu, keçi miyim ki oturup ot yiyeyim!" derdi. Annem ve biz çocuklar salata ve meyve sevdiğimiz için hep lâf ederdi...

Benim ailem sürgünde lisan bakımından hiç sıkıntı çekmedi. Hepsi, çok daha önceki senelerde, daha Türkiye'de bulundukları zamanlarda lisan öğrenmişlerdi. Büyükbabam hem Fransızca'yı, hem de Almanca ve İngilizce'yi konuşurdu. Fransızcası mükemmeldi. Babam çocukluğundan itibaren Avusturya'da ve Almanya'da okuduğu için Almancası zaten Türkçesi gibiydi. İngilizce ve Fransızca da bilir ama bunları Alman aksanıyla konuşurdu. Annem de Fransızca'yı genç kızlığında, Türkiye'de iken öğrenmişti...

Babam, küçük yaşlarından itibaren Avusturya'da yahut Almanya'da tahsil etmiş olmasına rağmen aslında tam bir alaturka erkekti! Tanımayanlar yahut ilk defa görenler karşılarında bir Alman subayının bulunduğunu zannederlerdi ama babam her şeyi ile alaturkaydı. Büyük dedesi İkinci Mahmud gibi... Sultan Mahmud da hani

Avrupa'ya benzemek için reformlar yapmış ve askere her gün bando ile alafranga talimler ettirir ama sarayına döndükten sonra entarisini giyip cirit, lobut oynayanları seyredip alaturka dinlermiş ya... Babam da öyle idi...

Yemek meselesinde bile alaturkaydı. Meselâ iyi bir yemek, onun için ağır yemek demekti. Tiride, paparaya ve bilhassa paçaya bayılırdı. Evde sık sık paça pişirtir, 'Kemiklerinizi kuvvetlendirir' *deyip bize de zorla yedirirdi. Bu zorlaması senelerce devam etti. Evlenip babamın yanından ayrılmamdan sonra ağzıma bir daha paça koyamadım. Paçayı her görüşümde içim hâlâ bir fena olur!*

Ermeni aşçıyı, böyle alaturka yemekler pişirmesi için almıştı. Tatlının bile çok şekerlisini, ağırını sever, 'Boğazımı yaksın ki, tatlı olduğunu anlayayım' der ve ağdalı tatlılar yaptırırdı. Hayatının sonuna doğru çekmediği, müptelâ olmadığı hastalık kalmamasının sebebi galiba hep böyle yemesi idi...

Gündüzleri bazen annemle, bazen de tek başına çıkıp dolaşırdı. Çok ahbapları vardı, beraber gittiklerinde ahbaplarıyla beraber olur, akşama doğru dönerlerdi.

Lancia marka koskoca bir otomobilimiz vardı. Üstü açık ama istendiği zaman kapanabilen bir Lancia... Babam, ön taraftaki bayrak dikmeye mahsus yere koskoca bir Türk bayrağı koymuştu. Şoförü falan yoktu, kendisi kullanırdı ama çok sür'atli sürerdi. Bu sür'at merakına büyükbabam kızardı ve arada bir 'Oğlum, sana bayraklı deli diyecekler' *derdi.*

Sadece otomobilini değil, her tarafı Türk bayrağı ile doldurmuştu. Odasında, yakasında, her yerde bayrak vardı...

Babam, Nice'de nereden bulduysa bulmuş, bir hayli dalkavuk edinmişti. Evde her akşam misafir vardı ve dalkavuklar da mutlaka sofrada olurlardı. Meselâ bir Celâl Bey vardı ki, bu adamı hiç sevmezdim. Nedendir bilmiyorum ama ona karşı bir antipatim vardı, hattâ selâmlamak bile istemezdim. Hoşlanmamakta haklı olduğumu çok sonraları anladım. Babamla annem seneler sonra boşandıkları zaman, babamı 'Aman efendi hazretleri, nasıl da isabet buyurdunuz!' *diye en fazla etekleyen herif, bu Celâl Bey olmuş!*

Annemle babamın bir-iki Fransız ailenin haricinde, devamlı görüştükleri kişiler ya bizler gibi memleketten kovulmuş sultanlarla şehzadeler yahut yine İstanbul'dan gelmiş olan öteki sürgünlerdi. Enver Paşa'nın hanımı Naciye Sultan ile Sultan'ın ikinci zevci Kâmil Bey, zaten bizim apartmanın birinci katında, bahçeye bakan dairede otururlardı; Sultan Abdülhamid'in kızı Refia Sultan da yakınlarda bir

yerde ev tutmuştu. Annem sık sık Naciye Sultan, Refia Sultan ve Sultan Abdülhamid'in torunlarından Câhid Bey'in refikası Levrans Cahid hanımlarla beraber olurdu. Bazı günler de ev işlerine yardım eder, örgü örer, dikiş diker, hattâ bizim elbiselerimize yama yapardı.

Ev, akşamları kalabalıklaşırdı. Sultan Aziz'in damadı Şerif Paşa'nın biraderi Lebib Bey ile hemşiresi Âzâde Hanım, Sultan Vahideddin'in Hazine-i Hassa Nâzırı Refik Bey, bazen de Kürt Şerif Paşa ile Yahya Kemal yemeğe gelirler, masada babamın dalkavuklarıyla beraber vakit geçirirlerdi.

Bir de, King-Kong vardı! Münire Sultan'ın oğlu Sultanzâde Kemaleddin Bey'e, ailede 'King Kong' derlerdi. İri yarı idi, elleri ve ayakları normalden büyük olduğu için öyle bir isim takmışlardı.

Biz çocuklar, King Kong'u çok severdik. Babası, Sultan Hamid'in sadrazamlarından Tunuslu Hayreddin Paşa'nın oğlu Damat Salih Paşa idi. İttihadçılar, Paşa'yı Sadrazam Mahmud Şevket Paşa'nın suikaste uğramasından sonra 'İşin içinde bu da var' diye idama mahkûm etmişler, Sultan Reşad kararı itiraz bile etmeden imzalayınca da asmışlardı.

King Kong, annesi Münire Sultan ile beraber Nice'de güç-belâ yaşıyordu. Sultan pek ortalarda görünmezdi, zira hâlâ idam edilen kocasının mâtemini tutuyordu. King Kong ise akşamları bize gelir, bazı tatillerde de beni ve kardeşlerimi alır, hep beraber Nice'in tepelerine çıkardık.

Evimizde resmiyet yoktu. Annemize ve babamıza 'Anneciğim', 'Babacığım' *diye hitap ederdik.* 'Siz'*li konuşmazdık. Büyükbabama* 'Siz' *derdik ama babaanneme* 'babaanneciğim' *der,* 'Siz'*i kullanmazdık...*

Babam, kendi babasına 'Babacığım' *annem de* 'Pederim' *derler, mutlaka* 'Siz' *diye hitab ederlerdi. Annem, babaanneme* 'Validem' *derdi ama kendi annesi ile resmî değildi, anneanneme* 'Anne' *der, senli-benli konuşurdu. Ama yanımızda şayet bir yabancı varsa, o zaman annesine hitabı* 'Siz'*e dönerdi.*

Ama, sultanlar arasında gizli de olsa mutlaka bir protokol vardı. Birbirlerine öyle 'Ayşe', 'Fatma' *yahut* 'Rukiye' *diye seslenmezler, sadece* 'Sultan' *derlerdi. Senli-benli konuşurlardı ama isimleriyle hitap etmezlerdi, sadece* 'Sultan' *vardı.* 'Sultan, gelsene!' *falan diye konuşmaları biz çocukları çok şaşırtırdı.*

Ailede herkes 'İstanbul'u çok göreceğimiz geldi. İnşaallah günün birinde döneriz' *yahut* 'Haber verdiler, yakında dönecek-

mişiz' *diye konuşurdu ama aslında hiç kimse memleketi bir daha görebileceğine pek inanmazdı.*

Dönüş ümidini hiç kaybetmeyen tek kişi, büyükbabamdı! Memleketin kendisini unutmadığına, günün birinde 'Bir hata ettik efendimiz, bizi af buyurun' *diyerek mutlaka geri çağıracaklarına inandı. Ama değil kendisi, cenazesi bile Türkiye'ye dönemedi.*

Sultanların çoğu, dünyada ne olup bittiğinden haberdar değillerdi. Hayatları saraylarının, konaklarının içerisinde geçmiş; dışarısı ile hiç temasları olmamıştı. Meselâ annem, soyulmamış patatesi kovulana kadar hayatında bir defa olsun görmemişti. Nice'e ilk gittiği günlerde mutfaktaki bir demet çiğ karnıbahar çiçek zannetmişti!

Annem sonraları hayatı gayet güzel öğrendi ama yaşlı sultanlar bunu yapamadılar. Aslında sadece sultanlar değil, yanlarındaki kalfalar da dünyayı bilmiyorlardı...

Sultan Hamid'in kızları zaten kendilerine mahsus bir dünyada yaşıyorlardı. Evlerinden dışarıya adımlarını atmaz, saraylılarından ve aile mensuplarından başkası ile görüşmezlerdi. Bazılarının bir sürü kalfası vardı. İstanbul'dan çıkarken saraylarındaki kalfaları yanlarında getirip saray yahut konak hayatını Nice'de de devam ettirmişlerdi.

Kalfaların neredeyse tamamı Çerkes idi ve Adapazarı'ndan getirtilip terbiye edilmişlerdi.

Adapazarı'ndan Çerkes kızlar getirtip kalfa yapma âdeti Mısır'da da vardı. Eskiden büyük prenslerin hanımları başlatmışlar, sonra devam etmiş... Adapazarı'na mektuplar yazılır, yetiştirmek için kız istenir, gelenler gayet sıkı şekilde terbiye olurlardı.

Kahire'ye, Abdülnasır'ın 1952'de yaptığı darbeye kadar Çerkes kızlar getirildi ve hepsi gayet iyi şekilde yetiştirildi. En iyi hocalardan biri, Prenses Nimet Muhtar'ın evindeki bir hanımdı. Kızlara uzun elbiseler giydirir, temennâ etmesini, servis yapmasını ve diğer işleri öğretirdi. Herşeyi gösterdikten sonra kızları Prenses Nimet'in huzuruna çıkartır ve öğrenip öğrenmediklerini Prenses bizzat kontrol eder; "Kızım, temennâ iyi olmadı, bak böyle yapacaksın", "Bilmemneyi şöyle edeceksin" *diye hatalarını düzeltirdi.*

Kızları bilhassa saray ve prensesler isterlerdi. İyi yetiştirilmiş Çerkes kızlara sahip olmak, kibarlığın şartlarındandı ve en mükemmel şekilde yetiştirilmiş olan kızlar, Prenses Nimet Muhtar'ın evinde idiler. Kral Fuad'ın refikası olan Kraliçe Nazlı bile kendi hizmetine bakanlardan hep şikâyet eder, Prenses'e "Senin kalfaların ne kadar güzel iş görüyorlar, ne güzel temennâ ediyorlar. Bizim saray-

dakileri böyle yetiştiremedim. Bir de onlara öğretsen" *derdi.*

Kalfa, evin sahibesinin yardımcısıydı. Ama bugünkü mânâdaki yardımcı değil... Sahibe ile her an beraber olurdu. Evlerde işleri hizmetçi kızlar yaparlardı. Temizlik, çamaşır vesaire gibisinden işler bunlara öğretilir, kalfalar yapılanlara nezaret ederlerdi.

Meselâ, Sultan Abdülhamid'in kızlarından Naile Sultan, tam alaturkaydı. Kendisi de, kocası Arif Hikmet Paşa da epey zengindi ve Beyrut'ta refah içerisinde yaşarlardı. İstanbul'daki konak ve yalı hayatını olduğu gibi Beyrut'a taşımışlar, harem-selâmlık usulünü sürgünde bile değiştirmemişlerdi. Türkiye'ye dönmesinden sonra da bu âdetinden vazgeçmedi. Kalfaların misafiri karşılamasını, büyük temennâları, küçük temennâları, el bağlamaları, huzurdan geri geri çıkmaları, vesaireyi aynen devam ettirdi.

Paşa bürosunu selâmlık olarak kullanır ve misafirlerini orada kabul ederdi. Sultan ise haremden dışarıya adımını atmaz, erkek akrabaların ve damatların bile hareme girmesine izin vermezdi. Haremde zannedersem sadece kızkardeşi Refia Sultan'ın zevci Fuad Bey'i kabul etmiş, başka bir erkeği almamıştı.

Evlendikten sonra kocamla Beyrut'a her gidişimizde Naile Sultan'a mutlaka uğrardım. Beni çok severdi, Fatih'e benzetir ve 'Benim Fatih'im' *der, kocamı da çok merak ederdi. Ama* 'Sultanlar yabancı erkekle aynı yerde bulunamazlar' *diye kocamı bir türlü kabul etmedi ve tabiî, göremedi...*

Ziyaretine gittiğimiz zaman kocam Arif Hikmet Paşa ile oturur, ben yukarıya Sultan'ın dairesine çıkardım. Salonuna girişte önce temennâ eder, sonra elini öperdim; çıkarken de geri geri giderdim ve bütün bunlar çok hoşuna giderdi.

Yanından ayrılmamdan sonra hemen pencereye gider, panjurları hafifçe açtırıp kocamın nasıl biri olduğunu görmeye çalışırmış. Ama hep arkasından bakmış, yüzünü görememiş... Bu yüzden bir ziyaretim sırasında bana 'Cicim sen şimdi git, kocanı alıp beraberce bahçede biraz dolaş, ben pancurun arkasından bakıp kocanın yüzünü göreyim, sonra tekrar buraya gel' *dedi ve dediğini yaptım.*

Sultan Hamid'in diğer kızı Zekiye Sultan'ı da gayet iyi hatırlarım. Çok şişmandı, saçları epey dökülmüştü, evden pek fazla çıkmaz, süslenir, püslenir ve sarı bir peruka takıp otururdu. Abuk sabuk oyuncaklara meraklıydı; minyatür boyda hayvanlara, keçilere, çiçeklere, bilmemnelere... Böyle şeylerden ne bulursa toplardı. Bol bol da şekerleme alırdı...

Sultan Abdülhamid'in kızları arasında dünyayı ve neyin ne olduğunu en iyi bilen, Refia Sultan[41] idi. Son derece medenî bir hanımdı ve kocası Fuad Bey de mükemmel, başka türlü bir damat idi. Ben, onun gibi başka damat tanımadım".

Son halifenin oğlu ile gelininin, Nice'de bir de vazifeleri vardı: Vefat eden akrabalarının ve tanıdıklarının cenazelerini yıkamak...

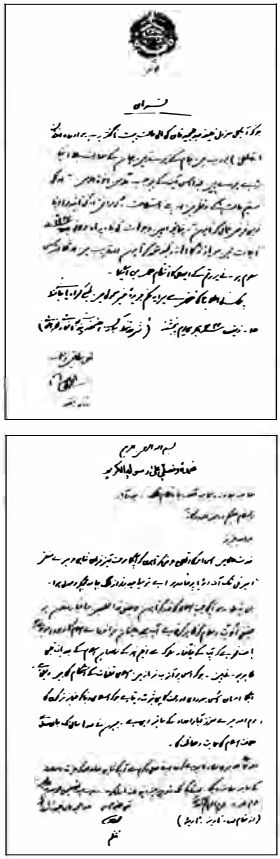
Neslişah anlatıyor:

"Nice'de cami yoktu, tabiî Müslüman mezarlığı da yoktu. Müslümanlar'ın sayısı zaten çok azdı, sadece bizler gibi mültecilerden ibaretti...

Fransızlar, Müslümanlar vefat ettiklerinde ne yapılacağından habersizdiler. Bu yüzden akrabalarımızdan yahut ahbaplarımızdan biri vefat ettiği zaman annemle babam hemen cenazeyi yıkamaya giderlerdi. Vefat eden eğer hanım ise cenazesini annem, erkekse babam yıkardı. Sadece yakınlarımıza değil, yakınlarımızın tanıdıklarına da giderler ve son vazifeyi ifa ederlerdi".

O senelerde dünyanın en zengin adamlarından olan Haydarâbâd Nizamı Osman Han, sürgündeki dünürü Halife Abdülmecid Efendi'ye maaş bağlamıştı.

Abdülmecid Efendi bu maaşın bir kısmını oğluna veriyor, Ömer Faruk Efendi'nin evinin masrafları bu para ile karşılanıyordu. Ama masraflar her zaman gelirden fazla olur, Faruk Efendi babasına maaşını arttırmasını ricaya gider, Halife ise bu ricayı her zaman reddederdi.

Nizam'ın Halife'ye maaş bağlama fermanı ve Halife'nin teşekkür mektubu (Prof. Dr. Azmi Özcan'dan).

*

Ömer Faruk Efendi'nin sofrasına, 1926 sonbaharında bir misafir daha katıldı: Sultan Vahideddin'in sâbık kayınbiraderi, yaveri ve hattâ padişahın bazı yakınlarının hükümdarın vefatından bile mes'ul tuttukları Zeki Bey...

---

[41] Refia Sultan (Yıldız Sarayı 15 Haziran 1891-Beyrut 1938). Fuad Bey ile evlenen Refia Sultan'ın Rebia (1911-1988) ve Ayşe Hamide (1918-1934) adlarında iki kızı oldu. Küçük kızı Ayşe Hamide, Nice'de banyo yaptığı sırada gazdan zehirlenerek öldüğünde 16 yaşında idi. Genç hanımsultanın ölümü, çocuklara verildiği takdirde uğursuzluk getireceğine inanılan "Hamide" adını taşımasına bağlandı.

Zeki Bey hükümdarın şehzadeliğinde, 1905'te evlenip dört sene sonra boşadığı kadınlarından İnşirah Hanım'ın ağabeyiydi. Boşanmadan sonra şehzadenin yanında kalmış ve sâbık eniştesinin tahta çıkmasından sonra *"fahrî yaveri"* olmuş, sürgün senelerinde de peşinden ayrılmamıştı. İttihad ve Terakki'nin ileri gelenlerine göre Sultan Vahideddin'in İttihadçılık'tan nefret etmesinde ve Hürriyet ve İtilâf Fırkası'na yakın görünmesinde Damat Ferid Paşa'nın yanısıra Zeki Bey'in de rolü vardı.

Sâbık kayınbirader, hükümdarın İstanbul'daki son günlerinde hususî işlerinde kullandığı birkaç kişiden biriydi. Bu hususî işlerin en önemlisi, padişahın İstanbul'dan ayrılmasıyla ilgili olarak İngilizler ile yapılan temaslardı ve temasları iki kişi götürüyordu: Sertabib Reşad Paşa ve Zeki Bey... Şahbaba'nın İstanbul'daki İngiliz İşgal Kuvvetleri Kumandanı General Charles Harrington'a 1922'nin 16 Kasım'ında yazdığı ve *"İngiltere'ye iltica etttiğini"* söylediği meşhur mektubu muhatabına yani General Harrington'a Zeki Bey teslim etmişti.

Son padişahın San Remo'daki sürgün kafilesinin mensupları, Zeki Bey'i pek hayırla yâdetmezler...

Hükümdarın zaten az olan parasını ve kalan birkaç kuruşunu Monte Carlo batakhanelerinde har vurup harman savurduğunu anlatır, sebep olmadığı rezalet kalmadığını, hattâ işi padişaha hakaret derecesine kadar vardırdığını söylerler. Meselâ, *"Hükümdarın kızı Sabiha Sultan'ın emaneten bıraktığı mücevherleri satıp parasını Monte Carlo'daki kumar masasında bitirdi. Sultan Vahideddin'in hizmetine bakan genç bir İtalyan kızı hamile bıraktı ve hükümdar hadiseyi örtbas edebilmek için kıza küçük bir servet ödemek zorunda kaldı. Tabancasının kabzası ile padişahın ikinci musahibi Mazhar Ağa'nın burnunu kırdı"* derler.

Ve, bütün bunlardan çok daha önemlisi, Zeki Bey'in Sultan Vahideddin'in hususî doktoru Sertabib Reşad Paşa'yı öldürmekle suçlanıp tutuklanmasıdır!

İstanbul'dan Sultan Vahideddin ile beraberce ayrılan ve sürgün günlerinde padişahın en yakınındakilerden olan Reşad Paşa, hükümdarın San Remo'da kiraladığı ilk bina olan Villâ Nobel'de 1924'ün 15 Mart günü, kafasından tek kurşunla vurulmuş halde bulundu...

Silâh sesinin geldiği odaya ilk girenler, Paşa'nın hâlâ hayatta olduğunu, elinde bir tabanca bulunduğunu ve elinin titrediğini ama birkaç saniye sonra hayata vedâ ettiğini söylediler.

Hadise kayıtlara *"intihar"* olarak geçti ama İtalyan polisi Sultan Vahideddin'in 15 Mayıs 1926'da vefatından sonra Zeki Bey'i tevkif etti. Sâbık kayınbirader, Reşad Paşa'yı öldürmekle suçlanıyordu, 24 gün boyunca gözaltında kaldı ama ama aleyhinde bir delil bulunamayınca serbest bırakıldı.

Zeki Bey hakkında, aynı iddia ile bu defa İstanbul'da dava açıldı. İstanbul Ağırceza Mahkemesi'nde gıyabında yapılan muhakeme 1 Mayıs 1927'de nihayete erdi ve Zeki Bey gıyabında idama mahkûm oldu.

Lozan Anlaşması'nın imzalanmasından sonra hazırlanan 150'likler listesine de alınan Zeki Bey'in sadece efendisi ve sâbık eniştesi Sultan Vahideddin'e değil, para karşılığında Ankara'ya da hizmet ettiği ve Cenova Konsolosluğu vasıtasıyla genç cumhuriyetin Roma Büyükelçiliği'ne Sultan Vahideddin'le alâkalı jurnaller gönderdiği, çok seneler sonra ortaya çıkacaktı!..

1926 sonbaharında Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin Nice'deki evine sığınan Zeki Bey, Sultan Vahideddin'in işte bu meşhur Zeki Bey'i idi!..

İtalyan polisi tarafından serbest bırakılmasından sonra bir müddet San Remo'da kalmış ama geliri ve gidecek hiçbir yeri olmadığı için Fransa'ya, Nice'e geçmiş ve Ömer Faruk Efendi'nin Palais Prince de Galle isimli binadaki evine iltica etmişti. Şehzadenin hanımı Sabiha Sultan da zaten Zeki Bey'in sâbık efendisi Sultan Vahideddin'in kızıydı ve gidecek hiçbir yeri olmayan bu gurbet yolcusunu geri çevirmemiş, kabul etmişlerdi!

Zeki Bey iki sene sonra herkesi şaşırttı ve 27 Kasım 1928'de, Ömer Faruk Efendi'nin evinin müştemilâtında kömür yakarak intihar etti! Hayatına seneler boyunca çektikleri artık canına takettiği ve dayanacak hâli kalmadığından mı yoksa hakkındaki iddiaların doğru olduğu ve işlediği günahların altında ezildiği için mi son verdiği ise hiç öğrenilemedi...

Neslişah anlatıyor:

"Babam, Zeki Bey'in hakkında söylenenlere inanmış olsaydı onu evimize tabiî ki almazdı... Demek ki, söylenen herşeyin iftira olduğunu düşünüyordu... Üstelik sadece babam değil, annem de aynı kanaatte olmalıydı ki, Zeki Bey'i kabul etmişlerdi. Annem bu meselede karşı çıksa idi, babamın kabulüne zaten imkân yoktu.

Oturduğumuz apartmanın yan tarafında üzerinde çok küçük bir dairenin bulunduğu bize ait bir garaj vardı. Babamın otomobili o garajda dururdu ve daire boştu. Daire dediğim yer öyle büyük falan değil, bir buçuk oda ve bir banyodan müteşekkil ufacık bir yer...

Zeki Bey'i oraya yerleştirdiler. Gündüzleri şehre iner, akşamları bize yemeğe gelirdi. Takriben iki sene boyunca hemen her akşam diğer misafirlerle ve babamın dalkavukları ile beraber bizdeydi.

Yedi yaşında olmama rağmen, intihar ettiği günü net bir şekilde hatırlarım...

Odasında bir kömür sobası vardı. Aslında tam bir soba değil, soba ile ocak arası birşey... Bazen ısınmakta, bazen de kahve pişirmekte kullanırmış.

Pencereyi ve kapıyı sıkı sıkı kapattıktan sonra kömürleri yakmış, yatağına yatmış, uykuya dalıp intihar etmiş. İntiharı nasıl haber alındı bilmiyorum ama o sabah her taraf polislerle doldu. Zeki Bey'in başucunda iki mektup buldular. Birini ailesine, ötekini Türk Hükümeti'ne yazmış, memlekete alınmamasını protesto etmiş, bu yüzden artık yaşamak istemediğini söylemiş ve ölümünün sebebinin Ankara Hükümeti olduğunu söylemiş.

Zeki Bey, meğerse intiharından birkaç gün önce babamdan tabancasını istemiş ama babam vermemiş! Bu, cesedinin bulunmasından sonra ortaya çıktı. Polis komiseri babama 'Prens, nasıl büyük bir dert atlattığınızın herhalde farkındasınızdır. Eğer tabancanızı vermiş olsaydınız ve o silâhla intihar etse idi, sizi tevkif edip götürmek mecburiyetinde kalacaktık' *dedi.*

İşin asıl tuhaf tarafı, babamın bu tabanca meselesini bize yahut bir başkasına söylememiş olmasıydı. Anneme bile bahsetmemişti ve Zeki Bey'in babamdan tabancasını istediğini herkes orada, komiserden öğrendi. Ama babamla Zeki Bey'in arasındaki bu konuşmadan polis nasıl haberdar olmuştu, işte onu kimse çözemedi. Aradan seksen küsur sene geçmiş olmasına rağmen hâlâ merak ederim...".

*

Ömer Faruk Efendi'nin ailesi ile beraber başka bir eve taşınmasından sonra, Halife Abdülmecid Efendi de yaşadığı Villâ Xoulcés'tan çıktı ve yakınlardaki başka bir villâya, Carabacel'e nakletti.

Xoulcés'un hem kirası yüksekti, hem de oğlunun ailesi ile beraber yanından ayrılmasından sonra artık fazla büyük geliyordu.

Taşındığı villâ *"Palais Carabacel"* yani *"Carabacel Sarayı"* diye biliniyordu ama sadece ismi saraydı ve iki iri arslan heykelinin arasından girilen bir bahçenin içerisinde, büyücek bir villâ idi...

Sonraki senelerde Ömer Faruk Efendi'nin ailesi de evlerini değiştirdi. Şehzadenin maddî sıkıntıları arttı, Halife'nin verdiği aylık yetmez oldu, Prens de Galle'deki daireyi satmak zorunda kaldı ve Nice'in daha yukarılarında, Cimiez'nin ötesinde *"Il Riccardo"* adında başka bir binaya geçtiler.

Yeni daireleri eskisine göre biraz daha ufaktı; üstelik satın almamış, kiralamışlardı. Prens de Galle'deki dairenin satışından gelen para hem kiralarına, hem de Halife'nin bağladığı aylığın karşılayamadığı ihtiyaçlarına gidecekti.

*

Çocukların dadısı Madmazel Brunner, ailenin İstanbul'dan İsviçre'ye gitmesinden hemen sonra ayrılmış, Sabiha Sultan'ın yanında sadece refakatçisi Madam Burdukoff kalmıştı.

Neslişah anlatıyor:

"...Madam Burdukoff, filim gibi hüzünlü bir hayat yaşadı...

İlk adı Katerin idi ama biz ona 'Tiotiya Katiya'[42] *derdik.*

Polonya'da biryerde doğmuştu. Riga'ya yakın biryerde...

Oranın asil ve zengin bir ailesine mensuptu. Evlerinde Polonezce konuşuluyormuş, ilk dadıları da Polonyalı imiş, biraz büyüdükten sonra ailesi 'Başka diller de öğrenmesi lâzım' *deyip önce Alman, sonra Fransız dadılar tutmuş ve her iki dili de öğrenmiş. Alman dadı da mükemmel bir disiplin vermiş.*

Burdukoff büyümüş, çok güzel bir genç kız olmuş, fevkalâde piyano çalmaya başlamış ve ailesi Münih'e, konservatuvara göndermiş. Orada bir Alman kontla tanışmış, birbirlerine âşık olmuşlar. Ama evlenmelerine imkân yokmuş, çünkü kont Avrupa'nın eski ailelerinden birinin kızıyla nişanlı imiş. Schleswig-Holstein-Sondenburg-Glücksburg hanedanından bir kızla... Bu kızın kardeşi Prenses Marina, daha sonra İngiliz Kralı Beşinci George'un oğlu ile evlendi ve Kent Düşesi oldu. Şimdiki Kent Dükü Michael'in annesiydi.

O zamanın nişanları şimdinin nikâhı gibi idi, ayrılmalarına imkân yoktu. Hele nişanlılar asil iseler, nişanı bozmanın düşünülmesi bile imkânsızdı...

Vaziyet böyle olunca, Burdukoff kalbi kırık bir vaziyette Polonya'ya dönmüş. Ailesi kızın perişan hâlini görünce 'Artık burada kalmayalım, mekân değiştirelim' *diye düşünüp Rusya'ya gitmişler. Moskova'da, Saint Petersburg'da yaşamaya başlamışlar. İçi de dışı da güzel olan Burdukoff sosyetede herkesin hoşuna gitmiş. Çar'ın muhafız alayından genç bir zabitle tanışmış, adam Burdukoff'a âşık düşmüş, evlenmek istemiş ama bizimki Almanya'daki kontu bir türlü unutamadığı için hep reddetmiş.*

Derken, Burdukoff'un ağabeyi vaziyete müdahale edip kızkardeşine 'Bu çocuk düzgün, iyi bir aileden geliyor. Böyle temiz bir insanı pek bulamazsın, bununla evlen. Sana teminat veriyorum, anlaşamadığın takdirde yardım ederim, boşanırsın' *demiş ve Burdukoff'u izdivaca ikna etmiş. Evlenmişler, son derece mes'ud bir hayat yaşamışlar ve bir de kızları olmuş...*

---

[42] Rusça, *"Katya Teyze"*.

Ama gel zaman git zaman Rusya'da ihtilâl patlamış, o patırtı ve gürültü içinde koca ölmüş, Burdukoff'un kardeşi de yolunu bulup biryerlere kaçmış ve Burdukoff kızıyla ihtilâlin ortasında kalakalmış. Bir müddet korku içinde yaşamışlar, cevahirlerini kürklerin içine dikmiş, sonra hizmetçilerin de komünistlere uymalarından korkarak evdeki parkeleri söküp mücevherleri altlarına gizlemiş, 16-17 yaşına gelen kızını ve cevahirlerini yanına almış, bir yolunu bularak Moskova'dan Kırım taraflarına inmiş ve biriki sene orada kalmışlar...

Zannedersem, Sivastopol'a gitmişler... Orada bir İngiliz filosu varmış. Kızı bir İngiliz ile tanışıp evlenmiş, onun da bir kızı olmuş, sonra İngiliz filosu Kırım'ı terkederken her beraber bir gemiyle yola çıkmışlar.

Kızı İngiliz ile evli olduğu için İngiltere'ye rahatça gidebiliyormuş ama Burdukoff'un vizesi yokmuş ve gemiden İstanbul'da inmeye mecbur kalmış. İhtilâlden kaçıp İstanbul'a gelen Ruslar'dan yardım görmüş.

Annemin bir refakatçi hanım aradığını o sırada işitmişler.

Sarayda anneme ev işlerini, evin nasıl idare edileceğini falan öğretmemişlerdi. Hattâ sürgüne gidene kadar bir defa olsun soyulmamış patates bile görmemişti. Bunun için kendisine hem bu işleri öğretecek, hem de yardımı olacak bir 'dame de companie'ye ihtiyacı vardı. Annem o sırada Hanzade'ye hamile imiş, Burdukoff'u görür görmez sevmiş, kanı kaynamış, kadın çok iyi Almanca konuştuğu için babam da bayılmış ve hemen yanlarına almışlar...

Madam Burdukoff işe önce Rumelihisarı'ndaki yalımızda başlamış, anneme ev nasıl idare edilir, onu öğretmiş. Annemin hamileliği ilerleyip babamla beraber Dolmabahçe Sarayı'na taşınırken, Burdukoff'u da beraberlerinde götürmüşler...

Annemden 20 yaş kadar büyüktü. Doğumundan sonra Hanzade'yi kendi çocuğu gibi sevdi. Benim dadım Madmazel Brunner gerçi Hanzade ile de alâkadardı ama Burdukoff ona bırakmadı, bebeği sahiplendi ve Hanzade âdetâ onun kızı oldu. Beni de çok severdi, sonraları Neclâ'yı da çok sevmişti fakat Hanzade'nin yeri onun kalbinde ayrıydı.

Şahbabamın, Türkiye'den ayrılmasından sonra annemi hep 'Prenses, ben bu hadiseleri daha önce Rusya'da yaşadım. İşler burada fena gidiyor, dışarıya biraz para göndermeye çalışın, herşeye hazırlıklı olun' diye uyarırmış, annem de cevaben, 'Madam, halk

burada bizi seviyor, hiçbirşey olmaz. Hem zaten bizim hanedanımızın öyle bir serveti yoktur' *falan dermiş...*

İstanbul'dan ayrıldığımız zaman kalfaların hiçbiri bizimle beraber gelmek istemedi, sadece Madmazel Brunner ile Madam Burdukoff anneme 'Seninle nereye gidersen gideriz' *dediler ve bizi bırakmadılar... Madam Burdukoff, ölümüne kadar yanımızdaydı...*

Çok kibardı, çok iyi idi, güzeldi ve kadife gibi, saten gibi bir teni vardı. Yemek pişirmeyi hiç bilmeyen annem, Madam Burdukoff sayesinde mükemmel bir aşçı oldu. Sadece annem değil, ben de ondan çok şey öğrendim...

Ben ve kardeşlerim ona 'Tiotiya Katiya' diye hitap ederdik, o da bize 'Duşka' *derdi...*

Ama büyükbabam, Burdukoff'tan nedense hiç hoşlanmadı. Hem sevmezdi, hem de kızar ve hep 'Pis Moskof karı' *diye bahsederdi...*

Büyükbabamın Nice'deki evinde kendisine biraz fena gözle bakıldığını anlamış olacak ki pasaportunu yaptırıp İngiltere'ye, kızının yanına gitti...

Ama, Londra'da kızı ve damadı ile anlaşamayınca tekrar Nice'e geldi. O sırada en küçük kardeşim Neclâ doğmuş, iki yaşına gelmiş, annem mücevherat satıp bir apartman dairesi almış ve büyükbabamdan ayrılmıştık. Burdukoff'u da yanımıza almak istedik ama biz zor sığıyorduk. Bu yüzden ona evimizin çok yakınındaki postahanenin üst katında bir oda tuttuk. Bütün günü bizimle evde geçirir, bizimle meşgul olur, sinemaya falan götürür, geceleri odasına gidip ertesi sabah yine gelirdi.

Babam ona hayrandı. Oturup Almanca konuşurlar ve 'Gnädige Frau' *diye hitap ederdi. Bu, eskiden aristokrat Alman hanımlara hitap şekillerinden biriydi. 'Pek muhterem, şâyân-ı ihtirâm hanımefendi' gibi birşey...*

Gençlik senelerinde âşık olduğu Kont ile münasebetini hiç kesmemişti. Görüşmüyorlardı ama mektuplaşıyorlardı. Kont, ona bir de aylık bağlamıştı ve o aylık sayesinde biraz olsun hürriyetini kazanabilmişti. Tuhaftır, kontun ölümünden sonra oğlu da babasının tahsîs ettiği aylığı hiç aksatmadan gönderdi ve Burdukoff bu aylık sayesinde son senelerinde büyük sıkıntılar çekmedi.

Bizden düzenli şekilde aylık almazdı. Odasının kirasına, başka ihtiyaçlarına falan elimizden geldiği kadar yardım ederdik. Zaten sıkıntı içerisinde yaşıyorduk, öyle verecek fazla paramız da yoktu

ama Madam Burdukoff için birşeyler yapmaya çalışırdık. Yemeklerini bizimle aynı sofrada yer, bizimle seyahat ederdi. Gittiğimiz her yere onu da götürürdük. Hep beraber aile hayatı yaşıyorduk ve bizim evden sadece geceleri uyumak için çıkar, odasına gider, ertesi sabah erkenden gelirdi. Anneme 'Dolapları şöyle düzelt, bunu buraya koy, şunu şöyle hallet' *bilmemne gibisinden tavsiyeler yapar, çok şey öğretirdi. Mektebe başladığım zaman derslerime de çok yardım etti.*

Biz 1936'da Nice'den ayrılıp Mısır'a yerleşmeye karar verince, Madam Burdukoff yine Londra'ya, kızının yanına gitti. Ama İngiltere'ye bu ikinci gidişinde de yapamadı, başına daha fena işler geldi ve ben tekrar alıp Mısır'a götürdüm. Son senelerinde başına daha da tuhaf işler geldi...".[43]

*

Neslişah'ın Nice'deki ilk seneleri, artık annesi ve babasının evi ile büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi'nin yaşadığı Carabacel Villâsı arasında gidip gelmekle geçiyordu.

Carabacel'de hayat, Dolmabahçe Sarayı'nın modeli gibiydi...

Halife'nin hanımları vardı, kalfalar vardı, hizmetkârlar vardı, sekreterya vardı... Abdülmecid Efendi İstanbul günlerinde olduğu gibi yine kalfalar tarafından yıkanmakta, onlar tarafından giydirilmekte, hanımları geniş odalarında kendi hayatlarını yaşamakta idiler.

Carabacel ile Dolmabahçe'nin farkı eski geniş dairelerin yerini büyücek odaların alması ve artık harem-selâmlık olmamasıydı... Gençlik senelerini hanedanın alışılmış sıkı kurallarının dışında, bohem bir sanatkâr gibi geçirmiş olan Abdülmecid Efendi, sürgün günlerinde İstanbul'daki gibi kaç-göç hayatına lüzum görmemiş, batılı bir aristokrat gibi yaşamayı tercih etmişti.

Halife'nin sürgün senelerinin büyük kısmını geçirdiği ve bazı kayıtlarda *"Carabacel Sarayı"* diye bahsedilen villâdaki günlük hayat, sarayda yetişmiş olan son Osmanoğulları'nın hayat biçimlerini göstermesi bakımından önemlidir.

Neslişah anlatıyor:

"Büyükbabam, Müslüman hükümdarların gönderdikleri yardımlarla yaşıyordu...

Önceleri biraz sıkıntı çekti ama Haydarâbâd Nizamı aylık bağlayınca ve halam Dürrüşehvar 1931'de Nizam'ın oğluyla evlenince büyükbabam daha rahat etti.

---

[43] Madam Burdukoff'un hayatının sonraki kısmı, yine Neslişah'ın ağzından bu kitabın 3. bölümündedir.

Halife, evinde alaturka, yani saray usulü yaşardı; saray âdetlerinin devam etmesine çok fazla olmasa da gayret gösterir gibiydi...

Dışarıda ise, tam bir Avrupalı olurdu. Başındaki fesi bir tarafa bırakırsanız, mükemmel bir Avrupalı entellektüel gibiydi. Modern fikirliydi, durmadan okurdu ve Fransızca'sı ile Almanca'sı da çok iyiydi.

Zaten sevimli ve canayakındı. Hem çok ciddî, hem de sade ve neş'eli idi. Boylu değildi ama, heybeti vardı. Güzel, yakışıklıydı. Nice'de herkes tarafından hürmet görür, sevilirdi.

Nice'de ilk yerleştiği Villâ Xoulcés'da çok uzun kalmadı, zira villânın hem kirası birhayli yüksekti, hem de fazla büyük olduğu için çok sayıda hizmetkâr istihdam etme lüzumu vardı.

Villâ Xoulcés'a göre biraz daha ufak ve kirası da daha düşük olan Carabacel Villâsı'na bu yüzden taşındı...

Carabacel, Palatzio gibi eski zaman usulü bir villâydı. Bahçeden girişte büyük boyda arslan heykelleri vardı.

Villâyı yaptıran İtalyan çok dindarmış, binanın önüne mermerden koskoca melek heykelleri koydurmuş... Kira evi olduğu için büyükbabam bu heykelleri kaldırtamadı ama görmemek için koskoca kamelya ağaçları alıp önlerine dikti. Sonra o kamelyalar daha da büyüdü ve melekler tamamen görünmez oldular.

Binaya girince, karşınıza önce düz giden, sonra ikiye ayrılan yine eski zaman usulü koskoca bir mermer merdiven çıkardı. İki kanat halindeki merdivenin yukarıda bittiği yerde bir başka dert vardı: Vitraydan koskoca bir Saint George koymuşlardı.

Vitrayı tabiî örtemediler ama pek dikkat çekmemesi için iki tarafına Venedik usûlü, kafalarında birşeyler taşıyan zenci heykelleri koydular. Simsiyah, gözleri fildişinden heykeller...

Büyükbabam, Saint George'u mümkün olduğunca az görebilmek için, karşısına da büyük bir endam aynası koydurdu.

Ben, o merdivenleri çok severdim. Trabzanlar da mermerdendi ve pırıl pırıldı. Yukarıda trabzana oturur, böyle 'ciuvv' diye aşağıya kadar kayardım.

*

Halife'nin hanımları vardı, kalfaları vardı, aşçıları vardı, aşçı yamağı vardı, şöförü vardı, sekreterleri vardı, Fransız hizmetçileri vardı. Bir de evin idaresine bakan Madam Alice adında İsviçreli bir kâhya hanım vardı...

Babaannem, o sıralarda Fransızca'yı evi idare edecek kadar mükemmel konuşamıyordu. Evi çekip çevirecek bir kâhyaya ihtiyaç duyup Madame Alice'i bulmuşlardı.

Kalfalar, ailenin parçası gibi idiler. Asıl vazifeleri, büyükbabamın herşeysi ile meşgul olmaktı. Banyosunu onlar hazırlar, elbiselerini onlar ütülerlerdi. Alaturka yemeklerin nasıl pişirileceğini aşçıya öğretmek de onların vazifesiydi. Hizmetçilerin işlerini doğru dürüst yapıp yapmadıklarına da onlar nezaret ederlerdi.

Büyükbabamın çalışma odasına Ermeni bir kadın bakardı. Evin içinde birkaç kadın hizmetkâr vardı ve temizlik, çamaşır işlerini onlar görürlerdi. Servis için siyah elbiseli ve önlüklü iki Fransız kız gelmişti ve hep hazır beklerlerdi...

Mutfakta hem alaturka, hem alafranga yemek pişerdi ama umumiyetle alafranga olurdu ve çok lezzetli idiler. Aşçı, Ermeni bir kadındı, bir de Fransız yamağı vardı. Büyükbabam arada bir alaturkalaşmak istediği zaman domatesli pilâv yaptırır, pilâvı saray usulü, yani üzerine şeker koyarak yerdik.

Bir ara Viyana sarayında şeflik yapmış bir aşçı daha aldık. Severek ve zevk duyarak müthiş lezzetli yemekler pişiriyordu ve babaannem Şehsuvar Kadın da göklerde uçuyordu.

Ama büyükbabam adamın yemeklerini nedense pek sevmedi... Aşçı bir gün harikulâde bir milföy hazırladı, büyükbabam 'Bu hamurdan bana börek yap' *dedi, adam yaptı ama beğendiremedi. Bir başka gün yine uğraşıp fevkalâde bir yemek pişirdi, büyükbabam gene hata buldu. Birkaç gün sonra sofraya bir başka nefis yemek geldi, büyükbabam tekrar* 'Herife söyleyin, buna bilmemne ilâve etseydi, şurasını şöyle pişirseydi daha iyi olurdu' *deyince aşçı mutfaktan çıktı, ofisi geçip yemek salonumuzun kapısını açtı ve* 'Majeste, ben yemekten anlamayanın evinde çalışamam' *dedi ve çıktı, gitti. Babaannem hem şaşkınlıktan, hem de artık o lezzetli yemekleri yiyemeyeceğinin üzüntüsünden dolayı bayılacak gibi oldu ve yine eski Ermeni aşçı kadına kaldılar...*

Babam alafranga mutfağı pek sevmediği için, bizim evde her zaman alaturka yemek pişerdi. Zaten sade, normal bir hayat yaşardık. Aşçılarımız hep Ermeniler'den olurdu. Hergün mutlaka köfte ve pilâv yapılırdı, haftanın en az iki günü de paça yahut tirid vardı.

Büyükbabamla kalfalar beş vakit namaz kılarlardı ama babaannemin kılıp kılmadığını pek hatırlamıyorum. Büyükbabam beş vakit, hiçbirini kaçırmadan mütemadiyen kılardı. Ofisinde, yatak odasında ve salonda beyaz keçeden üzerleri işlemeli seccadeleri var-

dı. Namaz vakti geldiği zaman evin neresinde ise kapıları kapattırır, orada namaza dururdu.

Bana namaz kılmayı, büyükbabamın ikinci kadını Hayrünisa Hanım öğretti...

Anneannem Nâzikedâ Kadınefendi de namazını hayatı boyunca aksatmadı. Annemle babama misafirliğe geldiği zaman namaz vakitlerinde 'Çocuk, sen şöyle köşede otur, ben namazımı kılayım' *der, namaza dururdu. Ama son senelerinde artık secde edemediği için sandalyeye oturup kılardı.*

Büyükbabamın çok gelip gideni olurdu ama biz onları göremezdik. Misafirlerin yanına çıkmamız yasaktı. Gelenler sadece Türkler'den ibaret değildi, Nice'de tanıdığı dünya kadar ressamı, yazarı, vesaireyi sık sık çaya davet ederdi. Ama, kaç-göç yoktu; hanımlar herkesle serbestçe görüşebilirlerdi...

*

Büyükbabamın birkaç sekreteri vardı...

Hususî sekreterliğini yapan Hüseyin Nakîb Bey, aynı zamanda dostuydu. Üst katta, büyükbabamın yanında dururdu... Dürrüşehvar halam evlenip Hindistan'a giderken onunla beraber gitti, döndükten bir müddet sonra da villânın kâhyası olan Madame Alice ile kırıştırmaya başladı ve büyükbabam kıyametleri kopardı. Evlendiler ve sonra Nice'den ayrıldılar.

Alt katta hem yazışmalarla meşgul olan, hem de ev işlerine bakan bir başka sekreter bey vardı.

İlk sekreteri, Galip Bey idi. Galip Bey eskiden Kürt Şerif Paşa'nın sekreteriymiş, Paşa'nın Nice'den Paris'e gitmesinden sonra Nice'de kalmış, büyükbabamın yanına girmişti. Monte Carlo kumarhanelerinde senelerce Şerif Paşa için rulette kazandıracak bir sistem arayıp durmuş...

Bu tuhaf merakına rağmen fevkalâde akıllı bir adamdı. Şeytan gibi zekâsı vardı ama biz gördüğümüz zaman korkardık, zira tam bir maymuna benzerdi zavallı...

Galip Bey sonra kanser olup öldü ve yerine Enîsî Bey geldi...

Enîsî Bey de gayet terbiyeli bir beyefendiydi ve tek merakı kitaplardı. Durmadan okurdu. Hayâli, büyük bir ormanın ortasına bir baraka yapmak ve bütün kitapları ile oraya taşınmaktı. 'Barakayı yapabilirsem ismini "İnzivâ Mâbedi" koyacağım ve artık kimselerle görüşmeyeceğim' *derdi.*

Büyükbabam Nice'den Paris'e naklederken Enisî Bey onunla gitmedi, Nice'de kaldı ama âkıbeti çok fena oldu: Monte Carlo'daki Hotel de Paris'de bulaşıkçılık yapmaya başladı ve hayatını bulaşıkçı olarak bitirdi. Mutfakta tabakları yıkarken birdenbire ölüvermiş!

*

Büyükbabam Nice'de sabahları erkenden kalkar, doğruca kalfaların önceden hazırladıkları banyosuna giderdi. Küvetin içine çam kokusunu andıran yeşil bir mayi koyarlardı, su yemyeşil olurdu ve büyükbabamı yıkarlardı. Ortalık orman gibi kokardı ve büyükbabam küvetteki o yeşil suyun içerisinde bazen dakikalarca uzanıp yatardı.

Odasında bir tuvalet masası vardı, böyle büyük gümüş aynalı bir tuvalet masası... Banyodan sonra masanın önüne oturur, beyaz bir berber önlüğü takar, saçını tarar ve sakalını düzeltirdi. Ondan sonra kalfalar giydirirler, kravatlarını getirirler, birini seçip bağlardı. Yıkanması ve giydirilmesi, özellikle Behruze Hanım ile Ofelya Kalfa'nın vazifesiydi...

Bütün bunlardan sonra ceketinin üst cebine o gün koyacağı mendili de seçer sonra tesbih dolabının başına giderdi. Raf raf tesbihleri vardı...

Sade, fakat çok güzel, çok şık giyinirdi. Hava serin ise eşarbını boynuna sarar, paltosunu da giyer ve fesini binbir itina ile takar, sekreteri Hüseyin Nakib Bey ile otomobiline biner, gezintiye çıkar, çoğu zaman Promenade des Anglais'ye gidip deniz kenarında yürürdü. Hattâ birkaç defa bizleri de götürmüştü.

Otomobili Fiat marka kocaman bir arabaydı ve üniforma giyen Adolf isminde Avusturyalı bir şoförü vardı. Otomobil koyu yeşil renkte idi, çok rahattı, çok güzeldi hattâ içinde iki yanda kristal vazolar vardı ve vazolara çiçekler konurdu. Eski otomobiller böyleydi. Küçük şişeler de vardı, kolonya gülsuyu filân gibi lâzım olan şeyler o şişelere doldurulurdu. Araba çok güzeldi, çok gösterişliydi ama o ilk otomobiller gibi pek de iyi çalışmazdı, iki defa az kalsın tutuşuyordu.

Bazen yanına Hanzade ile beni de alırdı ve sahilde beraberce yürürdük...

Perşembe veya pazar günleri, bizi hayvanat bahçesine götürürdü. Bir defasında çok büyük bir tehlike atlattık. Hanzade may-

munların kafesine fazla yaklaştı, maymun elini uzatıp kızkardeşimin saçlarını yakaladı. Hanzade çığlıklar atıyor, büyükbabam bağırıyor, ben ağlıyorum... Nihayet bekçiler geldiler ve kafesi açıp Hanzade'nin saçlarını maymunun elinden kurtardılar...

Başka bir gün yine aynı hayvanat bahçesinde öyle birşey oldu ki, hepimizi çok fena tesir altında bıraktı:

Büyükbabamla ve kardeşlerimle beraber gitmiştik, 'Bugün yeni bir seksiyon açıldı, size orayı gösterelim' *dediler.*

Afrika'dan dudağının biri yerde biri gökte yerliler getirmişler, hayvanat bahçesinin bir köşesine sazlardan ve otlardan bir Afrika köyünün aynını yapmış, zavallı yerlileri oraya yerleştirmişler... Erkekli, kadınlı, çocuklu tam bir köy...

Adamlar ve kadınlar ortalıkta neredeyse çırılçıplak dolaşıyorlar, Fransızlar da sanki vahşî hayvanları seyredercesine onlara bakıp eğleniyorlardı...

Gördüklerim beni çok fena tesir altında bıraktı. Büyükbabamın da sinirleri bozuldu, 'Şu medenî Fransızlar'ın yaptıklarına bakın, insanları hayvanlar gibi teşhir ediyorlar' *dedi ve eve döndük.*

Her perşembe ve pazar, böyle geçerdi. Nice'de o günler okullar da tatildi. Mektebe gitmeye başladıktan sonra da perşembe ve pazar günleri mutlaka büyükbabama giderdik ve bu gidişlerimiz senelerce devam etti...

Cuma günleri, büyükbabamın doktor günüydü. Albay Castelli adında yaşlı bir doktor villâya gider, büyükbabamdan başlayıp hizmetkârlara varıncaya kadar herkesi muayene ederdi.

*

Büyükbabam sabahları yaptığı gezintiden sonra villâya döner, büyük salona girer, namazını orada kılardı: Salondaki piyanonun yanında beyaz keçeden işlemeli seccadesinin üzerinde... Namazdan sonra seccadenin ucunu kıvırıp kalkar, kalfalar toplayıp yine piyanonun yanına koyarlardı...

Öğle yemeği, mutlaka saat yarımda, akşam yemeği de yedi buçukta yenirdi.

Yemek salonunda, ardarda iki masa kurulurdu. İlk kurulan masada büyükbabamla babaannem karşılıklı otururlardı. Sekreteri Hüseyin Nakib Bey, ben ve halam Dürrüşehvar bu masada olurduk.

Masanın ortasına mutlaka koskocaman bir çiçek konurdu ama babaannem arada sırada büyükbabama hissettirmeden buketi büyüttürürdü. Biraz semizdi ve şekeri de vardı ama iştahı maaşallah çok fazlaydı. Doktorlar fazla yememesini ve mutlaka perhiz yapmasını söylerlerdi ama hiç dinlemezdi. Kendisi için çıkartılan perhiz yemeğini büyükbabamdan çekindiği için yermiş gibi görünür ama ortadaki çiçekleri büyüterek kaçamak yapmaya çalışır ve yemekleri karıştırırdı. Hem kendi yemeğinden, hem de bizim yemeklerimizden yerdi.

Biz yemekten kalktıktan sonra masayı temizleyip yeniden kurarlardı. İkinci masa Dürrüşehvar'ın annesi Mehistî Hanım'a, ikinci kadın Hayrünisa Hanım'a, sekreterlere, Behruze'ye, Ofelya Kalfa'ya ve öteki kalfalara mahsustu.

Dürrüşehvar evlenip Hindistan'a giderken, annesi Mehistî Hanım da onunla gitti. Hindistan'dan Avrupa'ya ailece seyahat edip Fransa'ya geldiklerinde Dürrüşehvar ile annesi büyükbabamda kalır, Dürrüşehvar'ın kocası Negresco Oteli'ne yerleşirdi. Mehistî Kadın'ın sofradaki mevkii ancak o gidiş-gelişlerinden sonra yükseldi ve birinci sofrada oturmaya başladı..

Ailenin diğer ferdleri, hatırlı misafirler yahut annemle babam geldiklerinde birinci masa büyütülür ve misafirler o masaya alınırlardı. Damat Şerif Paşa, Naciye Sultan ve Kâmil Bey de gelip yemeğe kaldıklarında bu masada olurlardı.

Yemek salonunun yanında büyücek bir oda vardı. Aslında bilârdo odasıydı ama büyükbabam pek oynamazdı. Bilârdo masasının üstü kitaplarla, mecmualarla doluydu. Yemekten sonra bazen oraya geçilir, mecmualara bakılır, konuşulur, uzun sohbetler olurdu. Babaannem odasına çıkınca biz çocuklar odada yahut bahçede oynardık.

Sonra herkes kendi odasına, köşesine çekilirdi. Büyükbabam umumiyetle kitap okur veya yazardı. Hatıralarını kaleme alır, şiirler yazar, arada bir beste yapar, gününü böyle geçirirdi.

*

Kardeşlerimle beraber yanına girerken mutlaka temennâ ederdik. Şöyle gayet aşağıdan, derin bir temennâ... Sonra gidip elini öperdik, o da yanaklarımızı okşar, hepimizi kucaklayıp defalarca öperdi. Aramızda resmiyet yoktu, gayet samimi idik ama huzuruna çıkarken temennâ etmemiz ve 'Siz' diye hitap etmemiz şarttı.
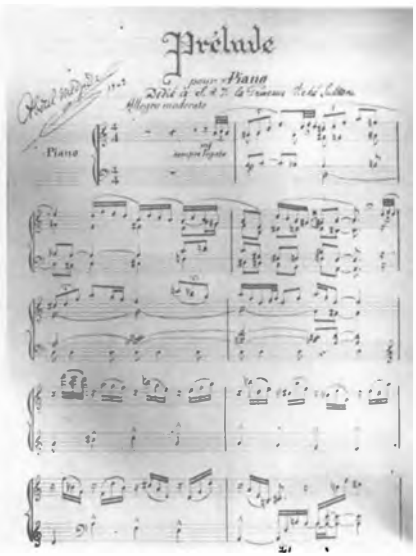
Benim ve kardeşlerimin Osmanlı Tarihi'ni mükemmel şekilde öğrenmemizi isterdi. Bu yüzden padişahların tahta geçiş sıralarını bize kendisi ezberletmişti. Bizleri karşısına alır, 'Cedlerinizi sayın bakalım!' *der, hep bir ağızdan* 'Sultan Osman, Sultan Orhan, Sultan Murad, Sultan Bâyezid...' *diye sıralamaya başlardık.*

Villânın çatı katında büyük bir odası vardı. Orayı mükemmel bir stüdyo haline getirmişti. Odada dünya kadar palet, fırça, boya ve resim sehpası vardı.

Stüdyonun üzeri cam kaplı idi, ışık tepeden gelirdi. Zannedersem çatıyı stüdyo mekânı olarak seçmesinin sebebi, ışığın vaziyetiydi. Tepeden gelen ışıkla iktifa etmemiş, bin türlü tertibat almıştı.

Perşembe günleri, büyükbabamın resim günüydü. Bazı perşembeler dışarıya çıkmaz, sabahleyin kalkıp banyosunu yaptıktan sonra stüdyosuna gidip resimle meşgul olurdu.

Sâir günler öğle yemeğinden sonra biz bahçede oynarken ya hâtıralarını. yazar, yahut okurdu. Akşamüstleri, piyano çalardı. Piyanonun başına geçince bizleri de çağırtır, çaldıklarını dinletirdi. Alaturka ile pek alâkadar olmaz, alafranga musiki yapardı.

Halife Abdülmecid Efendi'nin besteleyip İkinci Abdülhamid'in kızı Ayşe Sultan'a ithaf ettiği *"Prelude"*.

Arada bir hanımları ve kalfalarıyla beraber oda müziği icra ederlerdi. Kendisi piyanoya geçerdi, babaannem ile Hayrünisa Hanım keman çalarlardı. Mehistî Hanım, viyolonselci idi. Bazen de piyanoyu kalfalara çaldırır, kendisi onları dinlerdi.

Piyanonun durduğu salonda iki ayrı mekanik armonyum vardı. Arada bir kendisi de çalardı ama başkalarına çaldırıp dinlemeyi daha fazla tercih ederdi.

Armonyumların içine müziğin kayıtlı olduğu silindirler konur ve pedalla çalınırlardı. Pedala yavaş yahut kuvvetli basmakla müziğin ritmini değiştirmeniz mümkündü. Âletlerden biri tamamen mekanik idi, yani silindirde ne kayıtlı ise onu çalardı. Ötekinde ise orkestrasyonu değiştirebilirdiniz. Silindirleri taktıktan sonra âletin üzerindeki küçük kolları çekip iterek müziği istediğiniz enstrümana çaldırabilirdiniz.

Bizi armonyumların başına oturtur, silindirleri yerleştirir, 'Haydi, çalın bakalım' *deyip ritmi yakalamaya çalışmamızı ister, müziğe istidadımız olup olmadığını anlamaya uğraşırdı.*

Müzik salonunda vakit geçirmemizden zevk alırdı. Bizi içeriye bırakır, 'İstediğiniz kadar çalın' *derdi. Armonyumların silindirlerini değiştirir, saatlerce müzik dinlerdik.*

Ben, klasik müziği büyükbabam sayesinde o senelerde sevdim.

*

Halife'nin kahve merasimi pek alaturka olurdu...

Eskiden fincanı ve cezveyi üç tarafından gümüş zincirlerle bağlı, tepeden tutulan tepsimsi birşeyle getirirlerdi. Sallansa bile, üzerindeki kahve dökülmezdi. Bu zincirli tepsiye 'sitil' *denirdi.*

Büyükbabam, kahvesinin mutlaka sitil ile ve iki kalfa tarafından getirilmesini isterdi. Kalfalardan biri cezveyi sitilin üzerine koyarak getirirdi. Diğer kalfanın elinde bir tepsi vardı. Tepsiye büyükbabamın fincanı ile zarfı ve biraz da taze sıkılmış portakal veya limon çiçeği suyu konurdu. Tuhaftır ama, kahveyi bunlarla içmeyi severdi. Kalfalar kahveyi fincana doldurur, büyükbabam da üzerine birkaç damla portakal yahut çiçek suyu ilâve ederdi.

*

Yaz aylarında plaja giderdik. Büyükbabam, Nice'de yaşayan bazı Müslümanlar'ın Halife'yi denizde yüzerken görürlerse yanlış anlayabileceklerini düşünür, bu yüzden şehrin dışındaki Cagnes-sur-Mer sahilini tercih ederdi.

Oraya gidilir, sahile büyük bir şemsiye kurulur, altına uzun bir havlu serilir ve büyükbabam havlunun üzerine oturup şoförü Adolf'un yardımıyla soyunur ve sonra yüzerdi. Bazen hususî kâtibi Hüseyin Nakib Bey de onunla beraber gidip soyunmasına ve giyinmesine yardım ederdi.

Büyükbabamın deniz günlerinde, babam annemle beni ve kardeşlerimi de alır, otomobili ile Cagnes-sur-Mer'e götürürdü. Denize büyükbabamla beraber girerdik.

Gittiğimiz plajda ressamlar ve şairler olurdu, o zamanın sanatkârları o civarda yaşarlardı. Plajda bazen sanat partileri verilir, büyükbabam da ahbaplık ettiği sanatkârları villâsına davet ederdi. Kadınlı-erkekli gelir, sanattan balısederlerdi".

Halife'nin evinde İngiliz istihbaratının bir de ajanı vardı: Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan'a İngilizce hocalığı yapan bir İngiliz hanım, Miss Julia Gertrude Richards...

Carabacel'de, bahçeye bakan bir odası vardı.

Salı günleri, Miss Richards izinli olurdu. O günün sabahında süslenir, kirazlı yahut çiçekli şapkasını takar ve *"I am going to my lawyer"* yani *"Avukatıma gidiyorum"* diyerek evden çıkar ve geç saatte dönerdi.

Bir ara Dürrüşehvar Sultan ile beraber volant oynarken düşüp kalçasını kırmış ve birkaç ay boyunca avukatını ziyarete gidememişti. Ama iyileşmesinden sonra her salı sabahı yine süslenmiş, kirazlı yahut çiçekli şapkalarından birini takmış ve *"I am going to my lawyer"* diyerek şehre inmeye devam etmişti.

Ama, Miss Richards'ın elinde artık bir baston vardı, zira Villâ Carabacel'de geçirdiği volant kazasından sonra artık topallıyordu.

Kadının Nice'de İngiliz konsolosu ile yahut bir istihbaratçı ile buluşup villâda olup bitenler hakkında haftalık rapor verdiğini herkes biliyor ama hiç kimse sesini çıkartmıyordu. Zira, villâda gizli-saklı birşey yoktu....

Miss Richards istihbaratçılara *"Halife bu hafta bol bol resim yaptı, geçen akşam şoförünü haşladı, kadınlarından biri dün yemeği yine fazla kaçırdı, kızı ile derslere devam ettik, ziyaretine gelen torunlarını kucağına alıp sevdi"* gibisinden şeylerin haricinde ne anlatacaktı ki?

*

Sultan Abdülâziz'in küçük oğlu ve Halife Abdülmecid Efendi'nin altı yaş ufak kardeşi Şehzade Mehmed Seyfeddin Efendi de, iki hanımı ve dört çocuğuyla beraber Nice'in Cimiez semtinde, ağabeyinin evinin biraz ilerisindeki bir villâda yaşıyordu.[44]

---

[44] Seyfeddin Efendi'nin (İstanbul 1874-Nice 1927) dört çocuğu vardı ve çocuklarının hepsi, hayatlarını büyük sıkıntı içerisinde geçirdiler. Büyük oğlu Mehmed Abdülâziz Efendi (İstanbul 1901-Nice 1977) de babası gibi tanburî ve bestekârdı, hayatını Fransa'da radyestezistlik yaparak kazandı. Ortanca oğlu Mahmud Şevket Efendi (İstanbul 1903- Bagnols-sur-Cèze 1973) evinde tuhaf bir şekilde can verdi. Şehzadenin son iki çocuğu, Ahmed Tevhid Efendi (İstanbul 1904 - Beyrut 1966) ile Fatma Gevherî Osmanoğlu (İstanbul 1904-1980) ikizdi. Şehzade Seyfeddin Efendi'nin iki hanımı, Neş'efelek ve Nervâliter hanımlar da Nice'de vefat ettiler.

Seyfeddin Efendi 1874'te Dolmabahçe Sarayı'nda doğmuş, iki yaşındayken babasını kaybetmesinden sonra kadınların ve lâlaların elinde büyümüş ama hep maddî sıkıntılarla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Padişah çocuğu olmasına rağmen İstanbul'da bir ara gırtlağına kadar borca batmış, alacaklılar köşkünün kapısına kadar gelmiş ve şehzadenin borçları bazen devlet hazinesinden ödenmişti.[45]

Sanat, Seyfeddin Efendi'nin ailesinde geleneksel ve günlük, sıradan bir iş sayılırdı. Babası Sultan Aziz ressamdı, ağabeyi Halife Abdülmecid Efendi hem ressam hem bestekârdı, daha da ileri gitmiş, hattâ tam bir profesyonel ressam olmuş, Türk resminin öncülerinden kabul edilmişti. Bir diğer ağabeyi, Şehzade Şevket Efendi de piyanistti...

Seyfeddin Efendi, İstanbul'un önde gelen sanatçılarındandı. Resim ve heykel ile uğraşmıştı ama asıl maharetini alaturka musikide göstermişti ve birinci sınıf bir bestekârdı.

Fer'iye Sarayı'ndaki dairesinde yahut Çamlıca'daki köşkünde sık sık devrinin önde gelen musiki üstadlarının katıldığı meclisler tertip eder, bu meclislerde klasiklerin ve misafirlerin eserlerinin yanısıra Seyfeddin Efendi'nin de besteleri icra edilirdi. Bir tarikate bağlı olduğu ve bazı tekkelere de gittiği için dinî musiki ile de meşgul olmuş ve birhayli ilâhi bestelemişti.

Şehzade Seyfeddin Efendi'nin klasik müziğimizin şâheserlerinden kabul edilen Hüzzam ve Bayatî makamlarındaki iki peşrevinin yanısıra çok sayıda ilâhisi de bugün sık sık icra edilmektedir.

Seyfeddin Efendi, bütün bu meraklarının yanısıra, bir başka sanatta zamanının en iyisi idi: Mahyacılıkta...

Ramazan geceleri camilerin minareleri arasında parlayan ve bugün elektrikle aydınlatılan mahyaların kurulmasında geçmişte kandillerden istifade edilir ve mahyalar minarelere binbir zahmetle gerilirdi.

Minareler ve harfler arasındaki mesafenin hassas şekilde hesaplanmasından sonra kandiller tellerin üzerine itinayla yerleştirilir, mahyacılar telleri şerefelere çıkıp gererler ve iftar saati geldiğinde her bir kandil, şerefelerden uzatılan meş'alelerle tek tek yakılırdı. Yağı biten kandillerin doldurulması ve fitillerinin yenilenmesi başka bir külfet, başka bir zahmetti.

---

[45] Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde bulunan ve Şehzade Seyfeddin Efendi'nin ne şekilde bir mâlî sıkıntı çektiğini ve girdiği bazı ticarî işlerde de nasıl başarısız olduğunu gösteren bazı belgeler: *"Şehzade Seyfeddin Efendi'nin Belçika teb'asından arabacı Mösyö Marten'e borcundan dolayı mahkemeye verildiği ve bu borcun Hazine-i Hassa'dan ödenmesi"*, Fon Y..MTV, Gömlek 76, Dosya 106. *"Fransa teb'asından terzi Mirkotoro'nun Şehzade Seyfeddin Efendi'den alacağının ne şekilde tahsil olunacağı"*, Fon Y..PRK.HR.., Gömlek 15, Dosya 23. *"Devletlû Seyfeddin Efendi Hazretleri'nin borcunun suret-i tesviyesi"*. Fon BEO, Gömlek 301178, Dosya 4016. *"Seyfeddin Efendi Hazretleri'nin Nafia Nezâreti'nden talep ettiği İdare-i Mahsusa imtiyazına Anadolu Şimendifer Şirketi Müessisi Yano Gürci Efendi adının derci ile İdare-i Mahsusa'nın Anadolu Demiryolu Şirketi'ne olan borcunun suret-i tesviyesinin tedkiki"*, Fon MV, Gömlek 50, Dosya 128.

Bu işin böylesine güçlükle yapıldığı günlerde, İstanbul'daki selâtin camilerinin, yani padişahlar tarafından inşa ettirilmiş camilerin mahya ustalarının başında, o zamanki resmî unvânıyla *"Devletlû, necabetlû, şehzade-i civân-baht Mehmed Seyfeddin Efendi"* gelirdi.

Neslişah anlatıyor:

"Seyfeddin Efendi benim büyük amcamdı... Gayet iyi hatırlarım, dolap gibi şişman bir adamdı. Mahyacılıktaki maharetinden Nice'de de bahsedilirdi. Anlattıklarına göre büyük camilerin imamları her ramazanda Çamlıca'daki köşküne gidip 'Aman efendi hazretleri, bizim camiin mahyalarını lûtfedip siz hazırlasanız' *diye ricada bulunurlarmış. O cüssede bir adamın nasıl olup da minarelerin şerefelerine turmanabildiğine hep hayret ederdim...*

Anneleri başkaydı ama büyükbabamla öz kardeş gibi idiler.

Cimiez'de bizim oturduğumuz villânın daha yukarısında, tramvayın yolunun bitmesinden hemen önce bahçeli büyük bir villâ kiralamışlardı. Tenis Klübü'nün karşısında... Hanımları ve çocukları ile orada yaşarlardı.

Seyfeddin Efendi sık sık büyükbabamın villâsına gelir, saatlerce musikiden, resimden bahsederlerdi. Amcam, kanun çalardı. Bazı günler kanununu da getirir, ağabeyine yeni bestelediği şarkılarını dinletirdi. Sonra büyükbabam piyanosunun başına geçer, o da yeni bestelerini çalardı. Birbirlerinin musikilerinden pek anladıklarını zannetmiyorum ama zevkle dinlerlerdi...

Amcam, Nice'e yerleşmemizden üç sene sonra aniden ölüverdi. Kalp krizi dediler... Cenazesi binbir güçlükle Şam'a gönderilip Şahbabam'ın yattığı kabristana defnedildi... Selimiye Camii'nin avlusuna... Ama hanımları, çoluk-çocuk bütün ailesi perişan oldu, beş kuruşsuz ortada kaldılar. Evindeki eşyaları yok bahasına sattım, hanımları bir müddet bu para ile geçinmeye çalıştılar".

*

Neslişah'ın, Nice'de pek arkadaşı olmadı...

Günleri kardeşleriyle yahut arada bir biraraya geldikleri akrabalarının çocuklarıyla geçiyordu ama başka çocuklarla görüşmesi yasaktı.

Neslişah anlatıyor:

"...Maalesef, arkadaşım yoktu. Babam eski kafalıydı ve tam şarklıydı ama Prusya'da okuduğu için Prusyalılar'a benzemişti.

Bu yüzden bize çok sert davranırdı. Almanya'da olduğu gibi, çocukların babası gelsin kendisiyle görüşsün isterdi. Tasvib ettiği takdirde, beni arkadaşlarımın evine gönderecekti. Ben tabiî, arkadaşlarıma bunu söylemeye utanırdım ve bu yüzden arkadaşlarımın hiçbiri evimize gelemezdi.

Prince de Galle'e taşınmamızdan sonra, annemle babam bizimle aynı binada oturan Doreau adında bir Fransız aileyle ahbap olmuşlardı. Biz de çocuklarıyla arkadaşlık ettik ama başka ecnebi arkadaşımız olmadı. Kardeşlerimle kendi aramızda büyüdük.

Nice'in yukarı tarafındaki Roma harabelerinin yanında Garin de Cocconato dedikleri koskoca bir bina vardı. Bina sonradan Matisse Müzesi oldu. Arada bir oraya gider, kapıcıların çocuklarıyla falan oynardım. Çocuklar benim yaşımdaydı ama pek Fransızca bilmezler, Nice'e mahsus olan "Niçois" dedikleri lisanla konuşurlardı. Fransızca ile İtalyanca karışımı bir lisan... Çok eski zamanlardan, tâââ Liguryalılar'dan kaldığı falan söylenirdi. Nice'de o senelerde halk kendi arasında zaten hep Niçois konuşurdu. Biz çocuklar önceleri birbirimizi pek anlamazdık ama ben zamanla Niçois'ı öğrenip konuşmaya başladım ve rahatça anlaşır olduk.

Evdekiler benim Niçois konuştuğumu farkettikleri zaman 'Sen prensessin, prenseslerin bu lisanı konuşmaları ayıptır. Doğru dürüst Fransızca öğrenmen lâzım' dediler. Mektep zaten Fransızca olduğu için Niçois'den hatırımda sonraları hiçbirşey kalmadı.

Ama, evde Fransızca yasağı vardı. Annemle babam Fransızca konuşmamızı yasak etmişlerdi ve kendi aralarında sadece Türkçe konuşurlardı. Hem de büyük bir hasretle! Türkiye'yi zaten cennetten bahseder gibi anlatırlar, Türkçe'yi de cennet lisanı gibi konuşurlardı.

Dolayısıyla, bizim de Türkçe konuşmamız şarttı. Kardeşlerimle kendi aramızda arada bir Fransızca birşeyler söylediğimizi işittikleri vakit kıyametler kopardı. Büyükbabamın yanında Fransızca birşeyler söylememize zaten imkân bile yoktu, sadece Türkçe konuşacaktık! Böyle yapmakla aslında çok iyi ettiklerini seneler sonra anladım, yoksa Türkçe'yi doğru dürüst öğrenemezdik...".

*

Nice'de günler monoton bir şekilde geçmektedir...

Sürgündeki bazı başka hanedanların mensupları da o senelerde Fransa'nın güney sahillerinde yaşamakta, aslında birbirlerini takip etmekte, bir

sürgün kafilesi yerleştiği yerden memnun kalırsa onları başka bir memleketin sürgünleri takip etmektedir.

Nice'de 1917 ihtilâlinden kaçmış olan çok sayıda Rus asilzadesi vardır ve İran'ı 129 sene boyunca hâkimiyeti altında tutan Kacar Hanedanı'nın bazı prens ve prensesleri ile son imparatoriçesi de oradadır.

Neslişah anlatıyor:

"...Büyükbabam sürgündeki hanedanlarla pek görüşmezdi ama annemle babam Kacarlar ile arada bir ahbaplık ederlerdi...

Rıza Pehlevî, 1925'te Kacarlar'ın son hükümdarı Ahmed Şah'ı tahtından indirip yerine geçmişti. Şah'ın annesi İmparatoriçe Melike Cihan'ın-Vieux-Nice'de, limanın oralarda bir evi vardı.

Ahmed Şah daha önce anneme talip olmuş ama hem annem razı olmamış, hem de Şahbabam 'Sünnî Halife'nin kızının Şii bir hükümdarla evlenmesi mümkün değildir' *diye karşı çıkmıştı. Babam, aradan birkaç sene geçtikten sonra Avrupa'da Ahmed Şah ile ahbap olmuştu. Şah, tahttan indirilmesinden önce senenin birkaç ayını Fransa'da geçirmeye meraklıydı. Babam* 'Memleketine dön, burada kalacak olursan seni tahtından edecekler' *dermiş ama dinletememiş, nihayet dediği çıkmış ve Ahmed Şah'ı tahtından indirmişler.*

Şah, Paris'te yerleşmişti ama annesi Nice'de idi. Annemler bir gün imparatoriçeye yemeğe giderlerken beni de götürdüler. Dokuz-on yaşlarındaydım; bir dedemin padişah, ötekinin halife olduğunu unutmuş, 'Koskoca imparatoriçenin karşısında ben ne yapacağım?' *diye çok heyecanlanmıştım...*

Gittik, bizi çok kısa boylu bir prens karşıladı ve heyecanım daha da arttı. İmparatoriçenin karşısına çıkınca ne yapacağımı düşünüp korkuyordum, hattâ neredeyse altıma kaçıracaktım.

Sonra, bizi imparatoriçenin olduğu salona aldılar. O senelerde boyum daha pek uzamamıştı, kısa bile sayılırdı... Bir de baktım ki, imparatoriçe benden de kısa; kadıncağızın neredeyse tepesinden bakıyorum! Bütün korkum gitti, rahatladım...".

*

Halife Abdülmecid Efendi'nin yaşadığı Carabacel Villâsı'nın sâkinlerinin arasına, o günlerde yaşlı bir hanım daha katıldı: Sultan Abdülmecid'in kızlarından Seniha Sultan...

1851'de eski Çırağan Sarayı'nda doğmuş ve artık yetmiş yaşını geride bırakmış olan Seniha Sultan, hanedanın son devirdeki en şanssız hanımların-

dandı.

Annesini ve babasını küçük yaşlarında iken kaybeden sultan, 25 yaşına geldiğinde kendisinden iki yaş genç ama geleceği gayet parlak bir delikanlı ile, Halil Rıfat Paşa'nın oğlu Mahmud Celâleddin Paşa ile evlendirildi. 1878'de Sabahaddin, ertesi sene de Lûtfullah isminde iki oğulları oldu.

Ağabeyi Sultan Abdülhamid'in kızlarından Ayşe Sultan, hâtıralarında halası Seniha Sultan'dan bahsederken *"Fevkalâde kumaşlardan elbiseler giyer, merasimlerde başına tacını koyar, alafranga usulde uzun etekli elbiseler giyer, eteğini arkasına bırakırdı. Saltanatlı görünüşü vardı. Yüzü de güzeldi. Saçları erkek gibi kesiliydi. Saçlarını hiç uzatmazdı. Gayet serbest tavırlı idi. Çok kahkahalarla güler, hızlı ve kalın bir sesle konuşurdu. Seniha Sultan sarayda hoş görülmezdi, çünkü bazı hareketleri lâubalice idi..."* diye yazacaktı.[46]

Hanedanın diğerlerinden farklı görünen bu sultanının hayatı, sonraki senelerde hep facialarla dolu geçti. Sultan Abdülhamid'in idaresini her vesile ile tenkid eden Mahmud Celâleddin Paşa, takipoten ve jurnalcilerden illâllah dedi ve 1899'da iki oğlunu da yanına alarak Avrupa'ya kaçtı. Hayattan dört sene sonra Belçika'da ayrıldı, cenazesi Paris'e defnedildi, oğulları ise İstanbul'a ancak 1908'de, İkinci Meşrutiyet'in ilânından sonra dönebildiler.

Seniha Sultan'ın büyük oğlu, *"adem-i merkeziyyet"* düşüncesini hayata geçirme çabası ve yoğun ama muhalif siyasî faaliyetleri sebebi ile son dönem Osmanlı tarihinde kendisine yer edindi ve *"Prens Sabahaddin Bey"* olarak tanındı. Sabahaddin Bey hanedan ile bağlantısının annesi tarafından gelmesine, yani *"şehzade"* değil *"beyzade"* olmasına ve *"şehzade"* demek olan *"prens"* unvânını kullanmaya hakkı bulunmamasına rağmen kendisinden *"prens"* diye bahsedilmesine hiçbir zaman karşı çıkmayacak, hattâ bir ara Osmanlı tahtına çıkmayı düşündüğü yolundaki iddiaları bile reddetmeyecekti.

Kocası ve iki oğlu memleketi terkettikleri için İstanbul'da tek başına kalan, üstelik eşi ve çocuklarının memleketin önde gelen muhaliflerinden olmaları sebebi ile tahtta bulunan ağabeyi Abdülhamid'in karşısında çok daha müşkül duruma düşen Seniha Sultan, son günlerinde daha da büyük bir darbe yedi: 1924 Mart'ında hanedanın diğer mensuplarıyla beraber Türkiye'den o da sınırdışı edildi.

Memleketinden kovulduğunda 73 yaşında idi, serveti yoktu, üstelik oğulları kendi başlarının derdine düşmüşlerdi ve yaşlı anneleri ile alâkadar olmuyorlardı.

Sultan Abdülmecid'in kızı Seniha Sultan sürgün yolculuğuna tek başına çıktı. Yanına gidebileceği tek bir kişi vardı: San Remo'da yaşayan kardeşi Sultan Vahideddin... Öyle yaptı, Sultan Vahideddin'in kaldığı Manolya Villâsı'na gitti, sâbık padişahın 1926'nın 15 Mayıs'ında dünyadan ayrılmasına kadar onun evinde yaşadı ve sonra sokakta kaldı!

---

[46] Ayşe Osmanoğlu, *"Babam Sultan Abdülhamid"*, Selçuk Yayınları, İstanbul 1984, sah: 49.

Akrabalarından bazılarının Fransa'nın San Remo'ya birkaç saat mesafedeki Nice şehrinde yaşadıklarını biliyordu ve bu defa Nice'e gitti...

Seniha Sultan da sarayların haricindeki dünyanın ne olduğundan, o dünyada nelerin olup bittiğinden ve para ve geçim derdi gibi kavramlardan yaşını başını almış diğer sultanlar gibi bîhaberdi. Her hanedan mensubuna Türkiye'den ayrılışları sırasında verilen 1000 İngiliz lirasını birkaç ay değil, birkaç hafta içerisinde harcamıştı ve Nice'e adımını atar atmaz büyük, hem de çok büyük bir sefalete düştü!

Bir müddet hanedanın Sultan Abdülmecid branşından gelen mensuplarının ianeleriyle yaşamaya çalıştı ama onlar da zar-zor geçiniyorlardı.

Artık evi-barkı da yoktu... Sultan Abdülmecid'in bir zamanlar İstanbul saraylarına burun kıvıran, kendisine tahsis edilen daireyi beğenmeyen seksenine merdiven dayamış kızı, birkaç gece parklarda, Nice'in yukarı taraflarındaki Cimiez'deki geniş bahçelerde yattı!

Osmanoğulları'nın son dört padişahının babası olan Sultan Abdülmecid'in 1920'lere kadar hayatta kalan son çocuğu, yani kızı Seniha Sultan artık sokaklara düşmüştü!

Vaziyetinden kimselerin haberdar olmayacağını ümid ediyordu. Ama öğrenildi, Paris'te yaşamaya çalışan küçük oğlu Lûtfullah Bey'i aradılar, *"Seksenlik annen sokaklarda yatıp kalkar hâle geldi, gel bu işe bir çâre bul"* dediler...

Lûtfullah Bey apar topar Nice'e geldi ve çareyi annesini alıp Halife'nin villâsına götürmekte, *"Validem ile amcazâde olursunuz efendi hazretleri! Bendenizin ve ağabeyimin onunla alâkadar olmaya mecâlimiz yok. Sultan Mecid'in kızının sokaklarda kalması hanedanımızın şânına halel getirir, lûtuf buyurun, yanınıza alın!"* diye yalvarmakta buldu.

Seniha Sultan'a villâda küçük de olsa bir oda vermesi konusunda Halife'ye dil dökenlerin arasında Sabiha Sultan da vardı. Yaşlı sultan babasının kızkardeşi yani halası oluyordu, üstelik babasının hayatta bulunan son kardeşiydi ve Halife'yi birhayli gözyaşı dökerek ikna edebildi...

Yaşlı sultana villânın çatı katında bir oda verdiler: Halife'nin resim atölyesinin bulunduğu yerde ve hanımlarından Şehsuvar Kadın'ın eski elbiselerinin asılı durduğu, duvarları gömme dolaplarla dolu oda ile yanyana ve aynı genişlikte bir başka oda... Sabiha Sultan yaşlı halasının eski elbiselerin arasına konmuş bir somyada yatıp kalkacak olmasına çok üzülmüştü ama villâda başka bir yer bulamadıklarını söylemişlerdi. Kadıncağıza başını sokacağı bir yer temin edilmiş olması, sokaklarda gecelemesinden tabiî ki çok daha iyi idi...

Neslişah anlatıyor:

"Seniha Sultan'ı hep siyah elbiseler içerisinde hatırlarım. Gayet

ince, sıska denebilecek kadar zayıf, kupkuru ve çok yaşlı bir hanım... Başka renk bir elbise giydiğini görmedim. Her zaman siyahlar içerisindeydi, başörtüsü de siyahtı.

Halasının böyle sığıntı gibi yaşaması annemi çok üzerdi ama yapabileceği birşey yoktu. Sadece her gördüğünde elini öper, hürmet gösterirdi, o kadar... Seniha Sultan da büyükbabamın kendisinden pek hoşlanmadığını bildiği için ortalıkta pek görünmezdi. Zaten çok yaşlı idi, odasından dışarıya pek çıkmazdı...

Birgün evden çıkmış, tek başına Cimiez'deki bahçelere gitmiş... Orada bir banka oturmuş ve galiba İstanbul'u düşünüyormuş... Üstü başı öyle pek âhım şâhım değil; eski, siyah elbiseler içerisinde... Onu o vaziyette gören bir Fransız zavallı kadıncağızı dilenci zannetmiş, elini cebine atmış, çıkarttığı birkaç frangı sadaka niyetine verip gitmiş!

Seniha Sultan, düştüğü bu vaziyeti sonra anneme anlatmış ve 'Sadakayı kabul ettim, hem de tebessümlerle kabul ettim kızım' *demiş. Annem bize bu hadiseyi naklederken hüngür hüngür ağlıyordu...".*

Sultan Abdülmecid'in en uzun yaşayan çocuğu olan Seniha Sultan, hayata 1931'in 15 Eylül'ünde Nice'de, Halife Abdülmecid Efendi'nin yaşadığı Carabacel Villâsı'nda vedâ etti ve nereye defnedileceği meselesi çıktı!

Nice'de o senelerde Müslümanlar'a mahsus bir mezarlık bulunmadığı için cenazenin bir İslam ülkesine defni gerekiyordu ama bu iş oldukça masraflıydı ve gereken para kimsede yoktu. Seniha Sultan'ın cenazesi en ucuz tarifeden tahnid ettirildi ve lâzım olan para bulunana kadar morgda bekletildi.

Ama, morgun günlüğü 50 franktı ve aile bu parayı bile ödeyemedi!

Halife, kuzeninin cenazesinin kimsesizler mezarlığına defnedilmesi ihtimalini hatırına getirmekten bile ürküyordu. Meselenin halledilmesi vazifesini oğlu Ömer Faruk Efendi ile Sultan Beşinci Murad'ın soyundan gelen Şehzade Osman Fuad Efendi'ye verdi ve parayı hanedana ait gayrımenkulleri geri alabilme konusunda çalışmaları için sözleşme yapmış olduğu *"Jefferson Cohn et Ranz"* isimli grubun ödemesini sağlamalarını istedi.

Her iki şehzade, gruptan parayı zorlu müzakerelerden sonra, hattâ *"Şayet ödemez iseniz ve cenaze de ortada kalırsa, Halife hazretleri sizlerle yapmış olduğu mukaveleyi feshedecekler"* şeklinde tehditlerle alabildiler.

Sultan Abdülmecid'in kızı Seniha Sultan'ın cenazesi, kardeşi Sultan Vahideddin'in son yolculuğundaki güzergâhı takip etti. Tabutu gemi ile Beyrut'a, oradan da Şam'a gönderildi ve gurbette 1924'ten sonra can veren

hanedan mensuplarının son durakları hâline gelen Selimiye Camii'nin avlusuna defnedildi.

*

Nice halkı, 1931 Kasım'ında gayet renkli birkaç gün geçirdi...

Halife Abdülmecid Efendi, 12 Kasım günü, 17 yaşındaki kızı Dürrüşehvar Sultan'ı o senelerde dünyanın en zengin adamı olarak bilinen Haydarâbâd Nizâmı Osman Han'ın büyük oğlu Âzam Cah ile evlendirdi.

Carabacel Villâsı'nda o gün iki nikâh kıyıldı: Dürrüşehvar Sultan ile beraber, Osmanlı hükümdarı Beşinci Murad'ın torun çocuğu olan 15,5 yaşındaki Nilüfer Hanımsultan da Haydarâbâd Nizâmı'nın küçük oğlu Muazzam Cah ile dünya evine girdi.

Gazeteler, evlenmek üzere Nice'e gelen Hindli prenslerin fotoğraflarıyla doluydu ve evlilik haberini *"Binbirgece Masalı"* yahut *"Bir Müslüman Nikâhı"* gibi başlıklarla veriyorlardı...

Şimdi bir müddet için Nice'den ve Osmanoğlu Ailesi'nden uzaklaşıp başka bir diyara, zenginliği masallara kadar konu olmuş bir Hind ülkesine, Haydarâbâd'a gidelim...

*

1930'lu senelerde 16 milyon kişinin yaşadığı ve 223 bin kilometrekare genişliğindeki Haydarâbâd, Hindistan'ın en zengin ve en büyük bağımsız prensliği idi.

Sanskritçe'de *"Daknişapatha"*, Arapça'da *"Decnî"*, Türkçe'de *"Dekken"* denen ve Hindistan Yarımadası'nın ortasında bulunan bölgeye tarih boyunca çeşitli hanedanlar ve güçler hâkim oldular. Dekken, 13. asırdan itibaren Delhi sultanlarından Halacî ve Tuğluk hanedanlarının hâkimiyeti altına girdi ve daha sonra 1347'de kurulan Behmenî Devleti'nin toprakları arasında yeraldı.

Behmenîler 15. yüzyılın sonlarına doğru zayıflamaya başlayınca, eyalet vâlileri ardarda bağımsızlıklarını ilân ettiler ve devlet beş parçaya bölündü. Bicâpur'a Âdilşâhîler, Ahmednagar'a Nizamşâhîler, Berar'a İmadşâhîler, Bîder'e Beridşâhîler ve Gûlkünde'ye de Kutubşâhîler hâkim oldu.

Şiî olan Kutubşâhî Hanedanı'nın kurucusu olan Sultankulu, Karakoyunlu Türkmenleri'nin Baharlı aşiretine mensuptu. 16. asrın başlarında ailesi ve aşiretinden bir grup ile beraber İran'dan Hindistan'a, Delhi taraflarına göçetmiş; sonra daha güneye inip Behmenîler'in hizmetine girmiş, *"Kutbü'l-mülk"* unvânı ile valiliğe getirilmiş, Gûlkünde'ye sahip olduktan sonra racaların isyanlarını bastırmış ve 1512'de de bağımsızlığını ilân etmişti.

1687'ye kadar hüküm süren Kutubşâhî Devleti'nin tarihi hanedan mensuplarının iktidar kavgası, Behmenîler'in toprakları üzerinde kurulmuş olan komşu devletlerle savaşlar, racalarla mücadele ve Kuzey'deki Babürlüler'den sık sık gelen tehditler ile dolu bir şekilde geçti.

Başkent Gûlkünde'de zamanla yaşanan nüfus artışı ve susuzluk, devletin beşinci hükümdarı Muhammed Kulı Kutubşâh'ı iktidarda bulunduğu 1580'lerin sonuna doğru, Gûlkünde'ye komşu yeni bir şehir kurmaya mecbur etti. Kuruluş hazırlıkları 1590'da tamamlanan ve inşasına başlanan şehir çok daha sulak bir bölgede, Krişna Nehri'nin kollarından olan Musî'nin sağ sahilinde yeralıyordu. Muhammed Kulı Kutubşâh, kurduğu bu yeni şehre önce *"bahçe şehir"* demek olan *"Bhâginagar"* adını vermek istedi ama daha sonra vazgeçti ve şehrin ismi Hazreti Ali'ye nisbet edilen *"Haydar"* sözünden hareketle *"Haydarâbâd"* oldu.

Kutubşâhîler, Türk olmalarına rağmen kurdukları devlete sadece Türk değil, bir İslam-Hindu kültür sentezinin hâkim olmasını istediler ve İslâmî hâkimiyet alâmetleri ile Hind sembollerini birarada kullandılar. Bunun neticesinde Dekken'de *"Daknî"* denen yeni bir dil ortaya çıktı. İslam-Hindu kültür sentezine Haydarâbâd'ın inşası sırasında da itina gösterildi ve binalarla bahçeler bu sentezi aksettirecek şekilde yapıldılar.

Şiî Kutubşâhîler'de, 1670'lerden itibaren gayet sür'atli bir çöküş başladı. Devletin sekizinci hükümdarı Ebu'l-Hasan'ın Gûlkünde'yi sekiz ay boyunca kuşatan Babürlü Sultanı Evrengzib'e 21 Eylül 1687'de teslim olup saltanat haklarından feragat etmesi ile Kutubşâhî hanedanı son buldu ve Dekken'e hâkim olan Sünnî Babürlüler, bölgeyi merkezden gönderilen valilerin idare ettiği bir *"sûbedarlık"* yani eyalet haline getirdiler.

Babürlü Devleti, Evrengzib'in 1707'deki ölümünden sonra eski gücünü kaybetmeye başladı. İktidar vezirlerin yahut eyaletlerdeki güçlü valilerinin eline geçti ve daha önceleri mutlak otorite sahibi olan hükümdarlar artık sadece sembol haline geldiler.

Bu güçlü idarecilerden biri de Dekken'in Sûbedârı yani eyalet valisi olan Kamerü'd-dîn Çin Kılıç Han idi...

Semerkand'dan Buhara'ya, oradan da Hindistan'a göçetmiş bir Türk ailenin çocuğu olan Kamerü'd-dîn, Babürlüler'in rakibi olan Maratalar ile yaptığı başarılı savaşlar sayesinde Bâbürlü Sultanı Evrengzib'in gözüne girmiş ve *"Kılıç Han"* unvânını Evrengzib'den almıştı.

Kamerü'd-dîn'e daha sonraki Babürlüler'in hükümdarlarından Ferruhsiyer *"Nizâmü'l-mülk"*, Nâsırü'd-din Muhammed Şah da *"Âsafcâh"* unvânını verdi ve Delhi'ye çağırılan Kamerü'd-dîn, Dekken valiliği de uhdesinde kalmak üzere vezirliğe getirildi. Ancak, Nâsırü'd-din Muhammed Şah ile arasında anlaşmazlıklar başlaması üzerine valilikle başka vi-

lâyetlere gönderilmek istenince Delhi'den ayrılarak Dekken'e doğru yola çıktı, kendisini durdurmaya çalışan Babürlü hükümdarına bağlı valilerin ordularını da yendikten sonra Dekken'de 11 Ekim 1724'te bağımsızlığını ilân etti ve Haydarâbâd'ı başkent yaptı.

Nizâmü'l-mülk Âsafcâh Kamerü'd-dîn Çin Kılıç Han'ın kurduğu ve Hindistan'ın Müslümanlar'ın azınlıkta olduğu güneyinde 1948'e kadar, yani 224 yıl boyunca devam edecek olan bu yeni devlet *"Haydarâbâd Nizamlığı"* diye bilinecek, kurucusunun soyundan gelen Sünnî hükümdarlar *"Nizam"* unvânını kullanacaklardı.

Haydarâbâd zamanla iç ve dış istikrarı sağladı, güçlü ve daha da önemlisi zengin bir devlet olma yoluna girdi ama 18. yüzyılın ikinci yarısından itibaren, Hindistan'da herşeyi baştan aşağı değiştiren bir gelişme yaşandı: İngilizler, yarımadayı yavaş yavaş müstemleke haline getirdiler.

İngilizler, daha doğrusu İngiliz Doğu Hindistan Şirketi, Delhi'de sembolik şekilde de olsa hüküm süren Babürlü hükümdarlarından aldıkları bazı haklarla yarımadayı yavaş yavaş ellerine geçirirlerken, Haydarâbâd ile aralarındaki ilk anlaşmazlık 1760'larda ortaya çıktı. Nizam Ali Han, Haydarâbâd'ın kuzeyinde bulunan ve Babürlüler'in İngilizler'e verdiği bazı toprakları almak istedi ama muvaffak olamadı ve 1766'da imzaladığı anlaşma ile gerektiğinde verilecek askerî destek ve malî yardım karşılığında toprak talebinden vazgeçmek zorunda kaldı.

Bu, Haydarâbâd'ın İngiliz gücünü ilk defa resmî şekilde kabul edişiydi. Daha sonra tahta çıkan nizamlar yani hükümdarlar da yaklaşık iki asır boyunca hep İngiltere'nin yanında olacaklar, hattâ Hindistan'daki diğer sultanlıkların İngiliz hâkimiyetine karşı başlattıkları isyanlarda da askerî ve siyasî bakımlardan İngiltere'nin tarafını tutacaklardı.

*

Hindistan'daki prenslikler, sık sık yaptıkları anlaşmalarla İngilizler'e askerî yardım karşılığında ticarî imtiyazlar ve bazen de topraklar veriyorlardı.

Haydarâbâd'ın 1792'de ve 1799'da imzaladığı anlaşmalarla kendisine ait bazı toprakları İngilizler'e devretmeyi kabulü ile, Nizamlar'ın devleti tamamen İngiliz himayesine girmiş oldu. İngilizler, önceden imzalanmış olan anlaşmalardaki askerî hükümlerin uygulanmasında zorluklar çıkması üzerine zamanla ordunun teşkilini ve eğitimini bizzat üstlendiler ve böylelikle Haydarâbâd üzerindeki etkileri daha fazla arttı.

İngilizler, Hindistan'ın bir kısmını doğrudan, bir kısmını da irili-ufaklı prensliklerle yaptıkları anlaşmalara dayanarak idare ediyorlar, prensler içişlerinde bağımsız oluyorlar ama her hareketleri İngiltere'nin gözetimi

altında tutuluyordu.

Zenginlik ve güç bakımından Hindistan'daki 600 civarındaki prensliklerin en başında gelen Haydarâbâd Devleti hiçbir zaman İngiliz Tâcı'nın bir parçası olmadı, İngiltere'ye bağlanmadı, Haydarâbâd'da mukim bir İngiliz temsilcinin bulunmasına rağmen tarihi boyunca bağımsız kaldı ama İngiltere tarafından her zaman kontrol altında tutuldu. Bağımsız bir devlet olarak bayrağı vardı, diğer büyük mihraceler sadece *"His Excellency"* unvânına sahip oldukları halde, isminin başında *"His Exalted Highness"* titri bulunan Haydarâbâd Nizamı 21 pâre top atışıyla selâmlanırdı. Ordu sahibi olma, para ve pul basma, demir ve havayolu şebekeleri ile haberleşme ağını kurup işletme ve radyo yayını yapma hakkına sahipti.

İngiltere'ye olan bu bağlılık, çok önemli iki olayda bile azalmadan devam etti:

Haydarâbâd, yarımadada 1857'de İngiltere'ye karşı başlayan isyana karışmadı ve tarafsızlığını muhafaza etti.

Nizam'ın ve vezirlerin isyancıların tarafını tutmaları hâlinde Hindistan'daki İngiliz varlığının tehlikeye girme ihtimali oldukça yüksekti. İngiltere, Haydarâbâd'ın tarafsızlığını muhafaza etmesi sayesinde ayaklanmayı kanlı bir şekilde ama daha rahat biçimde bastırdı. İngilizler, Haydarâbâd'ın bu desteğini karşılıksız bırakmadılar ve bütün borçlarını silmelerinin yanısıra Nizam'a *"faithfull ally"* yani *"sadık müttefik"* statüsünü lûtfettiler!

İngiltere'ye diğer büyük desteği, 1911'de tahta geçen ve Haydarâbâd'ın son nizamı olan Osman Han verdi ve Birinci Dünya Savaşı'nda İngiltere'nin yanında durdu.

Osman Han, Türkiye'nin savaşa katılıp Şeyhülislâm Mustafa Hayri Efendi'nin fetvası ile cihad ilân etmiş ve bütün Müslümanlar'ı kendi safında harbe çağırmış olmasına rağmen 1914 Aralık'ında, yani savaşın patlamasından birkaç ay sonra, İngiltere'nin savaş bütçesine iki milyon dolar değerinde altın bağışladı. Bu bağışın açıklanması sırasında verdiği bir demeç ise, çok daha can yakıcı oldu.

"İngiltere'nin sadık müttefiki" konuşmasına *"Dünya üzerinde, Müslümanlar'ın özgürce yaşayabildikleri Hindistan gibi bir başka ülke yoktur"* diyerek başlıyor; sonra sözü Osmanlı İmparatorluğu'na getirip *"Türkiye'nin, kaderini elinde tutanların çılgınlıkları ve acelecilikleri yüzünden düştüğü girdap, bir millet olarak yeniden ortaya çıkmasına zerre kadar imkân vermiyor"* gibisinden lâflar ediyordu.

Osman Han bu kadarla da kalmadı, savaş boyunca arada bir hazinesinden mücevherler çıkartıp sattırdı ve bu parayı da İngiltere'ye gönderdi; İngiliz askerlerinin savaştığı cephelere sık sık ambulanslar, motosikletler ve birkaç tren dolusu at, katır ve deve yolladı. Savaş sırasında Fransa'ya sevkedilen Hind askerlerinden meydana gelen 70 bin kişilik birlikteki askerlerin çoğu, zaten Hay-

darâbâd'dan gitmişlerdi.

Nizam, İngiltere'ye son büyük toplu bağışını 1917 Mart'ında yaptı ve müttefik filolarına büyük zararlar veren Alman U-Botları'na karşı mücadelede kullanılmak üzere Londra'ya 500 bin dolar gönderdi

Osman Han'ın kendi Müslüman teb'asının şiddetli tepkisini çeken bu politikasının sebebi, Hindistan'ın çok uzak olmayan bir gelecekte İngiliz idaresinden ayrılarak bağımsızlığını kazanacağından emin bulunması ve Haydarâbâd'ı Hindistan'dan ayrı müstakil bir devlet haline getirebilmekti. Hattâ, yarımadanın batısındaki Goa'yı Portekizliler'den satın almak ve böylelikle denize açılmak istemiş, bunun için Portekizliler ile görüşmeler bile yapmış ama işin sonunu getirememişti.

Nizam, bağımsızlık talebini savaşın bitmesinden sekiz sene sonra, 1926'da İngiltere'ye iletti, red cevabı aldı ama İngilizler'e verdiği desteği İkinci Dünya Savaşı yıllarında da sürdürdü. 1939 sonbaharında, savaşın başlamasından hemen sonra İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'ne 400 bin dolar gönderdi, İngilizler'in emrine verilmiş ve her an bir başka yerde görevlendirilebilecek Haydarâbâd birliklerine de ayda 45 bin dolarlık tahsisat bağladı.

Osman Han'ın İngiltere'ye bağımsızlık uğruna verdiği siyâsî ve maddî destek hep devam etti hattâ uhrevî bir kimlik bile aldı. Bir ara kendi memleketindeki Müslüman âlimleri bile şaşırtan bir karar veren Nizam, İngiliz Kraliyet Hava Kuvvetleri'nin *"Haydarâbâd"* adını taşıyan 152. filosunun 1940 Ağustos'unda 27 Alman savaş uçağını düşürdüğünü açıklamasından sonra, Haydarâbâd'daki bütün camilerde filoda görevli pilotların vazifelerini sağ-salim yapabilmeleri için her gün dua edilmesini emretti.

Din âlimleri ise şaşkındılar, *"Müslüman bir prensin Hristiyan savaşçılar için dua edilmesini istediğini bugüne kadar görmemiştik, şimdi gördük"* diyorlardı.

Nizam, bağımsızlık meselesini İngilizler'in savaştan sonra, 1947'de Hindistan'dan ayrılmaları sırasında daha da güçlü şekilde gündeme getirdi. Hind Yarımadası Hindistan ve Pakistan arasında paylaşıldığı sırada Haydarâbâd'ın İngiliz Milletler Topluluğu'na üye anayasal monarşi ile idare edilen ayrı bir devlet olmasını istedi. Bu defa da reddedilince çok daha ileri bir adım attı ve Hindistan'ın İngiltere'den bağımsızlığını aldığı gün, 1947'nin 15 Ağustos'unda, Haydarâbâd'ın da bağımsız olduğunu ilân etti.

Yeni devletin ismi, çok büyük ihtimalle *"Osmanistan"* olacaktı!

Ama, meselenin bir de Hindistan tarafı vardı...

Hindistan'ın, topraklarının tam ortasında bağımsız bir devletin vârolmasına izin vermesi zaten mümkün değildi ve Nizam'ın kararı, kendi devletinin sonu oldu. Hind yönetimi, Haydarâbâd'ın Hindistan topraklarının bir parçası olduğunu duyurdu.

Haydarâbâd'ın o sırada 16,5 milyon civarında olan nüfusunun yüzde 85'i-

ni Hindular, yüzde 12'sini de Müslümanlar teşkil ediyor ama çoğunluğu meydana getiren Hindular devlet dairelerinde, polis teşkilâtında ve orduda azınlıkta bulunuyorlardı. Toprakların yüzde 40'ı Sünnî Müslüman olan Nizam ile Nizam'ın çoğu Müslüman olan etrafındakilere aitti.

Bu dengesiz vaziyet, Nizam'ın üstüne üstlük bir de bağımsızlık ilân etmesi üzerine Hindularla Müslümanlar arasında zaten mevcut olan gerginlik, zamanla silâhlı çatışmaya dönüştü. Hindular'ın Hindistan'a katılabilmek için yaptıkları gösterilerin toplu bir isyan hâlini almasından endişe duymaya başlayan Müslümanlar, Nizam'ın da desteği ile *"Müslüman İttihad Meclisi Partisi"*nin lideri Kasım Razvi'nin liderliğinde 200 bin kişilik *"Razâkâr"* yani *"Gönüllüler"* isimli silâhlı bir milis ordusu teşkil ettiler. Haydarâbâd'ın değişik yerlerinde küçük çatışmalar çıktı, Hindular ise Pakistan'dan ve Portekiz'den silâh satın almaya başlayan Nizam'a karşı başarısız suikast girişimlerinde bulundular.

Gerginlik, 1947 Aralık'ından itibaren daha da artttı. Razâkâr milisler Hindu topluluklara baskınlar yaparken Hind kuvvetleri ile Haydarâbâd ordusu arasında sınır çatışmaları yaşandı.

Hindistan, herhangi bir askerî operasyona girişmesi hâlinde, Razâkârlar'ın Haydarâbâd'ın Hindu nüfusuna karşı kanlı eylemler yapmasından endişe duyuyordu. Tek çare, Razâkâr'ı etkileyebilecek olan Nizam'ı böyle bir harekete izin vermemesi için baskı altında tutmak ve Haydarâbâd'ı tecrid edilmiş hâle getirmekti.

Bunun için, sıkı bir ambargo başladı. Haydarâbâd'ın ithal ettiği ve Bombay limanına gelen tarım araçlarının ve makinelerin Haydarâbâd'a ulaştırılması durduruldu. Nizam'ın hükümetinin ithal ettiği ve yine Bombay'a gelen gıda maddelerinin de gönderilmemesi üzerine Haydarâbâd'da yiyecek maddelerinin fiyatı birkaç katına çıktı. Mesafenin uzunluğu dolayısıyla uçuşlarını aktarmalı yapmak ve Hind havaalanlarını kullanmak zorunda olan Haydarâbâd Havayolları'nın bu havaalanlarını kullanmalarına izin verilmeyince, Haydarâbâd'ın dünya ile ulaşım bağlantısı çöktü. Artık, Nizam'ın yakın çevresi bile yabancı gazetecilere *"İşler böyle giderse sadece birkaç ay dayanabiliriz"* diyorlardı.

Dedikleri çıktı ve dokuz ay devam eden bu vaziyet, Hindistan'ın 13 Eylül 1948'de başlattığı ve sadece dört gün 13 saat süren *"Polo Operasyonu"* ile son buldu.

Haydarâbâd'ı Hindistan'ın bir eyaleti haline getiren askerî operasyona bu ismin verilmesinin sebebi, Haydarâbâd'ın 17 sâha ile Hindistan'daki en fazla polo alanına sahip bölge olmasıydı.

Hindliler'in 13 Eylül günü başlattıkları harekât beş gün sonra, 17 Eylül'de Haydarâbâd birliklerinin yenilgileri ve ertesi gün teslim olmaları ile son buldu. Bu, Haydarâbâd'ı 1724'ten itibaren idare etmiş olan Âsafcâhî-

ler'in artık tarihe intikal etmesi demekti ve Osman Han da Âsafcâhî Hanedanı'nın yedinci ve son Nizam'ı oluyordu.

Beş gün devam eden çarpışmalarda Hind tarafının can kaybı 32, Haydârâbad'ın ise 1863 idi.

Nizam Osman Han, yenilgiden sonra Hindistan'ın hazırladığı *"Birliğe katılma"* belgesini imzalamak zorunda kaldı ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi'ne birkaç hafta önce yaptığı *"Haydarâbâd'ın bağımsızlığının korunması"* talebini geri çekti. Hayatının sonuna kadar taşıyacağı *"Nizam"* unvânı artık sadece bir sembolden ibaretti. Hindistan, 1950 Ocak'ının son haftasında Nizam Osman Han'a eski mihracelere mahsus bir çeşit valilik demek olan *"Racparamuh"* unvânını verdi. Sonraki altı sene boyunca sembolik olarak Nizam, fiili bakımdan ise Hindli askerî valiler tarafından idare edilen Haydarâbâd 1956 Ekim'inde dil esasına göre üçe ayrıldı, her bir bölüm eyaletler arasında taksim edildi ve Haydarâbâd şehri de Andra Pradeş eyaletinin başşehri yapıldı.

*

Haydarâbâd'ı 1911'den 1948'e kadar tam 37 sene boyunca idare etmiş olan son Nizam Osman Ali Han, 24 Şubat 1967'de öldü. Dünya basını, Nizam'ın ölümü ile ilgili haberlerde 42 karısı, 37 çocuğu ve 50'den fazla da torunu olduğunu özellikle vurguladı!

Osman Ali Han, son devir Hindistan tarihinin en şaşaalı cenaze merasiminden sonra, vasiyeti gereği Haydarâbâd'daki Cudi Camii'ne defnedildi ve artık sembolik hâle gelmiş olan *"Nizam"* unvânı, yine vasiyeti gereği 1931 doğumlu torunu Bereket Cah'a geçti.

Haydarâbâd'da veliahdlar *"Berar Prensi"* unvânını taşırlardı ve Nizam Osman Han'ın büyük oğlu Âzam Cah, senelerdir Berar Prensi idi.

Nizam'ın verasette oğlunu atlamasının ve vâris olarak torununu göstermesinin sebebi, kendisinin cimrilik sınırlarını bile aşmış olan tutumluluğuna rağmen büyük oğlu Âzam Cah'ın inanılmaz derecede müsrif olmasıydı.

Hanımı Dürrüşehvar Sultan'ın Hindistan'ı bırakıp İngiltere'ye yerleşmesinden sonra yalnız kalan ve günlerini artık polo oynamakla, yüzme havuzunda âlemler yapmakla, akşamları da haremindeki 50 kadar cariye ile eğlenmekle geçiren Âzam Cah, babasının tahsis ettiği aylığın birkaç katını harcar olmuş ve yabancılara 4 milyon 720 bin dolar borçlanmıştı. Nizam, kapısına gelen alacaklılara bu meblâğı mecburen ödedikten sonra oğlunu çok sert şekilde uyardı, Âzam Cah bundan böyle hesabını bileceği yolunda peşpeşe vaadler sıralayıp yeminler etti ama ayda sadece 10 bin dolar harca-

makla bile rahat şekilde yaşayabileceği halde ipin ucunu yeniden kaçırdı ve alacaklılar Nizam'a bu defa 500 bin dolarlık bir borç listesi ile gittiler.

Nizam Osman Han bu meblâğı da ödedi ama bu defa oğlunu ihtar yahut tehdit yoluna gitmedi, daha sert bir karar verdi: 1956 Mayıs'ının son haftasında büyük oğlu Âzam Cah'ı vârislikten azletti, kendisine torununu, yani Âzam Cah'ın o sırada İngiltere'deki Sandhurst Askerî Akademisi'nde okuyan 25 yaşındaki büyük oğlu Bereket Cah'ı vâris yaptı.

*

Haydarâbâd Devleti, tarihi boyunca Şark-İslâm dünyasının önemli siyasî merkezlerinden biri oldu ve matbaalarında basılan çok sayıda kitap bakımından da kültürel bir merkez kimliği taşıdı.

Haydarâbâd Nizamları, Osmanlı Devleti ile daha hanedanlarının kuruluşunun hemen başında, 1744'de temasa geçmişler ve bu temas 1920'lere kadar devam etmişti.

Şiî İran, 18. asırdan itibaren Sünnî Haydarâbâd için bir tehlike olmaya başlayınca, Nizamlar, Osmanlı hükümdarlarına yazdıkları mektuplarda padişaha *"Allah'ın Resûlü'nün Halifesi"* olarak hitap etmiş, İran tehdidine karşı destek talebinde bulunmuşlardı.

Bu politika, Osmanlı İmparatorluğu'nun gittikçe zayıfladığı 19. asrın ortalarından itibaren, Bâbıâlî'nin sıkıntıya uğradığı anlarda Nizamlar'ın İngiltere'ye başvurarak Osmanlı adına destek talep etmeleri ve destek verilmemesi hâlinde Haydarâbâd Müslümanları'nın İngiltere'den soğuyacaklarını ifade etmeleri halini almıştı.

Haydarâbâd'ın son Nizam'ı Osman Han, buna rağmen, Birinci Dünya Savaşı'nda cihad ilân eden Osmanlı Devleti'nin değil, İngiltere'nin tarafını tutmuştu...

Ama, Haydarâbâd, Türkiye bakımından asıl önemini 1924'teki hilâfet tartışmaları sırasında gösterecek, Haydarâbâd Müslümanları'ndan önde gelen bazı isimler hilâfetin ilga edilmesinde rol oynayacaklar ve sonraki senelerde *"hilâfet"* dendiğinde, hatırlara hemen *"Haydarâbâd"* gelecekti.

Büyük Millet Meclisi'nin 1924 Mart'ında hilâfeti ilga edip Osmanlı Hanedanı'nın bütün mensuplarıyla beraber son Halife Abdülmecid Efendi'yi de sürgüne göndermesi üzerine, sâbık Halife'ye ilk maddî destek Hayâbâd'dan geldi. Osman Han, 7 Mayıs 1925 tarihli fermanı ile Abdülmecid Efendi'ye 300 sterlin aylık bağlayacak, Abdülmecid Efendi de Nizam'a bir teşekkür mektubu gönderecekti.

Son halife ile son Nizam arasındaki bu akçalı münasebet, Haydarâbâd'ın İngiliz kontrolünde ama henüz güçlü bir devlet olduğu 1931'de şe-

kil değiştirdi ve Halife ile Nizam, o senenin 12 Kasım'ında dünür oldular. Nizam'ın 1956 Mayıs'ında vâris tayin ettiği torunu Bereket Cah, aynı zamanda Halife Abdülmecid Efendi'nin de torunuydu.

*

Haydarâbâd Nizamı Osman Han, 1940'lı senelerde dünyanın *"en zengin"* ve *"en cimri adamı"* olarak biliniyordu

Time Dergisi'nin 1937'de *"Dünyanın en zengin adamı"* diye tanıttığı Nizam, 210 milyar 800 milyon dolarlık şahsî serveti ile Forbes'in 2008'de hazırladığı *"Bütün zamanların en zenginleri"* listesine de Amerikalı işadamları John Rockefeller, Andrew Carnegie ve William Henry Vanderbilt ile Rus Çarı İkinci Nikola'dan sonra dünyanın beşinci zengini olarak girmişti.

Ama, zenginliği ölçüsünde cimri idi...

Meselâ yolda görüp canının çektiği bir dondurmanın fiyatının o zamanın parası ile sadece altı sent olduğunu öğrenince *"Çok pahalı!"* demiş ve almamıştı.

Osman Han, 1946'daki 60. doğumgünü için büyük bir parti hazırladı ve teb'asından tam 1156 kişiyi partiye davet etti.

Hayadarâbâd'ın geleneğinde, Nizam'ın davet ettiği herkesin 50 dolarlık gümüş veya altın götürmeleri şartı vardı ve Osman Han, bu gelenek sâyesinde o gün davetlilerden 57 bin 800 dolar değerinde gümüş ve altın toplamış oldu.

Dünyanın bu en zengin adamının günlük yemek masrafı, sadece 40 sent civarındaydı ve verdiği bir hediye ile de dillere düşmüştü:

Nizam'ın İngiliz danışmanı Sir Walter Monckton, 1946 Temmuz'unda bazı evrakın götürülüp getirilmesi için Londra'dan Haydarâbâd'a Richard Beaumont adında genç bir sekreter göndermişti. Nizam, sadece birkaç dakikalık bir iş için İngiltere'den Hindistan'a kadar giden genç sekretere zahmetinin karşılığında bir hediye vermesi gerektiğini düşündü ve unutulmaz bir hediye verdi: 2,5 dolara satılan bir kalem seti!

Osman Han, paralarını nakit olarak istiflemeye meraklıydı ama bu merakı yüzünden büyük servetler kaybettiği de olurdu. Meselâ bir defasında sarayında sandıklar dolusu banknot halinde İngiliz sterlini saklamış, sandıkları uzun zaman açmamış ve seneler sonra baktığında farelerin paraları çoktan âfiyetle yemiş olduklarını görmüştü.

Kemirilen sterlinler, 1950'li senelerin 8 milyon dolarına karşılık geliyordu!

Osman Han'ın bu akıl almaz cimriliği hem dünya basınında, hem de Türk gazetelerinde alay konusuydu. Meselâ, Nizam'ın ailesinde bir miras

meselesi yaşandığının duyulması üzerine, Türkiye'nin o devirde en çok okunan köşe yazarlarından Ref'i Cevad Ulunay, Milliyet Gazetesi'nde 11 Aralık 1965'te çıkan *"20 Milyar..."* başlıklı makalesinde, şahsen tanışmış olduğu Nizam'dan *"mıhsıçtı"* diye bahsediyor ve şöyle yazıyordu:

"Zenginin malı züğürdün çenesini yorar derler. Haydarâbâd Nizamı'nın 20 milyar serveti varmış. Vay anam vay... Bu ne paradır be?

Şimdi bu paranın vârisleri olduklarını iddia edenler bu muazzam servetten hisselerini almak için dâvâ açmağa kalkmışlar. Öyle ya... 'Biri yer biri bakar, kıyamet ondan kopar'. Evet... Fakat burada yiyen yok. Allah'ın hikmetinden sual olunmaz, bâzısına böyle milyon değil milyarlar verir, aynı zamanda bu paranın metelik onluğuna dokundurmaz. Para ile beraber yalnız onun bekçiliğini verir.

Ben bu 20 milyar sahibi zât ile görüştüm. 1952'de Hindistan seyahatimde Haydarâbâd'a gittik. Hazinesini tanzîm etmek üzere İngiltere'den getirilen mütehassıslar senelerden beri uğraştıkları halde pırlantalar, elmaslar, zümrütler, yakutlar, firuzeler, zebercedler, inciler hâlâ tanzim edilememişti, Nizam bu muazzam servetin başında oturuyor.

Beş gazeteci İstanbul'dan kalkmış, tâ Haydarâbâd'a gelmiş. Be mübarek! İnci çuvalyesinden eğri büğrü bir tane inci al da:

- Ziyaretinizin hâtırası...

Diye hediye et. Nen eksilir?

Haydarâbâd'a gideceğimize heyet halinde Haydarpaşa'ya gitseydik gar müdürü hiç olmazsa bir tren tarifesi verirdi.

Ömrümde böyle mıhsıçtı görmedim. Nerede ise bizden nâ-mübârek yüzünü gördüğümüz için yüzgörümlüğü duhuliye alacaktı.

Ettiği, edeceği ikram, parlâmento binasındaki salonunda bisküvi ile birer fincan çay vermek oldu.

...Bizim zamanımızda orta halli aileler bile ramazanda iftara gelenlere diş kirası diye para verirlerdi.

Bu adamın 20 milyarı var ama efendi tarafı yok.

Mihmandarımız benim Mevlânâ evlâdından olduğumu söylediği zaman o derece memnun oldu ki, elimden tuttu, yanına oturttu. Mesnevî'den, Dîvan-ı-Kebîr'den şiirler okudu. Beraber resim çektirdik.

Bu adamın İkinci Dünya Harbi'nde İngilizler'e kendi arzusuyla 500 milyon İngiliz lirası verdiği mâlûmdur.

Onunla görüşürken haline baktım, acıdım. Hani hac zamanı hacı namzedi götürmek üzere 'delil'ler gelir, onlara benziyor. Elinde baston bile denilmeğe lâyık olmayan bir değnek... Ve sonra hazinede milyarlar yatıyor.

O mu zengin, yoksa Konya'ya gidebilmek için bizim matbaanın veznedarı Ali Bey'e ilân-ı aşk eden ben mi zenginim?

Elbette ben zenginim...

Şimdi en büyük temennim, vârislerin dâvalarını kazanarak bu milyarları çıtır çıtır yemeleridir.

Eflâkî ne güzel söyler:

"Mâl-i dünyâ tapma gel / Köşk ü saray yapma gel / Şol üzenip yapdığın / En sonu vîrân olur".

*

Nizam, cimriliğine rağmen, eğitim ve sağlık alanlarına büyük paralar yatırmıştı...

Meselâ, Hindistan'ın bugün de en önemli yüksek eğitim merkezlerinden olan ve hâlâ Nizam'ın adını taşıyan Osmaniye Üniversitesi'ni 1918'de bütün masrafları tek başına üstlenerek kurdu, üniversitenin faaliyete geçmesinden önce birkaç sene devam eden hazırlıkları, özellikle meydana getirilen tercüme bürosunun yoğun faaliyetini bizzat finanse etti. Üniversitenin sadece binasının inşasına ilk aşamada 500 bin dolar verdi. Haydarâbâd'da yine kendi parası ile modern hastahaneler yaptırdı, masraflarını kendi cebinden ödeyerek sağırlar ve körler için de okullar açtırdı.

Haydarâbâd'ın bütçesinin yüzde on kadarını eğitim, bilim ve kalkınma alanlarına harcadığı söylenen Nizam zaten iyi bir işadamıydı ve kurduğu fabrikalar ile bankaların gelirleri, diğer alanlara yaptığı yatırımları da rahatça karşılayabiliyordu.

*

Haydarâbâd Nizamı Osman Han'ın iki oğlu, Âzam ve Muazzam Cah, Nice'e 11 Kasım 1931'de Londra üzerinden Calais-Méditerranée ekspresiyle saat 11.40'ta geldiler.

Prenslerin maiyetinde Haydarâbâd'ın Maliye ve Dışişleri Bakanı Sir Ekber Haydârî, Nevvab Osman, Nevvab Bahadır Cenk, Salih Haydârî ve hanımı, Sir Trench, Burnett çifti ve Hindistan Müslümanları'nın lideri olan Şevket Ali vardı. Şevket Ali, 1923 Aralık'ında Türkiye Başvekili İsmet Paşa'ya gönderilen ama Paşa'nın eline ulaşmadan önce bazı İstanbul gazetelerinde yayınlann hilâfetin geleceği ile ilgili meşhur mektubu imzalayanlardandı.

Hilâfetin kaldırılmasında, Şevket Ali'nin yazdığı bu mektubun büyük rolü olmuştu.

Heyetteki İngilizler ise Nizam'ın danışmanı idiler ve Nice'e prenslere göz-kulak olmaları için gönderilmişlerdi.

Gelenleri, istasyonda iki şehzade karşıladı: Halife Abdülmecid Efen-

di'nin oğlu Ömer Faruk Efendi ile Osmanlı hükümdarı Beşinci Murad'ın torunu Ali Vasıb Efendi...

Misafirler, Nice'in en lüks oteli olan Negresco'ya yerleştiler. Ertesi gün hiç beklenmedik birşey oldu, bir *"gelin değişikliği"* yaşandı!

Neslişah anlatıyor:

"...Halamın evliliği, aslında bizim Türkiye'den kovulmamızdan hemen sonra planlanmış gibiydi...

Büyükbabama, İstanbul'dan İsviçre'ye gitmesinden sonra en fazla maddî yardımı Haydarâbâd Nizamı yapmıştı. Hem kendisi gönderiyor, hem de zannedersem öbür Müslüman mihracelerin yardımlarını da o toplayıp büyükbabama yolluyordu.

Dolayısıyla, halamın Nizam'ın oğlu ile izdivaç yapması nikâhtan yedi sene önce, tâââ 1924'te belli gibiydi. Yani, halam on yaşında iken nişanlanmış sayılırdı.

Şevket Ali, nikâhtan önceki haftalarda Nice'e gelip büyükbabamı ziyaret etmiş ve halamı Nizam'ın büyük oğluna resmen istemişti... Nizam'ın küçük oğlu da bekârdı ve Enver Paşa'nın kızı Mahpeyker'i de onunla evlendirmeye karar vermişler...

Hindli prensler Nice'e geldikleri zaman bütün hazırlıklar tamamlanmıştı. Âzam Cah halam Dürrüşehvar ile, Muazzam Cah da Mahpeyker ile izdivaç yapacaktı.

Ama, Fuad dayı[47] *ile hanımı Mısırlı prenses Kerime, mihracenin küçük oğlu ile kendi yeğenleri Nilüfer'i evlendirmek istiyorlarmış. Fuad dayı, Nilüfer'in annesi Âdile Sultan'ın kardeşi idi, yani Nilüfer özbeöz yeğeni oluyordu.*

Nilüfer'i böyle zengin birisi ile evlendirmek için hazırlık yapmışlar. Kızı süsleyip püsleyip Muazzam Cah'ın önüne çıkardılar. Nilüfer o sırada 15 yaşındaydı ve harikulâde güzeldi. Mahpeyker ile mukayese edilemeyecek kadar hoş ve alımlıydı...

Muazzam Cah, Nilüfer'in görünce nefessiz kaldı. Mahpeyker'i hemen o anda unuttu ve 'Ben bunu istiyorum' diye tutturdu! tabiî büyükbabam kıyametleri kopardı ama ne yapabilirdi ki? Muazzam babasına telgraf çekip 'Burada daha güzel bir kız var, onu alabilir miyim?' diye sormuş, Nizam da 'Peki, al!' *demiş. Büyükbabama sadece kabul etmek düştü, o kadar!*

Hindliler, Negresco Oteli'nin bütün bir katını olduğu gibi kapatmışlardı. Babam 'Bu kadar masraf etmeye ne lüzum var?' *diye sormuş,* 'Bu, Haydarâbâd'ın şerefidir' *demişler.*

Halam ile Nilüfer'in nikâhları büyükbabamın villâsında kıyıldı.

---

[47] Sultan Beşinci Murad'ın oğullarından Şehzade Selâhaddin Efendi'nin çocuğu ve 1954 ile 1973 seneleri arasında hanedan reisi olan Şehzade Osman Fuad Efendi (İstanbul 1895-Paris 1973). 1920'de Mısır hanedanından Abbas Halim Paşa'nın kızı Prenses Kadriye ile evlendi ve 1932'de boşandı.

Bir gün önce nişan yapıldı, ertesi gün nikâhlandılar. Öyle büyük düğün falan olmadı, kendi aramızda yaptık ve büyükbabamın maiyeti ile yakın dostlarımız iştirak ettiler.

Cimiez halkının neredeyse tamamı, nikâh günü bizim villânın etrafındaydı. Bahçenin dışından içeriye bakıp ne olacağını görmek istiyorlardı...

Hindli prensler, sarı renkte büyük boy açık Mercedesler ile geldiler. İki ayrı Mercedes ile... Haydarâbâd'da kraliyet rengi sarı olduğu için, otomobilleri de o renkten seçmişler...

Mercedesler'in her tarafını çiçeklerle süslemişlerdi. Ön tarafa da hoparlör gibi pompalı koskoca düdükler takmışlar. Klakson falan değil, basbayağı düdük! Gösteriş olsun diye çala çala geldiler. Altlarına daracık beyaz pantolonlar, üst tarafa da dizlerine kadar uzanan Hind elbisesi giymişler. Başlarında sarıklar ve sorguçlar vardı. Çiçekten kolyeler falan takmışlar, işte bu şekilde geldiler...

Villânın etrafına toplananlar böyle bir manzarayı ilk defa gördükleri için gayet şaşırmışlardı ama keyifleri yerindeydi. Biz çocuklar da gayet memnunduk, çok eğleniyorduk ama memnun olmayan biri vardı: Mahpeyker... Zavallıcık, nikâh günü odasından dışarıya adımını atmadı. Hep ağlamış...

Nikâhları büyükbabamın eniştesi Damat Şerif Paşa kıydı. Sultan Abdülâziz'in kızı Emine Sultan'ın zevci Şerif Paşa...

O gün bol bol fotoğraf çektirdik. Davetlilerin tebrik faslı da bittikten sonra prensler hanımlarını ve maiyetlerini de alıp Negresco'ya yerleştiler. Birkaç gün sonra da hep beraber Hindistan'a gittiler ve büyükbabamın kızından ayrılması çok hüzünlü oldu...

Küçük kardeşim Neclâ, o sırada beş yaşındaydı. Hindli prenslerle beraber gelen Şevket Ali'ye bayılmıştı ve ortalıkta 'Ben de bununla evleneceğim' *deyip dolaşıyordu".*

*

Ama, Hindliler'in kendi aralarında yaptıkları bir dedikoduya bakılırsa, Haydarâbâd Nizâmı Osman Han, Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı için istediği mihri fazla bulmuş ve *"Bu parayı veririm ama bir şartla..."* demişti: *"Küçük oğluma da Osmanlı Hanedanı'ndan bir kız vereceksiniz ve talep ettiğiniz mihri ikisi için ödeyeceğim. Paylaşılması işini siz kendi aranızda halledin!".*

Sonra, büyük oğlu Âzam Cah ile beraber Nice yolunda bulunan küçük oğlu Muazzam Cah'a telgrafla *"Sen de kendine bir sultan seç. Bedelini ödeyeceğim!"* diye talimat göndermişti. Nizam'ın teklifini öğrenen Halife Abdülmecid Efendi

ise hiddetlenmiş, köpürmüş, İkinci Nikaha Mani Olabilmek için elinden geleni yapmış ama bir netice alamayınca Çaresiz Düşmüş ve oldu-bittiyi kabullenmek zorunda kalmıştı.

Ve, bu gelin değişikliği, bir gün içerisinde olup bitmişti...

*

Abdülmecid Efendi'nin villâsında 12 Kasım 1931'de kıyılan dinî nikâhtan sonra, Nice'deki İngiliz konsolosu çiftlerin resmî nikâhını kıydı ve önceden yapılmış olan evlilik sözleşmesini de tasdik etti. Sözleşmeye göre ileride kocaların ölümü yahut hanımlarını boşamak istemeleri halinde o zamanın parası ile Dürrüşehvar Sultan'a 200, Nilüfer Hanımsultan'a da 75 bin dolar tazminat, yani mihr ödeyeceklerdi.

Haydarâbâd Nizamı Osman Han nikâhtan sonra dünürü Abdülmecid Efendi'nin tahsisatına üçte bir oranında zam yaptı, küçük oğlu Muazzam Cah'ın Nilüfer Hanımsultan ile evlenmesini sağlayan Şehzade Osman Fuad Efendi'ye de 25 İngiliz lirası aylık bağladı. Şehzade, bu aylığı Nilüfer Hanımsultan'ın Muazzam Cah'tan 1952'de boşanmasına kadar muntazaman aldı ama boşanmadan sonra aylık derhal kesildi!

*

Nilüfer Hanımsultan, elli küsur sene sonra, Paris'teki evinde yaptığımız bir sohbette *"Şecaat"* diye hitab ettiği kocası Muazzam Cah'ı, Haydarâbâd'da geçirdiği günleri ve kayınpederi Osman Han'ı bana şöyle anlatmıştı:

"...Türkiye'den kovulunca, annemle önce Budapeşte'ye gittik, oradan Fransa'ya geçtik, Nice'e yerleştik. Küçük bir apartman dairesi tuttuk. Elimizdekileri satarak yaşamaya çalışıyorduk. Gün geldi, satacak hiçbirşeyimiz kalmadı. Geçinemez olduk. Annem hastaydı ama doktora verecek paramız yoktu.

Haydarâbâd Nizamı'nın oğlu Şecaat, beni böyle bir vaziyette buldu. Çok zengindi ve annemle beni bulunduğumuz durumdan kurtarabilirdi.

Şecaat, ilk gördüğü zaman, bana bir yarış atına bakar gibi baktı. Tepeden tırnağa süzdü, 'Bu at büyüyünce iyi koşar, yarışı kazanır' diye düşündü...

Yokluktan kurtulmak için, 15,5 yaşımda evlendim. Haydarâbâd'a sadece koynumda küçük bir Kur'an ile gittim, bir ortaçağ atmosferinde tam 15 sene geçirdim ve aralarında 400 yıl fark olan iki ayrı dünyayı tattım.

Haydarâbâd, bizler için zindan gibiydi. Nizam gayet muhafazakârdı ve sertti. Bizleri yani iki gelinini 'Büyük' *ve* 'Küçük' *diye çağırırdı. Yanına gittiğimizde avuçlarımızı çenelerimizin altında birleştirip Hind usulü selâm vaziyetinde du-*

rurduk. Konuşmamız yasaktı, sadece 'Evet baba' *veya* 'Hayır baba' *diye cevap verebilirdik.*

... Ben, Nizam'ın alçak sesle konuştuğunu hiç işitmedim. Hep, avaz avaz bağırırdı.

... Günün birinde aklına esti, burunlarımıza halka geçirmeye kalktı. Eski bir Hind âdetiymiş. Anneme yazdım. Kadıncağız neye uğradığını şaşırmış, 'Böyle birşeye izin verirsen, seni reddederim' *diye cevap verdi.*

Nizam, birkaç gün sonra Dürrüşehvar ile beni, kızlarının burunlarını deldirttiği yere götürdü. Ameliyatı yapan kara-kuru Hindli, elindeki dikiş iğnesini kızın burnuna geçirdi, ipliği çekmeye başladı, kızcağız tepesinde dikilen babasının korkusundan gık bile diyemedi.

Kayınpederim sonra bizlere döndü, 'Büyük! Küçük! Bakın, hiç acımıyor. Şimdi siz de deldireceksiniz değil mi?' *diye sordu. İkimiz birden,* 'Hayır baba' *dedik!*

Her zamankinden daha fazla haykırmaya başladı. Önce tehdit etti, korkmadığımızı görünce mücevherlerle kandırmaya çalıştı. Her tarafımızı pırlantalarla donatacağını söyledi ama bizi ikna edemedi. Nasıl bir kıyametin koptuğunu tahmin edersiniz.

Haydarâbâd'daki hayatım cehennem gibiydi. Bir perdenin ardında tam 15 sene geçirdim. Nereye gitsem, peşimde Nizam'ın ajanları vardı. Kendi hizmetkârlarım bile konuşmalarımı dinleyip kayınpederime jurnal ediyorlardı ama böyle bir vaziyette bile, Haydarâbâd'da adımı yaşatacak bir eser bıraktım, mükemmel bir hastahane ile bir de kanser araştırma merkezi yaptırıp halka hediye ettim.

Bir sağlık komitesi kurup başkanlığını bizzat aldım. 250 bin sterlin topladım ve hastahaneyi bu para ile kurdum. Hastahaneye benim adımı verdiler. Seneler sonra Şecaat'ten boşanıp Paris'e yerleştiğim zaman hastahanenin adını değiştirmek istemişler ama idare heyeti, hemen reddetmiş. Haydarâbâd'ın merkezindeki modern tesislerin önündeki kitabede, bugün hâlâ benim adım yazılı.

Savaş senelerinde, Haydarâbâd kadınları arasında zührevî salgınlar çıktı. Köy köy dolaşıp kadınları aydınlatmaya çalışırdım. Salgın duyulunca Avrupa'da, Amerika'da ne kadar gazeteci, radyocu, televizyoncu varsa, kalkıp Haydarâbâd'a geldi. Nizam'ın 'Sakın ha, onlarla konuşmaya kalkma' *diye bütün engellemelerine rağmen hepsi ile mülâkat yaptım.*

Bir müddet sonra, köyleri dolaşmaktan yatağa düştüm. Tifo olmuştum. O senelerin Hindistan'ında hâlâ iptidai tedavi usulleri vardı. Büyücülerin, hastalığa karşı şifa dağıttığına inanırlardı. Nizam, beni tedavi için kendi büyücülerini gönderdi. Adamlar ilâç diye havanda dövülmüş inci yedirmeye kalktılar. Allah'a şükür, bunları ağzıma koymadığım için bugüne kadar hayatta kaldım.

Haydarâbâd'a tam 15 sene sabrettim. Artık dayanacak hâlim kalmamıştı. Hindistan'ı terkedip Paris'e geldim. O zaman Hindistan'da Nehru hükümeti vardı. Nehru'ya mektup yazdım, kayınpederimle konuşmasını ve boşanmamızı sağlamasını rica

ettim. Nehru ricamı yerine getirmiş, Nizam'a gitmiş ama kayınpederim, 'Oğlumla gelinimin arasına giremem' *demiş.*

Şecaat kalktı, Paris'e geldi. Beni geri götürmek için tam on gün uğraştı. Kâh dil döktü, kâh tehdit etti. Bu on gün boyunca dünyada mıydım, cehennemde miydim, bilemedim. Boşanmayı nihayet kabul etti. Ama terkeden taraf ben olduğum için, evlenmemiz sırasında yaptığımız mukaveleyi feshetti, bir kuruş bile nafaka vermedi. Bütün unvânlarımı da geri aldı".

*

Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan'ın dünyanın en zengin adamına gelin gitmesini, o sırada henüz sekiz yaşında olan Cumhuriyet Türkiyesi çok yakından takip etti.

Bu evlilik Türkiye'yi yakından alâkadar ediyordu, zira Haydarâbâd gibi hilâfet hareketlerinin öncüsü görünen ve son derece zengin bir ülkenin veliahdının sâbık Halife'nin kızı ile dünya evine girmesi Müslüman dünyada ses getirebilir, hattâ hilâfetin bir başka memlekette tekrar vücud bulmasına öncülük edebilirdi. Haydarâbâd Nizamı'nın üstelik bir değil iki oğlunu birden Osmanlı prensesleri ile evlendirmiş olmasının, hilâfetin kendi soyundan gelenlere kalmasını istediği şeklinde yorumlanması da mümkündü.

Ama, Türkiye'nin öncelikle endişe ettiği husus, artık Haydarâbâd Nizamı ile akrabalık tesis etmiş olan Halife Abdülmecid Efendi'nin büyük bir maddî güce kavuşması ihtimaliydi. Nice'de geniş bir villâda oturmasına rağmen o zamana kadar Müslüman hükümdarların, özellikle de Nizam'ın gönderdiği meblâğlarla kıt kanaat geçinen sâbık Halife'nin bundan böyle elde edebileceği maddî güç ile Türkiye'ye sıkıntı yaşatması mümkündü.

Ankara, bu yüzden nikâhların öncesinde ve sonrasında Nice'de olup bitenleri yakından takip etmeye çalıştı. Abdülmecid Efendi'nin Nice'e yerleşmesinden hemen sonra bu şehirde açılan ve asıl ve tek vazifesi sâbık Halife'yi günü gününe izlemek olan Türk Konsolosluğu birşeyler öğrenebilmek için vargücüyle çalışıyordu. Ankara, işi sadece Fransa'daki diplomatik temsilcilerine bırakmadı, Haydarâbâd'ın patronu sayılan Londra ile de sık sık temaslarda bulundu, hattâ evliliğe engel olunması bile gayrıresmî şekilde talep edildi.

Türkiye bu taleplerinden bir netice elde edemedi ama hilâfetin yeniden güçlenmesi gibisinden endişeleri de zamanla boş çıktı.

*

Halife Abdülmecid Efendi'nin dünyadaki en sevdiği ve en fazla kıymet ver-

diği varlığı, kızı Dürrüşehvar Sultan idi...

Abdülmecid Efendi, 17 yaşındaki kızının Haydarâbâd'a gelin gitmesinden sonra, Nice'deki koskoca villâsında artık yapayalnız kalmış gibiydi. Resimden de musikiden de zevk duymuyor, paleti eline aldığı yahut piyanonun tuşlarına dokunduğu anda kızını hatırlıyor, gözleri doluyor ve hemen köşesine çekilip yaşlarını içine akıtıyordu.

Halife, torunları ile beraber yaşamasının yalnızlığına çare olacağını düşündü, oğlu Ömer Faruk Efendi'ye kendisini artık çok yalnız hissettiğini söyledi ve *'Çocukları bana versen...'* dedi... *'Bizimle beraber kalsalar...'*.

Abdülmecid Efendi kızı Dürrüşehvar'a nasıl düşkün ise, Ömer Faruk Efendi de büyük kızı Neslişah'a öyle meraklıydı. Diğer iki kızı, Hanzade ile Neclâ da tabiî onun çocuğu idi, kalbinde onlara karşı da çok büyük muhabbeti vardı ama Neslişah'ın yeri bambaşkaydı.

Babasına cevabı *"Küçükleri size gönderirim efendim"* oldu. *"Küçükler sizde kalsınlar ama Neslişah'ı veremem, o benimdir!"*.

1932'nin ilk günlerinde, o sırada sekiz yaşında olan Hanzade ve altı yaşındaki Neclâ Sultanlar ailelerinin Prince de Galles'deki apartman dairelerinden, büyükbabaları Halife Abdülmecid Efendi'nin yaşadığı Carabacel Villâsı'na götürüldüler.

Hanzade ile Halife'nin çocuğu olmayan iki numaralı kadını Hayrünisa Hanım, Neclâ ile de Abdülmecid Efendi'nin İstanbul'daki son gözağrısı Behruze Kalfa alâkadar olacaktı.

Neslişah anlatıyor:

"Hayrünisa Hanım melek gibi kadındı. Çocuğu olmadığı için büyükbabanın yanında yeri biraz gerideydi ve yemeklerini de ikinci sofrada yerdi...

Behruze ise, diğer hanımlara göre daha genç bir Çerkes idi. Büyükbabamla arasında hâlâ birşeyler olduğu söylenirdi ve babaannemden nefret ederdi. Kleptoman olduğunu işitirdik. Neclâ ile alâkadar olmaya başlayınca babaannem ile Neclâ'nın arasını bozmak için çok uğraştı ama muvaffak olamadı. Bu menfî taraflarına rağmen Neclâ'yı sevdi ve çok iyi baktı.

*

Dürrüşehvar evlenip Haydarâbâd'a giderken, büyükbabam hususî sekreteri Hüseyin Nakib Bey'i de göz-kulak olması için onunla beraber göndermişti.

Ama, Hindliler her nedense Hüseyin Bey'den pek hoşlanmamışlar.

İkide bir 'Ne zaman döneceksiniz?' *diye soruyorlarmış, adamcağız da büyükbabamdan dönüşü ile alâkalı bir talimat almadığı için* 'Çok yakında efendim, hazırlık yapıyorum efendim' *gibisinden kaytarmaca cevaplar vermek zorunda kalıyormuş.*

Günün birinde topuğunda bir yara çıkmış ve gün geçtikçe daha fena hâle gelmiş. Doktorlar çare bulamamışlar. Adamcağız berbat vaziyette kıvranıp dururken Nizam'ın adamlarından biri 'Bu sana bir ihtardır!' *demiş.* 'Seni zehirlediler. Dönmeye karar verdiğin takdirde panzehiri verirler, hemen düzelirsin. Yok, şayet ille de kalacağım diye inat edersen çok yakında öleceksin!'.

Zavallı adamcağız Hindistan'dan kaçarcasına ayrılıp Nice'e, büyükbabamın yanına döndü.

Villâda o sırada Madame Grand Jean adında bir kâhya hanım vardı. Hüseyin Bey ile birbirlerini sevmişler, apar topar evlenip villâdan ayrıldılar. Her ikisi de hâlâ büyükbabamın yanındaydı ama evlendikten sonra ayrı yere çıkmak istemişler, bir ev kiralayıp gittiler. Akşamları evlerine gider, sabah tekrar gelirlerdi.

Hüseyin Bey evlenip gidince, villâda kaldığı oda boşaldı.

Büyük amcamız Seyfeddin Efendi birkaç sene evvel vefat etmiş, ailesi dört bir tarafa savrulmuştu. Yirmili yaşlarında olan kızı Gevherî Sultan, Nice'de sıkıntı içerisinde yaşamaya çalışıyordu.

Büyükbabam, Gevherî'nin amcasıydı. Kızcağızın vaziyetinin gittikçe berbat hâle geldiğini öğrenince evlendirmek için yanına aldı ve

---

[48] Gevherî Sultan (Fatma Gevherî OSMANOĞLU), amcası Halife Abdülmecid Efendi'nin evinden ayrıldıktan sonra yalnız bir hayat sürmeye çalıştı. Fransa'dan Mısır'a gitti, uzun yıllarını ucuz otel odalarında geçirdi ve seneler boyunca büyük maddî sıkıntılar çekti.

Hanedana mensup hanımların 1952'de Türkiye'ye girebilmelerine izin verilmesinden sonra İstanbul'a gelen Gevherî Sultan, amcası Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'nin maddî vaziyeti oldukça iyi olan kızı Mihrişah Sultan'ın (Mihriban Mihrişah OSMANOĞLU. İstanbul 1916-1987) evinde yaşadı. İyi derece tanbur, kemençe ve lâvta çalan Gevherî Sultan da babası Seyfeddin Efendi gibi bestekârdı.

Aşağıda, Gevherî Sultan'ın Kahire'de yaşadığı sırada 8 Aralık 1951 günü kuzeni Sabiha Sultan'a yardım talebi maksadıyla gönderdiği bir mektubunun tam metnini veriyorum:

"Pek muhterem sevgili hemşirem

Uzun zaman sizden uzak kalan bir hemşirenizin hem de böyle bir mevzu üzerinde takdim ettiği bir mektup hiç şüphesizdir ki hayretinize, hattâ belki de vehleten tezyîd-i iğbirarınıza sebep olacaktır. Bu ilk te'siri müteakip zamanı hal ve zurûfun bu kusurlarıma en büyük bir sebep teşkil ettiğini teslim buyuracağınıza da o kadar şüphe yoktur.

Ailemizin kadınları meyânında yegâne denecek derecede taşıdığınız isme ne kadar lâyık ve bu nev'i ismin dünyaca icap ettirdiği bütün şerâite ne kadar riayetkâr olduğunuza düşmanlarımızın bile gayrıihtiyarî takdirkâr sözlerini her zaman celbettiğinizi tezkîre hâcet yoktur. Bundan başka bizler gibi sizi yakından bilenler bu zâhirî meziyetlerin fevkında kalbî ve batınî meziyetlerinize ve bilhassa efrâd-ı ailenize olan merbutiyetinize vâkıftırlar. İşte, bu müracaatıma cesaret veren tek sebep budur...

Ailemiz efradından birçoğu gibi tarz-ı hayatımı ümid-i istikbâle bağlayarak bugüne kadar emrâr-ı vakit ettim. Nasıl ve ne şart dahilinde yaşadığımı burada tekrar etmek zâiddir. Pansiyondan pansiyona gördüğüm uygunsuzluklar dolayısıyla naklederek emrâr-ı hayat etmekteyim. Eş ve emsâlim içinde bu tarz-ı hayatı takip eden maalesef yegâne benim. Bugüne kadar bu hale bir hâtime çekmek ve bir yerde yerleşmek çarelerini çok düşündüm. Fakat iki ucu bir yere getiremedim. Fakat bugünlerde ahvâl ve vaziyet beni pansiyonda yaşamamaya mecbur etmektedir. Bir küçük apartman tuttum. Bir aya kadar teslim edeceğim. Fakat içine koyacak bir iskemlem bile olmadığı zâhirdir. Hiç kimseye yük olmak ve külfete sokmak istemem. Fakat sizin gibi imdâdıma yetişebilecek vaziyette olan kardeş-

Hüseyin Bey'in boşalttığı odaya yerleştirdi.

Gevherî birkaç sene bizimle beraber yaşadı. Sonra Hindistan'daki ufak racalardan birinin oğluyla nişanlandı.

Ama, nikâhının kıyılmasından az bir zaman önce villâda bazı hadiseler çıktı, nişan iptal edildi, bu olup bitenlere büyükbabam çok hiddetlendi ve Gevherî'yi villâdan kovup Nice'de zar-zor yaşayan annesinin yanına gönderdi".[48]

*

Seneler böyle geçti, Neslişah büyüdü ve okul çağına geldi...

Nice'de Müslüman çocukların gidebileceği bir mektep yoktu ve mecburen Fransızlar ile beraber okuyacaktı.

Neslişah anlatıyor:

"...Ben, mektebe biraz geç gittim...

Büyükbabam bir gün beni karşısına aldı ve 'Kızım, hepimizin rü-

---

lerimden büyüklerimden bir muâvenet görmezsem apartmana girmek imkânı kalmayacağından evsahibi ve kâtipleri nazarında pek mahcup bir vaziyette kalacağıma şüphe var mı? Bugün münasebetimiz ne şekilde olursa olsun mâhiyetindeki müteaddid sebeplerden çektiğiniz elem ve ıstırâbı bilenlerden ve muttasıl döktüğünüz gözyaşlarına gözyaşlarını karıştıran kardeşlerinizden biriyim. Istırâbın ne olduğunu maalesef nefsinizde bi't-tecrübe siz de bildiğinizden bugünkü hâl-i elîmi gözönüne getirip vaziyetimi takdir buyursunuz. Ve sizi evlâdları kadar seven bir amcanızın kerîmesi olduğumu da nazar-ı itibâra alarak onun ruhuna hürmeten bana hiç olmazsa şu apartmana yerleşebilecek bir çare bulmaya gayret ediniz...

Bugün cemiyet-i beşeriyyenin cinsimize hatâ addettiği ve nehyettiği şeylerden büsbütün âzâde olarak yaşadığımı iddia edecek kadar hakikat münkîri değilim. Fakat bazen münafıkînin birin önüne beş bin ilâve ederek irtikab ettikleri cinayet derecesindeki erâcifi de ancak Cenab-ı Hakk'a havâle ederim. Hâlimi beni yakından görmekle anlayabilirsiniz. Bugün üstüme giyecek iki kombinezonumdan başka yoktur. Ben hayatla mücadele ediyorum. Bir insan gençliğinde her türlü sıkıntıya oldukça tahammül edebilir. Fakat yaş bir dereceye geldiği zaman tahammül etmek şöyle dursun nefsine pek ağır geliyor. Cenab-ı Hakk'tan dilediğim tek şey biran evvel anneciğime kavuşmaktır...

İşte benim yüksek kalpli hemşireciğim, benim gibi bedbaht bir kadına merhamet ve muâvenet etmek bir sevaptır. Bugün muâvenetinize muhtacım. Yine tekrar ediyorum sizi seven ve pek çok seven merhum amcanızın ruhuna hürmeten bilmeyerek size karşı bir hatâda bulundum ise de beni affediniz, iltifatınızdan beni mahrum etmeyiniz. Bunu yüksek kalbinizden ve hakka adalete olan riâyetinizden beklerim. Bilvesile en derin hürmetlerimle mübarek ellerinizi öper iltifatınızı dört gözle beklerim hemşireciğim.

Gevherî.

Adresim: Hotel Minerva. 39, Rue Soliman Pacha. Telefon: 59292"

Gevherî Sultan, bu talebi üzerine kendisine 40 Mısır lirası gönderen Sabiha Sultan'a 3 Ocak 1952'de yazdığı bir başka mektupla şöyle teşekkür edecektir:

"Canım, sevgili sultanım,

Gönderdiğiniz kırk Mısır lirasını aldığım zaman duyduğum şükran hislerini size tarif edemem. Bu semahatkâr ve lütufkâr muameleden fazla müracaat-ı vâkıamdan birkaç gün sonra beni telefonla aramanıza teşekkür etmek ve medyûniyet beslemek çok azdır...

Hanedanımızın zükûru da, inâsı da dahil olduğu halde içinde her zaman parlayan bir pırlantaya teşbîhe cidden lâyık olan böyle yüksek bir hemşîreye mâlik olmakla hepimiz ne kadar müftehir olsak değer...

Duyduğum şükran hislerini ifadede gayrımuktedir olduğumdan bu kadarla iktifâ ediyorum. Hürmet ve muhabbetlerimin kabulü ricasıyla ellerinizi öperim. 2 Kanunsânî 1952.

Gevherî"

Aile arşivinde, Sabiha Sultan'a gönderilmiş bu şekilde çok sayıda mektup vardır.

yası birgün memleketimize dönmek ama Allah kaderimize ne yazdı, bilemeyiz' dedi.

'Belki döneriz, belki de ebediyyen gurbette yaşamak zorunda kalırız. O zaman bugünkü vaziyetimizde mi oluruz, yoksa daha fena mı hâle düşeriz bilmiyorum. İstikbâlimiz belli olmadığı için her çeşit insanla arkadaş olmalısın, herkesi tanımalısın. Seni mektebe göndereceğim ama her türlü insanla konuşabilmen, hayatta rahat etmen için sadece zengin ailelerin çocuklarının devam ettiği mekteplere vermeyeceğim. Normal bir mektebe gideceksin. Orada büyük ailelerin de, halkın da çocukları vardır. Her çeşit insanı tanıyacaksın'.

Ve, beni liseye yazdırdılar...

Dadım kendimi bildim bileli benimle hep Fransızca konuştuğu için, bu lisanı İstanbul'da da zaten anlıyordum. Nice'de de zaten herşey Fransızca idi ve mükemmel konuşur hâle geldim ama okuma-yazma öğretmeye eski Türkçe ile başlattılar...

Perşembe ve pazar günleri mektep yoktu...

Enver Paşa'nın kardeşi Kâmil Bey[49] o sırada Paşa'nın hanımı Naciye Sultan ile evlenmişti ve ailesi ile beraber Nice'de yaşıyordu. Bana ve kardeşlerime eski harfleri Kâmil Bey öğretti. Her pazar günü gelir, Türkân'ı, Ali'yi, Mahpeyker'i, Rânâ'yı[50] da getirir, bizi karşısına alır, eski Türkçe okuma-yazma dersi verirdi. Eski harfleri o zaman onun sayesinde öğrendim.

Fransızca okuma-yazmayı evde annem ile Madam Burdukoff öğrettiler. Zamanla mükemmel şekilde okur-yazar oldum.

Nice'de bir ortamektebe kaydolundum. Yaşım ilk sınıflarda okuyanlara göre büyük olduğu için imtihan yaptılar, 'Okuyup yazması mükemmel, gramer de biliyor' *dediler ve ileri bir sınıfa aldılar.*

*

Evde bana Fransızca'yı ve grameri mükemmel öğretmişlerdi ama hiç kimse matematik göstermemişti... Hesap yapmayı bilmiyordum ve bu yüzden matematikte hiçbir zaman, hayatım boyunca iyi olamadım.

Mektepte matematik bilmediğimi farkettiler, bu defa daha küçük bir sınıfa nakledildim. Matematiği öğrenmemden sonra yeniden onuncu sınıfa çıkardılar.

Fransa'da 1936 Nisan'ında Popüler Cephe hükümeti kurulmuş ve Leon Blum başbakan olmuştu. Sosyalizme benzer bir idare getireceği söyleniyordu.

---

[49] *Kâmil KİLLİGİL (1898-1962).*

[50] *Enver Paşa ile Naciye Sultan'ın çocukları: Mahpeyker ÜRGÜP (1917-2000), Türkân MAYATEPEK (1919-1989), Ali ENVER (1921-1971). Kâmil Bey ile Naciye Sultan'ın kızı: Rânâ ELDEM (1926-2008).*

Gittiğim mektep de zamanla komünist hocalarla doldu ve bizlere komünizmden falan bahsetmeye başladılar...

Bir gün hocalardan biri derste 'Çocuklar ailelerinin değil, devletindir. Bunu hiç unutmayın, sizler annenize babanıza değil, devlete aitsiniz' *gibi bir söz etti...*

O akşam evde ailemle beraber yemek yerken annem okulda o gün neler öğrendiğimi sordu, ben de saf saf 'Ben ve kardeşlerim aslında size değil, devlete ait imişiz, bunu öğrettiler' *diye başlayıp hocanın söylediklerini saf saf tekrar ettim ve kıyamet koptu!*

Babam dehşetli kızdı, yerinden fırladı, bu sözleri söyleyen hoca hakkında ağzına geleni söyledi, sonra 'Bundan sonra o mektebe gitmeyeceksin. Ben böyle şeylerden anlamam, başka bir mektep bulacağız' *dedi.*

Ertesi sabah gitmiş, mektebi birbirine katmış, müdüründen hocasına kadar herkesi bir güzel haşlamış, 'Kızımı böyle berbat bir yere gönderemem, mektepten çekiyorum' *demiş...*

Bir müddet sonra beni Cours Moulin diye hususî bir okula kaydettirdiler. Gayet hoş bir bahçenin içerisinde fevkalâde güzel bir mektepti ve talebenin çoğu da ecnebî idi...

Annem, avukat olmamı ve bunun için Lâtince öğrenmemi istiyordu. Beni rüyalarında bile avukat cübbesi içerisinde görüyormuş... Ama çekingen tabiatlı bir çocuktum, avukatlık hiç yapamayacağım bir işti ve neyse ki babam 'Olmaz öyle şey!' diye tutturdu. 'Böyle bir mesleğe giremez, ben kızımı erkeklerle birarada hukuk mektebine göndermem! Lâtince'yi unutun, Neslişah önce Almanca, ikinci lisan olarak da İngilizce öğrenecek' *dedi.*

Ve tabiî, babamın dediği oldu! Lâtince'yi unutup Almanca ve İngilizce öğrenmeye başladım.

Yeni mektebimde dersleri de o zamanın en mükemmel hocaları veriyorlardı. İngilizce hocası İngiliz idi, Almanca derslerine bir Alman geliyordu. Fransız Edebiyatı ve tarih hocalarımız da işlerinin erbâbı idiler. Fizik hocamız, vaktiyle meşhur fizik âlimi Georges Claude'a[51] *asistanlık etmişti, yani herşey fevkalâde idi...*

Sınıflarda en fazla 15 talebe vardı ama bazı derslerde daha da az oluyorduk. Meselâ Almanca sınıfı dört-beş kişi kadar oluyordu. Sınıfın mevcudu böyle az olunca, hocalar herbirimizle ayrı ayrı meşgul oluyorlar ama üzerimize fazla düşüyorlardı...".

Halife Adülmecid Efendi, ailesine bakması için oğlu Ömer Faruk Efen-

[51] Neon ışıklarının mucidi olan Fransız fizikçi Georges Claude (1870-1960).

di'ye verdiği aylığın dışında, torunu Neslişah'ın okul taksitlerini de ayrıca ödemektedir. Çocuğun yemesi, içmesi, giyimi ve okuldaki diğer masrafları hep Halife'nin oğluna verdiği aylığın içerisindedir.

Ama, hiç eksik olmayan misafirler ve devamlı hazır duran sofralar yüzünden Ömer Faruk Efendi'nin bütçesi hep açık vermekte, mâlî vaziyeti bir türlü düzelmemektedir.

Gün gelir, Neslişah'ın okula giderken giyebileceği tek bir eteği bile kalmaz... Doğru dürüst tek bir eteği vardır ama o da artık delinmiştir ve bu yüzden okula gidemez olur!

Neslişah anlatıyor:

"Ev, her akşam babamın dalkavukları ile dolup taşıyordu. Meze sofraları hazırlanıyor, büyükbabamın verdiği aylığın çoğu bu sofralara ve dalkavuklara gidiyordu. Annem, eve ayrılan parayı artık yetiştiremez olmuştu.

Büyükbabam 'Faruk'a kâfi miktarda para veriyorum. Bu paralar nereye gidiyor?' *diye soruyor, babamın maaşını arttırmaya yanaşmıyordu. Galiba* 'Daha fazla para verecek olursam dışarıda sarfedecek, eve başka yabancıları da davet edecek' *diye düşünüyordu.*

Uzun zamandır üstümüze başımıza pek bakamaz olmuştuk, zaten yeni elbise falan da alamıyorduk. Annem bana ve kardeşlerime kazak örüyor, onları giyiyorduk ama yünler sökülüyor, annem tamir ediyor ve yeniden giyiyorduk. Okulda bazen sökülen yerleri gözükmesin diye eteklerimin önünü arkasına getirir, söküğü gizlemeye çalışırdım.

15-16 yaşlarındaydım, bir ara tek bir eteğe kaldım. Gri renkte bir etek... Mektepte her gün onu giyiyordum, nihayet o da açıldı ve mektebe gidemez oldum! İnsanın elbisesi parçalanıp bir tarafı ortaya çıktığı takdirde ve giyecek başka elbiseniz de yok ise ne yaparsınız? Mecburen evinizde oturursunuz... Ben de öyle yapmak zorunda kaldım, okula gidemedim, evde oturdum.

Annem başka çaresi kalmayınca babanneme gitmiş, vaziyeti anlatmış, anlatırken hüngür hüngür ağlamış ve hiçbirşeyden haberi olmayan babaannemi de ağlatmış... Babaannem bana hemen birkaç elbise yaptırttı ve onun sayesinde mektebe yeniden gitmeye başladım".

Neslişah okulda öğretilenlerden çok daha fazlasını evde öğreniyor ve evdeki dersler daha zor, ağır ve meşakkatli geçiyordu.

Evdeki hocalar, tamamen ailedendi: Büyükbabası, babası, annesi ve hanedanın nisbeten yaşlı ve özellikle de görmüş-geçirmiş mensupları...

Neslişah anlatıyor:

"Hangi aileye mensup olduğumu ister istemez, kendi kendime öğrendim. Evde herkes hiç durmadan 'Sen padişahların soyundansın, sen sultansın, sen şusun, sen busun, sen herkes gibi değilsin, senin vazifelerin var, vazifeler herşeyden evvel gelir, sultan olduğun için şöyle davranmalısın, böyle yapmalısın' *filân deyince kim olduğunuzu öğreniyor, kimlik sahibi oluyorsunuz...*

Bana 'Prenses olmak meslektir' *dediler ve evde senelerce bunun dersini verdiler...* 'Sen sultansın, şöyle yapacaksın, böyle edeceksin, şunu yapmayacaksın, bilmemneyi asla düşünmeyeceksin, duruşun şu şekilde olacak' *gibisinden dersler... Etrafımdakiler bana modellik ederlerdi. Hattâ sadece aile mensupları değil, kalfalar da modellik yaparlardı.*

Yasak edilenlerin başında, zaaf göstermek gelirdi. Zaaf ayıptı ve göstermeyecektim! Yüksek sesle gülmeyecektim, şayet ağlayacaksam gizli ağlayacaktım, üzüldüğümü ve hele ağladığımı hiç kimseye göstermeyecektim...

Her zaman 'Ağırbaşlı ve vakur olmak zorundasın. Dürüstlükten ayrılmayacaksın, sadece kendini düşünmeyeceksin, elin mümkün olduğunca açık olacak' *derlerdi.*

Anneme de böyle öğretilmişti ve bu şekilde davranırdı... Zaten gayet yumuşak kalpli bir kadındı. Üzücü bir hadise olduğu takdirde hemen ağlamaya başlardı. Sokağa çıkacağımız zaman evin kapısından dışarıya adımımızı atmadan önce avucuna bozuk paralar alır, bunları dualarla başımızın üzerinden çevirir, sokakta dilencilere dağıtırdı.

Sonra, tarih dersleri başladı. Aslında tarihi değil, sadece padişahları öğretirlerdi. Büyükbabam Abdülmecid Efendi, bize padişahların listesini yazdı, 'Bunları ezberleyin' *dedi. Karşısına geçer* 'Sultan Osman, Sultan Orhan, Sultan Murad, Sultan Bâyezid...' *diye okurdum,* 'Aferin benim güzel kızım' *deyip öper, severdi.*

Bir ara annem bana tarih dersi vermek istedi ama Sultan Orhan'da kalınca kitaplar alındı ve 'Bunları oku' *dediler. Ben, tarihi kitaplardan öğrendim ama gerek evde, gerekse de etrafımızda tarihten hemen her an bahsedildiği için kendimi tarihin hep içeri-*

sinde yaşamışım gibi hissettim. Kardeşlerime de bol bol kitap okuttular. Enver Paşa'nın biraderi Kâmil Bey pazar ve perşembe günleri bize eski harfleri öğretirdi ama başka hiç kimseden tarih dersi almadık. 'Bu kitapları okuyun' *demeleri sayesinde okumayı sevdim ve hayatım boyunca hep okudum".*

*

Sürgüne giden her hanedanı, büyük sıkıntılar bekler...

Sıkıntıların başında geçim derdi gelir. Bunu gençlerin iyi tahsil görüp düzgün şekilde yetiştirilmeleri ve nihayet hanedan mensuplarının kendilerine lâyık evlilikler yapmaları takip eder.

Bütün bu ihtiyaçların karşılanabilmesi için tek bir şart vardır: Para... Memleketinden sürgün edilmiş olan hanedanın eğer kenarda köşede parası yoksa, hanedan mensupları şahsî servetlere sahip değiller ise ve şayet dünyayı tanımayıp çalışmanın da ne demek olduğunu bilmiyorlarsa, üstelik mensupları kalabalık ise, zamanla sefalete düşmeleri kaçınılmazdır.

Osmanoğulları, sürgün yıllarında bu sıkıntıların hemen hepsini çektiler...

Zira, parasızdılar... İstanbul'da iken oturdukları sarayların, köşlerin, konakların ve hattâ evlerin bile neredeyse tamamı kendilerine değil, tahtın ve tâcın mallarını idare etmek için kurulan Hazine-i Hassa'ya aitti ve bir çeşit lojman sayılırdı. Gayrımenkul sahibi hanedan mensuplarının sayısı azdı ve sürgüne gönderilmelerinden hemen sonra bu gayrımenkullerin neredeyse tamamını vekilleri, hattâ bazı yakınları yağmalamış, kendilerine tek kuruş bile göndermemişlerdi.

Birikmiş paraları da yoktu... İstanbul'da iken devletten aldıkları tahsisat öyle lüks ve şatafat içerisinde bir hayat geçirmelerine imkân vermez, aksine kıt kanaat yaşarlar ve bazıları borçtan bir türlü kurtulamazdı. Osmanoğulları'nda, hanedanın özellikle erkek mensuplarının siyasî güç kazanmamaları için fazla paraya sahip olmamaları eski zamanlardan kalma bir gelenekti. Bu geleneğe Tanzimat sonrasında da sıkı sıkıya riayet edilmiş, Sultan Abdülhamid'in 1909'da iktidardan uzaklaştırılmasını müteakip yaşanan Balkan ve Dünya Savaşları sırasında hazine zaten neredeyse bomboş olduğu için hanedan mensupları halk kadar olmasa da sıkıntı çekmişlerdi.

İşin daha da fena tarafı, Osmanoğulları'nın çoğunun hayatı, dünyayı, para kavramını ve çalışmanın ne olduğunu bilmemeleri ve sürgündeki hanedan mensuplarının 155 kişi, yani diğer hanedanlara göre daha kalabalık olmalarıydı...

Sürgün, Osmanoğulları için bu yüzden felâketlerle dolu bir şekilde geçti...

1924 Mart'ında memleketten sınırdışı edildikleri sırada herbirine verilen 1000 İngiliz lirası kısa zamanda eridi, bir müddet beraberlerinde götürdükleri mücevherlerin yahut diğer şahsî eşyaların satılmalarından elde ettikleri gelirle yaşamaya çalıştılar ama neticede çoğu sefaletle tanıştı...

Nice'in geniş caddelerinde, geceleri el-ayak çekildikten sonra yiyecek birşeyler arayanların arasında padişahların soyundan olanlar da vardı!

Aynı sıkıntıları, tarihleri Osmanoğulları'ndan daha eski bir başka hanedan da tattı: Avrupa'ya asırlar boyunca hâkim olan ve yine asırlar boyunca Osmanlılar ile savaşan Habsburglar!...

Avusturya-Macaristan İmparatorluğu da Birinci Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti gibi mağlûp çıkmış, mağlûbiyetin faturası iktidardaki hanedana kesilmiş, Avusturya Parlamentosu 1919'un 3 Nisan'ında Habsburglar'ı Avusturya'dan sınırdışı etmiş ve bütün mallarına elkonmuştu.

Habsburglar, Osmanoğulları kadar kalabalık olmamalarına rağmen sürgünde büyük sıkıntılar yaşadılar. Son imparator Birinci Karl'ın 1922'de ölümünden sonra hanedanın idaresini eline alan eşi İmparatoriçe Zita, Habsburglar'ın geleceği için Avrupa hanedanlarında alışılmış olan bir çözüm buldu: Sekiz çocuk annesi olmasına rağmen sadece büyük oğluna, Avusturya-Macaristan tahtının vârisi Otto'ya mükemmel bir tahsil sağladı, tam bir imparator adayı gibi yetiştirdi, Otto'nun diğer kardeşleri ise alelâde birer orta sınıf, hattâ fakir aile çocukları gibi büyüdüler. Ama günün birinde memleketlerine dönüp yeniden tahta çıkma ihtimali ile, Habsburg hanedanına mensup prenslere ve prenseslere birçok Avrupa dilinin yanısıra eski imparatorluk topraklarında konuşulan Macarca ve Hırvatça da mükemmel şekilde öğretildi.[52]

Tarihin tuhaf bir tesadüfü: Asırlar boyunca birbirlerine düşmanlık etmiş ve hiç durmadan savaşmış iki hanedanın mensupları, Habsburglar'ın Otto'su ile Osmanoğulları'nın Neslişah'ı, sürgün senelerinde çok yakın iki arkadaş olacaklardı!

*

İmparatoriçe Zita'nın tahtın vârisi için aldığı eğitim tedbirinin tatbiki Osmanoğulları'nda mümkün değildi; zira taht babadan oğula geçmiyor, şehzadelerin en yaşlısı hem ailenin reisi, hem de tahtın vârisi oluyordu. Ailenin sürgün senelerindeki reislerinin en genci ise, elli yaşını çoktan geride bırakmıştı!

Dolayısıyla, hanedanın genç nesillerinin okutulması ve iyi bir geleceğe sahip olmaları için gereken tedbirlerin alınması hususlarında sıkıntılar vardı.

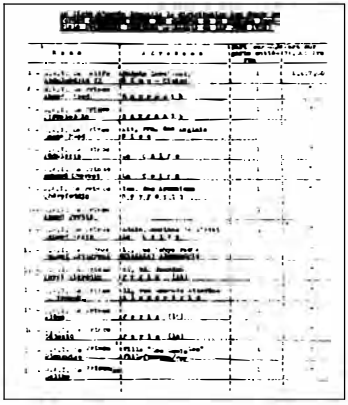

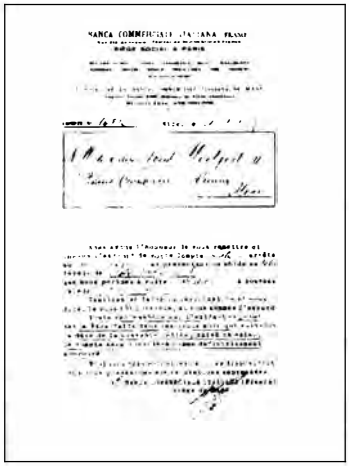
[52] Avusturya-Macaristan İmparatoru Birinci Karl ile evlenmeden önce Bourbon-Parma prensesi olan İmparatoriçe Zita (1892-1989), tahtını geri alabilmek için hayatı boyunca mücadele etti ama Avusturya'ya ancak cenazesi kabul edildi.

İmparatoriçe Zita'nın oğlu Otto von Habsburg (1912-2011), Avusturya tahtından Habsburg hanedanının reisi olmasından 31 sene sonra, 1961'de feragat ettti; Macar tahtındaki haklarından ise hiç

Birşeyler yapılmasının şart olduğunu ilk farkeden kişi, Halife Abdülmecid Efendi oldu ve Sultan Vahideddin'in 1926'daki vefatından sonra hanedanın başına geçer geçmez, Nice'de bir aile şûrâsı kurdu.

Sultan Beşinci Murad'ın torunu Osman Fuad ve kendi oğlu Ömer Faruk Efendi ile gelini Sabiha Sultan'ı ve Sultan Abdülhamid ile Sultan Vahideddin zamanında nâzırlıklarda bulunmuş olan Damat Şerif Paşa'yı şûrâ üyeliğine getiren Abdülmecid Efendi, reisliği üzerine aldı. Kime neyin lâzım olduğu, nasıl yardım edileceği, çocukların nerede okutulacağı ve kızların kimlerle evlendirileceği konularındaki kararı şûrâ verecek, bu arada Osmanoğlu Ailesi'nin imparatorluğun çöküşünden sonra değişik ülkelerde kalan mal varlığının geri alınması için gereken hukukî teşebbüsleri de yine aynı şûrâ yapacaktı.

Hanedan mensuplarına 1938'de yapılan ödemenin listesi (üstte) ve Halife Abdülmecid Efendi'ye gönderilen bir meblâğın banka dekontu (altta).

Oldukça geniş bir coğrafyaya dağılan gayrımenkulleri bulup hukukî girişimlerde bulunmak için yoğun bir çalışma gerekiyordu. Halife Abdülmecid Efendi, yabancı şirketlerle görüşmelere başladı. Yapılan sözleşmelere göre açılacak dâvâlar için gereken masrafları bu şirketler ödeyecek, hattâ Halife'ye aileye dağıtılmak üzere avans bile vereceklerdi.

Talep edilecek mallar arasında çeşitli gayrımenkullerin yanısıra, Musul'daki bazı petrol sahaları da vardı...

Teşebbüsler sırasında tuhaf ve acı hadiseler de yaşanıyordu... Meselâ, Yavuz Sultan Selim'in 1517'de Mısır'ı fethetmesinden sonra kurduğu vakıflara ait bazı gayrımenkullerin gelirlerinden hisse alabilmek için Mısır hükümetine başvuruldu ama Kahire'den komik ve komik olduğu kadar da mânâlı bir cevap geldi: Mısırlılar, *"Kayıtlarımızda, Sultan Selim adında birine rastlanmamıştır"* diyorlardı!

Halife'nin anlaşma yaptığı şirketler ve konsorsiyumlar, mukavelelerin imzalanmasından sonra vârislere, yani hanedan mensuplarına avans ödemeye başladılar ve maddî sıkıntılar bir müddet için sona erdi.

---

vazgeçmedi. Otto von Habsburg, Avrupa Birliği'nin kurucularından kabul edilir. Viyana'da 15 Temmuz 2011'de aynı zamanda Habsburg imparatorluk mezarlığı olan Capuchin Kilisesi'ne imparatorlara mahsus merasimle defnedilen Otto von Habsburg'un cenaze törenine Avusturya cumhurbaşkanı ile başbakanının yanısıra Avrupa hanedanlarının temsilcileri ve çok sayıda devlet adamı katıldı. Habsburg hanedan reisinin aile geleneklerine uyularak çıkartılan kalbi ise Macaristan'a götürüldü ve Pannonhalma Kilisesi'ne gömüldü.

Sultan Abdülhamid'in soyundan gelenler şehzadeler ise, 1930'lardan itibaren Halife'den ayrı olarak başka bir girişim başlattılar: Bir yandan Irak'ın Musul bölgesinde İkinci Abdülhamid adına kayıtlı arazilerden çıkartılan petrollerden hisse alabilmek için İngiliz sermayeli British Petroleum Şirketi ile görüşmeler yapıyor, diğer yandan vaktiyle Sultan Abdülhamid'e ait olan Filistin'deki bazı topraklara sahip olabilmek için dâvâ üstüne dâvâ açıyorlardı.

Petrol konusundaki yeni mücadelenin liderliğini, İkinci Abdülhamid'in Lübnan'da yaşayan büyük oğlu Şehzade Selim Efendi üstlendi. Halife Abdülmecid Efendi de o sırada benzer teşebbüslerde bulunmaktaydı ve bu iki başlılık, kuzenler arasında anlaşmazlık yarattı. Üstelik bazı sultanlarla şehzadelerin avansların dağıtılma şekline ve ödeme oranlarına karşı çıkmaları üzerine Halife ile hanedan mensupları arasında uzun bir yazışma trafiği başladı, birçok şehzade ile sultan birbirine girdi, sonra da mahkemelik oldular!

This Agreement

Sultan Abdülhamid vârislerinin 1934'te kurdukları şirketlerden birinin ana sözleşmesi.

Araya girenlerin tarafları uzlaştırması üzerine Halife Abdülmecid Efendi ile avansları ödeme şekline karşı çıkanlar 1936'da bir protokol imzaladılar ve anlaşmazlık sona ermiş gibi göründü. British Petroleum Şirketi de, hanedan mensuplarına petrol hisseleri için açtıkları dâvâlar karara bağlanana kadar düzenli olarak bir aylık ödemeye başladı. Yapılan bu ödemeler, bazıları sefalet sınırında yaşamaya başlamış olan hanedanın çektiği sıkıntılara küçük de olsa bir devâ gibiydi...

Ama, 1939'da İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması üzerine ödemeler durdu ve öncelikle de hayatlarını petrol şirketinin verdiği aylık avanslarla devam ettirebilen yaşlı sultanlar, açlık çekmeye başladılar! Birçok padişah çocuğu, ertesi gün karnını nasıl doyuracağının derdindeydi...

Aile şûrâsı yaşanan bütün bu tersliklerden sonra dağıldı, bazı akrabalar birbirine girdi ve neticede ailenin çektiği sıkıntıların artması bir yana, Musul petrollerinde vârolduğuna inanılan hisseler ve diğer bütün miras hayalleri de yıkıldı.[53]

---

[53] Hanedan mensuplarının anlaşmazlıkları ve açtıkları dâvâlar için benim *"Son Osmanlılar"*ın *"Hâmid Amca'nın Kuyuları"* başlıklı bölümüne bakınız. 2008 ve sonraki baskılar, sah: 237-255.

Halife Abdülmecid Efendi sürgündeki hanedanın gerçek anlamdaki reisi olmaya çalışmış, reisliği bir müddet yapmış ama şartlar faaliyetin devamına imkân vermemişti... Abdülmecid Efendi'den sonraki aile reisleri ise, bu unvânı sadece bir sembol olarak taşıyacaklardı...

*

Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan, Nice'de bir sabah erken saatte evden tam çıkmak üzere idiler ki, yatağından yeni kalkmış olan Neslişah'ı gördüler ve *"Uyandın mı?"* dediler. *"Çabuk hazırlan, sen de bizimle gel"...*

Biraz sonra üçü birden otomobille yola çıktı.

Buick marka otomobilin direksiyonunda Faruk Efendi vardı...

Cimiez'den Nice'e indiler, oradan Saint Maurice tarafına geçtiler, birhayli gidip dağlara uzanan toprak bir yola girdiler ve köylerin içinden geçtiler...

Sonra, dakikalar boyu yukarılara çıkıldı ve ileride taraçalar ile geniş zeytinlikler göründü.

Otomobil uzayıp giden zeytinliklerin arasındaki yine dar yola girdi, bir hayli gitti ve kesme taştan yapılmış harap bir köy evinin önünde durdu...

Otomobilin sesini işiten ellisini geçmiş ürkek, zayıf ve yaşlı bir erkek ile değişik yaşlardan dört hanım dışarıya çıktılar...

Yüzlerinde beklemedikleri bir misafirle karşılaşmanın verdiği hayret ifadesi vardı ve bu kadar kişinin böyle küçük bir eve sığabilmesi şaşılacak birşeydi...

Faruk Efendi, Sabiha Sultan ve Neslişah otomobilden indiler, Faruk Efendi birkaç adım atıp o ürkek ama mimiklerinden son derece nâzik olduğu hemen belli olan erkeğin önüne gitti, temennâ etti ve *"Sabah şerifleriniz hayırlı olsun efendi hazretleri"* dedi. *"Sizleri almaya geldik... İrade buyurun, hep beraber Nice'e gidelim... Orada herşey hazırlandı!"*.

Sonra, muhatabının cevap vermesine fırsat bırakmadan evin önündeki hanımlara döndü: *"Sabiha ile Neslişah da toplanmanıza yardım ederler, pek vakit geçirmeden hemen yola çıkalım..."*

Evde zaten götürülmeye değecek pek birşey yoktu: Birkaç küçük valiz ve Tevfik Efendi'nin Dolmabahçe Sarayı'ndan itibaren yanından hiç ayırmadığı papağanı...

Buick'e sıkışık bir şekilde binip Nice'e doğru yola çıktılar...

Faruk Efendi'nin *"Sizleri almaya geldik..."* dediği kişi de şehzade idi: Sultan Abdülmecid'in 1849'da doğup 1876'da vefat eden oğullarından Şehzade Burhaneddin Efendi'nin çocuğu Şehzade İbrahim Tevfik Efendi...

Tevfik Efendi 1874 Eylül'ünde Dolmabahçe Sarayı'nda dünyaya gel-

miş, beş hanımdan beşi kız ikisi erkek yedi çocuğu olmuş, 1924 Mart'ında o da sürgüne gönderilmiş ve Nice'e yerleşmişti.

Hanımlarından biri çok daha önce İstanbul'da iken vefat etmiş, iki hanımı sürgüne gitmeyerek İstanbul'da kalmış, kızlarından ikisi evlenip kendi hayatlarını kurmuş, iki oğlunun annesi olan diğer hanımı çocuklarını da alarak şehzadeyi terketmişti. Tevfik Efendi, Nice'in bir hayli dışında kalan tepelerdeki köy evinde kendisinden kırk yaş genç olan son hanımı Hayriye, kızlarından Fevziye ile Fethiye ve Sultan Abdülmecid zamanından kalma Cenan adında 80 küsur yaşındaki bir kalfa ile beraber yaşıyor, daha doğrusu yaşamaya çalışıyordu...

Neslişah anlatıyor:

"Tevfik Efendi, Türkiye'den çıkartılınca ailesiyle beraber Paris'e gitmişti. Şanzelize'de şık, büyük bir otele yerleştiler. Bir müddet orada yaşadılar, sonra büyük bir apartman dairesine geçtiler...

Hanımı, Paris'in en meşhur terzilerinden giyinmeye başladı. Hergün gayet şık giyinir, dans salonlarına gider ve kocasının paralarını gençlerle bir güzel yerdi. Öyle bir hayat yaşadı ki paralar bitti; hiçbirşey kalmayınca da iki oğlunu yanına aldı, kocasını bırakıp bir Amerikalı ile beraber Amerika'ya gitti, oraya yerleşti.

Tevfik Efendi beş parasız kalmıştı. Paris'te yaşayamadı, kızlarını ve Cenan Kalfa'yı alıp Nice'e nakletti. Nice'de bizim gittiğimiz köy evini buldular ve hepsi birarada orada yaşamaya başladılar.

Kaldıkları evde elektrik de, su da yoktu. Su lâzım olduğu zaman, gidip zeytinlikteki kuyulardan birinden çekiyorlardı... Hattâ, akşam olup karanlık bastığında yaktıkları gaz lâmbasına gaz alacak paraları bile kalmamıştı. Son birkaç hafta boyunca karınlarını etraftaki Fransız köylülerin arada bir getirdikleri yiyeceklerle doyurabilmişlerdi... Böyle berbat bir vaziyette idiler..."

*

"Babam barut gibiydi, çabuk sinirlenirdi. Hemen parlayıp ortalığı velveleye verir ama beş dakika sonra da herşeyi unutur ve herkesin unutmasını isterdi.

Bu kadar sinirli olmasına rağmen çok tuhaf, gayet hassastı. Felâkete uğramış birisini görse hemen gözleri dolar, acır, yardım

etmek ister ama yardım edeceğim diye kendini fena vaziyete sokardı...

Tevfik Efendiler'i evimize aldığımız zaman pek öyle misafir ağırlayacak, gelenlere göz-kulak olacak vaziyette değildik. Kendimiz de parasızdık, hattâ çok parasızdık ve sıkıntı çekiyorduk. Ama babam 'Efendi'yi bizim eve getireceğim, burada kalacaklar' dedi, getirdi ve bir müddet kamp gibi üstüste oturduk".

*

Tevfik Efendi'nin kendisinden 40 yaş küçük hanımı Hayriye, Nice'e vardıklarında *"Ben sizlere yük olmayayım"* dedi, kızı Fevziye'yi Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'a emanet ederek bir başka akrabasının yanına gitti.

Apartman dairesi geniş sayılırdı ve kullanılmayan iki oda vardı. Sultan Vahideddin'in hanımı Nâzikedâ Kadınefendi'nin Nice'e, kızı Sabiha Sultan'ı ziyarete geldiği günlerde kalması için boş tutulan büyük odayı, Tevfik Efendi'ye ve papağanına verdiler. Fethiye Sultan ile Neslişah aynı odada yatmaya başladı, Feyziye Sultan ile Cenan Kalfa da henüz küçük olan Neclâ Sultan'ın odasına yerleşti.

Tevfik Efendi ile ailesinin gelmesinden sonra, olan aslında Ertuğrul Efendi'ye oldu. Gras'taki yatılı okuldan eve gelişlerinde Nâzikedâ Kadınefendi için boş tutulan odayı kullanan genç şehzade, odanın Tevfik Efendi'ye verilmesi üzerine binanın altıncı katında, hizmetçiler için yapılmış odalardan birine taşınmak zorunda kaldı.

*

Sultan Abdülmecid'in oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi'nin çocuğu İbrahim Tevfik Efendi, kuzenleri Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın evinde sadece bir sene yaşayabildi. Sessizdi, sâkindi, varlığı ve yokluğu neredeyse hissedilmiyordu ve 1931'i 1932'ye bağlayan 31 Aralık gecesi bir kalp krizi geçirerek hayata vedâ etti.

Sabiha Sultan, amcasının oğlu olan şehzade ruhunu teslim ettiği sırada yatağın başında gözyaşı döküyor; papağan da nefesinin bütün kuvveti ile La Traviata operasından bir arya söylüyordu...

O günlerde Nice'de Müslüman mezarlığı yoktu...

Tevfik Efendi'nin cenazesi ertesi gün kimsesizler mezarlığında bir Hristiyan'ın yanına defnedildi ve Sabiha Sultan'ın definden sonra yaptığı ilk iş La Traviata'dan hâlâ aryalar söylemekte olan papağanı kafesinden çıkartıp pencereden dışarıya salıvermek oldu.

İbrahim Tevfik Efendi vefat edince son hanımı Hayriye, Nice'e döndü, kızı Fevziye'yi alıp Paris'e götürdü, oradan Kahire'ye geçtiler.

Hayriye Hanım, Kahire'de Seyfulin Bey adında bir Tatar ile yeni bir evlilik yaptı. Seyfulin Bey, Fevziye'yi kendi kızı imiş gibi çok iyi bir şekilde yetiştirdi.

Fevziye Sultan bir ara Sabiha Sultan'ın sonraki senelerde en yakın arkadaşı olacak olan Prenses Vicdan'ın evinde kaldı. Prensesin kocası henüz ölmüş ve hanımına iyi bir servet bırakmıştı; Prenses Vicdan genç sultanı kendi kızı gibi yetiştirmek, sonra da evlendirmek istiyordu ama parasını oyunda bitirince Fevziye Sultan'ı annesinin yanına göndermek mecburiyetinde kaldı.

Genç Sultan 1951'de, 23 yaşında iken Mısır prenseslerinden Kadriye Hüseyin'in[54] hava subayı olan oğlu Hayri Bey ile evlendi.

Hayri Bey, Mısır'da 1952 darbesinin lideri olan ve ilerki senelerde cumhurbaşkanlığına gelen Cemal Abdülnasır'a karşı 1956'da düzenlendiği iddia edilen bir darbe girişimine katıldığı gerekçesi ile tutuklanacak ve Hayri Bey'den daha sonra hiçbir haber alınamayacaktı.

Çok daha tuhaf bir tesadüf: 1956'da aynı iddia ile tevkif edilenler arasında Neslişah da bulunacak, kocası ile beraber tutuklanan Neslişah, masumiyetini uzun zaman devam eden bir hukukî mücadele ile ispat edebilecekti...

Hayri Bey'in hanımı Feyziye Sultan hâlen Paris'te yaşıyor, kocasının hayatta olduğuna inanıyor ve 55 seneden buyana dönmesini bekliyor...

*

Şehzade İbrahim Tevfik Efendi'nin diğer kızı Fethiye Sultan ile Cenan Kalfa'nın ise gidecek yerleri yoktu. Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın yanında kaldılar. Fethiye Sultan 1930'ların sonuna doğru Mısırlı Raşid Şefik Bey ile evlendi, Nice'deki düğünlerini Halife Abdülmecid Efendi yaptı, Fransa'dan Mısır'a gidip kendi yeni hayatlarını kurdular, Cenan Kalfa ise yine Faruk Efendi'nin ailesi ile beraber kaldı.

Cenan Kalfa, Sultan Abdülmecid'in sarayındandı ve padişahın oğlu Şehzade Burhaneddin Efendi'nin gözdesiydi. Hiç kimsesi, hiçbir akrabası yoktu. Burhaneddin Efendi'ye âşık düşmüş, şehzade 1876'da vefat edince Cenan Kalfa'ya isterse iyi mevki sahibi bir devlet memuruyla evlenip saraydan ayrılabileceği söylenmiş ama o sırada henüz genç sayılabilecek bir yaşta olan sadık kalfa hayatına başka bir erkeğin girmesini kabul etmemiş, hiç evlenmemiş ve Dolmabahçe'de kalmayı tercih etmişti.

Neslişah, Sultan Mecid zamanındaki saray hayatının ayrıntılarını, sa-

ray mensuplarının hikâyelerini hattâ artık unutulmuş dedikoduları, hep Cenan Kalfa'dan öğrenecekti...

Cenan Kalfa'nın aklı yüz yaşına yaklaştığı, hattâ belki de geçtiği son senelerinde bir gidip bir geliyor, meselâ hâlâ büyük bir aşkla bağlı olduğu Burhaneddin Efendi ile geçirdiği geceleri herkesin ortasında birdenbire anlatmaya başlıyordu...

1942'de Maraşal Rommel'in kumandasındaki Alman birliklerinin Kahire'ye yaklaşmakta olduğunu işiten yaşlı kalfayı bir telâş ve korku sarmıştı: Almanlar'ın Kahire'ye girer girmez ilk iş olarak kendisine tecavüz edeceklerine inanıyor ve ailesi ile beraber artık Mısır'da yaşamakta olan Faruk Efendi'ye *"Eyvaaah! Gelip ırzıma geçecekler!"* diyordu... *"Aman efendi, Rommel'den önce bâri gel sen yap da, gâvur yapmasın!"*.

*

Neslişah, Nice'de 15 sene yaşadı...

Çocukluğunu ve genç kızlığını bazen mutlu, bazen hüzünlü ama refahtan uzak bir halde, Fransa'nın Akdeniz sahilindeki bu şirin şehirde bıraktı...

İlk tâlibi de Nice'de çıktı: Mısır Prensi Amr İbrahim...

Prens Amr, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunlarından Ahmed Rıfat Paşa'nın soyundan geliyordu, zengindi ve Mısır hanedanının en yakışıklı mensuplarından biri, belki de en yakışıklısı idi. 1905'te Kahire'de doğmuş, Fransa'da okumuş, ilk evliliğini 1921'de Mısırlı bir paşanın kızı olan Servet Hanım ile yapmış, bir müddet sonra ayrılmış ama yeniden aynı hanımla evlenmiş ve Servet Hanım 1935'te vefat etmişti.

Prensin ilk hanımından üç kızı vardı...

Mısır hanedanının mensupları senenin birkaç ayını mutlaka Fransa'da geçirirlerdi ve birçok akrabası gibi Prens Amr da, o sırada Nice'de yaşayan Şehzade Ömer Faruk Efendi ile ahbap, hattâ arkadaştı.

Hanımını kaybetmesinden sonra Fransa'da artık daha fazla vakit geçirmeye başlayan prens, Neslişah'ı ilk defa 1937 sonbaharında gördü. Zaten tekrar evlenmek niyetindeydi ve yeni yuvasını o sırada henüz 17 yaşında olan Neslişah ile kurabileceğini düşündü.

Aralarındaki yaş farkının, yani Neslişah'tan 16 yaş büyük olmasının sıkıntı yaratabileceğinden endişe duyduğu için, meseleyi Ömer Faruk Efendi'ye biraz tereddüt ederek açtı ama şehzade teklifi makul karşıladı. *"Böyle bir izdivaç bizim için de gayet münasiptir ama yine de Neslişah'ın ve annesinin fikrini alayım"* dedi...

Sabiha Sultan talebi zaten benimsemişti; Neslişah da yakışıklı prensin teklifini birkaç gün düşündü ve *"Olabilir"* dedi...

Neslişah'ın Prens Amr ile evlenmesine böyle karar verildi ama söz kesme yahut nişan falan yapılmadı, sadece karar verildi ve ayrıntılar kısa bir müddet için Mısır'a gittikten sonra tekrar Nice'e dönecek olan prensin gelişine bırakıldı...

Prens Amr birkaç gün sonra Mısır'a gitti ama dönemedi! Kahire'de birdenbire gelen kısmî felç yakışıklı prensi yatağa mahkûm etti... Doktorların *"Bir daha ayağa kalkmanız mümkün görünmüyor"* demeleri üzerine çok şık bir hareket yaptı, Ömer Faruk Efendi'ye bir mektup gönderdi ve *"Neslişah'ı, hayatını bundan böyle yatalak olarak geçirecek bir kişiye mahkûm etmeye hakkım olmadığı için evlenme talebimi geri çekiyorum. Neslişah artık serbesttir, saadetler temennî ederim"* dedi.

Düşünülen evlilik olamamış, Neslişah ile Prens Amr evlenemişlerdi ama Neslişah'ın kaderine günün birinde Mısır hanedanına gelin gitmek, aynı hanedanın bir başka mensubu ile, Prens Muhammed Abdülmünim ile evlenmek yazılmıştı.

Kaderin hükmü sadece bundan ibaret değildi... Felç geçirip yatağa düşen Prens Amr birkaç sene sonra düzelecek, hiçbirşeyi kalmayacak, bir zamanlar tâlip olduğu Neslişah'ın kızkardeşi Neclâ Sultan ile evlenecek, prensin ağabeyi Prens Mehmed Ali de Neslişah'ın diğer kardeşi Hanzade Sultan ile dünya evine girecekti!..

*

Neslişah'ın hayatı sonraki senelerde artık bambaşka bir memlekette ve iklimde geçecekti: Mısır'da...

1930'lu yılların Avrupa'sında siyaset baştan aşağı yeniden şekilleniyor, Almanya'ya Naziler, İtalya'ya da faşistler hâkim oluyor, bazı küçük memleketlerde Nazi ve faşist yanlısı hareketler güç kazanırken İngiltere'yi bu ideolojilerin ve askerî hareketlenmelerin getireceği neticelerin endişesi sarıyordu.

Avrupa'da savaş, zamanla kaçınılmaz hâl aldı. Birinci Dünya Harbi'nin mağlûbu olan Almanya'nın yeni lideri Adolf Hitler, müttefiklerin kendilerine Versailles Sarayı'nın Aynalı Salonu'nda 1919'un 28 Haziran'ında imzalanan anlaşma ile dayattıkları şartlara artık uymayacaklarını açıkça söylüyor ve yeni Avrupa'nın sınırlarını çizmeye hazırlanıyordu.

Profesyonel asker olan Şehzade Ömer Faruk Efendi, muhtemel bir savaşta Almanya'nın ilk darbesini Fransa'nın yahut Polonya'nın yiyeceğinin farkındaydı. Bu yüzden, ailesi ile beraber savaştan nisbeten uzak ve harbin sıkıntılarının daha az çekileceği bir başka memlekete gitmeyi düşünüyordu.

Sürgündeki ailenin bundan böyle yaşayacağı memleket, Mısır idi...

Neslişah anlatıyor:

"Avrupa'da vaziyet bozulmuştu, sadece savaştan bahsediliyordu, büyükbabam Paris'e yerleşmek istiyordu, babam da 'Buralar barut kokuyor. Harp başlarsa ben Avrupa'da olmak istemiyorum' *demeye başladı.*

Babamın açıkça söylememesine rağmen bizim büyüdüğümüzü görüp büyük ihtimalle ecnebiler ile evlenmemizden korktuğundan eminim. Herhalde 'Ya bir Fransız'a gönül verirlerse ne halt ederim?' *diye düşünüyordu.*

Zaten artık yavaş yavaş taliplerimiz de çıkmaya başlamıştı. Nice'de, İshak Han adında bir Acem prensi yaşıyordu ve Kacar hanedanı ile aktabalığı vardı. Ama, Kacarlar'ı devirip yerlerine geçen Pehlevîler ile de arası gayet iyi idi. Bir gün büyükbabamı ziyarete geldi ve o sırada 14-15 yaşlarında olan Hanzade'yi Pehlevîler'in veliahdına istedi. Veliahd dediğim kişi, İran'ın son şahı olan Muhammed Rıza... Yani sonraki senelerde önce Mısır Kralı Fuad'ın kızı Prenses Fevziye, ardından Süreyya ve onu da boşamasından sonra Ferah ile evlenecek olan son Şah...

Büyükbabam, adamı kovmaktan beter etti ama Prens Amr'dan sonra bana başka bir kısmet çıktı: Ağa Han adam gönderdi ve beni oğlu Ali'ye istetti... Büyükbabam daha fazla sinirlendi, 'İsmailîler'in Sünnî halifesinin torununa talip olmalarını hakaret addederim' *deyip onları da kapıdışarı etti.*

İtalyanlar ile Almanlar müttefik olmuşlardı. Annem, o sırada harbin her an başlayabileceği ve Nice'e beklenmedik bir hücum yapılabileceği endişesindeydi. Nice, 19. asra kadar İtalya'ya aitti. Annem, İtalyanlar'ın şehre yeniden sahip olmak maksadıyla yanlarına Almanlar'ı da alıp ânî olarak hücum etmelerinden korkuyordu. Korkusu gittikçe arttı, hattâ her gece bahçeye çıkıp 'Acaba İtalyan tayyaresi gelir mi, bizi bombalarlar mı?' *diye göklere bakmaya başladı.*

İngiliz Başvekili Chamberlain 1938 Eylül'ünde Münih'e gitti, Hitler ve Mussolini ile buluşup Südet'i Almanya'ya veren bir anlaşma imzaladı ama vaziyet daha da fena oldu.[55] *Harp artık her an patlayacak gibiydi.*

Babam, bütün bunlardan sonra nihayet Fransa'dan ayrılmaya karar verdi ama nereye gidecektik?

Anneannem ve Ulviye teyzem Mısır'da yaşıyordu. Babamla

[55] Anlaşmanın imza tarihi, 29 Eylül 1938'dir.

annem uzun uzun düşündüler ve 'Biz de Mısır'a gidelim, orada akrabalarımız da, tanıdıklarımız da var' *dediler.*

Sonra gidip büyükbabamla konuştular. Büyükbabam, Haydarâbâd Nizâmı'nın kendisine gönderdiği paranın 12 bin frangını her ay babama yollayacağını ve Mısır'da bu para ile idare etmemizi söylemiş, sonra 'Siz giderseniz ben de burada kalmam, Paris'e yerleşirim' *demiş...*

Allah'tan, bir memleketten öbürüne gitme konusunda bir sıkıntı çekmiyorduk, zira pasaportlarımız vardı ve bize vize veren her memlekete seyahat edebilirdik.

Aile, Türkiye'den 1924'te kovulduktan sonra vatandaşlık ve pasaport konusunda büyük zorluk yaşamıştı. Türk Hükümeti'nin memleketten gidişimizde verdiği pasaportlar zaten sadece çıkışa mahsustu, dönebilme imkânı yoktu ve bir senelikti. Kovulurken vatandaşlıktan zaten çıkartılmıştık ve bir sene sonra da pasaportsuz kaldık...

Her iki büyükbabam, Sultan Vahideddin ile Halife Abdülmecid Efendi, aileye pasaport temin edebilmek için Fransızlar ile temasa başladılar. Sultan Vahideddin 1926'da vefat edince, bu vazife diğer büyükbabama kaldı. Edouard Herriot o senelerde birkaç defa Fransa'nın başvekili olmuştu ve büyükbabamla ahbaplığı vardı. Büyükbabam ondan rica etmiş ve aileye pasaport verilmesini sağlamış!

Fransızlar'ın bizlere verdiği pasaport sadece seyahat etmeye yarıyordu, yoksa vatandaşlık belgesi falan değildi. Hepimiz vatansızdık! Pasaportun üzerinde 'Mültecilere mahsustur' *ibâresi vardı ve 'vatanı' kısmında* 'Osmanlı' *yazılıydı. Yani hepimiz vatansızdık ama Fransa'nın himayesinde idik. Benim ismim de* 'Neslişah Faruk'... 'Son Altesse Imperial Princesse Neslişah Faruk!'

İşte, Fransızlar'ın verdiği bu pasaport ile Mısır vizesi aldık...

Fransa'dan ayrılmaya karar verdiğimiz sırada Prince de Gal-le'deki dairemizi satmış, Il Riccordo'da kiralık bir daireye taşınmıştık. Karar verildikten sonra eşyalarımızı toplamaya başladık. Ben gittiğim mektebi bırakmak mecburiyetinde kaldım ve bir daha mektebe devam etme fırsatım da olmadı!

Annem ve babam eşyaları toplamaya başlayınca bizi büyükbabamın evine götürdüler, Cenan Kalfa'yı da birkaç günlüğüne bir başka yere yolladılar.

Neclâ, eskisi gibi Behruze'nin odasında yattı, Hanzade de

Hayrünisa Hanım'da kaldı. Bir başka odaya da kocaman bir yatak kurdular ve Fethiye ile ben o yatakta yattım. Toparlanma işi bitince yine evimize döndük ve son birkaç günümüzü orada geçirdik.

Sonra, Marsilya'dan İskenderiye'ye giden 'El Nil' *isminde bir Mısır gemisi buldular, biletler alındı ve vedâ ziyaretleri başladı...*

Büyükbabamın Saint Bernard cinsi köpekleri vardı, yavrularından birini de bana vermişti...

Nice'in sıcak havası dağlarda ve soğuklarda yaşayan Saint Bernardlar'a yaramadığı için büyükbabam yaz geldiğinde kendi köpeklerini dağlara gönderirdi, bendeki yavru ise bizim evde kalırdı. Tüylerini traş ettirip rahat etmesini sağlamaya çalışırdık ama hayvan gene de huzursuzdu...

Vedâ gününden önce bendeki yavruyu götürüp büyükbabama iade ettim. Yola çıkmamızdan bir gün önce de kardeşlerimle beraber büyükbabama vedâya gittik. Annemle babam o gün bizimle gelmediler, evde kaldılar.

Vedâ gününü büyükbabamla ve babaannemle beraber karşılıklı ağlayarak geçirdik. Akşam yemeğine kadar hiç konuşmadan, sadece ağladık. Yemekten sonra büyükbabam 'Çocuklar sizi eve ben götüreyim' *dedi ve şoföre otomobili hazırlattı...*

Evden babaannemle vedâlaşarak çıktık. Babaannemin bana zaafı olduğu için birbirimizden çok zor ayrıldık. Sonra büyükbabam bizi otomobili ile evimize kadar götürdü, yolda hiç durmadan gözyaşı döktü, boynumuza sarıldı, bıraktı, yeniden hıçkıra hıçkıra ağladı, tekrar sarıldı ve eve bu vaziyette gittik.

Şoför binanın önünde durdu, büyükbabam üçümüzü son defa kucakladı, öptü, kucakladı, öptü ve hıçkırıklar içerisinde 'Çocuklar, çabuk inin otomobilden' *dedi ve ağlaya ağlaya gitti.*

Bu, büyükbabamı son görüşümdü... Kardeşlerimi bilmiyorum ama ben onu bir daha tekrar göremeyeceğimden emin gibi idim ve hakikaten göremedim... Bizim ardımızdan o da Paris'e taşındı, orada yedi sene yaşadı ve Paris'te vefat etti.

Fransa'dan ayrılışımızın tam tarihini pek hatırlamıyorum ama Chamberlain'ın Münih'ten Londra'ya dönmesinin üzerinden bir ay falan geçmişti... Yani, 1938'in sonlarında olacak...

Şehzade Tevfik Efendi'nin Nice'de bizim evde kalan kızlarından Fethiye önceden evlenip Mısır'a gitmişti, Fevziye de annesi ile Paris'te idi. Mısır'a gittiğimiz sırada Nice'deki evimizde da-

yım, yani Sultan Vahideddin'in oğlu Ertuğrul Efendi, Madam Burdukoff ve Cenan Kalfa da kalıyordu ve Mısır'a onlarla beraber gittik.

*

Büyükbabama vedâ etmemizin ertesi günü Marsilya'ya gittik ve bizi İskenderiye'ye götürecek olan vapura bindik... Yolculuk pek fena geçmedi. Herkesin ayrı kamarası vardı ve vapurda pek-çok tanıdığımıza rastladık.

Üç gün sonra, İskenderiye'de idik...".

Üçüncü Bölüm: *Mısır*

FİRAVUNLAR DİYÂRININ GELİNİ

1.
Zoraki nişan, gönüllü nikâh

Şehzade Ömer Faruk Efendi ile ailesinin yerleşmek üzere gittikleri Mısır, binlerce senelik tarihi boyunca siyasî bakımdan hep hareketli olmuş, zenginliği sebebi ile de yabancı güçlerin her zaman alâkasını çekmişti.

Nil Nehri'nin hayat verdiği memleket, yedinci yüzyıldan itibaren Müslüman oldu ve sonraki asırlarda kültürü ile İslâm, özellikle de Arap dünyasını çok yakından etkiledi. Ama tuhaftır, firavunlar döneminden sonra iki bin sene boyunca yabancıların hâkimiyetinde kaldı ve Mısırlılar kendi memleketlerini ancak 1952'den itibaren idare edebildiler.

Bir ara Fatımî Hilâfeti'nin merkezi olan; Pers, Yunan, Roma, Bizans, Arap ve Memlûk hâkimiyetinden sonra 1517'de Yavuz Sultan Selim tarafından Osmanlı topraklarına katılan Mısır, asırlarca İstanbul'dan tayin edilen valiler tarafından idare edildi. Bâbıâlî, 15 Temmuz 1840'ta idareyi Konyalı yahut Gümüşhaneli olduğu düşünülen ve genç bir asker iken gittiği Mısır'ın zamanla tamamına hâkim olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'ya ve soyundan gelenlere devretmek zorunda kaldı. Mehmed Ali Paşa ve ondan sonra iktidara gelen torunları sırasıyla *"vali"*, *"hıdiv"* *"sultan"* ve nihayet *"kral"* unvanlarını taşıyacak, cumhuriyetin ilân edildiği 18 Haziran 1953'e kadar Mısır'ın

الوقائع المصرية

اعلان

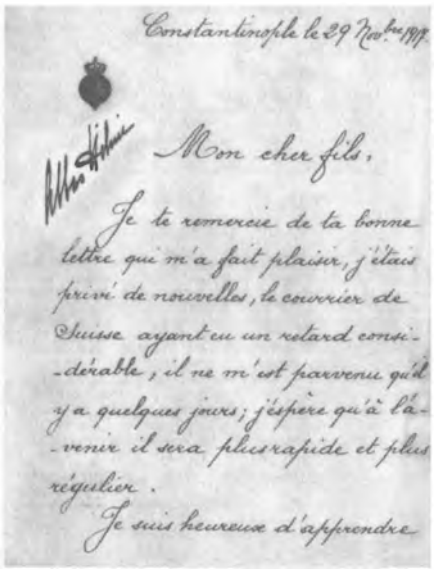
İngilizler'in, Abbas Hilmi Paşa'yı azlettiklerini duyuran Mısır resmî gazetesi.

hâkimi olacak ama 1882'den itibaren iktidarı bir başka güçle paylaşmak zorunda kalacaklardı: Süveyş Kanalı'na asker çıkartan ve zamanla memleketin tamamını işgal eden İngilizler ile...

Sonraki senelerde Mısır'da önemli bakanlıkların müsteşarları ve polis müdürleri hep İngiliz olacak, Kahire'deki kraliyet sarayının hemen yanıbaşında bile bir İngiliz garnizonu bulunacaktı.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sadece kâğıt üzerinde bir eyaleti gibi görünen ama 19. yüzyılın sonlarından itibaren tamamen İngiltere'nin kontrolü altına giren Mısır'ın son hıdivi Abbas Hilmi Paşa, *"Türkiye yanlısı olduğu"* gerekçesi ile 19 Aralık 1914'te İngilizler tarafından tahtından indirildi. Yerini *"Sultan"* unvânı ile yine Kavalalı Hanedanı'ndan gelen Hüseyin Kâmil Paşa aldı, Sultan Hüseyin'in 1917'deki ölümü üzerine hanedanın bir başka üyesi, Prens Fuad *"Sultan"* oldu ve İngiltere'nin 28 Şubat 1922'de Mısır'a sınırlı bir bağımsızlık vermesi üzerine ülke krallık, Sultan Fuad da *"Kral Fuad"* oldu.

Fuad'ın 1936'da ölümünden sonra tahta tek oğlu ve o sırada 16 yaşında olan Faruk geçti. Mısır, o günlerde siyasî bakımdan gayet çalkantılı bir vaziyette idi. Kral, hükümet ve muhalefet birbirine girmişti ama gene de İngilizler'in dediği oluyordu ve öyle ki, İngilizler istedikleri gibi hareket etmeyen kralı tahttan indirmekle tehdit maksadıyla 1942'de, kraliyet sarayı Abdin'e tanklarla girmekten bile

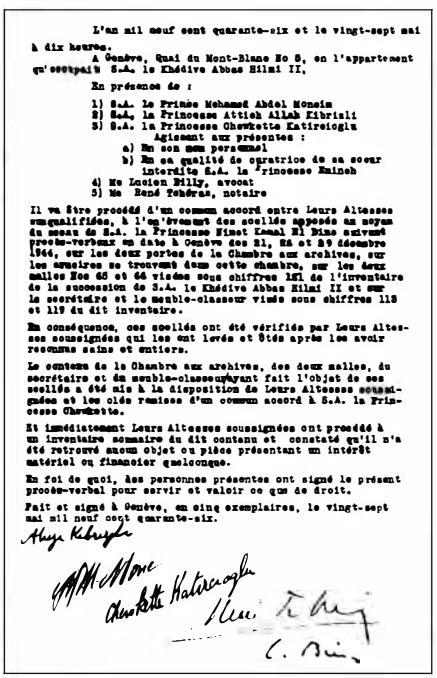
Constantinople le 29 Nbre 1917

Mon cher fils,

Je te remercie de ta bonne lettre qui m'a fait plaisir, j'étais privé de nouvelles, le courrier de Suisse ayant eu un retard considérable, il ne m'est parvenu qu'il y a quelques jours; j'espère qu'à l'avenir il sera plus rapide et plus régulier.

Je suis heureux d'apprendre

Abbas Hilmi Paşa'nın oğullarına yazdığı bir mektup (üstte) ve Hıdiv'in vârislerinin 27 Mayıs 1946 tarihli mal tespit tutanağı (altta).

L'an mil neuf cent quarante-six et le vingt-sept mai à dix heures.

A Genève, Quai du Mont-Blanc No 8, en l'appartement qu'occupait S.A. le Khédive Abbas Hilmi II,

En présence de :

1) S.A. le Prince Mohamed Abdel Moneim
2) S.A. la Princesse Attieh Allah Fikrieli
3) S.A. la Princesse Chewkette Katireioglu

Agissant aux présentes :

a) En son nom personnel
b) En sa qualité de curatrice de sa sœur interdite S.A. la Princesse Emineh

4) Me Lucien Billy, avocat
5) Me René Tehéran, notaire

Il va être procédé d'un commun accord entre Leurs Altesses susqualifiées, à l'ouverture des scellés apposés au moyen du sceau de S.A. la Princesse Hinet Kemal El Dine suivant procès-verbaux en date à Genève des 21, 22 et 29 décembre 1944, sur les deux portes de la Chambre aux archives, sur les armoires se trouvant dans cette chambre, sur les deux malles Nos 65 et 66 visées sous chiffres 1Fl de l'inventaire de la succession de S.A. le Khédive Abbas Hilmi II et sur le secrétaire et le meuble-classeur visés sous chiffres 1l8 et 1l9 du dit inventaire.

En conséquence, ces scellés ont été vérifiés par Leurs Altesses soussignées qui les ont levés et ôtés après les avoir reconnus sains et entiers.

Le contenu de la Chambre aux archives, des deux malles, du secrétaire et du meuble-classeur ayant fait l'objet de ses scellés a été mis à la disposition de Leurs Altesses soussignées et les clés remises d'un commun accord à S.A. la Princesse Chewkette.

Et immédiatement Leurs Altesses soussignées ont procédé à un inventaire sommaire du dit contenu et constaté qu'il n'a été retrouvé aucun objet ou pièce présentant un intérêt matériel ou financier quelconque.

En foi de quoi, les personnes présentes ont signé le présent procès-verbal pour servir et valoir ce que de droit.

Fait et signé à Genève, en cinq exemplaires, le vingt-sept mai mil neuf cent quarante-six.

çekinmemişlerdi.

Mısır, özellikle de Kahire ve İskenderiye, yaşanan bütün siyasî çalkantılara, isyanlara ve işgallere rağmen, 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren İslam Dünyası'nın en modern şehirleri oldular, hattâ sosyal hayattaki rahatlama bakımından İstanbul'u bile geride bıraktılar. Mısır sarayları lüksün ve ihtişamın merkezi haline gelmişti. 19. yüzyılın Osmanlı tarihçileri *"...O zamana kadar konağından dışarısını pek bilmeyen İstanbul sosyetesi sefahatte Mısırlılar'la aşık atmaya başladı"* diye yazacak, İstanbul sarayının lüksü ve masraf etmeyi Mısırlı prenseslerden öğrendiğini söyleyeceklerdi...

Şehzade Ömer Faruk Efendi ve ailesi Fransa'dan ayrılıp İskenderiye'ye gittikleri sırada Mısır tahtında Kral Faruk vardı ve Neslişah bu memleketin hanedanına, yani *"Kavalalı Mehmed Ali Paşa Ailesi"*ne gelin gidecekti...

*

"El Nil" vapuru ile 1938 sonbaharında Marsilya'dan İskenderiye'ye giden Şehzade Ömer Faruk Efendi ile ailesini limanda Osmanlı Hanedanı'nın İskenderiye'de yaşayan mensupları karşıladı: Sabiha Sultan'ın ablası Ulviye Sultan, kocası Ali Haydar Bey, Beşinci Murad'ın soyundan Şehzade Ali Vasıb Efendi ile Sultan Reşad'ın torunu olan hanımı Mukbile Sultan ile diğer akrabalar...

Sabiha Sultan vatansız kaldıkları senelerde kendilerine kucak açan Fransa'dan ayrıldığı sırada hissettiklerini seneler sonra Mısır'da iken, 1955'in 5 Şubat günü bir kâğıda şöyle dökecekti:

"...Bizi İskenderiye'ye götüren Nil vapuru Marsilya limanından ayrılırken, hayatımın büyük bir parçasını bıraktığım bu güzel memleketi terkedişin acısı ağır ağır içime çöküyor, birçok hatıralar bir silsile halinde gözlerimin önünden geçiyordu...

Gençliğimin hayallerini yaşatan Fransa'yı sevmekte haksız değildim...

Memleketimden ayrıldığım vakit ilk merhalemiz olan İsviçre'nin sonradan hayran olduğum tabiî güzellikleri, yüreğimi yakan dâussıla (vatan hasreti) ateşini söndürememişti. Ruhumun huzuruna ancak Nice'de kavuştum...".

Ali Haydar Bey ile Ali Vasıb Efendi, Faruk Efendi'nin ailesinin evini daha önceden hazırlamış, Ramle semtindeki Komanos Paşa Caddesi'nde portakal ve mandalina ağaçları ile dolu yemyeşil ve koskoca bir bahçenin ortasında aylığı 12 Mısır lirasına küçük bir villâ kiralamışlardı.

Caddeye ismini veren Komanos Paşa'nın eski zamanlarda yaşamış korsanı andıran bir denizci olduğu ve İskenderiye ile İtalyan limanları arasında faaliyet gösterdiği söylenirdi...

Faruk Efendi ve Sabiha Sultan, Mısır'a giderken yanlarında pek fazla eş-

ya getirmemişlerdi. Komanos Paşa'daki villâya yerleşirken bu yüzden biraz eşya almaları icab etti ve Faruk Efendi epey bir masraf yapmak zorunda kaldı.

Sultan Vahideddin'in oğlu Şehzade Ertuğrul Efendi ile Sabiha Sultan'ın refakatçisi Madam Burdukoff da onlarla beraberdi...

Derken, Halife Abdülmecid Efendi'nin Faruk Efendi'ye verdiği 64 Mısır lirası eden 12 bin frank, kâfi gelmemeye başladı. Sabiha Sultan'ın annesi Nâzikedâ Kadınefendi de arada bir onlarda kalıyor, evde yaşayanların sayısı bazen on kişiyi buluyordu. Çocuklar tekrar okula gitmeye başlamışlardı ve villâya ayda 12 lira veren Faruk Efendi geri kalan 52 lira ile bütün bu masraflarını karşılamakta hayli zorlanıyordu.

Babasından aylığına şayet mümkünse biraz zam yapmasını yahut çocukların okul masrafları için ayrı bir meblâğ göndermesini rica etti ise de Halife bir cevap vermedi ve üstüne üstlük daha da büyük bir dert çıktı: Savaş şiddetlenmiş, haberleşme neredeyse kesilmiş, banka havaleleri de yapılamaz olmuştu ve Halife, İskenderiye'ye para gönderemiyordu!

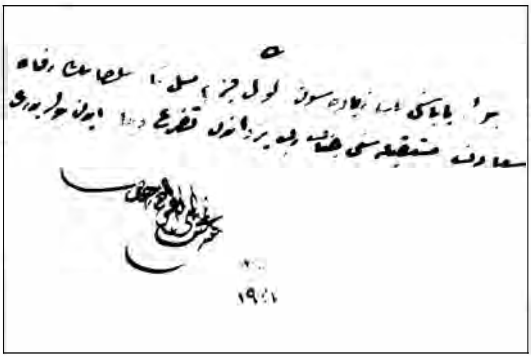
Sıkıntıların daha da artması üzerine, yaşadıkları villâdan daha ucuz bir yere çıkmaları gerekti ve İskenderiye'nin bir başka semtine, Zizinya'ya taşındılar.

Komanos Paşa'daki villâyı aslında baştan itibaren pek beğenmemişlerdi. Bina akrabaları tarafından daha Nice'de bulundukları sırada kiralanmış ve önceden görme imkânları da olmamıştı. Sabiha Sultan hem daha az masraf, hem de daha kolay bakım gerektiren bir apartman dairesi istiyordu ve Zizinya'da, Mısır prensesi Fatma'nın sarayının karşısındaki palmiyelerin arasında, modern bir apartmanın hoş bir terası olan ikinci katına yerleşildi.

Ama sıkıntılar bir türlü bitmek bilmiyordu ve ailenin daha da fena vaziyete düşmemek için artık tek bir çaresi kalmıştı: Zengin damatlar bulmak!

Şehzade Ömer Faruk Efendi, bütün bu hay-huy arasında birşeyden daha feragat etmek zorunda kaldı: İsminden...

Şehzadeden kibar bir şekilde artık *"Faruk"* adını bırakması ve sadece *"Ömer"*i kullanması istendi... Zira, Mısır Kralı'nın ismi de *"Faruk"* idi ve şehzadenin misafir bulunduğu memleketin

Abdülmecid Efendi'nin Neslişah'ın hatıra defterine yazdığı satırlar: *"Büyük babasını pek ziyade seven güzel kızım Neslişah Sultan'ın refah ve saadet-i müstakbelesini Cenâb-ı Rabb-i Yezdân'dan tazarrû' ve niyâz eden büyükbabası Abdülmecid bin Abdülâziz Han. 1356-1927".*

kralı ile aynı adı taşıması sarayda pek hoş karşılanmayacaktı...

Ömer Faruk Efendi ikinci ismini bu yüzden kullanamadı ve kâğıt üzerinde *"Prens Ömer"* oldu! Kral şehzadeye sadece *"Faruk"* diye hitap ediyordu ama halkın hitabı *"Prens Faruk"* idi.

*

Şimdi kısa bir an için birkaç sene geriye, ailenin Nice'de geçen günlerine dönelim...

Ömer Faruk Efendi'nin ailesinin Mısır ile teması aslında yerleşmek üzere İskenderiye'ye gitmelerinden iki sene kadar önce başlamıştı...

Sabiha Sultan, İskenderiye'de büyük kızı Ulviye Sultan'ın yanında yaşayan annesi Emine Nâzikedâ Kadınefendi'nin ağır şekilde hasta olduğu haberini alınca Nice'den apar topar İskenderiye'ye gitmiş ve Mısır'da üç ay kalmıştı.

Sabiha Sultan'ın 1937'nin ilk aylarında İskenderiye'den Nice'e, Ömer Faruk Efendi'ye gönderdiği bir mektup, Mısır'da hasta annesinin yanında olma arzusunun yanısıra, başka bir meseleyi de halletmeye çalıştığını gösteriyor: Kızlarına iyi bir istikbal sağlama, yani uygun birer eş bulma çabasını...

Sabık kayınbiraderi Prens Seyfeddin'in 1898'de gırtlağından vurduğu Mısır Kralı Birinci Fuad seneler geçmesine rağmen bir türlü tam olarak kapanmayan yaranın kansere dönmesi üzerine 1936 Nisan'ında ölmüş, yerini Londra'da okuyan 18 yaşındaki oğlu Faruk almıştı.

Genç kral bekârdı ve Mısır'ın önde gelen aileleri kızlarını kraliçe yapabilme yani kral ile evlendirme yarışı içerisindeydiler. Sabiha Sultan ile Ömer Faruk Efendi'nin en küçük kızları Neclâ o sırada henüz 12, Hanzade de 14 yaşında idi, Neslişah ise on yedisine basmıştı. Dolayısı ile evlenme çağına gelmiş, üstelik başından Prens Amr ile çok kısa devam eden bir çeşit sözlenme gibisinden birşey de geçmişti ve ailenin Mısır'da kuracağı yeni hayat, öncelikle Neslişah'ın geleceğini plânlamayı gerektiriyordu.

Neslişah'a lâyık ve iyi bir koca bulunması konusu ile sadece ailesi değil, Mısırlı yakın dostları da alâkadardı. Bu dostların başında Mısır'ın sabık kralı Fuad'ın kızkardeşi Prenses Nimet Muhtar ile Hıdiv İsmail Paşa'nın soyundan gelen Prens İbrahim Hilmi'nin hanımı Prenses Vicdan İbrahim geliyordu, her iki prensesin aklındaki ilk aday genç kral Faruk idi.

Öncelikle yapılması gereken iş, kralın Neslişah'ı görmesini sağlamaktı ve ilk adımı aile Nice'de yaşadığı sırada, 1935'te Prenses Nimet Muhtar attı.

İngiliz Kralı Beşinci George'un, o senenin Mayıs'ında gümüş jübilesi, yani tahta geçişinin 25. yıldönümü kutlamaları yapılacaktı ve İngiltere'nin hi-

mayesi altında bulunan bütün memleketler jübileye en üst seviyede heyetlerle katılacaktı. Londra'da yapılacak olan kutlamalarda Mısır'ı veliahd Prens Faruk, Haydarâbâd'ı da *"Berar Prensi ve Prensesi"* olarak Osman Han'ın büyük oğlu Âzam Cah ile hanımı Dürrüşehvar Sultan temsil edeceklerdi...

Âzam Cah ve Dürrüşehvar Sultan, jübileden önceki haftalarda Hindistan'dan Fransa'ya, Nice'e gelmişlerdi...

Prenses Nimet Muhtar, Sabiha Sultan'a *"Ne yap, et ve Neslişah'ın Londra'ya gitmesini sağla!"* dedi. *"Jübilede bizim veliahd da olacak, orada karşılaşsınlar. Neslişah şayet Dürrüşehvar ile beraber giderse, bizim kral mutlaka görür ve arkası gelir... Dürrüşehvar'ı ikna edin, Londra'ya giderken yeğenini yanına alsın!"*

Fikir mâkuldü ve Dürrüşehvar Sultan'ı ikna etme işini Ömer Faruk Efendi üstlendi. Kızkardeşine günler boyunca ricada bulundu, hattâ yalvardı ama *"olur"* yahut *"olmaz"* gibisinden bir cevap alamadı.

Faruk Efendi'ye cevabı, birkaç gün sonra Dürrüşehvar Sultan'ın kocası Âzam Cah verdi. *"Lutfen ruya görmeyi bırakın prens!"* dedi... *"Kızkardeşinizi tanımıyor musunuz? Dürrüşehvar öyle bir insan ki, en yakın yeğeni bile olsa, bir akrabasının kendisinden daha yüksek bir mevkiye çıkmasını asla istemez, Neslişah'ın Mısır'a kraliçe olmasını hayal bile etmez! Bu yüzden ruyaya dalmaktan vazgeçin; Dürrüşehvar'ın Neslişah'ı Londra'ya götüreceğini hiç düşünmeyin!..."*

Âzam Cah'ın tahmini doğru çıktı ve Dürrüşehvar Sultan kocası ile beraber İngiltere'ye giderken Neslişah'ı yanında götürmedi!

*

Londra'da 1935'in 6 Mayıs'ında başlayan kutlamalarda bazı alışılmadık hadiseler yaşandı...

İngiliz protokolü, Kral Beşinci George ile Kraliçe Mary'nin Buckingham Sarayı'nda tebrikleri kabul edecekleri salona girecek olan misafirleri iki gruba ayırmıştı...

İlk grupta bağımsız olan devletlerin temsilcileri vardı; İngiltere'ye bağlı yahut İngiliz himayesi altındaki memleketlerin delegasyonu ise ikinci grupta idi.

Haydarâbâd bağımsız bir ülke gibi görünse de, aslında İngiltere'nin himayesinde idi ve Âzam Cah ile hanımı Dürrüşehvar Sultan, dolayısıyla ikinci gruba dahil edilmişlerdi.

İngiltere Kraliçesi Mary, Dürrüşehvar Sultan'ı daha önceden tanımış ve imparatorluk terbiyesi almış olan bu genç prensesi sevmişti. Davetli listeleri hazırlanıp onaylanması için kendisine verildiğinde, saray protokolüne Sultan'ın Haydarâbâd Mihracesi'nin oğlu ile evli olduğunu ama Türk impa-

ratorluk ailesinden geldiğini hatırlatarak ilk gruba dahil edilmesini istedi ama Dürrüşehvar Sultan'ın kocası Âzam Cah ikinci gruptaki yerinde kaldı.

Sultan, kral ile kraliçenin tebrikleri kabul ettiği salona bağımsız ülkelerin temsilcileri, krallar ve kraliçeler ile birlikte girecekti ama tek başına girmesi uygun olmayacağı için bir kavalyeye ihtiyacı vardı ve bulundu: Mısır'ın eski hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu olan ve memleketini jübilede veliahd Prens Faruk ile beraber temsil etmek üzere Londra'da bulunan Prens Muhammed Abdülmünim...

Son derece şık giyinmiş olan Dürrüşehvar Sultan'ın kolunda Prens Abdülmünim, boynunda da Osmanlı hanedanının mensuplarına mahsus *"hanedan nişanı"* vardı...

Âzam Cah'ın yeri ise değişmedi ve salona ikinci grupla, yâni İngiltere'ye tâbi memleketlerin temsilcileri ile beraber girdi!

Salona girişte, bu defa bir başka hadise yaşandı...

Londra'da yapılan törenlerde, Türkiye'yi Başbakan İsmet Paşa temsil ediyordu...

İsmet Paşa ile Prens Abdülmünim ve Dürrüşehvar Sultan, salonun girişinde bir tesadüf eseri olarak karşı karşıya geldiler. Paşa eskiden, imparatorluk senelerinden tanıdığı Prens Abdülmünim ile selâmlaştı, sonra yanına gelip elini sıktı ve bir centilmenlik yapmak istedi, Dürrüşehvar Sultan'ın eline bir bûse kondurmak maksadıyla kendi elini uzatıp hafifçe eğildi ama hayâl bile edemeyeceği bir karşılık aldı: Sultan Abdülâziz'in torunu ve son halife Abdülmecid Efendi'nin kızı olan Dürrüşehvar Sultan elini İsmet Paşa'ya uzatmak yerine kendi boynuna götürdü, taktığı hanedan nişanını tutup kaldırdı, Paşa'ya doğru uzattı, iri mavi gözlerini de o vaziyette birkaç saniyeliğine Paşa'ya diktikten sonra arkasını döndü ve salona girdi...

Hani Avrupa efsanelerinde geçen bazı yaratıklar vardır ve insanlar bu yaratıklarla karşılaştıkları zaman boyunlarındaki haçı gösterip kurtulurlar ya...

Dürrüşehvar Sultan da ona benzer bir iş yapmış, Türkiye Cumhuriyeti'nin başbakanına boynundaki hanedan nişanını göstermişti!

Prens Abdülmünim, bu hadiseden seneler sonra bahsederken *"O anda keşki yer yarılsa da içine girsem diye düşündüm"* diyecekti.

*

Neslişah'ın Prens Faruk ile karşılaşmasını sağlamak maksadıyla Nice'de yapılan teşebbüsler Dürrüşehvar Sultan'ın engel olması yüzünden bir netice vermemişti ama Prenses Nimet Muhtar *"Kral hâlâ bekâr, bu işi halletmemiz lâzım"* diyordu.

Mısır'a ailece yerleşmelerinden bir buçuk sene önce İskenderiye'ye giden Sabiha Sultan, Prenses Nimet Muhtar ve Vicdan İbrahim ile bu karşılaşmanın nasıl mümkün olabileceği konusunda uzun uzun kafa yordular.

Sabiha Sultan, 1937'nin ilk aylarında Mısır'dan Fransa'ya, kocası Ömer Faruk Efendi'ye gönderdiği mektupta kızlarının geleceği konusunda yaptığı temasları anlatıyordu. Sultan, kızlarını kral ile evlendirebilmek için başka ailelerin de çaba gösterdiklerini yazıyor ve *"İnşaallah muvaffak olabileceğim"* diyordu:

"...Burada birkaç gün içinde görüp anladığım vaziyet, tahminimden çok iyi. Mısır aile-i kralîsi (kraliyet ailesi), *bizim ailemizin içinde kendini iyi idare edenlere fevkalâde bir hürmet izhar ediyorlar* (gösteriyorlar). *Tosun Paşa'nın gösterdiği alâka şâyân-ı hayret bir derecede. Genç kral için alâkadar olan birçok aileler, kızlarını buraya getirmişler. Bunlar meyanında* (arasında) *Prenses Zeyneb ile Yusrî Paşa'nın kızı ve Abdürrahim'in kızı Selçuk da varmış. Kraliçe daha ziyade yerliler içinde birini intihab etmek* (seçmek) *taraftarı imiş. Veliahd olan Mehmed Ali Paşa ise, büyük bir aile ile bir münasebet teminine taraftar imiş. Maamafih, kraliçe 'Oğlum kimi beğenir ve isterse onu elbette kabul ederim' diyormuş. Prenses Vicdan'ın bu işte çok iş görebileceği hususundaki kanaatim daha ziyade arttı. ...Annemin hastalığı her tarafa şâyi olduğu için, kimse benim için şüphe etmiyor.*

...Üzerime aldığım bu mühim vazifeyi kemâl-i ciddiyet ve ehemmiyetle takib edeceğime emin olsunlar. Cenâb-ı Hakk yardım ederse inşaallah muvaffak olabileceğim. Bu hususdaki kanaatim burada daha ziyade arttı. Bakalım, yardım Allah'tan..."[1]

*

Sabiha Sultan ve diğer Mısır prensesleri böyle düşünüyorlardı ama Mısır'ın ana kraliçesi Nazlı, kendi sözünden dışarı çıkmayacak bir gelin arayışındaydı, zira oğlu evlense bile Mısır'ın yegâne kraliçesi olarak kalmayı hayal ediyordu.

Neslişah'ın Mısır'a kraliçe olmasının önündeki ilk engel de, bu yüzden ana kraliçe Nazlı idi.

Kralın, ailece daha önce tâbî oldukları imparatorluğun hanedanından bir kızla yani Neslişah gibi bir sultanla evlenmesi Nazlı'nın işine gelmezdi, zira oğlundan daha asil bir geline hükmetmesi hem imkânsızdı, hem de kendi gücünü azaltırdı.

Saraya teklif edilen kraliçe adaylarının hiçbirini bu yüzden kabul etmedi, hattâ adayların kimler olduğu konusunda oğluna haber bile vermedi ve gelinini bizzat kendisi seçti: Mısır'ın yüksek bürokratlarından Yusuf Zül-

[1] Mektubun tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde 16 numaradadır.

fikâr Paşa ile maiyetindeki hanımlardan olan Zeyneb Said'in kızı Safinaz Zülfikâr'ı...

Kral Fuad zamanından itibaren kraliyet ailesine mensup olanların isimlerinin *"F"* ile başlaması âdeti uyarınca Safinaz Zülfikâr'ın adı değiştirilip *"Feride"* yapıldı,

Kral Faruk ile Feride 20 Ocak 1938'de Kahire'deki Kubbe Sarayı'nda evlendiler ve Feride, Mısır'ın yeni kraliçesi oldu.

Evliliğinin ilk zamanlarında ana kraliçe Nazlı'nın her dediğini yapan Feride, zamanla Nazlı'yı devreden çıkartarak Kahire Sarayı'nın tek kadını olacak ama evliliği sadece on sene devam edecek ve Kral Faruk, Feride'yi 1948'de boşayacaktı.

Kral Faruk ise, çok daha sonraları Neslişah ile kızkardeşlerini gördüğü zaman maiyetine ve annesine *"Beni daha önce bu prenseslerin Mısır'da yaşadıklarından neden haberdar etmediniz ve tanıştırmadınız?"* diye çıkışacaktı...

*

İskenderiye'de önce Komanos Paşa Caddesi'ndeki bir villâda yaşayan, daha sonra Zizinya'da bir apartman dairesine nakleden aile hayatını sıkıntı içerisinde devam ettirmeye çalışır, Faruk Efendi de masrafları nasıl karşılayacağını düşünürken, Neslişah'a 1938 Kasım'ının son günlerinde Fransa'dan hüzün dolu bir mektup geldi. Okurken gözyaşları içerisinde kaldı ve daha sonraları her okuyuşunda yeniden ağladı.

Mektubu, büyükbabası Abdülmecid Efendi göndermişti...

Kızı Dürrüşehvar Sultan'ı daha önce Haydarâbâd'a gelin gönderen Abdülmecid Efendi oğlu Faruk Efendi ile torunlarının da Mısır'a nakletmeleri üzerine Fransa'da hanımlarıyla beraber yalnız kalmıştı. Torunlarının hasreti burnunda tütüyordu fakat küçük sultanlarını artık bir daha göremeyeceğini, ayrılığa katlanmaktan başka çaresinin olmadığını da biliyordu ve Neslişah'a gözyaşları döktüren mektubu yazmasının sebebi bu yalnızlığa tamamen alışabilmek idi.

Halife Abdülmecid Efendi, 17 Kasım 1938 tarihli mektubunda *"Bizleri artık unutun. Yorgun kalplerimiz heyecanlanmaya müsaid değil"* diyordu:

"...Bizler burada hepinizin sıhhat ve saadetinize hayır dualar ediyoruz. İnşaallah-ı teâlâ pederinizin arzusu üzre sizlere hayırlı ve güzel istikbal ihzar eyler de bizler de burada yaralı kalplerimiz şifa bulur. ...Cenâb-ı rabbi'l-âlemin sizlere daima hayırlı, saadetli günler göstersin. Bundan böyle iki ihtiyar baba ve anayı unutmak lâzımdır. Hasta ana sizler için her gün ağlıyor. Üç kere iyi oldu ve hastalığı yine tekrar etti. Istırap içindedir. Güzel, şefkatli kalbin gibi parlak gözlerinden

öperek tekrar rica ediyorum ki bizleri unutunuz. Bizler pek ihtiyarladık. Yorgun kalplerimiz teheyyüce (heyecanlanmaya) *müsaid değildir. Üçünüzün güzel gözlerinizden öper, sıhhat ve saadetinizin devamını Rabb-i izzetten tazarru' ve niyâz eyleriz...".*[2]

*

O günlerde yine bir kısmet çıktı ve Mısır prenslerinden Hasan Tosun, Neslişah'a talip oldu!

Neslişah anlatıyor:

"...Hasan, İskenderiye Kralı Prens Ömer Tosun'un oğluydu...

Babasına 'İskenderiye Kralı' *demelerinin sebebi, oranın en zengini olması idi. Malının mülkünün haddi hesabı yok gibiydi, eli son derece açıktı ve zarurete düşen herkese yardım ederdi. Bu yüzden* "Ebû fellâhîn" *yani* "Fakirlerin babası" *da derlerdi. Gayet dindardı ve o devir Mısır'ının önde gelen entellektüellerindendi. Kütüphanesi çok zengindi. Zarurete düşen herkese yardım ettiği için İskenderiye'de kral muamelesi görürdü.*

Hasan Tosun'la evlenmem fikri galiba Kral Fuad'ın hemşiresi Prenses Nimet Muhtar'dan çıkmış, Kral Faruk ile evlenmem mümkün olmayınca böyle bir izdivaç yapmamı düşünmüş...

Bunun üzerine, annemle babamı Kahire'ye davet ettiler. Kral Fuad'ın bir başka kızkardeşinin, Prenses Emine'nin oğlu Tahir Paşa 'Prenses Nimet sizinle görüşmek istiyor' *deyip İskenderiye'ye annemle babamı almak üzere hususî bir tayyare gönderdi...*

Hasan'ı daha önce bir yerde görmüştüm. Benden yirmi yaş büyüktü. Çok fazla içiyordu ve öylesine içiyordu ki, odaya girdiği vakit burnunuza hemen alkol kokusu geliyordu. Elleri yara içerisindeydi. Açıkçası, görür görmez tiksinmiştim. Babama 'Bu adamla kat'iyyen evlenmem. Ölürüm de evlenmem!' *dedim.*

Ben böyle söylemişken, babam Kahire'de Prenses Nimet'e 'Neslişah kabul etti' *demiş...*

18 yaşımda iken kendimi bir anda Prens Hasan Tosun'la nişanlı buldum...

Anneme 'Babam haydi böyle bir iş etti, ama sen beni nasıl satabildin? Hissiyatımı bildiğin halde nasıl böyle yapabildin?' *diye sordum.* 'Baban çok fazla ısrar etti. Biliyorsun babana hayır diyemiyorum. Ne yapayım?' *dedi ve ağlamaya başladı.*

---

[2] Mektubun tam metni, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde, 27 numaradadır.

Derken, Tosunlar'dan eve koskocaman pırlantalı bir yüzük ve gayet çirkin bir Sevres porseleninin içinde tepeleme çikolata geldi, dünya kadar şekerleme gönderdiler. Şık elbiseler alındı ve Hasan'ın annesi Prenses Behice ile beraber saraya, Kraliçe Feride'yi ziyarete gittik. İskenderiye'deki Montaza Sarayı'na...

Kraliçe, bizi gayet hoş şekilde karşıladı, Fransızca konuştuk, tatlı tatlı sohbet ettik ve sonra Hasan'ın kızkardeşi Prenses Emine Tosun'un evinde nişanımız yapıldı. Mısır'da yaşayan akrabalarımızdan teyzem Ulviye Sultan, kocası Ali Bey, Lutfiye Sultan, Namık Efendi, Mukbile Sultan ile kocası Vasıb Efendi falan geldiler. Tosunlar da kendi akrabalarından birkaç kişi çağırmışlar...

Nişan oldu bitti ama ben Hasan'a bir türlü tahammül edemiyordum. Bir gün kanepede oturuyordum, gelip öpmek istedi, ben gayriihtiyari şekilde itince yere düştü...

Birkaç ay nişanlı kaldık ama son derece tahammülsüzdüm, çıldıracak gibi idim ve gece gündüz ağlıyordum. Gerçi hem kendisi hem de ailesi bana karşı çok nazik davranıyordu ama yapamıyordum!

Beni azaptan kuzenim Namık Efendi kurtardı. Birgün 'Neslişah' *dedi,* 'Bu iş böyle olmaz. Bu vaziyette devam edersen ölüp gideceksin. Seni böyle görmeye dayanamıyorum!'

Çaresiz olduğumu, ayrılmaya kalktığım takdirde babamın yapacaklarından korktuğumu söyledim. 'Bu meseleyi ben hallederim' *dedi.* 'Hasan'a bir mektup yaz, gönderdikleri o yüzüğü de, öteki hediyeleri de bana ver ve sakın odandan dışarıya çıkma, hattâ yemeğini de odana getirt. Babanı ben sâkinleştiririm'.

Namık'ın söylediklerini yaptım, mektubu yazdım ve bütün hediyelerle beraber ona verdim...

Mektubu götürüp Hasan'a vermiş, hediyeleri de iade etmiş... Hasan tabiî üzülmüş ama benim kararlı olduğumu anlayınca artık nişandan falan vazgeçmiş!

Beni asıl endişelendiren, babamın ne yapacağı idi... Ama hiç korktuğum gibi olmadı, Namık her ne söyledi ise söylemiş; babam ağzını açıp da bana tek söz bile etmedi, hiçbirşey olmamış gibi davrandı. İskenderiyeliler ise krallarının oğlunu reddettiğim için bana burun kıvırmaya başladılar...".

Neslişah'ın nişanı bozduğunu haber alan büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi,

2 Temmuz 1939'da Nice'den torununa bir mektup gönderdi ve verilmiş bir karardan geri dönmenin İslâm âdetleri ile bağdaşmadığını yazdı. Yazdıklarından nişanın bozulmasına hiddetlendiği anlaşılan Halife'nin, torununa bir tavsiyesi vardı: Kocasını yaşıtları arasından seçmemesi:

"... Lâkin, son vak'a-i müessefeye de (üzücü olaya da) *pek ziyade keder ettim. Böyle mühim şeye karar vermeden evvel güzelce düşünüp kararı da verince artık ondan da dönmek ahlâk ve â'dât-ı İslâmiyye'ye* (İslâm âdetlerine) *hiçbir vechile* (hiçbir şekilde) *uygun değildir.*

Benden kızımın izdivâcını (evlenmesini) *talep ettikleri zaman bana gelip teklif eden yani Nizam Hazretleri tarafından gelen zâta 'Efendi, ben kendi hesabıma Nizam Hazretleri gibi dindar hükümdâr-ı İslâm'ın güzidesinin evlâdına kızımı vermeye memnuniyetle razıyım; fakat en büyük şart bunların yekdiğerlerini sevmek, birbirleri ile imtizâc edebilmek* (uyum sağlamak) *kararları kendilerine aittir. Gelsinler, birbirlerini görsünler, bu imtizac* (uyum) *hâsıl olursa hemen ertesi günü akd-i nikâhlarını icra ederiz* (nikâhlarını kıyarız)' *demiş idim ve mes'ele de böylece halledilmişti.*

Dünyanın germ ü serdini (iyiliğini ve fenalığını) *yetmiş bir sene çekmiş bir pederin tecrübesiyle sana nasâyihte* (nasihatlerde) *bulunuyorum ki, izdivacı gençler meyânında (arasında) muhabbetle intihab* (seçmek) *asla doğru değildir. O ateş hemen parlar, sonra o anda söner..."*.[3]

İskenderiye'de günler ortalık yatışmış şekilde böyle geçerken, bir gün Kahire'deki dostları Azize Şefik'ten davet aldılar... Azize Şefik *"Gelin, bir müddet bizde kalın. Gezip dolaşın, kızlar da Kahire'yi görmüş olurlar"* diyordu...

Türkiye'den Mısır'a götürülmüş bir Çerkes hanım olan Azize Şefik, Mısır'ın son Hıdiv'i İkinci Abbas Hilmi Paşa'nın zamanında Vakıflar Bakanlığı ve Hıdivlik Mahkemesi âzâlığı yapan Ahmed Şefik Paşa ile evli idi. *"Vâlide Paşa"*nın, yani Hıdiv'in annesi Emine Tevfik'in etrafında ve ona yakın olan hanımlardandı ve hemen herkes tarafından sevilirdi.

Azize Şefik'in'in beş oğlu ve bir kızı vardı. Küçük oğlu Raşid Şefik, Sultan Abdülmecid'in torunu Şehzade İbrahim Tevfik Efendi'nin kızlarından Fethiye Sultan ile evli idi. Yani, Ömer Faruk Efendi'nin Nice'de bulundukları sırada sefalete düştüklerini işitir işitmez gidip Saint Maurice taraflarında yaşadıkları klübeden alarak kendi evine getirdiği Şehzade İbrahim Tevfik Efendi'nin kızı Fethiye Sultan ile... İbrahim Tevfik Efendi, 1931'de Ömer Faruk Efendi'nin Nice'deki evinde vefat etmiş, çocukları dört bir yana dağılmışlar, kızlarından Fethiye Sultan da Nice'de 1930'ların sonunda Raşid Şefik ile evlenip Mısır'a gitmişti.[4]

---

[3] Mektubun tam metni, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde, 30 numaradadır.

[4] Ahmed Şefik Paşa ile Azize Şefik'in oğullarından bir diğeri, Ahmed Şefik, (1911-1976), 1944'te İran'ın son şahı Muhammed Rıza Pehlevi'nin ikiz kızkardeşi Prenses Eşref ile evlendi ve 1959'da boşandı. 1945 doğumlu tek oğulları Prens Şehriyar Şefik, İran'daki İslam Devrimi'nden hemen sonra, 7 Aralık 1979'da Paris'te öldürüldü.

Dolayısı ile, Ömer Faruk Efendi ile Azize Şefik'in aileleri arasında uzak bir hısımlık ama yakın bir tanışıklık mevcuttu...

Neslişah ve Hanzade, Azize Şefik'in davetinden birkaç ay önce Prenses Nimet Muhtar'ın yaptığı bir başka davet üzerine Kahire'ye gitmişlerdi ama küçük kardeşleri Neclâ onlarla beraber gönderilmemiş ve Mısır'da İskenderiye'den başka bir yeri görmemişti.

Ömer Faruk Efendi ve Sabiha Sultan, Azize Şefik'in daveti üzerine 1939 Kasım'ının sonunda, kızları ile beraber birkaç aylığına Kahire'ye gidip Şefik ailesinin Kubbe semtindeki bahçe içerisindeki büyük evlerinde misafir oldular...

Hemen her gün şehri geziyor, firavunlar zamanı Mısırı'ndan kalma eserlerin bulunduğu yerlere gidiyorlar veya Kahire aristokrasisi ile sosyetesinin şereflerine verdikleri davetlere katılıyorlardı.

Ama, Neslişah'ın annesi, babası ve kardeşleri ile Şefik ailesinin Kahire'deki evine bir-iki aylığına yaptıkları misafirlik dört ay devam etti. İskenderiye'ye dönememelerinin iki sebebi vardı...

İlk sebep, Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın uzun zamandır hissettikleri korku ve endişenin birdenbire hakikat olması idi. İskenderiye'den ayrılmalarından önce Avrupa'da başlayan savaş giderek şiddetlenmiş ve yayılmıştı...

Ama evlerine dönememelerinin bir başka sebebi vardı ki, aile için savaştan çok daha mühimdi: Savaş yüzünden yollar kapanmıştı, bankalar çalışamıyordu ve Halife Abdülmecid Efendi Nice'den daha önce her ay gönderdiği 12 bin frangı bu yüzden artık yollayamadığı için, Ömer Faruk Efendi'nin hanımını ve çocuklarını Kahire'den İskenderiye'ye götürüp hayatlarına devam etmelerini sağlayacak tek kuruşu bile yoktu!

Dilini bile bilmediği ve bir-iki kişiden başka kimseleri tanımadığı bir diyarda beş parasız kalan Ömer Faruk Efendi, son bir çare olarak Hindistan'a, Haydarâbâd Mihracesi'nin oğlu Âzam Cah ile evli olan kızkardeşi Dürrüşehvar Sultan'a bir telgraf gönderip yardım etmesini istedi. Telgraftan hemen sonra da, 12 Mart 1940 günü bir mektup yazdı ve içerisinde bulunduğu durumu anlattı.

Kızkardeşinden daha önce de yardım istemiş ama red cevabı almış olan Ömer Faruk Efendi, karşıkarşıya kaldığı büyük sıkıntı sebebiyle yazdığı mektubunu şöyle tamamlıyordu:

"...Harbin bidayetinde (başlangıcında) *iki ay parasız kaldık ve çekmediğimiz kalmadı. Bu mütedâhil* (geciken) *maaşlar bugüne kadar elime geçmedi. Sonra nisbeten muntazam olarak elime geçmekte olan aylığım, evvelki ay yirmi ikisinde, geçen ay ise yirmi yedisinde vasıl oldu. Bu ay ise daha intizardayız* (beklemedeyiz). *Şimdi istir-*

ham ederim, paralar elimize geçerken ayın sonunu getiremez iken, bir de bütün bir ay açıkta kalır isek halimiz neye varır? Rica ederim, insaf ile muhakeme et. Pederim kendileri de paralarını zamanında alamadıklarını bana yazmış idi. İşte bunun içindir ki, esasen Fransa'ya gayrımuntazam gelen paranın iki yoldan geçeceğine doğrudan doğruya bana Hindistan'dan gönderilmesini taleb ve temennî ediyorum.

Şimdi de sana gönderdiğim telgrafın esbabını (sebeplerini) *anlatayım: Kışın bidayetinde, Fethiye'nin kayınvalidesi bizi Kahire'ye evine davet etmiş idi. Dört aydan beri misafireten burada bulunuyoruz. Allah kendilerinden razı olsun. Bu suretle yapmağa muvaffak olduğumuz tasarruf ile İskenderiye'de bıraktığımız borçların büyük bir kısmını ödemeye muvaffak olduk. Artık bundan fazla nezaketlerini suistimale hakkımız olmadığından, avdete nasıl muvaffak olacağımızı düşünürken, Fethiye, Mısr-ı Ulyâ'da bir şeker fabrikasında çalışan Raşid'in hastalanmasıyla kalkıp buraya geldiler. Evde yatacak yer kalmadı. Bu suretle derhal buradan İskenderiye'ye avdet mecburiyeti karşısında kaldık. Fakat ne buradan avdet edebilmek için ve ne de orada sarfedebilmek için bugün yanımda hiçbirşey kalmadığı cihetle sana derhal müracaat etmekten başka çare bulamadım.*

İşte hemşire, bu suretle bütün vaziyeti zannederim ki kâfi derecede vuzuh ile (açıkça) *anlattım. Bundan sonrası senin kalbine ve hissiyatına kalmıştır. Yani bizleri kurtarmak veya batırmak senin elindedir. Allah saklasın, buradakilere el açmaya mecbur olur isek, pek ayıp ve fecî olur. Ailemizden birçoğu, burada maalesef öyle geçiniyorlar fakat ben bunu yapamam ve yapmak da istemem, zira o günü mevkiimiz sıfıra düşer. Benim olduğu kadar senin ve babamın da haysiyeti pâymâl olur* (ayaklar altında kalır). *Emin ol ki Dürrüşehvar, bugün ben şahsen herşeyden kırıldım. Dünyada bir arzu ve zevkim kalmadı. Eğer arkamda çocuklarımın istikbali gibi bir vazife ve mes'uliyet olmasa beni ister sev, ister sevme fakat unutma ki üç çocuğumun selâmeti bugün senin elindedir. Onların senin hakkındaki hissiyatını da pekalâ bilirsin. Bu dünyada hiçbir cürüm ve kabahatleri olmayan bu üç masumun istikbalini gözünün önünden ayırma. ...Senden rica ederim, mektubumu lutfen bir-iki defa okuyup iyice düşün. Karşında üç evlâdı ile beraber kardeşinin her anı endîşe ile geçen hayatı bulunuyor. Bunu ben senin vicdanına havale ve emniyet ediyorum. Baki, cevabına mümkün olabilen sür'atle intizar ile (bekleyerek) senin ve yavrularının muhabbetle gözlerinden öperim".*[5]

Aile arşivinde, Dürrüşehvar Sultan'ın, ağabeyinin bu mektubuna cevap verip vermediği konusunda bir belge bulunmuyor...

*

Bu sıkıntılı günlerden birinin sabahında, meşhur basamaklı piramidin bulunduğu Sakkara taraflarını görmek istediler...

---

[5] Mektubun tam metni, bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde, 19 numaradadır.

Piramidin etrafını dolaşırlarken bir başka grupla karşılaştılar; otuzlu yaşlarının sonunda, orta boylu, topluca ve gözlüklü bir zât Ömer Faruk Efendi'yi görünce önce *"Ho ho hooo!"* diye bir kahkaha attı, aynı kahkahanın benzeri şehzadeden de işitildi ve kollarını açıp hemen kucaklaştılar.

Ömer Faruk Efendi hanımı Sabiha Sultan'a döndü ve karşılarına çıkan zâtı tanıttı: *"Prens Muhammed Abdülmünim... Hıdiv Abbas Hilmi Paşa Hazretleri'nin mahdumu... Avrupa'dan, tâââ talebelik senelerimden dostumdur!"*

Mısır'ın o sırada ikinci veliahdı olan prens nazikçe eğildi ve Sabiha Sultan'ın elini öptü...

Neslişah'ın bu ânî karşılaşmanın hayatını ve kaderini değiştireceğini, o gün orada ilk defa gördüğü prens ile birkaç ay sonra hayatını birleştirip *"Prenses Abdülmünim"* olacağını ve tam 40 sene boyunca evli kalacaklarını bilmesine tabiî ki imkân yoktu...

*

İskenderiye'den Kahire'ye dönemeyen ve kızkardeşi Dürrüşehvar Sultan'a yaptığı maddî destek talebine karşılık alamayan Ömer Faruk Efendi'nin Mısır'ın ileri gelenlerinin, özellikle de kraliyet ailesi mensuplarının yardımını istemekten başka çaresi kalmamıştı.

Öyle yaptı ve Mısır'ın *ezelî veliahdı* Prens Mehmed Ali Tevfik'e müracaat etti.

1875'te doğan Prens Mehmed Ali, Hıdiv Tevfik Paşa'nın oğlu ve son Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın bir yaş küçük kardeşiydi. Hayatı boyunca tahta geçmeyi hayâl etmiş ama hep veliahd kalmıştı.

Prens Mehmed Ali, ağabeyi Abbas Hilmi Paşa'nın 1892'de hıdivliğe getirilmesinden sonra yedi yıl boyunca onun veliahdı, hıdiv idaresinin son bulup Mısır'da krallığın kurulması ve Kral Fuad'ın 1922'de tahta geçmesi üzerine de kralın veliahdı oldu. Veliahdlığı, 1920'de Kral Fuad'ın oğlu Faruk'un doğması ile son buldu ama 1936'dan sonra bir seneliğine genç Kral Faruk'un nâibi, 1937'den itibaren de 15 seneliğine veliahdı oldu ve 1952'de Faruk'un oğlu Ahmed Fuad'ın doğması üzerine ikinci veliahdlığı üstlendi.

Prens Mehmed Ali Tevfik'in günün birinde tahta geçme hayalleri Mısır'da 1952'de yaşanan askerî darbe ve bir sene sonra da krallığın ilga edilip cumhuriyetin ilânı ile son bulacaktı. Manyel Sarayı'nda *her ihtimale karşı* bir de taht odası yaptırmış olan prens, hayata 1955'te Lozan'da veda edecekti.

Mehmed Ali Tevfik, kraliyet devri Mısırı'nın zenginlik, entellektüellik ve kolleksiyonculuk bakımından önde gelen isimlerindendi. Kahire'deki

Manyel Sarayı'nı her zaman bir müze olarak kalacak şekilde inşa ettirmiş ve ölümünden sonra Manyel'in vârislerine değil devlete intikali için gereken hukukî tedbirleri de sağlığında almıştı. 1952 darbesinden sonra bazı objeleri yağma edilmiş de olsa son derece zengin bir kolleksiyona sahip bulunan Manyel, Mısır'ın bugün en meşhur müzelerindendir. Zamanının önde gelen botanikçilerinden olan prensin bizzat ektiği egzotik ve eşine nâdir bulunan ağaçların yükseldiği büyük bir bahçenin ortasındaki sarayda sergilenen İslam eserlerinin tamamı da, yine prensin özel kolleksiyonuna aittir.

*

Prens Mehmed Ali Tevfik, Ömer Faruk Efendi'nin yardım talebini karşılıksız bırakmadı ve sağladığı maddî destek ailenin sıkıntılarını bir nebze olsun hafifletti. İskenderiye'ye de bu yardım sayesinde dönebildiler.

1940 ilkbaharının serin bir sabahında Sakkara'daki basamaklı piramidin önünde karşılaşan Şehzade Ömer Faruk Efendi ile Prens Muhammed Abdülmünim, Birinci Dünya Savaşı öncesi senelerden, öğrenci olarak bulundukları Avrupa'dan tanışıyorlardı.[6]

O sırada Mısır'ın ikinci veliahdı olan Prens Abdülmünim, 20 Şubat 1899'da babası Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın İskenderiye'deki özel mülkü olan Montaza Sarayı'nda dünyaya gelmişti.

Doğumundan 1914'e kadar Mısır ve Sudan veliahdı olmuş ve babasının 1914'te İngilizler tarafından hıdivlikten azledilmesi üzerine veliahdlığı son bulmuştu.

---

[6] Ömer Faruk Efendi'nin Üsküdar'dan 3 Aralık 1919 günü Lozan'a, Beau Rivage Oteli'nde kalan Prens Abdülmünim'e gönderdiği bir mektup sadece tanışıklıklarını değil, şehzadenin prensin hayat tarzına karşı hissettiği gıptayı da göstermektedir:

"Pek muhterem prensim!

Geçenlerde lûtfen göndermiş olduğunuz mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım. Bu lûtfettiğiniz mektubunuza pek çok teşekkürâtımı arzetmekle beraber şimdiye kadar cevabında kusur ettiğimdem dolayı fevka'l-hadd mahcub ve müteessirim. Bu kusurumun pek büyük olduğunu bildiğim için ne türlü beyân-ı itizâr edeceğimi bilemiyorum. Fakat buraya geldiğimden az sonra başlayan meşguliyetlerimin kesretinden bu hiç arzu etmediğim tekâsülümden dolayı beni mazur görmenizi rica ederim sevgili prensim.

Ferid Cevdet Bey'den sık sık aldığım mektuplarda âfiyette olduğunuzu istihbar eyliyor ve aynı zamanda İsviçre'ye büsbütün yerleşmek üzere hemen her türlü tedârikâtta bulunarak mütelezzîzen imrâr-ı hayat eylediğinizi işitiyorum. Bunlar meyânında almış olduğunuz at, motorsiklet ve otomobil de mesmûum oldu.

Fakat ancak şâyân-ı hayret gördüğüm birşey varsa o da herhalde zarafet ve aynı zamanda sağlamlığından dolayı tercihan almış olduğunuz Alman "Mersedes" otomobildir. Buna epeyce hayret etmekle beraber hakikat önünde geç de olsa göz yumulmayacağından tabiî görürüm. İnşaallah bu otomobille İsviçre'nin güzel yollarından istifade ederek bana çoktanberi nasîb olmayan bir suretle eğlenirsiniz. Motorsiklete gelince, kendim için o kadar zaman aradığım halde bulamadığım "Indian" motorsikletinize âdetâ gıpta ettim. Bu gıpta motorsiklete şumûlü olmakla beraber aynı zamanda oradaki tarz-ı hayatınızadır. Çünki ne dereceye kadar dervîş bir adam olduğum, mâlûmunuzdur. Öyle olduğu halde bıuradaki tarz-ı hayatımız beni artık tahammülfersâ bir şekle sokmuştur.

Sade bu tuhaftır ki, orada herşey mevcud ve mebzul iken benim için maddeten istifade kabil değildir. Burada ise maddeten istifade olunabilmek imkânına rağmen hiçbirşey yok. Ne yapalım, bu da taliimiz.

Çok defalar beraberce geçirdiğimiz neş'eli anları tahassürle hatırlıyorum. Fakat ne çare ki İsviçre'ye tekrar seyahatim hiç olmazsa şimdilik olsun imkânsızdır gibi görünüyor.

Bâki, hürmetle te'yîd-i muhâleset eylerim.

Şehzade
Ömer Faruk"

Abbas Hilmi Paşa, Mısır Hıdivi olduğu günlerde 1800'lerin sonlarında (solda) ve 1940'ların başında senelerinde İsviçre'de sürgünde iken kızkardeşi Prenses Nimetullah ile (altta).

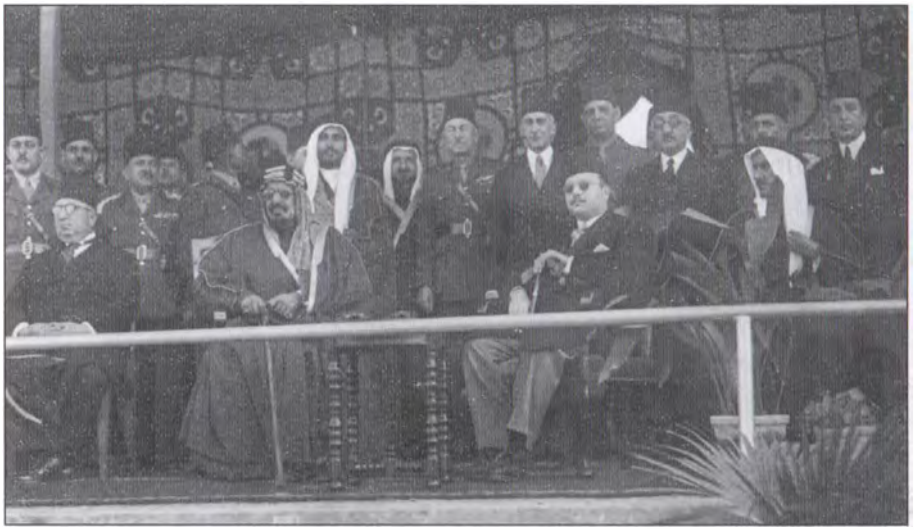

Mısır Kralı Fuad (üstte solda), Kral Faruk (üstte sağda). Prenses Fevziye, sonradan kral olan Prens Faruk ve Prenses Faize'nin çocuklukları (solda).

Kral Faruk, Mısır'ı ziyaret eden Suudi Arabistan Kralı Suud ile.
Sol başta Prens Abdülmünim var.

Kral Faruk, Mısır Parlamentosu'nun
açılış merasiminde. Sol sıranın en sağında Prens
Mehmed Ali Tevfik ve Prens Muhammed
Abdülmünim var.

Prens Mehmed Ali Tevfik:
Hayat boyu veliahd.

Mısırlı üç prenses: Tevfika, Zeynep ve Nimet (üstte). Kral Faruk, Kraliçe Feride ile düğününde Mısırlı hanedan mensuplarıyla (Kubbe Sarayı, 20 Ocak 1938).

Neslişah (solda) babası Şehzade Ömer Faruk Efendi ve kız kardeşi Hanzade Sultan ile Fransa'dan ailece Mısır'a naklettikleri gün İskenderiye Limanı'nda (1938 sonbaharı, üstte). Neslişah ve sürgündeki hanedanın Mısır'da yaşayan hanımları İskenderiye'de (1939, altta).

(Soldan) Prenses Hadice Hasan, Sabiha Sultan, Neslişah, Şehzade Ali Vâsıb Efendi, Emine Tugay, Hanzade Sultan ve Emine Tugay'ın refakatçisi Miss McCray, bir vapur gezisinde (üstte). Sabiha Sultan ve Prenses Vicdan Hilmi, 1940'larda İskenderiye'de (altta).

Neslişah düğün gününde.

Kral Faruk (solda) ve Şehzade Ömer Faruk Efendi (sağda).

Prens Muhammed Abdülmünim (solda) ve Kral Faruk, Raseddin Sarayı'nda Kavalalı Mehmed Ali Paşa için indirilen hatimde.

Mısır Kral Nâibi Prens Abdülmünim, eşi Neslişah, çocukları Abbas ve İkbal ile 1953'te Heliopolis'teki evlerinde (üstte ve solda).

Prenses Neslişah, "Âhır Sâa" dergisinin kapağında.

Neslişah ve Şehzade Ömer Faruk Efendi, İngiltere Kralı 6. George'un cenaze törenine Mısır'ı temsilen katılmak için Londra'ya giden Prens Abdülmünim'i yolcu ediyorlar. Neslişah'ın yanındaki fesli çocuk, oğlu Prens Abbas Hilmi'dir (Ocak 1952).

Neslişah'ın çocukları, Osmanlı ailesine mensup yaşıtları ile bir doğumgünü partisinde (Kahire, 1950).

Kahire'de prenseslerin himayesindeki bir hastahane için yapılan bağış toplantısı: Neslişah, refakatçi hanım Nahid Reşad, Kral Faruk'un iki kızkardeşi Prenses Fevziye ve Prenses Faize ile Hanzade Sultan (1940'ların sonu).

1950'lerin Kahire'sinde bir diplomatik davet: Emine Tugay (soldan üçüncü), Neslişah (soldan yedinci), İspanya diktatörü General Franco'nun kızı Carmen Franco (sağdan beşinci), Prens Mehmed Ali İbrahim (sağdan üçüncü)ve Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Fuad Hulûsi Tugay (sağdan ikinci).

Neslişah Mısır'ın fakir köylülerine sağlık karnesi dağıtıyor (solda). Kral Faruk'un kızkardeşi ve sâbık İran İmparatoriçesi Fevziye (solda), Hanzade, Neclâ ve Neslişah Sultanlar ile Mubarra Muhammed Ali'ye bağlı bir hastahaneyi teftiş ediyor (sağdaki fotoğraf).

Mısır Kraliyet Naipleri (Soldan): Bahaeddin Berekât Paşa,
Prens Muhammed Abdülmünim ve
Albay Reşad Mehanna (Kahire, Abdin Sarayı, 1952).

Neslişah ve Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı General Necip (Kahire, 1953).

Neslişah, Mısır Kral Nâibesi iken.

Neslişah, "komplo" suçlamasıyla yargılandığı
Kahire'deki askerî mahkemede yemin ediyor (1957).

Neslişah ile kocasını yargılayan
askerî hâkimler (üstte). Neslişah ve
Prens Abdülmünim askerî
mahkemede (yanda).

Şehzade Namık Efendi ve Fevziye Sultan (üstte).
Namık Efendi, Kahire'deki Tora Zindanı'nda (altta).

Şehzade Ömer Faruk Efendi,
Abukir'deki "Dersaadet"te.

Şehzade Ömer Faruk Efendi,
1960'ların başında İskenderiye'de.

Şehzade Ömer Faruk
Efendi'nin Abukir'deki
"Dersaadet"i (üstte) ve
kapının girişinin hemen
üzerindeki "Dersaadet" yazısı
(solda).

Veliahdlığı sırasında, unvânı *"Darfur Prensi"* idi... Yani, Sudan'ın batı tarafında yeralan ve Müslüman Araplar ile Müslüman Afrikalılar arasında senelerce devam eden bir iç savaşın yaşandığı, 2000'li yıllarda 400 bin kişinin hayatını kaybedip 2,5 milyon kişinin evsiz, 3,5 milyon kişinin de aç kalması ile dünyanın gündemine gelen geniş eyâletin prensi...

Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın soyundan gelen Mısır hıdivleri, Mısır'ın yanısıra Sudan'ın ve Darfur ile Kordofan'ın da hükümdarı idiler. Hıdivlerden sonra iktidara gelen iki kral, Fuad ile Faruk *"Mısır ve Sudan Kralı, Darfur ile Kordofan'ın hâkimi"* unvânını kullandılar. O dönem Mısır'ının bayrağında bulunan yıldızlardan biri Darfur'u, diğeri de Kordofan'ı temsil ediyordu. Hıdiv'in veliahdı *"Darfur"*, kralın veliahdı da *"Said Ülkesinin Prensi"* unvânını taşırdı.

Veliahd ve Darfur Prensi Abdülmünim, tahsilini İsviçre'de gördü ve bir müddet Avrupa'da kaldıktan sonra Mısır'a döndü. Tahtından indirilmesinden sonra Mısır'daki mallarına elkonan ve İsviçre'de sürgünde olan babası son Hıdiv Abbas Hilmi Paşa gibi o da maddî sıkıntı içerisindeydi. Gerçi sarayın bağladığı mütevazi bir aylığı vardı ama bu aylık tek başına geçinmesine bile yetmiyordu ve hayatını amcası Prens Mehmed Ali Tevfik'in arada sırada verdiği harçlıklarla idâme ettirmek zorundaydı.

Saray, Prens Abdülmünim'e bazen diplomatik vazifeler veriyor ve milletlerarası toplantılarda Mısır'ı temsil etmesi isteniyordu. Prens 1935'te İngiltere Kralı Beşinci George'un tahta çıkışının 25. yıldönümü münasebetiyle Londra'da yapılan törenlere Mısır adına katılmış, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1946 Ekim'inde yine Londra'da toplanan Filistin Konferansı'nda Mısır'ı temsil etmiş ve Amerikalılar ile yapılan görüşmelerde de Mısır heyetinin başkanlığını yapmıştı.

Yeğeni Muhammed Abdülmünim'e maddî bakımdan göz-kulak olduğu sırada Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye de maddî yardım yapmakta olan Prens Mehmed Ali Tevfik, birgün İskenderiye'ye giderek şehzadeyi evinde ziyaret etti ve *"Ağabeyim Hıdiv Abbas Hilmi Paşa Hazretleri'nin oğlu Abdülmünim, büyük kızınızla evlenmek istiyor"* dedi!

Neslişah anlatıyor:

> *"...Büyükbabam savaş yüzünden para gönderemediği için beş parasızdık...*
>
> *Babam şundan bundan yardım talep etmek mecburiyetinde kaldı, o arada Prens Mehmed Ali'den de istedi.*
>
> *Prens hemen verdi ama ona borçlanmış olduk.*
>
> *Birgün babama gelip Münim'in beni istediğini söylemiş...*
>
> *Abdülmünim ile aramızda 20 yaş fark vardı. Babam bana teklifi*

söyler söylemez, hemen reddettim. 'Baba' *dedim,* 'Ben kendi yaşımda birisiyle evlenmek istiyorum. Yaşımız, eğlencelerimiz, zevkimiz bir olsun. Prens benden çok büyük, onunla evlenmem'.

Evlenirsin, evlenmem derken babam ısrar etti, 'Kabul etmiyorum, evlenmeyeceğim' *dedim, fena bozuştuk ve evde tam üç ay konuşmadık. Ben öğlen ve akşam yemeklerinin haricinde odamdan dışarı çıkmıyordum. Dışarıya gitmem mutlaka lâzım gelirse, Madam Burdiukoff ile beraber gidip geliyorduk.*

Babamı artık sadece sofrada görüyordum. Yemek masasındaki yerim, babamın yanındaydı. Gidip masaya oturur ama selâmlaşmazdık. İkimiz de yanımızda sanki boş bir sandalye varmış gibi davranıyorduk. Yemeği yerdik ama yediğimiz sanki yemek değil, zehir idi...

Bu vaziyet üç ay boyunca devam etti ve babam gittikçe çekilmez bir hâl aldı ve anneme hiç durmadan çatmaya, kavga etmeye başladı. Sonra sadece annemle uğraşmayı da bir tarafa bıraktı ve evde benim haricimde kim varsa hepsi ile kavga eder oldu.

Ev, her geçen gün yaşanmaz hâle geliyordu... Babam anneme, kızkardeşlerime artık hiç durmadan çatıyordu. Hattâ anneanneme hep çok büyük hürmet göstermesine rağmen, o itiş kakışın yaşandığı günden sonra onunla da uğraşmaya başladı. Ama bu arada Ertuğrul Efendi'nin canı çıkıyordu...

Bu vaziyet üç ay böyle devam etti. Hayat gittikçe daha da dayanılmayacak bir hâl almaya başlayınca 'Peki, olsun!' *dedim ve babam prense teklifini kabul ettiğim haberini gönderdi.*

Ama sadece karar vermekle evlenemezdik. Abdülmünim'in babasından yanı Hıdiv'den ve Kral Faruk'tan da izin alması lâzımdı... Zira, saray protokolünde olan bir prensin kralın izni olmadan evlenmesi mümkün değildi...

Hıdiv, o sırada İsviçre'de yaşıyordu. Abdülmünim babasına telgraf çekip müsaadesini istedi ve haftalarca cevap gelmesini bekledik.

Tam o arada hiç aklımızda bulunmayan birşey oldu ve benden önce apar topar Hanzade evlendi...".

O sırada 16 yaşında olan Hanzade Sultan'ı Mısır'ın bir başka prensi, Mehmed Ali İbrahim istetmişti. Prensin daha önce Neslişah ile arasında bir çeşit *sözlü* münasebeti olan kardeşi Amr İbrahim de daha sonra üç kızkardeşin en küçüğüyle, Neclâ Sultan ile evlenecekti...

Neslişah anlatıyor:

"...Prens, Hanzade'yi tâââ Nice'deki günlerimizden tanıyordu. Babamla ve Şehzade Osman Fuad Efendi ile o senelerden kalma dostluğu vardı. Resmen talip olmadan önce Hanzade ile konuşmuş, Hanzade kabul edince de babamdan istetmiş...

Hanzade'ye 'Yapma, yapamazsın' *dedim.* 'Prens senden çok büyük, bunun ne demek olduğunu anlayamazsın. Ben daha önce nişanlı olduğum sırada yaşadıklarımdan biliyorum ama sen bilmiyorsun, ileride çok sıkıntı çekersin, kendinden büyük biriyle evlenmeni tavsiye etmem' *diye yalvardım.* 'Beni zorluyorlar ama seni kimse zorlamıyor, yapma' *dedim.*

Hanzade 'Çorap yamalamaktan, herşeyi yamalamaktan artık bıktım. Rahat etmek istiyorum, refah içerisinde yaşamak istiyorum' *dedi ve evlendi.*

Söylediklerinde samimi idi. Evdeki huzursuzluklardan kaçmak değil, sadece parasızlıktan kurtulmak için evlenmek istiyordu. Zira, hakikaten çok sıkıntı çekiyorduk. Yeni elbise alacak paramız yoktu ve hemen her gün herşeyimizi yamalardık. Ütümüzü de zaten kendimiz yapıyorduk. Evde iş gören bir Rum kadın vardı ama sadece yemek pişirmeyi bilir ve ütü yapmaya kalktığı zaman elbiseleri berbad ederdi. Bu yüzden ütümüzü kendimiz yapardık ve önemli bir yere gideceğimiz zaman düzgün bir ütü için Madam Burdukoff'tan yardım isterdik...

Hanzade işte bu hayattan kurtulmak istedi ve hemen evlendi. Ama babam o arada 'Önce büyük kız evlenir, küçüğün sırası daha sonradır. Hıdiv'den cevap gelsin, Neslişah'ı evlendirelim, Hanzade'nin nikâhını daha sonra yaparız' *falan demeye başladı fakat sonra vazgeçti, zira haberleşme mümkün olmadığı için cevabın ne zaman geleceği belli değildi. Aylarca bile bekleyebilirdik...*

Prens Mehmed Ali, Hanzade'ye çok iyi bir eş oldu... Sonraki senelerde Mısır'da kocamla beraber başımıza işler geldiği zaman da bize çok büyük yardımları oldu. Çocuklarım senelerce onların yanında kaldılar...".

Aile, Hanzade Sultan'ın nikâhı için İskenderiye'den hep beraber yeniden Kahire'ye, Azize Hanım'ın Kubbe'deki evine gitti...

Prens Mehmed Ali İbrahim, Cezire'de bir Yahudi'ye ait olan, klasik mobilyalarla döşenmiş, kütüphanesi muhteşem şekilde cildlenmiş klasiklerle, Balzaclar'la, Zolalar ile dolu çok büyük bir ev kiralamıştı ve Hanzade Sultan ile Prens'in nikâhı 19 Eylül 1940'ta, bu evde kıyıldı.

Neslişah anlatıyor:

"...Mısır'da nikâhlar uğurlu olması için perşembe günleri kıyılırdı ve Hanzade de o gün evlendi...

Nikâh sabah kıyılmış. Mehmed Ali, Cezire'de kiraladığı mükellef evde çok büyük bir balo verdi. Davetine iştirak etmek için gittiğimizde, müstakbel kayınpederimden haftalardır beklediğimiz müsaadenin telgrafla geldiğini gördük.

Harp sebebiyle postalar çalışmıyordu, sadece askerî tayyareler uçabiliyordu ve bütün haberleşme bu tayyarreler vasıtasıyla oluyordu. Telgraf bu yüzden hayli gecikmişti...

Hıdiv 'Çok memnun oldum, tebrik ederim...' *falan diyordu...*

Hıdiv'in kızkardeşi Prenses Hadice de hediyemizi o gece Hanzade'nin evine yollamıştı: Renkli pırlantalarla dolu harikulâde bir kolye...

Kolye, vaktiyle Rus Çariçesi Birinci Katerina'ya aitmiş; söylendiğine göre 1711'de Baltacı Mehmed Paşa'nın Prut'ta Rus ordusunu kuşatması üzerine Katerina ile kocası Çar Petro'nun kurtulabilmek için Paşa'ya gönderdikleri hediyelerin arasında bu kolye de varmış. Baltacı kolyeyi diğer hediyelerle beraber İstanbul'a getirip Üçüncü Ahmed'e vermiş ve hazineye koymuşlar.

Büyük dedem Sultan Abdülâziz ile Mısır Hıdivi İsmail Paşa şahsî yakınlık kurdukları zaman bir ara birbirlerine karşılıklı hediyeler vermişler ve Sultan Aziz, kolyeyi İsmail Paşa'ya hediye etmiş. Sonraki senelerde İsmail Paşa'dan Tevfik Paşa'ya geçmiş, Tevfik Paşa da kızı Prenses Hadice'ye vermiş. Kolye, bu şekilde dönüp dolaşmış ve 200 küsur sene sonra yine Osmanlı ailesinden birine, yani bana gelmiş oldu. Hakikaten çok güzel ve muhteşemdi, o gece kutusu ile beraber salondaki masalardan birinin üzerine koymuşlardı.

Kolyeyi seneler sonra, çok sıkıntı içerisinde olduğumuz bir dönemde Londra'da satmak zorunda kaldık ama maalesef neredeyse hiç fiyatına gitti.

Münim o gece bana güzel bir nişan yüzüğü taktı ve ertesi gün saraya müracaat edip bir sonraki Perşembe günü evlenebilmemiz için Kral Faruk'tan izin istedi...".

Saray izni hemen verdi ve Neslişah ile Prens Muhammed Abdülmünim, 1940'ın 26 Eylül'ünde evlendi.

Hazırlıklar tam bir koşuşturma içerisinde tamamlandı, hattâ gelinlik bile alelâcele yapıldı. Sabiha Sultan kendi düğününde giydiği elbisenin üzerine

bazı eski danteller takıp gelinlik haline getirdi ve Neslişah bu gelinliği giydi.

Nikâhları 26 Eylül günü Prens Mehmed Ali Tevfik'in Kahire'de, Roda Adası'ndaki Manyel Sarayı'nda, öğleden sonra saat beş buçukta, Kahire aristokrasisinin evlilik muamelelerini yapan ve akidlerini hazırlayan Muhammed İmam Şerif tarafından İslâmî esaslara göre kıyıldı.

Mısır'da gelinlerin nikâha gitmeleri âdetten olmadığı için Neslişah evlilik merasimine katılmadı ve babası Ömer Faruk Efendi tarafından temsil edildi. Nikâh belgesinin altında damat Prens Muhammed Abdülmünim'in, Neslişah'ın vekili Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin ve şahid olarak da damadın amcası Prens Mehmed Ali Tevfik ile bir başka Mısır prensinin, Yusuf Kemal'in imzaları vardı. Kararlaştırılan mihr-i muaccel 2 bin, mihr-i müeccel de bin Mısır lirası idi ve ufak da olsalar bir servet sayılırlardı!

Dinî nikâhta Osmanlı hanedanına mensup iki şehzade, Sultan Beşinci Murad'ın torunları Ali Vasıb Efendi ile Osman Fuad Efendiler ve Neslişah'ın bir haftalık eniştesi Prens Mehmed Ali İbrahim de hazır bulunmuşlardı...

Neslişah'ın nikâhı böyle kıyıldı ama evlilik sözleşmesine sultan nikâhlarında âdet olan bir maddeye, *"ismet hakkı"*na yer verilmedi.

İslâm hukukunda boşama hakkı erkeğe ait olur ve bazı durumlarda kadın tarafının talebi üzerine kadı efendiler nikâhı feshedebilirlerdi.

Hanedana mensup kadınların nikâhlarında ise boşama hakkı sadece kadına yani sultana mahsustu ve buna *"ismet hakkı"* denirdi. Kocanın padişah soyundan gelen hanımını boşaması hoş ve o zaman için kabul edilemeyecek birşey olduğundan sultanlara bu şekilde bir hak tanınmış ve ismet hakkı, imparatorluk hukukunda asırlarca yeralmış ve tatbik edilmişti.

Bu hakkın uygulamaya konmasının sebebi evliliğin iyi gitmeyeceği ve boşanma ile neticelenebileceği endişesinin yanısıra, hanedan mensubu olan hanıma evlilikte de bir çeşit protokol üstünlüğü sağlamaktı ama ortada artık imparatorluk yoktu. Hanedanın mensupları memleketlerinden sürgün edilmişlerdi ve dolayısı ile bir zamanlar *"ismet hakkı"* diye bir uygulamanın mevcud olduğu kimselerin hatırına gelmiyordu...

Neslişah'ın düğünü nikâhtan birkaç saat sonra aynı yerde, Manyel Sarayı'nda yapıldı...

Neslişah anlatıyor:

> *"...Düğün masraflarının tamamını, kocamın amcası Prens Mehmed Ali Tevfik karşıladı. Herşeyi o tertip etti...*
>
> *Manyel Sarayı'nda girişin sağ tarafından yukarıya çıkan merdivenlerin ucunda çok büyük bir salon vardı. Prens, salonu Şam'dan getirttiği tavanlarla dekore etmişti. Düğünümüz orada yapıldı...*

Salonun ortasında koskoca bir ziyafet masası hazırlanmıştı ve üzerinde çaylar, pastalar, yiyecekler, aklınıza ne gelirse herşey vardı...

Bana, hazırlanmam için salonun yanında bir oda tahsis edilmişti. Gelinliğimi orada giyip salona geçecektim. Ama odaya girdiğimde hiç durmadan ağlamaya başladım. O kadar çok ağlıyordum ki, ortaya çıkamayacak hâle geldim. Evlenmek istemediğimi asıl o zaman orada hissettim ama artık çok geç idi... Annem gelip beni sakinleştirmeye çalışıyordu. 'Haydi kızım, misafirler gelmeye başladılar, herkes seni bekliyor' *diyordu ama sakinleşmem ne mümkün?*

Gözyaşlarım annemin uzun uzun dil dökmesinden sonra nihayet buldu ve salona ondan sonra hazırlanıp geçebildim.

Bizim hanedandan Mısır'da yaşayan kim varsa, oradaydı. Sadece en küçük kardeşim Neclâ'yı getirememiştik, zira düğüne evsahipliği yapan Prens Mehmed Ali 'Ben evimde çocuk istemem!' *deyip 14 yaşındaki Neclâ'nın gelmemesini söyleyince kızcağızı mecburen evde bırakmıştık. Neclâ fena gücendi,* 'Ablam evlenir de düğününe ben nasıl gitmem!' *diye günlerce ağladı. Mısır tarafı da, kralın küçük kızkardeşi Faize'yi getirmemişti. Faize o sırada 17 yaşında idi ve onu da çocuk addetmişlerdi!*

Derken, misafirlerin tamamı geldiler... En başta Kral Faruk, Kraliçe Feride, ana kraliçe Nazlı, Mısır'ın eski sultanı Hüseyin'in hanımı Sultana Melek, herkes geldi...

Gelin ben oluyordum ama o gecenin en cazip hanımı, anneannem idi! Nâzikedâ Kadınefendi...

Eflâtun bir elbise giymiş, başına da bir hotoz takmıştı ve son derece hürmet telkin eder bir haldeydi. Başındaki hotozu annemle beraber oyalarla, vesair süslerle çok şık bir hâle getirmişlerdi ve Kral Faruk, anneannemi görünce şaşırdı, öylece kalakaldı.

Düşünün, anneannem o sırada 80 küsur yaşında ve bitik vaziyette, neredeyse kadavra gibi idi ama öyle bir heybeti vardı ki, başta kral olmak üzere herkesi şaşırttı ve hürmet telkin etti. Salonda kral vardı, ana kraliçe vardı, küçük kraliçe vardı ama oranın yegâne majestesi anneannem idi. Sapsade giyinmişti ama eflâtun elbisenin içerisinde hâliyle, tavrıyla, bakışlarıyla imparatoriçe olduğunu hissettiriyordu. Misafirler gelini bir tarafa bırakmış, seksen küsur yaşındaki anneannesinin azameti ile meşgul oluyorlardı...

Ama, kralın şaşırması başka türlüydü... Kimseye ehemmiyet vermeyen, karşısındakini küçük görürcesine konuşan ve otururken

de koltuğa sanki uzanan Faruk bile anneannemi görünce toparlandı, bir başka hâl aldı ve davetin sonuna kadar koltuğun ucunda ayaklarını birleştirerek ve düşecek gibisinden edepli bir şekilde oturdu.

Sonra, misafirler evlilik hediyelerimizi verdiler. Kayınpederimin kızkardeşi Prenses Hadice, Çariçe Katerina'nın pırlantalı kolyesini bir hafta önce, Hanzade'nin nikâh davetinde vermişti. Prens Mehmed Ali Tevfik bana safir bir yüzük ile lâcivert bir Lincoln GTA otomobil hediye etti, her iki kraliçe de birer broş verdiler...

Davet bitti ve misafirler gittikten sonra Manyel Sarayı'ndan biz de ayrıldık. Ama ondan sonrası çok komik; kocamla beraber onun evine değil, ayrı ayrı yerlere gittik. Ben annemle ve babamla beraber Azize Hanım'ın evine gittim, kocam da Heliopolis'teki kendi evine döndü. Zira, evi oturulur gibi değildi. Hattâ annem evi ilk gördüğü zaman 'Neslişah burada nasıl yaşayacak?' diye oturup ağlamıştı".

Heliopolis'teki ev geniş bir bahçe içerisinde koskocaman bir bina idi. Dışarıdan, özellikle de bahçe kapısının dışından bakıldığı zaman çok zengin bir mâlikâne gibi görünürdü. Binayı seneler önce Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın hanımı, yani Neslişah'ın kayınvalidesi satın almış; Hıdiv de Valide Paşa'nın, yani annesinin Kahire'deki sarayındaki gayet süslü ve üzerleri taçlı bahçe kapılarından birini buraya göndermiş ve kapı bahçenin girişine monte edilmişti.

Prens Abdülmünim hayvanlara meraklıydı ve bu merakını evine de taşımıştı: İçerde Kızıldeniz'in nâdir balıklarıyla dolu bir akvaryum ve bir papağan, bahçede renk renk kuşlar, çeşit çeşit güvercinler, flamingolar, *"Samha"* adında bir çöl geyiği ve cins köpekler vardı. Prens bahçesinde daha önceleri bir de çita beslemiş ama çitanın bir gün caddeden geçirilen koyunlara ve okullarına gitmekte olan küçük çocuklara bakıp hırlamaya başladığını farkeder etmez çitayı hemen hayvanat bahçesine göndermişti.

Dışarıdan bakınca muhteşem görünen ev aslında eskimiş ve yıpranmıştı, dolayısı ile baştan aşağı elden geçirilmesi gerekiyordu. Tamirata nikâhın kıyıldığı günlerde girişilmişti ama yapılacak işler hem fazla idi, hem de sadece bina elden geçiriliyor, eşyalara dokunulmuyordu.

Neslişah anlatıyor:

"...Münim'in amcası düğün hediyesi olarak Münim'e para vermiş, 'Bu para ile evini elden geçir' *demiş ve tamirat başlamıştı ama apar topar evlendiğimiz için bitmemişti, devam ediyordu. Meselâ kocamın yatak odası alt katta idi, yukarıda yeni bir oda hazırlanıyordu ama merdivenlerden çıkılamadığı için ben gidemiyordum.*

İnşaat bir türlü bitmeyince, 15 gün sonra Lübnan'a gittik...".

Neslişah'ın adı unvânı, Osmanlı Protoklüne Göre *"Devletlû İsmetlû Neslişah Sultan Âliyetü'ş-şi,n* HAZRETLERİ İDİ Vebu İstanbul sarayına mahsus olan bu unvân İngilizce'ye "HER İMPERTAL HİGHNES PRİCESS.....", yani *"İmparatorluk Prensesi filânca"* diye çevrilirdi.

Mısır'da kullanacağı unvânın Arapçası *"Sahibu's-sumû' el-Emire Neslişah"*, İngilizcesi de *"Her Highness Princess Neslishah"* oldu...

Yani, unvânında artık *"imparatorluk"* ve *"kraliyet prensesi"* ibâreleri yoktu. Mısır'da krallık Fuad ile başlatılıyor, eski hükümdarın yani son Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu Prens Abdülmünim *"prens"* kabul ediliyor ama ikinci veliahd olmasına rağmen kraliyet ailesinden sayılmıyordu.

Bu durumda Neslişah da sadece *"prenses"* idi ama *"kraliyet prensesi"* değildi, zira saraya girmiş sayılmazdı. Hangi aileye mensup olduğunu herkes biliyor ve sadece ona değil, Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'a da saygı gösteriyorlardı. Ama hem Neslişah'ın, hem de yine Mısırlı prenslerle evlenmiş olan iki kızkardeşinin sultan olmalarının protokolde bir önemi ve yeri yoktu, mevkilerini kocalarından alıyorlardı.

Neslişah unvan bakımından böyle bir çeşit tenzîl-i rütbeye uğramış sayılırdı ama evlenmesinin üzerinden 12 sene geçtikten sonra Mısır'ın first lady'si olacaktı!

Bu evliliğe en fazla sevinenlerden biri de, Neslişah'ın büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi idi. Damadın babası Hıdiv Abbas Hilmi Paşa tahtını Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı kaldığı için kaybetmişti ve Halife, torunu kendi hanedanına sadık bir hükümdarın oğlu ile evlendiği için memnundu.

*

Aldıkları bir evlilik hediyesi, Neslişah'ın daha sonra Kral Faruk ile karşı karşıya gelmesine sebep olacaktı.

Faruk'un başkalarının evinde gördüğü ve hoşuna giden herşeyi açıkça istediğini, apaçık *"Yarın saraya gönderin"* dediğini, taşıyabileceği büyüklükte olan eşyayı da *"Bunu aldım!"* diyerek götürdüğünü, hattâ bazı evlerin kapılarına evsahiplerinin bulunmadıkları sırada kamyon dayayıp canının istediği herşeyi aldığını Kahire'de bilmeyen yoktu...

Yeğen ailesine mensup olan ve Mısır'da senelerce çok önemli makamlarda bulunan varlıklı bir paşa emekliliğinde köşesine çekilmiş, sadece antikalarıyla ve kolleksiyonlarıyla meşgul olmaya başlamıştı.

Emekli paşanın evinde gayet şık gümüş montürlere konup duvara yerleştirilmiş çok güzel bir çift fildişinin bulunduğu söyleniyordu ve söylenti Kral Faruk'ın kulağına da gitmişti...

Evin sahibine birgün *"Yarın size geleceğim!"* diye haber gönderdi...

Zavallı paşa, kralık fildişlerini götürmek için geleceğini hemen anlamıştı. Evine hemen ustalar çağırdı, fildişlerinin önüne yepyeni bir duvar ördürdü, boyattı, üzerine resimler astı ve önüne de eşyalar yerleştirip fildişlerini gizledi.

Kral Faruk, ertesi gün Paşa'yı ziyarete gittiğinde evin her tarafını dolaştı, fildişlerini göremedi ama sormadı ve gitti...

Neslişah da kralın iki ayrı talebine muhatap oldu!

Mısır hanedanından Prens Kemaleddin, Neslişah'a evlilik hediyesi olarak fil kulağından yapılmış orta boyda çok güzel bir masa vermişti...

Kral, Neslişah'ın ve kocasının Heliopolis'teki evlerine yaptığı nadir ziyaretlerden birinde masayı görüp hayran kaldı,*"Bunu bana verin!"* diye tutturdu ve *"Saraya gönderin!"* deyip ve gitti...

Evdeki eşyaya gözkoyan kişi kral olunca vermemezlik etmek mümkün değildi ve masa ertesi gün saraya yollanacaktı...

Abdülmünim, o günün akşamı Prens Yusuf Kemal ile konuşurken olanları anlattı ve Mısır'ın en zengin prenslerinden olan prens *"Aynı masanın bende bir eşi var. Sizdeki evinizde kalsın, bendekini gönderelim, zaten kullanmıyorum"* dedi ve ikinci masa ertesi gün saraya yollandı.

Ama, kral Neslişah'ın evindeki sehpanın ikizini beğenmedi. Neslişah'a ve Prens Münim'e *"Bu hoşuma gitmedi, öteki daha iyi idi... Bunu istemem, bana sizdekini gönderin"* dedi ama araya daha sonra giren bazı hadisele girdi ve alamadı...

Neslişah daha sonra kral ile Kanunî Sultan Süleyman'a ait bir kılıç yüzünden yeniden karşı karşıya geleceti...

Osmanlı İmparatorluğu'na tâbî olan devletlerin hükümdarlarına, hazinedeki kıymetli eşyalardan bazılarının hediye edilmesi, eski bir devlet geleneği idi...

Aynı geleneği Sultan Abdülhamid de takip etmiş ve Kanunî Sultan Süleyman'ın Topkapı Sarayı'nın hazine dairesinde muhafaza edilen kılıçlarından birini Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'ya hediye etmişti. Bu hediye bir hükümdarın kendine bağlı bir başka hükümdara verebileceği hediyelerin zirvesi teşkil etmesinin yanısıra, İstanbul'un Abbas Hilmi Paşa'nın hıdivliğine ve uyguladığı siyasete nasıl büyük bir önem verdiğini de göstermekteydi.

İslâm dünyasında silâhın miras olarak erkek çocuğa kalması geleneği Mısır'da da devam ediyordu. Abbas Hilmi Paşa kılıcı İsviçre'ye götürüp bir bankadaki kasaya koymuş, oğlu Prens Abdülmünim'in Mısır'da başına bir iş gelmesi ihtimalini gözönüne alarak o sıralarda yeni doğmuş olan torunu Abbas Hilmi'ye 25 yaşına geldiği zaman verilmesini vasiyet etmiş ve kasayı kızı Prenses Şevket'in adına kaydettirerek bu işle prensesi vazifelendirmişti.

İsviçre'deki kasada Kanunî Süleyman'ın kılıcının yanısıra Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın oğlu İbrahim Paşa'nın da bir kılıcı vardı.

Kral Faruk, günün birinde Kanunî'nin kılıcının mevcudiyetini haber alıp Prens Abdülmünim'den *"Bana verin!"* diye isteyince devreye Neslihah girdi, önce *"Kılıç burada değil, İsviçre'de Prenses Şevket'in adına açılmış bir kasada duruyor"* dedi, kral yine adam gönderip *"Bana verin!"* diye diretince *"O kılıcın sahibi olan Kanunî Süleyman benim büyük dedemdir, dolayısı ile benim için aile yadigârıdır ve Kral'a asla vermem"* dedi!

Faruk'un başmabeyincisi İlhami Paşa, Heliopolis'teki eve birkaç defa gidip geldi ve her seferinde red cevabı veren Neslişah'ı iknaya muvaffak olamayınca işi *"Karşınızda koskoca kral var! Reddederseniz sonu fena olur!"* demeye, yani tehdide kadar götürdü!

Neslişah bunun üzerine dayanamadı, *"Ne yapacak? Kocamı prenslikten mi atacak? Kocamın hem tahtına, hem mallarına, hem de annesinin mücevherlerine kadar herşeyinin üstüne oturdular, şimdi de benim ceddimin kılıcını istiyorlar! Git söyle, vermiyorum!"* dedi...

Prens Abdülmünim ile Neslişah'ın oğulları Prens Abbas Hilmi, Kanunî Sultan Süleyman'ın kılıcına 1966'da 25 yaşına basmasından sonra sahip oldu ve kılıç şimdi prensin Londra'daki evinde muhafaza ediliyor.

*

Prens Abdülmünim'in Kahire'deki evinin tamiri bir türlü bitmek bilmiyordu, Neslişah evlenmesinden sonra iki hafta boyunca kaldığı Azize Hanımlar'ın evindeki misafirliğini daha fazla uzatmak istemedi ve Lübnan'a balayına gittiler.

Neslişah anlatıyor:

> *"...O senelerde, Beyrut'ta kalınabilecek tek bir otel vardı: Saint George Oteli...*
>
> *Otele yerleştik ve hemen ziyaretlere başladık... Dürrüşehvar, kayınvalidem İkbal Hanımefendi ve görümcem Prenses Atiye de o sırada Lübnan'da idiler.*
>
> *Kayınvalidemin elini öpmeye gittik, kızı Prenses Atiye ile beraberdi. Ben salona girer girmez ikisi de ayağa kalkıp bana temennah ettiler. Utandım,* 'Aman efendim, estağfirullah' *falan diyecek oldum, Prenses Atiye* 'Sen, sultansın. Bize, gelinimiz bile olsa sultanları böyle karşılamamız öğretildi. Böyle davranmaya alıştık' *dedi...".*
>
> *Prenses Atiye bana sonraki senelerde de hiçbir zaman* 'Neslişah' *diye hitap etmedi, hep* 'Sultan' *dedi. Artık hakikaten çok utanıyordum. Kaç defa* 'Atiye Abla, bana artık lûtfen ismimle hitap et,

'Neslişah' de' diye rica ettim 'Hayır, yapamam. Ben başka türlü büyüdüm. Benim terbiyemde bu olmaz' *dedi.*

Sonra, Beyrut'taki aile büyüklerini ziyarete başladık ve önce büyük halama, yani Sultan Aziz'in kızı olan Nâzime Sultan'a gittik...

Nâzime Sultan ile büyükbabam Halife Abdülmecid Efendi anne baba bir kardeş idiler, yani Halife'nin has hemşiresi oluyordu. Ufacık ama son derece heybetli bir hanım... Kısa boyluydu, hattâ çirkince idi ama Sultan Aziz usulü iri dudakları vardı ve gayet heybetli idi.

Sultan ve kocası Hâlid Paşa, bahçe içerisinde büyük bir villâda yaşıyorlardı. Gidip büyük halamın elini öptük. Dürüşehvar'a evlendiği zaman pırlantalı bir taç hediye etmişti, bana da evlilik hediyesi olarak üç pırlantalı çok güzel bir bilezik verdi. İşin komik tarafı, Kral Faruk nikâhımızın kıyıldığı gün anneannemin önünde nasıl uslu bir çocuk gibi oturdu ise, kocam da Nazime Sultan'ın önünde o gün öyle oturdu...".

Birkaç hafta sonra Kahire'den haber geldi, evdeki tamiratın artık tamamlandığı söylendi ve Neslişah ile kocası Mısır'a döndüler.

*

Mısır gibi kraliyet ailesinin sosyal hayatın hemen her alanında yeraldığı bir memlekette, ikinci veliahdın hanımı olan bir prensesin ruya gibi bir hayatı olduğu, her ânını davetlerde ve eğlencelerde geçirdiği zannedilir...

Ama, Neslişah için böyle olmadı; pek kimselerle görüşmeden, kendi aralarında bir hayat sürmeye başladılar.

Zira saray ve özellikle de Kral Faruk, Neslişah'ın kocası Prens Abdülmünim'in ortada görünmesini istemiyordu. Prens Abdülmünim, Mısır'ın son hıdivinin oğluydu, İngilizler'in 1914'te Hıdiv'i azledip yerine Sultan Hüseyin'i, onun ardında da Kral Fuad'ı tahta geçirmelerine rağmen kraliyetin meşru-

Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'ya tahttan feragatinden sonra Mısır Hükümeti'nin verdiği diplomatik pasaport.

iyeti uzun seneler tartışılmıştı. Son Hıdiv Abbas Hilmi Paşa 1931 Mayıs'ına kadar tahttan feragat etmemişti, devrik ama meşru hükümdar olarak görülüyordu ve Kral Fuad da bu yüzden Hıdiv'in feragati kabul etmesine kadar meşruiyet kazanamamıştı.

Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın feragati üzerine ilk defa rahat bir nefes alabilen Kral Fuad artık kendi hanedanını kurmuştu. Bu hanedan, yakın akraba bile olsalar sabık hükümdarın çocuklarının, meselâ Prens Abdülmünim'in eski günleri hatırlatacak şekilde gözönünde olmalarını istemiyordu. Mısır'da Hıdiv'e ve oğlu Prens Abdülmünim'e *"tahtın gerçek sahipleri"* gözüyle bakanlar hâlâ mevcut olduğu için, herhangi bir mevcudiyet gösterisinin saray için tehlike yaratması ihtimali vardı.

Neslişah anlatıyor:

> *"İngilizler, kayınpederimi tahtından Türkiye'ye sadık kaldığı için indirmişler, yerine ailenin bir başka büyüğü olan Sultan Hüseyin'i, daha sonra da Fuad'ı getirmişlerdi ve Fuad bütün bunların hatırlanmasını istemezdi.*
>
> *Mısır'da Hıdiv'den pek bahsedilmezdi ama hâlâ seviliyordu. Meselâ kocama hiç kimse* 'Prens Münim' *falan demez,* 'Efendinâ' *yani* 'Efendimiz' *diye hitap ederlerdi. O, herkes için* 'Efendimiz' *idi.*
>
> *Fuad bütün bunlardan çekindiği ve daha önemlisi kendinden emin olmadığı için Münim'in dar bir muhitte yaşamasını, ortalıkta pek görünmemesini istedi ve yerine gelen oğlu Faruk da aynını yaptı... Mısır'ın önde giden idarecileri ile, paşalarla, paşa aileleriyle, özellikle de kordiplomatikle temas etmemiz, yakınlaşmamız yasak gibiydi...*
>
> *Başkaları ile görüşmemizin istenmediğini, kocama kralın mâbeyincisi Hasaneyn Paşa söylemiş...*
>
> *Hasaneyn Paşa, Kral Fuad'ın ilk hanımı Prenses Şivekâr'ın kızlarından biriyle evlenmişti. İngiltere'de tahsil etmiş, sporla uğraşmış, çölde keşifler falan yapmıştı. Kral Fuad, oğlu Faruk'u İngiltere'ye tahsile gönderirken Hasaneyn Paşa'yı da velisi olarak göndermişti. Faruk tahta geçtikten sonra Hasaneyn Paşa sarayın en güçlü adamlarından oldu ve ana kraliçe Nazlı'nın da mabeyinciliğini yaptı. Hattâ ana kraliçe ile arasında birşeyler olduğu falan da söylenirdi...*
>
> *Arada bir saraydan gelen protokol davetlerine katılıyorduk, zaten gitmeye de mecbur idik ama böyle davetler çok nadir oluyordu...*

Kocama ortalarda fazla görünme yasağının getirilmesinde zannedersem benim de rolüm oldu, zira son halifenin torunuydum ve Mısır krallarında bir halife olma sevdâsı vardı... Kral Fuad'dan sonra Faruk da 1941'de, bu sevdaya düştü, sakal bıraktı, her Cuma günü yanına paşalarını da alıp elinde tesbihle camilere falan gitmeye, namaz kılmaya başladı. Halifelik hayali babasında da vardı, ondan Faruk'a geçti. Yani, bir çeşit büyüklük deliliği gibi...

Ama halife, yani büyükbabam henüz hayatta idi. Kocama kralın böyle hilâfet ruyaları falan gördüğü şayet doğru ise, bundan sonra artık saraya gitmeyeceğimi söyledim. Şaşırdı, 'Ne demek? Sen benim karımsın, benimle beraber gitmeye mecbursun' *dedi.* 'Hayır! Halife hayatta ve üstelik benim büyükbabam! Öyle birşeyi kat'iyyen kabul etmem' *dedim.*

Daha sonraki senelerde Kral Faruk'un müstakbel hanımını, yani Mısır'ın gelecekteki kraliçesini tebrik etmek hususunda da sarayla aramda hadise çıktı...

Kral 1948'de Kraliçe Feride'yi boşadı, iki sene sonra da Neriman Sadık adında halktan bir genç kızla nişanlandı.

11 Şubat, kralın doğum günüydü ve o gün saraya gidilip defter imzalanırdı...

1950'nin 11 Şubat'ında saraya gittiğim zaman iki defter gördüm. Biri kralın doğum günü için, öteki nişanlısını tebrik için açılmıştı. Ben sadece doğum günü defterini imzaladım, o sırada mâbeyincilerden biri geldi ve nişanlıyı tebrik defterini imzalamayı 'unuttuğumu' *söyledi.* 'Unutmadım, bilerek imzalamadım' *dedim. Adam bunun üzerine* 'Majestelerinin nişanlısı Heliopolis'te oturuyorlar. Evlerine gidip hürmetlerinizi sunabilirsiniz' *diye akıl verince dayanamadım.* 'Defteri de imzalamam, evine de gitmem!' dedim. 'Bu hanım şu anda henüz kraliçe değil. Ben imparatorluk prensesi olarak doğdum, dolayısı ile gidip de Madmazel Sadık'a hürmetlerimi falan sunmam'.

*

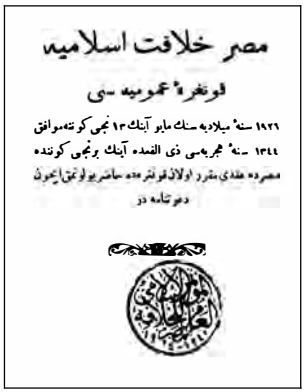
Hayatımız bazen bir-iki dostumuzla ama çoğu zaman kendi aramızda, gayet sakin şekilde geçiyordu.

Zaten, evimize gidip gelen dostlarımız da tek-tük idi. Benim yaşımdakilerin kendi yaşlarında kocaları vardı, eğlenceyi seviyorlardı, grupları da başkaydı ve bize gelmekten sıkılırlardı. As-

lında evimize Râtib ailesinden Ebubekir ile hanımı Ceyda'dan başka gelen de pek yoktu.

Bir ara meşgale olması için resim dersleri almaya başladım!

Kahire'de, Hidayet adında orta yaşlı bir Türk ressam yaşardı. İstanbullu imiş, Birinci Dünya Harbi senelerinde Mısır'a gelmiş ve memlekete bir daha dönememiş. Zenginlerin evlerine gidip ders verir ve arada bir satılan tablolarından kazandığı üç-beş kuruşla geçinirdi.

مصر خلافت اسلامیه

قونفرهٔ عمومیه سی

۱۹۲۶ سنهٔ میلادیه سنك مایو آینك ۱۳ نجی کونه موافق ۱۳٤٤ سنهٔ هجریه سی ذی القعده آینك یدنجی کونده مصرده عقدی مقرر اولان قونفرهٔ عمومیه سنه اشتراك ایچون دعوتنامه در

Mısır Kralı Fuad'ın Kahire'de 13 Mayıs 1926'da topladığı Hilâfet Kongresi'nin davetiyesi.

Hidayet, benim de hocam oldu. Ders alırken hem vakit geçiriyordum, hem de kocam adamcağızın bu sayede birkaç kuruş daha kazanmasını istiyordu. Derse başlardık ama bana nasıl resim yapacağımı anlatmaz, "Bakın, böyle olacak" *der ve oturup kendi çizerdi.*

Hamileliğime kadar Hidayet'ten gûyâ ders aldım...

Çocuklar doğmadan önce sabahları erkenden kalkıp ferusiyye klübünde, yani binicilik klübünde ata biniyordum. Dönüşte uzun zaman evde oturur, bazen sinemaya giderdim.

Gittiğim klüp Kahire'nin öteki tarafında, Zemalek'te idi. Arabaya binerdim, şoför götürürdü. Kahire'de o senelerde yabancıların kurduğu bazı klüpler vardı ama biz hiçbirine gitmezdik. En meşhuru Gezira Klübü idi, oraya da sadece bir defa gidebildim. Kocam klübü görmemi istedi, bir gün gittik ama oturmadan döndük, zira ortalıkta gözükmemiz istenmiyordu!..".

Neslişah ile kocası yapayalnız gibi bir hayat sürüyorlardı ama üzerlerinde bir *"amca"*nın, yani Prens Abdülmünim'in amcası Prens Mehmed Ali Tevfik'in gölgesi ve aynı zamanda himayesi vardı...

Neslişah anlatıyor:

"...Kocam, Prens Mehmed Ali Tevfik'e 'amca' *diye hitap ediyordu ve artık ben de onun gibi* 'amca' *demeye başladım.*

Amca, çocuğu olmadığı için kocamı oğlu yerine koymuştu ve himaye ederdi. Çok severdi ama herşeyine karışırdı, kocam da onun sözünü dinlemek zorundaydı, zira parasını amca verirdi. Gerçi,

Kral Fuad da Mısırlı prenslere aylık bağlamıştı ve kocamın da böyle bir aylığı vardı ama sarayın verdiği bu para prensleri sadece elde tutmak içindi; öyle yaşanacak, geçinilebilecek bir meblâğ değildi.

Kocam ise, Kral Fuad'ın bağladığı bu aylığa çok ehemmiyet verir, 'Kral bana karşı çok nazikti, maaş bile bağlamıştı' *diye konuşurdu. Böyle söylediği zaman, kaç defa* 'Kral o parayı sana seni elinde tutmak, seni kendisine bağlamak için verdi. İstese idi seni süründürürdü ama medyûn-ı şükran olmanı arzu etti' *derdim.*

Münim saraydan gelen aylığın yarısını İstanbul'a, annesine ve kız kardeşine yolladığı için para hemen bitermiş ve bütün ihtiyacını amcası karşılarmış.

Her cuma günü amcasının Manyel'deki sarayına giderdi. Namazı amcanın kendisine ait camiinde kıldıktan sonra sofraya otururlar, beraber yemek yerlerdi. Bu, senelerce böyle devam etti...".

Mısır hanedanının hayat tarzı, Osmanoğulları'nın iktidar günlerindeki âdetlerine göre daha serbestti. Kahire'de 19. asırdan itibaren balolar, konserler ve eğlenceler hiç eksik olmaz, Mısırlı prensler ve prensesler hemen her gece bu davetlere katılırlardı ve prenseslerin giyim-kuşamları da Osmanlılar'a göre daha Avrupaî idi, yani çok daha serbestti.

Günlük hayattaki bu serbestlik ortada bazen hiçbir sebep yok iken bile söylentilere ve hattâ rezaletlere sebep olur, Kahire sosyetesi bu dedikodularla çalkalanırdı...

Kendi sosyetesini çok iyi tanıyan Prens Mehmed Ali Tevfik'in endişesi, Kahireliler'in Neslişah hakkında da böyle bir söylenti ortaya atmalarıydı. Prens, özellikle binicilik klübündekilerin birşeyler uydurmalarından endişe ediyordu ve bir de korkusu vardı: Neslişah'ın hamile olmasına rağmen hâlâ ata binmeye devam etmesi...

Neslişah anlatıyor:

"...Zemalek'teki binicilik klübündeki hanımlardan biri orada genç bir zabite âşık olmuş, kocasından ayrılıp o zabitle evlenmişti ve tabiî büyük bir rezalet çıkmıştı...

Amca pirelenmiş, kocamı çağırmış, 'Karın artık klübe gitmeyecek! Zaten ata binmek erkeklere mahsustur, kadınlar ata falan binemezler!' demiş.

Ata binmeyi çok seviyordum ve atımı kulüpten alıp Prens Yusuf Kemal'in malikânesinin arazisinde yaptırmış olduğu biniş sahasına götürdüm. Hergün gidip orada binmeye başladım.

Ertesi sene oğlum Abbas dünyaya geldiği zaman bir sabah yatakta yatıyordum ve bahçeye harikulâde bir beyaz atın girdiğini gördüm. Münim'e 'Nereden çıktı bu at?' *diye sordum, bana Tahir Paşa'nın hediye ettiğini söyledi. Mısır'ın en iyi terbiyecisinden dersler almış, çok güzel terbiye edilmiş, eyerleri, dizginleri, bilmem neleri Paris'ten gelmiş nefis bir Arap atı... Yani, sirk atı gibi yetiştirilmiş harikulâde bir hayvan...*

Tahir Paşa, Kral Fuad'ın kızlarından Prenses Emine İsmail'in oğlu idi ve sonraları Kahire'deki en yakın dostlarımızdan biri oldu.

Ama, atı daha gönderir göndermez, Münim bana hiçbirşey söylemeden geri yollamış... 'Amcam ata binmeni istemiyor, o yüzden mecburen iade ettim' *dedi, fena kızdım ve çok şiddetli kavga ettik...*

*

Kocam nikâhımızdan sonra amcasının verdiği para ile evi elden geçirtmişti ama içini değiştirmem şarttı.

Binayı kayınvalidem satın almış ama pek kullanılmamış, bir ara hastahane yapılmış, sonra da kayınvalidemin işlerine bakan Doktor Morro adında Suriyeli bir tabip üst katta ailesi ile beraber yaşamış, alt katı özel klinik haline getirmiş ve ev viraneye dönmüştü. Eşyalar da hem gayet çirkin, hem de birbiri ile alâkasızdı! Bir tarafta berbad bir sedefli salon takımı, yanında klasik bir büfe, öbür tarafta alâkasız başka eşyalar...

Param yoktu, kuyumcuya satması için bir küpe gönderdim. Tamiri o para ile yapacaktım. Adam sattığını söylemek için telefon ettiği zaman kıyametler koptu! Amca küplere bindi, 'Aklını o klüpteki fena insanlar karıştırdı' *falan gibi sözler etti, sonra Ebubekir ve Ceyda ile görüşmemizi de yasakladı. Hattâ o aralarda Sultan Abdülhamid'in Stockholm sefiri olan Kürd Şerif Paşa'nın kızı Şerife Hanım ve damadı Salih Bey ile görüşmeye başlamıştık, onların gelmeleri de yasak edildi! Hattâ eşyaların yerlerini bile değiştiremiyordum. Bir sandalyeyi alıp başka yere koyacak oluyorum, hizmetçi geliyor,* 'Lâââ!' *diyor...* 'Efendimiz bunu buraya koydu, burada kalacak!'... 'Ben bu evin hanımıyım, efendisiyim' *diyorum, anlamıyor, cevabı* 'Efendimiz böyle istiyor, değiştiremeyiz' *oluyor...*

Bütün bunlardan sonra, tabiî, Münim'le aramız mayhoş hale geldi ve bir sene boyunca herşey böyle devam etti.

Evde ancak bir sene sonra sözümü geçirebildim ve herşeyi istediğim gibi tâââ o zaman yapabildim...".

Evliliklerinin başında yaşanan bu zorluklara rağmen, Neslişah ile Prens Abdülmünim'in, prensin hayata veda ettiği 1981 senesine kadar 41 sene devam eden rahat bir evlilikleri oldu. Neslişah kocasından bahsederken *"Münim'in izdivaç teklifini işitir işitmez karşı çıkmıştım, zira aramızda büyük yaş farkı vardı. Ama korkularım hakikat olmadı. Münim bana ve aileme karşı her zaman nazikti. Meselâ anneme* 'Sultan', *babama da gençlik arkadaşı olmalarına rağmen hep* 'Efendi Hazretleri' *diye hitap ederdi; annem de ona* 'Prens' *derdi. Son derece anlayışlıydı, istediğim herşeyi kabul ederdi ve bana çok iyi bir koca, daha da mühimi herşeyi rahatça tartışabildiğimiz mükemmel bir arkadaş oldu"* diyecekti...

3.
Mehtaplı ve korkulu geceler

Neslişah, 1941'in ilk aylarında hamile olduğunu farketti...

Prens Abdülmünim hemen İsviçre'ye, babası Hıdiv Abbas Hilmi'ye telgraf çekti ve çocuk beklediklerini söyledi. Postalar savaş yüzünden daha da geç çalışıyordu ve Hıdiv'in cevabî telgrafı birkaç ay sonra gelebildi: Mısır'ın sabık hükümdarı *"Allah size bir oğul versin, ismi de Abbas Hilmi olsun"* diyordu.

Neslişah ile Prens Abdülmünim'in ilk çocukları 16 Ocak 1941'de dünyaya geldi. Erkekti ve Hıdiv'in istediğini yaptılar, çocuğa büyükbabasının ismini, *Abbas Hilmi* adını koydular.

Üç sene sonra, 1944'ün 22 Aralık'ında doğan ikinci çocukları kız oldu, ona da Prens Abdülmünim'in annesinin ismini verdiler: *İkbal*...

Dünya, o günlerde benzeri daha önceleri hiç yaşanmamış kanlı ve acımasız bir harbe sahne oluyordu ve İkinci Dünya Savaşı'nın cephelerinden biri Mısır toprakları idi... Kral Faruk gerçi savaşın daha ilk haftalarında Mısır'ın tarafsızlığını ilân etmişti ama bu ilân İngiliz ve Alman birliklerinin Mısır'da karşılaşmalarına engel olamayacaktı.

1941'de Kuzey Afrika'daki Alman birliklerinin başına geçen Maraşal Erwin Rommel'in Mısır'a doğru ilerlemeye başlaması, İngilizler'in 19. yüzyıldan itibaren devam eden varlıklarından artık bıkmış olan halka bir çeşit umut gibi geldi.

Kahire'de, Almanlar'ın ilerleyişini dikkatle takip eden eski bir asker de vardı: Neslişah'ın babası Şehzade Ömer Faruk Efendi...

Şehzade, Potsdam'daki Prusya Askerî Akademisi'ni profesyonel bir Prusya subayı olarak bitirmiş, Birinci Dünya Savaşı'nda Galiçya'da ve Verdun cephesinde savaşmış ve muhafız alayında bulunduğu Alman İmparatoru İkinci Wilhelm'den iki ayrı savaş nişanı almıştı. Kahire'deki evinde masasının üzerine serdiği bir haritadan Alman birliklerinin ilerlemesini günü gününe takip ediyor ve mensubu olduğu hanedanın bu eski müttefikinin Mısır'ı İngilizler'in elinden kurtaracağı günü hayâl ediyordu.

Haritanın başında yalnız değildi, kendisi gibi Almanya'da askerî eğitim görmüş olan Mısır prenslerinden Abbas Halim ve Mısır'ın bir önceki kralı Faruk'un Alman yanlısı torunu Tahir Paşa ile beraberdi...

Ömer Faruk Efendi'nin ailesi Fransa'dan Mısır'a savaş tehdidi yüzünden gitmişti ama İkinci Dünya Savaşı onları Kahire'de yakaladı, hattâ şehzadenin başına beklemediği bir başka iş geldi: İki sene boyunca bir villâda hapis kaldı...

Şehzadenin Maadi'deki villâsının kapısına bir sabah İngiliz askerleri dayandı. Başlarındaki subay şehzadeyi nazik şekilde selâmladıktan sonra *"İngiliz kumandanlığı, savaş devam ettiği müddetçe enterne edilmenize karar verdi"* dedi. *"Bir villâda gözaltında misafir edileceksiniz, her türlü ihtiyacınız karşılanacak ve ailenizin haftada bir gün ziyaretinize gelmesine izin verilecek..."*.

Türk Hükümeti, söylentilere göre Ömer Faruk Efendi'nin Almanlar'ın muhtemel bir zaferini Türkiye'deki yeni yönetimin aleyhinde kullanabileceğinin endişesinde idi. Bunun önlenmesi ve şehzadenin yabancılarla temasının kesilmesi için İngilizler'den ricada bulunmuştu ve Ömer Faruk Efendi'nin enterne edilmesinin sebeplerinden biri de iddialara bakılırsa, bu idi...

Sabiha Sultan, kocasını gözyaşları içerisinde uğurladı...

Neslişah anlatıyor:

> *"...Babamı, Prens Abbas Halim'i ve Tahir Paşa'yı önce Kahire'nin kuzeyinde, delta tarafında, Selvi diye biryere götürüp bir villâya kapattılar, bir sene sonra da getirip Giza'nın ötesine, Sakkara'da Gali ailesine ait bir başka villâya koydular.*
>
> *Babam ve Prens Halim eskiden Alman askeri idiler, ama Tahir Paşa sivildi, paşalığı askerî değil, sivil unvandı ve babamla beraber*

onun da tevkif edilmesinin sebebi, uzun seneler Almanya'da ve Avusturya'da oturduğu için çok fazla Alman tanıdığı olmasıydı. Almanca'yı her üçü de mükemmel şekilde, tam bir Alman gibi konuşurlardı.

Selvi'de bulundukları sırada Tahir Paşa hastalandı, askerî bir hastahaneye yattı ve orada kalmayı tercih etti, zira hastahane şehirdeydi ve ailesi rahatça gelip görebiliyordu.

Biz haftada bir gün, cuma günleri ziyarete giderdik. Annem, ben ve Prens İsmail Davud...

Kocamın bizimle beraber gelmesi mümkün değildi, zira veliahdlardan birinin İngilizler'in hapsettiği Alman taraftarlarını ziyarete gitmesi hiç de hoş olmazdı. Ama, annemle benim yalnız gitmemizi istemediği için Prens İsmail Davud'dan bize refakatini rica etmişti. Prens ön tarafa şööförün yanına, annemle ben de arkaya oturur ve babamı bu şekilde beş-altı saatlik bir yolculuktan sonra görürdük. Prens Abbas Halim'in karısı da bizimle aynı gün ama ayrı bir otomobil ile gelirdi.

Sabah erkenden yola çıkıp öğle saatlerinde orada olurduk. Yol pirinç tarlalarının arasından geçerdi ve güneş yeşeren pirinç tarlalarına vurduğu zaman ortalık harikulâde bir renge bürünürdü. Öğle yemeğini babamla beraber yer, sonra yine beş-altı saatlik yolculuktan sonra Kahire'ye dönerdik.

O senelerde benim fevkalâde bir aşçım vardı, babamın en sevdiği yemekleri yaptırıp yanımda götürürdüm. Dolmaya ve umumaaliye[7] *bayılırlardı. Aşçım ummuali sıcak kalsın diye koyduğu kabın üzerini bezlerle sarardı ve birkaç saat sonra bile içi taptaze, yeni pişirilmiş gibi olurdu. İçinde su, süt ve hattâ krema bile olmasına rağmen yumuşamaz, oraya kadar kıtır kıtır kalırdı.*

Kaldıkları villâ büyücek ve rahat bir binaydı. Etrafını askerler çevirmişti ama İngiliz değil, Mısır askeri vardı.

Radyoları da vardı muharebenin her ânını radyodan takip ederlerdi. İşin tuhaf tarafı, babamın hapis olmasına rağmen cebinde tabancasının bulunmasıydı. Üzerinde silâh olmadığı zaman kendisini zaten çıplak hissederdi ve İngilizler götürürlerken 'Ben silâhsız yaşayamam' *demiş, tabancasını vermemiş, İngilizler de istememişler. Hattâ bir defasında İskenderiye'deki evine hırsız girmiş, babam adamı kovalamış, adam duvara çıkıp atlayacağı sırada babam tabancasını çekip ateş etmiş ama çok şükür, silâh tutukluluk yapmıştı... Neyse ki öyle olmuş, adamı vursaydı kimbilir neler olurdu?..*

---

[7] *"Ali'nin anası"* anlamına gelen *"ummuali"*, Mısır'ın kıtır hamurlu ve sütlü geleneksel tatlısıdır ve sıcak yenir.

Babamları bir sene sonra Kahire'nin yakınına, Sakkara tarafına getirip yine bir villâya koydular. Villâ, vaktiyle Gali ailesine aitmiş ve İngilizler galiba elkoymuşlar. Büyük bir bahçenin ortasındaydı ve oraya gidip gelmemiz Selvi'ye gitmemize nazaran çok daha kolay oluyordu.

Hapsedilmelerinden sonra bir başka mesele çıktı, babamı kardeşim Neclâ'ya karşı doldurmaya başladılar. Abbas Halim'in o zamanki karısı berbad birşeydi. Hanzade ve Neclâ'nın kocaları ile babamın arasını açtı... 'Kızların seninle meşgul olmuyorlar, damatların sana bakmıyorlar' *demeye başladı, hattâ babamla beraber kalan kocasını da doldurmuş, cuma günleri gittiğimiz zaman sofrada beraberce iğneliyorlardı. Önce Abbas Halim başlardı, sonra karısı devam ederdi ve babamı böyle doldurdukları için Neclâ da ziyarete gitmemeye başladı, babam tabiî pek çok kızdı, köpürdü...*

Prens Mehmed Ali Tevfik, babam villâda mahpus iken benim ata binmemi ve mecburen gitmem gereken davetlere bile katılmamı istemiyordu. Münim'e 'Etrafta görünmesi hoş olmaz, lâf çıkar. Babası hapiste iken onun da mevkuf gibi yaşaması lâzım' *demiş.*

Vaziyet, böyle devam etti. Babam hapiste iki sene kaldı, hattâ İkbal 1944 Aralık'ında doğduğu zaman babam Sakkara'daki villâda tutuluyordu ve hamileliğimin son aylarında artık görmeye gidemiyordum. İngilizler onu ve Prens Halim'i ancak Almanlar Avrupa'da cephelerden tamamen geri çekilmeye başladıkları zaman, 1945'in ilkbaharında serbest bıraktılar".

*

İngilizler'in bir ara Neslişah'ın kocası Prens Abdülmünim'i de tevkif etmek üzere oldukları duyuldu...

Prens'in İngilizler'den hoşlanmadığını bilmeyen zaten yoktu, üstelik iktidarı müddetince her vesile ile İngiliz menfaatlerinin aleyhinde bulunmuş sâbık bir hükümdarın, Hıdiv Abbas Hilmi'nin oğluydu... Mısır'ın bir ara birinci, sonra da ikinci veliahdı idi ve taht üzerinde hakkı bulunan bir ailenin mensubu olması onu Almanlar'ın gözünde daha da önemli bir konuma getirebilir ve Berlin ile prens arasında Mısır'ın geleceği konusunda bazı temaslar başlayabilirdi.

İngilizler'in Prens Abdülmünim'i tevkif edip savaşın sonuna kadar Ömer Faruk Efendi'ye yaptıkları gibi bir villâda hapis tutmaya hazırlandıklarını ilk

duyan, *"amca"* yani Prens Mehmed Ali oldu. İngilizler'e epey dil döktü, yeğeninin herhangi bir siyasî faaliyetinin olmadığını anlattı, hattâ kendisi bizzat kefil oldu ve Prens Abdülmünim savaş senelerini bir villâda mahpus olarak geçirmekten amcasının sayesinde kurtuldu.

Prensin, günün birinde Mısır tahtına geçeceği düşünüldüğü için gençliğinde geniş bir kültür edinmesine çalışılmış ve politikayı da iyi şekilde öğrenip zamanı geldiğinde hatasız biçimde uygulayabilmesi ve daha da önemlisi uzak görüşlü olması için her türlü itina gösterilmişti.

Mısır'ın son hıdivi Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu Prens Muhammed Abdülmünim, aldığı bu eğitimin neticesinde sahip olduğu alışkanlıklarını İngilizler tarafından tevkif edilme tehlikesinin güç-belâ önlenmesinden sonra da değiştirmedi.

Bu kadarla da kalmadı; savaş başlamadan önce Nazi Almanyası ile Sovyet Rusya'nın , 23 Ağustos 1939'da Moskova'da bir saldırmazlık paktı imzaladıkları günlerde Heliopolis'teki evin alt kattaki bir odasını "harekât merkezi" yaptı! Büyük boyda Almanya ve Rusya haritaları getirtti, bunları büyük bir masanın üzerine yaydı, Alman ve Rus kuvvetlerini göstermek için de haritaların üzerine yeşil ve kırmızı bayraklar yerleştirdi.

Şehzade Ömer Faruk Efendi, birgün kızı ile damadının Heliopolis'teki evlerine akşam yemeğine geldi ve prens yemekten sonra şehzadeye harekât odasını gösterdi. Prusya Harp Akademisi'nden mezun profesyonel asker olan Ömer Faruk Efendi damadına *"Monşer, nedir bunlar?"* diye sordu. Prens *"Almanlar günün birinde Ruslar'a saldıracaklar. Herşey onu gösteriyor"* cevabını verince Faruk Efendi *"Olur mu monşer, mümkün mü?"* dedi ve güldü.

Aradan iki sene geçip de Alman orduları 1941'in 22 Haziran'ında Rusya'ya saldırınca Prens Abdülmünim hem Ömer Faruk Efendi'ye, hem de vaktiyle söylediklerini ciddiye almayanlara *"Gördünüz mü?"* diyecekti...

Üstelik evinde bir çeşit harekât odası hazırlamakla da kalmamış, radyoculuğa merakı olduğu için Kahire'de özel bir radyo istasyonu kurmuştu ve radyosundan savaşın gidişatı ile ilgili haberler verdiriyordu...

Bir gün evine İngiliz askerleri doluştu, *"Haritaları dağıtacaksınız ve artık radyo yayını yapmayacaksınız"* dediler, dediklerini yaptırdılar ama prensi bu defa da tevkif etmeden gittiler....

Prens Abdülmünim seneler sonra artık Türkiye'de yaşadığı sırada patlayan 1967'deki Arap-İsrail Savaşı'nı da radyo başında saat saat takip etti ama Mısır'ın Sina'yı kaybetmesi, yani memleketinin savaştan çok büyük bir mağlûbiyetle çıkması üzerine odasına kapandı...

Hissettiği büyük üzüntüyü kimselere göstermek istememişti ama saatler sonra çıktığı zaman gözlerindeki kızarıklık farkediliyordu!

Prens, siyasi öngörüsünü İran'ın 1971 Kasım'ında Basra Körfezi'ndeki üç minik adaya, Büyük ve Küçük Tunb ile Ebu Musa Adaları'na asker çıkartmasının ardından bir oldu-bitti ile ilhak etmesi üzerine de gösterecek, *"Şah'ın yaptığı bu iş felâket getirir"* diyecek ve bu üç küçük ada, İran ile Irak arasında 1980'de başlayıp sekiz sene devam eden savaşın sebeplerinden birini teşkil edecekti.

Prens Muhammed Abdülmünim'in Kahire'de kurduğu özel radyonun tanıtım kartı.

*

Savaş senelerinin daha sonraları romanlara ve filmlere konu olan Kahire'si, o günlerde rengârenk bir şehirdi. İngiliz ve Alman ajanlar her tarafta cirit atarlarken Mısır sosyetesi ve yabancılar tatlı bir hayat sürüyor, dünyanın en meşhur müzisyenleri ve orkestraları Mısır'daki İngiliz birliklerine moral vermek maksadıyla Kahire'ye gidiyorlardı.

Müttefik orduların subayları, Kahire sosyetesinin zaten gözbebeği ve partilerin her zaman aranan davetlileri idiler. En fazla rağbet edilen ve en çok ses getiren davetleri ise Kral Fuad'ın tahta geçmeden önce evli olduğu eski karısı Prenses Şivekâr veriyor, Kral Faruk bile babasının bu eski hanımının partilerine sık sık katılıyor, hattâ Kahire sosyetesi hakkındaki son dedikoduları almak yahut gitmesine lâyık bir partinin ne zamen ve nerede verileceğini öğrenmek için prensesi bazı günler evinde ziyaret ediyordu.

Kahire'nin varlıklı aileleri savaş senelerini böyle bir davet çılgınlığı içerisinde, partilerle, balolarla ve hattâ çılgın çöl davetleri ile dolu halde yaşarken, Neslişah ve Prens Abdülmünim bu davetlere katılmayı ve etrafta görünmeyi pek istemediler. Sarayın ve İngilizler'in dikkatini fazla çekmemeleri onlar için daha iyi olurdu ve dolayısı ile partiler yerine Avrupa'dan gelen müzisyenlerin konserlerine gitmeyi tercih ettiler.

Mısır'a gidip konser verenler arasında kimler yoktu ki... Berlin Senfoni Orketrası'nın şeki Wilhelm Furtwangler, o zamanın en önemli piyanistleri olan Clara Haskil, Wilhelm Kempff, Alfred Cortot ve daha birçok meşhur icracılar...

Neslişah anlatıyor:

"...Biz, aslında harbi çok fazla hissetmedik. İkinci Dünya Harbi ortalığı karmakarışık etti, bir cephe de Mısır'da açılmıştı fakat şehirlerde bunun pek farkında değildik .

Kahire, müttefiklerin karargâhı gibi olmuştu, bütün müttefik devletlerin askerleri Kahire'de idi. Almanlar'ın işgal etmiş oldukları memleketin istiklâl harbi vermek isteyen askerleri ve zabitleri Kahire'de toplanmışlardı. Polonyalı'sı, Sırp'ı, Yunan'ı, Fransız'ı hepsi bizdeydi... Kanadalılar vardı, Yeni Zelandalılar vardı, Avustralyalılar vardı, Güney Afrikalılar vardı, hattâ General Smart[8] da mütemadiyen gelip giderdi. Her tarafta rengârenk üniformalar görürdünüz.

Şehir karmakarışıktı ama çok da neş'eliydi. Her akşam büyük davetler, balolar verilir, sabahlara kadar dansedip eğlenilirdi. Çölde partiler veriliyordu. Kahire dünyanın en neş'eli şehriydi, herkes Kahire'ye gelmeye bayılırdı ve her taraftan da gelirlerdi.

Memleketlerinden sürgün edilip mecburen gelenler de vardı. Sırp Kralı, Yunan Kralı hepsi Mısır'a iltica etmişlerdi. İtalyan Kralı da sonradan iltica etti, hattâ Kraliçe Giovanna ile oğlu Simeon da geldiler.

Harbi hem pek fazla hissetmedik, hem de sıkıntılarını öyle çok çekmedik. Meselâ, hiç kıtlık olmadı. Et, haftada üç kere satılırdı ama kimse etsiz kalmazdı. Tek bulamadığımız şey patatesti, hattâ oğlum doğduğunda bir ahbabım bana hediye diye bir çuval patates getirdi. Aldığım en kıymetli hediye, bu patatesler oldu.

Almanlar arada bir Ştukalar[9] ile gelip şehri bombalarlardı ama buna bile pek kimse aldırmazdı... İskenderiye'de limanı bol bol bombaladılar ama şehre dokunmadılar. Bir ara Kahire'ye de gelip İngilizler'in askerî havaalanlarına bomba attılar. Bizim evin bir kilometre kadar ötesinde, Abbasiye semtinde İngilizler'in küçük bir hava üsleri vardı, orayı bombalarlardı.

Ştukalar bombalarını gayet alçaktan uçup atarlardı. Evimiz üsse yakın olduğu için çatımızın üstünden alçalmaya başlarlardı ve o kadar yakınımızdan geçerlerdi ki, nerede ise pilotların yüzünü görebilecek gibi olurduk, o kadar alçaktan uçarlardı.

Kocamla beraber birkaç defa delilik ettik, Almanlar gelirken evin çatısına çıkıp İngiliz üssünü bombalamalarını seyrettik! Almanlar ilk evvel etrafı aydınlatan birşeyler atıyorlar, bombardımana ondan sonra başlıyorlardı. Tayyareler yaklaşınca İngilizler projektörlerini yakıp karanlık gökyüzünü taramaya başlar ve hemen DSA dedikle-

---

[8] Amerikalı hava generali Jacob Edward Smart (1909-2006) özellikle İkinci Dünya Savaşı yıllarında önemli vazifelerde bulunmuş, büyük şöhret kazanmış, 1944 Haziran'ında uçağının düşürülmesi üzerine Almanlar tarafından esir edilmiş, bir yıl sonra kurtarılmış ve Kore Savaşı'na da katılmıştı. 1964'te Avrupa'daki Amerikan birliklerinin komutan yardımcılığına getirilen General Smart, 1966'da buradan emekli olmasından sonra NASA'da idarecilik de yapmıştı.

[9] Ştuka: Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı'nda kullandığı ve Junkers firması tarafından imal

ri toplarla ve uçaksavar füzelerle Almanlar'ı vurmaya çalışırlardı. Manzara çok güzel olurdu; beyaz, sarı, yeşil, böyle rengârenk ışıklar görürdük...

Mehtaplı geceler korkulu gecelerdi, zira bombardıman mehtaplı gecelerde olurdu.. Daha tayyareler gelmeden, hattâ sirenler bile çalmadan köpeğim gelip beni uyandırır ve kapının yolunu gösterirdi. Evin altında penceresiz bir oda vardı, oraya sığınırdık. Bir bomba evin yakınına düşecek olsa camlar paramparça olur, hepimiz yaralanabilirdik. Bu cam tehlikesi yüzünden bodrumdaki o odayı sığınak gibi yapmıştık, oğlumu da alıp hemen oraya sığınırdık.

Bahçemizde kocaman kafur ağaçları vardı ve 70 senelik o koskoca ağaçlar böyle yere yatıyordu. Yani, dehşet verici birşeydi aslında. Epey bombardıman gördük ama Almanlar çok şükür yani sırf tayyare meydanını bombaladılar. Şehre zarar vermemeye çok dikkat ediyorlardı. Arzuları gelip Mısır'ı işgal edip İngilizler'i kovmak istedikleri için Mısır halkını kendilerine düşman etmek istemiyorlardı.

Sonra, Maraşal Rommel'in birlikleri Mısır'ın içine doğru yaklaşmaya başladılar. Almanlar, Kahire'ye ve İskenderiye'ye girebilmek için iki taraftan ilerlemek istediler. Asyut tarafından çölü geçerek Kahire'ye, El Alameyn'den de İskenderiye'ye geleceklerdi.

Asıl korku o zaman başladı... İngilizler, Rommel geliyor diye paniğe kapıldılar. Halkın, Almanlar'a zaten sempatisi vardı ve herkes gelip kendilerini İngilizler'den kurtarmalarını bekliyordu.

İngilizler bankalardan bütün paralarını çekip ailelerini ve hattâ eşyalarını ve mobilyalarını da alarak kaçmaya başladılar. Port Said üzerinden Süveyş'e, kanaldan Sina'ya, oradan da Filistin'e gitmeye çalışıyorlardı. Yollar kamyonlarla doluydu. Yatak, buzdolabı, masa, bilmemne ile dolu kamyonlar. Bir ara Heliopolis'ten Kahire'ye inilmez oldu; zira yollar o kadar dolu idi ki, giden geri dönemiyordu.

Halk, olanlardan son derece memnundu. Almanlar gelecek diye sokaklarda dans edenler bile vardı.

Bizim evin bahçesinde 'Şeyh Ebunur' *dedikleri küçük bir türbe vardı. Tek katlı, birkaç odalı ufacık bir binaydı. Kocam türbeyi benzin ve mazotla doldurdu.* 'Almanlar gelirlerse benzin falan bulunmaz, bu benzinlerle hiç olmazsa arada bir çıkıp dolaşırız' diyordu. 'Münim yapma, Almanlar gelecek olurlarsa bu benzini burada bırakmazlar, alırlar' *dedim ama dinletemedim.*

Sonra, türbenin diğer odalarını da ben kiler haline getirdim. Pirinç, bisküvi gibi bozulmayacak yiyecek cinsinden ne bulabildimse oraya koydum. Torba torba pirinç taşıyıp bozulmasın diye içlerine

---

edilen, bir diğer ismi de Ju 87 olan hafif bombardıman uçağı.

tuz döktük. Sabun ve diş macunu stok ettik.

Münim'in, bankadaki kasalarında babasından kalan altınları vardı. Birgün gitmiş, bütün altınları alıp otomobiline doldurmuş, eve getirdi. Kahire'den kaçan İngilizler yolları o kadar doldurmuşlar ki, eve zor belâ dönebilmiş. Citroen'in arka tarafı neredeyse çökecek gibiydi. Evde kocaman bir kasa vardı, altınları içine doldurup beklemeye başladık.

İngilizler, 1942'nin sonlarına doğru El Alameyn'de Rommel'i durdurunca Almanlar geri çekilmeye başladılar. Rommel'in gelmesi kolay olmuştu ama dövüşerek ricat etmek mecburiyetinde kalmıştı, giderken mümkün olabildiğinde az zayiat verdi. Asıl başarısı, bu harika ric'atindeydi.

Harpten sonra, El Alameyn'deki muharebe meydanlarını ziyarete gittik. Her taraf mezarlıklarla doluydu. İtalyan mezarlığı vardı, İngiliz mezarlığı vardı, Alman mezarlığı vardı...

Alman mezarlığında yanyana yatan dört kardeşi görünce annelerinin halini düşündüm ve oturup ağladım.

Rommel yaklaşırken herkes Alman yanlısı olmuştu, adam yenilip de Libya taraflarına çekilince o Alman yanlılarının hepsi birdenbire İngiliz taraftarı oluverdi!..".

*

Mısır savaş senelerinde ve daha sonra sadece müttefik birliklerin değil, devrilmiş yahut ülkeleri işgale uğramış hanedanların da merkezi oldu.

Kavalalı ve Avrupa hanedanları arasında 19. asırda, Hıdivler devrinde başlamış olan şahsî dostluklar Kral Faruk zamanına kadar devam etmiş ve Faruk memleketleri Alman yahut İtalyan işgaline uğramış bütün hükümdarların Mısır'a gelmelerine izin vermişti.

Mısır'ın bir sürgünler cenneti olmasının arkasında İngiltere'nin de rolü vardı...

Memleketi Naziler tarafından işgal edilen ve parçalanan Yugoslav Kralı İkinci Peter, Belgrad'ı terkettikten sonra hükümeti ile beraber önce Kudüs ve İngiliz mandası altındaki Filistin'de kalmış, oradan Mısır'a gitmiş, bir müddet Kahire'de yaşadıktan sonra Londra'ya geçmişti. Yunanistan'ın da 1941'de yine Nazi işgaline uğraması üzerine Kral İkinci George da Mısır'a gidip İskenderiye'nin en zengin Rumlarından olan Benaki ailesinin himayesine girmiş ve maddî sıkıntı çekmemişti.

Arnavutluk'un devrik kralı Zog da sürgünü rahat geçiren sâbık devetlûlardandı. Ülkesinin 1939'da İtalyan işgaline uğraması üzerine hazinesini de yanına alarak önce İngiltere'ye, oradan da Mısır'a gitmiş ve İskenderiye'de

mükellef bir villa kiralamıştı. Mısır'da 1952 ihtilâli ile işbaşına Cemal Abdülnasır, Kral Zog'un darbecilerin aleyhinde faaliyetlerde bulunduğunu farketti, 1953'te Mısır'ı terketmesini istedi ve Zog, Fransa'ya yerleşti.

İskenderiye'de birbirleriyle çok yakın akraba, hattâ baba-kız ve dede-torun olan iki kral daha vardı ve beş parasızdılar: İtalyan ve Bulgar kralları...

1946'da oğlu Umberto lehine tahtından feragat etmeye mecbur kalan İtalyan Kralı Üçüncü Victor Emmanuel de Mısır'a iltica etmişti ve bir başka memleketin, Bulgaristan'ın sürgündeki ana kraliçesi olan kızı da Bulgar Kralı olan oğlu ile beraber İskenderiye'de idi:

Victor Emmanuel'in kızı Prenses Giovanna 1930'da Bulgar Kralı Üçüncü Boris ile evlenerek Bulgar Kraliçesi olmuş, 1937'de oğlu Simeon'u dünyaya getirmiş ve başına gelmedik felâket kalmamıştı. Kocası 1943'te çok büyük ihtimalle Adolf Hitler'in emriyle zehirlenmiş, yerine altı yaşındaki oğlu geçmiş ama heniz çocuk olduğu için bir nâipler konseyi kurulmuş, konseyin başına oğlunun amcası Prens Kiril geçmiş ve Prens Kiril iki sene sonra meydana gelen komünist darbede kurşuna dizilmişti. Oğlu ve kızı ile beraber bir sene boyunca sarayına hapsedilen Prenses Giovanna'ya 1946'da 48 saat içerisinde Bulgaristan'ı terketmesi bildirilmiş ve kraliçe İstanbul üzerinden Mısır'a, babasının sürgünde bulunduğu İskenderiye'ye gitmişti.

Giovanna'nın başına gelenler bu kadarla da son bulmadı: Kendisine ait olan ve Sofya'da kalan bazı mücevherler ile evrakı Mısır'a getirtebilmek için daha önce kocasının emrinde çalışan bir İtalyan vasıtası ile Bulgaristan'ın komünist idarecileri ile temas kurdu. Ana kraliçeye, her nasıl oldu ise mücevherleri ve belgeleri alma izni verildi, mühürlü bir sandığa konarak Sofya'dan Kahire'ye giden bir yolcu uçağına yüklendi ve görüşmeleri yapan İtalyan da uçağa binerek Mısır'a doğru yola çıktı. Ama uçak havada iken infilâk etti, içerisinde bulunan herkes öldü, elmaslar ve belgeler de denize saçıldı.

Kraliçe Giovanna, oğlu Simeon'u İskenderiye'de çok zor şartlar altında büyüttü. Genç kral, parasızlık yüzünden tabanı delik ayakkabı ile dolaşmak ve okula giderken ayakkabısının tabanındaki deliği katlanmış gazete ile kapatmaya çalışmak zorundaydı...

Simeon, Doğu Bloku'nun çökmesi üzerine 55 senelik sürgünden sonra memleketine döndü, 2001'de seçimlere girdi ve dört sene boyunca vaktiyle tahtına oturduğu Bulgaristan'ın başbakanlığını yaptı.

*

1996'da, daha sonra dokuz Oscar kazanacak olan ve başrolünü Ralph Fiennes'in oynadığı bir film çekildi: *"The English Patient"*, yahut Türkçesi ile *"İngiliz Hasta"*...

Film, uçak kazasında yanan ve hastahaneye yatırılan bir askerin ölmeden önce yaşadığı aşkları ve uğradığı ihanetleri hatırlaması üzerine kuruluydu... İngiliz olduğunu söyleyen ve doktorlarla hemşirelerin bu yüzden *"İngiliz hasta"* dedikleri yaralı ağır yanıklar içerisindeydi ve bütün hayatını hatırladıktan sonra hastahanede can veriyordu...

Senaryo gerçek bir kişinin hayatı üzerine kurulmuş ama hayat hikâyesinde değişiklikler yapılmıştı. Filmin kahramanı, gerçek hayatta Zsadany ve Törökszentmiklos Kontu olan Laszlo Almasy adında bir Macar asilzadesi idi, savaş sırasında yaralarından dolayı bir hastahanede değil, çok sonraları, 1951'de Avusturya'da dizanteriden ölmüştü ve aslında hayatını konu alan filmden daha renkli yaşamıştı.

Kont Almasy, 1895'te doğdu ve çok iyi bir eğitim gördü. Motor sporları, izcilik, pilotluk ve özellikle de çöl araştırmaları hobisi idi ve sonraki senelerde Mısır'daki Zerzura vahasını bulması ile dünyanın önde gelen çöl kâşiflerinden olmuştu. İkinci Dünya Savaşı'nda Almanlar tarafından istihbarat subayı olarak görevlendirildi ve Afrika'ya, Maraşal Rommel'in emrine verildi. Çölü gayet iyi bilmesi sayesinde kendisine verilen vazifeleri mükemmel şekilde yerine getirdi, Rommel'den Demir Haç Nişanı aldı.

Bir ara Türkiye'ye de gelen Almasy'yi Macaristan'da savaştan sonra iktidarı ele geçiren komünistler hapse atıp ihanetle suçladılar. Beraat etmesine rağmen serbest bırakılmayınca İngiliz istihbaratının ve Mısır kraliyet ailesinin bir mensubunun yardımıyla hapisten kaçıp Avusturya'ya gitti. Bir ara komünist ölüm timlerinin takibine uğradı, İngilizler tarafından gizlice Kahire'ye gönderildi ve Kral Faruk, Almasy'yi Kahire'de yeni kurulan Çöl Araştırma Enstitüsü'nün başına geçirdi.

Kont Almasy, Avusturya'da bulunduğu sırada dizanteriye yakalandı, 22 Mart 1952'de Salzburg'da öldü ve orada defnedildi. Almasy, savaş yıllarından sonra Avrupa'ya tatile giden Neslişah'a konserlerde ve opera temsillerinde sık sık refakat edecekti.

Neslişah anlatıyor:

> *"Lazslo benden yaş itibariyle hayli büyük olmasına rağmen gayet samimî arkadaşımdı. Harp senelerinde Kahire'ye gizli şekilde gelip gitmişti. Ama o zaman değil, savaştan sonra tanışıp çok yakın ahbap olduk.*
>
> *Kocamın ve akrabalarının dostu idi ve çölü onların sayesinde tanımış, çöle âşık düşmüştü. Prens Yusuf ve Prens Kemaleddin ile beraber sık sık sahraya gider, araştırmalar yapardı. Her iki prens de Afrika'nın coğrafyası üzerine çalışmışlar, çölün haritasını yapmışlardı ve Londra'daki Royal Geographic Society'nin üyesi idiler.*

Laszlo onlarla dolaşa dolaşa çölü cebi gibi öğrenmişti. Çölün neresinden geçilir, neresinden geçilmez, nerede avlanılır, hepsini biliyordu; hattâ Zerzura'da bir vaha keşfetmişti.

Sonraları Kahire'nin aşağısında, Asyut'a yakın biryerlerde tarih öncesinden kalma Paris *diye bir köy buldular. Köyde grotto mağaralar vardı, aynen Avrupa'daki gibi duvarları boyalı ve resimli mağaralar... Bu keşiften sonra daha çok şöhret kazandı.*

Doğduğu zaman Macaristan henüz müstakil devlet değildi, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun parçasıydı. İlk harpten sonra imparatorluk bölünürken, bunların şatosunun bulunduğu bölgeyi her nedense Avusturya'ya vermişler ve Laszlo Avusturyalı; Hitler sonra Avusturya'yı ilhak edince de tabiatiyle Alman oldu.

Tayyarecilik de yaptığı için askere çağırıp Alman ordusuna dahil etmişler. Rommel o sırada Afrika'ya gelmişti ve Almasy'yi çölü iyi bildiği için hemen Rommel'e göndermişler...

Almanlar El Alameyn'den İskenderiye'ye, çölden Asyut'a, oradan da Kahire'ye inmek istiyorlardı. Rommel tankların çölden Asyut'a giderlerken takip edecekleri yolun vaziyetini görmesi için Almasy'yi vazifelendirmiş, o da yanına birkaç arkadaşını alıp çölü aşmış... Asyut üzerinden Kahire'ye gelmişler. Üzerlerinde Alman üniforması varmış ama Kahire'de üniformalılar o kadar fazla imiş ki, bunların Alman olduklarını kimse farketmemiş! Rahat rahat dolaşıp geldikleri yoldan dönmüş, Rommel'e istediği malûmatı götürmüşler...

Sonraları, Almasy'ye 'Kuzum, Kahire'ye kadar Alman üniformasıyla gelmeye nasıl cesaret ettin?' *diye sordum.* 'Üniforma ile gelmeye mecburdum, hem Kahire'de o kadar çok milletin askeri vardı ki, tanıyamazlardı' *dedi ve anlattı:* 'Yolu çok iyi biliyordum, arabalar nereden geçer, tanklar hangi yolu takip edebilirler, hepsini biliyordum. Asyut'a vardık, oradan Kahire'ye indik. Yol boyunca üniformamı çıkartmadım. Şayet sivil giyinseydim, yakalandığım takdirde casus diye hemen kurşuna dizilirdim, halbuki üzerimde üniformamla bulsalardı askerî esir diye hapsetmek zorunda kalırlardı. Kahire'de İngiliz, Kanadalı, Yunan, Çekoslovak, Fransız, Hollandalı, Yeni Zelandalı, Avustralyalı, Hintli, bütün işgal edilmiş memleketlerin askerleri, bilmemneler falan o kadar çok üniforma vardı ki... Üstelik hepsinin giydiği başka idi ve onların arasında biz kaybolduk, Alman olduğumuzu farketmediler...'.

Almasy harpten sonra bir müddet Kahire'de kaldı. Kahire'nin polis müdürü 'Russel Paşa' *dediğimiz bir İngiliz idi. Almasy onun kızıyla flört ederdi, hattâ flörtten de öte, beraber yaşarlardı. Yanoş isminde bir de kardeşi vardı ve Yanoş ile Laszlo, bizim Tahir Paşa ile can ciğer ahbaptılar.*

Kahire'de iken bize sık sık akşam yemeğine gelirdi ve ailece gayet samimi görüşürdük. Avrupa'ya gittiğimizde de, Salzburg'daki konserlerde bana kavalyelik ederdi. Kocam bazı operalardan hoşlanmaz, meselâ Richard Strauss'un Rosenkavalier'ini sevmezdi ve ben o operalara Almasy ile beraber giderdim...".

*

Neslişah, çocuklarının dünyaya gelmesinden sonra, sevdiği ama uzun zamandır ara vermiş olduğu bir iş ile daha yakından uğraşmaya başladı: Binicilikle...

Hocası, binicilik tarihinin en büyük isimlerinden kabul edilen Amadeo Guillet idi...

İtalya'nın Piedmont şehrinin aristokrat bir ailesine mensup olan Amadeo, 1909'da doğdu. Süvari subayı oldu, 1936'da Berlin'de yapılan yaz olimpiyatlarında rekor üstüne rekor kırdı. İtalya'nın Kuzey Afrika'da girdiği savaşlara ve İspanyol İç Savaşı'na da katıldı ama asıl şöhretini İkinci Dünya Savaşı'nda Habeşistan'daki İngiliz tanklarına karşı çoğunu yerlilerin oluşturduğu süvari birlikleri ile ve sadece kılıçla yaptığı saldırılarda elde ettiği başarılarla kazandı. Eritre'deki ve Etiyopya'daki gerilla savaşlarını organize ettikten sonra Yemen'e geçmiş, Yemen İmamı'nın birliklerini eğitti.

Savaştan sonra askerlikten ayrıldı, bir ara üniversitelerde antropoloji dersleri vermek istedi ama dışişlerine girdi, diplomat olarak çeşitli memleketlerde bulundu, 1975'te İtalya'nın Hindistan Büyükelçisi iken emekliye ayrıldı.

101 yaşına kadar yaşayan Amadeo hayata 2010 Haziranı'nda Roma'da veda ettiğinde, İtalya'nın yaşayan tek savaş kahramanıydı... Cenazesi devlet töreni ile kaldırıldı ama merasimde bir ayrıcalık yapıldı: Tabutunu hayatının sonuna kadar bağlı kaldığı İtalyan kraliyet ailesinin, yani Savoy Hanedanı'nın bayrağına sardılar ve cenazesinde İtalyan Millî Marşı yerine Kraliyet Marşı çalındı.

Neslişah anlatıyor:

"Amedeo, dünyanın en iyi süvari zabitlerinden biriydi...
İtalya'nın olimpiyatlarda altın madalya üstüne madalya alan

Piero d'Inzeo adındaki meşhur süvarilerini de o yetiştirmişti. Evinde, d'Inzeo'nun 'Hocam Amadeo'ya' *diye imzaladığı bir fotoğrafı durur du.*

Amadeo, herşeyini İtalya'ya ama krallığa vakfetmiş gibiydi...

İtalya'da 1946'da krallık kaldırılıp cumhuriyet gelince Amadeo ordudan istifa etmiş ve Kral Umberto'ya gidip 'Bu cumhuriyete hizmet edemeyeceğim için ordudan ayrıldım' *demiş ve kraldan sürgünde kendisine refakat etmek istediğini söylemiş.*

Umberto tam bir devlet adamı gibi davranmış, 'Hayır! Sen bana değil, İtalya'ya hizmet ediyordun ve bundan sonra da etmeye devam edeceksin' *demiş. Sonra, cumhuriyetin değil, İtalya'nın emrinde olduğunu, ordudan istifa ettiğine göre hariciyeye geçmesini, zira birçok memleketi çok iyi bildiğini söylemiş ve memleketine diplomat olarak hizmette bulunmasını istemiş.*

Amadeo, kralın arzusuna karşı çıkması imkânsız olduğu için dışişlerine geçti ve Mısır'a İtalyan Sefareti'nin dördüncü sekreteri olarak geldi, birdenbire üçüncü, sonra ikinci, daha sonra da birinci sekreter oldu, hem sefiri, hem de sefareti tek başına idare etmeye başladı ve o arada yeniden Habeşistan'a gidip geldi...

Mania atlama derslerini, ben Amadeo'dan aldım... Binicilik klübünde haftada iki gün buluşurduk ve sadece atlamayı değil, nasıl iyi bir binici olunacağını da öğretirdi.

Savaş senelerinde Kahire'de vazife yapan İngiliz subayı Billy McLean[10] *ile sonraki senelerde dost olmuştuk. Billy ile Amadeo savaş sırasında Habeşistan'da aynı anda karşı cephelerde bulunmuşlar ama hiç karşılaşmamışlardı. Billy daha önceleri bana Amadeo'dan bahsederken* 'Bu adam tanklara karşı atlarla saldırmıştı. Müthiş cesareti vardı' *diye anlatırdı. Daha önce, bir İngiliz tayyarecinin o muharebeler sırasında yukarıdan çektiği bir fotoğraf görmüştüm; bir tarafta Amadeo'nun süvarileri, öbür tarafta İngilizler'in tankları vardı...*

İki eski düşmandılar ve karşılıklı saflarda savaşmışlardı ama Billy'nin, Amadeo'nun askerliğine ve bilhassa süvariliğine hayranlığı vardı. 1970'li senelerde Londra'ya, oğlum Abbas'a gitti-

[10] *"Billy"* McLean yahut asıl adı ile Neil McLean (1918-1986), savaş yıllarında İngiltere Başbakanı Winston Churchill tarafından bizzat kurulan ve Alman işgali altındaki ülkelerde direniş ve gerilla faaliyetlerini düzenlemekle görevli olan SOE (Special Operations Executive) grubunun önde gelen bir mensubuydu. İlk görev yeri olan Filistin'den Etiyopya'ya gönderildi ve işgalci İtalyan birliklerine karşı yapılacak direnişi organize etti. Kahire'de ve İstanbul'da çalıştıktan sonra Arnavutluk'ta bulundu. Enver Hoca'nın Arnavutluk'ta kurduğu komünist rejimi yıkmak için savaştan sonra uzun müddet çaba gösterdi ama başarı kazanamadı. Ordudan yarbay rütbesi ile emekli olduktan sonra İngiltere'de 1954'te yapılan seçimlere katıldı ve Avam Kamarası'na seçildi. Milletvekili ve İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın bir çeşit danışmanı olarak çeşitli ülkelerde temaslarda bulundu. Mısır'da 1952'de bir darbeyle işbaşına gelen Cemal Abdülnasır'ın devrilmesi için her türlü yolun denenmesi gerektiğini söylemesiyle dikkat çekti. 1956'da çıkan Süveyş krizi sırasında kanala İngiliz paraşütçülerin indirilmesinde McLean'ın önemli etkisi vardı. Siyasî hayatını 1964'te noktalayan Billy McLean, daha sonra da İngiliz Dışişleri Bakanlığı adına Ortadoğu ülkelerinde yıllarca çalışmalar ve görüşmeler yaptı.

ğim sıralarda Amadeo ile görüşürdük. Billy bunu işitmiş, 'O muhteşem düşmanımla beni tanıştır' *dedi. Bir akşam her ikisini de Abbas'ın evinde yemeğe davet ettik, birbirleri ile daha kapıda kucaklaştılar...".*

*

Neslişah'ın yetişmesinde ailesinin yanısıra bir başkasının daha çok fazla rolü olmuştu: Madam Burdukoff'un...

Aile 1938'in sonlarında Fransa'dan Mısır'a giderken Madam Burdukoff da İngiltere'ye gitmiş ama orada yaşayan kızı ve damadı ile yapamamış, Mısır'a gidip harp senelerini Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın yanında geçirmişti.

Madam Burdukoff'un hayatı sonraki senelerde tam bir tradeji hâlini alacak ve Neslişah yaşlı kadını artık yalnız bırakmayacaktı.

Neslişah anlatıyor:

"...Madam Burdukoff geldi ve eskisi gibi annemlerle beraber yaşamaya başladı...

Hattâ, Alman tayyarelerinin attıkları bir bomba bir defasında Madam Burdukoff'un balkonuna düştü ama Allah'tan patlamadı ve kimseye bir şey olmadı...

Harp biter bitmez kısa bir müddet için gene Londra'ya gitti. Kızı ve damadı o sırada bir yolsuzluğa karışmışlar ve İngiltere'den Avustralya'ya kaçmak üzere imişler.

Madam Burdukoff'un kayınpederinden kalma bir sürü pırlanta yüzüğü vardı ama kayınpederi 'bütün sahte pırlantalar beyaz olur' *diye düşünüp hep sarı yahut rengi bozuk pırlantalar alırmış. Bu yüzden Bırdıkoff'un pırlantaları öyle servet falan sayılmazdı ama gene de para ederdi. Kızı ile damadı Avustralya'ya kaçarken zavallı kadıncağızı iyice soymuşlar, pırlantalarını iğnelerini ve para edecek daha nesi varsa hepsini almışlar, ona küçücük işe yaramaz şeyler bırakmışlar ama daha da beterini etmişler, Burdukoff'u Londra'nın dışındaki bir ihtiyarlar evine atıp gitmişler...*

Birkaç sene sonra Londra'ya gittiğimde Katya Teyze'yi yani Madam Burdukoff'u görmek istedim, aradım ve nerede olduğunu çok güç öğrendim. Şehrin epey dışında bir yerde imiş... Bir taksiye bindim, adresi verdim ama şoför 'Çok uzak' *diye mırınkırın etti,* 'Uzak da olsa gideceğiz' *dedim ve gittik.*

Hiç unutmuyorum, berbat, sisli bir gündü. Gittik, gittik, gittik ve ihtiyarlar evini nihayet bulduk. Kasvetli bir yer, beş-altı kişi bir odada yatıyor ve odalarında yatakları dışında başka hiçbirşey yok! Zavallı kadıncağızları sabah beşte uyandırıp akşam dokuzda da elektrikleri kapatıyorlarmış. Sabaha kadar karanlıkta ne yaptıklarını Allah bilir! Tuvalete bile gidemiyorlarmış...

Giderken iyi bir yerden bir sepet meyve götürmüştüm, meyveleri görünce hem Burdukoff, hem de odasındaki öbür kadınlar da çıldırdılar. Meğerse aylardır meyve yememişler!

Burdukoff boynuma sarıldı, 'Duşka! Ne olur beni buradan kurtar, Mısır'a götür. Benim ailem sadece sizsiniz, başka kimsem yok. Kızım herşeyimi soydu, beni buraya bırakıp gitti. Hâli,mi düşün!' *dedi, ağlayıp sızladı, beni de perişan etti.*

Dayanamadım, alıp Kahire'ye götürdüm. Artık yürüyemez hâle gelmişti. Alman rahibelerin Maadi'de eski mobilyalarla çok güzel döşenmiş bir hastahaneleri vardı. Oraya yerleştirdik. Rahibeler koskoca bir oda verdiler ve çok iyi baktılar. Annem, babam yahut ben sık sık ziyaretine giderdik. Sadece biz değil, Nice'deki günlerimizden onu tanıyan kim varsa hep gidip görürlerdi...

Gel zaman git zaman ihtilâl oldu ve Abdülnasır rahibeleri o binadan kovdu! Almanlar'ın İskenderiye'de çok büyük bir hastahaneleri vardı, rahibeler Madam Burdukoff ile beraber Kahire'deki bütün hastaları ve mobilyaların tamamını alıp İskenderiye'ye götürdüler. Burdukoff'a orada da iyi bir oda verdiler ve hayatının sonuna kadar baktılar.

Son günlerinde çok tuhaf birşey oldu...

Burdukoff, Türkçe hariç her lisanı çok iyi konuşurdu ve yaşlandıkça en son öğrendiği lisanları unutmaya başladı. Önce İngilizce'yi unuttu, sonra Fransızca'sı gitti, ziyaret ettiğim zamanlarda benimle Fransızca konuşacağına Almanca konuşmaya başladı. Hafızası da yavaş yavaş gidiyordu ama beni her görüşünde tanır, 'Ah Duşka' *diye okşayıp öper, ağlardı...*

Sonraları, Almanca'yı da unutmaya başladı ve Rusça konuşur oldu. Hastahanede krallık zamanından kalan Rus hemşireler olduğu için gayet rahattı. Ama ziyaret ettiğim zamanlarda artık konuşamıyorduk. Sadece 'Duşka' *diye beni okşuyordu, o kadar... Bizim aileden onu tanıyanlar da arada bir z,yaretine gidiyorlardı, hepsini tabıyor ama Rusça'dan başka bir lisanı konuşamadığı için bir türlü anlaşamıyorlardı...*

Birgün hastahanenin başrahibesi telefon etti, 'Aman pren-

ses, Madam Burdukof çok fena, hiçbirşey anlamıyor ve kimsenin bilmediği bir lisan konuşuyor. Çabuk gelin' *dedi...*

Apar topar İskenderiye'ye gittim. Hemşireler 'Konuştuğu lisanı biraz evvel anlayabildik. Polonezce imiş' *dediler. Yanına gittim, beni yine tanıdı, okşayıp sevdi, Polonezce birkaç kelime etti, o kadar...*

Seneler önce, çocukluk yıllarımızda Madam Burdukoff'tan bize kimsenin anlamayacağı Polonezce küfürler öğretmesini isterdik ve 'Ben Polonezce'yi unuttum, hiç hatırlamıyorum' *derdi. Bize küfür öğretmek istemediğinden falan değil, hakikaten unutmuştu ama son senelerinde bildiği bütün öteki diller gitmiş, 50 küsur sene önce unumuş olduğu lisanı hatırlamıştı...*

Madam Burdukoff'u hastahanede o gün o halde görünce fazla dayanamadım ve çıktım... Zaten birkaç gün sonra öldüğü haberi geldi ve İskenderiye'de defnettiler...".

*

Neslişah ile Prens Abdülmünim'in Kahire'nin Heliopolis semtindeki evlerinde, 1944'ün 21 Aralık sabahı tuhaf bir koşuşturma vardı...

Geniş bahçeye birbiri ardınca otomobiller giriyor, kapı hiç durmadan çalıyor, telefonlar susmak bilmiyordu ve daha da tuhaf olan şey, Prens Abdülmünim'in evde olmamasıydı. Sabahın erken saatlerinde gelen bir telefona cevap verdikten sonra çehresi son derece bozuk bir halde otomobiline binip gitmiş, hizmetkârlara nereye gittiğini söylememişti.

Neslişah'ın hamileliğinin son günleriydi ve üst kattaki odasında dinleniyordu. Alt kattaki sesleri ilk işittiğinde önce kocasına birilerinin geldiğini zannetti ama kapının zilinin ve telefonların biteviye çalması üzerine merak etti, hazırlanıp alt kata indi ve bir koşuşturmaca ile karşılaştı. İşin daha da tuhaf tarafı kocasının ortada görünmemesi ve hizmetkârların da kendisinden kaçar gibi olmalarıydı.

Bir ara telefon yine çalınca gidip açtı. Arayan, birkaç sene önce İskenderiye'de yaşadıkları sırada kendisini ve ailesini Kahire'ye davet eden ve evlerinde uzun zaman kaldıkları Azize Şefik idi...

Azize Hanım söze *"Birşey duyduk ama doğru olup olmadığını öğrenemedik"* diye başladı... Neslişah artık daha da şaşırmıştı, *"Ne duydunuz Azize Hanım?"* diyecek oldu ama Azize Şefik *"Aman yarabbi! Galiba bir halt ettim, demek ki sen bilmiyorsun, benim söylemem doğru olmaz"* deyip telefonu kapattı!

Neslişah daha da şaşırmıştı ama şaşkınlıktan öte korkmuştu ve aklına bin türlü fena ihtimal geliyordu. Önce babasını, İngilizler tarafından tev-

kif edilen ve Sakkara taraflarındaki bir villada hapis tutulan ama tabancasını teslim etmeyen Ömer Faruk Efendi'yi hatırladı, *"Eyvahlar olsun, galiba tepesi attı ve birini vurdu!"* diye düşündü. Sonra kızkardeşi Hanzade hatırına geldi... Hanzade Sultan kısa bir müddet önce doğum yapmış ama bebek yaşamamıştı ve anneyi çok zor kurtarmışlardı. *"Galiba kardeşim öldü!"* dedi ve hizmetkârlardan birine *"Ne oldu? Nedir bu koşuşturma?"* diye sordu.

Hizmetkâr, o zamana kadar hiç yapmadığı birşey yaptı, yüzünü çevirdi, cevap vermeden arkasın döndü ve gitti!

Kapı artık ard arda çalınıyor ama gelenler içeriye girmiyor, kartvizitlerini bıraktıktan sonra otomobillerine binip gidiyorlardı.

Artık dayanamadı, hizmetkârlardan birine bu defa bağırırcasına "Ne oluyor?" diye sordu ve hizmetkâr *"Aaa, efendina bilmiyor musunuz? Dün hıdiv hazretleri vefat etmiş!"* dedi.

Neslişah, Mısır'ın son hıdivi olan kayınpederi Abbas Hilmi Paşa'nın ölümünü böyle haber aldı...

Kocası, biraz sonra eve döndü. Haberi sabahın erken saatlerinde almış, uğradığı her büyük şaşkınlıkta ve üzüntüde yaptığı gibi otomobiline atlayıp tek başına kilometrelerce uzağa gitmiş, kendini toparlayınca da eve dönmüştü...

Neslişah başsağlığına gelenleri alt kattaki salonda karşılayıp taziyeleri kabul ediyor, sonra yukarıya odasına çıkıyor ama başka bir grup gelince yine aşağıya iniyordu. O gün sabahtan akşama kadar böyle defalarca üst kat ile alt kat arasında mekik dokudu. Gece sancıları başladı ve ertesi gün doğum yaptı.

Tek kızları İkbal, 22 Aralık 1944'te erken doğumla dünyaya geldi...

Ev o gün daha da kalabalıklaşmış, taziye ve tebrik için gelenler birbirine karışmıştı.

22 Aralık günü öğleden sonra komik sayılabilecek bir hadise yaşandı: Ana Kraliçe Nazlı, Prens Abdülmünim'e başsağlığı için baş teşrifatçısı Madam Kattavi'yi göndermişti. Madam Kattavi, zengin ve güngörmüş Kahireli bir yahudi ailenin mensubu idi ve Mısır'ın sâbık hükümdarının ölümünün haber alınmasının hemen akabinde değil, bir gün sonrasında gönderilmesi de aslında sarayın birşeyler ima ettiğinin işareti idi...

Prens Abdülmünim salonda ana kraliçenin taziyelerini Madam Kattavi'den aldığı sırada içeriye erkek hizmetkârlardan biri girdi ve prensin kulağına eğilip birşeyler söyledi. Prens ayağa fırladı, hizmetkârın boynuna sarılıp yanaklarından öptü, hizmetkâr da prense öpücükle karşılık verdi ve cenaze evine taziyeye gelmiş olan Madam Kattavi şaşırıp kaldı. *"Acaba tımarhaneye mi düştüm?"* diye düşünürken Prens Abdülmünim vaziyeti izah etti, *"Eşim yukarıda doğum yapıyordu, biraz önce bir kızım olmuş"* dedi ama

Madam Kattavi daha da şaşırdı, başsağlığı ve doğum tebriği temennilerini beraberce bir türlü ifade edemedi...

*

Neslişah anlatıyor:

"...Abbas, bir yaşında iken yaz gelir gelmez hastalandı. İshali bir türlü geçmiyordu ve çok zor durdurabildik. Derken, aynı hastalık altı aylık olduğu zaman İkbal'e de geldi. Çocukların Mısır'ın yaz sıcağına dayanamadıklarını düşündük ve üç sene boyunca her yaz Lübnan'a gittik...

Sukkulgarb'da büyücek bir ev tuttuk; çocuklar, dadı, hizmetkârlar, benim Boxer köpeğim falan hep beraber oraya yerleştik. Annem de bizimle geldi... Ama evde hizmetkârların kalabileceği yer yoktu, bahçeye iki büyük çadır kurduk. Gündüzleri evde çalışıyor, geceleri çadırda uyuyorlardı.

O taraflarda sırtlanlar yaşarmış. Geceleri evin yakınlarına kadar gelip etrafta uluyorlardı. Hizmetkârlar sırtlanların pırıl pırıl parlayan gözlerini uzaktan görünce çok korkmuşlar, tuvalete gitmekten bile çekinirlerdi.

Sukkulgarb'ın hem havası çok güzeldi, hem de Beyrut'a inip akrabalarımızı görüyorduk. Annemle beraber arada bir Şam'a gidip şahbabamın mezarını da ziyaret ederdik.

Amerikalılar Hiroşima'ya atom bombası attıkları zaman Lübnan'da idik. Mısır'a dünya harbi tamamen bitip bütün barış anlaşmaları imzalandıktan sonra döndük".

*

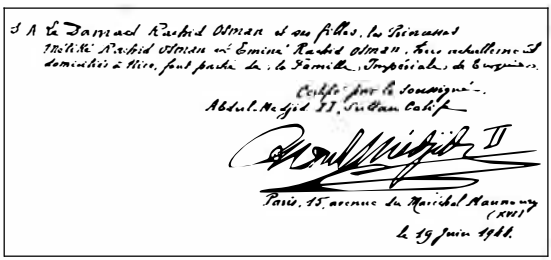
Neslişah, o senelerde iki büyük şaşkınlık yaşadı: Önce büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi vefat etti, sonra da babası annesini boşadı!

Kızı Dürrüşehvar Sultan'ı Hindistan'a gelin göndermesinden, oğlu Ömer Faruk Efendi'nin de ailesi ile beraber Fransa'dan Mısır'a nakletmesinden sonra Nice'de yalnız kalan Abdülmecid Efendi, Paris'e taşınmış ve İkinci Dünya Savaşı'nın ilk senelerini Alman işgali altındaki Paris'te geçirmişti.

İlk dünya savaşında Türkiye ile aynı saflarda savaşmış olan Almanlar, Paris'i işgal etmelerinden sonra eskiden müttefik oldukları devletin devrik hanedanının reisine gayet saygılı davrandılar ve arada bir yaptığı müracaatları yerine getirmeye çalıştılar.

Halife, Almanlar'dan genellikle aile mensuplarına kolaylık sağlamaları-

nı rica ediyordu. Sürgünde vatansız, pasaportsuz ve çoğu da parasız yaşamaya çalışan Osmanoğulları'nın hayat şartları savaşın çıkmasından sonra daha da zorlaşmış, hayat işgal bölgelerinde kalanlar için daha sıkıntılı bir hâle gelmişti.

Sultan Abdülmecid soyundan Melike ve Emire Hanımsultanlar ile babaları Damat Raşid Bey'e Halife'nin verdiği kimlik.

Abdülmecid Efendi savaş senelerinde talep eden hanedan mensuplarına Osmanoğlu ailesinden olduklarını ispat etmelerine yarayacak bir çeşit kimlik belgesi dağıttı. Belgede *"Bu kişi, Osmanlı İmparatorluk ailesinin mensubudur"* deniyordu ve Abdülmecid Efendi belgeleri *"Sultan-Caliph Abdulmedjid II"* yani *"Sultan-Halife İkinci Abdülmecid"* diye imzalamıştı. Halife *"prens"* ve *"prenses"* yani *"şehzade"* ve *"sultan"* ayırımı yapmamış ve sultanzade, hanımsultan ve hattâ damatlar hakkında da aynı şekilde *"prens"* ve *"prenses"* ibaresini kullanmıştı...

Abdülmecid Efendi savaşın sonunu göremedi ve Paris'te 23 Ağustos 1944 gününün akşamı saat dokuzda vefat etti. Paris'in 13. bölge polis müdürlüğünün bir hafta sonra, 1 Eylül 1944 günü hazırladığı ölüm belgesinde *"1868'de İstanbul'da doğan, majesteleri Şehsuvar ve Mehisti'nin kocası olan imparatorluk majesteleri İkinci Abdülmecid, 23 Ağustos 1944 günü saat 21'de Maraşal Maunory Caddesi 15 numaradaki ikametgâhında vefat etmiştir"* deniyordu.

Abdülmecid Efendi, vefatından beş sene önce, 2 Mayıs 1939'da dünürü Haydarâbâd Nizâmı Osman Han'a bir mektup göndererek cenazesi ile ilgili vasiyette bulunmuştu. Halife, kuzeni ve diğer dünürü Sultan Vahideddin'e olan kızgınlığını mektubunda da dile getiriyor, Şam'da Osmanoğulları'na mahsus bir aile mezarlığının olduğunu ama Sultan Vahideddin'in oraya defnedildiğini söylüyor, *"Felâketimize sebep olan Sultan Vahideddin ile aynı yerde yatmak istemiyorum"* diyor ve Hindistan'da yahut Beyrut'ta gömülmek istediğini yazıyordu.[11]

---

[11] Abdülmecid Efendi'nin mektubunun tam metni şöyledir:

"Birader-i muazzezim,

Diyâr-ı gurbette uzun seneler imrâr-ı hayat edişim beni âlâm-ı mihnetle dûçâr-ı zaaf eyledi. Eğer bu hâl devam eder, memlekete avdet mukarrer olmaz ve ömrüm de hitâma erecek olursa; zât-ı mekârîm-sıfât-ı âlîlerinden son bir matlûbum vardır ki, icrâsını ulûvv-ı cenâb-ı mekremetlerinden intizâr eylerim.

Şam'da Âl-i Osman mezarlığı vardır. Fakat Devlet-i Osmaniye ve Âl-i Osman'ın bugünkü felâket-i uzmâsına sebeb olan Sultan Vahideddin orada medfundur. Binâenaleyh cesedimin oraya gönderilmemesini suret-i kat'iyyede sizden rica ederim. Ve eğer bir mahzuru mevcud değilse Hindistan'a veyahud Beyrut'ta bir münasib mahallin tedârikini sizden niyâz ederim. Damadım Âzam Cah hazretlerine şu vasiyetim hakkında bazı tafsilât itâ eyledim. Lutfen bu husûsattu kendisine emir vermenizi temenni eylerim. Sizin ve evlâd ve ahfâdınızın kemâl-i refah ve saadetle memleketinizde hükümrân olmanızı cenâb-ı rabbu'l-müteâl hazretlerinden tazarrû' ve niyâz eylerim.

12 Rebiu'l-evvel 1358 (2 Mayıs 1939)

Abdülmecid bin Abdülâziz Han"

Ama, vasiyeti yerine getirilmedi. Haydarâbâd Nizamı herhangi bir teşebbüste bulunmadı ve cenaze tahnit edilip Paris Camii'nin altındaki odalardan birine kondu. Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan ile özel sekreteri Salih Kerâmet Nigâr, savaştan sonra cenazeyi Türkiye'ye defnedebilmek için Türk makamları nezdinde uzun sürecek bir çabaya giriştiler. Dürrüşehvar Sultan, hanedan mensuplarının Türkiye'ye girmesi yasak olmasına rağmen 1945'te *"Hindistan Prensesi"* unvânıyla İstanbul'a geldi, Ankara'ya da gitti ve Çankaya Köşkü'nde cumhurbaşkanını ziyaret etti.

FZ 02112

1944

Halife Abdülmecid Efendi'nin vefatı ile ilgili olarak Paris'in 13. bölgesi tarafından hazırlanan ölüm belgesi.

Zamanın cumhurbaşkanı, İsmet İnönü idi... Yani, Dürrüşehvar Sultan'ın o tarihten on sene önce İngiltere Kralı Beşinci George'un tahta çıkışının 25. yıldönümü münasebeti ile Londra'da yapılan kutlamalarda selâmlaşmadığı ve boynundaki haneden nişanını gösterdikten sonra arkasını dönüp gittiği o zamanın Türkiye'sinin başvekili İsmet Paşa...

Paşa ve sultan, Çankaya Köşkü'ndeki karşılaşmalarında Londra'daki o hadiseyi unutmuş; hattâ hiç olmamış gibi davrandılar. Dürrüşehvar Sultan, cumhurbaşkanından babasının cenazesinin Türkiye'ye getirilmesine izin verilmesini istedi ama muvaffak olamadı.

Halife'nin kızının çabaları Türkiye'de 1950'de Demokrat Parti'nin iktidara gelmesinden sonra artarak devam etti ve sultan, babasının sekreterlerinden Salih Kerâmet Nigâr'ın vasıtası ile Türkiye Büyük Millet Meclisi'ne dilekçe üstüne dilekçe verdi. Ama, Adnan Menderes hükümetinin cenazenin getirilmesinde bir mahzur bulunmadığını düşünmesine rağmen, Demokrat Partili bazı milletvekilleri Halife'nin Türkiye'ye defnedilmesine karşı çıktılar...

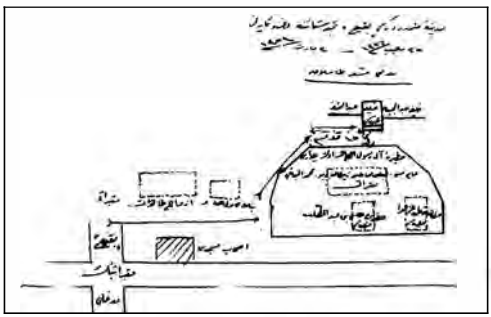
Dürrüşehvar Sultan babasının vefatından on sene sonra cenazesini son çare olarak Medine'ye göndertti ve Abdülmecid Efendi'nin naaşı 1954'ün 30 Mart'ında ikindi namazından sonra Cennetü'l-Bâkî Mezarlığı'na defnedildi.

Neslişah anlatıyor:

"...Büyükbabamın vefat ettiğinden aylar sonra haberdar olabildik...

Halife, bizim Fransa'dan ayrılıp Mısır'a gitmemizden sonra Nice'de kalamamış, Paris'te nakletmişti...

Bois tarafında, ormanın hemen yanıbaşında müstakil bir ev kiralamıştı. Orada babaannem Şehsuvar Kadın, Behruze Hanım, sekreterleri ve birkaç kalfa ile beraber yaşıyordu. Dürrüşehvar'ın annesi Mehisti Kadın, kızı ile beraber Hindistan'da idi.

Halife'nin Medine'deki mezarının plânı.

1944 Ağustos'unun sonlarında, Amerikan birlikleri Paris'e giriyorlarmış ve Almanlar ile büyükbabamın evinin çok yakınında muharebeye başlamışlar. Sonradan anlattılar, kurşunlar evin içine kadar geliyormuş, halife o çatışmalar sırasında bir kalp krizi geçirmiş.

Büyükbabamın sekreteri Hüseyin Nakib Bey, Paris'in öbür tarafında oturuyormuş. Eiffel Kulesi'nin oralarda bir yerde. Adam gönderilip bir doktor bularak hemen gelmesi söylenmiş, çatışmaların arasından güç belâ büyükbabamın evine varmışlar ama doktorla beraber gelene kadar saatler geçmiş ve halife o zaman artık hayatta değilmiş.

Bizim hiçbirşeyden haberimiz yoktu. Aradan aylar geçti. İkbal doğmak üzere idi, yani 1944'ün Kasım'ı olacak, bir gün biryere gitmek üzere evden çıkıp otomobile bindim, tam hareket etmek üzere iken motorsikletli, kasklı bir adam geldi ve bana bir telgraf uzattı. Telgrafı açtım ve büyükbabamın aylar önce, Ağustos'ta vefat ettiğini öğrendim. Hepimiz altüst olduk...".

Sultan Abdülâziz'in oğlu olan Halife Abdülmecid Efendi'nin hayatta tek bir kardeşi kalmıştı: Beyrut'ta yaşayan Nâzime Sultan...

Neslişah 1945 yazında kocası ve çocukları ile beraber Lübnan'a gittiği zaman büyükbabasının baba ve anne bir kızkardeşi olan Nâzime Sultan'ı ziyaret ettiği zaman, hayatının en büyük şaşkınlıklarından birini yaşayacaktı...

Neslişah anlatıyor:

"...Beyrut'ta iken, bir gün Münim ve çocuklar ile büyük halam Nâzime Sultan'a gittik. Lübnan'a önceki gidişlerimizde de

hep ziyaretine gitmiştim, kocası Hâlid Paşa ile beraber birkaç defa bize de gelmişlerdi.

Hâlid Paşa beni görünce boynuma sarıldı, 'Aman çocuğum ne iyi ettin de geldin! Beni kurtardın! Sen sultan efendi ile otururken ben kocanla şehre gidip biraz hava alayım' *dedi ve gittiler.*

Paşa'nın 'Beni kurtardın' *derken ne demek istediğini anlamamıştım ve büyük halamın yanına çıktığım zaman, bayılmamak için kendimi güç zaptettim! O aklı başında, otoriter, cin gibi kadıncağız aklını kaybetmişti ve bizim hiçbirşeyden haberimiz yoktu! Bir sene önce büyükbabamın vefatını haber alınca bayılmış, ayıldığı zaman artık aklı başından gitmişmiş! Aralarında sanki ikiz kardeşmişler gibi öyle bir bağlılık varmış ki, kardeşini kaybedince herşeyi gitmiş, bambaşka bir kadın olmuştu...*

Konuşmamızın imkânı yoktu, çünki o benim söylediklerimden, ben de onun sözlerinden birşey anlamıyordum. 'Ha ha ha, ho ho ho' *filân diye sesler çıkartıyordu, aklı tamamen gitmişti, gözleri de artık bir garip bakıyordu... Maalesef bir delinin bakışı gibi...*

Arasıra elimi tutup beni evin içinde gezdiriyor, kanepenin etrafında dolaştırıyordu, sonra yerimize oturuyorduk... Kim olduğumu az-çok anlamıştı ama kendini bir türlü ifade edemiyordu...

Sonra, elimi tutup odadan odaya dolaştırmaya başladı. Evin içindeki tur gittikçe büyüdü, bir odadan başka odaya götürdü, oradan daha küçük bir odaya girdik...

Odada sadece bir piyano, üzerinde büyükbabamın çerçeve içerisinde bir fotoğrafı, piyanonun önünde de sandalyesi vardı....

Piyanoyu açıp sandalyeye oturdu ve çocuk gibi tuşlara vurmaya başladı. Bir taraftan vuruyor, bir taraftan da yüzüme bakıp 'He he ehe, öb be be be' *diye sesler çıkartıyordu.*

Bir ara başını çevirdi, gözü kardeşinin resmine ilişti ve birdenbire yüzü, bakışı, ağzı, herşeyi değişti; normal bir hal aldı, fotoğrafa gülümsedi, ifadesiz gözlerine ifade geldi ve parmakları da yavaş yavaş hafifledi ve mükemmel bir Chopen çaldı. Bir konser piyanisti gibi nefis bir Chopen icrası...

Derken gözleri yavaş yavaş söndü, gülümsemesi gitti, parmakları yeniden ağırlaştı ve tuşlara 'dan dan dan!' *diye vurmaya başladı. Başını bana çevirip yine aynı şekilde* 'He he he, ha ha ha' *diye bağırdı, sonra tekrar elimden tuttu ve evin içinde birkaç tur daha attık...*

Ben ne yapacağımı şaşırdım! Ağlamak istedim ama ağlayamadım, sadece titredim...".

*

1948 Mart'ında yaşanan bir hadise ise sadece Neslişah'ı değil, Osmanlı ailesinin tamamını, hattâ kralları bile hayrete düşürdü: Şehzade Ömer Faruk Efendi, 29 senelik hanımı Sabiha Sultan'ı boşadı ve bu işi 5 Mart 1948 günü Sabiha Sultan'a birkaç satırlık bir *boş kâğıdı* göndererek yaptı[12].

Faruk Efendi aile mensuplarının, dostlarının ve Arnavutluk'un o sırada İskenderiye'de yaşayan devrik kralı Zogo'nun bile araya girmesine rağmen kararından vazgeçmedi. Üstelik bu kadarla da kalmadı, dört ay sonra gidip bir kuzeni ile, amcası veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'nin kızı Mihrişah Sultan ile evlendi.

Neslişah anlatıyor:

"...Babamın hayatı boyunca çapkınlıkları olmuştu ama annem hepsine göz yummuştu. Ama aralarına Mihrişah girince işin rengi değişti...

Bütün bu kıyametler koparken ben kocamla beraber Avrupa'da idim. Madam Burdukoff bannemle babamın evinde kalıyordu ama o sırada o da Londra'ya, kızını görmeye gitmiş... Biz şayet Kahire'de olsaydık, babam annemi dünyada boşayamazdı. Ben olmasaydım bile Madam Burdukoff muhakkak mâni olurdu".

*

Sabiha Sultan ile Ömer Faruk Efendi'nin arasının birkaç senedir pek iyi olmadığı, eski aşklarının yerinde artık yeller estiği zaten biliniyordu. Ayrılmalarına hanedan mensuplarının ihtiyaçlarını karşılamak için kurulacak bir *"aile şûrâsı"* meselesinin sebep olduğu söyleniyorsa da, şehzadenin son zamanlarda kuzeni Mihrişah Sultan ile fazla alâkadar olduğu da farkediliyordu.

İlk *"aile şûrâsı"*nı Sultan Vahideddin'in 1926'da vefatından sonra ailenin reisi olan Halife Abdülmecid Efendi kurmuştu. Şûrâya kendisi başkanlık etmiş, oğlu Ömer Faruk Efendi'yi, gelini Sabiha Sultan'ı, Beşinci Murad'ın soyundan gelen Şehzade Osman Fuad Efendi ile Sultan Abdülâziz'in damadı Şerif Paşa'yı da şûrâya almış, ailenin Türkiye dışındaki gayrımenkullaeri konusunda hukukî girişimlerde bulunulmuş ama hanedan mensupları arasında yaşanan anlaşmazlıklar yüzünden şûrâ bir iş yapamadan dağılmıştı.

Sabiha Sultan sonraki senelerde, 1945'te, babası Sultan Vahideddin'in

[12] Boş kâğıdının tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde, 21 numaradadır.

Şam'da Selimiye Camii'nin avlusunda bulunan mezarının üzerine bir türbe yapılmasını arzu etti...

İnşaatın masraflarını sultanın üçü de Mısır hanedanından olan damatları Prens Abdülmünim, Prens Amr ve Prens Mehmed Ali İbrahim karşılayacaklardı. Projeyi, Prens Abdülmünim'in bulduğu Muhammed Salâhaddin Albanî ismindeki Türkçe bilen Suriyeli bir mimar çizdi. Yerin darlığı sebebiyle klasik padişah türbeleri modelinin dışına çıkmış, üç metre yüksekliğinde daha mütevazi bir proje hazırlamıştı.

Sabiha Sultan, projeyi beğenmedi. *"Kümbet şeklinde olmasını istiyorum"* dedi, mimar yeni bir çizim yaptığı sırada Suriye karıştı ve Sabiha Sultan'ın Lübnan'a gitmesi zorlaştı. Derken araya bürokrasi, Ortadoğu'daki savaşlar ve Mısır'da 1952'de yaşanan ihtilâl girdi ve proje hayata geçemedi...

*

Yeni bir şûrâ kurulması fikrini Neslişah'ın eniştelerinden biri, kızkardeşi Neclâ Sultan'ın kocası Prens Amr İbrahim ortaya attı.

Ailenin Kahire'de yaşayan mensupları Prens Amr'ın Zemalek'teki evinde 24 Ocak 1948 günü biraraya geldiler, şûrânın kurulmasına karar verdiler ve başkanlığa da Osmanoğulları'nın hayattaki en yaşlı şehzadesi olan Beşinci Murad'ın Lübnan'da yaşayan torunu Şehzade Ahmed Nihad Efendi'yi seçtiler.

Şûrâ, beş konuda faaliyette bulunacaktı: Çocukların ve gençlerin tahsillerinin temini, evlenme yaşına gelenlerin evlendirilmesi, ailenin şerefine uymayan davranışlarda bulunanların uyarılması, malî durumları iyi olmayan hasta akrabaların tedavi ettirilmesi ve cenazelerin düzgün şekilde kaldırılıp türbeler inşa edilmesi.

Prens Amr'ın evinde o gün alınan kararlar Şehzade Ahmed Nihad Efendi'ye bir mektupla bildirildi ve kıyamet ondan sonra koptu.[13] Ömer Faruk Efendi, Ahmed Nihad Efendi'nin aile reisi olmasını kabul etmedi ama o sıralarda zaten şeker-renk olduğu hanımı Sabiha Sultan ise şûrânın kararını destekledi, yani Ahmed Nihad Efendi'nin reisliğini tercih etti. Ömer Faruk Efendi'nin yanında sadece Sultan Abdülâziz'in torunları, Şükriye ve Mihrişah Sultanlar ile Şehzade Abdülâziz Efendi vardı.

Neslişah anlatıyor:

> *"Prens Amr, Neclâ ile evlendikten sonra kendisini bizim aileye yakın hissetmeye başladı. Ailenin çektiği sıkıntılara karşı birşeyler yapmak istiyordu. Şûrâ işini de bu yüzden ortaya attı.*
>
> *Ben o sırada bacağımı kırmıştım ve Saint Moritz'de hastahanede yatıyordum...*

---

[13] Toplantıya katılan aile mensuplarının şehzadeye gönderdikleri mektubun metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde, 43 numaradadır.

Halife birkaç sene önce vefat etmiş ve aile reissiz kalmıştı. Amr, 'Hâli vakti yerinde olan damatlar biraz para koysunlar, o para biriksin, aileden hastalanan yahut evlenen birisi olduğu takdirde onlar için sarfedilsin' *diye düşünmüş,* 'Bunu yaparken aileyi de organize edelim, bir aile reisi seçip parayı ona verelim, dağıtıp lâzım geleni yapsın' *demiş. Nihad Efendi'yi de pek beğenirmiş, şûrâ kurulduktan sonra başına onun geçmesini istemiş.*

Parayı verecek olanlar da zaten sadece iki prensti: Amr ve Hanzade'nin kocası Mehmed Ali... Münim de onlara katılırdı ama ötekiler kadar zengin değildi, daha az verebilirdi. Prens Yusuf Kemal de şûrâ kurulursa yardım edeceğini vaadetmişti.

Nihad Efendi gayet dürüst, efendi, nazik bir insandı ama bütün gün köşesinde oturup durur du ve bu işi yababilecek kapasitesi pek yoktu. Babam ise aileden hemen herkesin derdi ile meşgul olduğu için kendisini zaten reis gibi görüyordu. Sultan Aziz tarafı, başta Abdülâziz Efendi olmak üzere onun tarafını tuttu ama ötekiler Nihad Efendi'yi destekledi ler.

Şayet orada olsa idim 'Nihad Efendi köşesinde oturuyor, bu işi yapamaz' *deyip babamın tarafını tutar, ortalığı karıştırarak işi değiştirirdim ama hastahanede idim. Annem de* 'Nihad Efendi'nin reis olması lâzım, zira ailemizde an'ane böyledir' *deyip babama karşı çıktı, kardeşlerim de annem gibi yaptılar ve neticede kıyamet koptu. Proje suya düştü, üstelik annemle babam boşandılar! Babam annemi* 'Kızlarımı bana karşı harekete teşvik etti' *diye suçladı ama Mihrişah'a zaten âşık olmuştu, şûrâ meselesi bahane idi!".*

Ömer Faruk Efendi ise şûrâ meselesinin gerisinde kızkardeşi Dürrüşehvar Sultan'ın bulunduğuna inanıyordu. Dürrüşehvar Sultan, şehzadeye göre babaları Halife Abdülmecid Efendi'nin Paris Camii'nin mahzenindeki bir odada duran cenazesini Haydarâbâd'a götüremeyince ağabeyinden intikam almak istemiş ve şûrâ meselesini ortaya atarak Faruk Efendi'yi hem yalnız bırakmış, hem de yuvasını yıkmıştı!

Şehzade, bu düşüncesinden seneler sonra bile vazgeçmedi. Dostu olan ve tarihçi İsmail Hâmi Dânişmend'e 1962'nin 21 Ağustos'tunda Kahire'den yazdığı mektupta da aynı iddiaları ortaya atacaktı:

"...Mihrişah'ı alabilmek için 30 senelik haremini boşadı ithamı altında kaldım ve bu işlerine geldi.

...Yaptıkları ile beni temelimden yıktılar. Evimi yıktılar, herşey başıma yıkıldı. Borcu ödemediğinden hacizden kurtarmak için babamın o dediği ev, eşya ve mobilyamız 'Bu benimdir' *denerek bomboş bir evde kaldım. Oturacak iskemle, yemek yiyecek bir masa bırakmadılar. O esnada yaptırmış olduğum Abukir'de evim olmasa idi sokakta kalmıştım. Derhal oraya naklettim ve Mihrişah ile evlenmem beni feci halimden kurtardı. Bunu bilen anlayan oldu mu? Bilakis onu alabilmek için her cürmü yapan ben oldum ve bu senelerle sürdü. Ağır hastalığım olmasaydı Mihrişah ile görüşecekleri yoktu. Bütün yapılanlar ne işe yaradı?! Kendimizi âleme maskara ettik, faturası bundan ibaret kaldı. Çok şükür ki bir gazetenin ağzına düşmedik. O da olsa idi tam olacaktı.*

.....Hâsılı, olanlardan çok müteessir bir haldeyim. Aile dedikodularıyla başınızı ağrıtmış olmam hasebiyle affınızı rica ederim. Ancak pek büyük bir haksızlığa uğramış birinin dertlerini bilmenizi istedim. Her ne kadar tarihçe geçmiş birşey ise de tarih ile yakinen alakadarsınız, muhakeme ve insafınıza havale ile sözümü kesiyorum".

Mihrişah Sultan, kuzeni Ömer Faruk ile dinî nikâhla evlenmiş ve nikâh sözleşmesine *"ismet hakkı"*, yani kocasını boşayabilme hakkı veren bir madde koydurmuştu.

Evlilikleri yürümedi ve Mihrişah Sultan birkaç sene sonra ismet hakkını kullanarak Ömer Faruk Efendi'yi boşadı!

Şehzade, sonraki senelerde dostlarına, *"Dünyanın en güzel kadınını boşayıp, en çirkin kadınını aldım. Kader işte"* diyecekti...

Sabiha Sultan ise, boşanmış olmalarına rağmen, Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye duyduğu aşkı hayatı boyunca muhafaza etti.

İstanbul'da yahut Avrupa'da bulunduğu sırada Mısır'dan gelenleri bir kenara çeker ve *"Faruk nasıl?"* diye sorardı. Hattâ, Faruk Efendi'nin 1969 Mart'ında Mısır'da sürgünde vefat etmesinden sonra, kendisine başsağlığına gelmeyenlerle selâmı sabahı kesti. *"Anne, boşanmıştınız, artık kocan değildi, başsağlığına gelmelerini neden bekliyorsun?"* diyen Neslişah'a da *"Boşanmıştık ama amcazâdemdi. Bana taziyede bulunmaları lâzımdı"* diyecekti.

*

1940'lı seneler doğumlarla, ölümlerle, hanedan arasında sürtüşmelerle, mücadelelerle ve boşanmalarla geçti.

Çocukları büyümeye başlayan Neslişah, 1940'ların sonuna doğru Mısır'ın önde gelen diğer prenseslerinin yaptığını yapmaya, *"mubarra"* denen hayır kurumlarında faaliyet göstermeye başladı...

Neslişah anlatıyor:

"...En büyük hayır kuruluşu, kraliyet ailesine ait olan 'Mubarra Muhammed Ali' *idi. Hastahaneleri ve bu hastahanelere eleman yetiştirmek için kurulmuş mektepleri vardı...*

Mubarranın başkanlığını, önceki kral Fuad'ın ilk hanımı olan Prenses Şivekâr yapıyordu. Şivekâr'ın[14] *vefatından sonra reiseliğe Kral Faruk'un kızkardeşi Prenses Fevziye*[15] *gelmişti, Kahire'deki Türk sefirinin hanımı olan Prenses Emine Tugay da ikinci reise olmuştu. Komitede bazı paşaların hanımları da vardı. İşlerini iyi bilir, gayet güzel çalışırlardı.*

Ben de komite âzâsı idim; her iki kızkardeşim, Hanzade ile Neclâ da komitede idiler. Mısır'ın muhtelif şehirlerinde Kahire'de, İskenderiye'de, Benha'da, Zagazik'te Kafrıdavvar'da hastahanelerimiz vardı. Komite toplantılarımızı yaptıktan sonra hastahaneleri teftişe giderdik. Mutfaklarına girip pişen yemekleri kontrol ederdik, koğuşları dolaşırdık, çamaşırların yırtık olup olmadığına bakardık.

Herşey gayet iyi durumda olurdu, zira hastalara tecrübeli İtalyan rahibeler bakar, hastahanelerin mekteplerinde yetiştirdiğimiz kızlar da rahibelere yardımcı olurlardı. Kızlara İngiliz bir hanım hocalık ederdi.

'Mar'a'l-Gedide', *yani* 'Yeni Kadın' *diye bir başka mubarramız daha vardı ve ikinci reiseliğini ben yapardım. Öksüz ve fakir çocuklara bakar, tahsillerine öncelik verip okuma-yazma öğretirdik ama her çocuğun meslek sahibi olmasına çalışırdık. Kızlara dikiş,*

---

[14] Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın torunlarından Ahmed Rıfat Paşa'nın oğlu İbrahim Fehmi Paşa ile Nevcivan Hanım'ın üç çocuğunun en büyüğü olan Prenses Şivekâr 1877'de Üsküdar'da doğdu, beş defa evlendi, son derece hızlı bir hayat sürdü, bir hayli sevgilisi oldu ve 1946'da Mısır'da öldü. İlk kocası sonraki senelerde Mısır'ın kralı olan Fuad, üçüncü kocası da Türk resminin en önemli isimlerinden Halil Paşa'nın oğlu Mehmed Selim Bey idi ve kendisinden 16 yaş küçüktü. Prenses Şivekâr'ın son kocası İlhami Hüseyin Bey ise İstanbul'da bir bankada çalışan küçük bir memurdu. Şivekâr, kendisinden 30 yaş küçük olan bankacı delikanlıdan hoşlanmış, evlenerek Mısır'a götürmüş ve Kral Fuad'ın genç kocasına *'paşa'* unvânı vermesini sağlamıştı.

Prenses Şivekâr, saray protokolündeki yerini ilk kocası Fuad'ın sonraki hanımı Kraliçe Nazlı'dan olan oğlu Faruk'un kralı olmasından sonra da muhafaza etti. Genç kralın hep yakınında oldu ve *'prenses'* unvânını hayatının sonuna kadar muhafaza etti.

Şivekâr'ın mezartaşını, vasiyeti gereği mermerden ve büyük boyda dağınık bir yatak şeklinde yaptılar!

[15] Güzelliği ve zarafeti ile bilinen Prenses Fevziye, Kral Fuad ile Kraliçe Nazlı'nın en büyük çocukları idi. 1921'de doğdu, 1939'da İran'ın o zamanki veliahdı Muhammed Rıza Pehlevî ile evlendi, 1940'ta kendisinin tek, Şah'ın da ilk çocukları olan Prenses Şehnaz'ı dünyaya getirdi ve kocasının 16 Eylül 1941'de tahta çıkması üzerine *"İran İmparatoriçesi"* oldu.

Tahran Sarayı'nda zor günler geçiren ve özellikle kayınvalidesi ana kraliçe Tâcülmülûk ile sık sık gerginlikler yaşayan Fevziye 1944'te kardeşi Kral Faruk'u ve ailesini ziyaret için gittiği Kahire'de kaldı ve Tahran'a bir daha dönmedi. Şah'tan 1945'te Mısır, 1948'de de kardeşi Kral Faruk'un Kraliçe Feride'yi boşadığı hafta İran kanunlarına göre boşandı ama Şah, eski karısının kızları Prenses Şehnaz'ı görmesine senelerce izin vermedi. Prenses Fevziye 1949 Mart'ında bir Mısır prensesinin oğlu ve Mısır ordusunda subay olan İsmail Şirin (1919-1974) ile evlendi ve bu evliliğinden de iki çocuğu dünyaya geldi. Prenses Fevziye, bu kitap yazıldığı sırada İskenderiye'de yaşıyordu. Şah, Fevziye'nin ardından önce Süreyya İsfendiyârî, ondan sonra da Farah Diba ile evlenecekti.

nakış, halıcılık filân gösterilir; erkeklere de istidatlarına göre dersler verilirdi. Tahsiline devam edebilecek olanları okula gönderirdik, diğerlerine de kunduracılık, marangozluk, hattâ sepet örücülüğü gibi her türlü meslek dersleri verdirirdik.

Marsa Atiya'daki büyük hastahane benim sorumluluğuma verilmişti. Fakir hastalara bedava bakar, bütün tedavilerini yapar ve yemek de verirdik. Tramvay şirketinin, elektrik şirketinin ve diğer şirketlerin işçilerinin muayeneleri ve tedavileri bizde olurdu ve şirketler bunun için hastahaneye para öderlerdi. Hastahaneye lüks ve ikinci sınıf odalar da yaptırdık. Lüks odalarda tek, ikinci sınıf odalarda çift yatak vardı. Bu odalarda kalacak olanlar parasını öderlerdi. Fakirlerin tedavisi şirketlerden gelen ve bu odalarda kalanlardan alınan paralarla karşılanırdı.

Hastahanede daha sonra parası olmayanlar için 'Clinic Extreme' *diye ayrı bir bölüm daha kurduk. Clinic Extreme'de göz doktoru, kadın hastalıkları mütehassısı, deri mütehassısı ve büyük bir eczahane vardı. Eczahanenin laboratuvarında da epey kişi çalışıyordu ve göz damlaları yahut kremler gibi fakir fukaraya verilip çok kullanılan ilâçlar orada imal edilirdi.*

Ben, her pazar günü oradaydım. Arada bir komitedeki öteki hanımların bir-ikisi ile beraber haber vermeden diğer hastahaneleri de teftişe gider ve ihtiyaçları tesbit ederdik. Mubarranın ikinci başkanı olduğum için, Kraliçe Feride'nin hamileliği sırasında merasimle onun açması gereken yerleri de benim açmam istendi ve açılışları ben yaptım.

1950'den sonra Mısırlı gençler İngiliz askerleri ile çatışmaya başladı, yaralanan çok oldu ve hastahanelerimiz, asıl o zaman işe yaradı. Yaralanan gençleri biz tedavi ediyorduk.

Mubarrada böyle senelerce çalıştık...".

*

Neslişah ve Prens Abdülmünim o senelerde yaz aylarını Avrupa'da geçiriyorlardı...

Prens, 1947 yazında başka bir yere, İstanbul'a gitmek, gençliğinde uzun seneler kaldığı şehri görmek ve Neslişah'a da üç yaşında iken kovulduğu memleketini göstermek istedi.

Meclis'in 1924'te kabul ettiği ve hanedan mensuplarının Türkiye'den sınırdışı edilmelerini emreden 431 sayılı kanun, o senelerde bütün şiddeti ile uygulanıyor, hanedan mensuplarının Türkiye'ye değil gelmelerine, vatan-

larından transit geçmelerine ve hattâ cenazelerinin getirilmesine bile izin verilmiyordu.

Osmanoğlu ailesinden Türkiye'ye o güne kadar sadece tek bir kişi gizlice ve kundakta gelmiş, beş kişi de 1939'da çıkartılan özel bir kanunla dönebilmişti...

Kundakta getirilen bebek, Sultan Reşad'ın büyük oğlu Mehmed Ziyaeddin Efendi'nin kızı Rukiye Sultan ile Sokullu Mehmed Paşa'nın soyundan gelen İhsan Bey'in kızları Emel idi...

İstiklâl Harbi'ne katılmış olan İhsan Bey savaştan sonra bir aralık Beyrut'ta iken Rukiye Sultan ile tanışıp evlenmiş ve bunun üzerine o da yasaklı olmuş, yani vatandaşlığı ve Türkiye'ye dönme hakkı elinden alınmıştı.

Tek çocukları olan Emel 1925'te Beyrut'ta doğmuş, birkaç aylıkken annesini kaybetmiş ve *"Ne olursa olsun"* diyen babası İhsan Bey, kundaktaki kızını aldığı gibi Türkiye'ye getirmişti.

İstanbul'daki ilk birkaç günleri bir karakolda geçmiş, yeniden sınırdışı edilmeleri kesin gibi iken İhsan Bey Ankara'ya müracaat etmiş, gelişine İstiklâl Harbi'ne katılmış olduğu için ses çıkartılmamış ve kızı ile beraber Türkiye'de kalmasına izin verilmişti.

Ama bir şartla: Hiç konuşmayacaktı! Karısının ve kızının kim olduklarını, yani hanedan ile bağlantılarını kimseler, hattâ kızı Emel bile bilmeyecekti!

İhsan Bey'in ailesi, Ankara'nın bu sıkı tenbihini seneler boyunca tuttu ve Rukiye Sultan'ın kızı Emel Hanımsultan annesini ve hangi aileden geldiğini ancak ortaokulu bitirdiği gün öğrenebildi...

Osmanoğlu ailesinin kanunî yollardan gelebilen ilk mensupları Enver Paşa ile hanımı Naciye Sultan'ın çocukları Mahpeyker ve Türkân Hanımsultanlar ile oğulları sultanzâde Ali, Naciye Sultan'ın Enver Paşa'nın kardeşi ve ikinci eşi Kâmil Bey'den olan kızı Rânâ ve Sultan Vahideddin'in torunlarından Hümeyra Hanımsultan idi... Hümeyra Hanımsultan'ın babası İsmail Hakkı Bey de askerdi, İstiklâl Harbi'ne iştirak etmiş, daha sonra Türk hariciyesinde önemli vazifelerde bulunmuştu. Bir ara babasının diplomatik pasaportuna kayıtlı olarak Türkiye'ye gelen ve bir müddet kalan Hümeyra, hanedan mensubu olmasının öğrenilmesi üzerine apar topar yeniden sınırdışı edilmişti.

Meclis bu beş kişi, daha doğrusu beş genç için 5 Temmuz 1939'da özel bir kanun çıkarttı. Gençlere dönüş izni verilmesinin sebebi, dördünün de asker çocuğu olması idi. Enver Paşa'nın hanımının ikinci kocasından olan kızının da annesinin ilk kocasından dünyaya getirdiği diğer üç kardeşi ile Türkiye'ye gelebilmesine imkân tanınmıştı.

Memlekete geliş yasağını Ankara'yı protokol kuralları sebebiyle vize ver-

meye mecbur bırakarak delen ilk kişi, Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan oldu. Türkiye'ye 1945'te *"Hindistan Prensesi"* unvânıyla gelmişti ve aynı şekilde, yani başka bir memleketin prensesi olarak gelen ikinci hanedan mensubu da, Neslişah olacaktı.

Kahire'deki Türk Büyükelçiliği'ne isim kısmında *'Mısır'ın ikinci veliahdı Prens Muhammed Abdülmünim'in eşi Prenses Neslişah'* yazılı pasaport ile vize müracaatı yapıldı. Elçilik talebi Ankara'ya iletti ve Dışişleri Bakanlığı, 3 Nisan 1947'de Kahire'ye, 15 günlük vize verilmesi ve talep halinde vizenin üç aya kadar uzatılması talimatını gönderdi.[16]

Neslişah, üç yaşında iken kovulduğu memleketine tam 23 sene sonra, yeniden ayak bastı. İskenderiye'den kocası Prens Abdülmünim, oğlu Abbas, kızı İkbal ve bir hizmetkârı ile bindiği *Aksu* vapuru, 30 Mayıs 1947 günü İzmir limanına demir attı. Gemiye gelen protokol memurları Mısır'ın ikinci veliahdı ile hanımına vali adına *"Hoşgeldiniz"* dediler.

Sultan Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan'ın çocuğu, yani Neslişah'ın teyzesinin kızı Hümeyra Hanımsultan, Neslişah ile ailesini rıhtımda karşıladı ve iki kuzen o günü beraber geçirdiler. Prens Münim ise, emirlerine tahsis edilen vilâyete ait otomobille valiyi ziyaret etti!

O geceyi gemide geçirdiler ve ertesi sabah erken saatlerde İstanbul'a doğru yola çıktılar.

İzmir'de 31 Mayıs günü yayınlanan gazetelerde Neslişah'tan *"Mısır'ın en güzel kadını"* diye bahsediyorlardı ve haberlerin sonunda tek bir cümle ile, *"Neslişah, Osmanlı hanedanına mensuptur"* deniyordu.

Aksu vapuru, 1 Haziran'da Karaköy rıhtımına yanaştı....

Aynı vapurla İstanbul'a gelen gazeteci Metin Toker, ertesi gün, o yıllarda muhabiri olduğu Cumhuriyet gazetesinde, *"Aksu vapuru İstanbul'a yaklaşırken, Prenses Neslişah, yanında zevci ve çocukları, kaptan köprüsünden, tam 23 yıl evvel, henüz 3,5 yaşında bir çocukken ayrıldığı güzel şehri seyrediyordu. Üzerinde açık fıstıkî renkte bir manto, onun altında açık laciverd bir rob, boynunda iki sıra inci, başında sağ tarafında büyük bir beyaz çiçek bulunan tüllü laciverd şapka, uzun ökçeli siyah açık ayakkabılar vardı. Yolcu salonunun rıhtımında, mutaddan fazla bir kalabalık vardı. Prensesi görmek için bekleşen eski saray mensupları ve bilhassa haremağaları nazarı dikkati çekiyordu. Sol taraftaki küçük salon misafirlerimizin akrabalarına tahsis edilmişti. Prenses Atiye* (Neslişah Sultan'ın görümcesi) *ve diğerleri orada bulunuyorlardı. Karşılayıcılar arasında Emniyet Müdürü Ahmed Demir ile vilayet protokol şefi de göze çarpıyordu"* diye yazacaktı.

İstanbul, bir hafta sonra bir dedikoduyla çalkalandı: Haberi *"Memleket"* gazetesi ortaya atmıştı ve bir dergi sahibinin Neslişah'tan *"reklâmını yapmak için"* yüklüce bir para istediğini ama Neslişah'ın talebi derhal reddettiği söyleniyordu...

---

[16] *"Mısır II. veliahdı Prens Abdülmünim'in, Osmanlı hanedanından olan eşi Neslişah'la, 3 ay kalmak üzere vize talebinin 15 gün verildikten sonra uzatılabileceği"*, Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Tarih: 3 Nisan 1947, Dosya: 244331, Fok kodu; 30..10.0.0, Yer No: 203.391..25.

Gazetenin haberinde Neslişah'tan para isteyen derginin ve sahibinin adından bahis yoktu. İstanbul Gazeteciler Birliği ise, iddia konusunda hemen bir bildiri yayınladı ama bildiride bir tuhaflık vardı, hiçkimse suçlanmıyor fakat *"Meş'ale ve Büyük Doğu mensuplarının birliğimizle alâkaları yoktur"* şeklinde bir ifade kullanılıyordu.

Büyük Doğu'nun yayıncısı, şair Necip Fazıl Kısakürek'ti...

İş bu defa Neslişah'a düştü ve bir açıklama ile söylentileri yalanlamak zorunda kaldı. Gazetelerde yayınlanan açıklamasında *"İnkılâp Türkiyesi'nin yakınen gördüğüm son derece ileri ve medeni vechesi, bu topraklarda doğmuş bir kardeşiniz sıfatıyla beni ancak sevindirir ve mesud eder. Bahis mevzuu neşriyat karşısında nasıl üzüldüğümü tasavvur edemezsiniz. Ne bizzat, ne bilvasıta, böyle bir müracaat karşısında bulunmadım"* diyordu.

Prens Abdülmünim ve ailesi, İstanbul'da 15 gün kaldı ve 16 Haziran 1947 akşamı, Denizyolları'na ait Ege vapuru ile Marsilya'ya doğru yola çıktılar...

Karaköy rıhtımı, İstanbul'dan ayrılışı sırasında da gelişinde olduğu gibi gazetecilerle dolu idi ve Neslişah vapura binerken *"Kendileriyle teması olan memurların, bilhassa gümrük idaresi vazifelilerinin gösterdikleri nezaket hislerine ancak şükranla mukabele edebileceğini"* söyledi!

Neslişah anlatıyor:

> *"...Münim bana memleketimi göstermek istedi ve Dürrüşehvar'ın yaptığını yaptık. Türkiye'ye 1945'te Hint prensesi olarak gitmişti, ben de iki sene sonra Mısır prensesi olarak geldim.*
>
> *Bana 15 günlük transit vizesi verdiler. Çocuklar ve hizmetime bakan Âtıfet de yanımızdaydı. İskenderiye'den vapura bindik, önce İzmir'e vardık. Limanda bizi kuzenim Hümeyra karşıladı, Kadifekale'de mükemmel bir yemek verdiler, sonra gemiye döndük ve İstanbul'a geldik.*
>
> *Karaköy rıhtımında epey bir kalabalık vardı. Karşılamaya gelen dostlarımız bir tarafa, halktan da çok gelen vardı. 'Şimdiye kadar her memleketin prensesini gördük, bir de kendi prensesimizi görelim' deyip gelmişlerdi ve rıhtımda kıyamet kopuyordu.*
>
> *Ben önce kalabalığın benim için olduğunu pek farketmedim ama dünya kadar gazeteciyi ve fotoğrafçıyı görünce anladım...*
>
> *Ne yapacağımı da pek bilmiyorum! Selâm versem bir türlü, vermesem bir türlü... İstanbul'a ne de olsa hükümetin özel müsaadesi ile gelmiştim ve bir hata yapmak istemiyordum. Derken bazı hanımlar ağlamaya başladılar ve tabiî beni de bir ağlamadır tuttu! İstanbul'dan üç yaşımda iken ayrıldığım için şehri hatırlamıyordum fakat çok güzel bir memlekete geldiğimi farkettim ama etrafı farketmek ne*

mümkün? Bir taraftan ağlıyordum, bir taraftan da heyecandan kalbim sıkışıyordu ve şehrin güzelliğini de bu yüzden farkedemedim.

O sırada Mısır Konsolosu Hasan Şefik gelip bizi karşıladı, İkbal'i kucağına aldı ve fotoğrafçıların flaşları altında, gazetecilerin bitmek bilmeyen soruları arasında vapurdan indik.

Konsolos, bizim Fethiye Sultan'ın kayınbiraderiydi. Karısını da getirmişti. Kocam ikinci veliahd olduğu için Mısır sefiri ile hanımı da rıhtımda bekliyordu ve böyle bir patırtı-gürültü içinde Tarabya'ya gittik.

Tarabya'da, Pera Palas'ın sahibine ait eski, ahşap bir otel vardı. Orayı şehrin biraz uzağında olduğu ve rahatça kalabilmemiz için tercih etmiştik ama gazeteciler kapıda bekliyorlardı.

Âtıfet bir gece 'Sultan efendi, gençler geldiler, sizi istiyorlar' *demez mi? Öğrenciler bir tekne tutup otelin önüne gelmişler,* 'Ya ya ya, şa şa şa, Neslişah Neslişah çok yaşa' *diye bağırıp geçiyorlar. Gene ne yapacağımı şaşırdım, selâm vereyim mi, vermeyeyim mi, bilmiyordum ve ne yaptığımı hatırlamıyorum.*

İstanbul'da tanıdığımız kim varsa ziyaret ettik. Kocamın akrabalarına gittik. Çoğunu zaten Mısır'dan tanıyordum ama benim hiçbir akrabam yoktu, hepsi sürgünde idi ve Türkiye'ye girmeleri yasaktı. Peşimizde gazetecilerle Topkapı Sarayı'nı, camileri gezdik.

Bir gün gazetecinin biri 'Türkçe'yi bu kadar güzel nasıl öğrendiniz?' *diye sormaz mı? Aynı sual ile Dürrüşehvar da karşılaşmıştı. Tepem attı,* 'Ben Türk'üm beyefendi' *dedim.* 'Bir Türk kadını olduğumu unutmayın!'

15 gün çok çabuk geçti, bana verilen vize bitmek üzere idi ve Mısır Konsolosluğu uzatma talebinde bulundu. Ankara kabul etmiş, 'Dostumuz olan bir memleketin prensesidir, birkaç ay kalmasında mahzur yoktur, arzu ettiği takdirde yeniden uzatırız' *demişler. Ama İstanbul'da fazla kalmadık, 15 günlük vizemin bittiği gün Avrupa'ya geçtik ve sonra yeniden Kahire'ye döndük...".*

Neslişah aslında İstanbul'da daha fazla kalmayı arzu ediyordu. Üstelik vizesi de uzatılmıştı ve kalmasında bir mahzur yoktu...

Ama, kocası Prens Abdülmünim *"Sadece 15 gün kalalım, sonra dönelim"* dedi. Başka bir memleketin ikinci veliahdı olarak siyasî düşünmeye mecburdu, Türk hükümetinin kendisine ve Neslişah'a Mısır'daki konumları dolayısı ile vize verdiğinin ama Neslişah'ın gelişinin Ankara'yı huzursuz ettiğinin de farkındaydı. Siyasî bakımdan daha fazla rahatsızlık vermek ve Ankara'nın nezaketini suistimal etmek istemedi. Zaten kaldıkları oteli bile şehrin en ucundaki

yerlerden birinde, Tarabya'da seçmelerinin sebebi bu idi. 15 günlük olarak verilen ilk vizenin süresi dolar dolmaz İstanbul'dan ayrıldılar.

Prens Abdülmünim haklı çıktı... Türkiye'ye önce Dürrüşehvar Sultan'ın, ardından da Neslişah'ın gelişi bazı çevrelerde *"rejim meselesi"* haline getirildi ve iktidardaki Cumhuriyet Halk Partisi'nin inkılâpçı kesimini ayağa kaldırdı.

Dürrüşehvar ve Neslişah'ın seyahatleri hakkında C.H.P. Meclis Grupunda bir sual

Takrir sahibi, Osmanlı hanedanı mensublarının Türkiyeye gelmelerinin kanunla memnu olduğunu anlatarak bunlara niçin izin verildiğini sordu

Seyhan milletvekili Ahmed Remzi Yüregir

Sultanların ziyaretleri Meclis gündeminde...

Seyhan Milletvekili Ahmed Remzi Yüregir, 16 Haziran'da CHP Meclis Grubu'na Dışişleri Bakanı tarafından cevaplanması talebi ile bir soru önergesi verdi; 431 sayılı kanunun yani Osmanoğulları'nı Türkiye dışına çıkartan yasanın hanedana mensup olanların Türkiye'ye girmelerini *"ebediyyen memnu kıldığını"* söyledi ve hükümetin geliş-gidişler konusunda açıklama yapmasını istedi. Yüregir, önergesinde *"İnkılâp Türkiyesi'nde padişahçılık lehindeki neşriyata müsaade ve müsamaha olunmasından"* şikâyet ediyor ve *"Rejim aleyhindeki propagandalara karşı ciddi ve şiddetli tedbirler alınmalıdır"* diyordu.

Önergeyi 26 Kasım 1947'de Dışişleri Bakanı Necmeddin Sadak cevapladı: Hanedan mensupları Türkiye'ye *"dost ülkelerin vatandaşları olarak"* gelmişler ve kendilerine *"siyasî nezaket kuralları icabı on beşer günlük transit vizesi verilmişti"*.

*

O senelerde Montreaux'da tatilde bulundukları sırada, Neslişah'ın annesi Sabiha Sultan da Paris'ten gelmiş ve onlara katılmıştı...

Sabiha Sultan, bir gün Sultan Abdülmecid'in kızı olan halası Seniha Sultan'ın İsviçre'de, Montreaux taraflarında bir köyde tek başına yaşayan oğlu Sabahaddin Bey'i görmek istediğini söyledi, damadı Prens Abdülmünim'den kendisini otomobili ile kuzeninin yanına götürmesini rica etti.

Prens, *"Pekiyi efendim, emredersiniz"* dedi. Gidecekleri günü kararlaştırıp Sabahaddin Bey'i de ziyaretlerinden haberdar ettiler.

Sabiha Sultan, ziyaret gününün sabahı *"Şayet isterse Neslişah da bize iştirak etsin"* deyince, Prens Abdülmünim'den *"Hayır sultan efendi, kat'iyyen olmaz!"* cevabı geldi. *"Ben o adamı günahım kadar sevmem! Yeğeni olmasına rağmen Sul-*

tan Hamid'in aleyhinde çalıştı, memleketin aleyhinde de çalıştı. Bu yüzden nefret ediyorum. Emrettiğiniz için sizi götürürüm ama Neslişah'ın gelmesine, o adamı görmesine asla müsaade etmem!".

Neslişah, annesinin halazadesi olan ve hem son dönem Osmanlı tarihinde, hem de Türk düşünce hayatında ismi sık geçen Prens Sabahaddin'i[17] çok arzu etmesine rağmen kocası izin vermediği için tanıyamadı!

4.
First lady'nin tevkifi

Kahide'de yaz aylarının sıcağı, dayanılmaz derecede boğucu olur...

1952 yazı, çok daha sıcak ve boğucu geçti...

Neslişah, 1952 yazında ailesi ile beraber Fransa'ya gitmişti ve o senenin Temmuz'unda hayatı baştan aşağı değişecekti!

Prens Abdülmünim'in, orta Fransa'daki Illiers'de babası Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'dan kalma bir köy evi vardı. Oraya gittiler ve yaz aylarını Illiers ve çevresini gezerek geçirmeye karar verdiler.

Prens, Temmuz ortalarında bir gün Loir Vadisi'ne gidip şatoları gezmek istedi ve Neslişah ile çocuklarını alıp otomobil ile Loir'a doğru yola çıktı.

Radyoya ve radyoculuğa meraklı olan ve saat başı haber bültenlerini dinleyen prensin bu defa hayatında ilk defa radyosunu yanına almayacağı tuttu. *"Birkaç gün radyo da dinlemeyeceğim, gazete de almayacağım"* dedi ve öyle yaptı.

Birkaç gün boyunca şatoları gezip güzel yemekler yediler...

Illiers'ye döndüklerinde evde çalışan Türk kadının şaşkın bakışları ile karşılaştılar. Kadın *"Efendim, size haber vermediler mi?"* diye sordu ve Mısır'da ihtilâl olduğunu, Kral Faruk'un altı aylık oğlu Fuad lehine tahttan feragat ettiğini ve Paris'teki Mısır Elçiliği'nin hemen her gün telefonla Prens Münim'i aradıklarını o zaman öğrendiler.

Hemen elçiliğe telefon edildi, idareyi General Muhammed Necib'in kumandasındaki Devrim Komuta Konseyi'nin ele aldığını, Kral Faruk'un tahtını devrettiği altı aylık bebek kral için üç kişilik bir *nâibler konseyi* kurulduğunu,

---

[17] Seniha Sultan'ın iki oğlunun büyüğü olan Sabahaddin Bey prens değil *sultanzâde* idi ama *prens* unvânını kullanıyordu.

konseyde eski eğitim bakanı Bahaeddin Berekât Paşa ile darbeyi yapan askerlerden Albay Reşad Mehanna'nın bulunduğunu ve Prens Abdülmünim'in de konseyin başkanlığına getirildiğini haber aldılar. Büyükelçi, Prens'e *"Hemen dönüp vazifenize başlamanızı istiyorlar"* diyordu.

Bütün bunlar Neslişah'ın Mısır'ın first lady'si olması demekti ama o da, kocası da endişeliydi. Zira iktidarı askerler almışlardı ve her an neyin yaşanacağını kimseler bilemezdi...

Düşündükleri gibi çıktı ve sonraki günler Neslişah ve kocası için pek de iyi olmadı...

Neslişah anlatıyor:

"...Münim, Mısır'a ancak iki gün sonrasına tayyare bulup gidebildi. Evi toparlayıp kapatmak için birkaç gün daha kaldım, sonra çocukları ve evde çalışanları alıp arkasından ben de Kahire'ye gittim.

Hayatım artık baştan aşağı değişmişti...

Saraya taşınmadık, evimizde kalmaya devam ettik ama kocam Abdin Sarayı'nı ofis olarak kullanmaya başladı. Sabahları motorsikletli polislerin refakatinde bir otomobil gelip Münim'i alır, saraya götürürdü. Orada işlerini yapar, başvekili, nâzırları, elçileri falan kabul edip toplantılara katılır, öğle yemeği için yine motorsikletlerin refakatinde eve gelir, sonra tekrar saraya dönerdi. Yâni, sıradan bir devlet memuru gibi mesai yapıyordu...

Sefireleri kabul etmek işi de bana düşmüştü... Bu işi sarayda falan değil evde yapıyordum, sekreterim falan da yoktu. Büyükelçilerin hanımlarını tek başıma kabul etmem protokole uygun düşmeyeceği için ahbaplarımdan yardım istedim. Dostlarımızın hanımları gelir ve refakatçilik ederlerdi.

Askerler bizim mubarralara henüz dokunmamışlardı ama kralın kızkardeşleri artık ortalıkta görünemedikleri için bütün o işler de bana kaldı. Bir müddet mubarralarla meşgul oldum, sonra zaten lâğvettiler...

Münim'in naiplik konseyi başkanlığı 1952'nin Ağustos'unda başladı. Kararnameler küçük kral Fuad'ın adına hazırlanır, kocam ve diğer iki nâib de onun adına imza ederlerdi. İkinci nâib Berekât Paşa sevilen, hürmet edilen bir zat idi. Üçüncü nâibi yani Reşad Mehanna'yı ise pek tanımazdık, askerler getirmişlerdi.

Bir müddet böyle devam etti ama iki ay sonra, Ekim'de, nâiplik konseyini lâğvettiler ve kocamı tek başına nâip yaptılar. Arkasından da Reşad Mehanna'yı 'Müslüman Kardeşler'e çalışıyor' *diye tevkif ettiler, Berekât Paşa da ürktü, istifa etti ve İskenderiye tara-*

fındaki arazisine çekildi. Kahire'den ayrılmadan önce bize vedaya geldi, kocamdan kendisini yalnız bıraktığı için özür diledi ve köyüne kapandı.

Kocam, bunun üzerine tek başına kaldı, askerler yeni bir yemin merasimi yaptılar ve Münim'i tek nâip olarak tayin ettiler. Gelen bütün kararnameleri artık tek başına imzalıyor, idam kararlarını imzalamaktan kaçınıyor ve o kararları da zorla, tehditle imzalatıyorlardı.

Münim'in amcası Prens Mehmed Ali Tevfik hayatı boyunca hep veliahd kalmıştı ve darbeden sonra bile her an kendisini tahta davet etmelerini bekledi. Herşeyin değiştiğini pek farketmedi, belki de farketmek istemedi. Manyel Sarayı'nda valizlerini hazırlamış, bekliyordu...

Birkaç defa Abdin Sarayı'na gidip Münim'i ziyaret etmiş ve her seferinde 'Ben buraya gelirken bandonun veliahd marşını çalması lâzım, neden çaldırmıyorsun?' *diye çıkışmış. Kocam* 'Efendim adamlar ihtilâl yaptılar, artık hiçbirşey eskisi gibi değil' *falan gibi sözler etmiş ama dinletememiş...*

Mevkiimiz vardı ama gücümüz yoktu, herşey göstermelikti. Meselâ kocamın Abdin Sarayı'nda içtiği ve gelen misafirlerine ikram ettiği kahvelerin parasını bile her ayın sonunda ondan tahsil ediyorlardı.

İhtilâlciler kocama kraliyet zamanındaki gibi bir başyaver tayin etmişlerdi. Nugumi Paşa adında gayet kibar, efendi ve tatlı bir Sudanlı...

Nugumi Paşa'nın başyaverliğinin yanında bir vazifesi daha vardı, Kahire Hayvanat Bahçesi'nin müdürüydü! Darbecilerin maksadı kral nâibini tahkir etmek olduğu için hayvanat bahçesinin müdürünü kasten başyaver yapmışlardı.

Münüm'in sarayda büro olarak kullandığı odada tuvalet bozuktu ve tamir ettirmiyorlardı. İhtiyacı olduğu zaman binanın tâââ öbür ucuna gidip yaveri Nugumi Paşa'nın odasındaki tuvaleti kullanmak zorundaydı ve bütün bunlar 'Kraliyet artık bitmiştir, sizin de hiçbir öneminiz yoktur, memleketin hâkimi biziz' *demekti.*

Münim birgün 'Birşeyler değişiyor... Ne olduğunu bilmiyorum ama gidişat pek iyi değil, hiç beğenmiyorum, birşeyler olacak, bunlar galiba krallığı kaldırıp cumhuriyet ilân etmeye hazırlanıyorlar' *dedi. O zamana kadar küçük kral Ahmed Fuad'ın adına hazırlanan kararnamelerin şekli değiştirilmiş, kralın ismi çıkartılmış ve onun yerine sadece* 'Mısır Krallığı' *ibaresi konmuştu ve*

kararnamelerin hepsini Münim imzalıyordu.

Münim siyasî vaziyeti anlama ve olacakları önceden hissetme hususunda gayet tecrübeli idi ve söylediği herşey çıkardı. Çok kısa bir müddet sonra bunda da haklı çıktı ve darbeciler ihtilâlin üzerinden daha bir sene bile geçmeden, 18 Haziran 1953'te cumhuriyet ilân ettiler! Mısır'a bir buçuk asır boyunca hâkim olan Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın hanedanı böylece tarihe intikal etti ve General Necip, cumhurbaşkanı oldu...

Necip o gün ilk iş olarak evimize geldi ve kocama 'Bizim çocuklara krallığı kaldırmayalım, cumhuriyet ilân etmeyelim diye çok söyledim ama beni dinlemediler' *deyip gönlünü almaya çalıştı.* 'Biz seni çok severiz' *gibisinden sözler etti, Münim'i defalarca kucaklayıp gitti ve seneler sonra Münim'in tabuttaki cenazesinden özür diledi...*

Bir seneye yakın devam eden vazifemiz artık sona ermişti. Kendimizi geri çektik ve herşeyden uzak kalmaya çalıştık...".

*

Mısır'da 1953 Haziran'ına kadar olup bitenler, sonradan yaşanacak sıkıntıların yanında pek birşey değildi...

Tarih boyunca her darbeci grupta olduğu gibi, 1952 darbesini yapan *'Genç Subaylar'* arasında da kavga çıktı ve ihtilâlciler birbirlerine girdiler.

Darbenin asıl liderinin, Cemal Abdülnasır adında 34 yaşındaki bir albay olduğu söyleniyordu. Sonraki senelerde Arap milliyetçiliğinin sembol isimlerinden biri olacak olan Abdülnasır ihtilâlin ardından pek gözönünde bulunmamaya özen göstermiş, General Necib'in darbe lideri olarak göründüğü sırada Devrim Komuta Konseyi'nin başkan yardımcısı, başbakan yardımcısı ve içişleri bakanı olmuş, sonra başbakanlığa gelmiş ve 1953 Ocak'ından itibaren ipleri eline almış, 14 Kasım 1954'te de Cumhurbaşkanı General Necib'i devirerek Devrim Komuta Konseyi Başkanı, 23 Haziran 1956'dan itibaren de 1970'teki ölümüne kadar Mısır'ın cumhurbaşkanı olmuştu.

Neslişah ve ailesi için asıl sıkıntılı günler 1953 Kasım'ında, Cemal Abdülnasır'ın perde arkasında da olsa artık iktidarda bulunduğu sırada başladı. Önce kraliyet ailesi mensuplarının, bütün prenslerin ve prenseslerin yanısıra Prens Muhammed Abdülmünim'in, dolayısıyla Neslişah'ın da gayrımenkullerinden paralarına ve hattâ ev eşyalarından elbiselerine kadar herşeyleri müsadere edildi. Üstüne üstlük 1958'de tevkif edilip ev hapsine alındılar ve *"devlete karşı komplo kurmak"* suçundan askerî mahkemeye çıkartıldılar!

Neslişah anlatıyor:

"...Kasım ayıydı... Bir sabah ata binmek için erkenden kalkıp giyindim...

Abdu adında senelerdir bizde çalışan zenci bir hizmetkârım vardı. Sabahları odama kahvaltımı ve o günün gazetelerini getirip benimle biraz çene çalardı.

O sabah da geldi, ama bir tuhaftı! Tek söz bile etmeden kahvaltımı verdi ve yüzüme bile bakmadan gazeteleri kafama atarcasına masanın üzerine bırakıp gitti. Sanki benimle gözgöze gelmek istemiyormuş gibi bir hâli vardı...

tabiî ki çok şaşırdım, ortada bir tuhaflık olduğunu farkettim ve gayrıihtiyari olarak gazetelerden birine gözattım ve herşeyimizin müsadere edildiğini öğrendim! Herşeyimizi almışlardı... Evlerimiz, paralarımız, eşyalarımız hükümete verilecekti ve Abdu, gazeteleri benimle gözgöze gelip de ağlamamak için fırlatırcasına bırakıp gitmişti!

Hemen gittim, kocamı uyandırıp vaziyetten haberdar ettim ve evdeki bazı kıymetli şeyleri saklamak, müsadereden kurtarmak ve hattâ kaçırmak mecburiyetinde olduğunu hissettim. Zira iki çocuğum vardı ve bilhassa mücevherlerimi çocuklarımın istikbali için kurtarmam lâzımdı. Cebime birşeyler doldurdum ve götürüp emin bir yere bıraktım. Sonra, kocamın akrabası Prens İsmail Davud'u aradık. Haberi alır almaz o da benim yaptığımı yapmıştı. Etrafta kuşku uyandırmamak için günlük alışkanlıklarımızı değiştirmemiş gibi görünmemiz gerektiğini söyledi, gelip evden beni aldı ve beraberce bir müddet ata binip kendimizi gösterdik. Önce çöle gittik, sonra bizi rahatça görebilmeleri için şehre yakın yerlerde dolaştık ve eve döndüm.

Ama, o gün zavallı atlara havuç veremedim; zira ceplerime ufak tefek mücevherler, kıymetli birkaç küçük eşya koymuştum. Hemen hemen hiçbirinin Mısır ile alâkası yoktu, ya aile yâdigârı idiler, yahut vaktiyle beğenip satın aldığım şeylerdi...

Bunları çok itimad ettiğim bir dostuma gönderdikten sonra eve döndüm. Kocam altüst olmuştu.

Müsadere memurları henüz gelmemişlerdi ama yakın dostlarımız ve mubarrada beraber çalıştığımız hanımlardan üçü Emine, Hediye ve Batta yardım edebilmek için evimizde idiler.

'Ne yapabiliriz, nasıl yardım edebiliriz?' diye koşuşturuyorlardı. Salondaki masalardan birinin üstünde bazı eski altın ve mineli kutular vardı, 'Aman bunları bırakma!' dediler ve herbiri cebine birşeyler koydu. Kasım ayında olmamıza ve havanın hâlâ soğumaması-

na rağmen hanımların herbiri evden birer kürk giyip çıktılar...

Benden aldıklarını Fahriye'nin[18] *evine götürüp ona teslim etmelerini rica etmiştim. Müsadere kanununa müsadereye tâbi herhangi birşeyi gizleyenlerin iki sene hapsedileceklerine dair madde koymuşlardı. Fahriye başına bir iş gelir korkusuyla gönderdiklerimi önce almak istememiş ama sonra ikna olmuş ve gönderdiğim herşeyi saklamıştı.*

Evde, altın suyuna batırılmış gümüşten 36 kişilik çok şık bir çatal-bıçak takımım vardı. Hanımlar gittikten sonra bir yolunu bulup onu da Fahriye'nin evine yolladım...

O arada sabah gazeteleri kafama atarcasına getiren Abdu bile gelip 'Efendînâ! Evde ne varsa devletin falan değil, hepsi sizin! Bunları haramîlere sakın bırakma. Sana ben de yardım edeceğim' *dedi.* 'Abdu yapma, seni hapse atarlar' *dedim ama* 'Helâââl yâ efendînâ' *deyip bazı şeyleri de o aldı.*

Bütün bu işleri öğleye kadar tamamladık, sonra müsadere için gelmelerini beklemeye başladık...

Derken ellerinde defterlerle ve dört ayrı terazi ile zabitler gelip müsadereye başladılar...

İlk evvel kolumdaki Patek Philippe saati kaydettiler, kasayı açıp içinde bıraktıklarımı aldılar. Gümüş yemek takımlarım teker teker tartıldı, deftere kaydedildi ve hepsine el kondu. Duvarlarda büyük dedelerime ait tezhipli fermanlar vardı, senelerce oradan-buradan yavaş yavaş satın almıştım, onları da müsadere etmek istediler. 'Bunlar benim aile tarihim, Mısır ile bir alâkası yok, hepsi dedelerime ait' *dedim ama dinletemedim, onlar da gitti... Hattâ bir ara çocukların oyuncaklarını da yazmaya kalktılar, ben* 'Ne yapıyorsunuz? Bunlar, oyuncak. Bugün var, yarın yoklar' *deyince kaydetmekten vazgeçtiler. Ama eşyadan, antikadan falan anladıkları yoktu. Meselâ ellerinde mezuralarla güzelim eski Acem halılarının başına geçip ölçüyor, deftere* 'Bilmemkaça bilmemkaç metre eb'adında mavi halı' *diye yazıyorlardı.*

Bahçede garaj ile depo arası tek katlı bir bina vardı. Kayıt işi bitince tablo, biblo, halı yahut ferman gibisinden canlarının istediği ne varsa dışarıya çıkarıp o depoya koydular, kapısını mühürleyip bir de nöbetçi diktiler.

Müsadere edilen eşyalar ve nöbetçi orada elli sene boyunca kaldı, içerideki herşey de çürüdü!

Asıl felâket, herşey bittikten sonra geldi ve 'Yarın bu evden çıkmanız lâzım. Eve de el koyuyoruz' *dediler...*

Ev devletin değildi, kocamın şahsî mülküydü. Kayınvalidem, ya-

---

[18] Çerkesler'in *Brav* ailesine mensup olan Fahriye Hanım, Sultan Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan'ın, yani Neslişah'ın teyzesinin sütkardeşi idi. Sultan Vahideddin'in Çengelköy'deki köşkünde büyümüş ama sütkardeşinden ziyade Neslişah'ın annesi Sabiha Sultan'ın en yakın arkadaşı olmuştu. Ailesiyle beraber daha sonra Mısır'a yerleşen Fahriye Hanım burada "*Şerif*"lerden olan, yani Hazreti Muhammed'in soyundan geldiğine inanılan Abdülhamid bin Muhammed Abdülâziz ile evlendi ve 1929'da Dina adını verdikleri bir kızları dünyaya geldi. Cambridge Üniversitesi'nde İn-

ni hıdivin karısı İkbal Hanım vaktiyle mücevherlerini ve Kütahya'daki bazı topraklarını satarak satın almış, annesinden de kocama kalmıştı. Ama dinletemedik, 'Yarın burayı terketmiş olmanız lâzım' *deyip gittiler!*

Nereye gideceğimizi bilmiyorduk, otele gitmek için paramız yoktu. Bankadaki paramızı da almışlardı ve tek çöpümüz kalmamıştı...

Bir ahbabımız 'Bizim evimiz büyüktür, gelin bizde kalın' *dedi. Sonra başka dostlarımız da telefon edip evlerine çağırdılar... Gitmek üzere hazırlandığımız sırada daha önce arayıp evlerine davet edenler teker teker telefon ettiler* 'Gelmeyin, bizim ev de gitti, sokaktayız' *dediler.*

Bu işlerden iyi anlayan tanıdık bir avukat vardı, ne yapabileceğimizi öğrenmek için onu eve davet ettik. 'Ne yapalım, ne götürebiliriz? Tam olarak neleri müsadere ettiler, bize ne bıraktılar?' *diye sordum, adam* 'Vallahi bilmiyorum' *deyip hüngür hüngür ağlamaya başladı.* 'Bak' *dedim,* 'Sen ağlamayı bana bırak, fikir ver, akıl öğret!' *Ama adamcağız hem korkmuştu, hem de şaşkındı, pek birşey anlatamadı, sadece* 'Elbiselerinizi alabilirsiniz' *dedi.* 'Çocuklarımı soğukta bırakamam, battaniye alabilir miyim?' *diye sordum,* 'Müsaade etmezler, battaniyeleriniz de devletin' *deyip gitti... Sabaha kadar valiz hazırlayıp elbiselerimizi yerleştirdik. Valizleri kapattığımız zaman sabah ezan okunuyordu, güneş doğmak üzereydi. Bütün geceyi ayakta geçirmiştik. Evimizi terketmek üzereydik ama nereye gideceğimizi de bilmiyorduk. Birkaç saat sonra haber geldi,* 'Evinizde bugün de kalabilirsiniz' *dediler, sonra* 'Haydi, bari bir hafta daha kalın' *dendi, o bir hafta bir ay oldu ve neticede evimizde senelerce kiracı olarak oturduk...".*

İhtilâlciler sadece Prens Abdülmünim'i değil, diğer bütün prensleri ve prensesleri de evlerinden kovup sahip oldukları gayrımenkullere elkoymayı düşünmüşler ve bazı prensleri müsaderenin ilk günü evlerinden atmışlardı.

Meselâ, müsadere kararının ilânından hemen sonra Kral Fuad'ın kuzeni olan Prens İsmail Davud'un evine giden askerler, prensi hemen kapının önüne koydular ve devletin müsadere edilen mallarına karşılık kendisine ayda 18 Mısır lirası aylık lûtfettiğini söylediler.

Evini terkederken yanına sadece birkaç gömlek almasına nasıl oldu ise muüsaade edilen prens, üçüncü sınıf bir otele yerleşti. Ama bağlanan aylık böylesine ufak bir otelin faturalarını ödemesine bile kâfi gelmiyordu. İmdadına ikbal günlerinde yardımını görmüş olan bazı dostları yetişti ve otelin

---

giliz Edebiyatı tahsil eden Dina, 1955'te Ürdün Kralı Hüseyin ile evlenerek Ürdün Kraliçesi oldu ama sadece iki sene evli kaldı ve 1957'de ayrıldı. Hayatını daha sonra Filistin Kurtuluş Örgütü'nün lider kadrosundan Salah Ta'mari ile birleştiren Dina, İsrail'in bir ara esir aldığı kocasını kurtarabilmek için verdiği mücadeleyi 1988'de yayınladığı *"Duet for Freedom"* isimli kitabında anlattı. Kraliçe Dina, Kral Hüseyin'in ilk çocuğu olan Prenses Aliye'nin annesidir.

parasını uzun müddet onlar ÖDEDİLER.

Kahire' deki Avrupalı BÜYÜKELÇİLER TAM O SIRADA ARAYA girerek ihtilâlcilerin kraliyet ailesi mensuplarının EVLERİNE EL KOYMALARINA engel oldular. Haberi öğrenir öğrenmez darbecilere GİDEREK "BÖYLE *bir karar insan haklarına aykırıdır. İnsanları evlerinden attığınız takdirde bizden tanınma ve destek beklemeyin!"* demeleri üzerine Devrim Komuta Konseyi gasp kararından vazgeçmek ve geri adım atmak zorunda kaldı. Evlerin sahiplerini sokağa atmadılar ama binaları içlerindeki eşyalarla beraber devletleştirdiler, eski sahiplerine de *"Burada yaşamaya devam edebilirsiniz ama evin ve eşyaların tamamının devlete ait olduğunu unutmayın"* diyerek kendi evlerinde misafir gibi kalmalarına izin verdiler.

Darbeciler, Prens Abdülmünim'e de aylık bağladılar ve prens, iki çocuk büyüttüğü için kuzeni İsmail Davud'dan daha yüksek maaş aldı: 200 Mısır lirası...

Neslişah anlatıyor:

"...Bankadaki hesaplarımız bloke edildiği için artık hiç paramız yoktu. Hükümet bütün prenslerle prenseslere küçük birer aylık bağladı ve kocama da verdiler. Ama bu para o kadar az idi ki, geçinmemizin imkânı yoktu. Herşeyden, hattâ yemek parasından bile tasarruf etmeye başladık. Ben, o zamana kadar yemek masrafı diye birşey bilmiyordum. Hem mutfak masrafının ne demek, hem de lokantada yemek yemenin nasıl pahalı olduğunu o günlerde anladım.

Dostlarımız, çok şükür tekrar yardım ettiler. Onların o günlerdeki yardımları olmasa idi, herhalde aç kalırdık...

Artık evdeki hizmetkârlara da aylık ödeyemez hâle gelmiştik ve vaziyetimizi hepsine açık açık anlattık. Bir prensin evinde çalışmak onlara çok fazla tecrübe kazandırmıştı ve çoğu Suudi Arabistan'a gidip öğrendikleri sayesinde oranın prenslerinin yanında iş buldu. Bizim emekdar Abdu ise 'Ben senelerimi bu aileye verdim, sizleri bırakmam! Tek kuruş para istemiyorum, zaten kapıdan kovsanız pencereden girerim, siz aç iseniz ben de aç kalırım, tok olduğunuz zaman benim de karnım doyar' *dedi ve kaldı!*

İhtilâlden önce, çocukların iyi Fransızca öğrenmeleri için, seneler önce Nice'te bana hocalık eden Madmazel Monet'yi Kahire'ye davet etmiştik ve bizimle kalmıştı. Çok zor bir hanımdı, evde çalışan hizmetkârlarla hep didişiyordu ama mükemmel bir hoca idi. Vaziyeti anlattığım zaman 'Ben de kalıyorum. Seni yetiştirdim, çocuklarını da yetiştiririm' *dedi ve o da gitmedi.*

Evde ufak tefek temizlik işlerini yapan bir genç vardı, sadece onun

ayrılmasını istemedik. Askerler eve nasıl olsa kendilerine haber taşıması için bir muhbir yerleştireceklerdi, dolayısı ile bu işi bildiğimiz biri yapsın dedik ve çocuğu göndermedik. Ama onun yanında kocamla ciddî meselelerden bahsettiğimiz zamanlarda anlamaması için sadece Türkçe konuştuk.

Mısırlılar'da kocamın ailesine karşı bir muhabbet vardı. Memleketin kalkınmasını Mehmed Ali Paşa ailesinin sağladığını, Mısır'ın o aile tarafından modernleştirildiğini biliyorlardı. Üstelik, Hıdiv'e de hâlâ bir bağlılıkları mevcuttu. Bu yüzden sadece dostlarımız değil, tanımadığımız, isimlerini bilmediğimiz orta halli insanlar bile gelip 'Size yapılan haksızlığı kabul edemiyoruz. Hayatımız boyunca işte şu kadar para biriktirdik, ne olur alın' diyorlardı.

Kocam tabiî ki teşekkür edip reddetti ama gözlerinden şakır şakır yaşlar iniyordu...".

*

Müsadere muameleleri birkaç gün devam etti...

Darbeciler Neslişah'ın o sırada Fransa'da bulunan kızkardeşi Hanzade Sultan'ın evine ve eşyalarına da el koymuşlardı, zira sultanın da Mısır hanedanının bir mensubu ile, Prens Mehmed Ali İbrahim ile evliydi ve prensin yanısıra hanımına ait eşyalar da müsadere edilmişti.

Miüsadereye sadece Mısır kraliyet ailesinin mensupları yahut onlarla evli olanlar değil bazı Mısırlı prenslerin kayınvalideleri, meselâ Sultan Vahideddin'in kızı Sabiha Sultan da uğradı...

Kocası Şehzade Ömer Faruk Efendi'den ayrıldıktan sonra evini kapatıp bir müddet için kızı Hanzade Sultan'ın yanına yerleşen Sabiha Sultan'ın Citroen marka ufak bir otomobili vardı.

Citroen'i kendisi değil, damadının adamlarından biri kullanıyor, Sultan'ın şoförlüğünü yapıyordu.

Otomobilin alış muamelesini damadı Prens Mehmed Ali İbrahim'in protokolcüleri tamamlamış ve muhtemel kontrollerde kolaylık sağlanması için otomobilin sahibi olarak prensi göstermişlerdi...

Prens Mehmed Ali İbrahim'in mallarını müsadere eden ihtilâlciler sonraki günlerde Neslişah'ın elkoyma muamelelerinin hâlâ devam ettiği evine defalarca ve kasten bu Citroen ile gittiler. Maksat, *"Mısır'ın hâkimi artık biziz!"* demekti...

Müsadere sadece büyüklerin canlarını yakmadı, bazı çocukları da oyunlarından etti...

Prens Abdülmünim'in evine gelen müsadere memurları Prens'e ve karısı Neslişah'a ait eşyaların ve teker teker tartıp deftere yazdıkları bakır

tencerelerin yanısıra yanısıra çocuklarının oyuncaklarını da kaydetrmişler ve *"Bu oyuncaklar bundan böyle devlete aittir"* deyip gitmişlerdi.

Neslişah'ın evinde çalışan Âtıfet adındaki Türk hanım o gün İkbal'in bütün oyuncaklarını topladı, bir odaya koydu, odanın kapısını kilitledi ve İkbal'e dönerek *"Bu oyuncakları unut, kırılacak falan olurlarsa Allah korusun, başımıza iş açılır"* dedi.

Neslişah, müsadere gününün sabahı evinden çıkartabildiği herşeyi seneler sonra, kızkardeşi Hanzade Sultan ile kocası Prens Mehmed Ali'nin yakın dostu olan Irak Kral Nâibi Prens Abdülillâh'ın sayesinde geri alabildi ama Bağdat'ta değil, Paris'te!..

Neslişah, gönderdiklerini saklayan Fahriye Brav ile diğer dostlarından bunları Kahire'deki Irak Büyükelçisi'ne teslim etmelerini rica etmişti. Büyükelçi kendisine verilenleri diplomatik kurye ile Bağdat'a, Prens Abdülillâh'a gönderdi; prens de hepsini Paris'e, Hanzade Sultan'a yolladı...

Müsadereden kurtarabildiklerine Paris'te seneler sonra yeniden kavuşan Neslişah, mücevherlerin, kürklerin ve kendisi için hatıra olan diğer bütün eşyanın tamam olduğunu gördü. Sadece altın suyuna batırılmış gümüşten 36 kişilik çatal-bıçak takımı eksilmiş, Fahriye Brav'ın yahut Prens Abdülillâh'ın hizmetkârları tarafından çalınmış ve 12'ye düşmüştü!

5.
Eli sıkılmaya lâyık bir centilmen aranıyor!

Türkiye Büyük Millet Meclisi, 1952 Haziran'ında Osmanlı ailesini çok yakından ilgilendiren kanun çıkardı: Meclis'te 1924'te kabul edilen, hanedanın bütün mensuplarının sınırdışı edilmelerini emreden ve Türk topraklarına artık transit olarak bile ayak basmalarını yasaklamış olan 431 sayılı kanun 16 Haziran 1952 günü değiştirildi ve hanedana mensup kadınların memlekete dönmeleri serbest bırakıldı.

Hanedan mensubu erkeklerin de memleketlerine dönebilmeleri için bu kanundan sonra 22, 1924 sürgününün üzerinden de tam 50 sene geçmesi gerekecek ve şehzadelerin dönüşüne Resmî Gazete'de 18 Mayıs 1974'te ya-

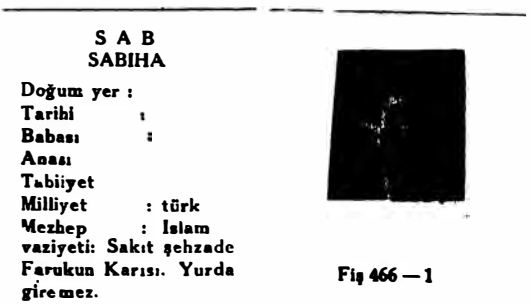
yınlanan 1803 sayılı başka bir kanunla izin verilecekti.

Ama, 1974'e gelindiğinde hayatlarının tam 50 senesini sürgünde geçiren şehzadelerin çoğu artık hayatta bulunmayacak, Ömer Faruk Efendi'nin vefatının üzerinden de beş sene geçmiş olacaktı!

Sabiha Sultan 1952 yazında Fransa'da, kızı Hanzade'nin yanında idi. Memlekete dönüşüne izin veren kanunun çıkmasından sonra hemen Paris'teki Türk Büyükelçiliği'ne gitti ve vatandaşlık müracaatı yaptı.

Elçilik, işlemlerin tamamlanması vakit alacağı için Sabiha Sultan'a Türkiye'ye giriş vizesi verdi, Sultan Vahideddin'in kızı sürgünden 28 sene sonra, 26 Ağustos 1952 akşamı İstanbul'a geldi ve ceddi Fatih Sultan Mehmed'in fethettiği şehirde kendine ait evi olmadığı için bir müddet dostlarının yanında kaldı.[19]

Sultan Vahideddin kızı Sabiha Sultan, İstanbul'a dönüşünden sonraki ilk gecesini kuzeni Naciye Sultan ile Enver Paşa'nın büyük kızı Mahpeyker Enver'in Taksim'deki dairesinde geçirdi ve hissettiklerini aynı gece kâğıda döktü:

S A B
SABIHA
Doğum yer :
Tarihi :
Babası :
Anası
Tabiiyet
Milliyet : türk
Mezhep : Islam
vaziyeti: Sakıt şehzade Farukun Karısı. Yurda giremez.

Fiş 466 — 1

Sabiha Sultan'ın İstanbul Emniyeti'ndeki *"yasaklı"* fişi.

"Çok şükür ki buradayım; İstanbul'da, benim bir tanecik şehrimde...

Sözümdeki bu mânâyı herkes anlayamaz. Benim gibi ayrılmalı, hasret çekmeli, yeniden kavuşma hislerinin tadını damla damla duymalı. Sevgilisini bulamayan âşıkların ayrılık zehrini de yine öyle damla damla tadmalı.

Ben burada şimdi İstanbul'umun kaderini ve kederini paylaşıyorum. Sessiz-sadasız onunla beraber geçmişinin yasını tutuyorum. Buna ortak istemem. Ben, İstanbul ile başbaşayım; ben onu anlıyorum, o da beni!...".

---

[19] Sabiha Sultan, İstanbul'a dönüşünden sonraki ilk günlerini *"İstanbul'a ilk geliş"* başlığı altında günlüğüne şöyle kaydetmişti:

"1952, Ağustos 26: Sabahleyin saat dokuzda Orly'den uçtuk. Onbir buçukta Milano. Akşam yediyi yirmibeş geçe (Fransız saati) Türk saatiyle altıyı yirmibeş geçe Yeşilköy'e vasıl olduk.

Birçok tanıdıklar saat farkından dolayı uçak meydanına geç geldiklerinden oraya kadar gittikten sonra beni her taraftan sorarak bulunduğum apartmana geldiler.

Prenses Vicdan (Mısır Prensesi Vicdan Hilmi), *Hümeyra* (Sultan Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan'ın çocuğu Hümeyra Özbaş), *Mahpeyker* (Enver Paşa ile Naciye Sultan'ın büyük kızları Dr. Mahpeyker Enver), *Keramet Beyler* (Halife Abdülmecid Efendi'nin İstanbul'da bulunduğu sırada sekreterliğini yapan Salih Keramet Nigâr), *Ali Bey* (Sultan Vahideddin'in büyük kızı Ulviye Sultan'ın ikinci kocası Ali Haydar Germiyanoğlu), *Fahri Şirin* (Kırımlı olan ve Cengiz Han'ın soyundan geldiği söylenen Şirin ailesinin mensubu, Mısır'ın eski kraliçesi Fevziye'nin ikinci kocası İsmail Şirin'in kuzeni), *Belkıs Hanım* (Râtib ailesinden Belkıs Râtib), *Feyziye Hanım* (150'liklerden Rumbeyoğlu Fahreddin Bey'in karısı), *Zehra Altınız* (Sultan Vahideddin'in çocuklarının Türkiye'den ayrılmalarından hemen önce Çengelköy köşklerinin tapusunu üzerine yaptıkları kalfa hanım) *ve daha diğer misafirler beni meydanda bekliyorlardı. Gümrükte beni kimse tanımadığı ve tam istediğim surette geçdiğim için evvelce mutad muameleyi tatbike başladıkları esnada hüviyetim anlaşılınca eşyamı açmadan ve* 'Safa geldiniz'*lerle beni geçirdiler.*

Sabiha Sultan, dönüşe izin veren kanunun çıkmasından sonra hanedanın Türkiye'ye ilk gelen hanım mensubu idi ve onu diğer sultanların dönüşü takip etti.

*

Mısır'da hayat artık zorlaşmıştı ve günler sıkıntı içerisinde geçiyordu...

Darbenin lideri gibi görünen General Necib'in pek fazla gücü kalmamış, ipleri eline alan Cemal Abdülnasır hem içerde, hem de dışarda gayet sert bir politika izlemeye başlamıştı.

Mısır hanedanına ait malların müsaderesinden sonra şahısların sahip olduğu büyük topraklara da *"reform"* yapıldığı söylenerek elkonmuş ve Abdülnasır'ın başlattığı yeni Arap milliyetçiliği akımı bazı Arap memleketlerini Mısır'ın yanına çekmiş ama birçok memleket, özellikle de krallıkla idare edilen Arap ülkeleri ile Mısır karşı karşıya gelmişti.

Toprak reformunun ardından yapılan tarım devrimi ise Mısır'ın o zamana kadar en büyük gelir kaynağı olan efsanevî pamuğunun sonunu getirdi. Zira tohum değişmiş, uzun lifler kısalmış ve eskisi gibi para etmez olmuştu.

Neslişah anlatıyor:

> *"...İhtilâlciler, tarım reformu yapmadan önce Almanya'da Hitler'in Merkez Bankası Başkanlığı'nda bulunmuş olan Dr. Hjalmar Schacht'ı Kahire'de davet ettiler.*
>
> *Münim, o sırada kral nâibi idi. Schact* 'Sakın topraklara dokunmayın, Mısır'ın serveti gider. Çiftlikleri ve mâlikâneleri idare edebilmek için büyük zenginlik lâzım. Devlet ve köylü bu işe girişirse kalite düşer, iflâs edersiniz' *dedi ama dinlemediler.* 'Reform yapacağız' *deyip köylüye toprak ve tohum dağıttılar. Sonra, Dr. Schacht'ın dediği çıktı. Toprağı iyi kullanamadılar, sulama işi de berbad oldu, Manchester'a satılan uzun elyaflı pamuk bozuldu ve bütçe iflâs etti...".*

Ceydâ (Mısır'ın Râtib ailesinden Ceydâ Râtib) *beni beklediği halde orada sehven bulunamadığı için Mahpeyker beni Beyoğlu'ndaki apartmanına davet etti. Geceyi prenses Vicdan ile beraber orada geçirdik. Ertesi günü Naime* (Sultan Abdülmecid'in kızı Cemile Sultan'ın torunlarından ve Tanbûrî Cemil Bey'in oğlu Mesud Cemil'in eşi Naime hanımsultan) *beni ziyarete geldi ve öğle yemeğine davet etti. Orada Mevhibe Hanım* (Cemile Sultan'ın torunlarından) *ile Şerif Muhiddin Bey'i* (Mekke Şerîfi Ali Haydar Paşa'nın oğlu ve Safiye Ayla'nın kocası, ud virtüozu Şerif Muhiddin Targan) *gördüm. Kendilerine Naime'den telefon etmiştim, hemen görmeye geldiler. Saat beşte (öğleden sonra) Ceyda'nın evine Hümeyra ile beraber geldim. Hemşirem, Ali Bey, İsmail Râtib, Fahreddin Beyler* (150'liklerden Rumbeyoğlu Fahreddin) *beni bekliyorlardı. Evvelce benden randevu alan Ekrem Rüşdü de geldi. Zavallı Ekrem, İstanbul'a geldiğim gün diğerleri gibi meydana geç gelmiş, bulamayınca bütün akşam çalmadığı kapı kalmamış. Nihayet beni telefonla Mahpeyker'in evinde buldu. Gece çok yorgun olduğum için ertesi gün saat beşte Ceydâ'nın evine randevu verdim.*

29. Bu sabah Ekrem Rüşdü gelip beni arabasıyla .... şehre götürecek. Dün akşam Ziya Bey telefon etti, bugün saat yedide bana gelecek.

31: Bugün bayram. Bugün yemekte bir rahatsızlık hissettim ve yattım. Öğleden sonra birçok gelenler oldu.

1 Eylül: Bütün günü yatakta geçirdim. Naciye Sultan (Sultan Abdülmecid'in soyundan, Enver Paşa'nın hanımı), *validesiyle Kâmil* (Enver Paşa'nın kardeşi, ağabeyinin hanımı Naciye Sultan'ın ikinci kocası) *ve Belkıs Râtib, Hüseyin Sîret ziyaretime geldiler".*

Ekonomideki bu kötü gidişle beraber bazı Arap ülkeleri Mısır'ın yayılmacı dış politikası yüzünden darbecilere karşı tavır alırken, Kahire'de 1954 Ocak'ında çok büyük bir diplomatik skandal yaşandı. Türkiye'nin Kahire Büyükelçisi Fuad Hulûsi Tugay bir davette Mısır'ın güçlü adamı Cemal Abdülnasır'a hakaret edince sınırdışı edildi ve bu hadisenin Mısır ile Türkiye arasında yarattığı gerginlik uzun seneler devam etti.

Türkiye ile Mısır arasındaki bir önceki diplomatik kriz 1932'de Ankara'da yaşanmıştı...

Mustafa Kemal Paşa'nın cumhurbaşkanlığı zamanındaki krizin sebebi, Ankara'daki Mısır Elçisi Abdülmelik Hamza'nın *"tarbuş"*u, yani fesi idi. Abdülmelik Hamza, 1932'deki 29 Ekim törenlerine ve o gece Ankara Palas'ta verilen resmî davete memleketinin resmî başlığı olan fes ile katılmış ama Mustafa Kemal Paşa'nın ısrarı üzerine fesini çıkartmak zorunda kalmış ve hemen arkasından da daveti terketmişti.

Mısır, fes ve diğer başlıkların Türkiye'de kaldırılmış olmasının kendisini bağlamayacağı ve büyükelçisinin resmî başlığının başka bir memleketin cumhurbaşkanının talimatı ile ve zorla çıkarttırılmasını kabullenemeyeceği gerekçesiyle Türkiye'yi protesto etmişti. Ankara ile Kahire arasında iki ay boyunca karşılıklı olarak protesto notaları gidip gelmiş ve gerginlik Ankara'nın işi alttan alması ile son bulmuştu...

Bu hadiseden 22 sene sonra çıkan yeni krizin kahramanı Büyükelçi Fuad Hulûsi Tugay, Osmanlı İmparatorluğu'nun tanınmış asker diplomatlarından Deli Fuad Paşa'nın oğluydu ve Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın kızı Prenses Nimetullah ile Mahmud Muhtar Paşa'nın çocuğu ve devrik kral Faruk'un kuzeni Emine Hanım ile evliydi.

Sert bir mizaca sahip olan Fuad Hulûsi Tugay'a bu huyun babası Deli Fuad Paşa'dan miras kaldığı söylenirdi...

Darbeden hemen sonra Mısır gazetelerinde kraliyet ailesinin aleyhinde yazılar çıkmaya başlamış, Emine Tugay hakkında hakaret sınırlarını aşan ifadeler kullanılır olmuş ama böyle bir vaziyette büyükelçisini değiştirmesi gereken Türk hariciyesi hiçbirşey yapmamıştı. Fuad Tugay'ın Ankara'ya bizzat yazdığı dönme talepleri kabul edilmemiş ve devrik kralın çok yakın akrabaları olan Tugay çifti darbeden sonra uzun müddet Kahire'de tutulmuş, hattâ unutulmuştu.

Ankara, Fuad Tugay'ın yerine bir başka büyükelçi göndermeyi ancak 1954 Aralık'ında düşünebildi ve karar o sırada Türkiye'de bulunan Tugay'a bildirildi. Büyükelçi dönüş hazırlıklarını yapmak ve toparlanmak için hanımını İstanbul'da bırakarak tek başına Mısır'a gitti, veda ziyaretlerine başladı ve büyükelçilik binasında 21 Aralık gecesi bir veda daveti verdi.

Kahire'deki kordiplomatiğin neredeyse tamamı o gece Türk elçiliğinde idi

ama elçilikte Mısır hariciyesinden tek bir kişi bile yoktu. Fuad Tugay, veda davetine Mısırlılar'ı çağırmamıştı!

Diplomaside böyle bir davranışın örneğinin görülmemesi bir yana, Mısırlılar büyükelçinin davet sırasında Avrupalı dostlarına Devrim Komuta Konseyi'nin aleyhinde çok ağır sözler sarfettiğini ve *"Beni bir daha bu pis yerde göremeyeceksiniz"* dediğini işitmişlerdi...

Asıl kıyamet ise, 1954'ün 2 Ocak akşamı, Kahire Operası'nda koptu...

Devrim Komuta Konseyi'nin güçlü adamı ve Başbakan Yardımcısı Cemal Abdülnasır, operada o geceki programın tamamlanmasından sonra temsili izleyen kordiplomatik için salonlardan birinde küçük bir kokteyl veriyordu ve davetliler arasında Türk Büyükelçisi de vardı.

Gazetelerde o gün, büyükelçinin hanımı Emine Tugay'ın aleyhinde yine hakaret dolu dünya kadar yazı çıkmıştı...

Diplomatlar davetin verildiği salona geçmiş, Abdülnasır'ın salona girmesini bekliyorlardı... Abdülnasır geldi, büyükelçilerin ellerini sırayla sıkmaya başladı ve Türk Büyükelçisi'nin önüne gelip elini uzattığı sırada Fuad Tugay *"Ben sadece centilmenlerin elini sıkarım"* dedi, sonra Abdülnasır'a uzun uzun hakaret etti, *"Mısır'ı felâkete sürüklediğini"* söyledi ve muhatabının cevap vermesini beklemeden arkasını dönüp salonu terketti!

Abdülnasır'ın, kordiplomatiğin önünde yaşanan bu skandalı cevapsız bırakması imkânsızdı. Türkiye Büyükelçisi Fuad Hulûsi Tugay hemen ertesi gün Mısır hükümeti tarafından *istenmeyen adam* ilân edildi ve Mısır'ı 48 saat içinde terketmesi istendi! Üstelik protokol kaideleri de bir tarafa bırakıldı. Kahire'den ayrılmak için havaalanına gelen büyükelçi diplomatlara mahsus salona alınmadı, normal yolcularla sıraya girmesi istendi ve uçağa binmesinden önce bagajları açılıp bütün eşyası çamaşırlarına kadar didik didik edilip arandı. Üstelik bütün bunlar yapılırken Mısırlı gazetecilere bol bol fotoğraf da çektirildi ve fotoğraflar Kahire'de ertesi gün çıkan bütün gazetelerde yayınlandı!

Hadise, Türkiye'de büyük tepki yarattı. Hükümet ve dışişleri açıklama üstüne açıklama yaparken, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar önce İstanbul üzerinden Ankara'ya geçen Büyükelçi Fuad Tugay'ı kabul edip Kahire'de olup bitenleri, özellikle de opera binasındaki hadiseyi sordu.

Ankara ile Kahire birbirlerini suçlamaya haftalarca devam ettiler ve Türkiye ile Mısır arasındaki münasebetler senelerce düzelmedi.[20]

*

Kahire'de bu hadiselerin ortasında kalan Neslişah ile kocası Prens Abdülmünim'in en büyük sıkıntıları, çocukların geleceği idi.

---

[20] Kahire'de yaşanan kriz gazetelerde haftalarca haber ve köşe yazısı olarak yeraldı.

O devrin en fazla okunan yazarlarından Ref'î Cevad Ulunay, 1954'ün 7 Ocak'ında Milliyet'te çıkan *"Fikr-i kasîrâneme göre..."* başlıklı yazısında büyükelçiyi suçluyor, büyükelçinin Mısır'ın önde gelenlerine *"Beni bir daha bu pis yerde görmeyeceksiniz'* demesinin ve darbecileri de *"Bu ihtilâlle memleketinizi mahvettiniz"* diye terslemesinin büyükelçiye yakışmadığını söylüyordu:

Neslişah anlatıyor:

"...*Kızım rahatsızlanmıştı, herkes bana* 'İnsan ihtilâl görmüş böyle bir memlekette çocuklarını bırakır mı? Sen deli misin, çocukları al, buradan alıp başka yere götür' *diyordu.*

Bizim o zaman Mısır'dan çıkmamız zordu. Başka bir memlekete gidebilmemiz için çıkış vizesi almamız lâzımdı ama aileye vermiyorlardı. Bazılarımız belki gidebilirdik ama hep beraber ayrılmamız imkânsızdı.

Hanedan kadınlarının Türkiye'ye giriş yasağı artık kalkmıştı ve İstanbul'a serbestçe gidebilirdim. Mısır makamlarına memlekete gitmek istediğimi söyledim ve aslen Mısırlı olmadığım, yani Türk doğmuş olduğum için bana çıkış vizesini vermemezlik edemediler. Müsaade çıktı ve çocuklarımla beraber İstanbul'a geldim.

Kocam, mecburen Kahire'de kalmıştı...

İstanbul'da bir dostumuzun evine yerleştik. Bana Mısır'dan çıkmamı telkin edenlerin hepsiyle tek tek görüştüm ama kimseden bir yardım, medet gelmedi!

Birgün kızkardeşim Hanzade'nin kocası Prens Mehmed Ali, Paris'ten İstanbul'a geldi. Bana 'Neslişah, sana çok gücendim' *dedi.* 'Çocukların için herkesle görüşmüşsün fakat beni hatır-

---

"Mısır devleti nezdinde büyükelçimiz olan Fuad Hulûsi Tugay'ın Mısır hükümeti tarafından iki devlet münasebetini gerginleştirecek bir şekilde istiskal edilmesi, diplomatik mehâfilde büyük akisler husûle getirdi.

Fakat bu hadise çoktan beri beklenen bir netice olmasına göre pek o kadar hayretle karşılanacak bir mahiyet arzetmese gerektir.

Fuad Hulûsi Tugay, bir diplomatın muttasıf olması gereken bütün meziyetlere sahip olamadığını bu vak'a sarahaten göstermektedir.

Dünya değişmiştir, devletler arasında mühim mes'eleler eskisi gibi sefirlerin siyasî maharetleri ile değil, doğrudan doğruya devletlerin hariciye nazırları, başvekilleri ile hal ve fasl ediliyor. Sefirlerin şimdiki asra göre bütün varlıkları, bulundukları memleketlerde metbû hükümetleri arasında yakınlık tesis eylemek, samimiyet kurmak, elçisi olduğu devletin menâfiini korumaktır. Protokoler bir sahada cereyan eden bu faaliyet, dostluk esasını hazırlamaya mâtuftur.

Kahire nezdinde bulunan büyükelçimiz, maalesef, bu meslekî faaliyeti gösterememiştir.

Zaten refikaları Emine Hanımefendi'nin Mısır Kralı Birinci Fuad'ın hemşîresi Prenses Nimet Hanımefendi'nin kerimeleri olması dolayısiyle büyük bir servete sahip olması ve geniş arazi mülkiyetine dayanan bu servetin, Mısır'da ilân edilen son kanun mucibince millete intikali, pek tabiî olarak elçimizi bîtaraf bırakamazdı.

Diplomatlar, devlet münasebetlerinde şahsî düşüncelerden vâreste olmalıdırlar. Elçilerin vazifelerini hakkiyle yapabilmeleri, diplomatik sahaya girmeyen herşeyden tecerrüd etmeleri ile mümkündür.

Fuad Hulûsi Tugay bunu yapmadı, yapamazdı ve yapmamakta da belki mâzurdur.

Hadisenin düğüm noktası budur. Ondan sonrası teferruattır; fakat öyle teferruat ki esası bile sarsacak bir ehemmiyet arzetmektedir.

Kahire elçimiz temsil eylediği memleketin sefir bulunduğu memleketle kat'-ı râbıta etmesini bir maslahat icâbı telâkki eylese dahi, bunu bu derece huşûnet ve dürüştâne bir şekilde yapmaması gerekti.

Halbuki elçimiz Kahire'de bulundukları müddetçe diplomasi çerçevesine sığdırılması hayli güç olan tarafgirâne muamelelerde bulunmuş ve hayli tel kırmıştır.

Meselâ yeni yıl münasebeti ile elçilikte yapılan kabul merâsimine Mısır ricâlinden hiç kimseyi dâvet etmemesi, Mısır için 'Beni bir daha bu pis yerde görmeyeceksiniz' demesi, yaptıkları inkılâb ile övünen Mısır İhtilâl Konseyi âzâsına 'Mağrur olmayın, Napolyon'un zirveye ulaştıktan sonra ne olduğunu hatırlayınız. Bu ihtilâlle memleketinizi mahvettiniz' demesi, Başbakan yardımcısını terslemesi, itiraf edelim ki affolunur gaflardan değildir.

Fuad Hulûsi Tugay, sefir olması dolayısiyle bunları şahsî fikir olarak dahi serdeylemek hakkına mâlik olamaz.

Parlak resmî kabuller, zevk-i selîm ve hüsn-i tabîatla seçilmiş zengin evânî ve eşyaya mâlik olmak, mükemmel bir elçi olmaya kâfi değildir.

Fikr-i kasîrânem budur".

lamadın. Unutma ki ben kardeşinin kocasıyım. Şimdiye kadar iki evlâdım vardı, seninkileri de alırım, bundan sonra dört evlâdım olur'.

Çocukları onunla beraber Paris'e gönderdim ve Allah rahmet eylesin, Mehmed Ali ile Hanzade her iki çocuğuma da kendi evlâtları gibi baktılar...

Ben yeniden Mısır'a döndüm. İki senede bir müsaade alıp önce Türkiye'ye gelip buradan Fransa'ya, çocuklarımı görmeye gidiyor, onlarla bir müddet kalıp İstanbul üzerinden yine Mısır'a dönüyordum...".

Neslişah, gidiş-gelişlerinde bazı sıkıntılar yaşasa da, İstanbul'da olmaktan memnundu. Vatanında idi, üstelik güzelliği, zarafeti ve mensubu olduğu aile; etrafının kendisine hürmet göstermesini telkin ediyordu. *"Prenses"* dendiğinde o zamana kadar sadece Avrupalı asilleri ve Hollywood'da prenses rolü oynamış sinema yıldızlarını tanımış olan Türkiye ve özellikle de genç nesil, Neslişah'ın gelişinden sonra artık *"kendilerinin"* de prensesleri olduğunu öğreniyor ve Neslişah'ın güzelliğini görünce Türk prenseslerine daha büyük alâka duyuyorlardı.

6 Aralık 1956 günü bir İstanbul gazetesinin sosyete sütununda çıkan şu haber, Neslişah'ın Türkiye'de nasıl bir itibara sahip olduğunu başka söze gerek bırakmayacak şekilde anlatmaktaydı:

"Pazar gecesi bir ecnebi grubuyla Nişantaşı'nda yürüyorduk. Karşımıza uzun bir vizon şala sarılmış, gecenin karanlığında bile harikulâde güzelliği belli olan Prenses Neslişah çıktı. Tek başına, yavaş yavaş, misafir kaldığı annesinin evine doğru yürüyordu. Gruptan biri 'Aman ne ayıp, Türk erkeklerinde hiç gallantri (centilmenlik, nazik hareket) yok mu ki böyle bir güzeli geceyarısı sokaklarda tek başına bırakıyorlar?' *deyince, yine grubun Türk erkeklerinden biri* 'Ondan değil, haddimizi bilmemizdendir' *diye atıldı".*

*

1956 sonbaharında, Mısır'da bütün dünyayı telâşa düşüren hadiseler yaşandı...

Cemal Abdülnasır'ın Süveyş Kanalı'nı millîleştirmesi üzerine İngiltere ile Fransa kanal bölgesini, İsrail de Sina Yarımadası'nı işgal etti. Mısır'ın tarafını tutan Sovyetler işgal sona ermediği takdirde Londra ve Paris'i bombalayacağını açıklayınca devreye bu defa Birleşik Amerika da girdi ve çarpışmalar ancak iki süper gücün yaptığı diplomatik müdahaleler sayesinde son bulabildi.

Süveyş Kanalı, Mısır hıdivlerinin iktidar senelerinden yani 19. asırdan itibaren çokuluslu Kanal Şirketi tarafından idare ediliyordu. Abdülnasır 1956 Temmuz'unda kanalı millîleştirdiklerini ama hissedarların üzülmemelerini ve hisselerinin değerini ödeyeceğini açıkladı.

Açıklama, bütün dünyayı ayağa kaldırdı. Kanal hisselerinin çoğunluğuna sahip olan İngiltere ve Fransa yaptıkları çok sayıda toplantıdan sonra Mısır'ı kararından askerî harekât ile vazgeçirmeye karar verdiler ve saldırma vazifesini de yanlarına aldıkları İsrail'e verdiler!

İsrail, 29 Ekim 1956'da Sina Yarımadası'nı işgale başladı. Andülnasır, İngiltere ile Fransa'nın bölgeye asker gönderme teklifini reddedince harekâta bu defa kanal bölgesini güvenlik altına alma bahanesiyle İngiliz ve Fransız birlikleri de katıldı ve Kıbrıs'tan gönderilen İngiliz paraşütçüler, Fransızlar'la beraber Süveyş Kanalı'nı işgal ettiler.

Süveyş'teki hadiselere, İngilizler ile Fransızlar'ın askerî harekât yapmasına işin başından itibaren karşı olan Sovyetler'in tepkisi çok sert oldu: Yabancı birliklerin çekilmemesi hâlinde en sert tedbirlere başvurabileceğini, hattâ gerektiği takdirde Londra'ya ve Paris'e karşı roket saldırıları yapacağını duyurdu!

O sırada, Sina'ya ve Süveyş'e asker çıkartmış olan ülkelerin yani İngiltere, Fransa ve İsrail'in hiç beklemedikleri birşey oldu; Mısır'ın ardından diğer Arap ülkelerinin de Sovyetler'e yanaşmasından endişe duyan Birleşik Amerika da kanalın derhal boşaltılmasını istedi.

İngiltere ile Fransa'nın ve onlarla beraber de İsrail'in birliklerini geri çekmekten başka çareleri kalmamıştı; askerler o senenin Aralık'ına kadar hem kanal bölgesini, hem de Sina Yarımadası'nı boşalttılar.

Bütün bunlardan sonra, Mısır'da 19. yüzyıldan itibaren devam eden İngiliz hâkimiyeti son buldu. Abdülnasır ise uğradığı askerî yenilgiye ve Mısır'ın gördüğü muazzam zararlara rağmen krizden daha da güçlenerek, Arap dünyasının en kuvvetli lideri olarak çıktı.

Abdülnasır, kriz sayesinde kazandığı bu güce dayanarak sonraki senelerde daha da sert politikalar izlemeye kalkacak ama 1967'deki *"Altı Gün Savaşı"*nda çok daha büyük bir askerî mağlûbiyete uğrayacak ve Sina Yarımadası'nı İsrail'e terketmek zorunda kalacaktı...

*

Süveyş krizi sırasında neticeyi Kahire'de büyük endişeler içerisinde bekleyen bir kişi daha vardı: Prens Abdülmünim...

Sina Yarımadası'nın ardından Süveyş'in de elden çıkması hâlinde Cemal Abdülnasır'ın artık işbaşında kalamayacağını ve sadece onun değil, ihtilâl rejiminin de devrileceğini herkes farketmişti...

Böyle bir vaziyette, Mısır için kraliyet rejimini ihya etmekten başka bir çare görünmüyordu, halkın iktidarının son senelerinden itibaren hoşlanmamaya başladığı devrik Kral Faruk'un geri dönmesi de mümkün değildi ve tahta başka birinin geçirilmesi şarttı...

Kavalalı Hanedanı'ndan gelen, devlet tecrübesi olan, sevilen ve kimsenin pek itiraz etmeyeceği bir kişinin, yani Prens Muhammed Abdülmünim'in!

Böyle bir ihtimal Kahire'de artık zaten konuşulur olmuştu ve prens, bu yüzden endişeliydi! Memleketi istilâ eden yabancı güçler tarafından tahta çıkmaya zorlanmak, onun gözünde ihanet ile eşdeğer bir vaziyete gelmek demekti...

Prens Abdülmünim, endişelerinden İngiliz ve Fransız kuvvetlerinin geri çekilmeye başlamaları üzerine kurtulabildi ve tam bir rahat nefesi de Sina'nın boşaltılmasından sonra alabildi...

*

Neslişah 1957 ilkbaharında Mısır'dan yine çıkış vizesi ile İstanbul'a gelmişti ve bir dostunun yalısında misafirdi...

İstanbul'da birkaç gün kalacak, sonra Avrupa'ya gidip çocuklarını görecekti...

Misafir kaldığı yalıya bir gün iki misafir geldi: Irak'ın o zamanki başbakanı Nuri Said Paşa ile Osmanlı hükümdarı Sultan Reşad'ın torunu ve Neslişah'ın kuzeni Şehzade Namık Efendi...

Nuri Said Paşa, eski bir Osmanlı vatandaşı idi. 1888'de Bağdat'ta doğmuş, İstanbul'da okumuş, Harp Okulu'nu bitirip subay çıkmıştı. İtalya'nın 1911'de Libya'yı işgali üzerine Mustafa Kemal ve Enver Beyler ile birlikte Libya'ya giden subaylar arasında yeralmış ama Birinci Dünya Savaşı'nın patlamasından sonra Arap milliyetçilerinin tarafına geçmişti. Savaştan sonra siyasete giren ve İngiliz politikasının destekçisi olan Nuri Said, Irak Krallığı'nda yedi defa başbakanlık yapacaktı.

Şehzade Namık Efendi ise, Sultan Reşad'ın oğlu Şehzade Ömer Hilmi Efendi'nin çocuğu idi, 1913'te Dolmabahçe Sarayı'nda doğmuş, 11 yaşında iken bütün hanedanla beraber o da sürgüne gönderilmiş, gençliğini Fransa'da ve Mısır'da geçirmiş, sonra ticaretle uğraşmıştı. Hindistan'daki İngiliz *"Hayber"* şirketinin temsilcisi idi, silâh işi ile de meşguldü ve seneler önce Prens Ömer Tosun ile evlenmekten kurtardığı Neslişah'ın kalbinde apayrı bir yeri vardı...

Nuri Said Paşa bütün tahsilini İstanbul'da yapmış olduğu için Türkçe'ye mükemmelen hâkimdi ve yalının salonunda Neslişah ve Şehzade Namık Efendi ile Türkçe konuştu.

Söze tam Türk usûlü girdi, *"Buraya aslında hayırlı bir iş için geldik"* diye başladı. *"Irak'ta, bildiğiniz gibi hayli kalabalık bir Şii nüfus var. Kral Faysal ise henüz 22 yaşında ve Sünnîler'in arasındaki prestijini yükseltmek için dünyanın en önemli Sünnî ailelerinden birinin kızı ile evlenmek zorunda. Kızkardeşiniz Hanzade Sultan'ın kızı Prenses Fazile'nin kral ile evlenip Irak kraliçesi olmasının hem sizin aileniz, hem de kraliyetin geleceği için çok iyi olacağını düşündük"*.

Şehzade Namık Efendi de böyle bir evliliğin birçok bakımdan fayda getireceğini anlattı ve Neslişah'tan Prenses Fazile'nin annesi Hanzade Sultan ile babası Prens Mehmed Ali'yi hem talepten haberdar etmesini, hem de ikna konusunda yardımcı olmasını istediler.

Neslişah teklifi kızkardeşine iletmekle yetineceğini söyledi ve iletti...

Hanzade Sultan ve Prens Mehmed Ali haberi aldıkları zaman hayli şaşırdılar, zira Irak'a kraliçe olması istenen kızları Fazile henüz 16 yaşında idi ve okuluna devam ediyordu. Bu şaşkınlık yüzünden olacak ki, birkaç hafta boyunca herhangi bir cevap vermediler...

Halife Abdülmecid Efendi'nin kızı Dürrüşehvar Sultan da o sırada İstanbul'da idi. Hanedan kadınlarının memlekete girişleri ile ilgili yasak kalkmış olduğu için Türkiye'ye artık rahatça gelip gidebiliyordu ve bir gün yeğeni Neslişah'ı ziyaret etti, *"Hanzade'ye çabuk karar vermesini söyle. İstanbul'daki bazı aileler kralın evlenmek istediğini duymuşlar, kızları ile evlendirebilmek için ellerinden geleni yapıyorlar"* dedi ve kızlarını krala gösterebilmek için çöpçatan arayışındaki ailelerin isimlerini de verdi...

Neslişah kızkardeşi Hanzade'yi tekrar aradı, *"Vaziyet böyle, böyle... Çabuk karar verin ve kararınızı Iraklılar'a bildirin"* dedi. Sonra çocukları için önceden yapmış olduğu tatil programını değiştirmesine imkân olmadığı için oğlu ile kızını yanına aldı ve İsviçre'ye gitti.

Hanzade Sultan'ın kocası Prens Mehmed Ali birkaç gün sonra Paris'teki Irak Büyükelçisi'ni aradı, *"Majestelerinin talebinin kendilerine şeref bahşettiğini"*, yani evlenme teklifini kabul ettiklerini söyledi. Sonra hanımı Hanzade Sultan ve kızları Fazile ile beraber Ağustos ayında İstanbul'a geldi.

Yeşilköy Havaalanı'na birkaç gün sonra askerî bando ve protokol tarafından karşılanan yabancı bir misafir indi: Irak'ın genç kralı Faysal... Evlenme talebinin kabul edilmesinden sonra müstakbel hanımı ile tanışmak istiyordu. Evliliğin ayrıntılarının kararlaştırılması için bazı aile büyükleri de kral ile beraber gelmişlerdi. Çocuk yaşta tahta çıkan kralın 18 yaşına gelmesine kadar senelerce naipliğini yapan dayısı ve Irak'ın güçlü adamı Prens Abdülilâh da onlarla beraberdi.

İstanbul'a önceden gönderilen kraliyet yatı *"Kraliçe Aliye"*, Bebek Koyu'na demirlemişti. Faysal günlerini nişanlısının ailesiyle beraber misafir kaldığı yalıda geçiriyor, geceleri yatında kalıyordu...

Bir buçuk ay boyunca İstanbul'da kalan kral resmî temaslarından artakalan zamanını Prenses Fazile ve ailesi ile beraber geçirdi, aileler arasında nişanın ve nikâhın ne şekilde olacağı kararlaştırıldı ve Faysal 14 Eylül günü İstanbul'dan Bağdat'a döndü. Kralı havaalanından uğurlayanlar arasında müstakbel kayınpederi ile kayınvalidesi de vardı...

Nişan hemen ertesi gün, 1957'nin 15 Eylül'ünde Bağdat'ta, saraydan yapılan bir açıklama ile ilân edildi. Evliliğin temellerini atan Nuri Said Paşa 20 Haziran'da başbakanlıktan ayrılmış, yerini Ali Cevdet'e bırakmıştı. Yeni başbakan, Bağdat'tan yapılan açıklamadan bir gün sonra kralın hediyeleriyle beraber İstanbul'a geldi ve nişanı Prenses Fazile'ye resmen tebliğ etti.

Neslişah'ın aynı gün İsviçre'den tebrik için gönderdiği çiçek ise kayboldu ve Prenses Fazile'ye ulaşmadı!

Türkiye o günlerde Ortadoğu'ya yeniden açılmak ve cumhuriyetin ilk senelerinden itibaren hayatiyetini kaybetmiş gibi olan ilişkilerini canlandırmak istiyor; İran, Irak, Pakistan ve İngiltere ile müştereken kurduğu Bağdat Paktı'nın daha da güçlenmesini arzu ediyordu. Bağdat Paktı'na üye memleketlerin liderlerinin yanısıra Ürdün'ün genç kralı Hüseyin de Türkiye'ye geliyor, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar ve Başbakan Adnan Menderes sık sık bu ülkelere ziyaretlerde bulunuyorlardı.

Cemal Abdülnasır ise, Ankara için endişe konusuydu. Yayılmacı politikasını o senelerde daha da şiddetlendirip Sovyetler'e yaklaşan Mısır, Suriye ile biraraya gelerek *"Birleşik Arap Cumhuriyeti"*ni kurmuş ve Yemen'deki karışıklıklara müdahale eden Abdülnasır artık Irak'taki krallık rejimini de doğrudan hedef haline getirmiş, Mısır radyoları Irak ordusunu Kral Faysal'a karşı isyana teşvik etmeye başlamıştı. Irak ise Mısır ile Suriye'nin birleşmesi ile meydana gelen Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni tanımıyordu.

Abdülnasır bir sene önce, 1956'da yaşanan Süveyş Krizi'nden askerî bakımdan büyük kayıplarla çıkmış olmasına rağmen, siyasî bakımdan daha da güçlenmişti. Kahire ile Ankara arasındaki münasebetler ise, Abdülnasır ile Türk Büyükelçisi Fuad Tugay arasında 1954'te yaşanan hadiseden dolayı zaten berbat haldeydi.

Kral Faysal ile Prenses Fazile'nin nişanlanması bu bakımdan Türk dış politikasının da lehine idi ve Ankara nişandan gayet memnundu...

*

Neslişah ile Hanzade'nin annesi ve Fazile'nin anneannesi olan Sabiha Sultan ise, Mısır'ın Irak askerlerini kışkırtmasının yaratacağı tehlikelerden korkuyordu...

Sabiha Sultan, Sultan Vahideddin'in kızıydı... Çocukluk yıllarından itibaren etrafında şekillenen siyaseti çok yakından takip etmiş; kışkırtmanın, aldatmanın ve entrikanın envâi çeşidini görmüştü. Bu yüzden, Mısır'ın Irak'ı doğrudan hedef alan politikasına karşı kralın ve veliahdın sakin kalıp pek birşey yapmamalarını hayretle karşılıyordu.

Sabiha Sultan, torunu Fazile'nin Kral Faysal ile nişanlanmasından sonra Irak tarafı ile birçok defa beraber bulunmuş ve bu beraberlikler sırasında şahit olduğu bazı hadiseleri notlarına da kaydetmişti.

Naklettiği bir sahne, Irak'ın Mısır'a karşı vurdumduymazlığını apaçık göstermekteydi:

"...Bir akşam holde otururken Abdülillâh radyoyu açtı ve Kahire'yi dinlemeye başladı. Mısır'daki spiker Bağdad'ın idarecilerine müthiş surette saldırıyor, bilhassa başvekil Nuri Said Paşa'ya hücumlarda bulunuyordu.

Prens gülümseyerek bu saldırışların günlük bir iş olduğunu fakat Bağdad'ın da cevap vermeyi hiç ihmal etmediğini söyledi.

Kahire radyosunun o akşam bahsettiği bir mes'eleyi anlayamayarak Prens'ten sordum. Mısır idaresine taraftar olduklarından dolayı birkaç Bağdatlı zâbitin tevkif edildiği söyleniyordu. 'Evet' *dedi.* 'Şimdi böyle bir iddiada bulunuyorlar. Bunu yazan gazeteleri aldırttım, burada bizim yaverlere göstereceğim. tabiî, Nasır'ın marifetleri. Ne aslı var, ne esası... Böyle birşey nasıl olabilir?'

Sonra, hepimiz başka hususlar üzerinde konuşmaya başladık.

Ertesi gün öğle yemeği için bütün aile ve kralla veliahdın yâverleri sofrada toplanmıştık. Prens Abdülillâh cebinden bir gazete çıkarıp kralın yaveri Nuri Bey'e uzattı ve gülerek 'Acaba bu yakalanan zâbitlerin içinde sizler de var mısınız?' *dedi. Lâtife maksadıyla sarfettiği sözlerin altındaki derin emniyet hislerini duyar gibi oldum ve bütün dikkatimi toplayarak gözlerimi sofradaki zâbitlerin üzerinde dolaştırdım. Hepsinin de alaylı bir tarzda gülerek taaccüb etmesi üzerine Abdülillâh, Mehmed Ali ile bana dönerek* 'Kahire radyosunun ne kadar yalancı olduğunu görüyorsunuz. Ben zaten size söylemedim mi?' *demek ister gibi baktı".*

Sabiha Sultan endişelerinde birkaç ay sonra haklı çıkacak ve *"Bu kadar gaflete yazıklar olsun!"* diyecekti!

*

Nişanlılar, sonraki aylarda birbirlerini sık sık gördüler. Fazile, 1957 Aralık'ında annesi, babası ve anneannesi Sabiha Sultan ile beraber Bağdat'a gitti, aileler nikâh öncesi son hazırlıkları gözden geçirdiler ve genç prenses daha sonra *"kraliçelik dersleri"* alması için İngiltere'de bir okula gönderildi.

Nikâhın 1958 sonbaharında yapılması kararlaştırılmıştı ve Irak tarafı ısrarla müstakbel kraliçelerinin nikâhtan birkaç ay önce Bağdat'a gelip yeni memleketini tanımasını istiyordu.

Hanzade Sultan ise, kızının nikâh öncesinde Irak'a göndermek istemedi. Davete karşı çıkmasının sebebini kendisi de bilmiyordu ama içinden gelen ve *"sakın gönderme"* diyen sesi dinleyip her davetten sonra ayrı bir bahane yarattı.

Böyle yapmakla, yani kızı Fazile'nin Bağdat'a gitmesine izin vermemekle ne kadar iyi ettiğini, 14 Temmuz 1958 sabahı anladı...

Bağdat Paktı'na bağlı Müslüman ülkelerin zirve toplantısı 15 Temmuz'da İstanbul'da, Şale Köşkü'nde yapılacak ve Cumhurbaşkanı Celâl Bayar'ın evsahipliği edeceği toplantıya İran Şahı Rıza Pehlevî, Irak Kralı Faysal ve Pakistan Cumhurbaşkanı İskender Mirza katılacaktı.

Zirve münasebetiyle İstanbul'da büyük hazırlıklar yapılmıştı. Devlet başkanları saraylarda kalacaklar, heyetler İstanbul'un en lüks otellerinde ağırlanacaktı. Misafirler için Hilton'da 15, Çınar Oteli'nde 61, Parkotel'de 20 ve Divan Oteli'nde de 13 oda ayrılmıştı. Toplantılar devam ederken askerî bandolar şehrin meydanlarında konserler verecek, Beşiktaş ve Taksim meydanlarında mehter vuracaktı.

Müslüman devlet başkanları 14 Temmuz'da İstanbul'da olacaklardı ve ilk misafir, Irak Kralı Faysal idi...

Yeşilköy Havaalanı'na o günün erken saatlerinde kırmızı halılar serildi, Cumhurbaşkanı Celâl Bayar, Başbakan Adnan Menderes ve protokol, misafirleri karşılamak için havaalanına gittiler.

Kral Faysal'ın uçağını bekledikleri sırada oradaki herkesi şaşırtan, endişeye düşüren, hattâ şoke eden bir haber geldi: Irak'ta o sabah kanlı bir askerî darbe olmuştu ve genç kralın âkıbeti hakkında hiçbir bilgi alınamıyordu!

Havaalanında bekleyen devlet protokolü, darbeyi bir Irak yolcu uçağına gönderilen telsiz mesajından öğrendi. O gün sabah 6.15'te Bağdat'tan Londra'ya gitmek üzere havalanan Irak Havayolları'na ait yolcu uçağının İngiliz pilotu John Everest'e, Bağdat'tan Türkiye'ye iletmesi için saat 7.15'te çok önemli bir telsiz mesajı gönderilmişti. *"İhtilâl Hakimiyet Konseyi"* tarafından gönderilen mesajda *"Bağdat'ta hükümet darbesi yapılmış ve hainler cezalandırılmıştır. Kral Faysal, Türkiye'ye gönderilmeyecektir. Türk Hükümeti'ni durumdan haberdar ediniz"* deniyordu...

Pilot, 9.20'de yakıt almak için Yeşilköy Havaalanı'na inmeden önce mesajı doğrulatmak için birkaç defa tekrar ettirmişti...

İkinci pilot Dowdy'nin, mesajı havaalanında bekleyen protokolcülere ve Irak Büyükelçisi Necip El Râvi'ye iletmesinden sonra, uçak Londra'ya

gitmek üzere yenien havalandı.

Yeşilköy'de piste serilmiş olan kırmızı halılar toplandı, gönderlere çekilmiş bayraklar indirildi, havada bulunan İran Şahı ile Pakistan Cumhurbaşkanı'nın uçaklarına da birer telsiz mesajı gönderildi ve Irak'taki darbeden haberdar edildiler. Her iki lidere de toplantının Ankara'ya alındığı bildirildi ve İstanbul yerine Ankara'ya inmeleri istendi.

Darbenin ayrıntıları, o gün öğleye doğru öğrenilebildi: General Abdülkerim Kasım'ın liderliğindeki birlikler sabahın erken saatlerinde Bağdat'ın kontrolünü ele geçirmiş, kraliyet sarayını ve hükümet üyelerinin evlerini basmışlardı. Kral Faysal'ın dayısı ve Irak'ın güçlü adamı veliahd Prens Abdülillâh ailesi ile beraber öldürülmüş, o senenin 3 Mart'ında yeniden başbakanlığa gelmiş olan Nuri Said Paşa ise köşküne yapılan baskın sırasında üzerine hemen siyah bir çarşaf geçirip bir fırsatını bularak kaçmış ama tanınarak linç edilmiş, cesedi parçalanmış ve etleri köpeklere yedirilmişti.

Söylentileri o gün Bağdat Radyosu da doğruladı. Sık sık tekrarlanan bir bildiride *"Şimdi sokakta iki ceset bulunmaktadır. Bunlardan biri milletin iradesi hilâfına milletin üstüne çıkan vatan haini Nuri Said Paşa, diğeri de onun efendisi veliahd prens Abdülillâh'ın cesetleridir"* deniyordu.

Arap tarihinin en kanlı darbelerinden birini yapan ihtilâlciler, o gün eşine-örneğine az rastlanan bir iş daha ettiler: Yabancı ajanslar Prens Abdülillâh'ın kaçmayı başardığı ve darbeyi kabullenmeyen bazı vilâyetlerdeki silâhlı hareketin başına geçtiği yolunda haberler vermeye başlayınca prensin kanlı cesedini Bağdat'taki hükümet binalarından birinin kapısına asarak teşhir ettiler ve radyodan sık sık *"Gidin ve Abdülillâh'ın cesedini gözlerinizle görün"* diye yayın yaptılar. Abdülnasır'ın destekçisi olan Ortadoğu Haber Ajansı da veliahdın öldürülmesini *"Abdülillâh'ın cesedini sokaklarda bir köpek leşi gibi sürükleyen halk, daha sonra parça parça etti"* cümlesi ile duyurdu.

Henüz 23 yaşında olan kralın âkıbeti ise çok daha fena olmuştu ve ölümünün ayrıntıları günler sonra öğrenilebildi... Sarayı basan darbeciler önlerine çıkan herkese ateş açmış ve Faysal'ı da makineli tüfeklerle taramışlardı. Kralın ölmediği bir müddet sonra farkedilmiş, kanlar içerisindeki Faysal hastahaneye kaldırılmış ama doktorlar *"Tedavi edip yaşatırsak bu adamlar bizi de gözlerini kırpmadan öldürürler"* diyerek el sürmemiş, hattâ bir yatağa bile yatırmamışlar, can çekişmekte olan İkinci Faysal, hayata kan kaybından hastahanenin zemininde veda etmişti!

Irak'ta hemen o gün krallığı kaldırıp cumhuriyet ilân eden darbecilerin dış politikada yaptıkları ilk iş Kahire'ye, Cemal Abdülnasır'a bir telgraf göndermek ve Irak'ın daha önce tanımadığı Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni tanımaktan *"gurur duyduklarını"* ifade etmek oldu.

Darbe sırasında Yugoslavya'da olan Abdülnasır ise hemen Kahire'ye döndü, Irak'tan gelen telgrafa derhal cevap verdi ve darbecileri Irak'ın meşrû hükümeti olarak tanıdığını bildirdi!

Genç kralın hayattan saatlerce can çekiştikten sonra ayrılmasına göz yuman darbenin lideri General Abdülkerim Kasım'ın akıbeti de benzer şekilde olacaktı. Irak'a mahsus olan *liderin yatağında ölmemesi* geleneği hiç bozulmayacak, General Kasım 8 Şubat 1963'te Baas Partisi taraftarlarının yaptığı bir başka askerî darbe ile devrilecek, hemen o gün yargılanıp idama mahkûm olacak, cezası ertesi gün bir masanın başında oturduğu esnada makineli tüfekle infaz edilecek ve kanlar içerisindeki cesedinin fotoğrafları dünya basınına dağıtılacaktı.

O sırada İstanbul'da, Bebek Koyu'nda demirli olan kraliyet yatı *"Kraliçe Aliye"*de darbenin hemen ertesi günü mürettebat arasında kavga çıktı. Denizcilerin ve personelin çoğu yatın krala değil Irak devletine ait olduğunu ve artık kraliyet mevcut bulunmadığı için tekne ile beraber Irak'a dönmeleri gerektiğini söylüyor; küçük bir grup ise teknenin kralın malı, kendilerinin de kralın adamları oldukları gerekçesiyle dönmeye karşı çıkıyorlardı ve tartışma kavga hâlini almıştı.

Ankara'daki Irak Büyükelçiliği ile İstanbul'daki Irak Konsolosluğu, Bağdat'taki vaziyet tamamen belli olana kadar kraliyeti mi yoksa cumhuriyeti mi tuttuğunu belli etmemeye karar vermişti. Bu yüzden yattaki tartışmalara ve kavgalara müdahale etmediler ve zaten etmelerine gerek de kalmadı. Çoğunluktaki mürettebat nasıl yaptıysa yaptı, azınlığı Irak'a dönmeye ikna etti, kraliyet yatı İstanbul'dan ayrıldı, hattâ giderken yatın ismi bile değişti: Gelişinde *"Kraliçe Aliye"* olan teknenin adı, giderken artık *"Tavra"*, yani *"Devrim"* idi!

*

Bağdat'ta 14 Temmuz 1958 günü kan gövdeyi götürdüğü sırada Fazile Londra'daydı ve okuluna devam ediyordu, Hanzade Sultan ile Prens Mehmed Ali, *"Rakkase"* adındaki yatları ile Fransa'nın güney sahillerine inmişlerdi. Neslişah ise Kahire'de idi, askerî mahkemede yargılanıp beraat etmesinin üzerinden henüz birkaç hafta geçmişti ama kocası Prens Abdülmünim ile beraber hâlâ tarassut altında tutuluyordu.

Hanzade Sultan ve Prens Mehmed Ali, Bağdat'ta olanları o gün Cannes'dan Capri Adası'na geçtikleri sırada haber aldılar ve hemen kızlarının yanına, Londra'ya gittiler. Fazile artık dünyanın en mahzun prensesi idi; sokağa adımını attığı anda arkasına mutlaka bir gazeteci ordusu takılıyordu ve bu hal günlerce, haftalarca devam etti...

O günlerde Irak'ta yaşananları içi yanarak takip eden bir başkası daha vardı: Neslişah ile Hanzade'nin annesi, Fazile'nin de anneannesi olan Sabiha Sultan....

İstanbul'da bulunan Sabiha Sultan darbe haberini duyar duymaz daha teferruatlı bilgi alabilmek için hemen bir koşuşturma içerisine girmiş, koşuşturması günlerce devam etmiş ve darbeden sonra yaşadıklarını günü gününe kaydetmişti. Satırlarında hem torununun bahtsızlığı, hem de müstakbel damadın acı âkıbeti karşısında yüreği yanan ve daha önce yaptığı uyarıların hiç dikkate alınmamasından dolayı isyan eden bir anneanne konuşuyordu:

"14 TEMMUZ 1958: Bu sabah saat ona doğru sinirli bir halde gelen Prenses Vicdan, Bağdat'ta bir karışıklık olduğu için kralın gelmesini tehir ettiğine dair haber duyduğunu söyledi. Derhal evsahibinin telefonundan Bağdat sefirini aradım ve faciayı öğrendim. Bütün gazeteler birbirini nakzeden (birbiri ile ters) *birçok malûmatla dolu idi. Vaziyeti tam olarak anlamak ihtimali yoktu. Hemen Hanzade'nin nerede bulunduğunu dostlardan telgrafla sordum. Aynı zamanda Cannes'a telefon ettim. Oradan hareket ettiklerini söylediler. Dürrüşehvar'a da bir telgraf çekerek Fazile'nin durumunu bildirmesini rica ettim. Hâlâ radyo haberlerinden ve gazetelerin yazdıklarından maada birşey bilmiyoruz.*

15 TEMMUZ: Bugün Fazile'den telgraf aldım. Sıhhatte olduğunu ve ebeveyninin Elbe Adası'na gittiklerini bildiriyordu. Yavrucuğumun çektiği acıları içim yanarak paylaşıyorum. Sefirin haremine (hanımına) *gittim, o da benden fazla birşey bilmiyor.*

16 TEMMUZ: Hanzade'den telgraf aldım. Londra'ya geldiklerini yazıyor ve sefiri telefonla aramamı istiyor ve mütemmim malûmatı beklediğini söylüyor. Ankara'ya hemen telefon ettim. Sefir, kendisiyle konuşacağını vaadetti.

17 TEMMUZ: Dün sefir Londra ile konuşamamış, bu akşam İstanbul'a dönecek ve buradan tekrar arayacakmış.

18 TEMMUZ: Sefir, Hanzade ile görüşmüş. Ben de kendisine dün bir mektup yolladım ve maalesef fazla ümide kapılmamalarını ima ettim. Şimdiye kadar kralın hayatı hakkında ümit verici bir haber yok. Ben, faciayı bütün acısıyla kabul etmiş bulunuyorum. Bu masum, tertemiz genç için yüreğim yanıyor ve Abdülillâh ile son görüşmemizin bütün safahâtını (safhalarını) *hatırladıkça isyan ediyorum. Nasıl bir gaflet içinde yaşadıklarını aklım almıyor.*

Bu geceki Kral Hüseyin'in (Ürdün Kralı Hüseyin) *matbuat konferansı (basın toplantısı) bütün acısıyla faciayı te'yid etmiş oldu. Zavallı masum Faysalcık, sen bu âkıbete bir kuzu gibi kurban gittin! Bu kadar gaflete yazıklar olsun! Artık senden başka içlerinde günahsızını görmüyorum.*

19: Bu sabah sefire gittim, beraber ağlaştık. Hanzade ile telefonda konuşmak is-

tedim, saat dörtte mümkün olacağını söylediler. Öğleden sonra tekrar dönmek üzere eve geldim. Sefir arkamdan Londra'dan hemen çağırdıklarını fakat ses fena geldiği için Prens Mehmed Ali'nin söylemek istediklerimi telgrafla bildirmemi tavsiye ettiğini yazıp bildirdi. Kendilerine muhtelif mevzûlar üzerinde anlatacaklarımı telgrafla ifade etmek imkânsız olduğundan, gece tekrar tecrübe etmek üzere Râvi Bey'e (Irak Krallığı'nın Türkiye'deki büyükelçisi) *gideceğim".*[21]

---

[21] Prenses Fazile daha sonra İttihad ve Terakki'nin şeyhülislâmlarından Hayri Efendi'nin çocuğu olan ve Türkiye'de sekiz ay başbakanlık yapan Suad Hayri Ürgüplü'nün (1903-1981) oğlu Hayri Ürgüplü ile Paris'te 10 Aralık 1965'te evlendi ve Ali Suad (1967) ile Selim (1968) adında iki oğulları oldu.

Bağdat'ta 1958'de yaşanan dram, 36 sene sonra ama tuhaf bir iddia ile yeniden gündeme geldi. Türkiye'de 1993 Ağustos'unda ortaya çıkıp gazeteleri dolaşan Sataa Al-Jibory adında 26 yaşındaki bir Iraklı, İkinci Faysal ile Prenses Fazile'nin oğlu ve dolayısı ile Irak tahtının vârisi olduğunu iddia etmişti. Üstelik iddia etmekle de kalmamış, Türk Dışişleri Bakanlığı ile temasa geçmiş ve *"anlayış gördüğünü"* söylemişti.

Kral ile prensesin nişanlı olduğu sırada yanlarında bulunan aile dostlarının çoğu hâlen hayatta idiler ve böyle birşeyin sözkonusu olamayacağını söylüyorlardı.

İstanbul'da yayınlanan haftalık bir derginin Sataa Al-Jibory'nin iddiasını kapak konusu yapması ve birçok gazetenin iddiaları dergiden aynen naklederek kullanması üzerine, Osmanlı ve Mısır hanedanları bir açıklama yapıp haberleri yalanladılar.

Gazetelere*"Osmanoğlu ailesi ve Mısır Kraliyet Hanedanı'nın Prens Mehmed Ali İbrahim Kolu Tarafından Yapılan Ortak Açıklamadır"* başlığı ile gönderilen yalanlama metninde Sataa Al-Jibory'nin iddialarının tamamen yalan olduğu ifade ediliyor ve şöyle deniyordu:

"...Bir derginin 15-21 Ağustos 1993 tarihli sayısında kapak konusu yapılan 'Bağdat prensinin trajik öyküsü' *başlıklı hayal mahsulü haberle ilgili olarak, Osmanoğlu ailesi ve Mısır hanedanının Prens Mehmed Ali İbrahim kolu, aşağıdaki ortak açıklamayı yapmak mecburiyetini hissetmişlerdir:*

Haberde, Sataa Al-Jibory adındaki Irak vatandaşı olan bir zat, babasının Irak'ın son kralı İkinci Faysal, annesinin ise Osmanlı ve Mısır hanedanlarına mensup Prenses Fazile İbrahim olduğunu, kral ve prensesin 1958 Irak ihtilâli öncesinde nişanlı bulundukları sırada dünyaya geldiğini ileri sürmektedir.

Sözkonusu Irak vatandaşının, 'annesi' *olduğunu söylediği Prenses Fazile İbrahim, anne tarafından Osmanlı hükümdarı Mehmed Vahideddin'le son Halife İkinci Abdülmecid'in torunu ve Mısır kraliyet ailesinden Prens Mehmed Ali İbrahim'in kızıdır. Prenses, 1956 yılında henüz 16 yaşındayken kralla resmen nişanlanmış ve nişan kralın Irak'ta 14 Temmuz 1954 günü meydana gelen kanlı darbede katledilmesine kadar, protokol kuralları çerçevesinde devam etmiştir.*

Kral İkinci Faysal ve Prenses Fazile İbrahim, 1958 öncesinde nişanlı bulundukları müddet zarfında bir defa Paris'teki aile ikametgâhlarında, iki defa Cannes'da, bir defa İstanbul'daki Abu Bakr yalısında ve iki defa da prensesin evlilik hazırlıkları için gittiği Bağdat'ta karşı karşıya gelmişlerdir. Bütün bu buluşma ve ziyaretler, kraliyet ve hanedan âdetlerine uygun şekilde, her zaman için ailelerin, nedimelerin ve protokol mensuplarının refakatinde gerçekleşmiştir. Dolayısıyla, haberde ileri sürülen çirkin ifade ve iddialar tamamen gerçekdışıdır.

Prenses Fazile İbrahim, Kral İkinci Faysal'ın katledilmesinden sonra, 10 Aralık 1965 günü, saygın bir devlet adamı, başvekil ve senato başkanı olan sayın Suat Hayri Ürgüplü'nün oğlu Hayri Ürgüplü ile izdivac etmiş ve bu izdivac neticesinde dünyaya gelen iki evlâdından, Ali Suat Ürgüplü ve Selim Ürgüplü'den maada çocuğu olmamıştır.

Kamuoyuna, saygı ile duyurulur".

6.
Parola: "Iıııınnnn!", İşaret: "Inınınınınnnnn!"

Bağdat'ta yaşanan bu facialar sırasında Neslişah ailesinin yanında olamadı, zira 1957 sonbaharında başına o zamana kadar yaşadığı bütün zorluklara ve sıkıntılara rahmet okutacak kadar ağır bir dert gelmişti: Kahire'de kocası ile beraber tevkif edilip ev hapsine konmuş ve *"Rejime karşı komplo kurmak"* suçlamasıyla aylarca askerî mahkemede yargılanmıştılar...

Hem de bir değil, iki defa yargılandılar!..

Abdülnasır, Süveyş Krizi'nden diplomatik bakımdan güçlenerek çıkmıştı ama kriz Mısır'da sesini çıkartamaz hâle gelip yeraltına inmiş olan muhalefete de ümit vermişti. Aynı politikanın takip edilmesi hâlinde Mısır'ın daha büyük zararlar göreceğine inanan muhalefet, Abdülnasır'dan mümkün olduğu kadar çabuk kurtulmanın yolunu arıyor, birçok yerde artık *'Abdülnasır'ın başına çok yakında birşeylerin gelebileceği'* konuşuluyordu.

Hükümet, bir gün istihbarat servisi *Muhaberat*'ın rejimi hedef alan çok büyük bir komployu ortaya çıkarttığını duyurdu.

İddiaya göre, komplocular değişik mesleklerden ve değişik milletlerdendi ve işin içinde İngiliz istihbaratı ile Arnavutluk'un bir ara İskenderiye'de sürgünde yaşamış olan eski kralı Zog da vardı. Yolsuzluk yaptığı ortaya çıkınca 1952 ihtilâlinden hemen sonra Mısır'dan kaçan ve Sünnî dünyasının en büyük ilim merkezlerinden olan El Ezher Üniversitesi'nin 1928 ile 1946 arasında iki defa şeyhliğinde bulunan çok önemli din âlimi Mustafa el Merâgî'nin oğlu, hava kuvvetlerinde görevli bir subay, bir Yunanlı ve bir Mısır prensesinin oğlu ile Avrupa'da yaşayan bir Osmanlı şehzadesi de işin içindeydi!

Prensesin oğlu, İngilizler'in 1914'te Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'yı tahtından indirmelerinden sonra *Mısır Sultanı* ilân ettikleri Sultan Hüseyin'in kızı olan

Prenses Kadriye'nin çocuğu Muhammed Hayri idi. Sultan Abdülmecid'in soyundan gelen Fevziye Sultan'ın, yani Ömer Faruk Efendi'nin seneler önce Nice'in dışındaki bir köy evinde ailesiyle beraber sefalet içerisinde yaşarken alıp kendi evine getirdiği Şehzade İbrahim Tevfik Efendi'nin kızının kocasıydı...

Osmanlı şehzadesi ise, Sultan Reşad'ın torunu Mahmud Namık Efendi idi... Seneler önce Prens Hasan Tosun ile hiç istemediği halde zorla nişanlandırılan ve yataklara düşen Neslişah'ı kurtarabilmek için ustaca manevralarla nişanın bozulmasını sağlayıp kuzenine dünyaları bağışlayan şehzade...

Namık Efendi, savcıya göre komplocular ile beraber çalışmamıştı ama işin içinde bulunanların hemen hepsi ile arkadaş olduğu için hazırlıkların bütün detaylarını biliyordu!

Abdülnasır'a karşı darbe hazırlığında bulunanlar, Mısır istihbaratına göre, o zamana kadar hiç denenmemiş güvenlik usulleri icad etmişlerdi. Meselâ, çok özel yüzükler yaptırmışlardı ve birbirlerini parmaklarındaki bu yüzükleri görünce tanıyorlardı. Büyük bir sır olmasına rağmen, aynı yüzükten Namık Efendi'ye de vermişler ve şehzade yüzüğü *"Bunu takanlar çok yakında Abdülnasır'ı devirecekler"* diye Avrupa'da önüne her gelene göstermişti!

Mısır istihbaratının komplocuların parolaları hakkında elde ettiği bilgi ise daha da enteresandı: Darbeyi yapacak olanlar parola olarak bir kelime değil, bir *"ses"* seçmişlerdi. Karşılaştıkları zaman birbirlerini tanıyabilmek için parola, şifre yahut işaret vermek yerine karşı karşıya geçip *"Innnnn, ınınınnnn, ınınınınnnn!"* gibisinden tuhaf sesler çıkartıyorlardı ama ezberlemeleri gereken sesin tonunu zamanla hepsi unutmuştu!

Elde edilen deliller, işte bu derece ciddî idi...

Suçlananlardan o sırada Mısır'da bulunanların hepsi, hemen tevkif ettiler. Namık Efendi hakkında da gıyabî tevkif kararı çıkartıldı. Tutuklananlar arasında Muhammed Hayri de vardı ama tevkifinden sonra prensesin oğlundan bir daha hiç haber alınamadı. Abdülnasır hakkında bildiği herşeyi mahkemede söylemesinden endişe edildiği için sessizce öldürüldüğü yolunda ve çok büyük ihtimalle de doğru olan söylentiler çıktı. Mısır makamları ise, Muhammed Hayri konusunda *"kayıp olduğu"* dışında hiçbir açıklama yapmadılar...

Muhammed Hayri'nin şimdi Paris'te yaşayan hanımı Fevziye Sultan (Osmanoğlu) kocasının öldüğüne hâlâ inanmıyor ve aradan elli küsur sene geçmiş olmasına rağmen günün birinde mutlaka döneceğini söylüyor ve bekliyor!

*

Mısırlılar komplo söylentileri ile bu konuda yapılan açıklamaları merak ve şaşkınlık içerisinde takip ederlerken, ortaya birdenbire iki isim daha atıldı: Prens Abdülmünim ve karısı Neslişah!

İddiaya göre, her ikisi de bütün hazırlıklardan tâââ başından itibaren haberdardılar, Neslişah Avrupa'da bulunduğu sırada Şehzade Namık Efendi vasıtası ile komplocularla tanışmış, kendisine vazife bile teklif edilmiş ama o kabul etmemişti.

İşin içinde güya, Arnavutluk'un sâbık kralı Zog da vardı. Zog, Neslişah'ın babası Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin yakın dostuydu, İskenderiye'deki sürgün günlerinde sık sık görüşürler ve sâbık kral, şehzadeye büyük hürmet gösterirdi. Meselâ bir kapının önüne geldikleri sırada şehzade *"Majesteleri, buyurunuz!"* diyerek krala yol verir; kral ise *"Aman estağfirullah efendi hazretleri! Ben en küçük vilâyetinizin vâlisi idim"* diyerek geri çekilirdi!

Namık Efendi, Neslişah'ı Avrupa'da Kral Zog'a da götürmüş, Neslişah'a kral da bazı gizli belgeleri taşımasını teklif etmiş ama Neslişah *"Zaten her adımımız takip altında... Size yardım etmem imkânsız"* diye red cevabı vermişti...

Neslişah, Zog'un evinde İngiliz istihbaratının başında bulunan kişi ile de tanışmıştı. Macaristan'dan henüz dönmüş olan bu kişi kendisini Neslişah'a sahte bir isimle takdim etmiş ama Neslişah adamın kim olduğunu hemen anlamış ve o sıralarda Rus tanklarının çiğnediği Macaristan'ı da İngiliz istihbaratının karmakarışık ettiğini farketmişti. İstihbaratçı, Neslişah'a üstelik *"Mısır'ın müstakbel kralı sizin kocanız mı, yoksa kızkardeşinizin kocası Prens Amr İbrahim mi olmalı?"* diye sormuş ve *"Bunu Mısır'a gidip Mısırlılar'a sorun!"* cevabını almıştı.

Elde edilen bütün bu bilgiler üzerine, Prens Abdülmünim ile Neslişah'ın Kahire'deki evleri 1957 sonbaharında, bir sabah askerler tarafından basıldı, gizli belgeler bulabilmek için evin altı üstüne getirildi, her ikisi de tevkif edilip ev hapsine kondu ve birkaç hafta sonra mahkemeye çıkartıldılar!

Neslişah anlatıyor:

> *"...Çocuklarım artık Paris'te, Hanzade'nin yanında idiler. Kocamla ben Mısır'da oturuyorduk. Her iki senede bir müsaade alıp çıkıyordum, önce Türkiye'ye geliyor, biraz kaldıktan sonra Fransa'ya geçip çocuklarımla beraber oluyordum. Sonra yine Türkiye üzerinden Kahire'ye dönüyordum.*
>
> *Kocamın benimle beraber gelmesine izin vermediler, Kahire'de rehine gibi tuttular. Tek başıma gidip tek başıma dönüyordum...*
>
> *Mısır'a Fransa üzerinden dönemezdim, çünki çıkış vizesini asıl memleketime, yani Türkiye'ye gidebilmem için veriyorlardı ve dönüşümün de İstanbul'dan olması şarttı.*
>
> *Birkaç defa böyle yaptım, İstanbul'a ve Paris'e gidip yine İstanbul üzerinden Kahire'ye döndüm...*

Mısır'da 1956'dan itibaren hava çok daha gerginleşmişti...

Abdülnasır'ın politikası daha da yayılmacı hâle geldi. Suriye ile birleştikten sonra Yemen ile de birleşmeye çalıştı. Her birleşmeden sonra, Mısır bayrağına yıldızlar ilâve edip duruyorlardı. Abdülnasır'dan ürken öteki Arap memleketleri 'Bu adam gün gelecek, bize de göz dikecek' *diye ayağa kalktılar. O arada kanal da millîleştirilince, Süveyş hadisesi patladı. Kanal ve Sina hücuma uğrayınca sinirler daha da gerildi ve sadece Mısır değil, bölgedeki bütün devletlerde kaynaşma başladı...*

Kanal hadisesinin olup bitmesinden sonra ben yine Türkiye'ye, İstanbul'dan da Paris'e gitmiştim. Çocuklarımla beraber bir-iki ay geçirmek istiyordum ama birgün kocamdan bir telgraf geldi. 'Baban çok hasta, çabuk gel!' *diyordu...*

Hemen bir tayyare bulup yine İstanbul üzerinden Kahire'ye döndüm ve babamın yanına gittim. Hakikaten berbattı. Hem kalp krizi geçirmiş, üstüne üstlük bir de zatürree olmuştu.

Bunlar yetmiyormuş gibi böbrekleri de çalışmaz hâle geldi. Doktoru ümidini kesti ve bana 'Bu adam tıbben ölmüştür, hazırlıklı olun' *dedi ama sonra bir mucize yaşadık. Babam birdenbire iyileşti, ayağa kalktı ve on küsur sene daha yaşadı!*

Annemi boşayıp kuzeni Mihrişah ile evlenmesinden sonra babamla aramız artık şekerrenk olsa da görüşüyordum fakat Mihrişah ile birarada olmayı reddetmiştim.

Ama, Mihrişah hastalığı sırasında babama çok iyi baktı...

Meselâ babam zatürree olmasına rağmen 'Hava çok sıcak!' *deyip vantilatörü yatağının önüne koydurup serinlemek isterdi. İstediği şeyi yapmamak ne mümkün? Kıyametleri kopartırdı ve pervaneyi mecburen getirip önüne koyarlardı. Mihrişah ise bir sandalye alıp babamla vantilatörün arasında oturur, rüzgâra sırtını döner ve kendisinin de zatüree olma riskine karşı babamın daha fenalaşmasını engellemeye çalışırdı.*

Bu fedâkârlığını gördükten sonra, Mihrişah ile tekrar görüşmeye başladım.

Babam daha önceleri pazartesi günleri bana yemeğe gelirdi, sonra Mihrişah ile beraber gelmeye başladılar...

1957 Aralık'ının sonuna doğru bir pazartesi günüydü; babam ve Mihrişah o gün bize yine öğle yemeğine geleceklerdi. Yeni uyanmış, kahvaltımı odamda yapıp giyinmiştim ve hazırlık yapmak üzere tam alt kata inmek üzereydim ki, hizmetçiler şaşkın bir halde odama geldiler ve 'Efendinâ' *dediler,* 'Evin etrafında asker

var, her yeri sarmışlar, telefonlar da kesik, çalışmıyor'...

O sırada merdivenlerde bir patırtı işitildi, ne oluyor demeye kalmadan odamın kapısı şiddetle açıldı ve içeriye silâhlı askerlerle subaylar girdi!

Mısır'da erkeklerin asker yahut polis de olsa bir hanımın odasına böyle habersizce girmeleri mümkün değildi. Bunu bildiğim için önemli birşeyler olduğunu hissettim ve ilk defa korktum!

Bir subay bana 'Mevkufsunuz! Evinizi arayacağız' *dedi ve odamın altını üstüne getirmeye başladılar.*

Niçin tevkif edildiğimizi bilmiyordum ve aklıma hiçbir sebep gelmiyordu. Askerlere sordum, cevap veremeyeceklerini, sadece evi arayıp kocamla beni tevkif edeceklerini söylediler, o kadar...

Yatak odamdaki masamın üzerinde küçük çinilerle kaplı 18. asırdan kalma şık bir mektup kutum vardı. O sene Salzburg'dan almıştım ve içine çocuklarımdan gelen mektupları koyuyordum. Yavrularımı özlediğim zaman o mektupları açıp tekrar tekrar okurdum. Önce o mektupları aldılar. 'Bunlar çocuklarımın gönderdikleri kartlar ve mektuplar, ne işinize yarayacak ki alıyorsunuz?' *diye sordum ama dinlemediler. Sadece çocuklarımın mektuplarını değil, üzerinde yazı olan ne buluyorlarsa alıyorlardı...*

O anda tepem attı! Çamaşırlarımın durduğu dolaba gidip çekmeceleri açtım, adamlara çekmecedekileri gösterip 'Bunları da alın!' *diye bağırdım...*

Fena utandılar, yabancı bir hanımın odasına birdenbire girmiş olduklarını hatırlayıp dolabın kapısını hemen kapattılar ve 'Affedersiniz... Aramaya siz dışarıya geldikten sonra devam ederiz' *deyip çıktılar ama sonra yine herşeyin altını üstüne getirdiler.*

Sıra kocamın bürosunun aranmasına geldi, orayı da altüst ettiler. Evin her köşesi didik didik oldu. Derken radyoları da söküp aldılar ve 'İkiniz de mevkufsunuz. Hapishaneye götürülmek yerine evinizde hapsedilmenize karar verildi. Dışarıya adım atamazsınız, bahçeye çıkmanız da yasak!' *deyip gittiler ama ne ile suçlandığımızı yine söylemediler!*

Kapının önüne ve bahçeye bir manga asker yerleştirildi. Birkaç saatte bir yeni bir devriye gelirdi. Geceleri nöbetçileri değiştirdikleri zaman sinirimizi bozmak için ellerinden geldiği kadar gürültü ediyorlardı.

Bahçede, kocamın sekreterinin kaldığı küçük ev vardı. Adamcağızı kovup oraya bizden mes'ul bir polis zabiti yerleştirdiler. Allah'tan

nazik ve terbiyeli iyi bir adamdı ve bize gayet iyi muamele etti...

Artık hiç kimse evimize girip çıkamıyordu. Hizmetçileri bile gelişlerinde ve gidişlerinde didik didik arıyorlardı. Geldiklerinde ellerinin mutlaka boş olması lâzımdı, hattâ gazete getirmeleri bile yasaktı...

Tevkif olduğumuz gün pazartesi idi ve babamla yemek günümüzdü... Babam öğle saatlerine doğru Mihrişah ile beraber bizim eve gelmiş... Otomobili yeni hanımı Mihrişah kullanıyormuş. Kapıdaki askerlerle polisleri görünce şaşırmışlar, askerin biri 'İçeriye giremezsiniz, her ikisi de tevkif olundular' *deyince kalp krizini henüz atlatmış olan babam kapıda fenalık geçirmiş, dönerken arabada daha da kötü olmuş.*

Mihrişah daha sonra o günü anlatırken 'Bir taraftan seni düşünüp üzülüyordum, bir taraftan da baban arabada ölecek zannettim, çok korktum, eve kadar zor götürdüm' *demişti...*

Askerler giderlerken radyoları da söküp götürmüşlerdi ama küçük bir radyoyu görememişlerdi. Bizi ne ile itham ettiklerini gitmelerinden hemen sonra o radyodan öğrendik: Münim ile beraber, hükümete karşı kurulan bir komploya iştirak etmekle suçlanıyorduk...".

Neslişah ve Prens Abdülmünim, bir müddet sonra askerî mahkemeye sevkedildiler...

Ama, hükümete karşı komplo hazırlamakla değil; böyle bir komployu bildikleri halde hükümeti haberdar etmemekle suçlanıyorlardı ve iddianamede tuhaf ilişkilerden bahsediliyordu...

Açıklamayı, 1957'nin 31 Aralık günü Kahire Başsavcısı Seyyid Muâfî yaptı ve *"Neslişah'ın hükümet darbesi hazırlıklarına fiilen iştirak etmediği anlaşılmıştır fakat hazırlıklardan haberdar olduğu halde bunları hükümete bildirmemekle suçlanacaktır"* dedi. Savcı, bu kararı vermelerinde Neslişah'ın Türk tabiyetinde bulunmasının da rol oynadığını anlattı ve Neslişah ile kocası Muhammed Abdülmünim'in mahkemeye çıkacaklarını ama tevkif edilerek hapishaneye gönderilmeyeceklerini ve mahkeme bitene kadar evlerinde hapis tutulacaklarını söyledi.

Prens Abdülmünim ve Neslişah evlerine kapatılmalarından sonra günlerce devam eden sıkı bir sorgudan geçirildiler ve altı ay boyunca askerî mahkemeye götürüldüler.

Neslişah anlatıyor:

"...Evimize hapsedilmemizin üzerinden bir-iki gün geçtikten sonra bir savcı yanında bir sürü asker ve zâbitle beraber geldi ve kocamla beni sorguya çekti...

Sorgu çok uzun sürdü... Ben herşeyin artık olup bitmesini istediğim için sorduklarına hep Arapça ama kısa kısa cevaplar veriyordum ve zabıt da tabiî Arapça tutuluyordu...

Herşeyi sorup işlerini bitirdikten sonra bana zabtı uzatıp 'İmzala' *dediler,* 'Hayır etmem' *diye cevap verdim.* 'Niçin etmezsin?' *dediler,* 'Çünki size güvenmiyorum da ondan! Kocam gelsin, bana okusun, tercüme etsin, ondan sonra... Arapça'yı konuşurum ama yazılı Arapça'yı anlamam. O kâğıda ne yazdığınızı bilmiyorum, o yüzden kocam okuyup bana tercüme etmeden imzalamam!' *dedim.*

Sonra uzun uzun münakaşa ettik. Adamlar 'Mecbursun imzalamaya' *diyor, ben* 'Hayır, beni mecbur edemezsiniz, kocam gelip okusun, ondan sonra' *diyordum. Onlar* 'Böyle şey olmaz!' *diye ısrar edince ben de* 'O halde imzalamıyorum' *dedim ve imzalamadım.*

Ellerinde delil, ipucu, vesaire hiçbirşey yoktu. Birileri gûya Abdülnasır'ın aleyhinde komplo kurmuşlarmış, kocamla ben de komployu bildiğimiz halde hükümete haber vermemişiz... Bizi bununla itham edip elimden hükümeti haberdar etmeme suçunu işlediğime dair imzalı ifade alacaklardı. İmzalamadım!

Sonra, beni ve kocamı askeri mahkemeye sevkettiler. Mahkeme boyunca, altı ay kadar evimizde mevkuf tutulduk.

Her duruşma öncesinde evde aynanın karşısına geçip söyleyeceklerimin provasını yapıyordum. Seçeceğim kelimeler, hâlim, tavrım ve hattâ mimiklerim bile gayet ikna edici olmalıydı. Bu yüzden yeni bir piyese çalışan tiyatrocular gibi ayna karşısında saatlerce kaldım ve en inandırıcı tavrımı bulmaya çalıştım.

Dâvâ günleri bir otomobil geliyor, bizi evimizden alıp mahkeme salonuna götürüyordu. Şoförün yanına sivil bir polis memuru oturuyordu, kocamla ben arkada idik. Yolda sivil polisle sohbet ede ede gidiyorduk ve adam zamanla bizi sevmeye başladı.

Bir seferinde canım sıkkındı, birilerinin aleyhinde birşeyler söylemeye başlamıştım. Muhbir birden arkaya dönüp sağ elinin işaret parmağını burnuna götürerek bana 'Konuşma!' *diye işaret yapınca hemen sustum ama adamın yanındaki şoförden mi yoksa başka birşeyden mi korktuğunu anlamadm ve hakikaten merak ettim.*

Korkunun sebebini sonra öğrendik, hem de gayet komik şekilde...

Çocukluğumdan buyana, güldüğüm zaman bacaklarımı ileriye atarım... Yani hem yüzümle, hem de bacaklarımla gülerim! Bir

başka gün yine mahkemeye gittiğimiz sırada aramızda konuşurken güleceğim tuttu ama fazla şiddetli gülmüşüm, bacaklarım öndeki koltuğa çarpınca koltuğun arka tarafı pat diye otomobilin içine düştü ve etrafa ses kayıt makineleri saçıldı. Meğerse aramızda konuştuğumuz herşeyi kaydedip dinliyorlarmış, sivil memurun bana susmamı işaret etmesinin sebebi de buymuş!

Mahkeme binasında sigara içilmiyordu, kahve de, çay da, içecek başka birşey de yoktu. Tuvalete gitmek istediğim zaman bize refakat eden sivil memuru çağırıp söylerdim, adam gidip başka birini bulurdu, o bir diğerini çağırırdı, son çağırdıkları adam da bir başkasını getirirdi ve abdesthanenin önüne kadar böyle dört-beş kişi arka arkaya giderdik. Kapının önünde hepsi birden beklerdi ama öyle sinirli olurdum ki, içeride hiçbirşey yapamadan çıkardım!

Ramazan'ın büyük kısmı mahkemede geçti ve o günlere tesadüf eden duruşmalar daha da zor oluyordu...

*

Mahkeme hey'eti beş kişiydi ve başlarında askerî bir hâkim vardı.

İlk duruşmada hâkim bana 'Arapça'yı kendini müdafaa edebilecek derecede iyi konuşmuyorsun. Onun için ya İngilizce yahut Türkçe konuş. Türkçe söylemen daha iyi olur, zaten senin için iyi bir mütercim de bulduk' *dedi ama Türkçe konuşmayı kabul etmedim,* 'İngilizce konuşacağım' *dedim.* 'İngilizce konuştuğum takdirde herkes ne söylediğimi işitip anlar ama Türkçe konuşursam tercüman sizin işinize gelecek şekilde tercüme edebilir. Bu yüzden İngilizce konuşacağım'.

Adam bunun üzerine bana 'Aaa, nasıl olur, senin bize itimadın yok mu?' *diye sormaz mı! Dayanamadım,* 'Hayır, tabiî ki yok! Bizi olmayacak şeylerle itham ediyorsunuz, bu yüzden size itimad etmiyorum!' *dedim ve sadece İngilizce konuştum. Hâkimlerin hepsi Fransızca biliyordu ve işlerine gelmeyen, hoşlanmadıkları sözler ettiğim takdirde beni hemen susturuyorlardı...*

Bir celsede bana açıkça 'Sen bu komplodan haberdar olduğun halde neden bize bildirmedin?' *diye sordular.* 'Ortaya o kadar çok komplo atılıyordu ki... Kahire'de her yerde komplolardan bahsediliyordu. Hem zaten bunlardan bahsedenlerin hepsi sevdiğim insanlardı. Bu insanları gelip de size ihbar etmemi mi bekliyorsunuz?' *dedim.*

Hâkimin bu defa 'Yoksa sen bizi sevmiyor musun?' *diye soracağı tuttu ve gene dayanamadım,* 'Sevmiyorum!' *dedim.* 'Sizi nasıl seveyim? Bize hırsız dediniz, hain dediniz, her türlü ithamı yaptınız! Bütün bunların üzerine sizi sevmemi nasıl bekleyebilirsiniz?'

Komplo suçlaması ile birşey elde edemeyeceklerini farkettiler ve nihayet bizi Avrupa'ya para kaçırmaya suçlamaya kalktılar.

İhtilâlciler darbenin hemen ardından bir kanun çıkartmış ve Mısırlılar'ın daha önce Mısır dışına çıkarttıkları paraları memlekete derhal geri getirmelerini istemişlerdi.

Kocam çok daha önceden İsviçre'ye bir miktar para göndermişti. Mısır'da kral, prensler ve zenginler senenin birkaç ayını zaten Avrupa'da geçirdikleri için dışarıya her zaman para götürürlerdi. Kral Faruk bile bir defasında şaka yapmak istemiş, 'Ben paralarımı ayakkabı kutularının içerisinde çıkartıyorum. Siz nasıl götürüyordunuz?' *diye sormuştu.*

Biz de Avrupa'ya gittiğimizde kullanmak ve çocuklarımızın tahsil masraflarına harcamak için az da olsa arada bir para çıkartmıştık. Ama bizim İsviçre'deki hesabımız öteki zengin prenslerin hesaplarının yanında hiçbirşey sayılmazdı.

Mahkemede işte bu dışarıdaki para meselesini ortaya attılar. Hâkim 'İsviçre'de hesabınız olduğunu tesbit ettik. Hükümet kanun çıkarttığı halde bu parayı memlekete neden getirmediniz de orada tuttunuz?' *diye sordu.* 'Çocuklarımız için' *dedim.* 'Üzerimizde iki çocuğumuzun mesuliyeti var. Bu para onların tahsili içindir. Siz kendi çocuğunuzun tahsili için dışarıda bir yere para koyacak olsanız hükümet istedi diye getirir misiniz? Getirmezsiniz! Biz de öyle yaptık ve getirmedik'.

O sırada dinleyicilerin arasında bulunan bir Rum hanım dayanamadı ve 'Bravo Prenses!' *diye bağırdı, hâkim de kadına bağırdı ve mahkeme curcunaya döndü".*

Neslişah ve kocası Prens Abdülmünim, altı ay boyunca evlerinde mahpus kaldılar ve haftanın birkaç günü mahkemeye gidip geldiler. Sonra nasıl olduysa oldu ve askerî mahkeme her ikisini de beraat ettirdi. Kahire Başsavcısı Seyyid Muâfî, prens ile prensesin komplo ile bir alâkaları olmadığının anlaşıldığını söyleyip beraatlerini istemiş, hattâ İsviçre'deki hesaplar meselesini de görmezden gelmişti!

Dâvâları bitmiş ama çileleri henüz bitmemişti... Neslişah'ın kaderinde,

kızkardeşi Hanzade Sultan ile kızı Prenses Fazile'nin hayatlarını bir tesadüf eseri kurtarabildikleri Bağdat'taki 14 Temmuz darbesi yüzünden Kahire'de yeniden askerî mahkemeye düşmek vardı!

*

Darbeden birkaç gün sonra Kahire'ye, Bağdat'tan kalkan askerî bir uçak indi...

Uçakta kelepçelere ve zincirlere vurulmuş tek bir yolcu vardı ve yolcuya tepeden tırnağa silâhlı birkaç asker refakat ediyordu...

Irak Hava Kuvvetleri'ne ait uçak Kahire havaalanına inip kapılarını açar açmaz yolcuyu indirdiler ve uçağın yanına kadar gelmiş askerî bir araca koydular. Hemen hareket eden araç, Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mukattam Tepesi'ndeki büyük cami ile beraber 1830'larda inşa ettirdiği ve sonraları hapishane olarak kullanılan kaleye doğru yola çıktı.

Yolcunun adı, Mahmud Namık idi. Bir sene kadar önce Irak'ın sâbık başbakanı Nuri Said Paşa ile beraber İstanbul'da Neslişah'ı ziyaret edip Irak Kralı İkinci Faysal ile Neslişah'ın kızkardeşi Hanzade Sultan'ın 16 yaşındaki kızı Prenses Fazile'nin evlenmeleri meselesini açan, Osmanlı hükümdarı Sultan Reşad'ın torunu Şehzade Mahmud Namık Efendi...

Irak'a ihtilâlden önce birkaç parti silâh satmış ve hem ticarî işleri hakkında temaslarda bulunmak, hem de kuzeni Hanzade Sultan'ın bir ricasını yerine getirmek için 1958'in 12 Temmuz'unda Bağdat'a gitmişti.

Mısır'ın 1952 darbesinden sonra lideri olan Cemal Abdülnasır'dan hiç hoşlanmadığı biliniyor, hattâ Avrupa'da Abdülnasır'ın aleyhinde bazı faaliyetlerde bulunduğu da söyleniyordu ve Kahire'ye bu yüzden artık gidemez olmuştu.

Hanzade Sultan'ın şehzadeden ricası, kızı Prenses Fazile ile alâkalıydı: Kral Faysal ile çok yakında evlenecek olan Fazile'nin düğün meselesindeki bazı pürüzleri halletmesi... Namık Efendi düğün hazırlıklarına nezaret edecek ve kralın dayısı Prens Abdülillâh ile çeyiz hususunda karara varacaktı.

Şehzade, Bağdat'ta iner inmez şehrin en lüks oteli olan *El Mansur*'a yerleşti, görüşmelerini ve temaslarını yapmaya başladı ama gelişinden iki gün sonra patlayan kanlı ihtilâl onu da girdabına aldı!

Darbeci askerlerin ihtilâlin ilk günü hem radyoda hem de sokaklarda Mısır ve Abdülnasır lehinde slogan atmaya başladıklarını ve Suriye gibi Irak'ın da Mısır ile birleşmesi heveslerinin dillendirildiğini görünce Kahire'deki rejimin kendisinden hoşlanmadığını hatırlayıp endişelendi. Bağdat'ta sokağa çıkma yasağı ilân edilmiş olmasına rağmen bir yolunu bulup otelden ayrıldı ve İsviçre Büyükelçiliği'ne sığındı.

Şehzade, Fransız Hükümeti'nin verdiği ve milliyeti kısmında *"Osmanlı"*, isim yerinde de *"Prens Mahmud Namık"* yazan bir pasaport taşıyordu...

İsviçreliler, eskiden tanıdıkları Şehzade Namık Efendi'nin himaye talebini kabul ettiler, "Prens" unvânının geçmediği yeni bir pasaport verdiler, elçilikte istediği kadar kalabileceğini ve ortalığın yatışmasından sonra Bağdat'tan ayrılması için bir çare bulmaya çalışacaklarını da söylediler...

Şehzade, İsviçre Elçiliği'nde birkaç saat geçirdikten sonra hiç yapmaması gereken bir iş yaptı: *"Pasaporttaki 'Prens' kelimesi kalktığına göre darbeciler beni tanımazlar ve dokunmazlar"* diye düşündü, İsviçreli diplomatların bütün uyarılarına rağmen elçilikten ayrılıp oteline döndü...

Namık Efendi'nin bu hatâsı, Mısır'da bir zindanda can vermesinin yolunu açacaktı!

Askerler o akşam Bağdat'ın bütün otellerini tek tek dolaşıp yabancı müşterilerin listesini çıkarttılar. Mahmud Namık'ın kaldığı El Mansur Oteli'ne gitiklerinde, İsviçre pasaportu taşıyan Müslüman isimli işadamı dikkatlerini çekti. Hemen kısa bir araştırma yapıldı ve Kahire'de birkaç ay önce başlayan ve Bağdat'ta da çok yakından takip edilen komplo dâvâsının ismi çok geçen sanıklarından biri olduğu, üstelik Mısır'da hakkında gıyabî tutuklama kararının da bulunduğu farkedildi.

Iraklılar'ın eline, hayranı oldukları Abdülnasır rejimine yapmak istedikleri hoş bir jestin malzemesi geçmişti... Kahire'ye telgrafla *"Bu adam işinize yarar mı?"* diye sordular, *"Hem de nasıl yarar! Derhal gönderin"* cevabı gelince de şehzadeyi zincire vurdular ve bir askerî uçağa koyup Mısır'a teslim ettiler!

Namık Efendi'nin Kahire Kalesi'ne kapatılmasından sonra Mısır'da eski defterler yeniden açıldı ve Neslişah ile Prens Abdülmünim'in beraatleri ile biten birkaç ay önceki dâvânın devamına karar verildi.

Komploya iştirak etmekle suçlanan kişilerin çoğu Mısır'ı o zaman çoktan terketmiş oldukları için yakalanıp bir önceki mahkemeye çıkartılamamışlardı ama senaryonun çok önemli bir ismi, Prens Namık artık ellerinde idi ve rahatça yargılayabilirlerdi.

Şehzade Mahmud Namık Efendi'yi Mısır rejimine karşı komplo kurmakla, darbeye teşebbüs etmekle ve krallığı geri getirmeye çalışmakla suçladılar...

Ama, herkesin dilinde mahkemeye çok yukarılardan, bizzat Cemal Abdülnasır'dan talimat geldiği ve hakkında dâvâ açılan Türk prensinin mutlaka mahkûm edilmesinin emredildiği dedikodusu vardı.

Daha önce istediği beraat talebinden pişmanlık duyan Kahire Başsavcılığı da dosyaya iki isim daha ilâve etti: Neslişah ile kocası Prens Abdülmünim'in isimlerini!

Neslişah ve Prens gerçi beraat etmişlerdi, bu defa suçlanmıyorlardı ama mahkemeye *"Mahmud Namık'ın hazırladığı komplonun şahidi"* olarak çıkacaklardı...

*

Mısır kanunlarına göre, tutuklanan kişiye erkek akrabalarından birinin mutlaka vasî tayin edilmesi şarttı.

Kahire'de siyasî mülteci olarak yaşayan Osmanoğulları'nın çoğu, Abdülnasır yönetiminin gazabına uğramaktan çekiniyordu ve Namık Efendi'nin vesayetine tek bir kişi tâlip oldu: Onun gibi Sultan Reşad'ın torunu bir başka şehzade, Mehmed Nâzım Efendi.

Akrabalar, yani Kahire'deki hanedan mensupları da aralarında topladıkları para ile kuzenlerinin sevdiği yemekleri yapıp haftada iki gün hapishaneye gönderiyorlardı ve sırada Namık Efendi'ye iyi bir avukat tutma meselesi vardı.

Bu iş, Neslişah'a düştü.

Neslişah anlatıyor:

> *"..Hiçbir avukat Namuk'u müdafaa etmek istemedi. Kabul edenler oldu ama birkaç gün sonra gelip* 'Hükümete karşı onu müdafaa edemem, başıma iş gelir beni affedin' *deyip vazgeçiyorlardı.*
>
> *Mısır'ın o senelerdeki en iyi avukatı, Ahmed Hüseyin idi ve işin başlangıcından itibaren benim kafamda hep Ahmed Hüseyin vardı. Onun da dâvâ ile alâkadar olduğunu ve Namık'ı müdafaa etmek istediğini işitiyordum.*
>
> *Bir gün Bakrî ailesinin gelini Behice bana geldi ve* 'Ahmed Hüseyin sana haber gönderdi' *dedi.* 'Namık'ın avukatı olmak istiyor!'.
>
> *Gayet sevindim, zira bu işi halledebilecek tek avukat Ahmed Hüseyin idi ama bir mahzuru vardı: Mısır'ın en namlı solcusu idi, hattâ vaktiyle eli sopalı bir gençlik teşkilâtı bile kurmuştu.*[22]
>
> *Bu yüzden Ahmed Hüseyin ile görüşmeye bir müddet çekindim ve başka avukatlarla temasa devam ettim. Ama hep aynı şey oluyor, kabul edip gidiyorlar, bir-iki gün sonra gelip* 'Yapamayacağız, korkuyoruz' *diyorlardı.*
>
> *Ben böyle çaresiz bir halde avukat arayıp dururken dâvâ günü de yaklaşıyordu. Biraz daha geç kaldığım takdirde Namık'a mahkeme bir*

---

[22] 20. yüzyıl Mısır siyasî tarihinin en tartışmalı isimlerinden olan Ahmed Hüseyin, 1911'de Kahire'de doğdu.

Mısır'ı işgal altında bulunduran İngilizler'e karşı üniversite yıllarında *"Mısır, herkesin ve herşeyin üstündedir"* sloganıyla ortaya çıktı. Arapça dışında bir başka dil konuşulmamasını, yabancı olan herşeyden nefret edilmesini ve delicesine milliyetçi olunmasını istiyordu.

1933 Ekim'inde kurduğu *"Masr el-Fetâ"* yani *"Genç Mısır"* adındaki örgütü daha sonra siyasî parti hâline getirdi ve parti için Almanya'daki gibi paramiliter bir gençlik grubu teşkil ettti. Hüseyin'in yeşil gömlek giyen takipçileri, Mısır'da bir siyasî partiye ait olan ilk yarı askerî örgüt idi.

Bir ara Nazi Almanyası'nı ziyaret eden Ahmed Hüseyin o günlerde Adolf Hitler'e yazdığı bir mektup yüzünden bir hayli tepki aldı ama mektup seneler sonra yayınlandığında, Hitler'i İslâmiyet'e davet etmiş olduğu anlaşıldı.

avukat tayin edecekti ve müdafaayı alacak olan sıradan bir avukat, hükümet korkusundan başımıza kimbilir ne dertler açacaktı!

Artık son raddeye gelmiştik ve gözümü karartıp Ahmed Hüseyin ile görüşmeye karar verdim. Behice el Bakri'yi arayıp 'Ahmed Hüseyin'i ben işin tâââ başından beri istiyorum ama siyasî renginden korkuyorum' *dedim.* 'Onunla tekrar bir konuş, dâvâyı hâlâ almayı arzu ediyorsa buluşup konuşalım'.

Behice gidip görüşmüş. Beni bir-iki gün sonra Ahmed Hüseyin ile buluşturdu.

Gayet açık konuştum: 'Üstadım' *dedim.* 'Senin çok iyi, çok cesur ve hattâ Mısır'ın en büyük avukatı olduğunu biliyorum ama siyasî tarafın beni korkutuyor. Buna rağmen güvenebileceğim senden başka bir avukat yok!'

Bana 'İyi bir avukatın siyasî rengi yoktur prenses!' *diye cevap verdi.* 'Prens Namık'ın ne ile itham edildiğini ve aleyhindeki delillerin ne kadar çürük olduğunu biliyorum. Bu dâvâ benim için meslekî bakımdan bir prestij ve ideal dâvâsıdır. Bu yüzden sizden avukatlık ücreti alacak da değilim ve emin olun ki elimden geleni yapacağım. Bana inanın!' *dedi*".

Mahkeme günü yaklaşırken, Neslişah'ı daha önce altı ay boyunca sık sık gittiği yerden, Kahire Savcılığı'ndan çağırdılar: Şehzade Namık Efendi ile yüzleştirilecekti...

Neslişah anlatıyor:

"..Daha önce beraat etmiş olmamıza rağmen hâlâ tarassut altındaydık ve Namık'ın Kahire'ye getirilmesinden sonra tarassut daha da sıkılaşmıştı.

Beni gene aynı yere, Şâr-ı Melik Faruk'taki (Kral Faruk Caddesi) *savcılık ve istihbarat binasına çağırdılar. İhtilâlden sonra bütün caddelerin ismini değiştirmişlerdi, Şâr-ı Melik Faruk'a da başka isim vermişlerdi ama yeni adını bilmiyordum, hâlâ da bilmiyorum...*

Gittiğim bina berbat bir yerdi. Hırsızlar, câniler, sokak kadınları filân, hepsi oradaydı... Sinirimi bozmak için beni onlarla beraber iki-

---

Ahmed Hüseyin, Almanya'daki Nazi Partisi'nin milliyetçi tarafını değil, sosyalist yönünü benimsemişti. Yayınladığı çok sayıda dergide ve çıkarttığı kitaplarda dini reddeden komünizme karşı olduğunu ama İslâmiyet'in sosyalizm ile birçok ortak yönleri bulunduğunu söylüyordu.

Hasan el Benna'nın kurduğu ve Mısır'ın en güçlü silâhlı muhalefeti sayılan Müslüman Kardeşler Teşkilâtı'nı bir ara *"haydutlukla"* suçlayan Ahmed Hüseyin bu gruptan hep uzak durdu ama 1940'ta o zamana kadar milliyetçi sosyalist olan partisini İslâmî çizgiye yaklaştırdı. 1948'den sonra, sosyalizme daha fazla kaydı. Partisinin o zamana kadar *"Allah, vatan ve kral"* olan sloganını da *"Allah, vatan ve halk"* olarak değiştirdi.

1952 darbesinin ardından partisi ile örgütü dağıtılan ve yaşlılığında eski fikirlerinden vazgeçerek siyasî İslam çizgisine yaklaşan Ahmed Hüseyin, 26 Eylül 1982'de Kahire'de öldü. 30'lu yaşlarından itibaren Mısır'ın en güçlü ve en meşhur avukatı olmuş, çok önemli siyasî davalar üstlenmişti.

Mısır'ın iki liderinin, Cemal Abdülnasır ile Enver Sedat'ın ve 1952 darbesini yapan Hür Subaylar Örgütü'nün diğer bazı mensuplarının gençlik senelerinde Ahmed Hüseyin'in düşüncelerini benimsedikleri ve *Masr el-Fetâ*'da görev aldıkları söylenir.

ikibuçuk saat kadar orada beklettiler. Yanıma sivil bir polis vermişlerdi; hırsızların, fahişelerin arasında oturup bekledik...

Sonra birisi gelip 'Yukarıya çıkacaksınız' *dedi. Beni üst katta gayet uzun bir odaya götürdüler. Burası yeni dâvâya bakacak olan savcının makamıymış...*

Savcı odanın tâââ ucundaki masada oturuyordu ve yanında ayakta duran ama arkası kapıya dönük biri daha vardı...

Masaya doğru yürümeye başladım. Bacaklarım açıkçası hafiften titremeye başladı fakat kendime hemen hâkim oldum ve yürümeye devam ettim. Tam odanın ortasına geldiğimde ayaktaki adam döndü ve karşımda Namık'ı gördüm!

Fenalıklar geçirdim ama hiç belli etmemeye çalıştım, yürümeye devam edip masanın önüne gittim ve önce savcının elini sıktım, sonra da Namık'ı kucaklayıp öptüm...

O dağ gibi koskoca adam zayıflamış, incelmişti! Savcıya 'Siz bu adama eziyet mi ettiniz de bu hâle getirdiniz?' *dercesine baktım ve Namık'a Türkçe olarak nasıl olduğunu sordum. Savcı mükemmel bir Fransızca ile hemen araya girip* 'Lutfen sadece Fransızca konuşun' *dedi.* 'Buraya yüzleştirilmek için davet edildiniz. Benim bilmediğim bir lisanda konuşmanız yasaktır, sadece Fransızca!'.

Bunun üzerine Namık'a Fransızca olarak 'Seni iyi gördüğüme memnun oldum' *gibisinden birkaç söz ettim.*

Savcı bizi yüzleştirdi...

Namık çok iyi, çok tatlı bir insandı ve geçmiş senelerde bana çok büyük yardımları olmuştu. Gayet neşeli idi, komikti ama tabiatı itibariyle sır falan saklayamazdı. Ağzında bakla ıslanmaz, herşeyi heryerde rahatça söylerdi. Bazen öyle şeyler anlatırdı ki, bahsettiklerinin doğru mu yoksa şaka mı olduğunu anlayamazdınız.

Bu huyunu savcıya açık açık anlattım, 'Ortada bir komplo yok ama olsa bile komplocular böyle bir insanı aralarına almazlar' *dedim.*

Savcı kibar bir adamdı ve bana önceki dâvânın savcısı gibi kin dolu şekilde bakmıyordu. Hattâ, bir sonraki ifadem için beni daha önce gittiğim o binaya çağırmadı, evime gelip ifademi evde aldı. Aynı şeyleri söyledim ve bütün iddiaları reddettim.

Birkaç gün sonra yeniden askerî mahkemeye çıktım!

Ahmed Hüseyin, Namık'ı hakikaten mükemmelen müdafaa etti ve savcının iddialarını tek tek çürüttü. Müdafaası sonraki senelerde hukuk mekteplerinde bile okutuldu ama hâkimler Abdülnasır'dan 'Bu adamı mutlaka mahkûm edeceksiniz' *diye emir almışlardı. Neti-*

cede, bütün gayretimize rağmen Namık'ı mahkûm olmaktan kurtaramadık...".

Sultan Reşad'ın torunu Şehzade Mahmud Namık Efendi, 15 sene ağır hapse mahkûm oldu. Hemen o gün Mısırlılar'ın ismini korku ile telâffuz ettiği Tora zindanına nakledildi ve hayatını beş buçuk sene sonra Tora'nın dar, ıslak ve karanlık bir hücresinde noktaladı....

Zindanın müdürü 10 Kasım 1963 gecesi saat on bir sularında mahkûmun vasîsi Şehzade Nâzım Efendi'yi telefonla aradı ve *"Mahmud Namık isimli mahkûm iyi değil. Gelin, gelirken de yanınızda doktor getirin"* dedi.

Nâzım Efendi, Kahire'de yaşayan Saffet isimli bir Türk doktorla beraber hemen Tora'ya gitti. Şehzade felç olmuştu, şuuru yerinde değildi ve Dr. Saffet'e göre kurtulması mucize idi ve akrabalarının herşeye hazırlıklı olmaları lâzımdı...

Üç gün sonra, 13 Kasım sabahı saat beşte Şehzade Namık Efendi'nin ölüm haberi geldi.

Şehzade, hayata veda ettiğinde henüz elli yaşındaydı...

Cenaze namazı Tora zindanının bahçesinde kılındı. Namaza şehzadenin bazı akrabaları ile Kahire'de yaşayan birkaç Türk de katıldı ve Mısır'ın seçkin ailelerine mahsus bir âdete uyularak yedi kat kefene sarılan Mahmud Namık Efendi'yi boşanmış olduğu hanımı Şehrazat Râtib'in ailesine ait hususî mezarlığa defnettiler.

Neslişah, yine Kahire'de 1969'da vefat eden babası Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin mezarını 1977 Mart'ında İstanbul'a naklederken kaderi Cem Sultan'ı andıran kuzeni Namık Efendi'nin kemiklerini de getirtecek ve her iki şehzade, Divanyolu'ndaki Sultan Mahmud Türbesi'nde aynı mezara beraberce defnedileceklerdi!

*

1959 ilkbaharına gelindiğinde aylarca devam eden mahkemeler bitmiş, Neslişah ve Prens Abdülmünim bütün suçlamalardan beraat etmişlerdi ama son birkaç sene boyunca başlarına gelenler yüzünden prensin sağlığı berbat olmuş, yaşananlar Neslişah'ı da altüst etmişti...

Bütün bu hadiselerden sonra Mısır'da kalmak istemediler ama gittikleri takdirde artık bir daha geri dönemeyeceklerini de biliyorlardı...

İlk sürgününü 1924'te henüz üç yaşında iken büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi ile beraber yaşayan ve Türkiye'den sınırdışı edildikleri sırada tren istasyonundaki perdenin arkasına saklanarak *"Ben eve dönmek istiyorum"* diye ağlayan Neslişah'ın kaderine ikinci bir sürgün yazılmıştı...

Neslişah, bu sürgüne Mısır'da uğradı!

Dördüncü Bölüm: *Türkiye*

HALİFE MÜSLÜMAN MIYDI?

1.
Windsor Dükü'nün zincir dansı

Bütün sıkıntılar 1952'deki askerî darbe ile başlamış ve birbirini yedi sene boyunca daha da artmış bir halde tâkip etmişti.

Hele, son bir seneleri... Tevkiflerle, ev hapisleriyle, ardarda yapılan suçlamalarla ve bir türlü bitmek bilmeyen mahkemelerle geçmişti...

Her ikisi de artık yorgundu... Yorgun ve bıkkın! Üstelik sağlıkları da bozulmuştu!

Neslişah mahkemeler sırasında aylarca hemen her gün avuç dolusu sakinleştirici hap almış, tükenmek üzere olan kuvvetini fosforlu ilâçlarla takviyeye çalışmıştı ve dertlerin bitmiş gibi görünmesine rağmen sinirleri artık lâçka idi. Üstelik başlarına her an yeni bir iş açılması ihtimalinin yarattığı iç sıkıntısı, sinirlerini daha da harap ediyordu.

Prenste şeker çıkmıştı, artık kalbi tekliyordu ve senelerdir kontrollerini yapan Rum doktor Athanasiadis, her ikisinin de sıhhatinden endişe duymaya başlamıştı.

Bütün bu dertleri çektikleri yerlerden uzaklaşmak, başlarına gelenleri hafızalarından silmeye çalışmak, huzur verici yerlere gidip çok zamandır unutmuş oldukları sükûneti tekrar hissetmek ve eski sıhhatlerine kavuşmak istiyorlardı...

Bir tarafta da çocuklarının hasreti vardı... Prens Abdülmünim oğlunu ve kızını beş senedir görmemiş, özlemini gelen mektuplarla azaltmaya çalışmıştı ama satırlar artık kâfi gelmiyordu ve Prens *"Buradan gidelim"* diyordu.

*

En yakın akrabaları ve dostları da, Mısır'ı zaten terketmişlerdi...

Annesi Sabiha Sultan, senelerdir İstanbul'da yaşıyordu...

1948'de Kahire'de kocası Ömer Faruk Efendi'den ayrılmasından bir müddet sonra Neslişah'a yakın olabilmek için Maadi semtindeki evini bırakmış, yanına birkaç parça küçük eşya alarak Heliopolis'e, Neslişah'ın evinin yakınında bir apartman dairesine taşınmış, Maadi'deki eşyalarını Paris'te yaşayan ortanca kızı Hanzade Sultan'ın Kahire'deki evine göndermiş ama 1952'deki ihtilâlden sonra kızının ve dâmâdının malları ile beraber, Sabiha Sultan'a ait ne varsa herşey müsadere edilmişti.

Sabiha Sultan daha sonra Paris'e gitmiş, bir müddet kızı Hanzade ile yaşamış, 1952'de hanedan kadınlarının Türkiye'ye girmelerine izin verilmesinden hemen sonra Türkiye'ye dönmüş; Nişantaşı'nda, Kuyulu Bostan Sokağı'nda küçük bir daire kiralamış, Mısır'da kalan tek-tük eşyasını da İstanbul'a getirmişti ve artık Mısır ile hiçbir alâkası yoktu.

Sabiha Sultan'ın iki kızı, yani Neslişah'ın kızkardeşleri de Mısır'ı darbeden çok önce terketmişlerdi ve Avrupa'da idiler. Hanzade Sultan'ın kocası Prens Mehmed Ali İbrahim, Kahire'nin havasının astımını daha da berbat etmeye başlaması üzerine hanımını ve çocukları Prenses Fazile ile Prens Ahmed'i alarak Paris'e yerleşmişti. Neclâ Sultan ile eşi Prens Amr İbrahim, İsviçre'de yaşıyordu. Neclâ Sultan tek çocuğu Prens Osman'ı 1951'de orada dünyaya getirmiş ve Mısır'a bir daha dönmemişlerdi...

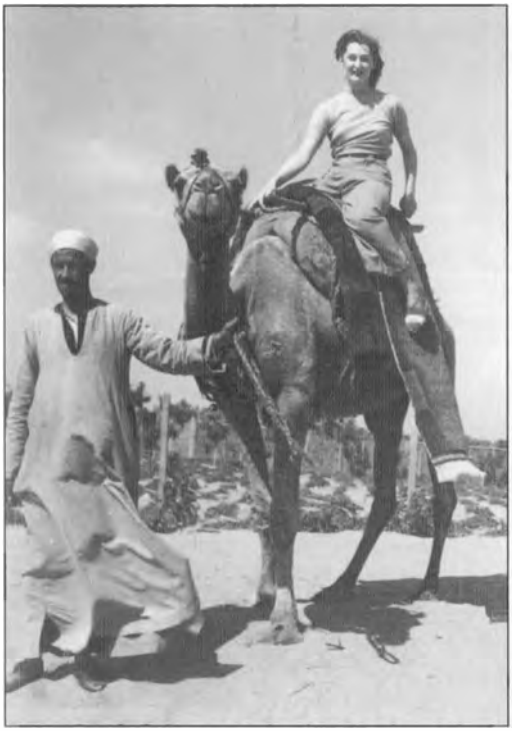
Neslişah'ın kocası Prens Abdülmünim'in amcası ve Mısır'ın hayat boyu yanına veliahdı olan Prens Mehmed Ali Tevfik, 1953'te cumhuriyetin ilân edilmesi üzerine uzun senelerdir beraber olduğu Fransız hanımı da alarak İskenderiye'den bindiği bir gemi ile Mısır'dan ayrılmıştı.

Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın kardeşi olan Prens, yeğeni Prens Abdülmünim'e maddî bakımdan uzun seneler destek olmuş; Neslişah ile Prens Münim evliliklerinin ilk yıllarında *"amca"*nın yardımları sayesinde fazla maddî sıkıntı çekmemişlerdi.

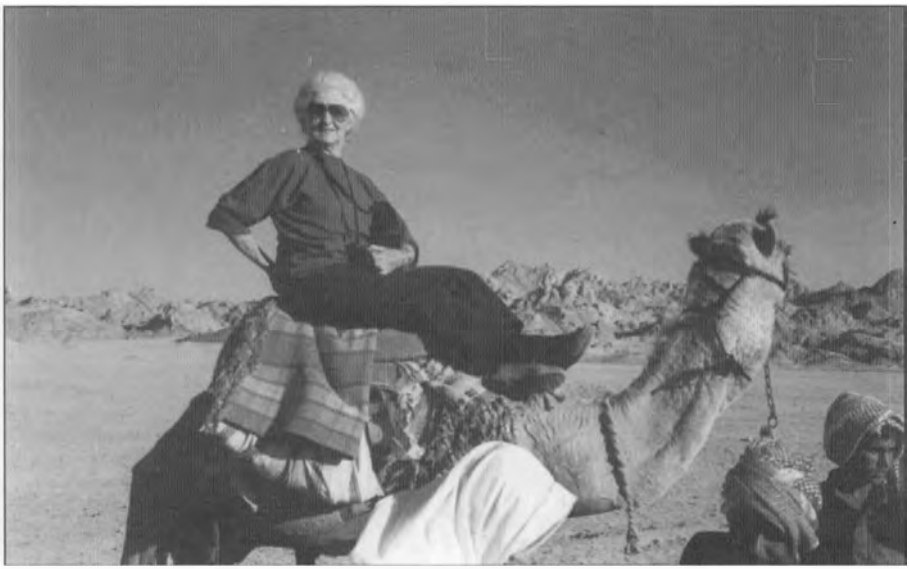
Prens Mehmed Ali Tevfik'in Avrupa'da kâfi miktarda parası vardı ama sürgünde sadece iki sene yaşayabildi, hayata 1955'te İsviçre'de veda etti ve hem cenazesinin hem de mezarının başına gelmeyen kalmadı!

Abdülnasır'ın iktidarının en hızlı senelerinde vefat eden prens, cenazesinin Mısır'a nakline siyasî bakımdan imkân olmadığı için geçici olarak Lozan'da defnedildi. Ama, Kahire'deki vaziyet daha da sertleşiyordu ve 1964'te İstanbul'a yerleşen yeğeni Prens Abdülmünim, amcasının cenazesini Lozan'dan İstanbul'a getirdi ve cenaze Kahire'ye götürme ihtimalinin çıkacağı güne kadar Karacaahmet Mezarlığı'na gömüldü.

Prens Mehmed Ali birkaç sene de Karacaahmet'te kaldı ve kemikleri Mısır'a ancak Abdülnasır'ın 1970'te ölüp yerine Enver Sedat'ın geçmesi ve şartların yumuşaması ile gidebildi. Memleketine uzun bir aradan, ancak

Neslişah, yarım asır arayla Mısır'da: Abukir'de (üstte) ve Şarmu'ş-Şeyh'te (altta).

Neslişah, 1949'da Kahire'nin Heliopolis semtindeki evinde Türk binicilik takımı için verdiği davette, annesi Sabiha Sultan ile (solda). Şehzade Ömer Faruk Efendi, Sabiha ve Necla Sultanlar (altta, solda). Neslişah, çocukları Prens Abbas Hilmi ve Prenses İkbal Moneim ile Venedik'te (altta, sağda).

Lübnan, 1945 yazı (soldan) Mekke Emîri Ali Haydar Paşa'nın oğlu ve Rukiye Sultan'ın kocası Şerif Abdülmecid, bir aile dostları, sonraki senelerde Safiye Ayla ile evlenecek olan Şerif Muhiddin Targan, Şerife Nimet ve Sabiha Sultan.

Neslişah, babası Ömer Faruk Efendi ve babasının ikinci hanımı Mihrişah Sultan (sağda). Neslişah ile kocasının daha önce romancı Marcel Proust'un ailesine ait olan Illiers'deki evleri: Tansonville Şatosu (altta).

Neslişah, binicilikte en zor hareketlerden birini yapıyor (üstte). Neslişah ve Amadeo Guillet (Kahire, 1950'ler).

(Sağdan) Sabiha ve Neslişah Sultanlar, Arnavutluk Kralı Zogo'nun eşi Kraliçe Geraldine ve Geraldine'in oğlu Leka, 1940'ların sonunda İsviçre'de.

Irak Kralı İkinci Faysal ve nişanlısı Prenses Fazile İbrahim.

Neclâ Sultan'ın Montreux'deki evinde (soldan): Hanzade Sultan, Sabiha Sultan, Prenses İkbal, Prenses Fazile ve Prens Ahmed (1960'ların başı).

Neslişah, Prens Abbas Hilmi ve Prenses İkbal, 1960'ların başında Mallorca Adası'nda.

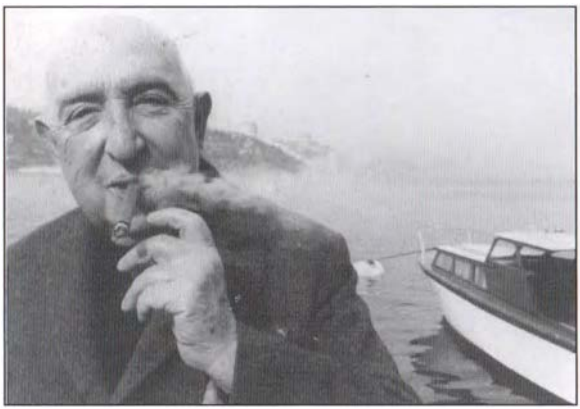
Neslişah, Hanzade ve Neclâ Sultanlar,
anneleri Sabiha Sultan (önde) ile (Baltalimanı, 1960'lar).

Ulviye Sultan (ortada), Sultan Reşad'ın torunu Mihrimah Sultan ve eşi Ürdün Prensi Naif bin Abdullah, 1960'ların sonunda Çengelköy'de, Sultan Vahideddin Köşkü'nde.

Neslişah ve büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi'nin hususî kâtibi Salih Keramet Nigâr (İstanbul, 1960'lar).

Prens Muhammed Abdülmünim son yıllarında (İstanbul, 1970'ler).

Hanzade Sultan
(Paris, 1950'ler).

Neslişah'ın kızkardeşi
Hanzade Sultan'ın eşi Prens
Mehmed Ali İbrahim.

Necla Hibetullah Sultan (üstte).
Sultan, eşi Prens Amr ve oğlu
Prens Osman ile İsviçre'de (solda).

Soldan: Prens Abbas Hilmi, Sabiha Sultan, Neslişah, Prens Muhammed Abdülmünim ve Hanzade Sultan (Gstaad, 1947).

Sabiha Sultan, 1950'lerde.

(Soldan) Prens Amr, Prens Yusuf Kemal, Neslişah ve Neclâ Sultanlar 1960'ların başında Montreux'de.

Neslişah (Kahire, 1952).

Neslişah, Salzburg'da (1940'ların sonu).

Sabiha Sultan, 1960'ların sonunda İstanbul'da.

Neslişah (Paris, 1950'lerin sonu).

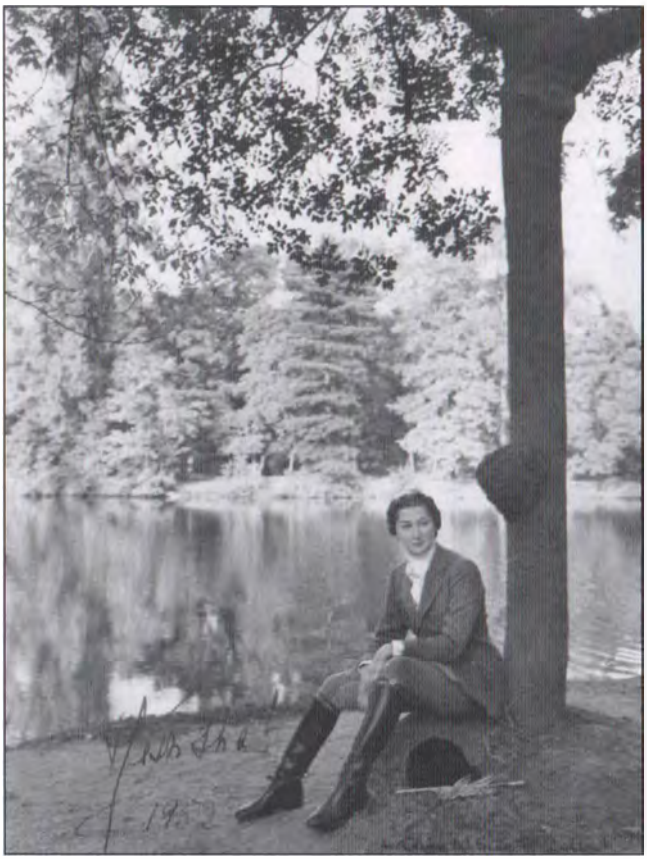

Neslişah ve Prens Abdülmünim, 24 Nisan 1964'te Uludağ'da (üstte). Neslişah 1952'de Paris'te (altta).

Neslişah 1952'de Paris'te (üstte solda), 1947'de Topkapı Sarayı'nda (üstte sağda) ve yine Paris'te 1952'de (yanda).

Üstte ve altta: Neslişah, Türkiye'ye dönüşünden sonra Kandilli'deki evinde (1966).

Abdülnasır'ın ölümünden sonra dönebilen Prens Abdülmünim, Kahire'ye bir gidişinde amcasının cenazesini de yanında götürdü ve Hıdiv Tevfik Paşa ile Abbas Hilmi Paşa'nın Afifi semtinde bulunan türbesine defnetti.

"Amca", yani Prens Mehmed Ali Tevfik sağlığında kendisi için kristalden ve üzerinde *"Allah"* yazan nefis bir mezartaşı yaptırmıştı.

Prens, ihtilâlden önceki senelerde yeğeni Prens Abdülmünim ile beraber Paris'e, Fransa'nın en meşhur kristalcisi Lalique'e gitmiş ve kendisine mezartaşı olarak çok büyük boyda bir kristal seçmiş, kristalin üzerine *"Allah"* yazdırmış ve bir servet ödemişti. Taş, Lalique'e mahsus diğer kristaller gibi açık renkli ve mat, üzerindeki Allah yazısı da gayet parlak idi.

Mezartaşı yapıldıktan sonra Kahire'ye gönderildi ve Prens Mehmed Ali kristali babası Hıdiv Tevfik Paşa'nın Afifi'deki türbesinde kendisi için hazırlattığı mezara önceden bizzat yerleştirdi...

Ama sürgünde ölüp de cenazesi Mısır'a götürülemeyince Lalique kristalinden olan taşın başına prensin sağlığında tahmin bile edemeyeceği bir iş geldi: Cemal Abdülnasır 1970 Eylül'ünde bir kalp krizi neticesinde öldü, Kubbe semtinde bir sene önce inşa edilmiş bir camiye çok büyük törenle defnedildi, devrimin liderine lâyık bir mezartaşı yaptırılması düşünülürken hatırlara Prens Muhammed Ali Tevfik'in Afifi'de boş duran mezarının üzerindeki *"Allah"* yazılı kristal geldi ve taşı söküp Andülnasır'ın lâhdinin üstüne koydular!

Prens Mehmed Ali, bizzat yaptırdığı mezartaşının hanedanını deviren ihtilâl liderinin mezarını süsleyeceğini herhalde hiçbir zaman hatırına getirmemişti!

Mezar macerası bu kadarla da kalmadı, Prens Abdülmünim amcasının cenazesini birkaç sene sonra Mısır'a götürdü, aileye ait türbedeki taşı Abdülnasır'ın başına dikilmiş mezara defnetti ama Abdülnasır'ın cenazesinin başına çok daha başka bir iş geldi: Camiin altından geçen kanalizasyon günün birinde durup dururken taştı, Nasır'ın lâhdinin altına kadar yükseldi ve devrim liderinin kemikleri lâğıma karışıp kayboldu!

*

Mısır'ın en zengin prenslerinden olan Yusuf Kemal'in âkıbeti ise çok daha hüzünlü oldu...

Her sene Avusturya'ya gidip yaz aylarını Salzburg'da geçiren Prens, 1952 darbesi olduğunda da Salzburg'da idi.

Darbeden sonra memleketine bir daha dönmedi, hattâ Mısır'daki malları müsadere edilince tuhaf bir iş yaptı, ihtilâlciler yurtdışındaki servetlerin Mısır'a getirilmesini emreden bir kanun çıkarttıkları zaman Avrupa bankaların-

daki bütün servetini Kahire'ye transfer etti ve Avrupa'da beş parasız kaldı.

Prens Yusuf Kemal, Kavalalı Hanedanı'nın en bonkör prenslerinin başında gelirdi, çok seneler önce yanında çalışan Avusturyalı uşağına Alp dağlarında bir şale hediye etmişti ve bu uşak, eşine emsâline rastlanmayacak bir vefâ gösterdi: Eski patronunun vaziyetini haber alınca prense şaleyi iade etmeyi teklif etti ama Yusuf Kemal'in *"Verdiğim hediyeyi geri almam"* demesi üzerine prensi şaleye bu defa misafir olarak davet etti ve kızkardeşiyle beraber hayatının sonuna kadar orada hizmetini gördü...

Hıdiv İsmail Paşa'nın torunu Tahir Paşa, Mısır kraliyet ailesinin en entellektüel prenslerinden ve Neslişah ile kocasının Mısır'daki en yakın bir-iki dostundan biri idi...

Onun da büyük serveti vardı ve Kavalalı Hanedanı'nın birçok mensubu gibi o da Mısır'ı kendi mülkü, hattâ aile şirketi gibi görmüş ve bu mülkün daha da güzel olması için masraftan çekinmemişti. Özel yetiştirilmiş polis birliklerini o kurmuştu. Kraliyet Tarih Kurumu'nun, binicilik, havacılık, otomobil, eskrim ve tarım klüplerinin, Mısır Spor Komitesi ile Olimpiyat Komitesi'nin ve daha birçok klübün kuruculuğunu yahut başkanlığını yapan Tahir Paşa'nın en önemli ve bugün de hâlâ vârolan eseri, Akdeniz Oyunları idi. Paşa, İskenderiye'de 1951'de yapılan ilk Akdeniz Oyunları'nın masrafının çoğunu kendi cebinden karşılamıştı. Nakit parası olmadığı zamanlarda küçük ama zengin pamuk tarlalarından birini satar ve Avrupa'nın en önemli orkestralarını bile kendi hesabına Kahire'ye davet ederdi. Berlin Senfoni gibi sadece Avrupa'nın değil, aynı zamanda dünyanın en önde gelen orkestrasına ve orkestranın efsanevî şefi Wilhelm Furtwangler'e böyle masrafını bizzat karşılayarak Kahire'de konserler verdirmişti.

1952 ihtilâli olduğu sırada Avrupa'da bulunan Tahir Paşa da diğer bazı akrabalarının yaptığını yapmış ve Mısır'a bir daha dönmemişti. Servetinin müsadere edilmesinden sonra Türkiye'ye geldi, Kahire ile Ankara arasında 1954'te yaşanan diplomatik krizin kahramanı Büyükelçi Fuad Hulûsi Tugay'ın hanımı ve teyzesinin kızı olan Prenses Emine Tugay'ın himayesine girdi ve 1970 Ocak'ında İstanbul'da 73 yaşında öldü.

Her ikisi de yetmişli yaşlarına yaklaşmış olmalarına rağmen, Prenses Emine kuzeni Tahir Paşa'nın evinde kendisi ile beraber oturmasına izin vermeyecek ve *"Bu yaşta bile hâlâ dedikodudan mı çekiniyorsunuz?"* diye soran Neslişah'a *"Sen bu memleketleri bilmezsin... Ne olur, ne olmaz!"* diyecekti...

*

Bir zamanlar beraber oldukları hemen herkes işte böyle dört bir yana dağılmıştı ve Neslişah ile Prens Abdülmünim, Kahire'de artık yalnız gibiydi.

Üstelik, Prens'in rahatsızlıkları da günden güne ilerliyordu...

Doktor Athanasiadis, bir gün Cemal Abdülnasır'a yakın olan idarecilere gitti ve *"Bu adam burada kalırsa çok yakında ölür"* dedi. *"Üstelik, sizin öldürdüğünüz söylenir ve böyle bir suçlamadan sıyrılmanız hayli zor olur!"*.

Athanasiadis'in uyarısı işe yaradı, darbeciler Prens Abdülmünim'e bir aracı vasıtası ile haber gönderdiler ve Mısır'ı terketmek istediği takdirde hemen çıkış vizesi alabileceğini söylediler.

Neslişah'ın ikinci sürgünü, 1959'un 29 Mayıs sabahı başladı ve kocası ile beraber o gün Mısır'ı terketti...

Çocukluğundan itibaren siyasetin her cilvesini görmüş, ikbal günlerinden askerî mahkemelere kadar çok şeyler yaşamış ve büyük tecrübeler kazanmış olan Prens Abdülmünim, kendilerini Paris'e götürecek olan uçak Kahire'den havalandığı anda hayatının çok önemli bir sayfasını kapatmak üzere olduğunu ve Mısır'ı artık belki de hiç göremeyeceğini gayet iyi biliyordu...

Neslişah anlatıyor:

"...Abbas, İngiltere'de tahsilde idi; İkbal de o senelerde Paris'te bir mektebe devam ediyordu. Kızımıza yakın olmak için biz de Paris'e gidip Passy'de ana caddenin üzerinde küçük bir otele yerleştik. Basit bir oteldi ama gayet temizdi...

Her gün Hanzade'nin evine yürür, öğle yemeğimizi orada yerdik, sonra ben akşama kadar salonda otururdum. Sinirlerim o kadar bozuktu ki bir tarafa gitmek, dolaşmak, kimseleri görmek istemiyordum. Münim çıkar, ahbapları ile buluşurdu. Sık sık Prens Ömer Halim'e gidip onunla vakit geçiriyordu. Akşamları umumiyetle otelde kalırdık.

Bir buçuk senemiz Paris'teki o otel odasında geçti.

Avrupa zamanla masraflı olmaya başladı ama bizim öyle fazla paramız yoktu. Rahat edebilmek için Münim'in babasından kalan Illier'deki evi satmaya karar verdik.

Mısır'dan Avrupa'ya gittiğimiz senelerde, yazın başında yahut sonunda dağa veya denize gitmeden evvel mutlaka İllier'e uğrayıp birkaç gün geçirirdik. Mısır'dan çıkamadığımız zamanlarda Hanzade çocukları kendi mallarından istifade edip morallerine iyi gelsin diye tatillerde birkaç defa oraya götürmüştü. Evin etrafında koskoca bir koru vardı, hayvanlar falan dolaşırdı ve çocuklar hoş vakit geçirirlerdi.

Illier'ye ancak bir buçuk sene sonra müşteri bulduk ve hemen sattık. Bu sayede biraz paramız oldu...

İkbal o sırada İsviçre'de başka bir mektebe başlamıştı, biz de onunla beraber olmak için İsviçre'ye geçip Montreux'da yine bir otele yerleş-

tik... Küçük kardeşim Neclâ da Hanzade gibi otelin biraz ilerisinde bir villâda oturuyordu. Öğle yemeklerimizi otelde yer, akşam yemekleri için yürüyerek Neclâ'ya giderdik.

O sırada meşhur Montreux Palace Oteli'nin eski kısımlarını otelden ayırıp daire haline getirmişlerdi ve kiraya veriyorlardı. İsterseniz mobilyalı, isterseniz boş olarak tutabiliyordunuz. Yeniden bir ev hayatımız olsun istedik ve oradaki mobilyasız dairelerden birini kiraladık. Şansımıza en güzel dairelerden biri düştü. Hemen ilk kattaydı, önünde büyük bir teras vardı ve hiç gürültü gelmiyordu.

İllier'de sattığımız evin mobilyalarını getirip evi onlarla döşedik, Hıdiv'den kalma güzel mobilyalardı... İhtiyacımız olan başka şeyleri de oradan aldık.

Montreux Palace'da hayat rahattı. Temizlik ve çamaşır gibi işler otele aitti, istediğiniz takdirde mutfak eşyalarından tutun havluya kadar gönderiyorlardı. Hattâ arzu ettiğimiz takdirde kahvaltımızı da yollarlardı.

İsviçre'de, Mısır'dan tanıdığımız birçok dostumuza tesadüf ettik. Peter Ustinov, Kral Fuad'ın kızkardeşinin oğlu Tahir Paşa, imparatorluk zamanının mühim ailelerinin mensupları, daha birçok tanıdık... Biz onlara giderdik, onlar bize gelirlerdi, akşamlarımız böyle geçerdi...

Münim bir aralık 'Sana otomobil alalım' *dedi, büyükçe bir Opel aldık. Lozan'a gidip geliyorduk, kış günlerinde İkbal'i sabahları mektebe gönderdikten sonra kayak yapıyordum, kar zamanı geçince, sabahları binicilik klübüne gidip eskiden olduğu gibi ata binerdim...*

1946'dan itibaren, Salzburg'da festival başlayınca konserlere gitmenin mutlaka bir yolunu bulurduk. Çok güzel konserler ve operalar olurdu. Berlin'in şefi Wilhelm Furtwangler'i, piyanist Artur Schnabel'i orada defalarca dinledim.

İsviçre'de bulunduğumuz senelerde de Salzburg'daki festivali hiç kaçırmadık. İlk gittiğimiz festivalin açılışını Furtwangler yaptı. İlerki senelerde Karajan geldi, Viyana orkestrasının şefi Clemens Krauss çok güzel konserler verdi. O senelerde henüz genç olan Benedetti Michelangeli'yi dinledik.

1948'de İsviçre'de kayarken ayağımı çok fena kırdığım için aylarca hastahanede kalmıştım. Doktorlar 'Bacağını kesmemiz lâzım, yoksa kurtaramayız' *demişler,* Mümin 'Bu yaştaki bir kadın bacağı kesilirse zaten yaşamaz' diye reddetmiş ve *müsaade vermemiş.*

Ameliyat üstüne ameliyat geçirdikten sonra ayağım zamanla toparlanmaya başlamıştı ama sıkılmıştım. Doktorlar 'Çok hareket etme, yakınlarda biryerlerde dolaş' *dedikleri için uzaklaşmamış,*

Luzern'deki festivale gitmiştik.

O sene Luzern'de konserlerine gitmiş olduğum zamanın en büyük solistlerini Salzburg'da da defalarca dinledim. Arada bir Bayreuth'taki festivale de giderdik. Furtwangler ile Kahire'de konser verdiği zamanlarda dost olmuştuk. Bilet bulamadığım bazı konserlerinde benim için orkestranın gerisine, kulis tarafına doğru bir sandalye koydurur, konseri oradan takip ederdim, yani musikinin tam içerisinden!

Furtwangler'in Bayreuth'da 1951 Temmuz'unda idare ettiği dokuzuncu senfoni, Beethoven'ın o zamana kadar yapılmış en güzel icralarının başında gelir... Senfoninin koral kısmında soprano Elisabeth Schwarzkopf'un muhteşem bir icrası vardır. Ben o konsere annemle beraber gitmiştim... Furtwangler'in o akşamki idaresi, hayatım boyunca dinlediğim en güzel orkestra icralarından biri oldu...

Sonraki senelerde Montreux'den Salzburg'a gittiğimiz zamanlarda Münim konserlerden sıkılmaya başladı. Programda şayet Furtwangler yoksa gelmiyordu, bana Tahir Paşa yahut Kont Almasy yani meşhur 'İngiliz hasta' *refakat ederdi. Almasy musikiyi çok severdi, çok iyi anlardı ama artık fakir düşmüştü, hattâ konserlere bilet alacak parası bile kalmamıştı, bu yüzden bana refakat etmekten gayet memnun olurdu..."*

Avrupa'daki hayat Mısır'da yaşadıkları zorlukların üzerlerinde bıraktığı sıkıntıları siler gibi olmuştu ve çektikleri üzüntüleri artık hatırlamamaya çalışıyorlardı...

Neslişah anlatıyor:

"...İhtilâlden önceki senelerde Avrupa'ya gittiğimiz zaman özellikle aristokratlar, verdikleri partilere kocamla beni de davet ederlerdi ve hepsine değil ama sevdiğimiz dostlarımızın davetlerine yahut enteresan birşeyler görebileceğimizden emin olduklarımıza iştirak ederdik.

Aynı davetler Mısır'ı terkedip Avrupa'da yaşamaya başlamamızdan sonra yeniden gelmeye başladı ve bir kısmını kabul edip gidiyorduk...

Ağa Han'ın Cannes taraflarında çok geniş bir bahçe içerisinde 'Yakymour' *adını verdiği meşhur bir villâsı vardı. Bina pek öyle âhım şâhım birşey değildi, sıradan çok büyük bir bungalovdan ibaretti ama bahçe emsalsizdi... Basamak şeklinde inşa edilmiş çok güzel bir havuz girişten itibaren yukarıya kadar size refakat eder ve muhteşem bir bahçeye gelirdiniz... Bazı davetlerde havuza eski*

İran'da olduğu gibi üzerine küçük mumlar konmuş ceviz kabukları yerleştirirlerdi.

Ağa Han'ın davetleri tuhaf, daha doğrusu şaşırtıcı olurdu...

Onun verdiği bir davette kocam ve Otto ile yani Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun son veliahdı Otto von Habsburg ile beraber bir kenara çekilmiş sohbet ediyorduk. Davetliler arasında Windsor Dükü yani tahtından feragat eden sâbık İngiliz Kralı Sekizinci Edward ile karısı Madam Simpson da vardı...

O senelerde yeni bir dans çıkmış, ortalığı kavurup gidiyordu... Kadınlı-erkekli birçok kişi birbirlerinin bellerinden tutup tren gibi upuzun bir zincir teşkil ediyor ve bahçenin yahut evin bir ucundan diğer tarafına elleri böyle öndekinin belinde koşuşup duruyorlardı...

Otto, İngiliz kraliyet ailesinin çok önemli bir hanım mensubunun da bu dansa bayıldığını ve katıldığı her davette yaptığını söyleyince 'İnanmam! O kadar nazik bir hanım böyle bir saçmalığa iştirak eder mi?' *dedim.*

Sonra, bahçede birdenbire kıyamet koptu! Clifton Webb adında o günlerde çok seyredilen Amerikalı bir aktör vardı. 'Mr. Belvedere' *diye birkaç film çevirmiş ve filmlerin hepsinde Mr. Belvedere'i o oynamıştı. Adam* 'Haydi dansedelim' *deyip kalktı, Windsor Dükü ile karısını da alıp birbirlerinin bellerinden tutturdu, sonra daha birçok misafiri de zincire kattı, kendisi de en öne geçip deli gibi evin, bahçenin dört bir tarafına koşuşmaya başladılar! Ağa Han'ın davet ettiği sosyeteye mensup o meşhur hanımlar da zincire dâhildi!*

Ben yarı şaşkınlık, yarı dehşet içerisinde çığlıklar atarak önümden geçenlere bakıyordum. İngiltere'nin sâbık kralı, kralı tahttan feragate mecbur eden kadın, Avrupa sosyetesinin en namlı isimleri, cümbür cemaat koşuşturuyorlardı...

Otto bana döndü, 'Bana şimdi inandın mı?' *diye sordu. Artık inanmamak mümkün değildi; sâbık kral bile dans niyetine böyle trencilik oynarsa Otto'nun sözünü ettiği kraliyet ailesinin mensubu o önemli hanım kimbilir neler yapardı!".*

Ama, İsviçre pahalıydı; Illiers'de sattıkları evden gelen para da azalmaya başlamıştı ve kızları İkbal 1964'te mektebini bitirince artık başka bir yere yerleşmeyi düşünmeye başladılar.

Prens Münim gençliğinin güzel günlerini geçirdiği İstanbul'a yerleşmek istiyordu ve mesele orada nasıl yaşayacakları, masrafları ne ile karşılaya-

cakları idi...

Bunun için önceden kendisinin İstanbul'a gidip şartları görmesi lâzımdı ve Neslişah ile İkbal'i İsviçre'de bırakıp Türkiye'ye doğru tek başına yola çıktı...

Müttefikler, Almanya'nın İkinci Dünya Savaşı sırasında kullandığı ve o zamanın teknoloji harikası olan Messerschmitt bombardıman uçaklarını imal eden Willy Messerschmitt'i savaştan sonra iki sene boyunca hapsetmişlerdi. Serbest bırakılmasından sonra yeniden silâh ve uçak işine girmesi yasaklanmış ve havacılık tarihinin en büyük mucidlerinden olan Messerschmitt senelerce dikiş makineleri, prefabrike evler ve kendi ismini taşıyan üç tekerlekli, kapısı yukarıdan açılan ufak otomobiller imal etmeye başlamıştı...

Messerschmitt, torunlarına hediye olarak ve tek bir adet yaptığı otomobile talepler gelmeye başlayınca, önceki senelerde yanında çalışmış olan uçak mühendisi Fritz Fend ile beraber seri üretime geçti.

Otomobile ve motorlara zaten delilik derecesinde meraklı olan Prens Münim, İsviçre'de bulundukları sırada *"Messerschmitt Kabinenroller"* ismini taşıyan bu görünüşü biraz komik ama o zamanın teknoloji harikası olan otomobilin KR200 modelinden almıştı.

Prens, İsviçre'den İstanbul'a bu üç tekerlekli Messerschmitt ile geldi! Birkaç elbise ile yol boyunca ihtiyaç duyacağı ne varsa otomobile doldurdu, İsviçre'den İtalya'ya gitti, Adriyatik'i araba vapuru ile geçti, Yunanistan'ın dağları üzerinden İstanbul'a ulaştı. Ablası Prenses Atiye'nin Kızıltoprak'taki evine yerleşti ve İstanbul'da nasıl, nerede ve ne ile yaşayabilecekleri meselesini araştırmaya başladı.

*

Montreux'de haber bekleyen Neslişah, kocasından birkaç hafta sonra *"Artık gelebilirsiniz"* diyen bir telgraf aldı...

Neslişah anlatıyor:

> *"...Paramız pek kalmamıştı ve daha ucuz bir memlekette yaşamak mecburiyetindeydik. Münim 'İstanbul'a yerleşelim' dediği zaman hemen kabul ettim. Hem kendi memleketimdi, hem de İstanbul'da hayat o zamanlarda pek öyle pahalı değildi.*
>
> *Türkiye'ye yerleşmek istememizin bir sebebi daha vardı: Çocuklarımız büyüyorlardı ve Avrupa'da kaldıkları takdirde gayrımüslimler ile evlenmeleri ihtimali vardı. Müstakbel dâmadımızın ve gelinimizin Müslüman olmasını isterdik! Çok seneler önce Ni-*

ce'de yaşadığımız sırada annemle babam da benim ve kardeşlerim hakkında aynı endişeleri duyduklarını söylerlerdi. Bu endişede ne kadar haklı olduklarını artık gayet iyi anlıyordum...

Memlekete dönüş yolculuğunun her ânını hatırlarım...

Abbas, İngiltere'de mektepte idi... Ben yola İkbal ile beraber ve kendi kullandığım otomobil ile çıktım. Montreux'den İtalya hududuna gittik, Milano'ya indik. Kızkardeşim Neclâ'nın kocası Prens Amr oradaki bir adamına bizim için otelde oda ayırtmıştı...

Milano'da bir gece kaldık, ertesi gün güzel bir lokantada yemeğimizi yedik ve bir İsviçre şirketi ile Montreux'deki eşyalarımızın İstanbul'a götürülmesi için lâzım olan muameleyi yaptık. Sonra 'Hazır bu taraflara gelmişken İkbal'e Pompei'yi göstereyim' *dedim, gittik ve sonra Napoli'den vapura binip İstanbul'a geldik.*

Sürgünde yaşadığımız zamanlarda memleket hasretiyle büyümüştük. Annemin İstanbul'a gelip giden dostları vardı, onlardan bana biraz, bir avuç İstanbul toprağı getirmelerini istemiştim ama maalesef unutmuşlardı, hiçbiri getirmemişti...

İstanbul'a nihayet geldim, bu toprağa ayak bastım ve geldiğime de çok memnun oldum. Buranın bir parçası ve buraya ait olduğumu hissettim..."

1924'te üç yaşında iken kovulduğu İstanbul'a ilk defa 1947'de Mısır Prensesi olarak ve diplomatik vize alarak gelen Neslişah, daha sonra Türk vatandaşlığına müracaat etmiş ve muamelenin tamamlanmasından sonra, 1957 ilkbaharında, 33 sene aradan sonra yeniden Türk teb'asına geçmişti.[1]

Ama, vatandaşlık muamelelerri sırasında İstanbul Polis Müdürlüğü'nde yaşadığı bir hadiseden duyduğu üzüntüyü hayatı boyunca hatırlayacaktı...

Polisler, Neslişah'a *"Annen, baban, dedelerin Müslüman mıydı?"* diye sormuşlardı!

Neslişah anlatıyor:

"...Beni bir gün pasaport muamelesi için Sirkeci'deki Ecnebiler Şubesi'ne götürdüler. Orada oturttular, câniler gibi on parmağımın izini aldılar ve ahret sualleri sordular.

'Anan kimdi, baban kimdi, dinleri neydi?' *filân diye sordular ve sıra nihayet büyükbabalarıma geldi. Tuhaf suallere devam edip de* 'Sultan Vahideddin'in dini neydi, öteki deden Abdülmecid Efendi de Müslüman mıydı?' *demeye başlamaları üzerine, artık patlayıverdim;* 'Utanın!' *dedim.* 'İkisi de Halife-i

[1] *"Neslişah Abdülmunim'in harçsız olarak vatandaşlığa alınması"*. Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi; Tarih: 13/3/1957, Sayı: 87914/, Fon Kodu: 30..18.1.2, Yer No: 145.118..2.

Müslümin idi. Bir büyükbabam Sultan Vahideddin hem sultan, hem de halife idi; diğer büyükbabam Abdülmecid Efendi de halife. İnsaf artık!' *diye bağırdım,* 'Ne yapalım efendim, bize böyle emir verildi. Bunları sormaya mecburuz, emirler böyle' *dediler.* 'Cevabı sizin bilmeniz lâzım. Hristiyan'dan, Yahudi'den halife mi olur? Sormanız bile ayıp! Size böyle emir verdilerse bana sormayın, kendiniz yazın!' *dedim.*

Türk vatandaşlığına geçtiği sırada böylesine işgüzarlıkla karşılaşmış olmasına rağmen artık Türkiye'ye yerleşeceği için gayet memnundu ama bir mesele vardı: İstanbul'da bir ev bulana kadar nerede kalacaklarını düşünmemişlerdi...

Neslişah anlatıyor:

"...İstanbul'da, ailece hep beraber kalabileceğimiz bir yerimiz yoktu. Münim halası Prenses Atiye'nin Kızıltoprak'taki evinde kalıyordu ama 'Sen burada rahat edemezsin, sana karşı tarafta bir yer bulalım dedi' *ve arkadaşım Prenses Tita ile kocası Mürsel'in*[2] *Yeniköy'deki evlerine gittim, orada kaldım. İkbal'i de annemin arkadaşı Prenses Vicdan'ın evine yerleştirdik ve kocamla sabahtan akşama kadar ev aramaya başladık.*

Haftalarca dolaştık ama doğru dürüst bir yer bulamadık! Ben 'Hâneberduş kaldık' *filân derken bir gün Baltalimanı'nda deniz kenarında kiralık bir yer bulduk. Gezdik, rahatça sığabileceğimizi gördük ama bir problem vardı: Eve hiç dolap yapmamışlardı. Ev sahibine* 'Kolilerdeki eşyaları nereye koyacağım, burada dolap yok!' *diyecek oldum, adam* 'Sandıklarda tutun' *diye akıl verdi! Bavulları bile kaldıracak yer olmadığını söyleyince yine akıl aldım:* 'Yatağın altına koyun, biz hep öyle yaparız!'...

Evi kiraladık ve oturabileceğimiz hâle getirmeye çalıştık. Önce bol bol dolap yaptırdık. Dört bir taraf pencere idi ama tek bir perde kornişi bile konmamıştı, o işi hallettik ve herşeyle epey bir müddet uğraştıktan sonra yerleştik...

Prens Mehmed Ali Tevfik, yani kocamın amcası birkaç sene önce İsviçre'de vefat etmişti. Biraz para bırakmıştı ama veraset meselesi bir türlü halledilememiş, yıllarca sürmüştü ve kocam mirastan hissesine düşeni İstanbul'a yerleşmemizden sonra alabildi.

Maddî bakımdan ancak o zaman biraz rahatlayabildik, İstanbul'da kendimize ait bir yerimiz olsun, orada yaşayalım istedik ve tekrar ev aramaya başladık.

---

[2] Dostlarının *"Tita"* dedikleri Prenses Marie-Louis Elvira Victoria Olga Saviç von Hessen, Avrupa'nın en eski ailelerinden olan ve geçmişi bundan 12 asır öncesine dayanan Hessen Hanedanı'na mensuptu. 1921'de Paris'te doğdu, bir Türk doktorla, Mürsel Saviç'le evlendi ve 1953'te İstanbul'a yerleşti. Usta bir heykeltraştı, Bodrum'un meşhur beyaz yunus heykelleri ona aitti ve Türk Milli Takımı'na defalarca kupalar kazandırmış bir binici idi. 14

Kocam eski bir ahşap yalı bulmuş ve aklına onu almayı koymuştu. Yalı bakımlı idi, öyle harap falan değildi ama ben ahşap binalardan birşey olabilir diye oldum olası korkardım. Kocam 'Alalım', *ben* 'İstemiyorum' *diye günlerce mücadele ettik ve mesele bir gece kendiliğinden halloldu, yangın çıktı ve güzelim yalı maalesef küle döndü!*

Sonra, Sedat Hakkı Eldem'in Kandilli'de yeni inşa ettiği güzel bir yalı bulduk, ikimiz de beğendik ve satın alıp yerleştik...

Ben, memleketime işte böyle döndüm ve döndüğüme de çok memnunum...".

*

Prens Abdülmünim ve Neslişah, Türkiye'ye kızları İkbal ile beraber gelmişler, oğulları Abbas okuluna devam etmek için Avrupa'da kalmıştı.

Prens Abbas, Fransa'da bir Cizvit okuluna gidiyordu. Sonraki senelerde İngiltere'ye, Somerset'teki Millfield'e gönderildi, oradan mezun olunca Oxford Üniversitesi'nde ekonomi okudu. Kahire'deki Mümtaz ailesinin kızı Mediha ile evlendi, borsa işine girdi, Avrupa'nın önemli hisse senedi şirketlerinden Grieveson Grant'te ve daha başka kuruluşlarda çalıştı, bir ara kendi işini kurdu ve 1989'dan itibaren Concord Grubu'nun Mısır'daki yatırımlarının başına geçti ve hâlâ orada...

Prenses İkbal'e ise, ailesiyle beraber Türkiye'ye yerleşmesinden önce, 1960'ın ortalarında bir talip çıktı: Fas Kralı Beşinci Muhammed'in oğlu Veliahd Prens Hasan!

Kendisi de *"Halife"* unvânını taşıyan ama halifeliği sadece Fas'a mahsus olan ve memleketndeki resmî belgelerle sınırlı kalan kral, oğluna bütün Sünnî dünyasının kabul ettiği gerçek halifelerin soyundan gelen bir kız almak ve hanedanına daha sağlam bir dinî temel vermek istemişti...

Teklif aile arasında uzun uzun tartışıldı, hattâ Hanzade Sultan'ın kızı Prenses Fazile'nin 1958'de yaşadığı acı hâdiseler de ele alındı ama sonunda İkbal'in istikbaldeki Fas Kraliçesi olmasına karar verildi.

Tam o sırada Fas'ta hiç beklenmeyen bir şey oldu: Kral Muhammed, 1961'in 26 Şubat'ında yattığı ameliyat masasından kalkamadı!

Kral'ın bu ânî ölümü hakkında Fransızlar tarafından katlettiğinden başlayıp kendi oğlunun hazırladığı bir cinayete kurban gittiğine kadar dünya kadar dedikodu çıktı... Avrupa basınında *"Kral'ı kim öldürdü?"* tartışması bütün şiddetiyle devam ederken, Veliahd Prens, *"İkinci Hasan"* unvânıyla tahta geçti.

Birkaç gün sonra Prens Abdülmünim ile Neslişah'ı ziyarete gelen gayet

---

Ocak 1999'da İstanbul'da vefat eden Prenses von Hessen'in cenazesi vasiyeti üzerine İsviçre'ye götürülerek yakıldı ve külleri Nice'de denize serpildi.

Tita'nın eşi Dr. Mürsel Saviç (1927- 2009), hanımının vefatından sonra, hayatını Neslişah'ın kızı Prenses İkbal Moneim ile birleştirdi.

üst seviyedeki bir Fas heyeti, çok arzu ederek yaptıkları izdivaç teklifinden Fas'taki siyasî vaziyet yüzünden vazgeçmek zorunda kaldıklarını söyledi. Kral'ın ölümünden sonra kabileler arasında güç mücadeleleri başlamıştı ve yeni kral mücadeleleri sona erdirebilmek için aşiret liderlerinden birinin kızını almak zorundaydı...

İkbal'in kraliçeliği bu yüzden hayata geçemedi ve genç kral aynı sene Fas'ın önemli aşiretlerinden birine mensup olan Leylâ Lâtife Hammu ile evlendi...

2.
"Güzel olan ne varsa dedelerim yapmış!"

Neslişah 1964'ten buyana İstanbul'da yaşıyor...

Çocukluğunda ve gençliğinde beraber olduğu, günlerini birlikte geçirdiği, hayatına tesir yapıp iz bırakmış akrabalarının, dostlarının, arkadaşlarının yahut tanıdıklarının neredeyse tamamı aradan geçen uzun seneler boyunca dört bir tarafa savruldular... Bazıları dünyadan huzur içerisinde ayrıldı ama bazıları hasret, dertg ve sıkıntı içerisinde can verdi. Hattâ, bir kısmından geriye bir mezar bile kalmadı!

Aileyi ilk terkeden, babası Şehzade Ömer Faruk Efendi oldu... 1924'te kovulduğu memleketini bir daha göremedi ve hayata Mısır'da, 1969'un 28 Mart'ında veda etti. Şehzade'nin son hayâli Türkiye'ye gelip İstanbul'da ölebilmekti ve İstanbul'da hayatta olan tek-tük tanıdıklarının da yardımıyla hukukî yolları ümidsiz bir şekilde zorlamış ama netice alamamıştı.

Ömer Faruk Efendi'yi Kahire'de Tora Zindanı'nda can vermiş olan kuzeni Şehzade Namıf Efendi'nin yanına defnettiler...

Neslişah aradan sekiz sene geçtikten sonra, 1977'de mezarları nakledebilmek için Ankara'dan izin istedi, izin *"sessiz sedasız olması ve kimselerin işitmemesi"* şartıyla verildi ve babası ile beraber kuzeni Şehzade Namık Efendi'nin kabirlerini İstanbul'a naklettirdi.

Her iki şehzade, Cağaloğlu'ndaki Sultan Mahmud Türbesi'ne

defnedildi. Defin işleriyle MEŞGUL OLAN ŞEYH NAZMİ Efendi, Faruk Efendi'nin cenazesinin aradan GEÇEN SENELERE RAĞMEN hâlâ bozulmamış olduğunu ve aynen kaldığını SÖYLEYECEKTİ.

Neslişah'ın annesi Sabiha SULTAN, BOŞANMIŞ olmalarına rağmen bir türlü unutamadığı ve aşkını hayatı boyunca muhafaza ettiği kocası Ömer Faruk Efendi' den sonra sadece iki sene yaşadı ve hayattan 1971 'de, İstanbul' da ayrıldı

Çocuklarına ve dostlarına *"Beni sakın padişah türbesine gömmeyin, Âşiyan'a defnedin"* demişti. San Remo'da vefat eden babası Sultan Vahideddin İstanbul'daki hükümdar mezarlıklarından birinde değil, Şam'da bir camiin avlusunda yatarken kendisi için padişah türbelerinden birinde bir mezar istemiyordu...

Sabiha Sultan, son uykusunu şimdi arzu ettiği yerde, Âşiyan Mezarlığı'nda uyuyor. Orada yalnız da değil; bir tarafında 1998'de Paris'te, öbür tarafında da 2006'da Lizbon'da vefat eden kızları Hanzade ve Neclâ Sultanlar var...

Neslişah'ın prensi, yani kocası Muhammed Abdülmünim, hayattan 1979 Aralık'ında İstanbul'da ayrıldı. Cenazesi 21 sene önce terketmek zorunda kaldığı memleketine götürüldü ve Kahire'de devlet töreni ile defnedildi!

Hayatının ortağı olan Neslişah'a evlilikleri boyunca Arapça'da hep bu mânâya gelen, yani *"hanım ortak"* demek olan *"Şerika"* diye hitap etmişti...

Prens 20. asır Ortadoğusu'nda herkese nasip olmayacak kadar çok ve önemli hadiseler görmüş, hattâ hadiselerden bazılarının içerisinde bulunmuş ve herşeyi yaşamıştı... Veliahd olarak doğmuş, memleketine son vazifesini *"kraliyet nâibi"* olarak yapmış, başına olmadık işler ve dertler gelmiş ama hiç konuşmamıştı...

İmparatorluğun çöküşüne şahit olmuştu ve kaderi bile çöküşün parçası idi. Arada bir sorulan *"Kendinizi hangi memlekete ait hissediyorsunuz? Türk mü, Mısırlı mı?"* gibisinden sorulara çöküşün her ânını yaşadığından olacak, *"Siz anlamazsınız, ben Osmanlıyım!"* cevabını veriyordu. *"Bunun ne demek olduğunu anlatmam da zor, anlamanız da! Osmanlıyım, o kadar!"* diyordu.

1970'lerin ortalarında hasret bir ara canına tak etti, Kahire'yi görmek, orada olmak istedi...

Abdülnasır ölmüş, yerine Enver Sedat geçmişti ve Mısır'ın o eski sert politikası yavaş yavaş yumuşuyordu...

Bir gün, Enver Sedat'ın radyoda yaptığı bir konuşmayı işitti. Dışarıda yaşayan Mısırlılar'a sesleniyor, *"Eski düşmanlıkları unutun ve gelin"* diyor, memleketlerine çağırıyordu.

Prens Abdülmünim oturdu, Enver Sedat'a bir mektup yazdı, *"Ben de memleketime dönmek istiyorum"* dedi ve *"Buyurun!"* cevabını aldı.

Bir sabah kızı İkbal ile beraber Bebek'teki Mısır Konsolosluğu'nun kapısını çaldı... Bina vaktiyle Mısır Hıdivi'nin annesi *Valide Paşa* Emine Tevfik'in, yani Prens'in babaannesinin yalısı idi. Çocukluk yıllarında yalının geniş salonlarında oynamış, gençlik senelerinin bir kısmını orada geçirmişti ve binanın her yerini, her köşesini bilirdi...

Kapıyı çaldı, konsolosu görmek istediğini söyledi, gördü ve seneler öncesinden kalan ama iptal edilmiş olan pasaportunu uzatıp *"Bunu uzatın lûtfen! Gidip memleketimi görmek istiyorum"* dedi.

Konsolosluk birbirine girdi, önce *"Kahire'ye sormamız lâzım"* dendi, sonra yeni bir pasaport verildi ve Prens Abdülmünim seneler sonra tek başına birkaç haftalığına yeniden Kahire'ye gitti... Heliopolis'teki evinde kaldı ama evin perişan hâle geldiğini, eşyaların bir kısmının yokolduğunu, kalanların da berbat edildiğini gördü.

Mısır'dan ayrılmalarından sonra cuntanın yani Genç Subaylar Örgütü'nün üyelerinden biri binanın kapısına TIR'ı andıran iri bir kamyon dayamış, beğendiği ne varsa alıp götürmüştü. Ama kamyonu öylesine tıka basa doldurmuştu ki cunta mensuplarının evleri boşaltmalarına alışık olan maliyeciler bile dayanamamış ve eşyaları boşaltan subaya *"Biraz fazla mal kaldırdınız, başımıza iş gelebilir, bu listeyi imzalayın"* deyip Neslişah'ın evini boşalttığına dair belge imzalatmışlardı.

Ev, sonra devlet misafirhanesi yapılmış ve Afrika'dan gelenlere tahsis edilmişti. Kongo'nun Patrice Lumumba'sı bir ara burada kalmış, evde bir hatıra bırakmak istemiş ve salondaki nefis bir İngiliz yemek masasının üzerine bıçakla ismini kazımıştı!

Prens Abdülmünim, Kahire'de birkaç hafta kalıp İstanbul'a döndü, sonraki senelerde yeniden, bir iki defa daha gitti ama bütün bu seyahatlerini yalnız yaptı. Mısır'da seneler önce yaşadıklarını unutmaya çalışan Neslişah, Kahire'ye gitmekten hâlâ ürküyordu...

1979 Aralık'ında, prensin vefatından hemen sonra, İstanbul'daki Mısır başkonsolosu Neslişah'ı ziyaret etti, Cumhurbaşkanı Enver Sedat adına taziyede bulundu, cenazeyi Kahire'ye götürüp devlet töreni yapmak istediklerini ve bütün masrafı üstleneceklerini söyledi.

Ve, söylediklerini yaptılar. Neslişah, oğlu ve kızı cenaze ile beraber uzun senelerden sonra Mısır'a ilk defa tekrar gittiler, emirlerine cumhurbaşkanlığına ait şoförlü bir Mercedes otomobil ile bir de yaver tahsis edildi, Heliopolis'teki ev açıldı, kaldıkları müddet boyunca bütün yemekler cumhurbaşkanlığı sarayından gönderildi, daha sonra istedikleri zaman rahatça gelip evlerinde kalabilecekleri söylendi ve Prens Abdülmünim'in Ka-

hire'nin en eski camilerinden Rifai'den kalkan cenazesi, Hıdiv ailesine mahsus türbeye defnedildi.

Cenazede tuhaf bir hadise yaşandı:

Prens Abdülmünim geniş bir bina şeklindeki aile mezarlığının içerisine defnedilirken, Neslişah dışarıda defnin tamamlanmasını bekliyordu. Bir ara içeriden gelen haykırmalar işitildi, sonra çok yaşlı bir adam türbeden dışarı çıkıp etrafa bağıra çağıra ve gözlerinden yaşlar akıta akıta Neslişah'a doğru ilerlemeye başladı. Yanında, Kral Faruk'un kardeşi ve İran'ın eski imparatoriçesi Fevziye'nin ikinci kocası İsmail Şirin de vardı.

Yaşlı adam ilerleyip Neslişah'ın önüne geldi, selâm verdi ve *"Ââh efendînâ! Bu memleketteki yegâne namuslu adam sen idin ama ben sana ihanet edip memleketi hırsızlara bıraktın. Beni affet!" diye başladı*, 1952 ihtilâlini yapanlar için ağzına gelen ne varsa uzun uzun saydırdı ve Neslişah'ın önce ellerini öptü, sonra boynuna sarıldı gözyaşlarını döke döke ağlamaya başladı!

Adamın çehresi Neslişah'a yabancı gelmiyordu, biryerlerden görmüş olabileceğini düşündü, hatırladı ve hatırlayınca dondu kaldı: Gözlerinden yaşlar akıta akıta bağırıp çağıran yaşlı adam 1952 darbesinin güçlü generali ve Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı General Necip idi!

Necip 1954 Kasım'ından sonra Cemal Abdülnasır tarafından istifaya mecbur bırakılmış, bir ara hapse girmiş, sonra vaktiyle Nimet Muhtar'ın bir kızına ait olan ve müsadere edilen Marg'daki, yani Mısır'ın Yavuz Sultan Selim tarafından fethedilmesini sağlayan Mercidâbık Savaşı'nın cereyan ettiği bölgeye yakın yerdeki büyük bir villânın bir odasına yerleştirilmişti.

Mısır'ın ilk cumhurbaşkanı içerisinde banyo ile tuvaletin de bulunduğu bu odada senelerdir yaşıyordu, istediği kadar içmesine izin veriyorlar ama dışarıya çıkartmıyorlardı.

Necip, Prens Abdülmünim'im vefat ettiğini duyunca *"Ben prensle beraber çalıştım ve iyiliğini gördüm, cenazesine gitmem lâzım"* deyip izin almış, hasta yatağından kalkıp türbeye gitmiş; hatalarını ve pişmanlıklarını haykırarak söylemek ve prensin hiç olmazsa cenazesinden özür dilemek istemişti!

Cenaze defnedildi ve Neslişah teşekkür ziyaretlerine başladı. Cenazeye iştirak edenlerin teşekkür maksadıyla evlerine gitmek Mısır'da asırlardır vârolan bir âdetti. Neslişah önce bir zamanlar kendisinin bulunduğu mevkide bulunan hanımı, yani Mısır'ın first lady'si olan Cihan Sedat'ı ziyaret edip kocası Enver Sedat'ın yardımlarına teşekkür etti, yapması gereken diğer ziyaretleri de yaptı.

Ama, bir mesele vardı: Cenazeye gelen General Necip'in de ziyaretine gidilip teşekkür edilmesi gerekiyordu ve bu ziyareti Neslişah'ın oğlu Prens

Abbas Hilmi yaptı. Cumhurbaşkanlığının tahsis ettiği otomobil ile Marg'a gitti, Necip'i kaldığı odasında ziyaret edip teşekkür etti ve bu arada tabii sâbık cumhurbaşkanının perişan halini de bizzat gördü.

Mısır'da eski âdetlerin hâlâ devam ettiğine, meselâ emir almamış olmalarına rağmen bazı istihbaratçıların sâbık kral nâibinin ailesini mutlaka takip edip biryerlere rapor vereceklerinden emindiler. Prens Abbas'ın Necip'i ziyareti de başka türlü yorumlanabilirdi. Prens böyle yanlış anlamaları önlemek için, Karg'a cumhurbaşkanlığından gönderilen yaver ile beraber gidecek ve Necip ile yaptığı konuşmayı onun da dinlemesini sağlayacaktı...

Kahire'de üç hafta kaldıktan sonra İstanbul'a döndüler...

*

Neslişah, Türkiye'ye yerleştiği 1964'ten sonra geçen uzun seneler boyunca basına sadece iki kere konuştu, daha doğrusu iki defa açıklama yapmak zorunda kaldı...

Türk Hükümeti, 1996 yazında büyükbabası Sultan Vahideddin'in Şam'daki mezarının İstanbul'a nakledilmesi konusunu gündeme getirmişti. Padişahın mezarının ardından Nâzım Hikmet'in Moskova'daki kabrinin de bir şiirinde söylediği şekilde *"Anadolu'daki bir ceviz ağacının altına nakledilebileceği"* ve böylelikle memlekette sosyal bir barışın sağlanabileceği telâffuz ediliyordu.

Neslişah kendisi, o sırada hayatta olan iki kızkardeşi, Hanzade ve Neclâ Sultanlar ile kuzeni Hümeyra adına gazetelere üç maddelik bir açıklama gönderdi ve Sultan Vahideddin'in mezarının getirilmesine karşı çıktı:

"1. Aile mezarın naklini her zaman istemiştir ama bu iş Türkiye'de huzursuzluk yaratacak bir gelişme olmamalıdır. Hayatında zaten çok çekmiş olan hükümdar, hiç olmazsa mezarında huzur içerisinde bırakılmalıdır.

2. Sultan Vahideddin'in son uykusunu uyuduğu Şam hem Müslüman bir ülkenin toprağıdır, hem de Osmanlı İmparatorluğu'nun en geniş vilâyetinin merkezidir. Dolayısıyla, büyükbabamızın mezarı yabancı bir memlekette değil, o devirde başında bulunduğu devletin sınırları içerisindedir. Üstelik, cedleri Kanuni Sultan Süleyman ile İkinci Selim tarafından yaptırılan bir camidedir ve bu camiin haziresinde ailesinden 26 kişiyle birarada yatmaktadır.

3. Türkiye dışında bulunan bütün Türk mezarları hiçbir ayırım yapılmadan memlekete getirilmelidir ama, bazı çevrelerin mezarları mukayese etmeleri kabul edilemez. 'Şu kişinin kabri getirilirse Vahideddin de getirilmelidir' *demek, padişahlarla şairleri emsal göstermek hoş bir şey değildir".*

Neslişah, ikinci ve son açıklamasını Sultan İkinci Abdülhamid'in torunu ve 1994'ten itibaren Osmanlı Hanedanı'nın *"reisi"* olan kuzeni Şehzade Osman Ertuğrul Efendi'nin 23 Eylül 2009'da, 97 yaşında iken vefatından hemen sonra yaptı.

Şehzade Osman Efendi saltanat yıllarında dünyaya gelmiş olan son şehzade idi. Neslişah, kuzeninin vefatının ardından yaptığı açıklamada artık imparatorluk devrinde doğmuş ve bilinmesi şart olan protokol kaidelerini öğrenmiş tek bir şehzade kalmadığını, böyle bir durumda *"hanedan"* ve *"hanedan reisi"* kavramlarının da artık tarihe intikal etmesi gerektiğini söylüyor ve *"Osmanoğulları bundan böyle sadece bir aile olarak vârolacaklardır"* diyordu.

Benzer bir açıklamayı, son olarak Avrupa'nın en eski ailelerinden olan ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu asırlarca idare eden Habsburg Hanedanı, 2011 Temmuz'unda yapmıştı.

Habsburglar'ın Neslişah'ın çok yakın arkadaşı olan son reisi ve imparatorluk döneminde doğmuş son veliahdı Arşidük Otto von Habsburg 4 Temmuz 2011'de Almanya'da ölmüş, Viyana'ya götürülen cenazesi imparatorluk ailesi mensuplarına mahsus olan Capuchin Kilisesi'nin içindeki mezarlığa; Habsburg geleneklerine uyularak çıkartılan kalbi de Macaristan'daki Pannonhalma Kilisesi'ne defnedilmişti.

Törenlerin tamamlanmasından sonra Habsburg Hanedanı bir açıklama yayınladı ve *"Hayatta imparatorluk döneminde dünyaya gelmiş başka bir prens ve prenses kalmadığı için, Arşidük Otto için yapılan cenaze merasiminin benzerlerinin bundan böyle tekrar edilmeyeceği, aile üyelerinin artık Capuchin Kilisesi'ne değil, normal mezarlıklara defnedilecekleri"* duyuruldu.

"Osmanoğulları Hanedanı'nın tarihe intikal ettiğinin" o hanedanın bir mensubu tarafından duyurulması vazifesi de, 2009 Eylül'ünde Neslişah'a düşmüştü![3]

*

Saraylarda başlayan bir hayat, doğumu şerefine toplar atılıp altınlar basılması...

Bir değil, birkaç defa uğranan sürgünler...

Debdebe ve şâşaâ dolu günler, mücevherlerin en parıltılısı, giyim-kuşamın en gözalıcısı...

Sahip olunan tek elbisenin hergün giyilmekten dolayı kullanılamayacak hâle gelmesi ve yenisini alacak paranın bulunamaması yüzünden mektebe gidilememesi...

---

[3] Neslişah'ın açıklamasının tam metni bu kitabın *"Belgeler"* bölümünde, 48 numaradadır.

Yabancısı olduğu bir memleketin first lady'liği...

İsimlerine bugün artık sadece tarih kitaplarında, ansiklopedilerde yahut filmlerde rastlanan krallarla, siyasetçilerle ve sanatçılarla kurulmuş ve senelerce devam etmiş zevkli dostluklar...

Askerî mahkemelerde çatık kaşlı, tebessüm nedir bilmeyen hâkimlerin önünde geçen tehlike dolu, ürkütücü günler...

Avrupa sosyetesinin en ulaşılmaz mensuplarıyla beraber ihtişamın zirvesindeki partiler...

Evinin defalarca basılması, çocuklarının oyuncaklarına kadar herşeye elkonması...

Ve daha niceleri...

Neslişah bütün bunları birarada yaşadı; hayatının 40 seneye yakın kısmı sürgünlerde, son 50 yılı da vatanında geçti...

Şimdi evinde 80 küsur seneyi geride bırakmış bir ömrün hüzünleri, hayal kırıklıkları, şaşkınlıkları, saadetleri ve daha çeşit çeşit hatırası ile başbaşa...

Birkaç ömrü birden doldurabilecek böyle bir hayatta mutluluğun mu yoksa üzüntünün mü daha fazla yer tuttuğunu sadece kendisi biliyor. Ama çok şeyi unutmak, mümkünse hafızasından silmek ve sadece güzel olanları hatırlamak istiyor...

Evinde yalnız kaldığı zamanlarda bazen Dolmabahçe Sarayı'na, büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi'nin resim atölyesine gidiyor, tablo yapmasını seyrediyor... Büyükbaba elindeki fırça ile torununun burnuna hafifçe dokunuyor *"Bak güzel kızım, bu kırmızı çil sana ne kadar yakıştı!"* diye fısıldıyor...

Dolmabahçe'den Yıldız Sarayı'na, diğer büyükbabası Sultan Vahideddin'in yanına uzanıyor, Şahbaba'sının fildişi bir ağızlığın ucundaki sigaranın dumanını emercesine çektiğini görüyor, Şahbaba kelebek gözlüklerinin gerisinden ona müşfikçe gülümsüyor...

Tam o sırada kulağına annesi Sabiha Sultan'ın piyanoda çaldığı ve sonunu bütün saraylı piyanistlerin yaptığı şekilde, alaturka kadans ile bitirdiği bir Chopin nağmesi geliyor... Neslişah annesinin tuşlar üzerindeki parmaklarını takip edip bütün dikkatini nağmelere verdiği sırada anneannesi Nâzikedâ Kadınefendi'nin uzun eteklerini zarif şekilde hışırdatarak yanından geçtiğini ve uzaklara, çok uzaklara doğru süzülüp kaybolduğunu hissediyor...

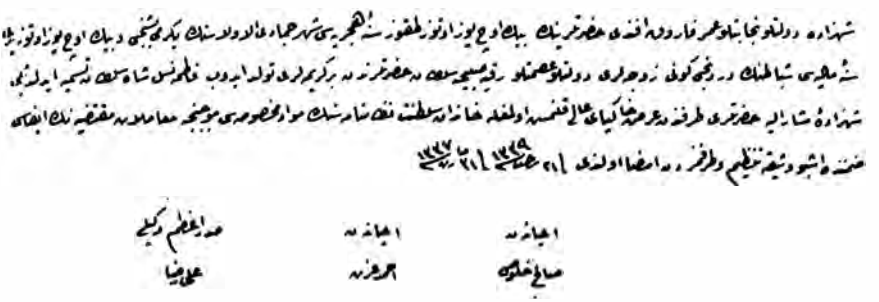
Gözü bir ara pencereden dışarıya kayıyor, göğe yükselen ince minareleri, zarif kubbeleri, sarayları, şehrin çok değişmiş olsa bile zarafeti hâlâ hissedilen siluetini farkediyor ve *"Güzel olan ne varsa dedelerim yapmış!..."* diyor.

Belgeler

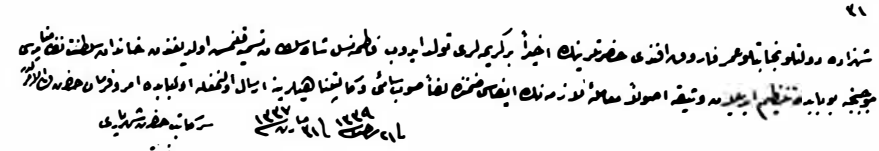
Bu bölümde, kitapta bahsedilen olaylarla ilgili 48 adet belge yeralmaktadır.

Daha önce *"Şahbaba"*da kullandığım 6, 7 ve 8 numaralı belgelerle *"Son Osmanlılar"*da yayınladığım 40 ve 43 numaralı belgelere, Neslişah ile alâkaları sebebiyle burada da yer verdim.

Belgelerin ayrıntıları daha ziyade o dönemin uzmanı olan tarihçileri ilgilendireceği için metinleri günümüzün diline aktarmadım ve aynen naklettim.

٢١

Belge: 1

NESLİŞAH'IN HANEDAN DEFTERİ'NDEKİ DOĞUM KAYDI (Mart 1921)

Neslişah, imparatorluk döneminde dünyaya gelen son sultan olması dolayısı ile Hanedan Defteri'nde ismi geçen son Osmanoğlu idi ve doğumu şimdi Başbakanlık Osmanlı Arşivleri'nde muhafaza edilen "Hânedan Defteri"nin 51. sayfasına, "31" sıra numarası ile kaydedilmişti.

(Doğum kaydının ve diğer muamelelerin yapılması için üç eski sadrazam tarafından imzalanan doğum zabtı)

Şehzâde devletlû necâbetlû Ömer Faruk Efendi Hazretleri'nin 1339 sene-i hicriyyesi şehr-i Cumâdelulâsı'nın yirmi beşinci ve 1337 sene-i maliyyesi Şubatı'nın dördüncü günü zevceleri devletlû ismetlû Rukiye Sabiha Sultan Hazretleri'nden bir kerîmeleri tevellüd edip Fatma Neslişah Sultan tesmiye edildiği şehzâde-i müşârünileyh hazretleri tarafından arz-ı hâkipây-i âlî kılınmış olmağla Hânedân-ı Saltanat Nizamnâmesi'nin mevadd-ı mahsûsası mûcibince muamelât-ı mukteziyyenin ifası zımnında işbu vesika tanzîm ve tarafımızdan imza olundu. 21 Receb 1339, 31 Mart 1337.

Âyandan	*Âyandan*	*Sadrazam Vekili*
Salih Hulûsi	*Ahmed İzzet*	*Ali Rıza*

(Doğumu bildirmek için Yıldız Sarayı'ndan Bâbıâlî'ye gönderilen yazı)

Şehzâde devletlû necâbetlû Ömer Faruk Efendi Hazretleri'nin âhıren bir kerîmeleri tevellüd etmiş ve Fatma Neslişah Sultan tesmiye kılınmış olduğundan Hânedân-ı Saltanat Nizamnâmesi mûcibince bu bâbda tanzîm edilen vesika usûlen muamele-i lâzimenin ifası zımnında leffen savb-ı sâmî-i vekâletpenâhîlerine irsâl olunmağla ol bâbda emr ü fermân hazret-i menlehü'l-emrindir. 21 Receb 1339, 31 Mart 1337.

Ser-kâtib-i Hazret-i Şehriyârî
Rif'at

Belge: 2

MUSTAFA KEMAL PAŞA'NIN
ANADOLU'YA GEÇEN ŞEHZADE
ÖMER FARUK EFENDİ'YE TELGRAFI
(27 Nisan 1921)

Neslişah'ın babası Şehzade Ömer Faruk Efendi, Millî Mücadele'ye katılmak için 1921Nisan'ında İstanbul'dan İnebolu'ya geçmiş, ancak Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal Paşa'nın gönderdiği ve "istenmediğinin" söylendiği bu telgrafı üzerine mecburen İstanbul'a dönmüştü:

Telgrafnâme-i necâbetpenâhîlerini kemâl-i memnuniyet ile aldık. Zât-ı fehîmânelerinin Anadolu'yu teşrîf buyurmaları emsâl-i müessîfe-i tarihiyye delâletiyle sabit olduğu üzre erkân-ı saltanat arasında bazı sû-i telâkkiyâta mahal verebileceği ve vahdet-i tamme hâlinde bulunan efkâr-ı umûmiyye-i millîyyeyi yeniden teşevvüşe düşürmek sûretiyle de fevkalâde dâi-i mahâzîr olacağı muhakkak olduğundan vatan ve milletin bütün hanedan-ı saltanat-ı seniyye erkânının hizmetlerinden istifade edecekleri zamanın hulûlüne intizâren şimdilik İstanbul'da temdîd-i ikamet buyurmaları meftûr oldukları hamiyyet-i vataniyye iktizâsından görüldüğü mâ'e-l-iltirâm arzolunur efendim.

27 Nisan 37
Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi
Mustafa Kemal

ـه دوستان نجات یافته اعظم حضرتلری ،

پدر دانا گهرکز خداوندگار اندیشه وخانواده جلیل انتشارنده اوتو صدره واعلاهم سبیل بو وقعه ره یاد اختیار ده یورم جغم . سمع واختیاره ایلم جغیارزده اُمیه اولسم بیلم یرکوره بو صادره قابیلده طوغریلقلی بیلمکسان اعتراف و تصدیقه ایده جکارنه ـــه وجدانلر دیرکی تجربه یه استناداً بیلدیکم ایچون شو برقاچ جمله یی یازمیه تقدیم ایتمکی وظیفه عد ایلدم :

اصل حضرتلری ، سزلر ده منظورکز اولدیغی حالده اوزره اوراده هرادوشه نامکزی اوصره تکرار یی یورلر باشکزه کلن فلاکتلر دن تنبیه اولدیغیز قناعتنه سوق ایدیور وفنا صحارلرده تشویقات مخزه نه قابیلدیغه دیه یه خطاب ایده کورمکه میل ایتدیکیزی ـــــ آکلامغه مجبور قالیورلر .

زمانی ، حاضر اولدقلری فکرکزه مواقف کی آکلادیغیز از خطانلرک ان بدهشتلی کندیکزی قابدیره دیکیزی سویلکلکه مساعده بیورمیز . مسلم - جمله یه عائد انکار یاشده اولمه اوزره - نفسکزی ، خانه انکزی حیوتکزی مخاطره یه سوق ایدن بوکلک اعظمانی فتح اولم حضرتلری بلک محدود . برطاقم مقصد خفیه نک اولدیغی معلوم اولدیغه سرسری وسرگردشجو اشخاصدن یاکا ، یاخود لاقیدانه یورکزدن ، اغفالکزه تماد تشویقانه قابیلدیکز حقیقة حقدکزی مدافعه وغائب ایتدکلرینی اعاده یه حاضر وقدرت اولدقلرینه اینانیورم ایسه از مدهش صورتده آلدانیورسکز . یوندن سکره حاضر اولدقلری واقعه

Belge: 3

DÂMAD HÂLİD PAŞA'DAN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE (11 Ocak 1925)

Sultan Abdülâziz'in kızlarından Nâzime Sultan (1866-1947) ile evli olan Hâlid Paşa (1860-1948), Halife Abdülmecid Efendi'nin enişte sidir ve en yakınlarındandır. Hanedana bağlılığıyla bilinen Paşa, bu mektubunda çıkan bazı söylentilerle ilgili olarak Ömer Faruk Efendi'yi uyarıyor.

Devletlû necâbetlû efendim hazretleri,

Peder-i vâlâlarınız hilâfetpenâh efendimiz ve hanedan-ı celîlü'ş-şânınıza olan sıdk ve ihlâsım sebebiyle bu defa da bir ihtarda bulunacağım. Sem' ü itibâra almayacağınızdan emîn olsam bile bir gün bu sâdık kalbimin doğruluğunu behemehâl itiraf ve tasdîk edeceğinizi sinn ü hayatımın verdiği tecrübeye istinâden bildiğim için şu birkaç cümleyi yazıp takdîm etmeyi kendime vazife addeylerim:

Efendi hazretleri, sizin de manzûrunuz olması muhtemel olan evrâk-ı havâdiste nâmınızı o suretle görüyorum ki, beni bunlar başımıza gelen felâketlerden mütenebbih olmadığınız kanaatine sevkediyor ve fena nâsıhların teşvikat-ı muzırrasına kapılarak yine hatâyı hak görmeye meylettiğinizi anlamaya mecbur kılıyorlar.

Zamanı, hazırladıkları fikrinize muvafık gibi anlarsanız hatanın en müdhişine kendinizi kaptırdığınızı söylemekliğime müsaade buyurunuz. Mes'ele -peder-i âlîşânınız başta olmak üzere- nefsinizi, hanedanınızı muhataraya sevketmek tehlike-i uzmâsını .....[1] olacağından, pek mühimdir. Birtakım maksad-ı hafîsi ne olduğu mâlûm olmayan serseri ve sergüzeştcû eşhâsın riyâkâr, parlaklığı ile beraber zehirnâk, iğfalkâr senâ ve teşvikatına kapılarak hakikaten hukukunuzu müdafaaya ve kaybettiklerimizi iadeye hâzır ve muktedir olduklarına inanıyor iseniz müdhiş surette aldanıyorsunuz. Bunlar hazırladıkları dâm-ı iğfâle düşürmek için tatlı sözler ile sûret-i haktan gözükerek sizi mest ve cezbediyorlar. Size gösterdikleri delâilin –rica ederim- hangisinin .....-i[2] muvaffakiyyet olduğunu isbat edebilirler? Zamân-ı hâzırın sadâsını ibret kulağı ile dinleyecek olursanız *"Onlar yalancıdır, aldanma"* diyerek size hitâb ve nidâ ettiğini işitirsiniz. Size gösterdikleri edille pek gülünçtür. Düşes Dangolam'dan bahsediyorlar! Acaba bu düşesin elinde hanedanınızdan mevrus hangi tac kaldı ve sülâlesine intikal etti?

---

[1] Buradaki bir kelime okunamadı.

[2] Buradaki bir kelime okunamadı.

Napolyon gibi bir dâhî ikinci avdetinde yüz günden ziyade pâyidâr olamadı! Hükümdarların en civânmerdi milletine hitâben *"Siz benim için birbirinizi öldürmeyin; ben aranızdan çıkıp gitmeye razıyım"* diyen büyük semâhat-ı kalbiyye gösterenlerdir. Hattâ fazîlet ve kıyâset sahibi olan pederiniz de azîz vatanlarını terk buyurdukları zaman *"Milletimin arzusuna binâen çıkıyorum. Ruhum, milletim ile beraberdir"* buyurmamış mı idiler?

Zayıf ve nâtüvan kalan milletimiz herhangi bir sebep ile kan oyununa bir daha girerse mahv u perişan olur. İstifadeyi de ecnebî düşmanlarımız eder. Bu müdhiş fitneyi uyandıran da lânetlere hedef olur.

Eğer millet hanedanı özler, kendi arzusu ile, sulh ve salâh dairesinde davet etmeye lüzum ve ihtiyaç görür ise avdet olunur. Bu suretle avdetin şerefi dövüşerek, memleketi harâbederek girmekten elbette daha büyüktür.

Bizi mehâlike sevketmek gibi şenî tekâlifte bulunmaya cesaret eden bîçâre biliyor mu ki zamanımız barut fıçısı yanında ateş ile oynamaya müsaid değildir! Bu akılsızın tedbîri ile tekrar vatanımıza gitmek değil, belki iltica edip kabul olunduğumuz şu topraklardan da tard ve ihracımıza sebebiyet verebilir. Sonra hâlimiz ne olur? Hususiyle Allah böyle bir serseri hayatı ve istikbâli pederinize nasîb ve mukadder etmesin.

Kadere karşı sâkinâne durmayanların sille-i kaderle nerelere fırlatılmış olduklarını mâzî ile de, hâl ile de isbat etmek pek kolaydır. Size gözbebeği, baş tâcı diyenler, bir emrinize bin can feda edeceklerini iddia eyleyenler, bu fedailer, bu muhayyel kuvvetlerle mücehhez kahramanlar lâzım olan zamanda nerede idiler? Bunlar menkûbiyet zamanınızda sizden nasıl kaçtılar ise, tamiri kabil olmayacak vaziyete sizi ilka ettikten sonra size karşı yapabilecekleri yegâne hareket yine firardır. Bunların size yüklettecekleri bu ârı kabul etmeyiniz. Cenâb-ı hakkın mukadderâtına hangi kuvvet ile olursa olsun, baş eğenin başından büyük baş yoktur.

Serkeşliğin düşürdüğü eski hatâlar neye mâlolmuş olduğunu tasdîk, teemmül ve itiraftan daha büyük rehberimiz olmayacak olan şu zamanda bu gibi teklifleri reddediniz. Size edilen cinâî teklifleri şiddet ile şimdiden reddediniz. Eğer siz himâye-i sübhâniyeye lâyık iseniz, Mevlâ sizi kimsenin âhını almadan, vatandaş kanı isârına sebep olmadan, mâsum yuvaları bozmadan hakkınıza vâsıl eder, nâil-i emel eyler.

Korkunuz, efendi hazretleri, korkunuz. Dünyanın en asîl, en nezîh kalbine sahip ve mâlik olan pederinizi mehâlike koymaktan korkunuz. Bu yalnız vicdan azâbı ile kalmaz, kâinatın lânetine de bâdî olur. Bundan, Allah'dan korkan bir Müslüman îmanı ile sizi tahzîr ederim.

İslâmiyet nâmına sizden şunu da dilerim ki, Halîfe-i Müslimîn'in ahvâl-i hususiyyesini kemâl-i dikkat ile tedkik ve tefahhus için, üzerlerinize

dikilen enzâr-ı İslâm'a gazeteler şu cümleleri arzediyor:

"Halife'nin mahdumu, gelini, kerîmesi birlikte olarak şapka giydikleri halde geziyorlar". Nazar-ı lâkaydî ile göregeldiğiniz bu neşriyat kıymetli pederinizin mevkîini mütezelzil kılıyor. Herşeyden evvel aslî ve başlıca vazîfeniz bu mevkî-i muhtereme bu sözleri söyletmemektir. Bu intihab devresinde hukukunuzu, asıl pederinizin şerefini sıyânete çalışan Müslümanlar'ı müşkil mevkîde bırakıyorsunuz.

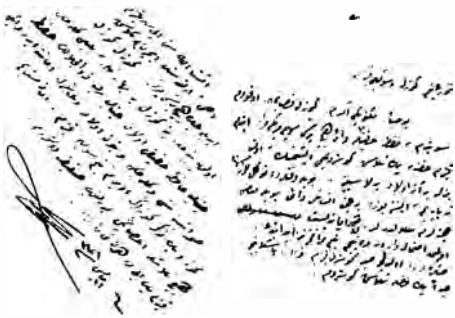
İşte, Allah'ın da, kulun da beğenip takdîr edeceği hareket budur; zira Müslümanlar halife hanedanının Müslümanlıkla münâfî-i evzâ ve harekâtına tahammül edemezler. Buna da siz sebep olmayınız.

Bâkî: Ebediyyen ihlâsına halel târî olmayan bir dostun sözünü ısga edeceğinizi ve efrâd-ı hanedandan icab edenleri de men eyleyeceğinizi fetânet ve dûr-endîşliğinizden beklerim efendim.

11 Kânunsânî 341
Hâlid

Belge: 4

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN
SABİHA SULTAN'A
(11 Mayıs 1926)

Nice'de bulunan Abdülmecid Efendi, yine Nice'de ve hamileliğinin son devresinde olan gelini Sabiha Sultan'a gönderdiği bu mektupta iyi temennîlerde bulunuyor. Sabiha Sultan, mektubun yazılışından dört gün sonra, 15 Mayıs 1926'da en küçük kızı Neclâ Hibetullah Sultan'ı (vefatı: 2006) dünyaya getirecektir.

Nûr-ı aynım güzel ve sevgili kızım,

Bu sabah mektubunu aldım. Güzel nasâyihini okudum, sevindim. Fakat âfiyetine dair hiçbir şey söylemediğine merak ettim.

Kızım, hakkında pek telâş gösterdiğimi işitmişsin, evet bizler biraz evlât budalasıyız. Böyle vakitlerde tevekkül lâzımsa da ne yapayım, işte bu

da bir acz. İnsanlar daima böyle bazı aczlerle mâlüldürler. Doktor apandisit olmak ihtimali vardır deyince benim merakım tezâyüd etti. Sonradan da oldukça sabır gösteren kızım feryâda başlayınca cidden pek fazla telâş gösterdim.

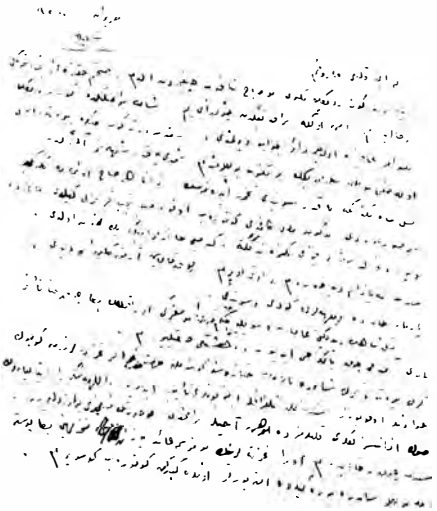
İnşaallah iyisin kızım, değil mi? Artık senin için pek telâş edilecek hiçbir şey yoktur. Güzel güzel olup bitecek, yine güzel bir bahar gülü, bülbülü gelecek, hâfız-ı hakîkî olan cenâb-ı rabb-i zü'l-celâlin hıfz-ı samedânîsine seni ve geleceği ve bütün evlâd ve aileyi emanet eder ve iki göz ve pek zekî gözlerini öperim benim sevgili kızım. Aman müsterih .....[1] hiç telâşla âsâbını yorultup zayıf düşürme. Kızım pek iyidir, hemân tamamen ..... .[2]
11 Mayıs 1926.

Abdülmecid

Belge: 5

SABİHA SULTAN'DAN
ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(1 Haziran 1926)

San Remo'da 15 Mayıs 1925'te vefat eden Sultan Vahideddin'in cenazesini Suriye'ye damadı Ömer Faruk Efendi götürmüştü. O sırada Nice'de bulunan ve yeni doğum yapmış olan Sabiha Sultan, Ömer Faruk Efendi'ye yazdığı bu mektupta Nice'de olanları anlatıyor ve kayınpederi Halife Abdülmecid ve ailesi ile yaşadığı bazı sürtüşmelerden bahsediyor.

1 Haziran 1926, Cimiez

Benim iyi kalpli Faruk'um!

Yafa'dan gönderdiğin mektubu bu sabah yataktan çıkmadan aldım. Sıhhatim hakkında endişe etmemeni rica ederim. Emin ol ki bıraktığından çok iyiyim. Şam'a muvasalatında gönderdiğin telgrafa âfiyette olduğuma dair cevap verilmişti. Senden dört gün sonra Beyrut'a vâsıl olacağını söyleyen Selâmi Bey'le bir mektup yollamıştım. Şimdiye kadar şüphesiz almışsındır.

Neslişah mektubuna ne kadar sevindi tahmin edemezsin. Zaten her sa-

[1] Buradaki bir kelime eksik yazılmış. *ol* olabilir.
[2] Buradaki bir kelime okunamadı.

bah odama geldikçe seni soruyordu. Bugün nasıl kâğıdı götürüp okudumsa kıpkırmızı kesildi, bilhassa vapurda kendisine bir kızı benzettiğine, kendisini hatırladığına pek memnun oldu. Senden ne yazayım diye sordum, *"O'nu öperim, çok kalmasın artık gelsin"* dedi. Yaramaz Han da kahkahalarla güldü ve sevindi.

Neslişah'ın dediğini galiba ben de söyleyeceğim Faruk! Bu seferki uzaklığın bana çok fena tesir yaptı. Kendimi çok yalnız hissediyor ve dehşetli sıkılıyorum.

Gerek Beyrut ve gerek Şam'da babamın cenazesine gösterilen hürmet hakkında Fransız gazetelerinden küçük havadisler okuyoruz. Senden gelen telgraflar ise bunları te'yid ediyor. Allah'a şükür! İtalyanlar'ın son insaniyetsizlikleri kalplerimizde müdhiş acılar bırakmıştı. Bu suretle tesellimizi bulmuş oluyoruz. Senden çok rica ederim, ora gazetelerinin bu merasime aid yazan nüshalarını bana posta ile yolla. San Remo'dakiler de istiyorlar. Onlara giderken götürüp göstereyim.

İnşaallah bütün seyahat esnasında rahatsız olmadın. Sen denizin müteessir etmeyeceğinden emîndin fakat bazı kere bu gibi ahvâl zamana göre değişir. Çok asabî bulunuyordun, bunun için biraz şüphedeyim. San Remo'ya her gittiğim kadar[1] seni soruyorlar. Annemin yazdığı mektubu bundan evvelki gönderdiğim kâğıda leffetmiştim. Zavallının hâli hep bildiğin gibi! Maalesef değişmiş, iyi bir şekle girmiş hiçbir şey yok!

Bir hafta içinde mutlaka odadaki eşyaların envanterini yaparız dediği ve ve üzerinden on gün geçtiği halde hâlâ avukattan bir haber alamadım. Bugün kendisini telefonla arayacağım ve bu işi bitirmek üzere bir-iki gün içinde San Remo'ya geleceğimizi söyleyeceğim.

Alacaklılar akıllarına geldikçe eve geliyorlar. Geçen gün avukat mani olacağını vaadetmişti. Biz buraya dönünce aynı günde tekrar kasap başta olduğu halde hep yine evdekileri edepsizlikleriyle müteessir etmişler ve korkutmuşlar. Niçün bu mes'elenin böyle uzatıldığını anlayamıyorum. Allah razı olsun, Şerif Paşa bizi yalnız bırakmıyor. Ali Bey hemen yatağı terkedemeyecek kadar yorgun ve zayıf bulunduğu için kardeşim de büsbütün yalnız bulunuyordu. Şimdi üçümüz hep beraber gidip geliyoruz.

Zeki Bey'in beraet kazandığını, hatta tahliyesine emir verildiğini bura gazeteleri yazdıkları halde henüz hapishaneden çıkmadı. Kendisi hakkında çıkan dedikoduları bütün evvelki mektubumda yazmıştım. Bundan beş gün evvel kendisinden İtalyanca bir mektup aldım. Bizim hizmetçi Maria okudu. Avukatla gönderdiğim paraya beyân-ı teşekkür ediyor. Kendi avukatının gösterdiği gayret ve insaniyetten ve ailemizin ahvâline dair kendisinden malûmat aldığından bahsediyor ve *"Eğer tahliye edilirsem, sizdeki eşyalarımı almaya geleceğim. Açık bulunan sandığa nezaret edin, bir şey zayi ol-*

[1] İfadede bozukluk var. *kadar* yerine *vakit* gibi bir kelimenin yazılmış olması lâzım.

masın!" diyor. Bendegânın pasaportlarından da hiçbir haber yok! San Remo ahvâli bu merkezde. Şimdi başka şeylerden bahsedeyim:

Ankara ve İstanbul'da olup bitenlerden tabii haberdarsın. Bu kadar mükemmel hazırlanan bir işin adem-i muvaffakiyete uğraması cidden şâyânı teessüf! Memleketin şüphesiz en güzide kısmını teşkil eden bir kısım muhalifîn bu fırsatla ortadan kaldırılırsa ne yazık, ne yazık!

İçlerinde Cavid Bey de var Faruk. Bu zat hakkında şahsen o kadar müteessirim ki, bunu şüphesiz takdir edersin. Bakalım Cenâb-ı hHakk daha ne gösterecek.

İnci küpeleri nihayet dün satmaya muvaffak oldum. Şerif Paşa'nın delâletiyle bir kuyumcu müşteri buldu. Paşa evvelce bir muhammine götürerek kıymetleri hakkında bir fikir almıştı. Bu adam büyükleri için 15 bin, küçükleri için 4 bin tahmin ediyordu. Bu fiyatla burada müşteri bulmak kabil olamayacağını, binâenaleyh ya Paris'e götürmek, yahud kış sezonunu beklemek lâzım geldiğini tavsiye ettiği halde biz söylediği fiyatlara burada satmaya muvaffak olduk. Derhal son defa Fuad Bey'den ve Şerif Paşa'dan aldığım borçları te'diye ettim. Mösyö .....'nin[1] ağzını kapattım. Amcanın bin frangını verdim. Sonra senin gömleklerin için ....'a[2] gittim. Hesap senin söylediğin gibi 600 frank değildi. 955 frank tediye ederek bu mes'eleyi de bitirdim. Bu hususta müsterih ol. Yalnız bu günlerde benim de çok ihtiyacım olduğundan bu gömlek hesabını pederinden istirham edeceğim. Eğer vermezse ne yapayım, her zaman olduğu gibi ağzımı poyraza açarım.

Geçen gün Montekarlo'da bir ev gezmeye gittik. Hiç orada bu kadar büyük ve güzel bir şey olacağını ümid etmiyordum. Gerek ev gerek bahçe itibariyle cidden mükemmeldi. Montekarlo'nun Kap Marten tarafına doğru tramvay yolunun üzerinde bir koca villa. Haricden görülmüyor. Fakat çok güzel bir manzarası da var. Fiyatı hakkında henüz bir haber alınmadı. Sahibesi bir ihtiyar İtalyan kontes imiş. Binaenaleyh evi değiştirmek için de henüz kat'î bir karar yok, bakalım ne olacak!

Bu sabah mektubunu aldığımdan pederin ve validene bahsettim. Memnun oldular. İkisi de gözlerini öpüyorlar. Ben dürug-ı maslahat-âmîz kabilinden selâmlarını söyledim ve pederine Beyrut'a muvasalatını müteakip yazacağını ilâve ettim. Rica ederim Farukcuğum, kendisine birkaç satırla sıhhat ve vaziyetin hakkında malûmat ver.

Pederin şimdi bunu yazmaya oturmadan evvel beni çağırdı ve mahallî gazetelerden biriyle bir mülâkat temin etmek suretiyle babamın bir servet bırakmadıktan maâdâ ailesinin dûçâr olduğu vaziyeti münasib bir surette anlatmanı tensib ettiğini söyledi. Bilmem, sen muvafık bulur musun? Kendisi birinden bir mektup almış. Bunda babamın müdhiş bir ser-

---

[1] Fransızca bir isim yazılmış. *Petier* olabilir.

[2] Fransızca bir isim yazılmış, okunamadı.

vet terkettiğini, hatta bundan pederinin hissesine de isabet eden kısmı olduğundan bahsediliyormuş. *"Eğer Faruk bunu kibar bir surette tekzib ederse iyi olur, belki aileye de bir fâidesi dokunur"* diyor.

Böyle birşey yapabilirsen şüphesiz yalnız seyahatinden memnun kaldığından ve Beyrut ve Şam halkıyla hükümetinin hanedanımız hakkında gösterdiği hürmetten hâsıl olan ihtisâsâtından bahsederken babamın vaziyet-i elîmesinden ve bıraktığı ailenin yoksuzluğundan da birkaç söz söyleyebilirsin. Maamafih bu mes'ele senin orada gördüğün ahvâle tâbidir. Muvafık yapabilirsin. Ben yalnız pederinin emrini ifa ediyorum.

Reşid Bey'e benden birçok selâmlar. İnşaallah hava tebdîliyle sıhhati müteessir olmamıştır. Validen de kendisine selâmlarını yazmamı söyledi.

Eğer Refik Halid Bey'le görüşüyorsan zavallı babacığım hakkında yazdığı -Fatiha Yerine- nâm makalesi için tarafımdan beyân-ı teşekkür et. Bu ilk hakşinâslığı kendisi gösterdi.

Senden çok rica ederim Nâzime Sultan'a gitmeyi ihmâl etme Farukcuğum. Ne kadar anlaşmasan, yine halandır. Zaten sen kendisini bir daha ne vakit göreceksin? Bana kalırsa vakit geçirmeden git ve şimdiye kadar olup biten şeylerden hiç bahsetme. Paşa ile de hiç uzun mübahaselere girişme. Anlaşmanızın mâdemki maalesef imkânı yoktur bozuşmaktan ne çıkar? Ne faide olur?

Sana geçen gün pederinle hiç istemediğim halde aramızda hâdis olan bir vak'adan bahsedeceğim. Belki bunu yazmamak daha muvafıktı fakat sana karşı şimdiye kadar daima açık olan harekâtımı birkaç zaman sonra söylemek de kabil olduğu halde derhal yazmayı arzu ettim:

İlk San Remo'dan avdetimde üç buçuk trenini aldığımız ve Ventimille'de diğer treni almak için beklediğimiz için Nice'e ancak geç avdet etmiştik. İki gün sonra bazı işler için kardeşim ve Refik Bey'le görüşmek icab etti. Öğleden sonra Şerif Paşa'yı alarak Villefranche'a gittim. Kardeşimi evvelce telgrafla haberdar etmiştim. O da geldi, konuştuk. Akşam altı buçukta Villefranche'dan tramvaya binerek Nice'e gelinceye kadar geç oldu. Paşa bize yemek zamanı geçtiği için kendisine yemekte kalmamı rica etti. Ben de tabiî kabul ettim. Yemeği müteakib Reşid Paşa ve haremi geldikleri için derhal evi terkedemedim. Saat on buçukta Lebib Bey'le beraber tramvaya binerek eve avdet ederken pederinin otomobiline hemen villanın önünde tesadüf ettim. Madam Granjan'ı beni aratmak üzere tam biz tramvaya bindiğimiz esnada Paşa'nın villasına göndermişler. Avdetimi öğrenince madam eve dönmüş. Bu, birinci vak'a! (Paşa'nın evinde telefon olmadığı için eve haber verememiştim).

Bayramın ilk günü Ayşe Hanımsultan bize gelmişti. Konuşurken Doktor Morro'nun ailesiyle beraber yazı geçirmek üzere ertesi gün seyahat et-

mek üzere olduğunu söyledi. Ben de o günlerde kendisiyle bebek hakkında görüşmek istiyordum. Gitmeden evvel yetişip konuşmak istedim. Evvelce hanımsultanla birlikte amcama gittim. Oradan kendi apartmanlarına döndük. Doktor evde değildi. Sonra geç geldi maalesef görüşemedim. Akşam yemeğini hanımsultanda yedim ve eve telefon ederek otomobil istedim. Orada yemek geç yenir, bilirsin. Araba gelip dönünceye kadar saat on bir buçuk on ikiyi buldu. Otomobil ile beraber o gece villada bulunan Aziz Efendi beni gelip aldı. Bu, ikinci vak'a!

Hastahanede iken müteaddid defalar beni sorup arayan Refia Sultan'ı ve bilhassa son günlerdeki üzüntümü tahfîfe medâr olan Fuad Bey'i bayramda görmemiştim. Ve yalnız olduğumdan evden çıkmaya bir vesîle bulamıyordum. .....[1] geçirmek üzere köylerin birine gitmek üzere bulunan hastahanedeki infirmiyer beni ziyarete gelmişti. Kendisi ile beraber Refia Sultan'a yaya olarak gittim. O şehre indi, ben .....'da[2] kaldım. Sultan evde yoktu. Dönmeye karar vermek üzere iken Ahmed Efendi geldi. Beraber oturduk. Refia Sultan avdetinde beni bırakmadı. Akşam yemeğini beraber yedik. Saat on birde Fuad Bey ve evden iki kız yaya olarak bana villâya kadar refakat ettiler. Bu, üçüncü vak'a.

Ertesi günü bizimkiler dehşetli bir vaziyet alarak âdetâ benimle sofrada konuşmadılar. Ne demek ve ne için olduğunu birtürlü anlayamadım. Ertesi günü Refik Bey'i çağırtmışlar, geldi. Tabiî yine ben birşeyin farkında değildim. Sonra resmen bana i'zâm ettiler ve arzularını söylettiler: Ben çok geziyor imişim. Geceler de geç vakit geliyor imişim. Sen burada yok iken dedikoduya bâis oluyor imişim. Yalnız çıkmam doğru değilmiş! Bir kere şimdiye kadar tek bir defa bile yalnız çıkışım vâkî olmamıştır. Bunu sû-i telâkkîye kendimi maruz bırakmamak için yapmak da istemem. Sonra kendini bilen bir kadın olduğum için bu kadar tabiî bir hak ve harekâtıma kimsenin müdahaleye hakkı olduğunu düşünemezdim. Müdhiş surette sinirlendim. Herşeye sükût ile mukabele eden ben pederine oldukça sert bir arîza yazarak protesto ettim. Bu vak'adan sonra hattâ aile ziyaretlerini bile yapmamaya karar verdim. Hemen hiçbir yere çıkmıyorum. Vâlidenle beraber iki defa ev gezmeye gittik. Evvelki gün de bi'l-mecburiye Şerif Paşa ile kuyumcuya gittim. Bunları sana bil diye yazıyorum. Ahlâkımı ve nasıl bir insan olduğumu herkesten fazla senin bilmen icap ettiği için üzerimdeki tesirini de tahmin edebilirsin. Ben kendimi daima şâyân-ı hürmet bir kadın olarak görmeye alıştığım için vicdan ve ahlâkıma ait bu gibi takayyüdâta hiç tahammülüm yoktur. Yazdığım ve aldığım mektupları avdetinde gösteririm.

Esasen şimdi işlerim var. Üzüntülerim var. Hiçbirşeyi gözüm görmüyor. Kendimi avutmak için aile efrâdı ile görüşmek isterdim. Mâdem ki

---

[1] Bir kelime okunamadı. Fransızca olabilir.
[2] Bir kelime okunamadı. Fransızca olabilir.

evde böyle oldu, sen avdet edinceye kadar kendimi icab ettiği vechile idare etmeyi tercih ederim. Ne yapalım, kendimi ve derdimi anlatamamak[1] talihsizliğine bütün hayatımda mâruz kaldım. Bu da onun bir fer'i!

Yalnız rica ederim, bundan kendilerine kat'iyyen bahsetme. Benim için kat'iyyen aranızda birşeyin vukuunu istemem. Hem benim vaziyetim için de iyi olmaz. İstersen buraya avdetinde ben söylemiş olurum, sen de icab eden cevabı verirsin.

Mektubum fazla uzun oldu. Fırsat buldukça bana yazmanı rica ederim. Sana uzaklardan birçok mütehassir bûseler göndereririm benim sevgili küçük kocam.

Sabiha Faruk

Hamiş: İstediğim gazeteleri unutma.

Belge: 6

ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'DEN SABİHA SULTAN'A
(21 Haziran 1926)

Kayınpederi Sultan Vahideddin'in cenazesini İtalya'dan Suriye'ye götürmekte olan damadı Ömer Faruk Efendi, bu ve bundan sonraki iki mektubunda yolculuğunun ve cenazenin Şam'da defninin ayrıntılarını yazıyor.

21 Haziran 1926[2]

Pek sevgili Sabihacığım

Evden ayrılırken ne azâb ile ayrıldığımı tahmin edemezsin. Hele o kopan vâveylâyı işittikce bittim, eridim. Selâmi'yi gönderdim, bilmem geldi mi? Hiçbirinize orada veda edemeden çıkmağa ne çare, mecbur idim. Son günlerde epey sarsılmış olan âsâbımı gemide dinlendirmek istedim, bilmem muvaffak olabilecek miyim? Bir taraftan düşünceler, bir taraftan vaziyetimizin vahâmeti bir türlü beni rahat bırakmıyor. Bu günlerde nasîb ve mukadder olan birçok acıları Cenâb-ı Hakk bizlere çektirmek istiyor, öyle olacak.

---

[1] Metinde sehven *anlatamak* yazılmış.
[2] Sehven *1326* yazılmış, doğrusu 1926'dır.

Hava oldukça iyi, köpüren mavi denizi seyredip bir mikdar rahat ederken, küçük bir vak'a yeniden âsâbımı oynattı. Vapurumuzun arka kısmında üçüncü mevki yolcuları içinde Filistin'e hicret eden birçok Musevî aileleri var. Bunlardan birinin kızı sefalet ve za'fdan dün sabah öldü. Bu sabah da onun cenaze merasimini icra eyledik. Cesed bir tahta kutu içine konuldu ve bütün gemi efradı bulunduğu halde tahta kutu bir sepetle denize indirildi ve onun âgûşuna terkolundu. Mezarı deniz, mevkîi nâmâlum ve denizin dibine inen bedbahtın ailesini göz önüne getirebilirsin. Fazla târife hâcet yok. Girid açığındayız. Sahil uzaktan gözüküyor. Saatlerden beridir vapur sahili uzaktan tâkiben seyrediyor ve daha da galiba saatlerce devam edecek. Ne güzel ve cesîm bir ada. Eski Osmanlı İmparatorluğu'nun Girid Vilâyeti. Baktıkça ve gördükçe nasıl bir ye's hissediyorum, Allah bilir. Âh o bizim ne memleketini, ne milletini, ne milletinin rûhunu ve hâsıl hiçbir şeysini tanımamış bedbaht hükümdarlarımız. Hem milletlerine, hem memlekete ve hem de kendilerine edeceklerini etmişler. Bedbaht, öksüz topraklar!

Vapurumuz pek büyük değil fakat i'zâm olunacak kadar da küçük değil. Yemekleri pek iyi, yalnız yalnızlık fena. Birinci sınıf yolcularından bizden başka yalnız birkaç İngiliz var, o kadar. Ekser kaptan ve zâbitlerle görüşüyoruz. Çoğu eski Avusturya zâbitanı ve Avusturya'da tahsil etmiş zâbitler.

22/23 Haziran

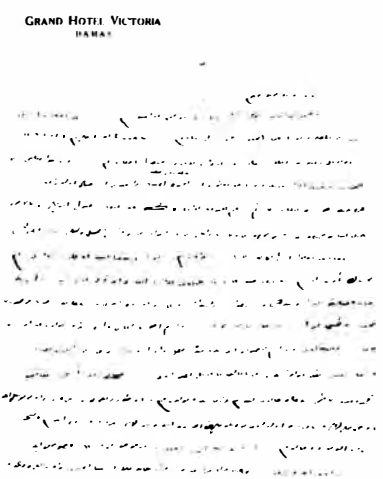
Bugün hava cidden güzel fakat çok sıcak idi. Yarın sabah yedide Yafa'ya vâsıl oluyoruz. Bu mektubumu oradan göndereceğim. Ümîd ederim, biran evvel eline vâsıl olur. Beyrut'a vürûdumda bir âfiyet haberini alamazsam çok canım sıkılacak. Ümid ederim bunu akıl etmiş, yapmışsındır. Gözlerinden, yanaklarından ve her her tarafından birçok öperim sevgili Sabihacığım.

Ömer Faruk

Belge: 7

ŞEHZADE ÖMER FARUK
EFENDİ'DEN SABİHA SULTAN'A
(3 Temmuz 1926)

Pek sevgili Sabihacığım,
Ancak bugün sana buradan yazmaya muvaffak oluyorum. Birbirini ta-

kip eden yorgunluklardan ancak henüz kurtulabildim. Seyahat, gördüklerim ve olanları bertafsîl mektupla anlatabilmenin imkânı yok, muhtasaran anlatayım. Beyrut'a muvasalatımızda heman bütün efrâd-ı aile ve Beyrut'un bütün eşrafı, hükümet-i mahalliyye ve hey'etler tarafından istikbâl olunduk. Karaya çıktığımızda ilk ziyaretim Selim Efendi'ye oldu. Pek mültefitane kabul ettiler. Bilâhare, Cebel-i Lübnan Cumhuriyeti reisicumhurunu ve başvekilini ziyaret ettikten sonra Fransız mümessil vekili ziyaret eyledik. Onu müteakib bazı eşrafın ziyaretlerinde bulundum. Bunları müteakib öğleye doğru bizim Mecid'in evine gittim. Hazret-i Mecid-i bîçare meğer ameliyat olmuş, entari ile anca odasında dolaşabiliyor. Yemek orada yedik ve bir miktar dertleştik. Bedrirû orada idi. Sultan birçok seni sordu. Mecid de tabiî keza. Öğleden sonra dörtte, merasim için liman dairesinde bulunduk. Orada cenaze ihtifalât ve merasim-i mahsusa ile camie nakl ve orada cenaze namazı kılındıktan sonra istasyona naklolundu. Kalabalık nâkabil-i tasavvur idi. Bu merasimi müteakib geç vakit Nâzime Sultan halama gittim ve ziyaretinde bulundum. Oturdukları yer Beyrut'tan otomobil ile üç çeyrek mesafede olduğundan davetlerine icabet edemeyerek Beyrut'a avdet ettim ve gece Şerafeddin'de kaldım. Ertesi sabah saat dört buçukta tren-i mahsus ile Şam'a hareket olundu. Beyrut'taki merasimde efrâd-ı aile bilâistisna hepsi bulundukları halde, Şam'a Ziyaeddin ve Şerafeddin Efendi'den maada kimse beraber gelmedi. Bu adem-i iştirakin esbâbını ancak buraya geldikten sonra esbâbını anladım. On saati mütecaviz bir tren seyahatini müteakib Şam'a muvasalat eyledik. İstasyonda reis-i hükümet Nâmi Bey, erkân-ı hükümet ve ahâlî tarafından istikbâl olunduk. Bütün bu merasimler esnasında her nedense yabancı bir toprakta olmadığımı ve kendi memleketimde bulunuyormuşum gibi bir yakınlık hissediyordum. Hâsılı, kendimi kendi memleketimde zannediyorum. Yegâne bahtiyarlığımız! Cenaze kezâ ihtifalât ve merasim-i mahsûsa ile istasyondan Sultan Selim-i Evvel Camii'ne naklolundu ve merasim bu suretle hitama erdi. Ertesi gün Nâmi Bey'i hükümet dairesinde resmî bir ziyaretini müteakib, burada büyük bir nüfuzu olan Haut Komiser'in muavini Mösyö Piyer Ailly'yi ziyaret ettik. Bizi pek nazikâne bir surette kabul

etti ve daha şimdiye kadar Fransızlar'dan işitmediğim bir tarzda sitayişle ailemizden ve Fransızlar'la Osmanlı Hanedanı'nın arasında daim olmuş olan mevedetten bahseyledi. Öğleden sonra da iâde-i ziyaretimize geldi.

Cenazenin defin edilmesi mes'elesine gelince, onda dahî yine bir mikdar müşkilât karşısında kaldık. Bidâyeten intihab olunan yer bilâhare bazı esbâb dolayısiyle muvafık görülmedi, bilâhare Selâhaddin-i Eyyubî'nin türbesine nakl ve defni kararlaştırıldı ve nihayet orada dahi defn için yer bulunamaması dolayısiyle yine ondan da sarf-ı nazar edildi. Bilâhare Sultan Selim Camii'nin içinde odalardan birinde defne karar verildi fakat hafriyat esnasında su çıkması üzerine ondan da sarf-ı nazar edilerek avluda defne karar verildi. Mevki itibâriyle bu son yer hepsinden muvafık ise de, belki üstüne bir türbe yapılamaz korkusuyla bunu pek arzu etmedim ise de, çaresizlikle bu kararı vermeye mecbur kaldım. Hükümet bilâhare bir türbe inşa ettirteceğini vaad ediyor. İnşaallah.

Biraz da buranın yani Şam şehrinin vaziyetine gelelim. Buraya vâsıl oluğumuz akşam hava kararır kararmaz bizler yemekte iken burada epey zamandan beri âdet olmuş olan sokak muharebâtı başladı. Bizim haberimiz yok, meğer burası bir cephe-i harb imiş. Şehir içinde epey bir gürültüyü müteakib, birkaç saat sonra yine sükûnet hâsıl oldu. Hemen her gece muntazaman asiler şehre hücum ediyor ve iz'ac ediyorlar. Bunları tenkîl için şehir dâhilinde ve yakında bulunan kıtaât ile müsâdemeler oluyor. Hele şehrin içinde yerleştirilmiş olan makineli tüfek yedi buçukluk sahra toplarının mütemâdi gürültüsü, geceleri insanı rahat uyutmuyor. Toplar şehrin bir kısmından şehrin diğer kısımlarına ateş ediyor ve usâtın şehre girmesine mâni olmak için mütemadî ateş ediyorlar. Tayyareler de kezâ bombalar atmak suretiyle gürültüyü bir mikdar daha fazlalaştırıyorlar. Bütün mânâsiyle bir cephe-i harb. Ancak gündüzleri sükûnet oluyor ve geceleri yeniden başlıyor. Halk artık bu hâle alışmış, herkese tabiî geliyor. Tasavvur nâkabil, gayritabiî bir vaziyet. Biraz da bu vesîle ile gülünç kısmından bahsedeyim. Bîçare Ziyaeddin Efendi bu gibi seslere alışık olmadığından tüfek ve top sesleri başlayınca kendisinde de bir korkudur başlıyor. Bîçareyi kaç defa gece yatağından fırlattık. Dün gece haline epey güldük. Nihayet fazla bir tahammül gösteremeyerek bugün sabah Beyrut'a kaçtı.

Merâsim-i tedfiniye ikmal olununcaya kadar burada kalacağım. Bizim Reşid Bey de biraz maalesef rahatsız oldu. Dün epey harareti var idi. Zannediyorum, alışık olmadığı sıcakların tesiri oldu. Birkaç gündür sıcaklar nâkabil-i tahammül bir şekilde devam ediyor. Zannederim güneşte altmış olacak, belki de daha fazla. Sizleri ne kadar göreceğim geldiğini Allah bilir. Fakat sana doğrusu kızmadım dersem yalan olacak. Bir mektup gönde-

remez miydin? Ne kadar merak içinde kıvrandığımı düşünmen icab etmez miydi? Bu kadar lâkaydî olur mu? Bütün sizler ne haldesiniz, herhalde bir vasıta ile derakab bildirmeni rica ederim. Buradan avdetimde Beyrut'ta da bir mikdar kalıp, ondan sonra hareket eyleyeceğim.

Hepinizi Allah'a emanet ediyorum. Çocukların gözlerinden ve yanaklarından ve senin de her tarafından birçok, birçok, birçok öperim.

3 Temmuz 1926
Ömer Faruk

Pederimin ve validemin ellerinden, Dürrüşehvar'ın gözlerinden öper ve evdekilere birçok selâm ederim.

Nâmi Bey her ne kadar kendilerini tanımıyor isem de, arz-ı ta'zimât eylerim diyor. Şerefeddin de ellerinden öpüyor.

Belge: 8

ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'DEN SABİHA SULTAN'A (17 Temmuz 1926)

Sabihacığım,

Dün bir mektup gönderdim, bilmem eline vâsıl oldu mu? Nasılsın, seni çok merak ediyorum. Dün akşam iki defa telefon etmeye uğraştım, muvaffak olamadım. Allah için sıhhatini gözet. Evdekiler ne halde? Dün akşam kaybolan sandığım geldi, çok memnun oldum.

Sami, Tarık Bey'i Suriye'ye gönderiyormuş. Bizim vapura yetişmek üzere hareket etmiş. Bunlar ne demek? Mânâ ve esbâbı nedir acaba?

Dün öğleden sonra valiye gittim. Lâzım gelen bütün işler şimdilik yolunda gibi. Yalnız cenazenin Suriye'ye çıkabileceğine dair elimizde bir vesika olmadığından, orada bir müşkilât karşısında kalmayalım diye korkuyorum. Beyrut, Suriye hükümetinin dahilinde olmayıp yeni teşekkül eden Lübnan Cumhuriyeti dahilinde olduğundan bizim Nami orada bir iş göremez zannediyorum. O itibarla ora hükûmet-i mahalliyesine de

ayrıca müracaat edip teshilât ibrâzını rica etmeli. Bu yazdıklarımı Hüseyin'e söyle ve mümkün ise teşebbüs edin. Filvâki pederim Selim Efendi'ye lâzım gelen teşebbüsâtın icrası için yazmış idi. Fakat bu gibi eşhâsın kendiliklerinden birşey yapabileceklerine itimadım yok. Eğer Beyrut'a kadar gidilir ve karaya çıkartmazlar ise, tamam bir rezalet olur. Bu yazdığımı derakab kendisine bildir, pederimle görüşsün ve telgrafla hatta *"Juvenel"*e telgrafla lâzım gelen teshilâtın ibrâzını tarafınızdan beklerim diye pederim bir telgraf çeker ise hem münasib ve hem iyi olur. Bu yazdıklarımı mümkün ise hattâ kendisine oku.

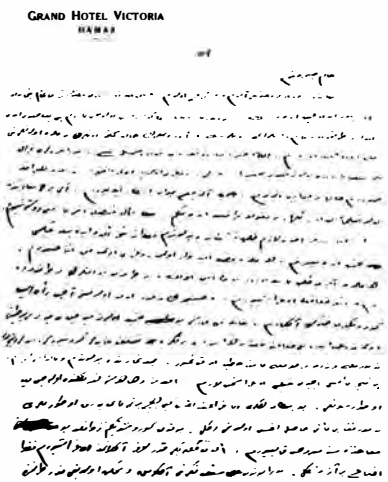
Şimdi saat iki. Dörtte vapura bineceğiz ve saat altıda hareket olunacak. Bundan sonra mektup yazmamın imkânı yok. Belki bizim gittiğimiz vapur avdet ederken bir mektup gönderebilirim. Binâberîn gözlerinizden öperim Sabihacığım.

17 Temmuz 1926
Ömer Faruk

Belge: 9

ŞEHZADE ÖMER FARUK
EFENDİ'DEN SABİHA SULTAN'A
(Eylül 1926)

Üzerinde tarih bulunmayan bu mektupta sözü edilen olaylar gözönüne alındığında, Şam'dan 1926 Eylül'ünün ilk günlerinde yazıldığı anlaşılıyor.

GRAND HOTEL VICTORIA

Canım Sabihacığım,

Nihayet şimdi bir mektubunu aldım ve müsterih oldum. Şimdiye kadar senden mektupsuz kalmam beni ne kadar üzüyor idi, tahmin edemezsin. Şerif Paşa'nın sana göstermiş olduğu yardım beni pek memnun etti. Kendisine tarafımdan selâm ve teşekkürâtımı söylersin. Evdekilerin haline gelince, onların ne halde olduklarını pekalâ tahmin ediyorum. Allah sabır ve metanet ihsan buyursun. Bura gazeteleri Kral Hüseyin'in yardımda bulunduğundan bahsediyorlar. Doğru olup

olmadığını Hüseyin Bey'den telgrafla sordum, hâlâ bir cevap alamadım. Alacağım cevaba intizar eyliyorum. Eğer bir muavenette bulunmamış ise, tekrar ve mektupla müracaat edeceğim. Kral Faysal'a dahi yazmayı düşünüyorum. Burada iane derci için lâzım gelen teşebbüsatta bulundum fakat ne netice elde edebileceğimi tahmin edemiyorum. Herhalde fazla ümidvar olmak doğru olmayacak kanaatindeyim. Herhalde elden gelen yapılıyordur, buna emin olun. Bir taraftan bu işlerle, bir taraftan da bizim mesail-i hilâfetle uğraşıyorum. Vaziyetimizin ne kadar kötü olduğunu ancak re'yül-ayn gördükten sonra anladım. Ailemize karşı tahmin olunamayacak derece bir merbutiyet olmasına rağmen, mesâil-i hilâfet hakkında herkes başka bir fikir ve muhtelif gayeler güdüyorlar. Senelerden beridir ne pederimin ve ne de merhumun nâmına hutbe okunmuyor. Cuma namazında bulundum ve bizzat gördüm. Bir netice te'mini için hayli uğraşmak lâzım. Efendimiz daha herşey kendiliğinden olacak diye otursunlar. Bu bîgânelikleri veya feragat etmiş gibi hiçbir şey yapmayarak oturmaları ne kadar fena bir tesir hâsıl etmiş olur şey değil. Bütün görüştüğüm zevâtın bu muâhazesimne maruz kalıyorum. Elden geldiği kadar lâf anlatmaya uğraşıyorum fakat iknâ biraz müşkil. Bura bütün ulemâsının fikrini anlamak ve mümkün olduğu kadar tarafımıza celb için uğraşıyorum ve uğraşacağım. Buranın kadısı ve meşâyihi ile temastayım. Yarın yine burada yani bütün Suriye'de büyük bir nüfuzu olan ve hürmet edilen Şeyh Bedreddin ile görüşeceğim.

Memleketimizin ahvâli mâlûm, bu defa birbirlerini yemekle meşguller. Acaba pederim daha el'an memlekette bir cereyan yoktur, herşey bitmiştir kanaatinde mi? .....[1] kendi yârânından toplamış olduğu bir meclisten otuz kişi kendisinin hayatına kastedecek kadar aleyhdarlıkta bulunur ise memlekette hiss-i muhalefet yok mudur zannediyorlar hâlâ? Daha otursunlar bakalım, bunun netîcesinde kimler istifade edecek. Muhterem zevâtın birbirlerini yediklerine pek memnunum.[3] Aralarında ancak pek azlarına acıyorum. Bihassa Câvid Bey[4] için çok canım sıkılıyor. İnşaallah kurtulur.

Çocuklar nasıl? Hepsini ve seni ne kadar göreceğim geldi, bilsen. Hissettiğin yalnızlığı bilsen ben de ne kadar hissediyorum, daha doğrusu seni arıyorum, seni istiyorum. Yalnızım diyemem, çünki dostlar var, insan ruh ve hayatını anlayanları gördükçe mütesellî oluyor. Bîçâre, öyle anlı-

---

[1] Buradaki bazı ifadeler metinden çıkartıldı.

[3] Mustafa Kemal Paşa'ya karşı hazırlandığı iddia edilen İzmir suikasdı teşebbüsü dolayısıyla yapılan tutuklamaları kastediyor.

[4] İttihad ve Terakki'nin Maliye Nâzırı Câvid Bey. Halife Abdülmecid Efendi ve ailesi ile yakın dost olan Câvid Bey, İzmir suikasdı teşebbüsüne katıldığı iddiası ile İstiklâl Mahkemesi'nde yargılanmış ve 26 Ağustos 1926'da Ankara'da idam edilmiştir.

yorum ki onu bulamıyorsun.

Bu ayın on üçünde Abdülhalim'in[5] cenazesi vâsıl oluyor. Onu bekliyorum. Daha hâlâ Şam'dayım ve Beyrut'a gidemedim. Ancak o merâsimin icrâsından sonra Beyrut'a gideceğim. Selim Efendi bana karşı büyük bir nezaket ibrâz etti. Maiyetinden bir bey bana tâyin etti. Göstermiş olduğu nezakete pek müteşekkîrim.

Birkaç gecedir Şam'da sükûnet var, yani fazla gürültü olmuyor. Top tüfek sesleri arada bir işitiliyor. Geçenlerde üç gün sıra ile nısfül'l-leylden heman sabaha kadar bombardıman devam etti. Semih'i çok hatırlıyorum. Eğer buraya beraber getirmiş olsa idim bu defa da *"Seninle bir daha bir yere gitmem"* diye yemin edecek idi.

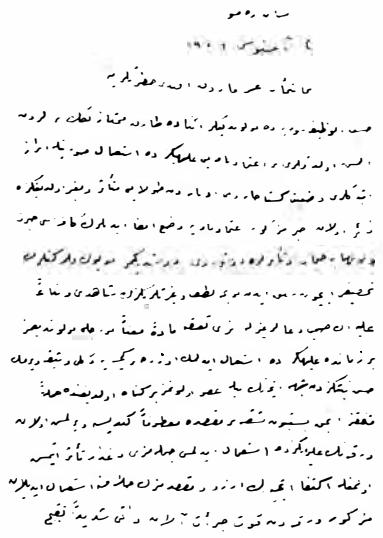
Pederimin ve vâlidemin ellerinden, çocukların ve senin gözlerinden öperim.

Ömer Faruk

Belge: 10

SULTAN VAHİDEDDİN'İN HANIMI EMİNE NÂZİKEDÂ KADINEFENDİ'DEN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE (14 Ağustos 1926)

Sultan Vahideddin'in hanımı ve Osmanlı İmparatorluğu'nun son "Başkadınefendisi" olan Emine Nâzikedâ Kadın'ın bu mektubundan, Ömer Faruk Efendi'nin kayınpederi Sultan Vahideddin'in cenazesini Suriye'ye götürdüğü sırada maiyetten bazı kişilerin kendi başlarına yapmaya kalktıkları bazı işlerden dolayı hiddete kapıldığı anlaşılıyor. Emine Nâzikedâ Kadın'ın damadını sükûnete davet eden ve özür dileyen bu mektubunun üslûbu, kadınefendilerin padişah eşi olmalarına rağmen protokolde şehzade ve sultanların, hattâ kendi oğullarının, kızlarının ve damatlarının bile nasıl çok gerisinde bulunduklarını açıkça gösteriyor.

[5] Sultan Abdülmecid'in torunu ve Enver Paşa'nın hanımı Naciye Sultan'ın ağabeyi Şehzade Mehmed Abdülhalim Efendi (İstanbul 1894-Paris 26 Mayıs 1926).

San Remo
14 Ağustos 1926

Necâbetmeâb Ömer Faruk Efendi Hazretleri'ne,

Hasbelvazife Suriye'de bulunduğunuz esnâda Tarık Mümtaz Bey'in bizlerden almış oldukları bir itimâdnâmeyi aleyhinizde isti'mâl suretiyle ibrâz ettikleri vaziyet-i küstahâne ve bî-edebâneden dolayı müteessir ve muğber olduğunuza dair olan haber-i mezkûr, itimadnâmeye vaz'-ı imza edenlerin kâffesini hayret ve bî-nihâye hicab ve teessürlere düşürdü. Düştüğümüz büyük felâketlerin tahfîfi için sebk eden bunca lûtuf ve gayretlerinizin şahidi ve binâenaleyh en samîmi dualarımızla sizi teakkuba maddeten mânen borçlu bulunduğumuz bir zamanda aleyhinizde isti'mâl edilmek üzere bir kimseye değil vesika vermek, hüsn-i niyetinizden şüphe etmenin bile affolunmaz bir günah olduğunda cümleten müttefikiz. Ancak büsbütün başka maksada mâtufen kendisine verilmiş olan varakanın aleyhinizde isti'mâl edilmesi cümlemizi dağdâr-ı teessür etmiş olmakla iktifâ etmeyerek arzu ve maksadımızın hilâfına isti'mâl edilen mezkûr varakadan kuvvet-i cür'et alan zâtı şimdiden takbîh eder ve zât-ı necâbetpenâhîlerinizden de istirhâm-ı affa müsâraat eyleriz efendi hazretleri.

Emine Nâzikedâ

Belge: 11

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(Aralık 1936)

Sabiha Sultan, Mısır'da büyük kızı Ulviye Sultan ile yaşayan ve ciddî bir hastalık geçiren annesi Emine Nâzikedâ Kadınefendi'yi görmek için 1936 Aralık'ında Fransa'dan Mısır'a gitmiş, İskenderiye'de ve Kahire'de üç ay kalmıştı.

Mısır seyahatinin bir başka sebebi daha vardı: Avrupa'nın yakın bir gelecekte büyük bir savaşa sahne olacağını hisseden Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan hem daha

emniyetli bir memleket olarak görünen Mısır'a yerleşmeyi, hem de artık genç kızlık çağına gelmiş olan çocuklarının geleceğini burada hazırlamayı düşünüyorlardı.

Sabiha Sultan'ın Mısır'a gidiş maksadı annesini ziyaretin yanısıra bir yerde hem bu memleketi yakından görmek, hem de Neslişah, Hanzade ve Neclâ Sultanlar'ın evlilik zamanı geldiğinde ortaya çıkacak olan müstakbel damatlar hakkında önceden bir fikir edinebilmekti.

Sultan, bu ve bundan sonraki beş mektubunda yolculuğunu ve Mısır'daki günlerini anlatırken kızlarının evliliği konusunda kendisine yapılan tekliflerden de sözediyor.

22 Kânûnıevvel

Farukcuğum,

Size veda edip ayrıldıktan sonra acenta vasıtası ile gönderdiğiniz sandığı aramaya başladım. Bir saat sonra kamarama getireceklerini vaad ettiler. Ben de müsterih olarak salona çıktım ve sana Port Said'e varıncaya kadar devam edecek mektubumu yazmaya başladım. Senden sonra her tarafı iyice gezdim ve öğrendim. Hiç güçlük çekmeyeceğimi zannediyorum. Sıkıntının en büyüğünü bu sabah beraber atlattık, şimdi sizleri düşünmekten başka benim için hamdolsun bir üzüntü yok. Şimdilik kâğıdı çantama koyup kamarada bıraktığım sigara paketini almaya gidiyorum.

-

Geceyarısına on var ve daha biz Cenova'dayız. Vapur bugün rötar yaptığı için buraya bıraktığı ve buradan aldığı sandıkların naklini hâlâ bitiremedi. Evvelce hesapça sekizde kalkacaktı, bilâhare onbire kaldı. Şimdi geceyarısı, hâlâ vinç yüklerini alıp vapura atmakta berdevam... Vapurun hareketini görmek için şimdiye kadar bekledim, artık hâlim kalmadı. Sabahki çarpıntıların yorgunluğunu atmak üzere kabinime indim ve sana bunları yazıp öyle yatacağım.

Mektubumun üst kısmını yazdıktan sonra ben sandığımın arkasında dolaşıyordum. Hızırım imdadıma yetişti ve biraz Fransızca söyleyen bir garson vasıtasıyla bana ayrı bir kabin hazırlandığını ve eşyalarımı oraya nakletmemi söyledi. Az kaldı, adamcağızın boynuna sarılacaktım. Birçok teşekkürler ettikten sonra eşyaları garsonla beraber yüklenerek kamarama geldim. İki kişilik mini mini ve her türlü konforu var. Tabiî, yalnız olduğum için bütün eşyaları rahatça yerleştirdim ve anahtarı çantama attım. O esnada bütün Potsdam benim olsaydı bu kadar memnun ve mağrur olabilirdim. Şimdiki kabinim evvelkinin tam karşı istikametinde ve en başta bulunuyor. Yanıbaşımda bütün lâzım olan mahaller mevcud. Yani, Allah'a

şükür rahatım pek iyi. Daha yemeğe gitmeden evvel iki İngiliz kadın ile ahbap oldum. Sonra imdadcım bana beraber yemek yiyecek olan adamcağızı getirdi. Kendisi bir Hollandalı. Karısı bir Alman imiş, iskelet gibi birşey. Herhalde bana yemek yediren garson ondan fazla Fransızca biliyor. Adamcağız yemekten kalkıncaya kadar düşüne taşına ancak beş cümle söyleyebildi. Kendisi Singapur'da bir Alman elektrik kumpanyasında çalışıyormuş ve işi o kadar çok imiş ki canını böyle burnundan çıkaracak bir hâle getirmiş. Masada yalnız olsa idim daha rahat edecektim galiba. Kalkıncaya kadar derdini dinletti. Vapuru bizim Il Riccardo kadar öğrendim, hiç merak etme. Benim Hızır'ım başta olduğu halde bütün hizmet edenler ile fevkalâde. İnşaallah senin bugünkü seyahatin de rahat geçmiştir. Ben tam yeni kamarama yerleştiğim esnâda Madam Doreau'nun telgrafı geldi ve o kadar makbulüme geçti ki, tarif edemem. Kendisine ayrıca birşey yazıp bu mektupla beraber (inşaallah) Port Said'de postaya atacağım.

Senin ve yavrularımın resminiz başucumda. Onları birer birer öptükten sonra yatağıma gideceğim. Vapur henüz kalkmadı, maamafih ben haplardan iki tane aldım. On ikiyi on geçiyor. Bütün ev halkı gözümün önünde olduğunuz halde yatıyorum. Allah hepinize rahatlıklar versin.

-

23 Kânûnıevvel

Vapur bu sabaha karşı üçte kalktı. Yorgunluğuma rağmen, patırtıdan bütün gece uyuyamadım. Sabahleyin biraz dalmışım, ilk kahvaltı için *"Hazırol"* borusu çalınca yataktan fırladım, zira vakit kalmadı, çabul ol demek için yanımda sen yoktun. Beni bu yalnız seyahat galiba adam edecek. Pür dikkat kesildim. Sabah kahvaltısını sekiz buçukta yedim. Erken çıktığım için herkes yemek salonunda ve benim masam boş değildi. Fırsattan bi'listifade güverteye çıktım. Hakikaten hakkın varmış, bundan keyifli birşey tasavvur edemem. Güneş kıpkırmızı ufukta henüz yükseliyor, semâ ve denizin mavi renkleri ortasında hayâle gelmez ziyalar neşrediyordu. Şimdi bu şâirâne kısmı geçelim. Seyahat şimdiye kadar fevkalâde güzel geçiyor. Cenâb-ı Hakk nasıl vapuru sis yüzünden tehire uğratıp bana vizemi te'min ve ihsan etti ise, avdetimi de böyle güzel şerâit içinde ihzâr buyursun.

Kahvaltıdan sonra 50 mark bozdurdum. Diğer yirmi beşini muhafaza etmek niyetindeyim. Alışmadığım bu parayı bir saat muayene ettim, henüz bir türlü alışamadım.

Şimdi vapur güzel biryerlerden geçiyor. Kime sordumsa derdimi anlatamadım. Benim mâhud İngiliz kadını bulup nerede olduğumuzu öğreneceğim. Yatağım fevkalâde rahat, iki kişilik kamara olduğu için diğer

yatağın yastık ve yorganından da istifade etmek suretiyle mükemmel surette rahatımı temin ettim. Şimdilik bu kadar, bakalım akşama kadar daha ne olacak? Günün o kısmını kamaramda yazacağım. Eminim ki şimdi sen, çocuklar bütün ve beni konuşuyorsunuz. Ne yazık ki buradaki rahatımı size şimdi bildirmeme imkân yoktur. Mektubu postaya attığım, daha doğrusu elinize geçtiği gün ise ben inmiş ve İskenderiye'de birkaç gün geçirmiş bulunacağım.

24

Dün akşam burada musikili ve danslı bir gece geçirdik. Ne vakitten beri uyumadığım için kamarama indikten sonra sana yazamadım. Deniz şimdiye kadar bir lâk kadar sakindi. Geceyarısından sonra hava biraz değişti. Gök bulutlu, denizin rengi dünkü gibi mavi değil. Zannıma göre bundan sonra biraz sallanacağız. Maamafih geceyi çok iyi geçirdim ve iyi uyudum. Burada yegâne sıkıntım bu kadar halk içinde bir kelime Fransızca bilen mevcud değil. Bir-iki müstesna olmakla beraber pek bayağı insanlar. Evvelce yazdığım İngiliz kadın, benim beraber gezeceğim bir insan değil. Soframdaki Hollandalı ile konuşmak, müdhiş bir azap. Adamcağızın bir türlü bitiremediği cümleleri ikmâl edeceğim diye canım çıkıyor. Hâsılı, vapur konfor ve intizam nokta-i nazarından ne kadar iyi ve mükemmel ise, lisan mes'elesi o kadar benim için müşkil. Maamafih bazen okumakla, bazen trikomu yapmakla vakit geçiriyorum ve sıkılmıyorum. Hava güzel[1] için hemen salonlara girmedim gibi birşey. Bütün vaktimi güvertede geçirdim. Bugün bi'l-mecburiye içeride kalmaya mecburum. Beni en çok eğlendiren, buradaki halkı tedkik etmek oluyor. Her çeşit insan var. Dün akşam dans esnasında bir tek şık, güzel, bir tek bakılacak kimse yoktu. Sonra çok bayağı şeyler. Sözün doğrusu, ben kendi muhitimde değilim. Yalnız kulaktan kulağa benim kim olduğum fısıldanıyor ve şâyân-ı hayret derecede herkesten bir hürmet görüyorum. Şimdi şurada köşeme çekildim. Hem vakit geçirmek, hem sana karşımdakilerin krokisini yapmak istiyorum:

Yanımdaki kanepede şişman bir Alman var. Burnunu kitaba sokmuş, okuyor. Onun yanındaki bir Japonyalı imiş, çok şeytan bir adama benziyor. Üstü-başı düzgün, tavrı gayet kibar. Eğer bana Japon demeselerdi, vechen daha ziyade benzettiğim için Hindli zannedecektim. Altmışa yakın göründüğü halde dün akşam fevkalâde güzel ve son tarzda dans ediyordu. O da kitap okuyor. Onun karşısında yine bir Alman var. Yaşlı ve hâl ü tavrı râbıtalı birşey. Bize müvâzî kanepede bir Çinli ile bir Alman var. Çinli gelip geçenlerle meşgul, Alman uyuyor. Yanımdaki masanın başında bir Alman çifti oturuyor. Dün akşam fevkalâde güzel ve klasik vals ettiler. Onlarla konuşan iki kadının biri çorabını yamalıyor. Fevkalâde değil mi,

[1] Burada *olduğu* mânâsına gelecek bir kelime eksik yazılmış.

tam salonda görülecek bir iş ! Diğeri kafasını kabak gibi traş ettirmiş beyaz saçlı bir ihtiyar ve alelâcayip bir kadın. O da Alman. Karşıdakilerin bir kısmı yazı yazıyor. Şimdilik fazla kimse yok fakat geldiğimiz günden beri bir türlü ağızları kapanmayan ve âlemi çatlak sesleri ile tâciz eden bir İspanyol bandı var. Görülecek birşey. Onlar gidince herkesin yüzü değişiyor. Avaz avaz bağırarak elleriyle, ayakları ile tepinerek konuşuyorlar. Mükâlemeleri o derece hararetli ki, anlamadığım halde İspanya ahvâlinden bahsettiklerine kanaat getirdim. Bazı kadınlar aralarında kavgaya başlıyorlar. Araya başka birisi giriyor, onları ayırıyor. Hâsılı, görülecek birşey! Şimdi benim sabık kamara komşum geldi. O şişman Hollandalı yaşlı Japon ile pek ahbap, onunla konuşuyor. Dün akşam arkasından çıkarmadığı beyaz triko ceketini nasılsa çıkarıp alabildiğine süslenmişti. Yanındaki kızı da kendinden fevkalâde mesrur ve emîn. Gülünç bir surette bütün nesi var nesi yoksa takmış, takıştırmıştı. Ha şimdi dur. On kahvaltısı dağılıyor bulyon getirdiler. Eğer her getirdiklerini yiyebilsem, buradan tombul tombul çıkacağım. Ay, eyvahlar olsun, İspanyollar geldiler. Herkesin yüzü değişti. Hattâ benim eski komşum korsesinden dışarı fırlayan etlerini üstündeki ceketle sıka sıka buradan gitti. Kocasına çorap ören arslan gibi Alman kadının da yüzü değişti. Köşede uyuklayan Alman içini çekti. Ben de kâğıdı burada bırakıyorum, çünki yazmak kabil değil.

(Bu kısım mektubumun sonudur)

25

Zarfı kapatıyorum. Çocuklarımın, Fethiye'nin, Ertuğrul'un gözlerinden öperim. Poker partisinde beni unutmayın. Villâya gidersen, Behruze'ye benden çok selâm söyle. Lebib Bey'e, Kemâleddin'e, Refik Bey'e birçok selâmlar. Madam Burdukoff nasıl?

Şişman yanaklarından bin kere öperim yavrum. Hiddetlendikçe karşında Sabiha'yı bulamadığın vakit ne[1] yapıyorsun?

Sabiha

Hizmetçi mes'elesi ne oldu?

[1] Metinde sehven *bulamadığım ne vakit yapıyorsun* yazılmış.

Belge: 12

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE
ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(13-17 Aralık 1934)

Halife hazretlerine ta'zîmatımı söyle.
İskenderiye'ye döndükten sonra kendilerine
ayrıca yazacağım. Validemin ellerini hürmetle
öperim. Şimdiye kadar mektup yazamadığım için
beni affetsinler. İskenderiye'de annemin
rahatsızlığı burada fart-ı meşguliyetim mâni
oldu. İnşaallah fırsat bulunca yazacağım.
Çocuklar İshak Han'ı şimdiye kadar hiç
ziyarete gittiler mi? Sahibciğim geldi mi?

13 Kânunevvel 1934
Maadi

Sevgili Farukcuğum

Kahire'ye geldiğimden beri sana iki satır yazacak vaktim olmadı. Sabahtan akşama kadar bütün günlerim dopdolu idi. Seni ne derece merakta bıraktığımı biliyorum fakat emin ol ki ben de mazurdum. Geçen perşembe günü öğlen treniyle İskenderiye'den hareket ettim ve üç buçukta Kahire Garı'na vasıl oldum. Beni Prenses Vicdan ve Abdurrahman Bey (Abdurrahman Poh) istikbal ettiler. Abdurrahman Bey'le orada veda ettik ve Prenses'le beraber Maadi'deki evine geldik. Bizi orada Prenses'in eski adamları yani Emine ile Abdu istikbal ettiler, kendimi Nice'de zannettim. İkamet ettiğimiz evin bulunduğu yer, cennet gibi birşey. Prenses çok iyi intihab etmiş. Şehrin haricinde ve tamamiyle kır ve bahçeler içindeyiz. Kap Martin gibi düz...[1] güzel yollarla kısım kısım ayrılmış hususi bahçeler içinde güzel, yeni villalar. Görsen çok beğenir ve Kahire'de oturmak için başka bir tarafı istemezsin. Prens'in gösterdiği samimiyeti yazmaya hacet yok. Tahmin edebilirsin. Bana odasını terketmiş, her türlü rahatımı temin etmiş. Güler yüzü, iyi kalbi ile beni her

[1] Kâğıdın burası delik olduğu için bazı kelimeler okunamıyor.

suretle meşgul ve memnun ediyor. Geldiğim günü tamamiyle evde geçirdik. Yorgunluğumu aldım. Cuma sabahı, Saliha Sultan halamızı ziyarete gittim. O da bizim olduğumuz yerde ikamet ediyor. Zavallıyı pek hasta buldum. Birkaç günden beri fiyevrisi varmış ve ağzından arasıra kan geliyormuş. Beni görünce pek memnun oldu. Halife hazretlerinin ve validemin selâmlarını söyledim. Sevindi, dualar etti. Hangi doktora tedavi ettirdiklerini Paşa'ya sordum. Buralı bir doktor olduğunu söyledi. Herhalde sıhhati pek nazik bir vaziyette zannederim. Maalesef son derece zayıf ve son derece yorgun. Evdeki emekdar kalfa kimdir bilmiyorum. Yani şahsen tanıdım fakat hangi hazinedar olduğunu hatırlayamıyorum. Hepinize ayrı ayrı dualar etti. Ben İskenderiye'ye bir-iki gün sonraki avdetimde Halife hazretlerine ayrıca yazıp hemşirelerinin selâmlarını arzedeceğim. Halan senden ve çocuklardan uzun uzun bahsetti. *"Canım yavrum Farukcuğum, ben onu ne kadar severim"* dedi durdu.

İki gün sonra tekrar kapılarına kadar gidip sıhhat haberlerini sordum. Kendisini görmek için bekledim. Bugün için beni saat dörtte bekleyeceklerini söylemişler. Tabiî gideceğim. Halanı ziyaret ettiğim gün öğleden sonra Prenses Nimet (Nimet Muhtar, Kral Fuad'ın kardeşi) ve İffet (bir Mısır prensesi) hanımefendileri ziyarete gittik. Her ikisi de beni çok büyük bir hürmet ve nezaketle kabul ettiler. Fakat Faruk, seni te'min ederim, Prenses Nimet'in gösterdiği samimiyeti hiçbir zaman unutamayacağım. Beni kollarını açarak kucakladığı vakit, gözleri yaşarmıştı. *"Dünyada ben o acı günlerimde Faruk Efendi ve sizlerden gördüğüm alâkayı ölsem unutamam. Beni candan teselli eden Faruk efendi oldu"* diye beni öyle öptü, sarıldı ki, ben de dayanamadım, beraber ağlaştık. İlk ziyaretim olduğu için fazla kalmadığıma rağmen memleketten, eski hayatımızdan uzun uzun konuştuk. Beni öyle charme ettikçe, ayrılmak istemedim. Pazartesi günü öğle yemeğine davet etti. Prenses İffet de Pazar günü yemeğe davet etti. Her ikisine de prensesle beraber gittik. İffet Hanımefendi de bana ne yapacağını bilmedi. Bütün hizmet eden kızlara eski İstanbul kıyafeti olan dört peşli entariler giydirmiş. Cidden çok nezaket gösterdi. Pazartesi günü ise Prenses Nimet bizi saatlerce alıkoydu. Tatlı tatlı konuştuk. Yemekte Ömer Tosun Paşa'nın haremi Behice Hanımefendi de vardı. Senin evvelce bana söylediğin İngiliz ve Türkçe söyleyen kadınımızı takdim etti. O da senden birçok bahsetti. Prenses Nimet çocukları sordu ve *"Ben onları görmek, hiç olmazsa resimlerini okşamak isterim. Fotoğrafları yok mu?"* dedi. Yanımda olmadığını söyledim. Senden rica etti. Üçünün de birer güzel resimlerini[2] bana İskenderiye'ye göndermeni rica ederim Farukcuğum. Burada her gördüğümü yazarsam, kitab olacak, buna imkân da, vakit de yok. Piramitlere gittim. Büyük müzeyi gezdim. Buranın meşhur çarşısı *"Han Halili"*yi dolaştım. Ziyaretlerden vakit buldukça, görülecek yerleri görmeye

[2] Kâğıdın burası delik olduğu için bazı kelimeler okunamıyor.

uğraşıyorum. Cuma günü de dün veda için kendilerine gittiğim Ömer Tosun Paşa'nın haremi Prenses Behice, bana başka yerleri göstermeye götüreceğini söylediler. Kahire fevkalâde enteresan bir şehir. İnsan kocaman bir mamure içinde, şarkta yaşadığını tamamiyle hissediyor. Çok çıplak ve kuru cihetleri de var, dünyanın hiçbir yerinde görülemeyecek güzelliği olan tarafları da... Hakikaten bu kısa seyahat, bana unutamayacağım hatıralar bıraktı. Dün kendilerini Prenses'de tanıdığım Muhib Paşalar'ın büyük kızıyla beraberdim. Müzeyi, çarşıyı beraber dolaştık. Çok nazik bir hanım. Bütün gününü bana hasretti. Yarın Prenses İffet'i ve Muhib Paşalarla Şükriye ve Neslişah Sultanlar'ı buraya çaya davet ettim. Prenses Nimet pek herkesle görüşmediği için, davet etmemekliğimi Prenses Vicdan tavsiye etti. Sabah Prenses Emire'ye yemeğe davetliyim. Onu ilk ziyarete gittiğim gün çok müteessir oldum. Senden birçok konuştu. Buraya beni görmeye geldi. Yarın Muhip Paşalar'a çaya davetliyim. Artık inşaallah Cumartesi günü İskenderiye'ye gidiyorum. Dün kardeşimden mektup aldım. Annem hamdolsun bıraktığımdan çok iyi imiş ve beni bekliyormuş.

Rukiye Sultan'la Mecid Bey'i galiba maateessüf göremeyeceğim. Çünki Prenses Emire'ye yazmışlar, hemen gelemeyeceklermiş. Çok teessüf ettim. Burada kıyamet yerinden oynadı. Prens Yusuf Kemal'le Prenses Kerime nişanlandı. Birkaç zamandan beri Prens Yusuf bunu arzu ediyormuş, Prenses Kerime bu defa muvafakat etmiş. Ayağım, Mısır'a uğurlu geldi. Bizim mahalleye çiçek yağıyor. İki günden beri Prenses, Kral'ı görmeye gitti. Avdet edince nikâhlı olacakmış. Ahbaplarımın hiçbirine mektup yazamadım, kendilerini unuttum zannetmesinler. O kadar meşgulüm ki, sana bile ancak yazabiliyorum. Benim küçük tenbellerime çok canım sıkılıyor. Bana daha bir satır yollamadılar. Vaadleri böyle mi idi? Annelerini böyle intizarda bırakmak onlara yakışır mı? Vakit geçtikçe merakım artıyor, Allah rızası için bana sür'atle sıhhatleriniz hakkında haber verin, yoksa çocuklar gribe mi tutuldu? Sen bu kadar susmazdın, ne oldu? Burada geçireceğim günleri bana rahat yaşatmak için mektupsuz bırakmayın.

Prenses Vicdan'ın sana pek çok ve samimi selâmları var. Çocukları ayrı ayrı öpüyor. Senden bir ricası var: Madam *"Deburg"* misafireten kendisine gelecekmiş. Ben vapurumun rahatlığından ve ucuzluğundan kendisine bahsetmiştim. Onlarla görüşüp o acenta ile temasa getirmeni istirham ediyor. Bunu ihmal etmemeni ben de senden rica ederim. Onlara bir telefon et ve kabilse beraber acentaya git. Kadıncağız benim için ne yapacağını bilmiyor. Emin ol ki bu işe bir alâka göstersek çok memnun olacak.

Madam Burdukoff'tan hiçbir haber almadığım için çok merak ediyorum. Rahatsız mı oldu? Vakit bulursam kendisine ayrıca yazacağım. Yeni odasından memnun mu? Sıhhati nasıl? Madam Duruv bana uzun ve çok janti

bir mektup gönderdi, hâlâ cevap veremedim. Teşekkürlerimi tarafımdan söyle, beni mazur görsün. Mösyö Doreau'a, Lebîb (Damad Şerif Paşa'nın kardeşi) ve Kemaleddin Beyler'e çok selâmlar. Fahreddin Beyler'i görüyor musun? Onlara da birşey yazamadım. Refik Bey nasıl? İnşaallah avdetimde uzun uzun konuşuruz. Unuttuğum daha kimbilir neler var fakat kafam o kadar yorgun ki, yazacak şey bulamıyorum. Şimdi yine hazırlanmaya mecburum. Prenses Emire'ye yemeğe gideceğim. Kocaman yanaklarından birçok öperim Farukcuğum. Allah aşkına, beni mektupsuz bırakmayın.

Sabiha'n

Ertuğrulcuğum'un gözlerinden şefkatle öperim. Cenancığıma çok selâmlar. Aşçıbaşıya keza. Hizmetçi işini ne yaptın, çok merak ediyorum.

Mektubumu yazarken Prenses geldi. Deburglar[3] için yazdığımı söyledim. Allah aşkına efendi onlara gideyim için yalnız telefonla söylemiş. Kâfidir, rahatsız olmasın dedi. Her halde telefonla tavsiye etmeyi ihmal etme şekerim.

Behruze'nin pamuk yanaklarından birçok öperim. İnşaallah sıhhati iyidir.

Hüseyin'e söyle, şimdiye kadar mahsus kendisine ne yazdım, ne de sordum. Kendisinin bana şimdiye kadar yaptıkları nasıl te'sir etti, anlasın. Umurunda olmaz ya, zarar yok. Yine ben ondan iyi bir insanım, dayanamam, yazacağım.

İskenderiye, 17
Kânunevvel

Bugün üç buçukta İskenderiye'ye avdet ettim. Maadi'de başladığım mektubu orada bitiremediğim için bu küçük kâğıdı da ona ilâve ediyorum. Farukcuğum, diğer mektubu yazdığım esnada çocukların ve senin yazdıkların gelmemişti. Meraktan ölüyordum. İskenderiye'ye döndükten sonra da son mektubunu buldum. Garda beni gayet güzel bir surette teşyi ettiler. Şükriye ve Mihrişah Sultanlar, Prenses Vicdan, Muhib Paşa ailesi, birçok şerifler, birkaç Mısırlı Bey, Fahriye (Ulviye'nin süt kardeşi, Dina'nın annesi) bizim Abdurrahman gelmişti. Herkes hayretle benim bulunduğum kompartımana bakıyordu. Seni fazla bekletmemek için mektubumu burada bitireceğim. Herkese muhabbetler, selâmlar. Yavruları, Fethiyeciğimi tarafımdan öp. Ertuğrul'un gözlerini şefkatle öperim. Madam Burdiukoff'un mektubuna çok teşekkürler ederim. Kahire'de hiç vakit bulmağa imkân yoktu. Burada iş güç yok, artık yavaş yavaş hepsine cevap vereceğim.

Sabiha

---

[3] Nice'deki bir aile dostu.

Belge: 13

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE
ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(24 Aralık 1934)

Akşam, yani gece 1,5
24 Kânunevvel 1934

Farukcuğum,

Emin ol ki eğer param olsaydı yahud yalnız vizemi te'min eden gidipgelme biletim olmasaydı, Potsdam vapuruyla dönmezdim. Yemeğine ve temizliğine diyecek yok fakat içindeki karmakarışık yabancı insanlar arasında lisan bilmemezlikle bir de yapayalnız kalınca, yapacağımı şaşırdım. Herkes ayrılıyor, ben bir başıma kalıyordum. İçlerinde daha evvelce yazdığım bir İngiliz kadınıyle dün akşam konuştuğum iki İtalyan kadını var. Onlarla beraber görünmek bile hoşuma geliyor. Birkaç Alman ailesi var. Aralarında buluşuyorlar. O ma'hud İspanyollar ise öyle. Hele bugün ne kadar sıkıldım, bilmezsin. Sanki Noel'de birşey olacak zannediyorduk. Saat beşte, çocuklara bir ağaç yaptılar. Birçok çocuklar ve aileleri beraber yemek salonunda toplandı. Bu geceyarısı da Katolikler'e bir ayin varmış. Tabiî göreceğim fakat onunla da işim yok. Deniz, şimdiye kadar çok iyi devam etti. Bu sabah biraz dalgalı idi, akşama doğru iyileşti. Bu esnada yine sallanmaya başladık. Bu satırları, öteki kâğıdı kamarada aramağa üşendiğim için küçük salondan aldım ve orada yazıyorum ve şimdi çayla sandöviç getirdiler. Bir taraftan onları afiyetle yiyorum. Bugün bana acenta vasıtasiyle gönderdiğiniz sandık için bir pusula getirdiler ve 23 lira istediler. Yanımda İtalyan parası olmadığı için, Fransız parası değiştirmek istedim. Kimsede bin frangı bozacak imkân yok. Sonra ben onlara bin müşkilâtla Port Said'e varınca değiştirip versem olur mu diye sordum. Pek münasip buldular. Vapur Cenova'dan geç hareket ettiği için, Port Said'e Cuma yerine Cumartesi günü varıyormuş. Bunu haber vermek üzere, yarın sabah Ali'ye bir telgraf

çekmek niyetindeyim. Bir taraftan da param azalmasın diye korkuyorum. Bakalım, bu gece iyice bir hesap yapacağım. Şu ma'hud âyin bir kere olsa da ben de gidip yatsam. Çünki salonda dilsiz ve yalnızım. Hava güzel olsa, şezlonga uzanıp hem temiz hava alır, hem başımı buradaki gürültüden kurtarabilirdim. Şimdi *"İsterse fena olsun, yine çıkmalı idin"* deme, o kadar rüzgâr var ki, insanı uçuruyor.

Ah, bari bir kere Port Said'e varsam, sonra da bir an evvel benimkileri görebilsem. Ancak orada sizlerden haber alacağımı düşündükçe, sabırsızlığım artıyor.

Anneciğimin hastalığı aklımı başımdan aldı. Yoksa bir ay sonra yola çıksa idim, başıma bunlar gelmez, hiç olmazsa ilk defa yaptığım bu seyahatin tadını alırdım. Fuad'a söyle, burada kendisini çok çok hatırladım. Senin neş'eli tasavvur ettiğin suvareyi görseydin, hayret içinde kalırdın. Dün akşam kadınlardan birçoğunu dansa davet eden olmadığı için, birbiriyle dansetmeye mecbur oldular. Hasılı, hiçbirşey anlamadım. Hatta İtalyan kadınlardan biri bana *"Eğer bizim vapurlardan biri olsa idi, neş'eyi orada görürdünüz"* diyordu. Hele o süzgün gözlü, sarı yüzlü Çinliler'i göre göre yüreğim süzülmeye başladı. Gevezeliği burada bırakıyorum. Maamafih vapur da epeyi sallanıyor. Biraz deniz kabardıkça derhal ilâçlarımı alıyorum. İhmal ediyorum zannetme.

25

Dün gece Katolikler mütalâa salonunda toplandılar. Vapurda bulunan iki papas ve iki rahibe başta olarak ibadet ettiler. Katolikler'den başka salona kimse girmediği için, ben kapıdan müziği dinledim. Hakikaten çok güzeldi. Sonra aşağı, kamaraya indim. Vapur müdhiş sallandığı için penceremi kapatmş, havasızlıktan korktum. İlâç şişesini cebime atınca, doğru güverteye fırladım. Tabiatın benim için herşeyden cazip olduğunu bilirdim fakat söylesem inanır mısın, yatağıma girdiğim vakit saat iki buçuk olmuştu. Bulutlu olan semaya rağmen mehtab o kadar güzeldi ki, tasavvur edemezsin. Deniz de hassaten coştuğu zaman güzel oluyor. Vapurun tam arka kısmında iki saatten fazla kaldım. Adeta kendimi dalgaların içinde kaybettim. Bu sabah düşündüm, taşındım, Ali'ye telgraf çeksem olmayacak, *"Hızır"*ıma gittim. Telgrafı nereden çekmek lâzım geldiğini sordum, beni katta hizmet eden garsonla beraber, vapurun diğer bir ucuna gönderdi. Oradan Ali'ye vapur retard yaptığı için Cumartesi sabahı saat üçte Port Said'e vasıl olacağını bildirdim. Telgraf 16 Mark etti, mecburen sarfettiğim bu parayı hâlâ düşünüyorum. Maamafih vapurda sigaradan başka hiçbir ekstra da yapmadım. Ne Noel gecesi, ne geçen müzikli akşam esnasında kimse şampanya açmadığı için buna da hacet kalmadı. Yalnız bir akşam

dayanamadım, bir kadeh martini içtim, o kadar. Hesapça vapurda bir günüm kaldı, inşaallah hayırlısıyla yarın sabah vasıl olacağız. Şimdi yalnız bizimkileri yani Alim ile Abdürrahim'i ne zaman bulacağımı düşünüyorum. İnşaallah bir aksilik olmaz. İnsan yalnız kalınca becerikli oluyor. Maamafih şimdiye kadar hiçbir güçlük çekmedim. Bu akşam birkaç satır daha ilâve ettikten sonra mektubu kapayıp hazırlayacağım. Pederine de yemekten sonra bir mektup yazacağım. Yavrular ve sen şimdiden gözümde tütüyordunuz. Neclâcığımın kendi kendine odaya kapanıp ağlamasını bir türlü unutamıyorum.

Sana artık bir daha yazmama imkân yok. Eşyaları toplamaya gidiyorum. İki kâğıdın tarihlerine bakarsan bulursun iki gözüm. Çok karışık oldu, kusura bakma. Hepinizi Allah'a emanet ediyorum. Allah aşkına çocuklara Fethiye'ye ben gelinceye kadar hiç darılma. Cenancığımın pamuk yanaklarından öperim. Aşçıya selâm. Bana derâkab Lebib Bey'in apartman numarasını gönder. Biliyorum kendisine kart yazacaktım, çok canım sıkıldı. Leffettiğim küçük kâğıtları Güzin'e ve Kemaleddin'e ver.

Sabiha

Belge: 14

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(28 Şubat 1937)

28 Şubat 1937, Maadi

Bugün bir yaş daha ihtiyarladın Farukcuğum. Bu senenin sana ve hepimize saadetler getirmesini Allah'dan bütün kalbimle diliyorum. Yanında olduğumu ne kadar isterdim. Ümid ederim ki yalnız değildin ve o akşamı mümkün olduğu kadar neş'eli geçirdin ve herhalde karını çok hatırladın.

Bu mektup sana gelinceye kadar birçok gün geçecek fakat zarar yok, ben bugün duyduğumu yazıyorum. Avdetim yaklaştıkça kalbimdeki helecan artıyor ve yemin ederim ki, sizlere kavuşacağım günü düşündüğüm kadar, yapacağımı şaşırıyorum.

Her dakika yavrularımın güzel yüzleri gözümün önünde. Senin muahezekâr sesini bilsen nasıl göreceğim geldi. İş sıhhatte imiş yavrum herşey onun büyüklüğü karşısında yokoluyor. Bütün muhabbet ve tehassürlerimle yanaklarından öper ve senin için Allah'dan lâyık olduğun kadar saadet ve her arzu ettiklerine nâil olmanı temenni ederim sevgili Farukcuğum.

Sabiha'n

Prenses sana birçok saadetler temennî ediyor. Allah çocuklarını arzu ettiği gibi mes'ud görsün diyor ve birçok muhabbetler yolluyor. Kendi söylediği gibi yazıyorum.

Vicdan İbrahim

Belge: 15

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE
ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(13 Mart 1937)

13 Mart 1937, İskenderiye

Sana artık mektup yazmayacağım. Telgrafa da lüzum yok. Yanlışlık olmasın, vapur on dokuzunda Cuma günü Port Said'den hareket ediyor. Eğer retard yaparsa, onu Nice'deki ajanstan haber alabilirsin.

Farukcuğum,

Bu sabah ajans ayın on dokuzunda cuma günü hareket eden *"Yneisenau"*da yerimin hazır olduğunu söyledi. Bugüne kadar sana doğru bir haber verebilmek için bekledim. Ben perşembe günü ve inşaallah buradan Port Said'e gideceğim. Vapurun tam saat kaçta kalkacağını bana pazartesi günü haber verecekler. Senin için bilinmesi lâzım olan başka birşey kalmıyor. Sen oradan icab eden tahkikatı yapar ve Jen'de bulunursun. Hizmetçi için işi elimden geldiği kadar sağlama bağladım. Elinden, nezdimizde beş sene hizmet edeceğine dair senet aldım. Memnun olmazsak

iade etmek hakkı da tabiî elimizde olmak şartiyle. Ve memnun kalırsak, kendisi temdide çoktan razı. Aylığına mahsuben, hazırlanması için benden beş lira istedi. Onu da senet mukabilinde verdim. Lisan mes'elesine gelince, biraz Fransızca anlıyor fakat bu Berberîler o kadar zeki şeyler ki, ben bir ayda konuşurum diyor. Maamafih, Arapça ve Türkçe bir mükâleme kitabı beraber getiriyorum. Aşçıyı da rica ederim, gücendirme şekerim. Burada bile namuslu bir insan bulmak çok güç. Namuslu bir aşçının kaprislerine biraz da göz yummak lâzım. Senden çok rica ederim o kadını savmayı düşünme.

Artık avdetimi düşündükçe uçacağım geliyor. Anneciğimle bu defa büsbütün bağlandığım kardeşimi düşünmek bu zevki biraz kaçırıyorsa da, Allah büyüktür, inşaallah tekrar ve yakında yine kavuşuruz deyip müteselli olmaya çalışıyorum. Seni muhabbet, hasretle bir çoköperim. Yavrularım beni bekliyorlar değil mi? Yarabbi, artık sabrım sonuna geldi, Allah selâmet ve saadetle kavuştursun. Zavallı Cenan'ı acaba nasıl bulacağım.

Sabiha'n

Belge: 16

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(1937 başı)

Mısır Fralı Faruk'un halası olan Prenses Nimet Muhtar, Neslişah'ı kral ile evlendirmeyi istemekte ve Sabiha Sultan'a "Kızını kralla karşılaştır, yoksa ana kraliçe Faruk'u bir başka kızla evlendirecek" demektedir. Ana kraliçe Nazlı ise saraya padişah torunu bir gelin gelmesi halinde kendi gücünün azalacağından endişe duymuş ve oğlunu kendi maiyetindeki hanımlardan birinin kızı olan Feride ile evlendirmiştir. Kral, Ömer Faruk Efendi ile ailesinin Mısır'a yerleşmelerinden sonra üç kızkardeşi görünce etrafındakilere "Beni bu prenseslerden neden daha önce haberdar etmediniz ve tanıştırmadınız?" diye çıkışmıştır.

Sabiha Sultan, kocası Ömer Faruk Efendi'ye gönderdiği ve Kral Faruk'un evlilik meselesini anlattığı bu mektubunu, Mısır'da bulunduğu 1937 başında yazmıştır.

HUSUSÎ

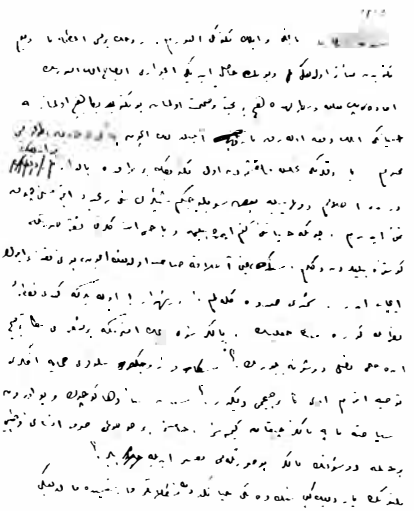
Burada birkaç gün içinde görüp anladığım vaziyet, tahminimden çok iyi. Mısır aile-i kralîsi, bizim ailemizin içinde kendini iyi idare edenlere fevkalâde bir hürmet ızhar ediyorlar. Tosun Paşa'nın gösterdiği alâka şâyân-ı hayret bir derecede. Genç Kral için alâkadar olan birçok aileler, kızlarını buraya getirmişler. Bunlar meyanında Prenses Zeyneb'le Yusrî Paşa'nın kızı ve Abdürrahim'in kızı Selçuk da varmış. Kraliçe daha ziyade yerliler içinde birini intihab etmek tarafdarı imiş. Veliahd olan Mehmed Ali Paşa ise, büyük bir aile ile bir münasebet teminine tarafdar imiş. Maamafih Kraliçe, *"Oğlum kimi beğenir ve isterse onu elbette kabul ederim"* diyormuş. Prenses Vicdan'ın bu işte çok iş görebileceği hususundaki kanaatim daha ziyade arttı. Çünki Kraliçe'nin pek sevdiği ve eski mekteb arkadaşı olduğunu evvelce de işittiğimiz hanım Kral vakanslarını geçirmek üzere İskenderiye'de bulunduğu esnada Mukbile ve Tosun Paşa'nın evlâdı gibi sevip himaye etti. Ziyaeddin Efendi'nin kızı Hayriye Sultan ile bir arabada iken Kral'la karşılaşmışlar. Kral validesine o hanımı başkalariyle beraber gördüğünü anlatmış, Kraliçe sorduğu vakit o hanım bizim aileden genç sultanlarla beraber olduğunu söylemiş. Bütün bu hikâyeler gayet tabiî bir surette anlatılıyor ve ben de sadece dinliyorum. Annemin hastalığı her tarafa şayi olduğu için, kimse benim için şüphe etmiyor. Prenses Vicdan da bu hanımım fevkalâde ahbabı. Kendisine buraya geldikten iki gün sonra mektup yazdım ve annem bu aralık pek rahatsız olduğu için bırakamayacağımı fakat kendisini pek göreceğim geldiği için de Kahire'ye gelmek hususunda büyük bir arzum olduğunu yazdım. Henüz cevap almadığım için, kendisinin geleceğini tahmin ediyorum.

Şimdilik şâyân-ı ehemmiyet bir havadis yok. Olursa tabiî derhal sana yazacağım. Pederine ta'zîmatımı söyle. Kendilerine vapurda bir mektup hazırladım ve Port Said'de postaya verdim. Üzerime aldığım bu mühim vazifeyi kemâl-i ciddiyet ve ehemmiyetle takib edeceğime emin olsunlar. Cenâb-ı Hakk yardım ederse inşaallah muvaffak olabileceğim. Bu hususta ki kanaatim burada daha ziyade arttı. Bakalım yardım Allah'tan. Annem kendilerine çok dua etti. Validenin gözlerinden öpüyor, Behruze'nin kendisine gönderdiği hediyelerden çok mütehassis oldu.

Sabiha

Belge: 17

ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'DEN KIZKARDEŞİ DÜRRÜŞEHVAR SULTAN'A (1930'lar)

Halife Abdülmecid Efendi'nin farklı annelerden dünyaya gelen çocukları, oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi ile kızı Dürrüşehvar Sultan arasında bir türlü sona ermeyen bir anlaşmazlık vardı.

Ömer Faruk Efendi, Haydarâbâd Mihracesi Osman Han'ın oğlu Âzam Cah ile evlenerek Hindistan'a giden kızkardeşi Dürrüşehvar Sultan'a Nice'den gönderdiği bu mektubunda muhatap olduğu bazı suçlamalara cevap veriyor ve aralarındaki gerginliğe son verme çağrısı yapıyor.

Dürrüşehvar,

Senden 20 Mart tarihli ve ilk mektubunu alıyorum. Zevcen Prens Azam'a yazdığım mektuptan müteessir olduğunu ve bunun hasıl ettiği iğbirarı izah etmek istiyorsun. İfadesi pek muğlak ve satırlarında hiçbir muhabbet ve samimiyet olmayan bu mektupla, bana hiç olmazsa hissiyatını ilk defa olarak açtığın için, ben kendi hesabıma doğrusu memnunum. Yazdıklarını tahlile kalkışmadan evvel mektubunun bir tarafında bizzat kaydettiğin dürüst ahlâkım dolayısiyle bazı söyleyeceğim şeylerin seni rencide etmemesini çok temennî ederim. Çünki hissiyatını ketmedebilen veya hissettiklerini başka suretle gösterebilenlerden değilim. Sen de ayni ahlâka sahip olduğun için, bunu takdir etmek icab eder. Şimdi, sadede gelelim: Dürrüşehvar! Olabilir ki, kendi nokta-i nazarına göre sen de haklısın. Yalnız şunu bilmek isterim ki, bir başkasını sana tercih edebileceğimi nasıl düşünebilirsin? Sana ve zevcine Nelüfer'i himaye etmenizi tavsiye etmem onu sana tercih mi demektir? Senden sinnen daha küçük ve bu uzun seyahate yapayalnız çıkan kimsesiz, hamîsiz bir çocuğu sırf insanî ve tabiî bir hisle düşünmek yalnız bu suretle mi tefsir edilebilir?

Mektubunda yazdığın gibi senin de yeni hayatında ne müşkilâtlar karşısında kaldığını pekâlâ takdir ediyor idim ve ediyorum. Fakat ne çare ki

âcizânem sana bir yardımda bulunabilmeme imkân yoktu. Buradan uzaklaşırken, büyük kardeşin sana senin şahsın, menfaatin ve istikbalin için bazı tavsiyelerde hatta ricalarda bulunmak istedi ve nihayet birçok esbabdan dolayı tereddüd ve nihayet sarf-ı nazar etmeye mecbur kaldı. Çünki anlaşılmayacağından emindi. Aksi tesir yapmasından korktu ve çünki kendisine hiçbir suretle göstermediğin hiss-i itimadı başkalarına karşı şiddetle ızhar ediyordun.

Hâsılı, sana bu sebeple de bir türlü açılamadım, hissettiklerimi bile söylemeye çekindim ve bütün bunlardan dolayıdır ki, sana karşı olan şefkat ve hissiyatımı ızhar edemedim. Bu satırları okuduktan sonra senin duyduğun teessürlerin kaç kat fazlası altında kaldığımı takdir eder ve beni mazur görürsün zannediyorum.

Müsaade et de ben de mukabil bir taarruza kalkayım: Dürrüşehvarcığım kendine temâs edince mi bir biraderinin mevcud olduğunu hissettin? Burada senelerce beraber geçirdiğimiz hayat içinde beni daima kendinden uzak tuttun, en küçük bir yakınlığı bana çok gördün. Bu müddet zarfında bir kerre olsun ne re'yimi, ne hissimi ve ne de halimi sorduğunu hatırlar mısın? Bir zamanlar öksüz gibi kaldım. Değil kapımı çalmak, telefonla bile aramadın. Bu pek tabiî idi, çünki kardeşine karşı bir muhabbet ve alâka duymuyordun. Çünki sana aile hissi, kardeş muhabbeti telkin edilmemiş idi. Kendinden maâda herkesi hakir bir görüşün vardı.

Nihayet izdivacın mevzubahis olduğu zaman, yine en uzak ben tutuldum. Senin için bir hayat mes'elesi olan bu işe, sana en yakın olan biraderin yerine, yabancılar vaz'-ı yed etti. İşlerin bozulur gibi olduğunu görüp endişeye düşüp vaziyeti bana izah ediniz, bir çare tecrübesine uğraşayım dediğim zaman, *"Hayır sizden gizlidir ve sizin müdahaleniz arzu edilmiyor" cevabı karşısında kaldım. Buna isyan ederek "Yahu evlenen benim kardeşim, mevzubahis olan onun hayatı, onun saadeti, onun saadeti demek benimki demektir"* demiş olmam beni en ağır ve kirli ithamlara maruz bıraktı. İzzet-i nefis ve namus ve haysiyyetime darbeler inmesine sebebiyet verdi. Bu mülevvesâtı görünce iğrendim ve sustum. Bana lâyık görülen bu muamelelerden sonra mevkiimi veya daha doğrusu hiçbir mevkiim olmadığını görerek elimi çektim. Sen de takdir edersin ki, o esnada vaziyetim çok güç ve ağır idi. Bize yeni intisâb eden zevâta karşı öyle bir his vermeye sebeb oldunuz ki, *"Ailesinin böyle hususi emeli kendisinden saklamağa lüzum görmesi için bu adam ya pek sersem ya pek ahlâksızdır"* diye düşünmeleri pek haklı ve pek tabiî idi. Bütün bunlara rağmen yine seninle beraber buradan hareket ile yeni vatanına kadar seni götürmek ve orada başlayacak hayatına ülfet peyda edinceye kadar yalnızlığını hissettirmemek gayesiyle ma'aile seni teşyî'e karar verdik. Nihayet bunda da istenilmediğimiz anlaşıldı. Israrların yakınların

için değil, başkaları için oldu.

Bu vaziyet içinde seni Allah'a emanet ve tevdîden başka bir çarem kalmadı. Şimdiye kadar tanımamış olduğun kardeşin kendi mukadderâtını da yine ona teslim etti. Elbet o birgün sana ve başkalarına şahsımın ailem için kim ve ne olduğunu ızhar ve isbat edecektir. Bütün bu işler dönüp dururken benim takip ettiğim siyaset, aile tesânüdü siyaseti idi. Ve ben istemiştim ki, bu mes'ud hadise birçok avâmille birbirinden ayrılan aile partilerini bir araya bağlasın. Maalesef bu olamadıktan başka, arada tâmiri ve ıslahı güç yaralar açıldı. İnsanlar bazen hüsnüniyetlerine kurban olurlar. Belki benim de kabahatim bu oldu.

Dürrüşehvar'ım! Arada her ne geçerse geçsin, biz yekdiğerinden ayrılamayacak iki vücuduz. Her elem ve saadet, ikimiz üstünde ayni izleri bırakır. Bugün senin ahlâk ve zekâna karşı büyük bir emniyet ve kanaatim vardır. Fakat hayatın mülevves ve kirli taraflarını, dünyada ne türlü dolaplar dönebildiğini tecrübe gözleriyle görmeye başladığın zamandır ki, bunlara kendini uyduramayan dürüst ahlâklı insanların çektiği müşkilâtı takdir edeceksin. Çok temenni ederim ki, bunda benim kadar muzdarib ve mutazarrır olma!

Bu hasbıhalin aramızdaki buzları eriteceğini ümid ederim. Velev pek ehemmiyetsiz olsun, mektubumu bitirmeden evvel senden rica ediyorum. Hakkımda velev pek ehemmiyetsiz olsun bir düşündüğün varsa açıkça izah et. Emin ol ki vereceğim cevab her zaman pek doğru ve samimi olacaktır. Aramızda anlaşılmamış bir nokta kalmasın. Bu ayıp ve günahtır. Elbirliğiyle arada hâsıl olan bu gayrıtabiî buzları eritelim.

Bundan sonraki mektuplarında, hayatına dair tafsilât isterim. Haydi gel, artık öpüşüp barışalım. Gözlerini şefkat ve muhabbetle öper, seni Cenâb-ı Hakka emanet ederim yavrum.

Belge: 18

DÜRRÜŞEHVAR SULTAN'DAN
ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(25 Mayıs 1932)

Bu mektup, Halife Abdülmecid Efendi'nin Haydarâbâd Mihracesi Osman Han'ın oğlu Âzam Cah ile evli olan kızı Dürrüşehvar Sultan'ın, Nice'de yaşayan ağabeyi Ömer Faruk Efendi'nin bir maddî yardım talebine cevabıdır. Dürrüşehvar Sultan, ağabeyine "imkânsızlıklar sebebiyle yardımda bulunamayacağını" yazmaktadır.

Annem hepinizin
gözlerinizden öpüyor. Can sultanın ellerinden
muhabbetle öperim. Çocukların
gözlerinden öperim.

Pek sevgili kardeşim,

Şimdi bulunduğunuz fevkalâde sıkıntıya mânen iştirak etmekteyim. Elimden geleni yapmakta kusur etmiyorum lâkin elimden gelen maalesef pek muvaffakiyetsiz ve neticesizdir. Kayınpederim her gün prensi görmeye geldiği halde, kendisini görmeye muvaffak olamadım. Tabiî bu size tuhaftan hâriç gözükecek fakat söylediğim çıplak hakikattir. *"Ellerini öpebilir miyim?"* diye haber gönderdiğim vakit, *"Rahatsız olmasın"* diye cevap aldım!

Tavassut ettiğim vasıtalar ise pek neticelenmedi lâkin kendisinin *"Bu aileden iki kız aldım. Ne başka kız almak niyetindeyim, ne de ailenin diğer efrâdına bakmak borcunda kendimi addediyorum"* sözü, size istemeyerek bildirmek zorunda kaldığım acı bir hakikattir.

Lâkin elimden geleni yaptığımı size tekrar etmek isterim çünki size herşeyi mektupla bildiremediğim için burada geçirdiğim güçlükler bittabiî size pek soluk görünür! Geldiğim vakitten beri size bir aylık kurulması için çalışıyorum fakat hâlâ birşey olmadı. Yalnız bu muvaffakiyetsizlik sözümün şâhidi olabilir!

Arzu ettiğim gibi mektup yazıp sizi ne hâlimizden haberdar edebiliyor ne de sizin hâlinizi sorabiliyorum. Bu kusurumu affedeceğinizi zannediyorum. Zira son aylarda geçirdiğimiz sıkıntıyı cici babama bile yazdığım mektupların acele tarzından ve kısalığından elbet anlamışsınızdır.

Muhabbetle ellerinizden öper ve mektubumun biçimsiz ve kısa tarzını müsamahanıza havale ederim.

25 Mayıs 1932
Dürrüşehvar

Belge: 19

ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'DEN
KIZKARDEŞİ DÜRRÜŞEHVAR SULTAN'A
(12 Mart 1940)

Ömer Faruk Efendi, kızkardeşi Dürrüşehvar Sultan'dan birkaç sene aradan sonra bu mektubu ile tekrar maddî yardım istiyor. Sultan'ın bu talebe ne cevap verdiğini bilmiyoruz.

Hemşirem,

Sana bu mektubu nasıl büyük bir mecburiyet karşısında bulunarak yazdığımı bilir isen, eminim ki mazur ve tabiî görürsün. Kendi dertlerimle seni rahatsız etmek istemediğim halde bunu yapıyorum. Çünki daha fazla intizare imkân ve tahammül kalmadı. Çünki unutma ki, her ne olsa ayni babanın evlâdıyız. Sana şuraya yazacaklarımı başkasına anlatamam. Maksadım şikâyet değildir, rica ederim yanlış anlaşılmasın.

Mısır'a gelmemiz için pederim müsaade ettikleri zaman kendilerinden maaşımın yüz liraya iblâğını rica etmiş idim. Çünki Fransa'da sarfettiğim para ile burada yaşamamıza imkân olamayacağını biliyordum. Kabul buyurmadılar. Ben de o esnada dünya vaziyetinin fevkalâdeliğini ve çocuklarımın müstakbel hayatlarını temin içün buraya gelmek lüzumunu nazar-ı itibare alarak fazla ısrar etmedim. Fakat gelip tecrübeyi yaptıktan ve buradaki hayat ve hâlet-i ruhiyeyi görüp anladıktan sonra kendilerine uzun uzun yazarak vaziyeti izah ettim ve bu zammı defaat ile istirham ettim. Ve hattâ kendilerine böyle bir fedakârlığa imkân yoksa sana bildirmelerini de ayrıca istirham ettim. Yine olamadı.

Dünyanın harple bu derece karıştığı bir zamanda vaziyet daha ziyade komplike olup Fransa ile de muhaberat ve münakalât inkıtaa uğrarsa bu-

rada on parasız kalacağımı nazar-ı dikkate alarak, maaşımın doğrudan doğruya Hindistan'dan buraya gönderilmesini defaat ile arz ve izah etmiş idim. Bu muhikk istirhamım şimdiye kadar cevapsız bırakıldı. Kendilerine lâakal beş-altı defa yazdığım bu noktaya bilhassa çok ehemmiyet vermeni senden ayrıca rica ederim. Vaziyetin vahametini düşündükçe, emin ol ki tüylerim ürperiyor.

Pederim bize ayda Frank olarak 12.000 Fransız Frangı göndermektedirler ki, Mısır parası ile 64 lira etmektedir. Bu mikdarın 12 lirası ev kirasına gitmekte olduğuna göre, ev masarifatına mukabil 52 lira kalmaktadır. On kişilik bir ailenin ayda bu mikdarla yaşayabilmesi ne derece mümkündür, senin insaf ve muhakemene terkederim. Bunun haricinde pederim çocukların kendilerine mahiyye beşer yüz Frank, yani iki yüz yetmiş beş kuruş göndermektedirler ki, bunu kendi şahsî ihtiyaçlarına yani üst-başlarına sarfetmektedirler. Yetişmiş bir kızın ihtiyaçları bununla mündefi' olur mu, keza muhakemene terkeyliyorum. Çocukların tahsil ve terbiyeleri mes'elesine gelince, mekteb için masrafı, kendilerine defâat ile bildirmiştim. Mektebe gitmeklerini arzu buyurmuyorlarsa, hususi hocalar ile çalıştırmayı teklif ettim. Bu hususta dahi cevap vermediler.

Şimdi gelelim bu andaki vaziyete: Harbin bidayetinde iki ay parasız kaldık ve çekmediğimiz kalmadı. Bu mütedâhil maaşlar bugüne kadar elime geçmedi. Sonra nisbeten muntazam olarak elime geçmekte olan aylığım, evvelki ay yirmi ikisinde, geçen ay ise yirmi yedisinde vasıl oldu. Bu ay ise daha intizardayız. Şimdi istirham ederim, paralar elimize geçer iken ayın sonunu getiremez iken, bir de bütün bir ay açıkta kalır isek halimiz neye varır? Rica ederim, insaf ile muhakeme et. Pederim kendileri de paralarını zamanında alamadıklarını bana yazmış idi. İşte bunun içindir ki, esasen Fransa'ya gayrımuntazam gelen paranın iki yoldan geçeceğine doğrudan doğruya bana Hindistan'dan gönderilmesini taleb ve temennî ediyorum.

Şimdi de sana gönderdiğim telgrafın esbabını anlatayım: Kışın bidayetinde, Fethiye'nin kayınvalidesi bizi Kahire'ye evine davet etmiş idi. Dört aydan beri misafireten burada bulunuyoruz. Allah kendilerinden razı olsun. Bu suretle yapmağa muvaffak olduğumuz tasarruf ile İskenderiye'de bıraktığımız borçların büyük bir kısmını ödemeye muvaffak olduk. Artık bundan fazla nezaketlerini suistimale hakkımız olmadığından, avdete nasıl muvaffak olacağımızı düşünürken Fethiye, Mısr-ı Ulyâ'da bir şeker fabrikasında çalışan Raşid'in hastalanmasıyla kalkıp buraya geldiler. Evde yatacak yer kalmadı. Bu suretle buradan derhal İskenderiye'ye avdet mecburiyeti karşısında kaldık. Fakat ne buradan avdet edebilmek için ve ne de orada sarfedebilmek için bugün yanımda hiçbirşey kalmadığı cihet-

le sana derhal müracaat etmekten BAŞKA ÇARE BULAMADIM.

İşte hemşire, bu suretle bütün VAZİYETİ ZANNEDERİM Kİ kâfi derecede vuzuh ile anlattım. Bundan sonrası SENİN KALBİNE ve hisscyratına kalmıştır. Yani bizleri kurtarmak veya batırmak SENİN ELİNDEDİR. Allah saklasın, buradakilere el açmaya mecbur olur isek, bu pek ayıp ve fecî olur. Ailemizden birçoğu, burada maalesef öyle geçiniyorlar fakat ben bunu yapamam ve yapmak da istemem, zira o günü mevkiimiz sıfıra düşer. Benim olduğu kadar senin ve babamın da haysiyeti pâymâl olur. Emin ol ki Dürrüşehvar, bugün ben şahsen herşeyden kırıldım. Dünyada bir arzu ve zevkim kalmadı. Eğer arkamda çocuklarımın istikbali gibi bir vazife ve mes'uliyet olmasa beni ister sev, ister sevme fakat unutma ki üç çocuğumun selâmeti bugün senin elindedir. Onların senin hakkındaki hissiyatını da pekâlâ bilirsin. Bu dünyada hiçbir cürüm ve kabahatleri olmayan bu üç masumun istikbalini gözünün önünden ayırma.

Bu mektubumdan pederimi haberdar etmemeni senden bilhassa rica ederim. Korkarım ki kendinden şikâyet ediyorum zannederek müteessir olur fakat halimi sana da bildirmesem, yazmasam, kime dehalet edeyim? Hayatımın bu içyüzünü kime anlatayım? Hanzade'nin sana yazmış olduğu bir mektubu su-i telâkki ettiler. Halbuki bir çocuğun halasından mâsum bir istirhamı kadar tabiî ne olabilir? Esasen bunu bir yabancıya karşı ne kendi yapabilir ve ne de ben müsaade ederim.

Her ne kadar başını ağrıtıyor isem de, burada mes'eleyi bir daha hulâsa edeceğim: Telgrafla senden rica ettiğim meblâğ bugün derhal İskenderiye'ye avdet ve hayatımız ve iaşemizi temin edebilmek için zaruri ve serî bir yardımdır. Mes'elenin asıl en mühim ve hayatî olan kısmı ise, bilâhare alınması icab eden vaziyettir ki, o da maişetimize kâfi gelmeyen bu paranın arttırılması ve Fransa'ya havale edilmeden doğu Hindistan yolundan gönderilmesini temin etmendir. Ancak bu suretle bu hercümercin önüne geçmek kabil olabilir. Senden rica ederim, mektubumu bir-iki defa okuyup iyice düşün. Karşında üç evlâdiyle beraber kardeşinin her anı endîşe ile geçen hayatı bulunuyor. Bunu ben senin vicdanına havale ve emniyet ediyorum. Baki, cevabına mümkün olabilen sür'atle intizar ile senin ve yavrularının muhabbetle gözlerinden öperim.

12.3.1940
Kardeşin

Haşiye: Maaşımın gönderildiği banka, Credit Lionese'dir. Arzu edersen, oradan izahat taleb edebilirsin.

(Mektubumun cevabını İskenderiye'deki adresime göndermeni rica ederim. Çünki o zamana kadar orada bulunacağımı ümid ediyorum).

Belge: 20

SABİHA SULTAN'DAN ŞEHZADE
ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(27 Şubat 1948)

Sabiha Sultan'ın boşanmalarından önce kocası Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye yazdığı son mektup, budur. Ömer Faruk Efendi, bu mektubu almasından bir hafta sonra Sabiha Sultan'ı boş kâğıdı göndererek boşayacaktır.

27 Şubat 1948

Faruk,

Geçenlerde Prenses Vicdan'la gönderdiğin haberlerden sonra Şerafeddin de gelerek aynı sözleri tekrar etti.

Son defa eve geldiğim akşam, zaten evvelki ziyaretlerimde uğradığım hücum ve ithamla kalbim kanıyordu. Son bir ümidle hissiyatımı yenmeye uğraştım. Ne yazık ki üzerine bir toz konmasına, içinde hürmet, mütekabil muhabbet ve samimiyet hislerinden başka bir şeyin yaşamasına tahammül edemediğim evimden yıkılmış bir halde, yabancı gibi çıktım. Bu acıyı, hayatımda unutamayacağım.

Ertesi gün Celâl Bey, Heliopolis'e geldi. Bana eve dönmemi teklif ettiği zaman, artık herşeyi siyah gördüm ve isyan ettim. Ben kimdim? Bana neler isnad ediliyor ve sonra eve avdetim taleb olunuyordu. İşte o vakit, ben kendisine senin bana Şerafeddin'le söylettiğini söylemiştim. Çünki o anda, kendimi kontrol edecek halde değildim.

Fakat bu sözleri, ben Celâl Bey'den başkasına tekrar etmedim. Yalnız o esnada bana telefon eden Ahmed Paşa'ya, evden ne halde ayrıldığımı ve isyan halinde olduğumu anlattım, o kadar.

Çünki bu mes'ele, ancak ikimize aiddir. Mevzubahis ettiğin şeyler bizler için hayatî bir derece-i ehemmiyeti olduğu kadar, düşünmekle mecbur olduğumuz Osmanlı ailesinin haysiyetine, şahsî hayatımıza, mevkiimize, yaşımıza ve çocuklarımızın istikbal ve şerefine doğrudan doğruya taallûk etmektedir ve bunların üstünden geçmeye kat'iyyen hak ve salâhiyetimiz yoktur. Her yapacağımızı vakar ve haysiyet dairesinde yapmaya mecburuz.

Sana cevabımı, şurada hulâsa ediyorum:

1. Ben, senin ismini, otuz seneye yaklaşan bir müddet zarfında Allah'ın yardımıyla, lekesiz olarak şeref ve vakar ile taşıdım. Aramızda, emsaline dünyada nadir tesadüf edilen üç melek evlâd yetişti. Bana isnat ettiğin ihaneti, kemâl-i şiddetle reddediyorum. Talâka tarafdar değilim.

2. Son vekai, bu aralık yüzyüze gelmemize müsaid değildir. Zaten yakında Avrupa'ya gidiyorum. Alacağımız kararın şeklini, avdetime talik etmek lâzımdır. Artık sağa-sola bu mes'eleden bahsetmemeyi suret-i kat'iyye ve ciddiyede rica ve taleb ediyorum. Şimdiye kadar şerefiyle yaşayan Faruk Efendi ailesinin hayat-ı hususiyesini halkın ağzında çirkin bir dedikodu halinde dolaştırmak affolunamaz bir ayıb ve günahtır.

3. Bana karşı ithamlarının en fecîlerinden biri olan, çocukları senin aleyhinde teşvik etmek cürmünü kemâl-i kat'iyyet ve nefretle reddediyorum. Ahlâkımın böyle alçak ve bayağı bir zihniyetle alâka ve münasebeti yoktur ve olamaz.

Sabiha

Belge: 21

ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'NİN
SABİHA SULTAN'A GÖNDERDİĞİ
BOŞ KÂĞIDI
(5 Mart 1948)

Sabiha Sultan hazretleri,

Son cereyan eden hadisât esnasında ben zevcinize karşı almış olduğunuz vaziyet ve evlâdlarımı dahi yanlış harekete mâni olacak yerde bana karşı teşvik etmiş olmanız dolayısiyle, fimâbâd hayat-ı zevciyyemizin devamı mümkünsüz olduğundan, iki şahid huzurunda sizi tatlîk etmiş olduğumu maalesef bildirmek mecburiyetindeyim.

Maadi, 5 Mart 1948
Şehzade
Ömer Faruk

Belge: 22

DAMAD HÂLİD PAŞA'DAN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE (16 Mart 1948)

Sultan Abdülâziz'in damadı Hâlid Paşa (1860-1948), Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye gönderdiği bu mektupta, hanımı Sabiha Sultan'ı boşadığı için şehzadeye karşı ağır ifadeler kullanıyor.

Faruk Efendi hazretleri,

Telefonda söylediğiniz meş'-um havadisi işittiğimden beri rahat ve huzurum kalmadı! Müddet-i hayatımda bu kadar beklemediğim, işideceğimi hatır ve hayalime getirmediğim bir kara haber bilmiyorum. Bu lâyıksız haberi nasıl söyleyebildiniz? Bu yakışmaz işi nasıl yapabildiniz? Otuz sene sonra, bu kadar sevimli, mütehammil, mutî', ...[1] namuslu, şereflerini bilir üç kız yetiştirdikten, dört hafîde malik olduktan sonra zevcenize nasıl kıydınız? Evlâdlarınızı bu derece kıracak, mahzun edecek bir muamelede bulunmaya nasıl cesaret edebildiniz? Bu merdûd ve menhus kelimeyi telâffuz edebilmek için kendinizde ne hak ve salâhiyet bulabildiniz? Allah korkusu yok! Ayıbdan çekinmek akla gelmez! Çocuklarınızın, damadlarınızın yüzlerine nasıl bakacaksınız? Buralarını düşünmeden hareket caiz midir?

Aklımızı toplayalım da, bu çirkin işin önünü almaya çalışalım. Âleme gülünç, dost ve düşmana karşı rezil olmamağa, vicdana karşı -ilelebed- mahkûm kalmamağa gayret edelim. Hatanın neresinden dönülürse kârdır. Ben yanınıza geleyim, düşüneyim, görüşelim, bir çâre-i hall bulalım; tecdîd-i nikâh ediniz, evlâd ve iyâlinize karşı mahcub yaşamaktan kurtulmaya çalışınız. Bu elîm, elîm olduğu kadar çirkin vaziyete, âra nihayet veriniz. Muntazırım, cevabınızı bekliyorum. Her türlü mukaddesat üzerine yemin veriyorum. İhmal etmeyiniz, münsifâne karşılık veriniz. Beş-on gün içinde kudurmuş köpek hadisesi, kerimenizin sükûtu, üçüncüsü olan bu elîm hareket, bu mufareket keyfiyyet-i fecîası, -min tarafillâh- sizi bir teh-

[1] Buradaki bir kelime okunamadı.

dittir. Gözünüzü açınız, mütenebbîh olunuz, yoksa nerede ise dördüncü bir gazab-ı ilâhi gözlerimizin önünde şimşek gibi çatlayacak. Son pişmanlık kâr etmez. Doğru sözü -kemâl-i insâf ile- kabûl ve tasdîk, necîb olanların kârıdır. Bu sözleri size söyleyecek baba dostu kalmadığını da teemmül ediniz.

Baban dört seneden beri gömülmeden yatıyor; iri gözlerini sana dikmiş bakıyor.

16 Mart 948
Hanedanınızın sadık bendesi olmakla müftehîr
Damad Hâlid

Belge: 23

ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'DEN BİR DOSTUNA
(20 Mart 1948)

Ömer Faruk Efendi, kime hitaben yazıldığını bilmediğimiz bu mektubunda Mısır Kralı Faruk'un Halife Abdülmecid Efendi'nin 1944'ten itibaren Paris Camii'nde muhafaza edilen cenazesinin İstanbul'a naklini sağlayabilmek için Türk Hükümeti ile resmi temaslarda bulunduğunu yazıyor.

Çok uzun olan mektubun burada yayınladığım bölümü Kral Faruk'un bir ara Halife olabilme hevesine düştüğü yolundaki iddiaların doğruluğunu göstermektedir ve elimizdeki metin Sultan'ın elyazısı ile olan bu nüshadır.

Azîzim...

Son zamanlarda geçirdiğim felâketli günlerin tesiri altında hâlâ kendimi toplayamadım. Başıma gelmeyen acı, çekmediğim sıkıntı kalmadı. Kendimi fırtınadan hâslâ kurtarmaya hâlâ muvaffak olamadım ise de vaziyet

biraz tebellür etmeye başladı ve ben de size olanları muhtasaran yazmaya ve bildirmeye mecbur görüyorum.

.....Şimdi gelelim babamın cenaze mes'elesine: Mâlûm, son vukuat neticesinde geçenlerde bir akşam yemek sofrasında otururken kapı açıldı ve Kral girdi. Beni kolumdam tutarak *"Sana merbutiyetimi göstermek için geldim. Müteessir olma"* dedi. *"Kendilerinin saadeti için her fedâkârlığı yapmış bir babaya karşı evlâdlarının sana karşı almış oldukları vaziyete cidden müteessifim. Haremine gelince, ondan bahsetmemek daha iyi olacak"* dedi. *"Eğer kabul edersen Türkiye Hükümeti ile müzakereye girmeye hazırım. Babanın cenazesinin oraya nakli"*. Tasavvur edemezsiniz ne kadar sevindim, memnun oldum, hayır minnetdar oldum. Ondan sonra Kral' iki defa daha gördüm. Kendisinden talâk için müsaade istemeye gittim. Ondan birkaç gün sonra da tekrar evime geldi ve iki saat kadar kaldı. Türkiye Hükümeti ile müzakereye başlamış olduğunu ve birkaç güne kadar cevap beklediğini söyledi. Tahminim, oradan birşey çıkmayacaktır ve netîce itibarı ile cenaze buraya gelecektir. Benim istediğim de budur.

İşte şimdi vaziyet bundan ibarettir. Mektubunuzu ve haberlerinizi beklerim efendim.

20 Mart 1948

Belge: 24

DAMAD HÂLİD PAŞA'DAN SABİHA SULTAN'A
(7 Ağustos 1948)

Sultan Abdülâziz'in damadı Hâlid Paşa (1860-1948), kocası Şehzade Ömer Faruk Efendi tarafından boşanan Sabiha Sultan'ı nazik bir şekilde tesellî ediyor.

İltifatı ne kadar tatlı, ihtiramı ne mertebe mütevazîâne olan sultan-ı âliyyetü'şşân hazretleri,

28 Temmuz 1948 tarihli, İsviçre'nin Gastan şehrinin Alpina Şatosu'ndan mersul mürüvvetnâmelerini tayyare ile uçura uçura getirdi; tam bayram gecesi, iftar vakti yed-i tebcîl ü tekrîmime

eriştirdi, ulaştırttı. Aman efendim, bilseniz, ne kadar seviniyorum, bu gece benim için, iki ıyd oldu. Allah, her gününüzü bir ıyd-ı mübarek eylesin.

Bu ihsannâmeleri ile hem hayli zamandır mahrumu olduğum haber-i afiyetinizi tebşir lütfunda bulundunuz; hem de misli, menendi aşılamamış iltifatlarla kalb-i mahzunumu tedavi ettiniz; solgun yüzümü hicap hisleriyle kızarttınız. Allah-ı rahîm de sizi -beni sevindirdiğinizden ziyade- sevindirsin.

Efendiciğim, muamele-i nâlâyıkadan dolayı üzülmeyiniz. Allah'ın her emrinde bir hikmet mündemictir, fakat, vehleten anlaşılmaz. Bir şeyin husâlünü murad buyurduğu zaman esbabını hazırlar; nitekim, âyet-i celâlede *"Eradullah şey'en haya esbâbehu"* buyuruluyor.

"İstikrah ettiğiniz şeyde sizin için hayır vardır" hükmü de ne büyüktür. *"Asi en tekrehu eşya-i ve hüve hayreleküm"*. Bu haksız, layıksız muamele-i kerîheden -inşaallah- zat-ı seniyeniz için birçok hayırlar husule gelmiş ve gelecektir. Vicdanınız pâk, hilkatler nâzik, tiynetiniz necîb, hissiyatınız âli olduğu için muhatâc olduğunuz rahatı, sükûneti, huzuru ihzar, bahtiyârîyi idâme -sıhhatiniz nokta-i nazarından- her şeyden evvel lazımdır. Allah muin ve nasiriniz olsun. Kalallahu hayri hafizâ ve hüverrahmanürrahim.

Kulunuza gelince: Hanedan-ı Âli Osman'ın -tam manasıyla- birbirinehami olmakla müftehir bulunduğum için bana düşen vazifeyi ifaya çalıştım. Şimdi, sâhibe-i merhamet olan zat-ı âdilâneleri -mahzâ bize perverlik icabı olarak- taltif ve tesririme -lütfen- lüzum görüyorsunuz. Bu lütuf aliyyülala karşı ne diyeceğimi, ne yapacağımı; hattâ, nasıl sevineceğimi bile bilmeyerek ellerimi kaldırıp kadiyü'l- hâcâttan -bütün kalbimin samimiyeti, safiyeti ile size dualar, temennîler, tazarrûlarda bulundum ve bulunuyorum. Allah dualarımı dergâh-ı izzetinde makbul olan dualar kılsın.

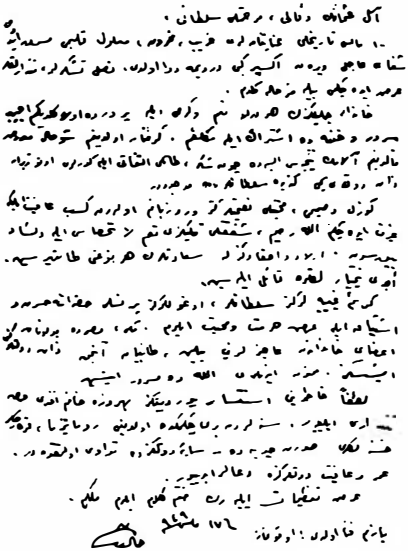
Sık sık tatlı iltifatlarınıza nâiliyetimi bu suretle dil-i mahzunumu teskin buyurmanızı niyaz ve temenni eylerim. Kerimeleriniz Sultan Efendiler ve şayan-ı hürmet olan damatlarınız hazeratı ile mesud günleri yaşamaya muvaffak olmanıza dualar ederek hâtime-i kelâm eylerim. Ol bâbda ve katibe-i ahvâlde emr ü fermân efendim hazretlerinindir.

7 Ağustos 1948
2 Şevval 1367
Hâlid

Behruze Hanımefendi hak-i pây-i ismetpenâhîlerine hürmetlerini takdim eyliyor.

Belge: 25

DAMAD HÂLİD PAŞA'DAN SABİHA SULTAN'A
(17 Mayıs 1949)

Âl-i Osman'ın vefalı, merhametli sultanı,

10 Mayıs tarihli inayetnameleri garib, mahzun, melûl kalbimi mesrur etti. Şifây-ı âcil veren iksir gibi derdime deva oldu. Nasıl teşekkürler, minnetdarlıklar arzedeceğimi bilemez hale geldim.

Hânedân-ı celîlinizin her türlü naâm ve keremi ile perverde olageldiğim için sürur ve gınneye de iştirâk ile mükellefim. Giriftâr olduğum şu hâl mâruz kaldığım âlâmın netîcesi ise de, çok şükür tatlı iltifâtı ile kederleri unutturan zât-ı devletleri gibi güzîde sultanlar mevcuttur.

Güzel ve samimî, muhabbetli nasihatleriniz vird-i zebânım olarak kesb-i âfiyet eylemeye gayret edeceğim. Allah rahîm, şefkatli kalbinizi nâ'm-ı lâtuhsâsı ile dilşâd buyursun. Evlâd u ahfâdınızla saadetlerin her nev'ini tattırsın. Ebedî bahtiyarlıklara nâil eylesin.

Kerîme-i necîbiyyeleriniz sultanlar, oğullarınız prensler hazerâtına hasret ve iştiyâk ile arz-ı hürmet ve muhabbet eylerim. Meğer, Mısır'da bulunan âzâ-yı hanedandan âcizlerini bilen, tanıyan, ancak zât-ı devletleriniz imişsiniz. Memnun edenleri Allah da mesrûr etsin.

Lutfen hatırını istifsar buyurduğunuz Behruze Hanımefendi, arz-ı minnetdârî eyliyor. Senelerden beri çekmekte olduğu romatizma, karaciğer hastalıkları suret-i hayriyyede sâye-i devletinizde tedavi olunmaktadır. Ömr-i afiyet-i devletlerinize dualar ediyor.

Arz-ı tâ'zîmat ederek hatm-i kelâm eylerim meleğim.

17 Mayıs 949
Hâlid

Yazım fena oldu; okunamaz bir halde, pek mahcub oldum.

Belge: 26

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN
MISIR PRENSİ MUHAMMED ABDÜLMÜNİM'E
(1 Temmuz 1931)

Halife Abdülmecid Efendi, Mısır'ın son Hıdivi İkinci Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu olan Prens Abdülmünim'e gönderdiği bu mektubunda, Prens'in babaannesi ve son "Valide Paşa" Emine Tevfik'in (1858-1931) vefatı dolayısı ile taziyelerini ifade ediyor. Prens Abdülmünim, mektubun yazılmasından dokuz sene sonra Neslişah ile evlenerek Halife'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin damadı olacaktır.

Prens Abdülmünim Hazretleri'ne

Cenâb-ı rabb-i kibriyâ zât-ı devletlerini bilcümle ekdâr ve mesâibden masun ve mahfuz buyursun, âmin bihurmeti seyyidi'l-mürselîn. Büyük vâlideleri ismetlû Vâlide Paşa Hazretleri'nin vuku-ı vefâtları haber-i elîmine kemâl-i esefle muttali oldum. Cenâb-ı rabb-i yezdân o zât-ı kemâlât-sıfât günûde-i hâk-i gufrân oldukça zât-ı âlîlerini efzûnî-i ömr ü saadetle bekâm buyurmasını tazarrû ve niyâz eyler ve en samimi hissiyât-ı tâziyetkârânemi irsâl ile tecdîd-i meveddet eylerim. Fi 1 Temmuz 1931, 11 Safer 1350.

Abdülmecid bin Abdülâziz Han

Belge: 27

HALİFE ABDÜLMECİD
EFENDİ'DEN NESLİŞAH'A
(17 Kasım 1938)

Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi ve gelini Sabiha Sultan, kızları Neslişah, Hanzade ve Necla Sultanlar ile beraber kendilerine yeni bir

hayat kurmak ve kızlarının geleceğini hazırlamak için 1938'de Fransa'dan Mısır'a nakletmişlerdi.

Kızı Dürrüşehvar Sultan'ı 1931'de evlendirerek Hindistan'a gelin gönderen Abdülmecid Efendi, Nice'de artık hanımları ile yalnız kalmıştı ve çocukları ile torunlarının hasreti içerisindeydi. Fakat her üç torununun da hayatlarını Mısır'da kuracaklarını, Fransa'ya bir daha dönmeyeceklerini ve dolayısı ile onları tekrar göremeyeceğini biliyordu ve Neslişah'a yazdığı bu son derece içli mektubunu, işte bu üzüntüler içerisinde kaleme almıştı.

Abdülmecid Efendi, hasret çeken yaşlı bir büyükbabanın samimî hislerini aksettitren satırlarında "yorgun kalplerinin artık heyecana dayanmadığını" söylüyor ve Neslişah ile diğer torunlarına "bizi artık unutun" diyor.

Halife Abdülmecid Efendi'nin torunlarına yazdığı dokuz adet mektup, aşağıda ardarda yeralmaktadır.

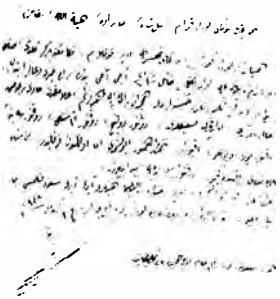
Güzel, melek kızım,

Dört Teşrinsânî tarihli güzel mektubunu aldım. Pek sevindik. Büyük validenle beraber okuduk, aynı zamanda fazlasıyla müteessir olduk. Bizler burada hepinizin sıhhat ve selâmetinize hayır dualar ediyoruz. İnşaallah-ı teâlâ pederinizin arzusu üzre sizlere hayırlı ve güzel istikbal ıhzar eyler de bizler de burada yaralı kalplerimiz şifa bulur. On beş seneden beri hazırlanan teşebbüsât icra edildi. Cenâb-ı rabbu'l-âlemin sizlere daima hayırlı saadetli günler göstersin. Bundan böyle iki ihtiyar baba ve anayı unutmak lâzımdır. Hasta ana sizler için her gün ağlıyor. Üç kere iyi oldu ve hastalığı yine tekrar etti. Istırap içindedir. Güzel, şefkatli kalbin gibi parlak gözlerinden öperek tekrar rica ediyorum ki bizleri unutunuz. Bizler pek ihtiyarladık. Yorgun kalplerimiz teheyyüce müsaid değildir. Üçünüzün güzel gözlerinizden öper, sıhhat ve saadetinizin devamını Rabb-i izzetten tazarru' ve niyâz eyleriz.

17 Teşrinsânî 1938
Büyükbabanız
Abdülmecid

Belge: 28

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN TORUNLARI NESLİŞAH, HANZADE VE NECLÂ SULTANLAR'A
(6 Kasım 1938)

Benim pek sevgili güzel kızlarım Neslişah, Hanzade, Heybetullah Sultanlarım,

Hepinizin güzel gözlerinizden kemâl-i tehassürle öper, koklarım. Bana mektubunuz geldi, sonra da bayram vesilesi ile gönderdiğiniz tatlı şekerleri acı acı yedik, sizlere hayırlı dualar ettik.

Büyük anneniz tekrar tekrar hastalandı, hicran ve elemlerle her dâim ağlamaktan ârî bir çocuk hâline düştü. Oldukça zayıfladı. Doktor ....., Doktor ....., Doktor ....., Doktor .....[1] bakıyorlar. Fakat henüz iyileşmedi. Amma, evvelkinden farklıdır. İnşaallah-ı teâlâ yakında geçirir. Doktorlar da böyle ümid ediyorlar.

Tekrar tekrar gözlerinizden öper, cenâb-ı rabbi'l-âlemînden hepinizi ayrı ayrı mes'ud kılmasını ricâ niyâz eyliyoruz. Büyük vâlideniz de Behruze de gözlerinizden öpüyorlar.

6 Teşrinsânî 1938
Büyük pederiniz
Abdülmecid

H: Melfufen gönderdiğim çek, üç hemşîrenin tahsisatıdır.

Belge: 29

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN TORUNLARI NESLİŞAH, HANZADE VE NECLÂ SULTANLAR'A
(8 Nisan 1939)

Benim pek sevgili Neslişah kızım, Hanzade, Heybetullah Sultan kızlarım.

Neslişah kızım mektubunu aldım, pek memnun oldum, büyük validene de yazmış olduğun mektubu kendisine verdim. Elbet o da pek memnun olmuştur. Fakat tarihini koymayı unut-tuğundan, ne gün yazdığın mâlûm değil. Büyüklerle görüştüğünüze pek memnun olduk. Aman, onlara karşı hiçbir kusur etmemeye gayret ediniz. Güzel vesile düşmedikçe onları hiç tâciz etmeyiniz. İtidalden ayrılmayınız.

Büyük validen, lehü'l-mahd iyicedir. Yalnız sinirleri pek bozuktur. Yani Elle est tres nerveuse. Geçen gün doktor gelmişti ilâçlarını kestik, tansiyonu düşmüş, güzelce yemeğini yiyor. Bittabiî, bizimle beraber yiyor. Allah'a bin şükürler, hemân şimdiki halde tamamen geçirdiğine hükmedilebilir. Biraz fazlaca ihtiyarladı. Ondan başka bir kusuru yok, yani insanlar fazlaca ihtiyar olurlarsa çocukluk hâli yeniden avdet eder. Bu, kaide-i umumiyedir, hem biraz çocuklaştı. Yalnız hiç dışarı çıkmıyor. Geçen gün Madam Durme gelmişti, ona rica ettim, biraz araba ile beraber alıp çıkardı. Fakat o vakitten beri evde oturuyor. Bir de fazlaca ağlıyor. En ufak şeyleri sebep addederek ağlamaya başlıyor. İşte bu hâli, kendisini daima sinirli hâlini devam ettiriyor. İnşaallah başka yere gidersek, belki gezmek için vesile olur.

Biz evden çıkıyoruz. Karabasel'in sahibi .....[1] Cenâb-ı Hakk sizlere uzun ve saadetli ömürler ihsan etsin, vefat etti. Karısı fena bir kadın. Bizden birçok para istiyor. Biz de hâneyi terketmek mecburiyetinde kaldık. Bir-iki ay sonra çıkacağız fakat Paris'e gideceğiz. Burada yalnız kaldık. Nice'de kalmak mümkün olmuyor. İnâyet-i bârî ile orası bizlerin hayatını biraz değiştirecektir.

Kızım bir ay sonra zevci ile Londra'ya gidecek, ben de beraberce Paris'e gideceğim. Orada bir ikametgâh hazırlayıp geleceğim. Sonra valideni ve (ev) halkını alıp Paris'e avdet edeceğim. Kızım pek iyi bir haldedir. Büyük mahdumu Bereket büyüdü, güzelce de Fransızca tekellüm ediyor. Küçük de validesine âşinalık ediyor, yüzüne gülüyor. Kendine mahsus lisanla konuşmak istiyor. Pek uyanık, güzel bir çocuktur. Maaşallah, işte böyle evdeki saadetle güzelce yaşıyoruz. Lâkin *"lâkin"* onlar gidecekler olursa burada pek yalnız kalacağız. Binaenaleyh artık biz de hicrete karar verdik. İşte güzel kızlarım, zübde-i ahvâl şimdilik budur. Hepinizin güzel yüzlerinizi öper, sıhhat ve saadetlerinize dua ederim. 8 Nisan 1939.

Büyük pederiniz
Abdülmecid

H: Mektubun içine bir çek koydum, alırsanız bana bildiriniz.

---

[1] Okunamayan bu kelime, Fransız doktorların isimleridir.

Belge: 30

HALİFE ABDÜLMECİD
EFENDİ'DEN NESLİŞAH'A
(9 Mayıs 1939)

Pek sevgili güzel Neslişah kızım,

Mektubunu aldım, pek memnun oldum. Çünki, hepinizin âfiyet haberlerini de öğrendim. Lâkin, son vak'a-i müessiefeye de pek ziyade keder ettim. Böyle mühim şeye karar vermeden evvel güzelce düşünüp kararı da verince artık ondan da dönmek ahlâk ve â'dât-ı İslâmiyye'ye hiçbir vechile uygun değildir. Benden kızımın izdivâcını[1] talep ettikleri zaman bana gelip teklif eden yani Nizam Hazretleri tarafından gelen zâta: *"Efendi, ben kendi hesabıma Nizam Hazretleri gibi dindar hükümdâr-ı İslâm'ın güzidesinin evlâdına kızımı vermeye memnuniyetle raziyım; fakat en büyük şart bunların yekdiğerini sevmek, birbirleri ile imtizâc edebilmek kararları kendilerine aittir. Gelsinler, birbirlerini görsünler, bu imtizac hâsıl olursa hemen ertesi günü akd-i nikâhlarını icra ederiz"* demiş idim ve mes'ele de böylece halledilmişti. Dünyanın germ ü serdini yetmiş bir sene çekmiş bir pederin tecrübesiyle sana nasâyihte bulunuyorum ki, izdivacı gençler meyânında muhabbetle intihab asla doğru değildir. O ateş hemen parlar, sonra o anda söner. Şimdi bu defaki intihabı ben pek ziyade beğenmiş idim. Böyle aklı başında insanlar sultanların kadrini bilir ve ilelebed muhabbetleri bâki olur. Herhalde bundan intihab edeceğiniz zevcini güzelce intihab edip onda devam ve metanet göstermeni güzel gözlerinden öper, tavsiye ederim benim güzel kızım.

Hemşirelerinin güzel gözlerinden öper, hayır duaları ederim. Pederine de benden pek çok selâmlarımı söyle. Hepinizi Huda'nın azametine emanet eylerim. 9 Mayıs 1939.

Büyükbaban
Abdülmecid

H: Büyük validen de gözlerinden öper. Elhamdülillâh, afiyeti oldukça iyicedir.

---

[1] Burada *Kayoto* gibi Fransızca bir isim yazılı.

Belge: 31

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN TORUNLARI NESLİŞAH, HANZADE VE NECLÂ SULTANLAR'A
(8 Ağustos 1939)

Güzel, sevgili sultanlarım,

Hepinizin güzel gözlerinizden kemâl-i tehassürle öper, hepinizi kudret-i hudânın sun'-ı samedânîsine emanet eylerim. Bakalım nasılsınız, ne yapıyorsunuz? Ne ile meşgulsünüz? Türkçe, Arapça öğreniyor musunuz? Sıcaklar sizleri rahatsız ediyor mu? Halbuki biz burada soğuktan, yağmurlardan göz açamıyoruz, her gün yağmur yağıyor. Bizleri titretiyor. Heybetullah'a güzel gözlerinden öperek mektubuna teşekkürler ederim. Sizlere benim resimlerimi gönderdim. Buraların resimlerini yaparsam onlardan da göndereceğim. Hepinizin güzel yüzlerinizden öperek, koklayarak sıhhat ve selâmetinizi cenâb-ı rabbi'l-l-âlemînden tazarrû' ve niyâz eylerim. 8 Ağustos 1939.

Büyükbabanız
Abdülmecid

H: Melfûfen çek gönderiyorum.

Belge: 32

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN NESLİŞAH'A
(21 Kasım 1939)

Pek sevgili güzel kızım,

Bayram tebrikâtını hâvî güzel mektubunu aldım. Güzel gözlerini öperek pek çok teşekkürler ederim. Ben de senin bayramını tebrik eder ve daha pek çok hayırlı, saadetli eyyâm-ı mes'ûdeyi ailenle görmeni cenâb-ı

[1] Metinde *izdivâcı* yazılı.

rabb-i yezdândan tazarrû' ve niyâz eylerim güzel kızım. Halanızla görüşüp konuştuğunuza pek memnun oldum. Akrabaya karşı hürmet beslemek, insanların büyük ve mühim vazifesidir. Onların aleyhinde söylenen sözlere kulak vermemelidir. Çünki, bu cihânı dolduran insan şeklindeki insanlar hep birer hayvandır, onları insan zannetmek hatadır güzel kızım. Hem de insan kendi fikrine sahip olmayıp da diğerinin fikrine göre hareket etmek kadar âcz olamaz! Sizler daima tecrübenizin ve fikrinizin küşâyişine sa'y etmelisiniz. Bu suretle tekâmüle doğru yürürsünüz. Halan, İsviçre'den hareket ettikten sonra ben orada kalmak istemedim çünki orada geçirdiğim hayatı tasvir etmek istemem. Cenâb-ı Allah hiçbirinize çirkin şeyler göstermesin. Öyle günlere insanlar müsadif oluyor, hayatı değil, ölümü arıyor. Orada yaşamaklığıma imkân yoktu. Çünki yüz frank, bittabiî Fransa frangı, İsviçre'de dokuz buçuk frank mukabil idi. Kendimi Fransa'ya attım. Paris hiç tehlikeli değil, burada âsûde olarak yaşıyorum. Allah'ıma bin şükür, pek rahatız. Yalnız para işi pek müşkil. Ben Faruk'a, pederinize telgrafla parayı gönderdiğim için sizin de paranızı göndermiş idim. Fakat bugün bankaya uğradım, henüz gönderememişler, müsaade alınamamış. Fi'l-vâki pederin *"Mısır sefaretinden müsaade aldım oraya veriniz"* dedi ise de orası benim için çok müşkildir. Redde mâruz kalmam ihtimali var. Çünki, Mısır hükümeti adamları benden kaçıyorlar. Ve parayı oraya verir isem mukabili olan birisinden taleb etmek imkânı yoktur kızım. Bu defa bir müşkilât olmazsa pederinin parasıyla gönderirim ondan alırsınız.

Şimdi gelelim bizim cihete. Bizler lehülhamd âfiyetteyiz, fakat ben dünyanın mihnetiyle pek ihtiyarladım. Büyük validen de Allah'a çok şükür iyicedir. Yalnız biraz bunadı. Sarsak bir haldedir. Günde iki defa mükemmelen yemek yiyor fakat hiç harice çıktığı yok. Bereket versin ki Mehisti Kadın çoluğunu çocuğunu bıraktı, şimdi bana bakıyor. Sulhden sonra çocuklarının yanına gidecek o vakit sizden bir güzel Mısırlı fellâh bir kadın isterim. Behruze de küçük bir fıçı gibi yanımda yuvarlanıyor. Burası müsterihdir. Hemân eski halini buldu gidenler tekrar geliyorlar. Fakat yalnız çok mağazalar kapalı, ahalinin çoğu askere gitti. Maamafih yine şehir şen, şâtırdır. Tiyatrolar açıldı, sinemalar, herşey tabiî halindedir. Geçenlerde sirenler çaldı, herkes hazırlandı. Bizim adamlar hep *"kavlara"* indiler. Ben hiçbir şey yapmadım, yattım. Ne tayyare geldi, ne birşey işitildi. Bir saat sonra elektrikler yandı. Yalnız geceler şehirler karanlık, o kadar. Paris oldukça soğuk fakat hânenin şofajı o kadar muntazam ki, hiç soğuğu duymuyoruz.

İşte güzel kızım, bizim hayatımızın bir raporunu sana verdim. Sizlere hasretten başka hiçbirşey yok. Küçükleri de gördünüz, onlar da sizler gi-

bi pek sevimli. Büyük Bereket Han beni pek seviyor, daima bana gelip boynuma sarılıyordu. Küçük de beni öğrendi, görünce beni yanına çağırıyor. Gözlüğüme merakı pek ziyade, çünki başkalarında görmediği için hemân *"Molyer"*in hekimi gibi gözlüğümü alıyor, ağzına koyarak muayene ediyordu. Elhamdülillâh onlar evlerine vâsıl oldular.

Ben hepinizi hâfız-ı hakîkî olan Allah'a emanet eylerim, hepinizin güzel gözlerinizden öper, sıhhat ve saadetinize dualar eylerim. 21 Teşrinsânî 1939.

Büyükbabanız
Abdülmecid

H: Büyük vâlideniz de gözlerinizden öpüyor, hayır dualar ediyor.

Belge: 33

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN NESLİŞAH'A
(11 Aralık 1939)

Abdülmecid Efendi, kızı Dürrüşehvar Sultan'ın evlenerek Hindistan'a gitmesi ve oğlu Ömer Faruk Efendi'nin de ailesiyle beraber Mısır'a nakletmesi üzerine, 15 sene boyunca yaşadığı Nice'de yalnızlık hissetmiş ve hanımlarıyla beraber Paris'e taşınmıştı.

Halife Abdülmecid Efendi, Neslişah'a gönderdiği bu ve bundan sonraki mektuplarını Paris'ten yazmıştır.

Neslişah Sultan Hazretleri'ne

Pek güzel ve pek sevgili kızım,

Resmini gördüm, oldukça semirmişsin. Aman bundan fazlasına kaçma, sonra çirkinleşirsin. Hemşirelerin ne yapıyorlar? Burada hava oldukça soğuk gidiyor fakat hanemizde *"Karabasel"* gibi kuran olmadığından oldukça sıcağı muhafaza ediyor.

Buranın resimlerini alıp gönderecek idim. Fakat güzel hava bekliyorum.

Güzel kızım, size dört bin Frank pederinizin parasına zammederek gönderdim ve kendisine telgrafla bildirdim. Bizlerse elhamd ve'l-minne âfiyetteyiz. Daima sizlere dualar etmekle meşgulüz. Hanzade'ye, Heybetullah'a benden selâm, hayır dualarımı söyle. Güzel gözlerinizden öper, sıhhat ve saadetinizin izdiyâdını rabb-i zü'l-celâlden tazarrû' ve niyâz eylerim. 11 Kânûnıevvel 1939.

Büyükbabanız
Abdülmecid

H: Büyük vâlideniz de gözlerinizden öper.

Belge: 34

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN TORUNLARI NESLİŞAH, HANZADE VE NECLÂ SULTANLAR'A
(19 Ocak 1940)

Üçünüze

Sevgili kızlarım ve sultanlarım,

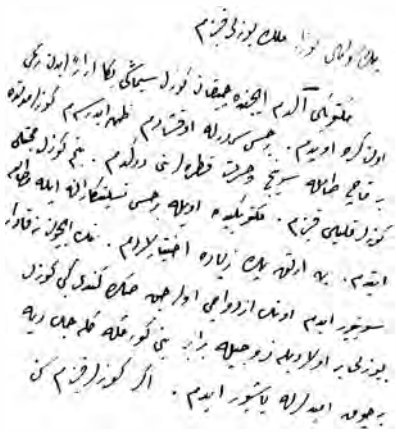
Oldukça uzun bir zamandan sonra tarafınızdan aldığım mektubunuza pek memnun oldum. Seve seve okudum. Hepinizin âfiyette bulunduğunuza kezâ pek sevindik. Pederinize birkaç mektup yazdığım halde cevabını alamadığım mucib-i hayretim oldu. Paris'in soğukları hepimizi hastalandırdı. Bu defa pek üşüdük, birçok zamanımızı sıcak memleketlerde geçirdiğimiz için buranın şedîd havası üzerimizde büyük bir te'sir icra etti. Burada öyle kolaylıkla kömür de tedarik olunamıyor. Enisî Bey idare yapacağım diye abes harekette bulunduğundan birdenbire kömür bitince iki gün kömür buluncaya kadar çok sıkıntı çektik. Evde ne kadar tahta, anbar sandık varsa hepsini yaktık, ancak öyle ısınabildik. Karlı hava olmak için gökten kar yağmasına lüzum yok. Bir damla gökten düşmeden ortalık kar içinde *"atmosfer"*-i hava donuyor. Ağaçlar çamlar hep kar içinde. Bereket versin ki kar yağmadı, havanın zehrini aldı. Bir defasında oldukça çok, ikinci defa-

sında daha az olmakla beraber hâlâ erimedi. .....[1] buranın karına hiç tesir edemiyor. Büyük vâliden de hastalandı, evin bütün halkı hastalandı fakat lehü'l-hamd şimdi hepimiz geçirdik. Yalnız, Enisî Bey yataktadır. Büyük vâlideniz tamamen geçirdi. Duşuna bile başladı, güzelce yemeğini yiyor. Ben geçen ayın ve bu ayın tahsisatınızı gönderdim. Fakat pederinizin parasıyla beraber bu defa Enisî Bey Ertuğrul Efendi'nin parasını göndermek çâresini tedarik edemediğinden ben aldım, yine pederinizin parasına ilâve ederek gönderdim. Fakat para göndermek o kadar müşkil ki, olur şeyler değil. Yine paralarınızı ayın yedisinde bankaya teslim ettik. Birkaç gün sonra sual ettim; daha henüz müsaade gelmediğini bildiriyorlardı, fakat şimdi almışınızdır. Üçünüzün güzel gözlerinden öper, hepinizi Cenâb-ı rabb-i bârîye emanet ederim güzel kızlarım. 19 Kânûnısânî 1940.

Büyükbabanız
Abdülmecid

Belge: 35

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN NESLİŞAH'A
(14 Nisan 1940)

Neslişah, 1940 Eylül'ünde, Kahire'de, Mısır'ın son hıdivi İkinci Abbas Hilmi Paşa'nın oğlu Prens Muhammed Abdülmünim ile evlendi. Halife Abdülmecid Efendi, torununa evlenmesinden önce gönderdiği bu mektubunda hayatla ve geleceği ile ilgili nasihatlerde bulunuyor.

Pek sevgili güzel melek yüzlü kızım,

Mektubunu aldım, içinden çıkan güzel sîmanı bana erâe eden resmi on kerre öptüm. Bir hüsn-i sürûr ile okşadım. Zannedersem gözlerimden de birkaç damla sevinç ve hasret katrelerini döktüm. Benim güzel muhabbetli güzel kalpli kızım. Mektubunu da öyle bir hiss-i tesliyetkârâne ile mütalâa ettim. Ben artık pek ziyade ihtiyarladım. Senin için ne kadar seviniyor

idim. Onun izdivacı olacak, sonra kendi gibi güzel yüzlü bir evlâdıyla, zevciyle beraber seni görmeğe gelecek diye birçok ümidlerle yaşıyor idim. Eğer güzel kızım sen kendi simâna göre güzel bir zevc arar isen onu o vâdîde bulamazsın. Hayatına yâr olabilecek sana değerli refîk ve şefîk olacak bir zevc lâzımdır. Bunu gençler pek takdîr edemezler ama dikkat etmeli. Sakın bu işte kalbine danışma. O, insanı pek fena aldatır. Ben bile Paris'in pek güzel kızlarını, madamlarını gördükçe kalbim öyle yalanlarla beni teşvik ediyor ama o köhnemiş kalbin dediklerine hiç bakmam. Daima başıma müracaat ederim güzel kızım. O, bana hayırlısını gösterir. Senin genç ve kuvvetli ve güzel kalbin daha kuvvetlidir; fakat aman dikkat et, seni fenaya sevketmek ihtimali pek çoktur güzel kızım.

Evvelsi gün ayın on ikisinde param geldi, hemen telgrafla size sevkettim. İnşaallah yakında alırsınız.

Buranın havası pek fena. Bugün Nisan'ın 14'ü olduğu halde soğuk. Her gün yağmur, her gün fırtına. Hattâ geçenlerde, yani Mart ayında öyle bir fırtına, yani kasırga geçti ki, ormanda *"Bois de Boulogne"*da yüzlerce ağacı kökünden sökerek yerlere serdi. Sökülmeyen ağaçları âdî kâğıt parçası gibi kopardı. Bereket versin ki çok sürmedi. Fakat kurşunî semâ bütün kış, şimdi de bahar olduğu halde yapraklar çiçekler açtı fakat kış devam ediyor. Bu hâl ömrümde alışmadığım bir hâl, pek gamlı, güzel kızım.

Her halde hepinizi cenâb-ı rabbü'l-âlemînin hıfzına emanet eder, sıhhat ve saadetinizin devâm-ı izdiyâdını yine o rabbü'l-âlemînden tazarrû ve niyâz eylerim benim güzel kızım.

14 Nisan 1940
Seni pek ziyade seven büyük ihtiyar baban
Abdülmecid

H: Büyük vâliden de gözlerinden öper. Kendi âfiyettedir. Biraz ters pers ise de yine hastalığını geçirdi, güzelce yaşıyor. Biraz size göndereyim de hava değiştirmiş olsun olmaz mı benim güzel kızım?

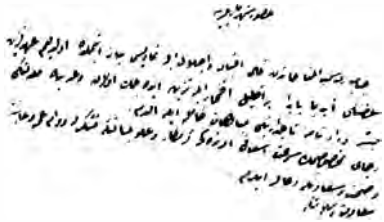
Belge: 36

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN
HAYDARÂBÂD NİZÂMI OSMAN HAN'A
(10 Aralık 1935)

Abdülmecid Efendi mektubunun ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, dünürü olan Haydarâbâd Nizâmı Osman Han'dan maddî yardım talebinde bulunmuştur

[1] Buradaki iki kelime okunamadı.

ve mektup, bu talebin yerine getirilmesi üzerine teşekkür maksadıyla kaleme alınmıştır.

Huzûr-ı şehriyârîlerine,

Cenâb-ı rabb-i semî'ü'l-münâcâttan kemâl-i ikbâl ve iclâl ile temâdîsini niyâz etmekte olduğum ahd-ı güzîn-i saltanatını ebediyyen pâyidâr bir iklîl–i iftihâr ile tezeyyün edecek olan va'd-i nebîh-i ma'deletini mübeşşir ve dâdnâme-i tâcdârını mübâhat-ı kâmile ile aldım.

Ricâ-yı mahsûsumun sür'at-i is'âfı emrindeki keremkâr ve ulûvv-ı besâletine teşekkürle devâm-ı ömr ü âfiyet ve sıhhat ü saadet ü selâmetine dualar eylerim.

10 Kânûnıevvel 1935

Belge: 37

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN HAYDARÂBÂD NİZÂMI OSMAN HAN'A
(2 Mayıs 1939)

Halife Abdülmecid Efendi, Paris'te sürgünde bulunduğu sırada yazdığı bu mektubunda Türkiye'ye dönemeden öldüğü takdirde cenazesinin Sultan Vahideddin'in defnedilmiş olduğu Şam'a kesinlikle götürülmemesini ve Hindistan'a yahut Beyrut'a defnedilmeyi arzu ettiğini söylüyor.

Mekup, Abdülmecid Efendi'nin amcasının oğlu olan Sultan Vahideddin'e duyduğu ve çok eskiye dayanan kinin, seneler sonra bile hâlâ devam ettiğini göstermektedir.

Birader-i muazzezim,

Diyâr-ı gurbette uzun seneler imrâr-ı hayat edişim beni âlâm-ı mihnet-

le dûçâr-ı zaaf eyledi. Eğer bu hâl devam eder, memlekete avdet mukarrer olmaz ve ömrüm de hitâma erecek olursa; zât-ı mekârîm-sıfât-ı âlîlerinden son bir matlûbum vardır ki, icrâsını ulûvv-ı cenâb-ı mekremetlerinden intizâr eylerim.

Şam'da Âl-i Osman mezarlığı vardır. Fakat, Devlet-i Osmaniye ve Âl-i Osman'ın bugünkü felâket-i uzmâsına sebeb olan Sultan Vahideddin orada medfundur. Binâenaleyh cesedimin oraya gönderilmemesini sûret-i kat'iyyede sizden rica ederim. Ve eğer bir mahzuru mevcud değilse Hindistan'a veyahud Beyrut'ta bir münasib mahallin tedarikini sizden niyaz ederim. Damadım Âzam Cah hazretlerine şu vasiyetim hakkında bazı tafsilât itâ eyledim. Lûtfen bu husûsatta kendisine emir vermenizi temenni eylerim. Sizin ve evlâd ve ahfâdınızın kemâl-i refah ve saadetle memleketinizde hükümrân olmanızı cenâb-ı rabbu'l-müteâl hazretlerinden tazarrû' ve niyâz eylerim.

12 Rebiu'l-evvel 1358
Abdülmecid bin Abdülâziz Han

Belge: 38

ŞEHSUVAR BAŞKADINEFENDİ'DEN ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(29 Mayıs 1940)

Halife Abdülmecid Efendi'nin başkadını olan Şehsuvar Hanım, Mısır'da bulunan oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'ye Paris'ten gönderdiği bu mektubunda savaşın getirdiği zorluklardan bahsediyor.

Sevgili oğlum Faruk'a

Azîz ve sevgili oğlum,

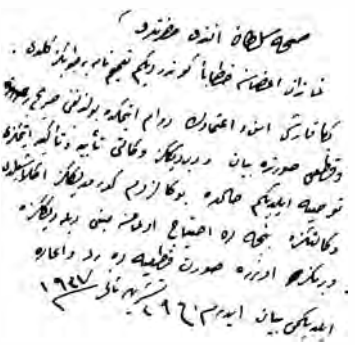
Mukaddime-i kelâmım olarak mektuplarımı almamış olduğunuzdan dolayı bende hâsıl olan merak ve endişeyi zikredeceğim. Mektuplarımı daima taahhüdlü ve hava postasıyla gönderiyorum. Bunları almamanız ne içün? Ahvâl-i hâzıranın az çok tesirine hamletmekten başka çare yoktur. Bir taraftan da sizi merak ediyorum. Siz orada ne haldesiniz? Ahvâl-i har-

biyyenin daha vahâmet kesbetmesi ihtimaline karşı ne düşünüyorsunuz? Biz burada evimizde kalmaya karar verdik. Başka da yapacak birşey yoktur. Tehlike bu cihanı ihâta etmiş gibidir. Herkes şaşırmış, tav'en ve kerhen neticeyi beklemeye başlamıştır. Yeni komşularınızdan dolayı memnun olmanız icab eder. İyi ve hâiz-i şeref komşulara mâlik olmak pek kıymetli birşeydir. Bu düşünce bana teselli vermektedir. Büyük ve küçük sultanların gözlerinden öperim. Ara sıra mektuplarını almak benim için bir tesliyet ilâcı makamındadır. Çok şükür şimdilik sıhhatim pek iyidir, fakat ma'nen teessürâtım sıhhatimin âyarını vakit vakit bozmaktadır. Cümlenizi Cenâb-ı Hakk'ın sun'-ı ilâhîsine emanet ile hepinizin ayrı ayrı ve kemâl-i şefkat ve tehassürle gözlerinizden öperim evlâdım. Beni soranların da cümlesine selâm ederim. 29 Mayıs 1940.

Sizi çok seven vâlideniz
Şehsuvar

Belge: 39

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'DEN
SABİHA SULTAN'A
(29 Kasım 1937)

Sürgündeki hanedanın Hazine-i Hassa mallarını geri alabilmek için 1930'larda başlattığı hukukî mücadele sırasında bazı aile mensupları Halife Abdülmecid Efendi'nin kararlarına ve yabancı finans şirketlerinden alınan avansları paylaştırma şekline karşı çıkmış ve Nice'de Halife'nin aleyhine dâvâ açmışlardı. Sabiha Sultan da kayınpederi olan Halife'nin uygulamasını kabul etmemiş ve istenen vekâleti vermemişti.

Abdülmecid Efendi, gelinine gönderdiği bu mektupta duyduğu hiddeti ifade ediyor.

Sabiha Sultan Efendi Hazretleri,

Hanedan âzâsına hitâben gönderdiğim tâmimnâmeye cevabınız geldi. Bana karşı emn ü îtimâdın devam etmekte bulunduğunu sarîh ve kat'î surette beyan ve verdiğiniz vekâleti te'yîd ve te'kîd etmenizi tavsiye eyle-

diğim halde buna lüzum görmediğiniz anlaşıldı. Vekâletinize bence de ihtiyaç olmamasına mebnî dilediğinize vermeniz üzre sûret-i kat'iyyede redd ve iâde eylediğimi beyân ederim.

29 Teşrinsânî 1937

Belge: 40

HALİFE ABDÜLMECİD EFENDİ'NİN ŞEHZADE MAHMUD ŞEVKET EFENDİ'Yİ HANEDAN ÜYELİĞİNDEN ÇIKARTTIĞINA DAİR AİLEYE GÖNDERDİĞİ DUYURU (15 Aralık 1927)

Sultan Abdülâziz'in oğullarından ve Halife Abdülmecid Efendi'nin kardeşi Şehzade Seyfeddin Efendi'nin çocuğu olan Şehzade Mahmud Şevket Efendi Mısır'da bir trafik kazası yapmış ve kazada bir kişi ölmüştü. Şehzadeye, hayat tarzını benimsemediği için daha önce birkaç defa ihtarname gönderen amcası Abdülmecid Efendi bu kazadan sonra örneğine aile içerisinde o zamana kadar rastlanmayan bir uygulama yapmış ve Şehzade Mahmud Şevket Efendi'yi hanedan üyeliğinden azlederek kararını aile üyeleri ile Mısır makamlarına bu mektupla duyurmuştu.

Devletlû ismetlû sultan efendi hazretleri,

Âl-i Osman âzâsından Şehzade Seyfeddin Efendi merhumun Mısır'da ikamet etmekte bulunan mahdumu Mahmud Şevket Efendi'nin etvâr ve girdârı taşımakta olduğu nâmın şerefine kat'â muvafık olmaması hasebiyle, kendisine mükerreren nasâyih-i müessere ve ihtârât-ı lâzime icra kılındığı halde, hiçbir te'siri olmayıb hattâ âhıren elde edilen delâil-i kat'iyyeden anlaşıldığı üzre, ef'âl ve harekâtını zerre kadar ta'dil etmedikten başka, haysiyyet-i zatiyye ve izâfiyyesine külliyen mugayir muamelâtta bulunduğundan ve şu hâl ile hanedân-ı Osmânî âzâsı silkinde ibkası hânedanımızın şeref ve namusunu ihlâl ve enzâr-ı ehl-i İslâm'da sui te'sir icra edeceği muhakkak bulunduğundan, haiz olduğum riyaset-i âi-

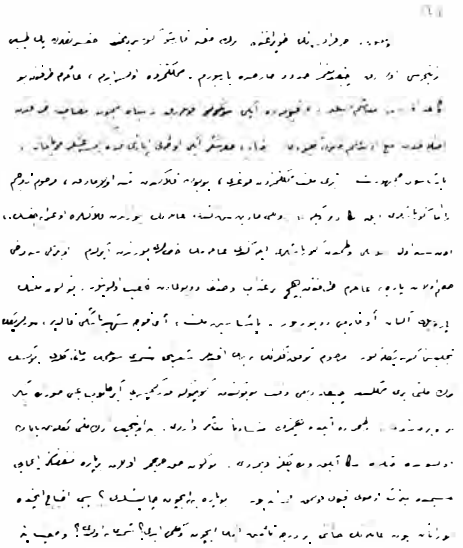
leye istinâden ve Âl-i Osman'ın şeref ve namusunu vikayeten, bundan hanedân-ı Osmanî sıfatını nez' eylemiş olduğumu ve keyfiyyeti Mısır Hükümeti'ne bildirdiğimi, malûmat olmak üzere âzâ-yı hânedana tebliğ ederim.

15 Kânûnevvel 927

Abdülmecid bin Abdülâz Han

Belge: 41

BEŞİNCİ MURAD'IN TORUNU BEHİYE SULTAN'IN AİLEYE GÖNDERDİĞİ MEKTUP (22 Eylül 1934)

Beşinci Murad'ın oğlu Şehzade Selâhaddin Efendi'nin kızı olan Behiye Sultan, aile arasında 1930'larda yaşanan Hazine-i Hassa malları krizi sırasında Halife Abdülmecid Efendi'ye muhalif olan grubun arasında yeralmıştı. Behiye Sultan, aile mensuplarına ve Türkiye'deki bazı dostları ile Cumhuriyet yönetiminin önde gelen isimlerine gönderdiği çok sayıda mektubundan biri olan bu belgede, Halife'yi ve aileyi suçluyor.

Bugün bu mektubu hür Fransa'nın toprağında, Türk milletine karşı gösterdiğimiz haksızlıkların pek tabiî bir neticesi olarak çıktığımız hudud haricinde yazıyorum. Memleketimizde olsa idim, ailem tarafından bu kâğıd üzerine maaşım kesilir ve kapıma iki süngülü konularak bir siyah maymun musahib tarafından ihtilâttan men olunduğum haberi gelirdi. Cenab-ı hakka şükür, iki odalı apartmanımda kimse asker koyamaz. Yaşasın cumhuriyet. Bizi millet memleketimizden koğdu, büyük felâketten mütenebbih olamadık, merhum zevcim daima gözyaşları ile bana derdi ki, *"Zavallı kadın. Sen kendi ailenin yüzünden felâketlere uğrayacaksın"*. On sene evvel sevgili vatanımdan gözyaşları ile kendi ailemin hataları yüzünden ayrıldım. Onuncu sene dahi hakkım olan paraya ailem tarafından hiçbir azab-ı vicdânî duyulmadan gasbolunuyor. Bugün milletin parasıyla alı-

nan ev karnımı doyuruyor. Yaşasın millet, ey koca şehid başını kaldır, sözlerinin tecellisini gözlerinle gör. Merhum Tevfik Fikret'in *"Yiyin Efendiler"* şiirini şimdi söylemek zamanı geldi. Yüksek Türk milleti bizi memleketten çıkardığı vakit büyüğünden küçüğüne kadar kimseyi ayırmayıp aynı surette biner lira vermişti. Vatanımızda iken de hepimizin mütesâviyen maaşımız vardı. Yine necîb Türk milleti bekleyen baban olsun da sonra sana aylık vereceğiz demedi. Bugün hakk-ı sarîhimiz olan bu para menfaatimiz icabı taksiminde miras usulü kabul olunmak isteniyor. Bu paraya ne için çalışıldı? Sebebi ihtiyaç içinde kıvranan bütün ailenin hayatını bir derece temin etmek için değil mi idi? Şimdi ne oldu? Vaziyet yine ayni değil mi? Önceden hüsnüniyet gösterildi, meğer bu hayâlî bir perde imiş. Açılınca aileye merhamet değil, şahsî menfaat düşünüldüğü ortaya çıktı. Nice'te birçok kişilerden işitiyorum. Bir avans gelmiş ve para miras suretiyle taksim olunacakmış. Ayni felâkete uğrayan aileye para da ayni surette dağıtılmalıdır. Her sahib-i akıl ve vicdan, bunu böyle kabul etmeye mecburdur. Maalesef, böylece düşünülmüyor. Ben haris ve paraya perestiş eden bir kadın değilim. Fakat haksızlığı, adaletsizliği vicdanım kabul etmiyor. Bu para miras değildir. Ailenin mâl-i müşterekidir. Ya ayni surette .....[1] dağılır, veyahud kimse birşey almaz. Teessüfle yazıyorum, ailenin ihtiyarı, ortası, genci, cümlesinin yalnız beklediği ve istediği saltanat, para, intikam. Evlâd, aile muhabbeti kimsede yok. İçlerinde evlâdlarını sokağa atanlar, ne mâişetini ve ne de hayatını düşünmeyenler var. Yine mütenebbih olmadık, yine birbirimizin felâketini hazırlıyoruz. Elli dört yaşıma kadar ailemden gördüğüm hadsiz hesabsız fenalıklara artık pek haklı olarak isyan edip fevkalâde müteessir olarak elhamdülillah cumhuriyet sayesinde dalkavukça hiçbir kelime yazmadan hakikati bütün açıklığıyla meydana koyuyorum. Artık ölürsem gözüm kapalı gideceğim. Düşen namuslu bir askerin haremiyim. Yapılmak istenen bu son haksızlığı herkesin bilip anlaması için bu mektubun bir suretini Türkiye'ye ve diğer Müslüman tanıdıklarıma gönderiyorum.

22 Eylül 1934

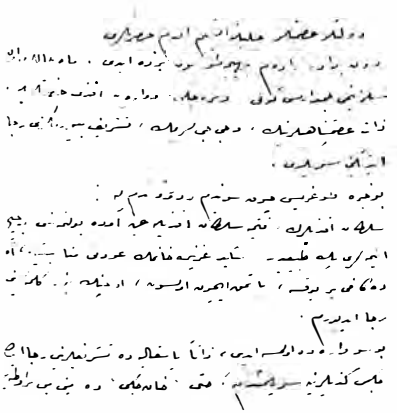
Cennetmekân Sultan Murad hafîdesi,
Selahâddin Efendi'nin büyük kerimesi
Kafkas Muharebesi'nde şehîd olan Hafız
Hakkı Paşa'nın haremi
Behiye

Belge: 42

PRENSES NİMET MUHTAR'DAN SABİHA SULTAN'A
(11 Mart 1939)

Mısır Hıdivi İsmail Paşa'nın kızı, Kral Fuad'ın kızkardeşi ve Sadrazam Ahmed Muhtar Paşa'nın gelini olan Prenses Nimetullah Muhtar, yeğeni genç kral Faruk'u Neslişah ile evlendirmek istemekte ve bunun için Neslişah'ın Kahire sosyetesine tanıtılması gerektiğini düşünmektedir.

Prenses Nimet Muhtar, Sabiha Sultan'a gönderdiği bu mektupta, bir akrabasının vereceği davete Neslişah ile kızkardeşlerinin de katılmalarına izin vermesini rica ediyor.

Devletlû, ismetlû, celîletü'ş-şiyem efendim hazretleri,

Dün birâderzâdem Behice Tosun bizde idi. Mâh-ı hâlin on sekizinci cumartesi günü vereceği suvareye efendi hazretleri ile zât-ı ismetpenâhîlerinin ve cicilerimin teşrif buyurmanızı rica ettiğini söyledi.

Bu habere doğrusu çok sevindim, düşündüm ki:

Sultan efendilerin, Fethiye Sultan efendi ile aynı evde bulunmasını tercih etmeleri pek tabiîdir. Şayet Azîze Hanım'ın avdeti münasebeti ile evde kâfi yer yoksa, yatmak için olsun üçünün bize gelmelerini rica ediyorum.

Bu suvare de olmasa idi, zaten paskalyada teşriflerini rica edeceğimi kendilerine söylemiştim. Hattâ *"Hancık"*ı da mini mini bir odaya koyacaktım.

Hatırıma geleni ve gönlümün arzusunu acele arzediyorum, karar re'y-i devletlerine menûttur.

Efendi hazretlerine ve zât-ı ulyâlarına derin hürmetlerimi takdîm eyler, sevgili cicilerimi de döne döne öperim efendim hazretleri.

11 Mart 939
Nimet Muhtar

---

[1] Buradaki bir kelime okunamadı.

Belge: 43

MISIR'DA YAŞAYAN HANEDAN MENSUPLARINDAN BEŞİNCİ MURAD'IN TORUNU ŞEHZADE AHMED NİHAD EFENDİ'YE (24 Ocak 1948)[1]

Ömer Faruk Efendi ile Sabiha Sultan'ın kızları Neslişah, Hanzade ve Neclâ Sultanlar ile evli olan Mısır prensleri Muhammed Abdülmünim, Mehmed Ali İbrahim ve Amr İbrahim, sürgündeki Osmanlılar'ın Halife Abdülmecid'in yapmaya çalıştığı gibi bir "aile şûrâsı" kurulmasının lâzım olduğunu düşünmüş ve Mısır'da yaşayan hanedan mensuplarını biraraya getirerek şûrânın ilk adımını atmışlardı.

Prens Amr İbrahim'in evinde 1948'in 24 Ocak günü yapılan toplantıda alınan kararlar, o sırada Lübnan'da yaşayan ve en yaşlı şehzade olması dolayısı ile hanedanın reisi bulunan Şehzade Ahmed Nihad Efendi'ye bu mektupla bildirilmişti. Mektupta, Ahmed Nihad Efendi'den şûrânın başına geçmesi de isteniyordu.

Girişim, Neslişah'ın babası Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin amcazadesi Şehzade Abdülâziz Efendi'nin de desteğini alarak şiddetle karşı çıkması yüzünden hayata geçirilememişti.

Devletlû necabetlû efendi hazretleri,

Osmanoğulları hanedanı âzâsından Mısır'da ikamet etmekte olan bizler bugün bir içtima akdettik ve ailenin ailevî vaziyetini münakaşa eyledik.

Yirmidört seneden beri memleket haricinde yaşamakta olan hanedan âzâsının büyük bir kısmının pek müşkil bir vaziyette bulunduğu mâlumı necâbetpenâhîleridir. Bu müşkil vaziyetin gittikçe daha vahim bir şekil alması da ihtimal dahilindedir. Memleketi terkettiğimizden beri birçoklarımız vefat ettiler. Sağ kalanlardan memleketi hatırlayacak yaşta olanlar az kaldı. Bunlar elyevm dünyanın her tarafına dağılmış bulunuyorlar. Aralarında mânevî bir irtibat kalmamış gibi olup zaman geçtikçe cümlesinin nesil ve ananelerini unutarak ecnebileşmiş olacakları tasavvur edilebilir. Bu

[1] Belgenin elimde biri daktilo ile, diğeri el ile yazılmış iki nüshası var. Tarih, elyazısı nüshada bulunuyor.

vaziyetin ve daha büyük felaketlerin önüne geçmek düşüncesiyle aile efradı arasında manevi bir birlik vücuda getirmek çarelerini aradık ve bu cümleden olarak aile azasının aile reisini üzerlerinde manevî bir varlık olarak kabul etmesi lüzumuna kail olduk. Bu riyasetin siyasetle hiçbir alakası olmayıp yalnız ailevî mesâileden mes'ul olması lüzumuna kanî bulunduğumuzu burada kaydetmeyi faydalı bulduk.

Memlekette padişahlığın ilgası tarihine kadar muteber olan an'ane mucibince esasen ailemizin reisi mevkiinde bulunan zat-ı necâbetpenâhîlerinden ailemizin riyasetini kabul buyurmalarını rica ediyoruz. Münasip görüldüğü takdirde itimad-ı necâbetpenâhîlerini haiz olduklarını zannettiğimiz Damad Halid Paşa Hazretleri ile Damad Fuad Beyefendi'nin nezdi seniyyelerinde müşavir olarak vazifedar edilmesi rey-i necâbetpenâhîlerine menuttur.

Aile efradı elyevm ikamet etmekte oldukları memleketler itibariyle başlıca beş gruba ayrılabilir:

Mısır'da ikamet edenler,
Avrupa'da ikamet edenler,
Hindistan'da ikamet edenler,
Amerika'da ikamet edenler,
Lübnan ve Suriye'de ikamet edenler.

Zat-ı seniyyelerinin ailevî herhangi bir mesele için bu mıntıkaların birinden diğerine seyahat buyurmaları müşkil olacağından aile azasından Mısır'da ikamet etmekte bulunanların reisliğine Ömer Faruk Efendi Hazretleri'ni, Avrupa'da ve Hindistan'da mukim olanların reisliğine Osman Fuad Efendi Hazretleri'ni ve Amerika'da bulunanların reisliğine Burhaneddin Efendi Hazretleri'ni intihab eyledik. Lübnan ve Suriye'de ikamet etmekte bulunanlara riyaset edecek zatın taraf-ı seniyyelerinden intihab buyurulmasını zat-ı necâbetpenâhîlerinden rica ederiz. Bu zevâtın halli icabeden mesâile dair zat-ı necâbetpenâhîlerine muntazaman arz-ı mâlûmat eyleyeceklerini ilâveten arzeyleriz.

Bu makamatın meşgul olacakları belli başlı hususâtı şu şekilde tesbit eyledik:

1- Çocukların ve gençlerin tahsillerinin temini,
2- Teehhül sinnine gelmiş olanların teehhülleri,
3- Ailenin şerefi ile gayrimütenasip harekâtta bulunanların irşâdı,
4- Mali vaziyeti müsait olmayan hastaların tedavileri,
5- Mali vaziyeti müsait olmayanlardan vefat edenlerin cenazelerinin lâyık bir şekilde kaldırtılması ve türbelerinin inşâsı.

Cevab-ı necâbetpenâhîlerine intizâren ta'zimât-ı hürmetkâranemizi arz eyleriz necâbetpenâh efendi hazretleri.[2]

---

[2] Daktilo nüshada, buradan itibaren elyazısı ile *"Bu karara Ömer Faruk Efendi Hazretleri iştirak etmek arzusunda bulunmadıklarından dolayı Mısır grubuna Mısır'da ikamet eden aile âzâsının ekseriyeti Nihad Efendi Hazretleri'nin muvafakati ile başka bir reis intihab eyleyecektir"* cümlesi ilâve edilmiş.

Elyazısı nüshada, metnin aslını imza edenlerin isimleri de verilmiş: *"İmza: Ulviye, Sa-*

Belge: 44

SULTAN ABDÜLÂZİZ'İN TORUNU MİHRİŞAH SULTAN'IN SÜTKARDEŞİ YUSUF URALGİRAY'DAN SABİHA SULTAN'A (1960'ların başı)

Kırımlı bir aileden gelen Yusuf Velişah Uralgiray'ın annesi, Sultan Abdülâziz'in oğlu Veliahd Yusuf İzzeddin Efendi'nin kızı Mihrişah Sultan'ın sütannesiydi ve Yusuf Uralgiray ile Mihrişah Sultan beraber büyümüşlerdi. Mısır'da El Ezher Üniversitesi'nde okuyan Uralgiray, Kahire'de Mihrişah Sultan'ın işleri ile meşgul olurdu.

Uralgiray daha sonra Türkiye'ye döndü ve Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde Arapça hocalığı yaptı. Arapça, İslâmiyet ve dış Türklerle ilgili bazı telif eserleri ve tercümeleri olan Uralgiray'ın doğum ve ölüm tarihlerini tesbit edemedim.

Yusuf Uralgiray, mektubunda Sultan Vahideddin'in bazı aile mensuplarının Kahire'de başka yere nakledilen mezarlarından bahsediyor.

Mihrişah Sultan'ın Kahire'de yaşayan erkek kardeşi Şehzade Nizameddin Efendi 1933'te vefat edince Heliopolis tarafında şimdi Salâh Salim Caddesi'nin geçtiği yerde birkaç kişilik bir mezarlık satın alınmış, Nizameddin Efendi ve daha sonra vefat eden Sultan Vahideddin'in başkadını Emine Nâzikedâ Kadınefendi (vefatı: 1944), oğlu Şehzade Ertuğrul Efendi (vefatı: 1944) ve Sultan Abdülâziz'in kızı Saliha Sultan (vefatı: 1941) buraya defnedilmişlerdi.

1952 darbesinden sonra Heliopolis'ten Helvan'a uzanan bulvarın inşası sırasında buradaki mezarlar Afifi semtinde yeni alınan bir başka mezarlığa nakledildi. Sonraki senelerde Afifi'den yol geçmesi üzerine mezarlar ikinci defa açıldı ve kemikler Hıdiv Abbas Hilmi Paşa'nın ailesine ait olan Afifî'deki ve halkın "Kubbetü'l- Efendinâ" dediği türbeye nakledildi.

İlk nakli, ailenin ricası üzerine Yusuf Uralgiray yapmıştı. Uralgiray, mektubunda bu naklin ayrıntılarını anlatıyor.

Devletlû, ismetlû sultan efendimiz,

---

biha, Şükriye, Selçuk, Heybetullah Neclâ, Samire, Fevziye, Ömer Fevzi, Mehmed Ali İbrahim, Mehmed Nazım, Mihrişah, Hanzade, Halime Nazım, Ahmed Zülküfl, Halid, Cezûlî Ratib, Şerafeddin, Mahmud Namık, Mehmed Orhan.

Hanzade Sultan, Behiye Sultan namına imzaya me'zundur: Hanzade.

Lütfiye Sultan ve zevci Hasan Kemal Bey namlarına: Mahmud Namık".

Derin tâzi'mât ve sonsuz hürmetlerimin kabûlü ricasiyle zât-ı devletlerine âtideki mâlûmatları arzetmekle müşerref olurum efendim.

Belediye tanzim idaresinden gelen kat'î bir emir üzerine 27/5 tarihinde Nizameddin Efendimiz'in kabristanını ebedî istirahatgâhlarında yatanlardan tahliye ederek Heliopolis-Helvan otostradına istimlâk edilen bu toprağı hükûmete teslim etmek mecburiyetinde kaldım. Cenazelere hakaretâmiz bir muamele yapılmamasını temin için bu mânevî vazife başında, hem tahliye esnasında, hem de yeni makberde toprağa verilirlerken en küçük işleri bile kontrol altına alarak, bizzat her tarafta kendim bulundum.

Sultan efendimiz,

Kaderin hem tatlı, hem de acı cilve-i tezâhürleri var. İnsan topraktan yaratılmış, yine de oraya dönüyor. Dünyaya gelişi ile oradan dârü'l-bekaaya intikali arasında cereyan eden ve nisbî olarak pek kısa süren zaman ve hareketin ancak iyiliklere mâtuf bir köprü teşkîl ettiği herkesçe mâlûmdur. Bu zaviye-i mütâlâadan sevgili vâlide-i muhteremenizi ebediyete gaib ettiğiniz dakikada şuûrunuzla çektiğiniz acılara mukabil yirmi yedi küsur sene sonra o mübârek kadınefendinin makberlerinde yatış tarzını görmüş olsa idiniz, içinize *"O kendi âleminde bahtiyardır"* diye doğacak bir his, sizi o nisbette sevindirecekti. Mübarek kadınefendinin makberi açılınca gördüğüm manzaraya hayretle *"Bu paltoyu cenazenin üzerine kim attı?"* diye haykırdım, aşağı indim, cenazenin yanına diz çöktüm, gördüğüm palto değil, kefendi! 27 yıl önce nasıl konmuşsa, bugün de öyle idi... Metânetini hiç kaybetmemiş, çürümemiş ve yemyeşil rengi ile arzettiği manzara karşısında mâneviyat-ı ulviyyede Hazret-i Peygamber efendimizin buyurdukları *"Cennet, annelerin ayağı ucundadır"* hadîs-i şerîfleri bütün derinliğiyle hislerimi şahlandırdı, kabarttı. Bugün tabiat kanununa tâbî olarak şu toprakta yatan bu mübarek ruhlu anne kadınefendinin cenazesini makam-ı mübecceliyyetine lâyık bir suret-i ta'zîmle beyaz bir kefene sararak huşû içinde yeni istirahatgâhına naklettik.

Şehzadelerimiz merhum Mehmed Ertuğrul ve Mehmed Nizâmeddin Efendiler'e, Saliha Sultan Efendi'ye ve diğer merhumlara da aynı muamele yapıldı. Yeni makber, merhum Hıdiv Tevfik Paşa Hazretleri'nin kabristanında, Sultan Hüseyin ailesi efrâdına ait muhteşem bir odada ayırttığım bir türbe idi ve bu işte bana kabristan müdiîri Ahmed Kemal yardımcı oldu. Birinci odada Hıdiv Tevfik Hazretleri'nin kerîmesi merhume Nazlı ve valideleri Zeyneb Hanım yatıyorlardı. Boş bulduğumuz bu türbeye taşıdığımız on dört cenazeden on ikisini yatırdık.

Valiîde-i muhteremenizi, şehzadelerimizi ve sultan efendimizi bir odaya ve âile-i neciîbeye hizmet eden diğerlerini de başka odalara koymayı çok arzu etmekle beraber içimizdeki korkuya galip gelemedik; zira Evkaf

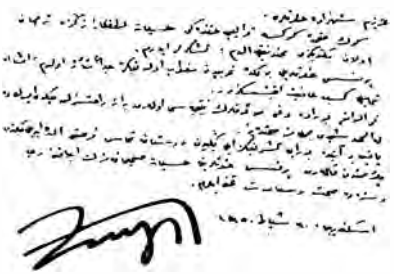
Vekâleti elinde kalan bu türbelerin herhangi bir hücresinde boş bir yer bulunursa yeni cenazeler defnediliyor. İşte bu husûsu önleyebilmek için ancak bu şekilde hareket etmek icab etti. Maamafih emirlerinize âmâdeyim. Şurasını da ilâve etmek isterim ki, müstakbelde bir gün, benim bulunamayacağım bir zaman, cenazelerin ayrı ayrı türbelere naklolunmaları akrabaları tarafından arzu edildiği takdirde, şahsiyetleri kaybolmasın diye 4x5 eb'âdında bir bakır üzerine isimlerini zengografla kazdırtarak ve rutubete mânî ihtiyâtı da alarak, her cenazenin adını göğsüne taktım.

Bilvesîle hürmetlerimin kabuûlünü istirhamla ellerinizden öperim efendim.

Hürmetkârınız
Yusuf Uralgiray
7/6 Heliopolis

Belge: 45

ARNAVUTLUK'UN DEVRİK KRALI ZOGU'DAN
ŞEHZADE ÖMER FARUK EFENDİ'YE
(20 Şubat 1950)

Arnavutluk'un eski bir ailesine mensup olan ve gençlik yıllarını İstanbul'da geçiren Ahmed Zogu, Arnavutluk'ta önce içişleri ve dışişleri bakanlığı, daha sonra başbakanlık ve cumhurbakanlığı yaptı; 1 Eylül 1928'de de krallığını ilan etti.

Sultan Abdülhamid'in en küçük oğlu olan Şehzade Mehmed Abid Efendi (1905-1973), 1936'da Zogu'nun kızkardeşlerinden Prenses Seniye ile evlenmiş ve daha sonra ayrılmıştı.

İtalya'nın 1939'da Arnavutluk'u işgal etmesi üzerine sürgüne giden ve bir müddet Mısır'da yaşayan Zogu, bu mektubu İskenderiye'deki sürgün günlerinde yazmıştır.

Azîzim şehzade hazretleri,

Gerek hakkımda gerekse kraliçe hakkındaki hissiyât-ı lûtufkârâneniz tercüman olan mektubunuzu memnuniyetle aldım; teşekkürler ederim.

Prenses hazretleriyle birlikte gripten mustarib olduğunuza cidden müteessir oldum; inşaallah tamamiyle kesb-i âfiyet etmişsinizdir.

Fi'l-vâkıa burada dahi soğukların netîcesi olarak biraz rahatsızlık çekti isek de lehu'l-hamd şimdi cümlemiz sıhhatteyiz.

Yakın bir âtîde buraya teşrîfiniz ile yeniden dostâne temas fırsatı elde edileceğinden pek memnun kalarak Prenses hazretlerine hissiyât-ı samîmânemizin iblâğını rica ve size de sıhhat ve saadet temennî eylerim.

İskenderiye, 20 Şubat 1950

Belge: 46

MISIR'IN SON HIDİVİ ABBAS HİLMİ PAŞA'NIN SEKRETERİ CEVAD CEMAL'DEN PRENS MUHAMMED ABDÜLMÜNİM'E
(24 Ağustos 1960)

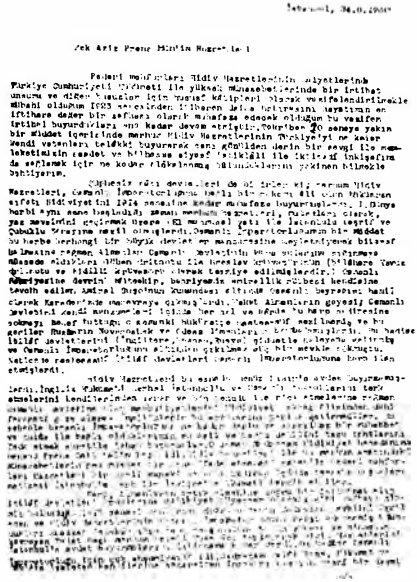
Abbas Hilmi Paşa'nın sekreteri tarafından Prens Abdülmünim'e yazılmış olan ve Hıdiv'in Birinci Dünya Savaşı'ndaki politikasının yanısıra Cumhuriyet Türkiyesi ile münasebetlerinin de birinci derecedeki şâhidi tarafından nakledilmesi bakımından önemli bir belgedir.

Istanbul, 24. 8. 1960

Pek azîz Prens Mün'im Hazretleri,

Peder-i mağfurları Hıdiv Hazretleri'nin maiyetlerinde Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile yüksek münasebetlerinde bir irtibat unsuru ve diğer hususlar için hususî kâtipleri olarak vazifelendirilmekle mübâhî olduğum 1923 senesinden itibaren daima hatırasını hayatımın en iftihara değer bir safhası olarak muhafaza edecek olduğum bu vazifem, irtihal buyurdukları âna kadar devam etmiştir. Takriben 20 seneye yakın bir müddet içerisinde merhum Hıdiv Hazretleri'nin Türkiye'yi ne kadar kendi vatanları telâkki buyurarak cân u gönülden derin bir sevgi ile memleketimizin saadet ve bilhassa siyasî istiklâli ile iktisadî inkişafını da sağlamak için ne kadar alâkalanmış bulunduklarını yakînen bilmekle bahtiyarım.

Şüphesiz, zât-ı devletleri de bilirler ki; merhum Hıdiv Hazretleri, Osmanlı İmparatorluğu'na bağlı bir makam-ı âlî olan hükümran sıfat-ı hıdiviyetini 1914 senesine kadar muhafaza buyurmuşlardı. Birinci Dünya Harbi aynı sene başladığı zaman merhum hazretleri, mutadları olarak yaz mevsimini geçirmek üzere *"El Mahrusa"* yatı ile İstanbul'u teşrif ve Çubuklu Sarayı'na nâzil olmuşlardı. Osmanlı İmparatorluğu'nun bir müddet bu harbe herhangi bir bü-

yük devletler manzumesine meyletmeyerek bîtaraf kalmasına rağmen, Almanlar, Osmanlı Devleti'nin karasularına sığınmaya müsaade aldıkları Göben dritnotu ile Breslav kruvazörünün (bilâhare Yavuz dritnotu ve Midilli kruvazörü olarak tesmiye edilmişlerdir) Osmanlı Bahriyesi'ne devrini müteakip, bahriyemiz amirallik rütbesi kendisine tevcih edilen Amiral Suşon'un kumandası altında Osmanlı bayrağını hâmil olarak Karadeniz'de manevraya çıkmışlardı. Fakat Almanlar'ın gayesi; Osmanlı Devleti'ni kendi manzumeleri içinde her hâl ve kârda bu harp badiresine sokmayı hedef tuttuğu o zamanki hükümetce maateessüf sezilmemiş ve bu gemiler Ruslar'ın Novarosisk ve Odesa limanlarını bombalamışlardı. Bu hadise İtilâf Devletleri'ni (İngiltere, Fransa, Rusya) şiddetle galeyana getirmiş ve Osmanlı İmparatorluğu'nu altından çıkılmaz güç bir mevkie sokmuştu. Neticede maateessüf İtilâf Devletleri Osmanlı İmparatorluğu'na harp ilân etmişlerdi.

Hıdiv Hazretleri bu esnada henüz Mısır'a avdet buyurmamışlardı. İngiliz Hükümeti derhal İstanbul'u ve Osmanlı topraklarını terketmelerini kendilerinden ısrar ve bin tehdit ile rica etmelerine rağmen Osmanlı Devleti'ne olan merbutiyetlerini Hıdiviyet makam-ı âlîsinden dahi feragati göze alarak İngilizler'in bu arzularını yerine getirmediler. Bu sebeple Osmanlı İmparatorluğu'na ne kadar derin ve sarsılmaz bir muhabbet ve hulûs ile bağlı olduklarının en asîl ve bâriz delilini tâc u tahtlarını feda etmek sureti ile izhâr buyurdular. O zaman sadrazam, Hıdiviyet hanedanına mensup Prens Said Halim Paşa idi. Hıdiv Hazretleri ile bu merhum arasındaki münasebetlerin pek müsbet bir mânâ ifade etmemesi sebebi ile peder-i mağfurları hazretleri bir hayli manevî ve ruhî ıstırap içinde teessür duymaları neticesi İstanbul'u terk ile İsviçre'de ikameti tercih ettiler.

Harp, Almanlar'ın artık aleyhine doğru bir istikamet alıp İtilâf Devletleri ordularına galibiyet müyesser olacağı gibi safhaya girmiş bulunduğu 1918 senesi sonlarına doğru o zaman sadrazam mevkîini işgal eden ve Hıdiv Hazretleri'nin Osmanlı İmparatorluğu'na karşı göstermiş bulundukları muazzam fedakârlığın mânâ ve şumûlünü bütün şükran ve minnetle kavrayan Talât Paşa merhum, hey'et-i vükelâyı toplayarak Hıdiv Hazretleri'nin İstanbul'a av-

det buyurmalarını istirhama karar verdi. Bu hadise, Osmanlı İmparatorluğu için çok ehemmiyetli idi. Sadrazam Talât Paşa, hükümet ve devlete izafeten kendilerine sadaretten imzasını taşıyan resmî bir davet göndererek fermân-ı âlî ile müktesep bulundukları makam-ı hıdiviyetin bütün hukuku devam etmek sureti ile vatan nâmına siyasetin en büyük ehemmiyeti hâiz bu davete icabet buyurmalarını istirham etti. Efendimiz hazretleri avdet buyurdular. Hıdiv-i Mısr olarak resmen ve fevkalâde merasim ile istikbal buyuruldular.

Harp, maateessüf zaten beklenen fecî bir mağlûbiyetle neticelenerek Osmanlı İmparatorluğu çökmek arifesinde idi. Olan oldu. Mütareke ilân edildi. İstanbul da dahil ehemmiyetli topraklar İtilâf Devletleri'nce işgal edildi. Bu sırada da Hıdiv Hazretleri de İstanbul'u terkederek yine İsviçre'ye avdet buyurdular.

Bu mâruzatım açıkça göstermektedir ki, mağfur hazretleri en büyük fedâkârlığı, Osmanlı İmparatorluğu'nun harbe girişi esnasında Hıdiviyet tahtını kaybetmek sureti ile gösterdiler.

Şimdi arzedeceklerim Gazi Mustafa Kemal merhumun yıkılan bu devleti yeniden kurmak için girişmiş bulunduğu İstiklâl Savaşı'nın Lozan Muahedesi ile zaferle neticelenerek Türkiye Cumhuriyeti Devleti kurulması ve kurulduktan sonraki devrine ait hâtıratımı ihtiva edecektir

İtalyanlar'ın Trablusgarb'ı Osmanlı Devleti'nden gasbetmek için açtıkları harpte, Osmanlı ordusundan gönüllü olarak Trablus ve Bingazi'ye giden kıymetli erkân-ı harb zabitleri arasında Enver Paşa, Mustafa Kemal ve Fethi Bey de vardı. Bu gönüllü vatanseverler, Mısır yolu ile Trablus'a giderlerken Hıdiv Hazretleri'nin teveccüh ve iltifatlarına ve bilhassa Trablus'a varmalarını sağlamak yolunda en kıymetli maddî yardımlarına nâil oldular.

Bilhassa Mustafa Kemal'i askerî iktidar ve kudretinin kendisini lâyık kıldığı hususî bir alâka ile taltif etmesi karşısında yarının Gazi'si, Hıdiv Hazretleri hakkında çok derin bir muhabbet ve hürmet beslediğini Lozan Muahedesi'nin müzakeresi esnasında göstermekte gecikmedi! Yukarıda arzettiğim gibi peder-i mağfurları yalnız Osmanlı İmparatorluğu lehine tâc u tahtlarını değil, Mısır'daki gayrimenkul ve menkul varlıklarını dahi İngilizlerce müsadere edilmesi ile karşılaştılar .

Bu hareket o esnada Türkiye Büyük Millet Meclisi Reisi olan Gazi Mustafa Kemal'i üzmüş ve Mısır'la alâkadar Lozan Konferansı'nda cereyan eden müzakereler esnasında hey'et-i murahhasaya ve bilhassa bu hey'etin reisine verdiği direktiflerle Hıdiv Hazretleri'nin envâlinin âdilâne bir tasfiyeye uğramasını sağlamak üzere bu muahedenameye ayrıca bir protokol eklendi ve aynı zamanda Hıdiv Hazretleri'nin Türk tâbiyetini muhafaza veyahut isterlerse Mısır tâbiyetini iktisab etmeleri hususunda hakk-ı hıyara sahip olacakları da bu protokolde zikredildi. Hıdiv Hazretleri, Türk kalmayı kabul

buyurmakla yine bu memlekete olan necîb alâkalarını ishâre vesile buldular ve Ankara'dan Bern sefaretimize gelen müsta'cel bir emirle Hıdiv-i Mısır-ı âlî sıfatı ile kendilerine Türkiye Büyük Millet Meclisi Hükümeti nâmına daimî bir diplomatik pasaport verildi.

Nimetullah yatının inşaatı bitmişti. Gazi, İzmir'de bulunuyordu. Efendimiz hazretleri bu yatla İzmir'de Gazi'ye mülâkî olmak arzusunu izhar buyurdular. Sefaret şifresi ile bendeniz bu arzuyu bildirdim. Hemen gelen cevapta Gazi'nin bu arzudan çok mütehassis olduğu ve Hıdiv Hazretleri'nin ziyaretlerinden pek sevinç duyacağı bildiriliyordu. İzmir'e gittik. Büyük merasimle efendimiz istikbâl edildiler ve Gazi'nin ikamet ettiği Lâtife Hanım Köşkü'nde kendisine mülâki oldular.

Bu mülâkat, efendimizin yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Hükümeti ile hüsn-i münasebetlerinin mes'ud bir başlangıcı oldu. Gazi'nin efendimize gösterdiği çok samimi olduğu kadar hürmetkâr alâkasına hükümet de iştirak ederek bütün arzularını her vakit ve hemen yerine getirilmesini ve her türlü teshîlâtın gösterilmesini gerek Dalaman Çiftliği'nin tâbî bulunduğu Muğla ve gerekse İstanbul Vilâyeti'ne resmen tebliğ etti.

Bir müddet sonra Cumhuriyet ilân edildi. Efendimiz, bendeniz de maiyetlerinde olarak İsviçre'den İstanbul'a avdet buyurdular.

Cumhurreisi Gazi'yi, devlet merkezi olan Ankara'da efendimiz bizzat tebrik etmek emelindeydiler. Gazi, bu emelden çok mütehassis oldu. Hususî bir trenle Ankara'ya bendenizle beraber olarak gidildi. Hararetli bir istikbal merasimi yapıldı. Gazi, Hıdiv Hazretleri şerefine resmi bir ziyafet verdi. Bütün vekiller de hazır bulundular. Yemeğin sonlarına doğru Gazi, efendimize hitaben *"Zât-ı Hıdivâneleri ile iftihar etmekteyiz. Şahsen ben ve arkadaşlarım bizim kadar sizin olan bu memlekete yapmış bulunduğunuz fedâkârâne büyük hizmetlerin mânâ ve ehemmiyetini şükranla anlamış insanlarız. Yeni bir devlet kurduk. İçtimâî olduğu kadar iktisâdî ve mâlî sahalarda ele alınması gereken bir hayli meselelerimiz var. Bu hususlarda sizin kıymetli tecrübe ve irşadlarınızdan faydalanmak emelindeyiz. Bize yol göstermenizi ben ve arkadaşlarım rica ederiz"* diyerek küçük bir hitâbede bulundu. Osmanlı Devleti zamanında İtibâr-ı Millî Bankası'ndan başka bir Türk bankası bulunmadığını, bu sebeple malî işlerin yabancı ellerde kaldığını ilâve ederek efendimizin memlekete bu sahada yardımı diler olduğunu ihsas etti. Ankara'da birkaç gün kalındı. Birçok ziyafetler verildi. İstanbul'a dönüldü. Birkaç gün sonra da Muğla Mebusu ve Cumhuriyet Gazetesi sahip ve başyazarı Yunus Nadi merhum Bebek Sarayı'na gelerek Gazi'nin de haberi bulunduğu bir banka projesini efendimize takdîm etti. Anlaşılıyordu ki, böyle bir banka için efendimize başvurmak kararı alınmıştı. Muvafakat buyurdular ve bir milyon Türk Lirası sermaye ile *"Türk Ticaret ve Sanayi Bankası"* kuruldu. Bu bankanın kuruluş gayesi küçük sanayicilere ve ufak tüccarlara lü-

Neslişah'ın oğlu Prens Abbas Hilmi'nin İstanbul'da 1969'da kıyılan dinî nikâhından sonra (soldan): Prens Muhammed Abdülmünim, Prenses Mediha Hilmi, Prens Abbas Hilmi ve Neslişah.

Neslişah ve Prens Abdülmünim'in Messerschmitt'i.

Neslişah ve oğlu Prens Abbas Hilmi (Londra, 1980'ler).

Neslişah, Şam'da "Şahbaba"sı Sultan Vahideddin'in mezarının başında.

(Soldan) Neslişah, Ürdün'ün eski kraliçesi Dina ve Hanzade Sultan (İstanbul, 1997).

Neslişah, teyzesinin kızı Hümeyra Hanımsultan ve hanımsultanın kocası Halil Özbaş ile çiftin 50. evlilik yıldönümü davetinde (Kuşadası, 1994).

(Soldan) Neslişah, halası Dürrüşehvar Sultan'ın oğlu olan Haydârabâd Nizâmı Bereket Cah ve Hanzade Sultan (Kuşadası, 1990'lar).

Neslişah, Yenikapı kazılarında bulunan Bizans kalıntılarında (2006).

Neslişah'ın 1998 depreminden sonra Düzce'de yaptırdığı gençlik merkezi.

Neslişah, TBMM Başkanı Bülent Arınç'la büyükbabası Halife Abdülmecid Efendi'nin Dolmabahçe Sarayı'nda restore edilen kütüphanesini açıyor (26 Mart 2004).

Neslişah'ın evinde 1990'larda bir akşam yemeği sonrası (soldan): Azize Taylan, Şehzade Osman Vâsıb Osmanoğlu, Neslişah, Prens Abbas Hilmi ve Rahmi Koç.

Neslişah, oğlu Prens Abbas ve kızı Prenses İkbal ile İstanbul'daki evinde (2005).

Neslişah'ın kızı Prenses İkbal Moneim ve eşi Dr. Mürsel Saviç (1927-2009).

Neslişah, 90. doğum günü münasebeti ile Rahmi Koç'un 4 Şubat 2011'de verdiği partide Rahmi Koç ve Azize Taylan ile.

(Soldan) Prenses İkbal Moneim Saviç, Neslişah ve Necla Sultanlar büyükbabaları Halife Abdülmecid Efendi'nin "Sis" isimli tablosunun önünde (İstanbul, Ağustos 2004)

Neslişah (1996).

Neslişah, 2011'de.

zumlu küçük kredileri sağlamak olduğu halde ortaya büyük tüccarlara kredi açılması iltimas edildi. Bunlar arasında Avunduk firması ile Adana'nın büyük zenginlerinden Hulusi Bey'e de büyük krediler açıldı. Bu firmalar iflâs etti ve banka da müşkül duruma düşerek efendimiz mühim miktarda para kaybına uğradılar ve banka da bir müddet sonra faaliyetini durdurdu.

Bu esnalarda Bursa'yı bir modern su şehri haline getirmeyi Gazi fikrine koymuş bulunuyordu. Efendimizi Bursa'ya davet etti ve bu fikrini açarak alâka ve yardımlarını istedi. Efendimiz mâlûm-ı devletiniz olduğu gibi bu işi de kabulle neticede büyük zarara uğradılar. Yine bir müddet sonra İstanbul Valisi Muhittin Üstündağ beni çağırarak Çubuklu Köşkü'nü şehir namına Gazi'ye hediye etmek istediklerini ve efendimizin bu köşkü satmayı kabul buyurmasını rica eylediklerini bildirdi. Bu köşk de 60 bin lira ehemmiyetsiz bir bedelle ferağ edildi. Nihayet, Atatürk vefat etti. İsmet Paşa reisicumhur oldu. Aynı hürmetle Hıdiv Hazretleri'ne bağlılığını belirtti ve böylece vefatlarına kadar Türkiye ile olan münasebetleri fevkalâde iyi olarak devam etti.

Hülâsa: Bu uzun yazı mağfur pederiniz hazretlerinin Türkiye'ye ne kadar fedâkârane merbutiyetlerini bir ufak tarihçe halinde size belirtmek için takdîm edilmiştir.

Böyle bir âlî şahsın muhterem mahdumuna karşı da bugünkü çok anlayışlı hükümetin her türlü kolaylığı istisnâen dahi olsa yerine getireceğinden pek eminim.

Derin tâzimlerimle ellerinizden öperim efendimiz hazretleri.

Cevad Cemal

Belge: 47

ŞEHZADE ÖMER FARUK
EFENDİ'NİN MEKTUPLARI
(1956 -1967)

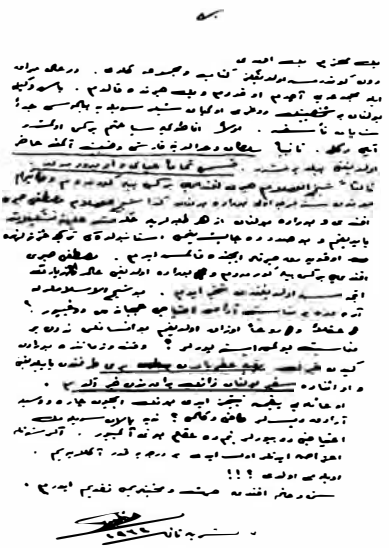
Burada, Halife Abdülmecid Efendi'nin oğlu Şehzade Ömer Faruk Efendi'nin (1898-1969) Mısır'da sürgünde bulunduğu sırada İstanbul'a, tarihçi İsmail Hâmi Danişmend'e (1889-1967) yazdığı 34 adet mektup yeralıyor. Mektupların sadece aileyi alâkadar eden ve çok şahsî olan kısımlarını yayınlamadım ve çıkarttığım bölümleri müteakip cümlelerin yahut paragrafların başında [.....] şekli ile gösterdim.

Ömer Faruk Efendi'nin 1956 ile 1967 seneleri arasında gönderdiği bu mektuplarda, sürgünde memleket hasreti içerisinde geçen bir ömrün son senelerinde yaşanan sıkıntılar, üzüntüler, dertler ve çekilen elemler günlük hayatın ayrıntılarıyla beraber hüzünlü bir üslûpla ve samimiyetle ifade edilmektedir

Mektuplarda sık sık bahsedilen istidalar, şehzadenin Türkiye'ye dönebilmesine

müsaade edilmesi için resmî makamlara verdiği dilekçelerdir ama Ömer Faruk Efendi, 1974'te hanedanın erkeklerine memlekete giriş hakkının verilmesinden beş sene önce, İstanbul'u bir daha göremeden Kahire'de vefat edecektir.

İsmail Hâmi Danişmend'in eşi olan ve ortaokulda tarih hocalığımızı yapan rahmetli İclâl Danişmend'den temin ettiğim, hepsi 67 adet olan mektupların tamamını, şehzadenin hanımı Sabiha Sultan'ın evrakı ve hatıraları ile beraber ileride yayınlayacağım.

Pek muhterem beyefendi,

Beylerbeyi sahilindeki yalıda bir akşam toplantısında beni hatırlayarak göndermiş olduğunuz imzalarla dolu kâğıdı pek büyük bir memnuniyet ile aldım. Unutulmuş olmaya alışmış olmamız hasebiyle umulmayan bir anda gösterilen en küçük dahi olsa alâka, derin bir hiss-i memnuniyet tevlîd ediyor. Beni hatırlamak ve imzalarını koymak lûtfunda bulunanların hepsine ayrı ayrı teşekkürâtımı takdîm ederim. Ne kadar aranızda bulunmak istedim. Ne çare ki değişemeyen talihimizin icâbı hep vatan hasreti çekmek oluyor. Onun ise ne demek olduğunu çekmemiş olan bilemez.

Derin hürmetlerimle muhabbetlerimi takdîm ederim muhterem beyefendi.

21 Ağustos 1956
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Geçenlerde Ankara'dan bir ahbaptan aldığım bir mektupta bizim mâhud işin bütçe müzâkerâtı müteakip geçeceğinden bahsediliyor idi. Artık bu kabil güzel sözlere inanamaz oldum. Hâlâ bütçe müzakerâtı bitmedi mi? Bu haber acaba hakikat mi? Yoksa ümidden vazgeçip hayâl ile meşgul olmaktan vazgeçsek daha mı iyi olacak? Kat'î bir karar olmuş olsa muhalefetin itirazı bir sebep teşkil edebilir mi? Ekseriyet onlarda olmadıkça bütün bunları talihsizliğimizin pek tabiî bir neticesi olarak görüyorum. Farz-ı muhal müsa-

ade çıksa ya gemi batar, ya tayyare yanar. *"Korkma, aldırma, ne de olsa işin olacak"* diyen kimse olmadı rüyamda!? Bugün ortalık sütliman diye kabul etsek yarın ne çıkacağını bilen var mı? Hergün akla gelmez vaziyetlerin doğabildiğini görmekteyiz. Her ne kadar bir ümidim yok ise de yine de sadra şifa olabilecek bir şey duyabilmek hoşa gidiyor. Bu münasebetle yine sizi tâciz etmek istedim. Bir duyduğunuz bildiğiniz varsa lûtfetmenizi rica ile muhabbetlerimi takdîm ve hanımefendiye hürmetlerimi takdîm ederim.

22 Mart 1959
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Geçenki mektubunuzdan beri büyük bir müddet geçmediği halde büyük değişiklikler ve yeni vaziyetler karşısında bulunuyoruz. Bütün bunların memleket için hayırlı olmasını dilemekle beraber inkılâplarımızın ne netîceler verdiğini yakînen bildiğimizden müteessir olmamak elden gelmiyor. Mâlûmunuz, evvelce bir ümid ve hayâl ile yaşıyordum. Bütün bu ümidlerin bugün yıkıldığını görerek büyük ümidsizlik içindeyim. Yarın ne olabilir, bu tabiî bilinemez ancak yarını bekleyebilmek için sıhhat ve yaş lâzım, bende ise ne biri, ne diğeri olduğu gibi buna maddî imkânlar da mânî oluyor. Bu şerâit altında hâlimiz ne olacak? Bir ümid besleyebilmek imkânı var mı? Evvelce yapmış olduğum teşebbüsât kabîlinden bir müracaat doğru olur mu? Yoksa yine mi bekleyelim? Eğer fikrinizi bildirebilecek olursanız pek minnettar ve müteşekkir olacağım. Bugünlerde postaların pek gayrımuntazam olduğunu nazar-ı itibara alarak hareket buyurmanızı bilhassa rica ederim. Muhabbetlerimi takdîm ederim.

15 Haziran 1960
Ömer Faruk

Haşiye: Bizim birader Şevket hürmet ve muhabbetlerini takdîm ederek ailemiz hakkında yazmış olduğunuz mühim eserin kendisince tedarik edilebilmesi için nereye müracaat etmesi icap ettiğini bildirmenizi rica ediyor.

*

Muhterem beyefendi,

3 Eylül tarihli mektubunuzu büyük memnuniyet ile aldım. Evvelce göndermiş olduğunuzu bildirdiğiniz mektup gelmedi. Haberiniz tehir edince yaz-

mağa karar vererek uzun bir mektup yazdım ve sefaret vasıtasıyla takdîm ettim. Avdet etmek üzere olan sefirin bizzat götürüp vereceğini bana vasıta ile bildirmiş olduğundan ele geçeceğini ümid etmek istiyorum. Size mektubun kopyasını takdîm etmek istediğim halde korkarım tehire uğrayacak, zira emin bir vasıta ile göndermek istiyorum. *"Hayatta tek başıma yaşayamayacağım cihetle yeniden evlenmekten başka çare bulamadım"* buyuruluyor. Evet, çok doğru ve ne büyük saadet ancak siz yurdunuzda ve muhitinizin içindesiniz. Benim gibi öyle olmayanlar ne yapsın? Para yok, yaş yok, mevkî yok. Alîl bir insanı baş belâsı diye kim ister? Sonra, ırk ve cinsiyet mes'elesi de ilâve olunca işin içinden çıkmak mümkün değil. *"Kendini boşuna bu kadar üzme"* diyebilen bir tatlı surat görebilsem ne büyük saadet olacak. Gelin, en basit bir saadetimi bulun. Yarının nafaka parasını düşünüp su ve elektrik hesabı gelirse ne yapayım diye korku çeker iken saadet olur mu? Saadet değil, rahat ve huzur yok. Sâbık haremimin (son hanımı Mihrişah Sultan'ın) verdiği sadaka ile yaşıyorum. Bir gün aklına gelip keserse hâlim ne olur? Ayrıldıktan sonra bile yine tehdîdi altında kalmak ne fecî bir âkıbet.

Amcazâdem Şevket burada yanımdadır. Ailemizi alâkadar eden eserlerinizi görmek okumak istiyor ve *"Bunları nereden bulabilirim?"* diyor ve isimlerini bildirmenizi rica ediyor. Bana lûtfen bildirmenizi rica ile muhabbetlerimi takdîm eder ve hareminiz hanımefendiye hürmetlerimi takdîm ve beraber mesud olmanızı bütün kalbimle temenni ederim.

Ömer Faruk
7 Teşrinevvel 1960

*

Pek muhterem beyefendi,

11 Kânunevvel tarihli mektubunuzu memnuniyet ile aldım. Hakkımda daima göstermiş olduğunuz samimî alâkadan minnettarım. Öyle günlere kaldık ki, ne akraba ve ne ahbap kaldı. Ahbap olanlar bile ahvâl hasebiyle çekingen oldular ve fazla temastan çekiniyorlar; zira fena görülen bir zümreye âidiz ve kurbanlık koyunlar meyânındayız. Vaziyet böyle iken felâketinize iştirak edebileceği bulabilmek muhâl. Nerede o babayiğit? Milyoner değil sahib-i servet kalmadı. Para yok, mevkî yok, yaş da kalmadı, yüzümüze bakmağa tenezzül eden yok. O buyurduğunuz belki Avrupa'da Amerika'da olabilir. Şehre inmeye imkân bulamayan seyahati mi düşünsün? On seneyi tecavüz eden bir zaman geçtiği halde çocuklarımı gidip görebilmeden âcizim. İcab etse, cebimde bir pasaportum yok. İkamet müsaadesini kaybetmemek için herşeyine katlanmak icap ediyor. Arabayı bin müşkilât, nihayet kurtarabildim.

Şimdi içine benzin doldurabilmek için ne çareler düşünmek lâzım!? Uzaktan vaziyeti görüp kavrayabilmek eminim çok müşkil. Kendi gözünüzle görmüş olsanız yine inanmazsınız, onu çeken bilir. Bura ahvâlinden haberdar değil iseniz yazdıklarım size Çince gibi gelecek.

Elhamdülillah ahvâl-i sıhhiyem şimdilik iyice. Sağ gözüm tamamen görmez oldu ise de başıma şimdi bir de ameliyat çıkmasın diye doktora gidemiyorum. Beni arada bir de olsa mektup ve haberlerinizle memnun eder iseniz pek minnettar olacağım. Hanımefendiye derin hürmetlerimi size de muhabbetlerimi takdîm ederim.

19 Kânunevvel 1961
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Epey zamandan beridir sizden bir haber alamadığım gibi yeniden değişen vaziyetim hasebiyle yeni adresimi bildirmek istedim. Evim var, idare edici yok. Aynı zamanda yalnızlık beni o derece ürküttü ki, tasavvur edemezsiniz. Bu çaresizlik içinde bocalar iken benim Potsdam'dan ahbabım Prens Abbas Halim*"Muharebe esnasında beraber hapiste yattık, ikinci hapis devresini gel beraber geçirelim"* demesi üzerine memnuniyetle bu vaziyeti kabul ettim. Şimdi onun yanındayım. Said Halim Paşa'nın yakın akrabası olduğu gibi uzun müddet memleketimizde yaşamış olması hasebiyle bizlerden olduğu gibi ilk harb-i umumîde ise Alman gard zabiti idi. Rus cephesinde domdom kurşunu ile sağ kolundan ağır yaralanmıştır. Alman gard zabiti olmak hasebiyle aynı terbiye, aynı zihniyet, aynı mefkûre olduğundan iyi anlaşıyoruz. Bana karşı gösterdiği ahbaplıktan ziyade kardeşlik olduğundan kendisine cidden müteşekkir ve minnettarım.

Buraya gelmeden Kahire'de bir göz doktoruna giderek kendimi gösterdim. Uzun muayeneden sonra *"Sol gözünüz gördüğü müddetçe sağ gözün ameliyatı taraftarı değilim"* dedi. Doktorun bu söylediği biraz garibime gittiğinden buradaki doktorum Muhiddin Said'i görmeye Abbas'la beraber gittik. Her ikimizi de uzun muayeneden sonra bana diğerinin söylediğini tekrar edince *"Bunun esbâbı ne?"* dedim? *"Sağ gözünüz ile hiç göremeyişinizin esbâbı, kataraktdan maâda gözün altında bir lezyon var. Onun için dokunmak istemem. Eğer sol göz de zaman ile görmez olur ise o zaman tehlikeyi göze almaya mecbur kalırım"* dedi. Abbas'a ise derhal ameliyatı tavsiye etti, o ise derhal karar vererek hastahaneye girdi, ameliyat oldu bitti ve geldi. Ben ise kör kalmaya mahkûmum demek. Her şeye katlanmaktan maâda bir çare var mı? Maamafih şunu da ilâve

edeyim ki, katarakt ameliyatı çok kolay bir şey diyenlere inanmayın. Abbas üç gün iki gözü bağlı bilâhareket yatmış olduğu gibi bütün ameliyatı da seyretmiş, nasıl kesildiğini nasıl dikildiğini görmüş ve ameliyat esnasında da *"Aşağı bakın, yana bakın"* diye de doktorla konuşmuş. Dikişin çıkarılmasını da aynı sûretle seyretmiş. Bu haber pek de mâneviyatımı yükseltmedi. Ne göreceğimiz kaldı ki bu kadarını göze alayım! Bakalım, bilinmez. Buraya gelmeden bizim küçük Ahmed'in istemesi üzerine çıkarttığım son resmimi takdîm edeceğim. Ancak o zamandan beri doktorların tavsiyesi üzerine bizim sağ gözdeki gözlük sola geçti. 45 sene sağda taşıdıktan sonra sola geçirmek pek de kolay olmuyor. Beni gözden ziyade korkutan bacaklarım. Beş dakika yürüsem bacaklarım fena halde ağrıyor ve kesiliyorum. Bu artar ise hâlim ne olacak? Bütün tedaviler ve ilâçlar bir para etmedi. Benim gibi faal, bir dakika yerinde duramaz bir adamın yerinden kalkamaz bir hâle gelmesi epey fecî bir hal. Beyefendi, memleketin hâli bir felaket. Ümid beslemeye imkân kaldı mı?

Günler ve zamanlar geçtikçe ve vaziyetler kötüleştikçe her ümidim yıkılıyor.

Şifa-bahş edebilecek bir haber lûtfedebilir misiniz? Hürmetlerimi takdîm eder ve hanımefendinin ellerinden öperim.

24 Haziran 1962
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Dün göndermiş olduğunuz kitap ve mecmua geldi. Derhal merak ile mecmuayı açtım okudum ve pek hayrette kaldım. Başvekil bulunan bir şahsiyetin doğru olmayan şeyler söyleyebilmesi cidden şâyân-ı teessüftür. Evvelen, Anadolu'ya seyahatim bir kere olmuştur, iki değil. Sâniyyen *"Sultan Vahideddin'e karşı vaziyet almaya hazır olduğunu bildirmiştir"* kısmı tamamen hayalî ve uydurmadır. Sâlîsen, Şeyhülislâm Sabri Efendi'yi bir kere bile görmedim ve tanımam. Bundan senelerce evvel burada bulunan kezâ Şeyhülislâm Mustafa Sabri Efendi ve burada bulunan Ezher talebeleriyle hükümet aleyhine teşkilât yaptığım ve bu hudutta çalıştığımı İstanbul'daki Türkçe gazetelerinde okuyarak hayretler içinde kalmış idim. Mustafa Sabri Efendi'yi bir kere bile görmedim ve burada olduğu halde yine ziyaret etmemiş olduğundan mütehayyir idim. Bu şeyhülislâmlarla aramda bir münasebet aramak ihtiyacı acaba nereden doğuyor? Aklen ve rûhen uzak olduğum bu insanlar neden bir münasebet bulmak istiyorlar? Vakt-i zamanında buradan giden haberin yakın akrabamdan biri tarafından yapıldığını ve o esnada sefir bulunan zâtın bira-

derinden haber aldım. *"O aileyi yıkmak niyetimiz idi, bunun için çare ve vesileler aradık"* deseler kâfi değil mi? Niye yalan söylemek ihtiyacı duyuyorlar, benim de aklım bunu almıyor. Eğer şiddetle itiraz edenler olsa idi bir dereceye kadar anlayayım. Öyle mi oldu?!!

Size ve hanımefendiye hürmet ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

20 Teşrinsânî 1962
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

[.....] Müsadere altında bulunmam isbat edilebildiğinden o işten kurtulabileceğimi ümid ediyor isem de bir belâ bitmeden bir ikincisi çıktı. Bu defa da daha sebebi mâlûm değil, Evkaf'dan aldığım maaşım kesildi. Vekilim müracaat ettiğinde *"Parası kesilmiştir"* denmiş. Bildiğim şimdilik bundan ibaret. Böyle olunca benim de yaşama imkânlarım kalmıyor demek olduğundan bu haberi aldığım andan beri aklım başımda değil. Ne yapacağımı şaşırmış bir vaziyetteyim. Feleğin bu kadar darbesine mâruz kalmak biraz haddi aştı. İlticâ etmekte olduğum ahbapların hâli yaman, onlara bir mikdar yardım edemez isem nasıl kalabilirim ve nasıl yaşarım? *"Maneviyatınızı bozmayın ye'se kapılmayın"* buyuruyorsunuz buna imkân kaldı mı? İnsan taştan çelikten olsa yine dayanmaz! Kaçıncı senedir bu tahammülümüz! Artık tahammül edebilme imkânları da kalmadığı gibi işkencenin de bir derecesi var, o derece geçince bir şeye imkân kalmıyor. Daha dün *"Bizden bir ümid beklemeyin vaziyetimiz bozuk"* diyenlerden mi ümid bekleyeyim? Yoksa babamın vefatında hissemi alıp yiyen hemşireden mi?!!! *"Muhacir olan bu adamın parasını ne diye kestiniz?"* diye soracak ahbap kalmadı. Kime rica ettim ise *"Bakalım"* diye gittiler. Bize ve bizim zümreye alâka gösteren fena görülüyor, bundan dolayı kimsenin cesareti yok.

Beyefendi, öyle bir hâle geldim ki ne isteyeceğimi bilemez oldum. Farzımuhal bugün bana *"Kalk, gel"* deseler, nereye gideceğim ve ne ile yaşayacağım? Ne ev var, ne gelir. Yani memlekete girebilmek müsaadesi bile beni kurtaramaz. Bir an evvel cehennem olmaktan maâda çıkar yol kalmadı. Evet, müteessirim fakat yalnız teessürle söylenmiş bir söz değildir. Pek ve pek çok düşünmeme rağmen bir çıkar yol bulamıyorum, bir ümidim kalmadı.

Bizim Yunanistan'daki Vâlide Emlâki mes'elesi ile uğraşıyor isem de daha teşebbüsata ancak yeni başlandı. Bir netice verebilmesi belki ümid edilebilir ise de iki günde olacak şey değil. Sâniyyen, muhterem vârisleri biraraya getirebilmek ümidi kalmadığından pek cür'etkârâne bir işe girdim. Bilmem ne

netice verir?! Maalesef mantıkla iş yürümüyor, en son dakikada benimle olacaklarına emin olduklarım yan çizince işin şeklini değiştirmek ve büyük bir mes'uliyeti üstüme almak mecburiyeti hâsıl oldu. Zira son ümidimiz o idi.

Hâsılı, ümidsizlik içinde çırpınıyorum bakalım kader ne gösterecek? Hanımefendinin hürmetle ellerinden öper, muhabbetlerimi takdîm ile haberlerinizi beklerim.

28 Teşrinsânî 1962
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

[.....] Lûtfetmiş olduğunuz *"31 Mart Vak'ası"* nâm kitabı bitirmek üzereyim. O vukûatı kendi gözlerimle görmüş ve yaşamış olduğumdan kitabınız beni pek alâkadar etti. Bir fesad ocağı olunca milletin nerelere kadar düşebileceği görüldüğünden okuduklarım korkunç olduğu kadar da şâyân-ı eseftir. Bu ahvâl-i ruhiyyeden istifade etmesini bilenler, yani Rumeli mütegallibesinden ders alanlar Anadolu mütegallibesini vücuda getirmesini bilmişlerdir. Oyun ve zihniyetler aynıdır. Sadaret ve makam-ı hükümdârînin bir mes'uliyeti olmamasına rağmen her günah onlardan bilinmiştir.

Anadolu mesâilinde ise sadaret ve makam-ı muallânın hatasız oldukları iddia edilemez bir hakikat ise de, mes'ulü olmadığı şeylerden de mes'ul bırakılmış ve her hatanın sebebi gösterilmiştir. Onun müdafaasını bir gün görüp okuyabilecek miyiz?

Benim vaziyetime gelince, maalesef değişen birşey yok. Evkaf Nezareti'nce hakkımda yapılan büyük tahkikatın lehimde neticelenmesi üzerine maaşımın bana tekraren verilmesi için nezaretçe alınan kararın nâzırın imzadan çekinerek bir komisyona havale eylediğini bilmem yazmış mı idim? Böyle olunca, en yüksek makama müracaat mecburiyetinde kaldım. Ondan da bir netice çıkmayınca, bundan böyle bir ümid besleyebilmenin imkânı kalmadığı görülmektedir. Hanzade'nin ufak bir yardımı olmasa idi hâlim harab idi. Hayatta güvendiğimiz kalmadı, acaba daha neler göreceğiz?

Bundan evvelki mektubumda, malûmunuz, Sinan Paşa Caddesi'nde ikamet ettiğimden Selim'in Sinan Paşa'sı olduğuna kanîim. Onun nasıl ve neden vefat ettiğini sizden sormuş idim. Hiç bahsetmediğinize göre o mektubum galiba elinize geçmedi. Geçenlerde Ankara'da bulunan kuzinim Peykân'a müteaddit mektup yazdım ve birine cevap almayınca son mektubumda *"Ne hayırsız mahlûk imişsin"* dedim ve gönderdim. Ondan cevap almaya vakit kalmadan ondan bir mektup aldım ve *"Ne zamandan beridir sizden habersizim,*

sıhhat haberlerinizi bildirin" diyor idi. Bundan görülüyor ki, birçok mektuplar gürültüye gidiyor. Acaba size yazdığım da öyle mi oldu? İnşaallah elinize geçmiştir ve bu da geçer. Sıhhat ve âfiyet haberlerinizi bekler ve muhabbetlerimi takdîm ederim. Hanımefendinin ise hürmetle ellerinden öperim.

14 Mart 1963
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Son yazdığım mektubuma da yine cevap çıkmayınca acaba elinize geçmedi mi diye bana merak oldu. Son zamanlarda kimseden bir mektup aldığım yok. [.....] Neclâ ve Amr yine tahmin ile yazdığım adrese mektuplarımı almış olacaklar ki, onlar cevap verdiler. Bu kadar aranılmadığını, istenmediğini görmek emîn olun, çok hazîn!

Burada tanıdıklarımdan biri geçen gün Kahire'de Cevad Rıfat Atilhan'a rastgelmiş. Benim İskenderiye'de olduğumu bilmiyormuş. Beni ilk vesîlede görmeye gelecekmiş. Kendisini tanır mısınız? Ben kendisini yalnız eserleri ile tanıdığımdan fikrinizi ve mâlûmatınızı bilmek isterim. Bana sür'atle cevap vermenizi bâhusus rica ederim.

Paris Match gazetesinin 31 Ağustos tarihli nüshasını bulup Raymond Cartier'nin Amerikan siyahîlerinin hareketleri ve gayeleri hakkında tafsilât verdiği esnâda bu harekâtın bir Müslüman mücadelesi olduğunu yazıyor. Çok garibime gitti ve nazar-ı dikkatimi celbetti. Herhalde okumanızı çok tavsiye ederim.Yeni bir ufuk açılıyor demek!

Mektup ve sıhhat haberlerinizi sabırsızlıkla bekler, hanımefendinin hürmetle elleriinden öper, muhabbetlerini takdîm ederim.

Ömer Faruk
11 Eylül 1966

*

Pek muhterem beyefendi,

Geçen ay hiç akılda yok iken belediyenin istediği üç senelik evin vergisi dolayısıyla başıma gelmeyen kalmadı. Herşey oldu bitti fakat oluncaya kadar çektiğim korku ve helecan bana yegâne kâr kaldı. Anlaşılan, kara talihim bu kadarını kâfi görmemiş olacak ki bu ay üstüne tüy dikmek istedi. Paramı almak üzere bankaya gittiğimde daha gelmedi diye geri döndüm, tekrar gitti-

ğimde *"Yine yok, gelmedi"* deyince fena kızdım ve *"Beklemeye hâlim yok neden bugüne kadar göndermemişler, Kahire'den sorun"* dedim. İki gün sonra *"Bankaya sizin namınıza para yatırılmamış"*ı duyunca dünya başıma yıkıldı. Talâk olduğu zaman Siyuf'taki evin kendi nâmına kayıt ettirilmesini şart olarak istemiş olduğundan, tabiî kabule mecbur kaldım ise de onun da bana olan borcunu mâhiyye 50 lira vermek suretiyle tediyesini istemiş ve o ise kabul etmiş idi. Bu defa onun Maadi'deki apartmanı satılmış ve para bankaya konmuş, Mihrişah ise burada olmadığından para hârice gitmesin diye hükûmet-i mezkûr meblâğı bloke etmiş. Şimdi yine ne olduysa bana oldu! Bana borcu olduğunu ileri sürerek bir kısmını olsun kurtarabilirler idi. Hâsılı olan olmuş. Vaktinde bana haber verseler idi belki bir çare düşünür idim. Şimdi müstahdîmin parasını istiyor. Kitapçıya, bakkala, garaja para vermeye mecburum. Bunlar nereden çıkacak? Üzüntümün derecesini bilmem gözönüne getirebiliyor musunuz?

Bu hâle düştükten sonra bir tek suret-i hall kalıyor! Canına yandığım, bir tabancam yok ki iyi kötü sûret-i hall bulabileyim! Son hastalığımda iki buçuk saat süren bir koma geçirmiş olduğumdan âtîyi düşündükçe tüylerim ürperiyor. Allah onu düşmanıma çektirmesin! Korktuğum gebermek değil fakat çekmek olduğundan daha başka şekillere müracaat etmekten çekiniyorum. Bu günlerde ise Atina'daki avukatım beni görmeye geleceğinden büsbütün ümidleri de kesmek istemiyorum.

Bilinmez, belki son defada bir anlaşma temin edilebilir?

Şimdi, sizden istirhamıma gelince: Ahbabınız vaziyetimin pek fecî bir hâle gelmiş olduğunu ileri sürerek *"tafsilât vermeksizin"* bir müracaat daha yapabilir mi? Aman beyefendi, bu defa şakası yok, vaziyet vahim! Yalnız çocuklara yüklenmek de istemiyor ve kendimde o hakkı görmüyorum. Onlara serveti te'min eden ben olmadım ki, istemeye bir hakkım olsun! Sâniyyen kendilerinin değil, kocalarının parasıdır! Herhalde elinizden geleni dıriyğ etmeyeceğinizden emîn olarak muhabbetlerimi takdîm eder ve haberlerinizi beklerim.

13 Kânunevvel 1964
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

"L'homme propose deux dispose" demişler. Dört paket cigara göndermek yasak imiş! Paket yapıldı ve bura postahanesinden gönderildi. *"Biz paket kabul etmeyiz, Merkez Postahanesi'ne müracaat edin"* dendi. Oraya müracaat

olunduğunda *"Gümrük idaresinden müsaade lâzımdır"* denmiş. Gümrük idaresi ise limanda bulunan başka bir daireye havale etmiş. Orası ise *"cigara ihracı yasaktır"* demiş. Az bir miktar olduğundan ihracat addedilemeyeceği söylenmiş ise de *"tütün çıkamaz"* denmiş. Maalesef gönderebilmek nasip olamadı. Paket olduğu gibi yapılmış duruyor. Bir giden olur ise ona rica edilecektir. Şimdilik bana *"ibret, ibret, ibret"* demekten başka bir şey kalmıyor. Affınızı rica ederim. İstenilen bu kadar basit bir şeyi yapabilmek bile kabil değil! Hava mâlûm, yağmur serpiştiriyor. Kıbrıs ahvâli ise gün geçtikçe daha kötülüyor. En son ümidim bizim Yunanistan'daki *"Vâlide"* işi de bir çıkmaza girecek diye fena üzülüyorum. Bir taraftan bir şûle-i ümid olsa! Kaç gündür evden değil, odamdan çıkmadım. Mütemadî oturma ve düşünme insanı harâb ediyor. Mütemadî dinlediğim radyo haberleri ise sadra şifa olmaktan çok uzak. Konuşacak, dertleşecek kimse yok. Abbas kendi işleriyle meşgul veya fal açmakta, ben ise kumarda aranılan emosyonu av ve balıkta bulduğumdan, kâğıttan nefret ederim. Kâğıt talihi olanların yüzüne güler. Elinizdeki altun bakır olur iken talihten bahsedilebilir mi?

Fransa'da bulunduğum esnada tanıdığım çok zengin bir Alman muhaciri vaziyetimi bildiği için kumarda para kazandırmak istedi. Bütün rica ve itirazım para etmedi. Öne döktüğü şeyler teker teker gitti ve bir el kazanamadım. O günden beri elime kâğıt almaz oldum. Evvelce hatır için poker oynamam icab ediyordu, ne kazandım ve ne de fazla kaybettim. Hatır için olduğundan korkmaz idim. Haberlerinizi beklerim. Muhabbetler.

29 Kânunsânî 1964
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

5 Eylül tarihli mektubunuzu şükran ile aldım. Her mektubunuz beni ayrıca memnun ediyor ve ümid verici oluyor ise de maalesef bende bir türlü değişemeyen kara talihim! Ne olsa, ne yapılsa, bir türlü değiştirilemeyen o! Verdiğiniz haberler güzel ve ümid-bahş gibi görünüyor fakat bir türlü değişen yok. Yukarıki ihsan edeceğine olanı almakla meşgul! Bilmem yazmış mı idim, eve hırsız girdi ve tabiî benim odama! Küçük bir radyo makinemi aldı ve gitti. Allah'tan kıymetlisini almamış! O zamandan beri odamın kapı ve penceresini açık bırakmıyorum ben olmadıkça. Yatak odam fazla sıcak olduğundan pencere ve pancurları açık yatıyorum. Ev

ise bir kat olduğundan içeri girmek pek kolay. Olanlardan gözüm korktuğundan Dahiliye Nezareti'ne müracaatla bir silâh vesikasının müsaade edilmesini talep ettim. Dün bir polis zabiti gelerek bana bir kâğıt imza ettirdi ve hükümete mahsus bir kâğıdı doldurarak polis merkezine göndermemi söyledi. Yani, galiba olacak. Buna çok memnun oldum. Her Türk gibi silâhına âşık olanlardan olduğum cihetle silâhı bulup alabilir isem, önüme koyup bakacağım, koklayacağım ve öpeceğim! Cepler ise boş olduğundan alabilmek de bir mes'ele olacak! Allah'ımdan beni tanıyanların bana itimadı olduğundan belki aybeay bir şey vermek suretiyle bir çare bulabilirim.

Paramın geçen ay yine 42 olarak geldiğini size bildirmiş idim, bu ayın sonuna ise iki hafta kaldı. Elime geçenin ne olduğunu size derhal bildiririm. Hanzade'nin plöreziden hasta olduğunu Neslişah yazdı. Sonra kime yazdım ise bir haber alamadım, fena merak içindeyim. Ne olur, sıhhatini bana bildirir misiniz? [.....] Hanımefendinin ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

16 Eylül 1964
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Geçen gün gönderdiğim mektupta ayın sonunu nasıl bulacağım diye üzülmekte idim, gökten nimet yağmuru indi. Evin bahçıvanı bir kâğıt getirdi, verdi. Hükümet benden üç senelik evin belediye vergisini istiyor. Tesadüfen yanımda bulunan zât *"Derhal gidip soralım, anlayalım yoksa başınıza birşey çıkar"* deyince mezkûr daireye gittik bir taksi ile. Cebimdeki para taksiye yetişecek mi diye korkular geçirmeye başladım. *"Ev benim değildir, sahibi ben değilim"* dedim ise de para etmedi, *"Madem sizin üstünüzdedir, biz parayı sizden alırız, vermezseniz ev haczedilir ve eşyası satılır"* deyince yapacağımı şaşırdım. *"Size on gün mühlet, parayı vermezseniz aleyhinizde teşebbüsât-ı kanuniyede bulunmaya mecburuz"* dedi. Yetmişbeş lira istiyorlar.

Eve döndüm, dünya başımda dönüyor. Derhal Neslişah'a bildirip istemeyi düşündüm, bir mektup yazdım sonra vazgeçtim. Ondan cevap gelinceye kadar burada canıma okunacak! Telefon etmeyi düşündüm ve derhal birinden borç alarak telefonu istedim. Dün için onbir ile dört arası dediler ve vermediler, ben ise dört beş defa sordum daha cevap yok dediler.

Bu sabah telefon çaldı, *"Hat bozuk, tamirini bekleyin"* dediler. *"Ne kadar?"* dedim, *"Bilmiyoruz"* dediler! Birinde talih olmayınca her şey böyle ters gi-

der! Ne yapacağımı bilmez bir halde oturdum, bu satırları karalıyorum. Vaziyete çare bulmak şöyle dursun istediğimi söylemeye bile imkân yok. Fena sinir içindeyim.

Evkaftan vasl (banka bildirisi, fatura) geldi, yine 42 olarak. Bugün cuma olduğundan postalar kapalı, daha alamadım. *"Bî-baht olanın bağına bir katresi düşmez / Bârân yerine dürr-i güher yağsa semâdan"* dendiği gibi yukarki bir katre ihsan edemiyor. İlerisini yazsam belki fazla şoke olacaksınız, susayım daha iyi! Muhabbetlerim.

20 Teşrinevvel 1964
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Vaad edilen paranın yine çıkmaması üzerine canım sıkılarak yazdığım mektubu aldınız mı? Birkaç güne kadar yine ayın sonu geliyor korkarım yine aynı olacak! Ayın sonunu beklemeye hâl ve mecâl yok! O hâle geldik. Bizim evin bakkalı olan zâtın sayesinde cigaramı ve mektup pullarımı ayın sonunda verilmek üzere te'min edebiliyor isem de ondan fazlası olmuyor. Bütün ay uyanmadan uyumak için bir hap olsa ne iyi olacak! Nasıl olsa yaşadığımız hayat hayat değil ki! Sürünmek için bu kadarı değer mi? Belki bir gün icap eder diye çekmek ve yalnız beklemek epey tatsız bir şey. Umduğumuz, beklediğimiz saadet de gelecek mi, gelecek ise ne getirecek?

Dün göndermiş olduğunuz kitabı aldım çok teşekkür ederim. Tabiî daha okumaya vakit olmadı. Ancak, demokrasi kelimesini görünce tüylerim ürperdi. *"Vay müstebit"* demeyin, demokrasi ve hürriyet kelimelerini hiç sevmem, zira o kelimelerle neler yapılabildiğini çok gördüm ve iyi bilirim. İstanbul'da geçirmiş olduğunuz zelzeleye büyük geçmişler olsun, inşaallah size bir zararı dokunmamıştır. Zelzelelerin her nev'ini tattığımızdan Allah daha kötüsünden muhafaza buyursun.

Burada havalar serinledi. Bahçede oturduğum yeri değiştirmeye mecbur kaldım, fazla rüzgârlı idi. Ne var ki saat beş olunca hava o kadar kararıyor ki, ister istemez odaya kapanmak mecburiyeti hâsıl oluyor ve gazete okunamıyor. Ben ise Almanca ve Fransızca gazetelerini okumakla vakit geçirmeye uğraşıyorum. Odada yapayalnız konuşmadan oturmak mecburiyeti fecî bir şey. Abbas kendi işleriyle meşguldür veya kartla pasyans açar. Benim ise öyle şeylere tahammülüm yoktur. Avda saatlerce av, balıkta saatlerce balık beklerim fakat kartın gelmesini bekleyemem. Bende bu talih olduktan sonra gelecek karttan hayır gelir mi? Belki büsbütün ba-

tırır!

Hanımefendinin ellerinden öper muhabbetlerimi takdîm ederim.

27 Teşrinevvel 1964
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Size yazdığım müteaddit mektupların birine bir cevap çıkmadığından merak etmeye başladım, nasılsınız? Son geçirdiğim fırtına esnasında size yazdığımı biliyor isem de ne yazdığımı bilmiyorum. Geçirdiğim darbe o kadar şiddetli oldu ki temiz bir dayak yedikten sonra ağrı ve acılara rağmen bir rehavet çöker, işte öyle oldum. Kısaca hikâyesi bundan ibarettir. Geçen ay cepte bir şey kalmadığından sinirli idim. Yukarki *"Dur, ben sana göstereyim de gör"* demiş olacak ki, bizim evin bekçi ve bahçıvanı gelerek bana bir kâğıt uzattı. Tesadüfen yanımda bulunan bir ahbaba *"Bu nedir?"* diyerek eline verdim. Mâlûm ya, Arapça bilmem ve anlamam. Okur iken yüzünün değiştiğini görünce, *"Ne var, hayrola?"* dedim. *"Belediye sizden üç senelik evin vergisini istiyor. 75 lira. Ve sizinle görüşmek istiyor, daireye çağırıyorlar"* deyince *"Ne, şimdi işim tamam oldu"* dedim ve işi anlamak, mümkün ise itiraz etmek üzere derhal yola çıktık. Daireyi bulduk, *"Bu parayı benden niye istiyorsunuz, evin sahibi ben değilim, sahibinden isteyin"* dedim ise de *"Madem ki şimdi sizin üstünüzdedir, biz sizi tanırız. Size on gün mühlet veriyoruz o müddet zarfında parayı vermez iseniz ev haciz edilir ve eşyası satılır"* dediler. Bunu duyunca vurulmuşa döndüm kalan aklım da gitti. Dünya etrafımda dönüyor idi. Allah'tan, cepteki para taksiye yetti. Eve döndüm ne yapayım diye düşünmeye başladım. Müstâcelen bu parayı Neslişah'tan istemekten başka çare bulamadım. Vakit az, sür'at lâzım. Birinden borç para bularak telefonla İstanbul'u Neslişah'ı istedim. Bugün yarın diye üç gün beklettikten sonra *"Hat bozuk"* demesinler mi? Ahbabım *"Aman pek mühim ve çok müstâcel"* diye yalvarmaya başlayınca bu defa da *"Hava bozuk, işitilmiyor"* oldu. Nihayet *"Buyurun, konuşun"* dendi. Neslişah'ın sesini duyunca bu defa benim sesim kesildi. Hâsılı anlaşmaya uğraştım, fena işitiliyor idi. Birkaç kere *"Ne kadar?"* dediğini duydum. İyi anlamamış olacak ki, ertesi gün aldığım telgrafla meblâğı soruyor idi. Tabiî, derhal cevap verdim. Yine para bulmak lâzım geldi. Nihayet para yetişti fakat çektiğimi ben bilirim. İş bitti fakat ben de bittim. Çektiğim korku ve geçirdiğim helecan beni mahvetti. Akla gelmedik birşey başa gelsin ve son dakikasına kadar canıma okusun, yukarkinin cilveleri değil de nedir? *"Parayı verirken neden her sene istemiyor da üç senelik birden istiyorsunuz?"* dedim ise de *"Eve gelen sizi bulama-*

mış" diye yalan attılar. Onlar ile başa çıkılabilir mi? Üzüntüsüz olmuyor, bu tecellim icabı olacak! Dün evkaftan param geldi yine 42 olarak, haberiniz olsun diye yazıyorum. Ben kendi hesabıma oradan her ümidi kestim ise de bilinmez, ummadık taş baş yarar imiş. Allah vere öyle olsun. Siz ve hanımefendi nasılsınız? Sizlere de geçmişler olsun demek lâzım, İstanbul'da şiddetli bir hareket-i arz olmuş! Geçirdiğimiz zelzelelerin hangisi daha korkunç, onu bilemem! Beni bu kadar uzun müddet habersiz bırakmayın, mektuplarınız beni memnun ettiği gibi kuvvet de veriyor.

Sıhhat, âfiyet ve saadetler dilerim.

29 Teşrinsânî 1964
Ömer Faruk

*

(Bu mektubun üzerinde tarih yoktur, ancak zarfındaki posta damgasında "30 Aralık 1964" tarihi okunmaktadır)

Pek muhterem beyefendi,

Bugün sabahleyin evkaftan param geldi ve her zaman gibi 42 lira olarak elime geçti. Vekilimin yazdığı mektupta ise *"Bir şeyden haberleri yok ve emir verilmemiştir"* diyor. Maaşım esasen 50 lira ise de hükümet vergileri ve vekilimin de hissesi çıkınca elime geçen 42 liradır. Dostumuz vaad edilince iş olmuş bitmiştir zannetti ise ne şarkı ve bilhassa burasını pek tanıyamadığını gösteriyor. Herhalde kendisini malumâtdar etmenizi bilhassa rica ederim. Madem ki bir vaad alınmış, şimdi onu icra ettirtmenin çarelerini düşünmek ve derhal teşebbüs etmek gerekir. Yoksa kaynar gider. Sıkıntılarım içinde sizi de üzdüğümden affınızı bilhassa rica ederim. [.....] Hayatta kimi tuttum ve himaye ettim ise onun tarafından bıçaklandım. Âh, karşı karşıya oturup da konuşmaya başlasam. Eminim ağzınız açık kalır, felâket denen şey bir adama bu kadar musallat olabilir mi diye şaşar kalırdınız. Felâket denen belânın nice şekillerini gördüm, tanıdım. Benim kadar bunun hakkında ihtisası olan pek az olsa gerektir. İnşaallah görüştüğümüzde fazlasıyla dinlersiniz, ancak o gün gelecek mi? Hergün ümidim biraz daha kırılıyor. Uğursuz akbaba kuşu yine yerinde oturuyor, bizleri gömmeden gitmeye niyeti yok. Tekraren parlayan Kıbrıs işi çok canımı sıkıyor. Bir patlak vermeden bir çâre-i hal bulunabilse! Size bunları yazarken belediye memurları geldiler. Çiçek aşısı yaptırmak lâzım imiş. Benimle başlandı, kolum sıvalı mektubuma devam ediyorum. Bugün güneş yok, hava rüzgârlı ve pek tatsız. Ne de olsa bugün benim balık günüm olduğundan ne de olsa gideceğim. Evde oturmaktan fena sıkılıyorum. Biraz

değişikliğe vesile oluyor. Geçen DEFA GİBİ DENİZ FENA İSE YİNE derhal avdet ede-rim. Boşuna üşümenin de pek MANASI YOK.HASILI BU.Memleketlerde kışı sevmiyorum, zira insan tabiattan bile İSTİFADE EDEMİYOR ve ne yapacağını bilemiyor. Evde konuşacak bile insan yok ABBAS ya yazılar ile meşgul veya fal açmakta. Ben ise kâğıttan nefret ederim. Onda aranılan emosyonları ben evde ve balıkta aradım, buldum. Av ve tüfek kalmadığından kala kala balık sopam kaldı. Onunla da sahilden pek birşey olmuyor. Denize çıkmak lâzım, oysa ona da imkânlar kalmadı. Burada tabiat zengin değil. İstanbul'un herhangi bir yerinde olabilsem neler bulabilirdim. Burada gittiğim yerde büyük bir kâğıt fabrikası var, o fabrikanın denize döktüğü kirli su hâliyle balığı kaçırıyor. Ona da bir çare yok. Yer iyi olduğundan güzel havada insan temiz ha- va almış oluyor. Bunu da kâr saymak lâzım. Haberlerinizi bekler, muhabbetlerimi takdîm ve hanımefendinin ellerinden öperim. Eski resimlerden birşeyler buldum, takdîm ediyorum. Hapiste iken çıkan bir resim. Sakal muzafferiyetten sonra kesilecekti. Yukarıki onu da tersine çevirdi.

Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Hasreti ile yanan bir adama gönderdiğiniz kartları aldım. İnsan mâşukasını bilmez tanımaz mı? Bir türlü sonu gelmeyen bu hasret ne zaman bitecek? Şimdiye kadar yaptığım teşebbüslerin biri bir netice te'min etmedi. Hattâ bir cevap vermeyi bile zâit addediyorlar. O pek umurumda değil. Ben ancak neticeye varmak istediğimden bugün mevkî-i iktidarda bulunan ve bîtaraf olduğu iddia edilen zâta da müracaat etmek istiyorum. Mektubumu derhal posta ile mi yoksa münasebât-ı siyasiyyenin tekrâren başlayacağı söylendiğinden bir sefirin gelmesini mi bekleyeyim? Hangisini daha münasip görürsünüz? Ancak lûtfedin ve derhal cevap verin ki, ne yapacağımı bileyim. Tabiî, hayatta hiç sabır denilen şeyi bilmeyen bir mahlûkum. Onun için olsa gerek ki bütün hayatım yalnız beklemekle geçiyor. Hikmet-i Hüdâ! Yâni, intizar bile bir işkence hâlini alıyor. Hele son zamanda yediğim birbiri üzerine darbeler beni yere serecek bir hâle getirdi. Sâbık haremim (Mihrişah Sultan'ı kastediyor) bana olan borcuna mukabil vermekte olduğu parayı kesince ben pek fena bir vaziyete düştüm. Yegâne talihim, o esnâda biri evimi kirayla almak istedi seneliğine. Ben ise kaçırmamak için derhal kabul ettim, o da ayda yirmi lira vermeyi kabul etti. Evet, fakat *"Evi boş isterim"* deyince evin bütün eşyası bir hiçe satıldı. *"Evin bahçıvan ve bekçisini de istemem"* deyince herif başıma kaldı, üstüne bir de oda parası vermek mecburiyeti hâsıl oldu, bu sûret-

le aldığım yarıya indi. Allah'ın cilvesi, bu ay da hükümetin yeni çıkardığı bir kanun ile kiralardan yüzde yirmibeş tenzilat yapmak icap edince benim de işim oldu. Böyle bir talih ile ne yapılabilir? Yukarki canımıza okumakla zevkyâb oluyor. Onunla mücadeleye imkân var mı? Daha bugüne kadar ucunu bulamadım ki kaçırmamaya uğraşayım! [.....] Allah acısın! Onun ise ne adaletine ve ne de merhametine emân olamadığımdan barınacak yer bulamıyorum. Tatsız hikâyelerimle başınızı şişirdim, özrünüzü dilerim. İç açacak şey yok ki ondan bahsedebileyim. Yegâne iyi olan havalar. Aman yukarki duymasın, yoksa onu da bozar! Ve *"Al sana"* der. Sıhhatçe nasılsınız? Hanımefendi nasıllar? Hanımefendinin hürmetle ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim. Lûtfen mektubunuzu geciktirmeyin.

6 Mart 1965
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Göndermiş olduğunuz resimleri neşreden zâtın kartını göndermiş idiniz. Bilmem ne yaptım, yok oldu, bulamıyorum. Ne olur tarafımdan kendisine teşekkürlerimi lûtfetmenizi rica edeceğim. Akıl başta değil, bin belâya çare düşünmekle kafayı yormak lâzım. Binin biri hallolabilmiş olsa muvaffakiyet addedeceğim. Gülün diye yazıyorum, zira yapılacak başka şey yok. Elime geçen paranın yarısı birden yok olunca haddizâtında güçlükle tutabildiğim vaziyetim fena sarsıldı. İmdad sadâlarım duyulmayınca bir çare bulmak icap etti. Boş duran evimi kiraya vermeyi düşünüyor, bir türlü civarındaki yolların kötülüğü ve bu esnada su altında olması gözümü korkutuyor idi, zira yolu gören evi görmeden kaçıyor idi. Nasılsa eve göz koyan biri çıkıp kendi bana müracaat edince memnuniyetle kabul ettim. Evi seneliğine ve ayda yirmi liraya anlaştık. Evet amma *"Evi boş isterim"* deyince içinde mevcut bütün eşyayı bir hiçe satmaya mecbur kaldım. Bütün geçmişi unutmak icap etti. Bu defa da *"İçindeki bahçıvan ve bekçiyi de istemem"* deyince herif başıma kaldı, üstelik oda parası vermeye mecbur kalınca kâr yarıya indi. *"Bu aybaşında hükümet yeni bir kanun çıkardı, kiralardan yüz yirmibeş tenzilât yapılacak"* deyince benim de işim tamam oldu. Ev de gitti, eşya da gitti, kâr da kalmadı. İşte buna talih derler. Çocuklardan fazla istemeye kendimde bir hak görmüyorum, zira paraları kendi kocalarının parası, onların ise bana bakmaya bir mecburiyetleri yok. Şimdi gelin işin içinden çıkın! Evvelce anlayan ve merhamet eden var idi, onlar da yokoldular! Yegâne çıkar yol, Neslişah'ın yanına gelip barınmak! Bunu nasıl te'min etmeli?

Leş kargasının yokolması ufak bir şûle-i ümid verdi. Yeni mevkî-i iktidardaki zât -ismini bile daha doğru dürüst bilmiyorum- bîtaraf bir şahsiyet imiş. Tabiî ona dahi müracaat edeceğim. Ancak sizden bilmek istediğim, münâsebât-ı siyasiyyenin tekrar başlayacağı söyleniyor. Yeni bir sefirin gelmesini mi bekleyeyim yoksa yine posta vasıtasıyla mı göndereyim? Gelecek mi, onu bilen yok, saniyyen gelen kim? Ve ne biçim adam? Beklemeye değer mi? Postaya ise ona da büyük itimadım yok. Zira, mektubu alıcı kâtib-i husûsî bey benden olduğunu görünce mezbele sepetine atmasın? Bu daima olan şey!

Lûtfen fikrinizi bildirmeyi geç bırakmayın. Beklemeye hal ve tâkatim kalmadı. Kendime de hiç emin değilim. Büsbütün kör olmadan memleketimi ve çocuklarımı görebileyim! Kör ve alîl bir mahlûktan niye bu kadar çekiniyorlar? Ne olur, cevabınızı geç bırakmayın ve mektubunuz pek de kısa olmasın. Beni memnun etmek istiyor iseniz ne kadar uzun olur ise o kadar iyi. Emin olun, ancak ahbapların verdiği kuvvetle yaşıyorum. Hanımefendinin ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

13 Mart 1965
Ömer Faruk

Hâşiye: Maddî üzüntülere bir de manevîsi katılmasa olmuyor. Abbas benim gibi Almanya'da tahsil ve terbiye görmüş gard zabiti zihniyeti olduğundan ahlâklarımız çok farklı olmasına rağmen anlaşıyoruz, fakat haremiyle değil. Türk kalamamış, Mısırlı olamamış bir şahsiyet. Fazla şımarmış, kendini bir şey zannediyor. Bende kibir namına bir şey yoktur, fakat bana kibir satmak isteyeni ise yerine oturtmadan duramam. Bundan dolayı aramız şekerrenk ve teneffüs ettiğim hava bozuk.

*

Pek muhterem beyefendi,

25 Mart tarihli mektubunuzu büyük bir memnuniyetle aldım. Garip olarak ahbapların hepsi bana yeni intihâbattan sonra yapmamı tavsiye ediyorlar ise de yapılabilecek bir talebin bir zararı olmaz. Ancak neticesiz kalabilir dendiğinden benim ise yedi ay beklemeye ne sabrım ne de imkânım olmadığından Keramet Bey hocamın yazmış olduğu talebi pek de beğenmediğim halde derhal imza ederek taahhütlü olarak gönderdim. Bir netice verir ise ne âlâ, olmadığı takdirde yedi ay sonra bir daha müracaat ederim. *"Olmadık taş baş yarar"* derler inşaallah öyle olur. Artık beklemekten usandım, beklemenin bir türlü sonu gelmiyor. Diğer mes'eleye gelince: Bunun hakkında fazla bir şey yazmak işime gelmiyor! Yalnız ne var ki susturmakla iş bitmiyor, çare bulmak

lâzım! Ahbabınızın yeni teşebbüsâtı hayırlı bir netice verebilir, eğer iyi bir şekilde yazılabilecek olur ise. Bütün mes'ele, onların zihniyetini bilerek tanıyarak hareket elzemdir. Yoksa yine bir netice vermez ve Mihrişah'ın beni atlatmasını bildiği gibi beni yine atlatmasını bilirler! Kıbrıs mes'elesinin yine bir çıkmaza girmesi beni fena üzüyor. Arabulucunun ara açıcı bir şekle gelmesi, o da garip bir cilve-i hüdâ! Benim ise en son ümidim bir anlaşmayı görebilme idi! Aman mektuplarınızı eksik etmeyin. Ne olsa bana kuvvet veriyor. Hanımefendinin ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim. Acaba bir gün karşı karşıya gelip olanları, geçenleri anlatıp gülebilecek miyiz? O vakit sansürsüz konuşmak mümkün olur!

Ömer Faruk
2 Nisan 1965

Yerli kâğıtlar doğru bile kopmuyor. Affınızı dilerim.

*

Pek muhterem beyefendi,

Son mektubunuzu pek büyük bir memnuniyetle aldım. Bilmem, nedense mektuplarınız bana şifa verir gibi oluyor. Beni düşünmüş ve hatırlamış olmanıza minnettarım. Göndereceğiniz eğer elime geçer ise benden çok çok dua almış olacaksınız. Gözlerimden pek fazla sinirlendiğimden nihayet doktora gitmeye karar verdim. Uzun bir muayeneden sonra *"Sol gözünüz de diğeri gibi görmez olacağından diğerini kurtarmağa mecburuz, yani derhal ameliyat"* dedi. Bu haber beni pek de memnun etti diyemem, zira bıçak oyununu sevmem ve bilhassa gözde. Sâniyyen, iki sene evvel bizim Abbas'ı aynı doktor ameliyat etmiş olduğundan işin nasıl geçtiğini iyi biliyorum. *"Sağa bakın, sola bakın, aşağı bakın"* diye ameliyat esnasında konuşulduğu gibi bütün olayı göreceksiniz. Pek hoş bir şey değil. Eğer bizim [.....] kör olmaya niyetim olmadığından derhal yaptıracağım. Şimdi iş çocuklara kaldı!!! Telgrafla cevap bekliyorum. [.....] âdî bir belediye hastahanesine gitmeye niyetliyim! Demin *"ameliyattan hoşlanmam"* dedim, evet öyledir. Fakat size bir olmuş hikâyeyi anlatayım biraz gülün! Mâlûm, İkinci Harb-i Umumî esnasında iki sene mahpus idim, yine bizim Abbas ile beraber. Zira o da ben de eski Alman zabitleri idik. Bir akşam rakı ile beraber nargile içiyorduk. Köpeğimin masaya dokunmasıyla nargile şişesi düşer gibi oldu, onu tutayım derken kırıldı. Elimi fena halde kesti. Kan boşandı.Abbas *"Çabuk, gel, ilâca koyayım"* dedi. Ne koydu ise olmadı, mütemadiyen kan akıyordu.*"Enik boğazlansa bundan fazla kan akmazdı"* diye alay edip duruyordu. Civarda bulunan bizim zâbite telefon ettirerek bir doktor istedik ve olanı söyledik. İki saat sonra köyün mahalle doktoru nihayet

gelebildi. *"Derhal dikmek lâzım"* dedi ve bir yorgan iğnesiyle dikmeye başladı. *"Aman doktor, hissi iptal edecek bir şey yok mu?"* dedim. *"Memlekette yok ki köy doktorunda olsun"* deyince yapacak ve söylenecek kalmadı. Çuvaldız iğnesiyle yorgan dikermiş gibi dikiyor, iğnenin batırıldığı duyuluyor idi. Tabiî büyük ıstırap çekiyor idim. Abbas karşımda duruyor ve hayretle bakıyor idi. Nihayet *"Parmağın olduğuna şükret ya başka tarafın olsa ne olacaktı?"* deyince kendimi tutamadım ve kahkahalar attım. Doktor burnunun üstünde duran gözlüklerini çıkararak hayretle yüzüme baktı. Ertesi günü bizim zâbiti gördüğümde *"Doktoru gördüm, bu ne deli herif? Ben canına okuduğum esnada cigara içiyor ve gülüyordu"* demiş. Evet, bütün bunlar oldu fakat kaç sene evvel? Şimdi ne o tahammül ve ne de o sinir kaldı! Hele üç gün gözlerimin bağlı kaldığını düşündükçe tüylerim ürperiyor! Muayene esnasında gözbebeğini büyültmek için birkaç damla koydu ve bir saat gözlerim kapalı olarak beklemeye mecbur kaldım. Çektiğim azâbı ben bilirim! Netice körlük olmasa belki gözüme almaz idim. Evet, eminim Abbas beni yalnız bırakmaz fakat onun günde yarım saat içeri gelmesiyle iş değişir mi? Ah bu yalnızlık ve kimsesizlik! Maneviyâtı mahveden o. Bizim istidâya bir cevap çıkmadığına göre yedi ay sonraya kaldı ümidiyle yaşayalım! İnşaallah hakikat olur. Bana nedense inanmak gelmiyor! Böyle bir saadetin olabileceği bana imkânsız gibi geliyor. Zira saadet denen şeyi unuttum ve bilmez oldum ve hattâ kendime lâyık olan birşey değilmiş gibi geliyor!

Mektuplarınızla beni memnun etmenizi temennî ederek hanımefendinin hürmetle ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

13 Mayıs 1965
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

İstediğim parayı gönderdiğine dair Hanzade'den telgraf aldığımdan, paranın gelmesini bile beklemeyerek yarın sabah hastahaneye gidiyorum. Aceleci bir mahlûk olduğumdan olacak şeyin biran evvel olmasını istiyorum. Ameliyat esnasında doktorla konuşmak ve olanı seyretmek pek hoş değil ise de beni en çok korkutan, üç gün iki göz de bağlı kalacakmış. Benim gibi sinirli bir mahlûk buna nasıl tahammül edecek? İşin en güç kısmı bence o. Ne olur ne olmaz, iki şişe rakı götürüyorum, akşamları bir bardak içmeme mâni olmazlar umarım. Radyo makinem de benimle beraber olacak! Onu kat'iyyen bırakmam, benim en emîn ve nâzımı çeken ahbabım odur. Saçma bir şey söylediği zaman *"Sus aptal"* derim ve kaparım,

açtığım zaman yine itaat eder. Bu hangi ahbapta bulunur? *"Sesi çıkıyor"* derlerse kulaklık ile dinlerim. Fakat onsuz yapamam! Benim istivcârât borum odur. Hakikî ve iyi müzik bir tarafta kalmadı. Caz denen şeyden nefret ederim o zencîlere lâyıktır ve onlardan gelir. Gençlikte dans etmek için severdim. Ne gençlik kaldı, ne de ona ihtiyaç!! Gözüm görür hâle gelince haber veririm. Hanımefendinin ellerinden öper muhabbetlerimi takdîm ederim. Ya İtalyan Hastahanesi'ne yazın ya buraya, bana getirirler.

20 Mayıs 1965
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Son mektubunuzu hastahanede aldım, pek çok teşekkür ederim. Her işim yolunda gitti ve hastahanede güçlükle oda buldum. Fakat bulundu. Her şeyim yolunda gidince bir aksilik çıkmadan, bir miktar hayret ettim meğer sonunda ödenecekmiş. Ameliyat salonuna girdikten sonra iş değişti. Doktor bozuk şırıngayı basınca bizim kalp deli oldu. Müthiş bir perpütasyon başladı. Doktor kalbi takviye için kaba etime bir şırınga yaptı. Zannederim kalp bir edepsizlik yapmasın diye, yüzden yapması icap eden şırıngaları hafif tuttu. Her olanı gördüğüm gibi kesip biçtiğini seyretmek pek hoş gelmedi ve müthiş acı ve ağrı çektim. Ameliyat yarım saatten fazla sürdü. Sonra bir şeyi kesti ve yana çektikten sonra kopardı. O esnada utanmasaydım feryâdı basacak idim. Bir inlemekle iş bitti. Ne çektiğimi doktor benden iyi bildiğinden *"Hakikî bir prens olduğunuzu ispat ettiniz, tebrîk ederim"* dedi. Başkalarının kolları bağlanır imiş. Bende o olmadı. Ameliyat bitince iki gözüm de bağlandı, işte öbür fecâat. İki gün sonra sol gözümü açtığım zaman memnuniyetim pek büyük oldu. Ameliyat günü hâriç her akşam rakımı içtim. Doktorun müsaadesiyle. Yalnız *"Bira olmasın"* dedi. Onunla hiçbir münâsebetim olmadığından bir şey kaybetmedim. Hastahanede tanıdığım bir tek doktor kalmamış. Kalan üç İtalyan sörü olduğu kadar intizamlı tutmaya uğraşıyorlar ise de yetmiyor. Gece lâzım gelse adam bulabilmenin imkânı yok. Radyoma itiraz eden olmadı. Doktor gözümü açtıktan sonra *"Gözü yormak yasak"* dedi ise de onu pek dinlemedim. Hanzade'ye mektup yazdım ve teşekkür ettim, hele Paris'ten araması beni ihyâ etti. [.....] Galiba yazım karmakarışık, siz de onu mâzur görün. Tek gözle bundan fazla olmuyor.

Şimdi sağ gözümle herşeyi pek parlak görebiliyor isem de gördüğüm karmakarışık. Bu cumartesi doktora gideceğim, muvakkat bir gözlük verecekmiş. Alelâde bir lûpu gözüme yaklaştırınca pek parlak görüyorum.

Anlaşılan lûp gibi camı kalın bir gözlük icap edecek. Sol göz ise büsbütün görmez olunca bir ameliyat daha icap edecek! Gel keyfim gel! Çıkanı görseniz hayret edersiniz, leblebi büyüklüğünde. Anlaşılan gözün arkasında olan bir şey. O çıkınca gözün adesesi kalmamış! Görebilmek için suni bir adese lâzım imiş! Hayatta gördüklerimizi görmek için bu kadar zahmete değer mi? Havalar ısındı, odam 27 derece, Allah vere pek artmasa! Soğuğu sevmem fakat sıcaktan nefret ederim. Abbas bugün şehre inecek ve resimleri de getirecek. Hanımefendinin ellerinden öper, size de muhabbetlerimi takdîm ederim.

2 Haziran 1965
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

14 Haziran tarihli mektubunuzu büyük memnuniyetle aldım, mektup ve resmimin sizi memnun edebilmiş olmasına memnun oldum. *"Cumartesi günü eş-dost gelir, onlara göstereceğim"* buyuruyorsunuz. Bana ve resmime ehemmiyet verici var mı? O muhitten pek uzak olduğumdan doğru bir fikrim yok. Çok unutulduk gibi bir his var, bilmem ne dereceye kadar öyledir! İstanbul'da olmuş olsam sizin akşamlarınızda nâdir eksik olurdum gibi geliyor. [.....] Otomobilim ise satılık, alıcı çıkmıyor! Benim gibi bir sersemin çıkmasını bekliyorum. Zira arabanın ne ajansı kaldı, ne de parçaları bulunuyor! Bol para olsa her şeye bir çâre bulunabilir, o ise en olmayan şey. Gözlüklerime alışamadığımdan pek fena görüyorum. Hele okuma yazma pek müşkil oluyor. Normal gözlüğüm ile herşeyi daha büyük gördüğümden muvazenem kalmadı, yanlış bir adım atıp düşmeyeyim diye çok dikkat etmeye mecburum. Hele merdivenden inmek ve çıkmak bir mes'ele oldu. Evvelce sarhoş iken muvazene kaybolmazdı. Ne günlere düştük? Allah'ımdan ...[1] da yok! Münim'den gelen gazetelerin içinden bir Türk bayrağı çıktı. Evvelce istemiştim fakat biraz küçük çıkmıştı. Yazı masamın üstünde yerine geçirdim ve pek memnun oldum. Rüzgârda direk devrildiğinden kurşun eriterek içine döktüm, şimdi pek iyi oldu. O bayrağı gördüğüm kadar içim açılıyor, yalnız kanun yapmasını bilen bizim salaklar bizleri kendilerinden addetmek istemediler. Halbuki o bayrak benim kanım. O vücuttan çıkar mı? Yeni intihâbâtın ne zaman olacağını belki duymamış olabilirim. Günü geldiği zaman bana bildirmenizi pek çok rica ederim. O günü pek büyük bir sabırsızlıkla bekliyorum. Bakalım talih ne gösterecek? Yine fena bir oyun oynamasın diye korku içindeyim. Çok istediğim bir şeyi burnumdan getirmez ise olamaz. Son ameliyatımda bile

[1] Buradaki bir kelime okunamadı.

öyle olmadı mı? Ameliyatta çektiğimi Allah düşmanıma çektirmesin! Çok çektim fakat göz açıldı. Biraz da gözlüklere alışabilsem pek memnun olacağım. Göz daha yaralı olduğundan gözlük muvakkat imiş. İki ay sonra değiştirilecek imiş. Ne var ki, çektiğimden sonra sol göze de ameliyat yaptırmayı pek gözüme alamayacağım gibi geliyor. Daha şimdilik sol gözüm görüyor gibi. O da büsbütün görmez olunca düşünürüz. O da belki memlekette olur. O dahi bir tesellî teşkil eder. Elbette bizde de iyi göz doktorları vardır. Orada hiç olmazsa yalnızlık çekmem. Nice'te tenis oynarken sol ayağımı kırmıştım. Doktor yerine oturtacağı zaman morfin yapmak istedi *"İstemem"* dedim. Onun üzerine operatörden ziyade kasap olmuş olan doktor öyle bir oturttu ki, canıma okundu. Ne olduysa kolumu tutan ahbaplara oldu. Ben değil onlar bağırdı.

Artık gevezeliğim kâfi. Hanımefendinin hürmetle ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

28 Haziran 1965
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Türk millet-i necîbesinin en büyük evsâfından biri de Türk'ün cesareti ve terbiyesi idi, bu herkesin bildiği bir hakikatti. Zamanla bu terbiyenin de kalmadığı teessüfle görülüyor. Dün öğleden sonra bahçede oturuyordum, bana bir mektup geldi, bunun Türkiye Sefareti'nden olduğunu görünce memnun olarak pek büyük bir heyecan ile mektubu açtım. Okuyunca vurulmuşa döndüm. Ye'simin derecesini tasavvur edemezsiniz, darbe yıkıcı bir te'sir yaptı. Bu kadarla kurtulduğuma bin şükretmek lâzım. Zira kırk sene sonra beklediğim bir ümidin yıkılması idi. Bilmem hissiyâtıma mı kapılıyorum? Öyle olmadığını zannetmekle beraber fotokopisini takdîm ediyorum, kendiniz hükmünü verin. Bu tarz bir cevap vereceklerine cevap vermemelerini tercih ederdim. Tarz-ı tahrîrin şekli pek acayip! Aynısı daha başka bir tarzda kaleme alınabilir idi. Sefir olmadığından küçük bir kâtibin eline ve takdîrine kalmış, nihayet bu olmuş! Emri verenin duyduğunu çok isterdim. Verilen emirlerin ne suretle tatbik edildiğini görmeleri için. *"Sâbık Halife"* tabirini yazmaya mecbur olmamak için telefon ile müracaat eden hariciye memurlarını da gördüm. Buradan yapılabilecek şeyi kestiremem, onu takdîrinize havale ediyorum. *"Türkiye Sefareti"* damgası taşıyan bir mektubun vücuda getirdiği elîm tesiri görmek istemezdim. Fatih'in ve Selim'in hafîdine bu tarzda hitap yalnız sükûtu gösterir. Bilmiyor iseler Almanya ve Avusturya'dan ders-i ibret alsınlar,

hatta Fransa'dan!

Muhabbetlerimi takdîm ederim beyefendi. Mektubun aslını başvekile göndermeyi düşünüyorum. *"Tarz-ı tahriri zât-ı âlilerinin takdir ve insafına kalmıştır diyeceğim"*, o kadar.

1 Temmuz 1965
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Zât-ı âlîlerine dün takdîm etmiş olduğum mektubum taahhütlü olarak gönderilmiş olduğundan daha elinize geçmiş olabileceğini tahmin etmiyorum. Okuduğunuzda epey hayret edeceğinizi zannediyorum. Sefaretten bana gelen mektubu başvekile iade ettiğim gibi içinde *"Tarz-ı tahriri zât-ı âlîlerinin takdir ve insafına havale ediyorum"* cümlesinden ibarettir. Beni altüst edenlerin de bir miktar altüst olmalarını isterim. Bilmem fikriniz ne olacaktır? Bugün cuma olmak münasebetiyle posta kapalıdır. Yarın sabah mektup yola çıkacaktır. Her vaziyetten istifadeyi düşündüğümden size göndermiş olduğum son resmimi, yani hastahanede çıkmış resmimi gazetelere verebilir misiniz? *"Kalp dolayısıyla tam bir anestezi yapılabilmeksizin çok ıstıraplı bir göz ameliyesi geçirmiştir, ameliyeden sonra kızından aldığı mektubu okurken görülmektedir"* cümleleri de konur ise iyi bir te'sir yapabileceğini umuyorum. Bir mâni görür müsünüz?

Mâhut mektup fena canımı yaktı. Ortalığı biraz karıştırmadan rahat edemeyeceğim. Yazacak çok şeyler düşündüm, en basiti ile iktifa etmeyi daha mâkul buldum. Nasıl olsa bir fırtına tevlîd edeceğini tahmin ediyorum. İtham edilebilecek bir nokta kalmasın istedim. Derin hürmet ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

11 Temmuz 1965
Ömer Faruk

Size son gönderdiğim mektubu Neslişah'a gösterirseniz müteşekkir olacağım. Yani daha almadığınız mektubu! Olanı yazdım fakat tafsilât vermedim. *"Beyefendi'ye yazdığım mektubu iste ve oku"* dedim.

*

Pek muhterem beyefendi,

Bir eski resmi yaptırmak icâp etti, bu meyânda Mustafa Kemal'in bana çekmiş olduğu telgrafın da resmini aldırttım. Bitmiş idi. Daha evvelce size gönderip göndermediğimi hatırlayamadığımdan tekraren de olsa sizde herhalde

bulunsun için tekrar göndermek istedim. Odanızın göze çarpacak bir yerine asacak olursanız, size her gelen bir mühim vesika görmüş ve öğrenmiş olur. Benim için kıymeti pek büyük olduğundan sizin için de öyle olacağını tahmin edebilirim.

Size bunları yazarken asabiyetten titriyorum. Senelerce evimin bahçıvan ve bekçisi olan herif uzun müddet bende kalmış olması hasebiyle göndermekten çekindiğimden, zira *"ikramiye"* vermek icap ettiğinden, burada bir işi yok, oturuyor ve az yardım ediyordu. Geçen ay *"Hastayım"* diye gitti ilâç ve tedavi parası bittiğinden tekraren para istemeye geldi. Pek çok şeylerimin çalınmış olduğunu gördüğümden *"Hırsız, 'haramî' defol git"* dedim. Edepsizlenip üstüme yürüyünce tokadı attım. Allah'tan korkak olduğundan nihayet kaçtı. Eğer öyle olmasaydı canıma okuyabilirdi. Bacağı tutmayanın kuvveti kalır mı! Hiçten başıma bir belâ çıkıyordu. Ah beyefendi, bir dakika üstümden belâ yoksolsun kabil değil. [.....] arabamı sattım ve onu yemekle meşgul idim. O da bitti. Şimdi odamın halısını satmaya uğraşıyorum. Gelen *"fazla büyük"* veya *"fazla eski"* diyor ve para vermek isteyen yok! Bu gidişle o da bir hiçe satılacak! Sonra ne olacak? Satılacak şey kalmadı. Bunları gördükçe tüylerim ürperiyor ve bir an rahat ve huzur bulamıyorum! [.....] Benim ise annemden içtiğim süt burnumdan geliyor. Var olsun adl-i ilâhî! Bir müsaade çıksa da memleketime girebilsem... [.....] O kadarını te'min edebilsem, ondan sonrasına Allah kerîm! Kerîm olursa ne âlâ, olmazsa kafama sıkacak bir tabancayı bile yine orada bulabilirim! Ölümden bahsederken reisicumhur aklıma geldi. [.....] yedi gündür koma içinde, bence buna vahşet denir! Kurtarmak ümidi olsa herşey doğru olabilir. Fakat ölücü birinin ıztırabını sun'î vasıtalarla uzatmak hem günah, hem ayıp. Ben ikibuçuk saat koma içinde kalmış olduğumdan onun ne demek olduğunu çok iyi bilirim. Allah bir kuluna vermesin! Adamcağıza morfin verip çektiğini çektirtmemek ve yolu kısaltmanın çaresine bakmak lâzım. Maalesef insanlardan daha alçak hangi hayvan var? Bugün değil yarın ölecek, yerine kim gelecek? Benim de en büyük merakım o. [.....] pek kimse kalmadığına göre nisbeten bîtaraf biri gelebilse! O kadarı kâfi. Sıhhat ve âfiyet diler muhabbetlerimi takdîm, hanımefendinin ellerinden öperim.

22 Şubat 1966
Ömer Faruk

*

Pek muhterem beyefendi,

Şimdi 7 tarihli mektubunuzu aldım. Yazdıklarınıza çok teşekkür ederim. *"Biri yer biri bakar kıyamet ondan kopar"* denirse de, bana yalnız dua kalıyor! [.....] Bu da benim kara talihim. Hâtıratımı yazdığımı istiyorsunuz, bunun

hakkında fikrimi evvelce zannediyorum bildirmiş idim. Evvelâ müsbet bir şey olabilmesi için bende evrak ve vesâik yok! Roman hâlini alacak. Sâniyyen yazmaya başlayınca vaziyetin müsebbipleri olarak gösterilmesi icap edenler sâbık kayınpederimle kendi babam olacak ve sâlisen bütün vukuâta müsebbip olan İngilizler'e çatmak icap edecek! Yani baltayı taşa vurmuş olacağım! Pek garip olarak daha Nice'te iken İngilizler'in kendileri bunu benden talep ettiler ve hattâ çok güzelce bir hanım *"Siz söyleyin, ben yazarım"* diye beni kandırmaya bile uğraştı. Kadıncağızın güzelliği beni epey sarstı ve düşündürdü ise de beni sonunda kandıramadı. Teklif edilen yüksek menfaatler bile beni harekete getiremedi. Bu anda belki pişmanım fakat pek de yanlış hareket etmediğime eminim. Şimdi bir noktaya geleceğim, bu sabrımdan hayret içinde kalacaksınız. Bunu evvelce size yazmış idim fakat anlamadığınızı zannettiğimden bu defa biraz daha başka tarzda yazacağım. Bu defa kat'î surette anlarsınız, fakat tabiîdir ki mektupla tafsilât verilemez. Mühim bir müzakere neticesinde: *"Eski namzetleri bir tarafa bırakın, onlar bir işe yaramaz, sen işi eline al, sana yardım edelim"* dendi. *"Hakkı olanlar dururken ben kim oluyorum"* diyerek kabul etmedim. Şimdi düşündükçe kendimi bir türlü affedemiyorum. Almanya veliahdının yapmış olduğu hatayı ben de aynen yapmış oldum. Artık anlaşılmayacak tarafı kalmadı zannederim. Hazretim, bunlar hâtırâta girer mi?! İstanbul'da olabilse idim size gelir beraber belki bir hâtırât şeklinde değil, *"Bildiklerim"* diye birşey kaleme alınabilirdi. Olan olmuş, biten bitmiş! Çırpınmak neye yarar? Öyle bir fırsatın ise bir daha geleceği yok. Saadet insanın yüzüne bir kere gülüyor. Derhal yakalamasını bilmek lâzım. O zaman gençlik ve tecrübesizlik de büyük te'sirâtı oldu. Almanya'da öğrendiğim prensiplerin şarkta bilinme şöyle dursun aptallık addedildiğini sonra öğrendim! Bunun hakkında pekçok yazabilirdim, susmak evlâ olacak. Şimdiye kadar başıma gelen her belâ dilimden geldi! Reisicumhurun bir aydır koma içinde olması beni âdetâ isyan ettiriyor. Böyle hasta olan birinin hayatını temdîd sun'i vasıtalar ile ıstırabını uzatmaktan başka bir fâide vermeyeceğinden büyük günah işliyorlar. Böyle bir hastanın ıstırabını çoğaltmaktan morfinle azaltmak ve kısa kesmeye bakmak daha insanîdir gibi geliyor. [.....] şâyân-ı hayret bir bünyesi varmış! Ölmesi beklenirken güzel hastabakıcıdan bir küçük Gürsel çıkmasın!? İş bu hâle geldikten sonra bu adam bugün değilse yarın, öbürgün yolcu! Yerine kim tâyin edilecek? Şimdiye kadar hattâ bence yapılması icap ederdi. Memleket başsız kalır mı? Böyle bırakılır mı? Sâbık [.....] pek kimse kalmadığına göre bitaraf değilse bile fazla düşman olmayan biri gelebilse iyi olacak. Acaba Ürgüplü'nün vaziyeti ne olacak? Bizimle akraba olmuş olması hasebiyle mevkiini kaybettiği söyleniyor! Acaba öyle mi? Yoksa aksine mi? Bana Celâl Bayar'ın hatıratını Amr göndermiş. Kitabı okumaya başladım ise de ismini hiç beğenmedim. *"Ben de Yazdım"* diyeceğine *"Ben de ....."* diye idi

daha iyi olurdu! Pek terbiyesiz olduğumdan beni affedin. Sizi bilmem ama hanımefendi beni gördüğünde acaba ne yapacak! Beni işitenler kızarır morarır! Fakat kulak verenler de olur! Sizi güldürmek için bir hikâye aklıma geldi fakat yer kalmadı! Belki de daha iyi oldu! Hikâyeyi ister iseniz *"Hikâyeyi isterim"* diye yazın. Hanımefendinin hürmetle ellerinden öper, muhabbetlerimi takdîm ederim.

15 Mart 1966
Ömer Faruk

Yazdığım fazla duyulmasın! Pek emin olduğunuz ahbaplara hikâye etmenizde bir mahzur görmem. M. Kemal ile anlaşmadan evvel idi. Sultan Vahideddin berhayat idi.

*

Pek muhterem beyefendi,

Size göndermiş olduğum son mektubun cevabı el'an gelmeyince acaba elinize geçti mi diye merak ettim, zira epey mühimce şeyler yazmış idim. Bu sabah Ankara'dan İstanbul'un derece-i hararetini öğrendiğim zaman *"Vâh bîçâreler"* demeden geçemedim. İzmir vak'ası ise nazar-ı dikkatimi celp etti. Demek bu zihniyette olan insanlar el'an var! Kendi kararımı vermiş olduğumdan ben lâkayd bir vaziyetteyim! Sizden niye bir haber çıkmadı? Rahatsız mısınız? Bu esnâda inip çıkan derece-i hararet ile kolayca bir soğuk algınlığı yakalamak kabil. Aman beyefendi, çok tavsiye ederim. *"Hoechst"*in *"Novaljin kinin"*i vardır. Fabrika İstanbul'da imal ettiğinden kolayca bulursunuz. Bir ondan, bir de *"Aspirin Bayer"*, birşeyiniz kalmaz. Yalnız vaktinde alınması şarttır. Bir kerre başladıktan sonra iki günde geçmez! Hastalığın başlangıcında önüne geçmek lâzımdır. Affederseniz doktor gibi konuşuyorum fakat artık iyi tecrübem olduğundan, tavsiyelerde bulunmadan da duramıyorum. Günde ikiyi geçmemeye bakın pek icap ederse üçer. .....[2] emin iseniz!

Ellerine geçen toprakları teftiş için bizimkiler Fethiye'ye gitmişler. İzmir'den bir kartlarını aldım. *"Ne yapmak kabil, onu görmek istiyoruz"* diyorlar [.....]. Bizim Abbas'ın İtalya'da olan kızı Ulviye kocasıyla beraber buraya geldiler, bir müddet kalıp yakında avdet edecekler! Her saadet benden başkasına müyesser oluyor! [.....] odamda ve bir tek iskemle üstünde hayatım geçiyor. Evden çıkmayalı bilmem ne kadar ay oldu. Yaşayabilmek için odamın halısını satmaya uğraşıyorum, ona da para veren yok. *"Çok eski, çok büyük"* diyorlar! Mecburiyet altında bir hiçe gidecek! Sonra ne olacak? Satacak pek birşey kalmadı. Bütün bunları gördükçe içim açılıyor diyemeyeceğim! Beyefendi, daha ne gü-

[2] Buradaki bir kelime okunamadı.

ne kadar beklenecek?! Sabırtaşı çoktan çatlar idi. Dönebilme müsaadesi çıksa beni yine saadet beklemeyecek! [.....] Elbet odamı temizleyecek, yatağımı yapacak, çamaşırımı yıkayacak birini bulurum ümid ederim. İş gördürmek için insan bulmak çok müşkil imiş, bilmem doğru mu? Hoş burada da öyle! Evde hizmet isteyen pek az, herkes şirketleri fabrikaları tercih ediyorlar, çünki daha fazla para alıyorlar ve başka istediklerini ise daha kolay buluyorlar! Yine bol bol dua ederek bekleyelim, bakalım talih yüzümüze gülecek mi?! Hanımefendinin ellerinden öper ve muhabbetlerimi takdîm ederim.

Ömer Faruk
9 Nisan 1966

*

Pek muhterem beyefendi,

Artık sizin de beni tamamen unuttuğunuza emin olmaya mecbur kalıyorum.

Evet, daha nasılsa ölmemiş bir cenaze aranır mı? *"Daha yaşıyor musun, bir ihtiyacın var mı?"* diye soran yok. Hanzade *"Gönderdiğim ilâçları suiistimal ediyorsun, fazlası muzırdır"* diyor. Aldığım ilâçlar zehir gibi şeyler, bunun suiistimali olur mu? Gönderdiği para olsa belki olurdu! Onun yüzünü gördüğüm yok çünkü muhtacîne dağıtırım, kendim on parasız kalırım. Son zamanda bana öyle oldu. Nice'te tanıdığım ve pek zengin olan Reisyan ailesinin küçük oğlu Artin dilenci olarak karşıma çıkmaz mı! Kardeşi azîz bir ahbabım idi. Otomobil meraklısı olduğu gibi onda da benim gibi radyo merakı olduğundan, zamanında kendi imâl edip bana verdiği makineyle dünyayı dinlerdim. Baba, anne, kardeş ölmüşler; muazzam servet ise ebeveynin idaresizliği yüzünden uçmuş gitmiş, kendisi Mısır'lı olmak dolayısıyla buraya düşmüş! Gülbenkyan gibi yakın akraba düşene merhamet etmediğinden benim gibi bir fakirin başına kaldı. Otel belâsının önüne geçmek için burada bir oda temin ettim, yaşatmaya değil ölmemesine uğraşıyorum! Bizim Fuad'dan ve babamın kâtibi Hüseyin'den bir mektup aldım. *"Allah sizden razı olsun, Nice'te muhtacînin yardımına koşan kimdi, onları himaye eden siz değil miydiniz?! İyilik etmesini bir zevk olduğu kadar bir vazife bilen sizden başka kim oldu!"* diyenler olduğu gibi, *"Parasını önüne birikene dağıtıyor eşşek herif"* diyenler de var! Ben vicdanımın bana emrettiğini yapıyorum. Ötekinin berikinin söylediği umurumda değil! Belki imkânlarım fazla mahdut! *"Muhtâc-ı himmet bir dede, nerede kalmış gayriye himmet ede"* dendiği gibi yalnız çırpınmakla ve kendimi üzmekle meşgulüm! Bir mükâfatını gördüğüm pek pek nâdir, fakat o da bazen oluyor. Geçen gün yine mektup yazmakla meşgul idim, postacı geldi büyükçe bir zarf uzattı. Üstünde *"Fenerbahçe Spor Klübü"*nü görünce şaşırdım. Mektubu okuyunca

büsbütün hayretlere düştüm. Klübün yeni müdürü sâbık reislerinin resmini istiyor, salonlarını tezyîn için. Kırk ve küsur senedir böyle bir alâka görmediğimden şaşırdım, mütehassis oldum, müteessir oldum ve gözlerimden yaşlar boşandı. Yeni ve eski bir resmimi, klüp âzâlarıyla çıkmış bir eski resmimi ve göstermiş oldukları alâka dolayısıyla teşekkürlerimi yazdım ve gönderdim. Yeni reisin ismi de Faruk olduğundan adaşlık hasebiyle bir sempati duymuş olacak! Bana gönderdikleri klübün resmi ve işareti ve arkasına yazdıkları beni çok mütehassis etti: *"Klüp erkânı eski reislerine hürmetlerini sunarlar"*. Şimdi resim çerçeveye geçmiş, yanımda duruyor. *"Muhterem beyefendi"* diye yazdıkları hitâba dikkat bile etmedim. Çünkü bilmediklerinden! Bundan birkaç sene evvel biri bana gene *"Beyefendi"* diye hitap edince,*"Affedersiniz, beyefendi değilim öyle olmuş olsaydım memleketimden çıkarılmazdım. Bana çok pahalıya mâlolan elkabımdan vazgeçmeyin pek rica ederim"* demiştim! Bunu size gülün diye yazıyorum. Gülmeyi bile unutmak üzere olduğumdan unutmamaya uğraşıyorum. Bunu da gülün diye yazıyorum. Dün gece televizyona bakarken elektrik gitti. Epey de geç olduğundan elektrik butonlarını kapadım, elektrik lâmbası ile yatak odamı buldum ve küçük petrol lâmbasını yaktım ve yattım. Birkaç saat sonra o da sönmez mi! Derhal uyandım, bir diğerini buldum, onu yaktım ve yanıma koydum. Az sonra onun da camı çatırtı ile kendiliğinden kırılmaz mı! Yukarki yine benimle meşgul, yapacak kalmadı dedim ve sabah olmasını bekledim! Neden bilmem, bana bir iğne sokmadan rahat edemiyor. [.....] rahat oturabilmek bile haram oldu! Muhabbetlerimi takdîm ve hanımefendinin ellerinden öperim.

20 Temmuz 1966
Ömer Faruk

*

Muhterem beyefendi,

Millî felâket pek acı oldu. Bura televizyonunda verdikleri birkaç resim, beni birçok ağlattı. Memlekette değilim ki alîl olmama rağmen herhangi bir hizmette bulunayım! Bunu çocuklarımdan beklediğimi Neslişah'a ve Amr'a yazdım, bildirdim. *"Derhal Hilal-i Ahmer'e müracaat etsinler"* dedim. İnşallah vazifelerini ifa ederler. Bunu ilk gününde yapmaları lâzımdı. Kara talihin ihsân ettiği bu tatsız cilvelere bilmem ne demeli? Bizlere gelince, kara cilve hiç eksik olmuyor. Geçenlerde bizim Amr'dan aldığım mektupta *"Şerafeddin'in vefatı dolayısıyla tâziyelerimi takdîm ederim"* diyordu. Bu mektubu okuyunca vurulmuşa döndüm. Zira, Şerafeddin'i kendi kardeşim gibi severdim. Angin de puatrinden ağır hasta olduğundan ben her hafta yazar ve ondan ise cevap gelmezdi. Cevap almamaya alışık olduğumdan ve bir bildiren de olmayınca

ânî kötü haber beni çok yıktı. Derhal Ömer Nami'ye, Saadettin'e yazdım ve meş'um haber doğru mu diye sordum. Ömer'den haber geldi, maalesef doğruymuş. Komşular kendisini yatağında ölü bulmuşlar! Evde kendinden maadâ insan olmadığından anlaşılan kedisinin feryâdı ile duyulmuş olacak! Tam bizlere lâyık bir mukadderât! Bîçare Enver, kayınbiraderinin böyle bir sefalet içinde ölebileceğini acaba düşünebilir miydi?! Yeni bir resmini bulamadığımdan Enver Paşa, hemşîresi ve annesiyle çıkmış bir resmini buldum, onu odama astım. Ben Potsdam'da zabitken o daha kadet idi. Çok iyi bir insandı. Allah ganî ganî rahmet eyleye. Şam'daki aile kabristanına defnedilmiş. Ömer ise bir zamanlar Suriye reis-i devleti olmuş olan Nami Bey'in ve bizim merhum Ayşe Sultan'ın oğludur. Anladığıma göre .....[3] görmüş. Ben ölecek olsam cenazem ortada kalacak fakat umurumda değil, zira daha ölmeye niyetim yok! Ölünce de isterlerse atsınlar, yaksınlar, denize atsınlar umurumda değil. Hoca Nasreddin'e sormuşlar, *"Cenazenin önünde mi arkasında mı yürümeli"* deyince! *"Tabuta girmeyin de ön veya arkanın ehemmiyeti yok"* demiş! Hayata bağlanabileceğim pek birşey kalmadı. Yalnız kendi toprağımı görmeden, sevdiğim birkaç kişiyi görmeden ölmek istemiyorum. O arzunun da olacağı yok. Hep boş ümidle o günü bekliyorum. Bunu te'min edebilmek için her fedakârlığa hazırım! [.....] hâli düşünün! Böyle b... bir talih ile ne yapılabilir? Talebi :.....[4] ne tesir eder?!!! Bunlardan dolayıdır ki çok ümidsizim ve mâneviyâtım çok bozuk! Hakkım var mı yok mu? Bir haftadır içtiğim cigara da kalmadı. Ne yapacağımı şaşırdım. Yoksuzluk ve hep yoksuzluk içindeyim. [.....] fazla mustaribim, iyi gelen ilâç da bitmiş o da yokmuş! Onu bile beklemek lâzım!! İskemlede rahat oturabilmek bile haram. Muhabbetlerimi takdîm ve hanımefendinin ellerinden öperim.

24 Ağustos 1966
Ömer Faruk

Amr, Otel Hilton'da. Görüşecek olursanız pek memnun olacağım. Bir telefon edin ve gidin.

*

(Ömer Faruk Efendi, bu mektuba başlamadan önce, Hürriyet Gazetesi'ne teşekkür için gönderdiği bir başka mektubun metnini yazıyor. Şehzadenin sözünü ettiği gazete yazısı İstanbul İktisadî ve Ticari İlimler Akademisi öğrencilerinden Hüseyin Balcı'ya ait bir okuyucu mektubudur ve Hürriyet'te "Çektikleri yurt hasreti artık yeter. Osmanlı Hanedanı niçin affedilmiyor?" başlığı ile 12 Eylül 1966'da çıkmıştır)

"Hürriyet Gazetesi Müdüriyeti'ne

---

[3] Buradaki bir kelime okunamadı.
[4] Buradaki bir kelime okunamadı.

Muhterem beyefendi,

Bir ahbabım bana 12 tarihli gazetenizin bir kupürünü gönderdi. Kupürün serlevhasını görünce taaccüp ve hayretler içinde kaldım. Ölülerimizin bile memlekete sokulmadığı bir devirde .....[5] hukukunu arayan bir sadâyı duyunca gözlerime inanamadım. Cenab-ı Hakk'ın yeni bir tecellîsi olarak kabul ederek bu hakikati yazmaya cesaret ve cür'et eden muhterem ve mübarek zât kim ise ona ve gazetenizle ilân edilmiş olması hasebiyle en kalbî ve derin hissî şükrânımı takdîm etmek istedim. Ölülerin bir hak arayacağı yokolduğu gibi vatan hasreti yüzünden çektiği işkenceler dolayısıyla büyük ye'se kapılarak ilk hücum-ı dem-i dimâğiden hafif bir inme geçirmiş fakat vukuatın daha fazla aleyhe dönmesiyle bu defa da kalpte bir tromboza tutuldum ve o kâfi değilmiş gibi buna bir viral pnömani de ilâve olunca benden ümid kesildi ise de, daha göreceğim veya çekeceğim varmış ki mucize kabilinden kurtuldum ise de alîl kaldım. Bu hasta ve alîl adamın bakıma ihtiyacı var, müteaddit rica ve istirhâmâtım cevapsız ve neticesiz kaldı! Yalnızlık ve kimsesizlik ve kendime bakmak ihtiyacı sefalet-i hayâtım içinde gayrımümkün oldu. Yoksuzluklar içinde kıvranıyorum ve bir çıkar bulamıyorum. Memlekete girebilme imkânı hasıl olabilse idi kızlarımın birine ilticâ eder yaşamaya uğraşırdım. Halbuki bu bir türlü olamıyor. Bizleri memleketten çıkaranlar bizlere hakk-ı hayat bile vermediklerinden *"Bunlar ne ile yaşayacak"* diyen olmamış! İnsan emektar hizmetçisini ihtiyar oldu diye çıkarmadan, nerede ve nasıl yaşayacak diye düşünülür ve yaşaması temin edilirdi. Yeni doğmuş çocuğu ile sokağa atılmazdı! Bunlar da kâfi değilmiş gibi her Türk'ten daha Türk olan birini Türk hukukundan ıskat edilmesi bütün bu haksızlıkların en büyüğü oldu. *"Sen bizlerden değilsin"* demekle kendilerinde belki bir zevk duydular. Fakat kanımı değiştiremediklerinden ne isem o kaldım. Yani, her Türk'ten daha Türk! Artık bu coşkunlukların durması kesilmesi zamanı çoktan gelmiştir! İstenilen, vatana kavuşmak ve o toprakta gömülmektir. Artık bu da çok görülmesin, başka bir istenen yok! Teşebbüsatınızda muvaffakiyet diler ve en derin şükranlarımı takdîm ederim beyefendi.

Ömer Faruk el Osman"

Osmanoğlu ismi fazla Rum ismine benzediği gibi haksız olarak bu ismi taşıyanlar olduğunu duyduğumdan *El Osman* tabirini daha muvafık buldum, zira tereddüde mahal bırakmıyor.

Göndermiş olduğunuz kupüre pek ve pek çok teşekkür ederim. Teşekkür mektubumun kopyasını takdîm ediyorum. Bilmem nasıl bulacaksınız, tabiî onu yeni hurûfat ile yazdım, bu müsveddesidir. Mektubumu alıp almadıklarını lûtfen sorun. Filvâki onu taahütlü göndereceğim fakat bilinmez!! Taahhütlü mektupların da gitmediği oluyor! İlk mektubunuz gelmedi! Hiç

[5] Buradaki bir kelime okunamadı.

cevapsız bırakabilir miydim? Hanımefendinin ellerinden öper muhabbetlerimi takdîm ederim beyefendi. Bugünlerdeki hâlimi sormayın!!!

28 Eylül 1966
Ömer Faruk

*

Muhterem beyefendi,

Herşey değişiyor, yaşlar, seneler... Talih değişmiyor! Matem içinde olanın bayramı olur mu, elbette olmaz! Onu hatırlamadım bile, fakat yeni sene öyle değil! Bir ümid veriyor ve yaratıyor, yeni bir ümid veren geçmiş sene başı akşamlarını ye'sle hatırladım. Bunların içinde birini pek acı hatırlarım. İstanbul'da, Nişantaşı'nda Ulviye Sultan'qı ziyaretim esnasında fenalık duyarak kalmış ve Grip İspanyol'a tutulmuş idim. Hararetlerim arasında geceyarısı vapurlar düdük çalınca benim de gözlerimden yaşlar boşanmış idi.

Odamda tebrik edebileceğim kimse yoktu, evde herkes benim gibi kezâ yatıyor idi! O talih değişmedi! Yalnızlık berdevâm. Burada birbirimizi tebrik ettik ve mu'tad haricinde rakı fazlasıyla kaçtı, o kadar. Ne var ki, bu sene başı bir ümid yaratıyor. İçimden geldi, bu sene bir kavuşma senesi olacak diye! Sonra düşündüm, o kavuşma kim ile, sevgili vatanım ile ve on beş senedir görmediğim çocuklar ile mi, yoksa toprak ile mi diye düşündüm! Onda müteredddîdim! Bakalım, Allah hangisini verecek? Herhangi bir fırsat elden kaçmasın diye bu esnada burada bulunan hariciye nazırımıza sefaret vasıtasıyle bir mektup takdîm ettim. *"Hasta ve alîl bir muhacirin memleketine dönebilmesi için tavassutta bulunmasını yalvardım"*. Allah vere de, mektubum sefirin eline düşmese! Vermez, yırtar atar idi! Buraya tayin edildiği zaman kendisini bir insan tahmin ederek kendisiyle görüşmek istemiş idim. Epey bir müddet geçtikten sonra küçük bir kâtipten *"Dilekçenize imkân görülmemiştir"* diye cevap gelince pek fena müteessir olmuş idim. Böyle nazik bir zamanda gönderebilecek efendiden bir adam acaba bulamıyorlar mı? Yürekler acısı! Bir anlaşma olacağa benziyor, inşaallah! .....[6] Makaryos'un başında patlayacak gibi bana geliyor! Allah vere, bizler de biraz nefes alabilelim. Kötü hikâyelerden sonra bir de gülüncü! Neslişah bana kumaş göndermiş, bir elbiselik. Terzi ramazan dolayısıyla biraz geç geldi ve prova uzunca sürdü ve bacaklarım kesildi. Biraz daha dayanayım derken yere yıkıldım! Herif korkusundan *"Yetişin"* diye bağırdıktan sonra evden kaçmış! Gelip beni yerden kaldırdılar, gelip yerime oturdum fakat beni gülme tuttu, olana saatlerce güldüm. Herifin cesaretine hayran oldum. Elhamdülillâh sıhhatim iyi fakat böyle, yani netice itibarıyla bir ke-

[6] Buradaki bir kelime okunamadı.

pazelik! Yeni sene ise hediyesiyle geldi! Müdhiş bir nezle ile! Hoechst'in Novaljin kinini ve Aspirin Bayerler yutarak yatağa düşmemeye çalışıyorum. Nezle göğsüme de indiğinden .....[7] Benylin öksürük şurubunu da alıyorum. Bu ilâçları bilhassa tavsiye ederim. Çok çok iyi ilâçlardır. Bunları bana Münim, İstanbul'dan gönderiyor. Burada isimlerini bilen bile kalmadı! Daha kafam davul gibi fakat şiddeti geçti. Dün ilk defa aylardan beri ilk defa bir sinemaya gittim. *"Blauer Max"* diye bir film gördüm. Alman ordusunda *"Pour le Mérite"* nişanını alabilmak için tayyarecilerin birbirleriyle ve düşman ile nasıl mücadele ettiklerini gösteriyor idi. Pek .....[8] yapılmış ve milyonlarca para sarfederek 1918 senesinde kullanılan eski tayyareleri nasıl bulmuşlar hayret ettim. Harp manzaraları iyi idi. Pek yakinen tanıdığım bir hayatı tekrar yaşadım. Pek memnun kaldım. O film gelir ise kaçırmayın, birkaç yerinde beni hatırlarsınız!!! Muhabbetlerim.*

19 Kânunsâni 1967
Ömer Faruk

* Zihniyet ve vazife hissini gösterdiğinden beni çok çok mütehassis etti!

*

Pek muhterem beyefendi,

Bugün sözde bayram imiş! Bayramınız mübarek olsun. Mâtem içinde olanın bayramı olur mu? Benim onunla bir alışverişim yok. Yün ceketimi giydim ve yine köşemde oturuyor ve size yazıyorum. Bu yün ceket modasını ben çıkardım. İlk ceketimi Mihrişah yapmış idi! Şimdi makine ile yaptırıyorum, daha da ucuz ve sür'atli çıkıyor. Hem yumuşak, hafif ve hem sıcak tutuyor. Bütün kış onu giyerim. Hanımefendi örgü yapmak biliyor iseler bir tecrübe edin. Pişman kalmazsınız! Olsa olsa hanımefendi *"Başıma iş açtı"* diye bana küfür eder! Zararı yok, hanımların küfürüne alışığım! Ceketin yakası yoktur. Üç cep hariçten üstüne oturtulur! Benim için cep çok mühimdir! Zira ceplerim bitpazarı gibidir, olmayan yoktur! Yegâne olmayan para!! O da hesabımı bilmediğimden! Hesap denen şeye aklım ermez! Para isteyene *"Yoktur"* diyemem! Hele hastalık olunca! Yalnız ne var ki babasının senede iki defa öldüğünü söyleyeni de oldu!! Pek de nâfile itimad etmemeli! Onu takdir size kalmıştır. Bazen ahmaklığım tutar ve yüzüm tutmaz! Ondan istifade etmesini bilirler! Bu kısmı da gülün diye. Hakkımda lütufkâr yazısıyla beni düşünmüş olan Münevver Ayaşlı Hanımefendi'ye teşekkürlerimi bildiririm. Adresini tahmin ile yazdığım mektubum nasılsa eline geçebilmiş. Pek lütufkâr bir mektuplarını aldım. Üç gündür hamsîn devam ettiğinden ortalık toz-toprak. Yegâne memnuniye-

[7] Burada bir ilâç ismi yazılı, okunamadı.
[8] Buradaki bir kelime okunamadı.

tim yazın yaklaşması! Odamdan bahçeye çıkabileceğim! Haberlerinizi bekler, muhabbetlerimi takdîm ederim.

23 Mart 1967
Ömer Faruk

Belge: 48

NESLİŞAH OSMANOĞLU'NUN, KUZENİ
ŞEHZADE OSMAN ERTUĞRUL EFENDİ'NİN
VEFATINDAN SONRA YAPTIĞI AÇIKLAMA
(Ekim 2009)

Sultan İkinci Abdülhamid'in torunu, 1994 ile 2009 seneleri arasında Osmanlı Hanedanı'nın reisi ve imparatorluk yıllarında doğup hayatta bulunan son şehzade olan Osman Ertuğrul Efendi, 23 Eylül 2009'da vefat etmişti. İmparatorluk döneminde dünyaya gelmiş son sultan olan Neslişah Osmanoğlu, kuzeninin vefatından sonra gazetelerde yayınlanan bu açıklamasında saray gören ve imparatorluk protokolünü bilen şehzadelerin artık hayatta olmamaları yüzünden "hanedan" ve "hanedan reisliği" kavramlarının da tarihe intikal ettiğini ve bundan böyle "Osmanlı Hanedanı"nın değil, sadece "Osmanoğlu ailesi"nin mevcut bulunduğunu söylüyordu.

"Osmanoğlu Ailesi'nin şu anda en yaşlı ve imparatorluk döneminde sarayda dünyaya gelen ve bugün hayatta bulunan tek mensubu olmam dolayısıyla, ailemizi yakından alâkadar eden bir hususu açıklama zarureti hissettim.

Ailemizin reisi ve azîz kuzenim Şehzade Osman Ertuğrul Efendi'yi 23 Eylül 2009 tarihinde kaybetmiş olmaktan dolayı büyük üzüntü içerisindeyim.

İstanbul'da 18 Ağustos 1912'de, yani imparatorluk döneminde dünyaya gelmiş olan Şehzade Osman Ertuğrul Efendi'nin vefatıyla, Osmanlı Tarihi'nin bir dönemi artık kapanmış bulunmaktadır. Kuzenim Osman Ertuğrul Efendi'nin vefatından sonra, Osmanlı Devleti'nin vârolduğu senelerde doğmuş tek bir şehzade bile artık hayatta bulunmamaktadır. Daha sonra doğan ve şu anda hayatta olan ileri yaşlardaki şehzadelerin hepsi gurbette, sürgün senelerinde dünyaya gelmiş olan kuzenlerimdir.

İlk önce büyükdedem merhum Sultan Abdülâziz tarafından neşredilen

ve bazı maddeleri sonraki senelerde diğer padişahlar tarafından tâdil edilen 'Hanedan Nizamnâmesi'ne göre, Osmanlı Hanedanı'nın en yaşlı şehzadesi, tahta çıkmasının yanısıra, *'Hanedan'* ve *'Aile Reisi'* olmaktadır. Bu kaideye Osmanlı İmparatorluğu'nun Büyük Millet Meclisi'nin 1 Kasım 1922'de aldığı kararla tarihe intikal etmesinden ve hanedanın bütün mensuplarının 3 Mart 1924 tarih ve 433 sayılı kanuna istinaden Türkiye Cumhuriyeti sınırları haricine çıkartılmasından sonra da ailemiz tarafından titizlikle riayet edilmiş ve yaş bakımından en ileride olan şehzade, 'Hanedan Reisi' olmuştur.

Büyükbabam Sultan Mehmed Vahideddin'in 15 Mayıs 1926'da vefatından sonra, hafta içerisinde kaybettiğimiz azîz kuzenim Osman Ertuğrul Efendi de dahil olmak üzere yedi şehzade, ailemiz tarafından 'Hanedan Reisi' kabul edilmişlerdir. Osmanlı İmparatorluğu'nun tarihe intikal etmesini müteakip *'Hanedan Reisi'* olan şehzadeler, bu aile unvanını taşıdıkları seneler itibariyle Son Halife Abdülmecid Efendi (1926-1944), Ahmed Nihad Efendi (1944-1954), Osman Fuad Efendi (1954-1973), Mehmed Abdülâzîz Efendi (1973-1977), Ali Vâsıb Efendi (1977-1983), Mehmed Orhan Efendi (1983-1994) ve Osman Ertuğrul Efendi (1994-2009)'den ibarettir.

'Hanedan Reisi' kavramı günümüzde her ne kadar devam etmekte ise de, bu unvanı elinde bulunduran ve fiilen kullanan son kişi, diğer büyükbabam Son Halife Abdülmecid Efendi olmuştur. Abdülmecid Efendi hanedana mahsus kurallara riayet anlayışının hâkim olduğu o dönemde aileye tam bir reislik yapmış, hanedan mensuplarının bütün meseleleriyle alâkadar olmuş, dertleri elinden geldiği kadarıyla halletmeye çalışmış, maddî sıkıntı çeken aile mensuplarına kaynak temin etmiş ve birçok meselenin hallinde muvaffakiyet kazanmıştır.

Abdülmecid Efendi, hanedan reisliği görevini son derece ciddî şekilde sürdürmüş, hattâ çok sevdiği kendi biraderinin iki oğlunu bile şartlar gerektirdiği için aileden ıskat etmek gibi zor bir kararı almaktan da çekinmemiştir.

Son Halife Abdülmecid Efendi'nin sadece ailemiz tarafından değil, doğu ve batı dünyasındaki birçok memleket tarafından da resmî bir *'Hanedan Reisi'* olarak kabul edilmiş bulunduğuna dair arşivlerde çok sayıda evrak mevcuttur.

Ancak, Abdülmecid Efendi'nin vefatından sonra, *'Hanedan Reisliği'*nin sadece sembolik bir unvan hâline geldiği de bir hakikattir. Daha sonra gelen Hanedan Reisleri ailemizin dünyanın dört bir yanına dağılmış olması, değişen hayat şartları ve hanedanın genç mensuplarının imparatorluk devrine ait aile protokolünü bilmemeleri veya kendilerini bu kurallara uymakla mükellef görmemeleri sebebiyle *'reislik'* görevini gerektiği gibi yerine

getirmekten mahrum kalmışlardır.

İmparatorluk döneminde dünyaya gelmiş tek bir şehzadenin bile artık hayatta bulunmaması, imparatorluk âdetleri ve saray gelenekleri içerisinde yetişen ve onları lâyıkıyla bilenlerin de artık kalmadığı mânâsına gelmektedir.

Dolayısıyla, Şehzade Osman Ertuğrul Efendi'nin aramızdan ayrılması ile beraber, *'Hanedan'* kavramı ile *'Hanedan Reisliği'* unvanının da Osmanoğulları'nın Türk Tarihi'nde altı asır boyunca muhafaza ettikleri şerefli mevkiye intikal etmesi gerekir. Osmanoğlu Ailesi ise hâlen devam etmektedir ve ailemiz vâroldukça, Osmanoğulları'nın gelecek nesilleri, eski asırlarda olduğu gibi daima memleketimizin iyiliği için çalışacaklardır.

Neslişah OSMANOĞLU"

TEŞEKKÜR

Yazar, önsözde şükranlarını sunduğu Prenses Neslişah OSMANOĞLU ve Prenses İkbal MONEIM dışında, kitapta kullanılan belgelerin büyük bölümünü seneler önce kendisine veren ve her üçü de rahmetli olan Sultan Vahideddin'in torunu Hanzade Sultan'ın (Hanzade İBRAHİM OSMANOĞLU), Sultan Abdülmecid'in soyundan gelen Melike Hanımsultan'ın (MELIKE GIRAUDY-OSMAN) ve tarih âlimi İsmail Hâmi Danişmend'in eşi İclâl DANİŞMEND'in azîz hatıralarına, Haydarâbâd yazışmalarının bir bölümünü temin eden Dr. Erhan Afyoncu'ya, Birol ÜLKER'in şahsında İSAM Kütüphanesi'ne, Ahmet Hüseyin bahsindeki yardımlarından dolayı Sefer TURAN'a, belgelerin okunması güç bazı kısımlarının okunur hâle gelmesini sağlayan Prof. Dr. Günay KUT ile Prof. Dr. Zehra TOSKA'ya, devamlı yapılan değişiklikler ve ilâveler yüzünden yaz-boz tahtasına dönen mizanpajı her seferinde sabırla toparlayan Selma ARSLAN'a, defalarca değişen metni tashihler için üstüste gözden geçiren Recep ÇOŞKUN'a, kitabı yayınlanmadan önce okuyup fikirlerini söyleyen Meyzi BARAN, Melekşah ARSLAN ve Sırma KÖKSAL'a, validesine ve kitabın yazımı sırasında gösterdiği tahammül için refikasına teşekkür eder.

Neslişah Osmanoğlu, hepsi büyük dedeleri olan Osmanlı padişahlarının Topkapı Sarayı'ndaki portrelerinin önünde (9 Haziran 2000).

NESLİŞAH

CUMHURİYET DEVRİNDE BİR OSMANLI PRENSESİ

Son padişah Sultan Vahideddin ile son halife Abdülmecid Efendi'nin torunu olan Neslişah Osmanoğlu, altı asırlık Osmanlı İmparatorluğu'nun yıkılıştan önce dünyaya gelmiş son prensesi idi...

1921'in 4 Şubat'ında doğmuş, Osmanoğlu ailesinin mensuplarının kaydedildiği ***Hanedan Defteri***, onun ismi ile noktalanmıştı...

Neslişah Osmanoğlu maceralarla ve hüzünlerle dolu bir hayat yaşadı. Saraylarda geçen çocukluk senelerini ardarda gelen sürgünler ve sıkıntılar takip etti. Gelin olarak gittiği yabancı bir memleketin first lady'si iken ihtilâl ve darbe rüzgârlarına yakalandı, ihtişamın zirvesinden askerî mahkemelere, çatık kaşlı hâkimlerin önünde tehlike dolu günlere sürüklendi... Üç yaşında kovulduğu vatanına, yani Türkiye'ye ise ancak 40 yaşından sonra dönebildi...

Murat Bardakçı'nın Neslişah Osmanoğlu'nun hayat hikâyesini kendi anlattıklarına ve belgelere göre ele aldığı ve sürgüne gönderilmiş bir hanedan mensubu hakkında şimdiye kadar yazılmış ilk etraflı biyografi olan bu kitabı sadece Neslişah Osmanoğlu'nun değil, yıkılmış bir imparatorluğun aristokrasisinin de tarihe süzülüşünün hikâyesidir...

EVEREST

twitter.com/everestkitap

ISBN: 978-975-289-941-4

9 789752 899414

www.everestyayinlari.com